

KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL VE EKONOMİK ARAŞTIRMALAR DERĐİSİ

ARALIK2017

YIL:19 SAYI: 33

Karamanoglu Mehmetbey University
Journal of Social and Economic Research

DECEMBER 2017

YEAR:19 ISSUE: 33

ISSN2147 - 7833

Sahibi / Owner

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi
Adına

Prof.Dr. Mehmet AKGÜL

Editör / Editor

Prof. Dr. Ercan OKTAY

Editör Yardımcısı / Editor Assistant

Yrd.Doç.Dr. Tuba AKAR

Yayın Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Ercan OKTAY

Prof. Dr. Mehmet ALAGÖZ

Prof. Dr. Mustafa AYDIN

Doç.Dr. Rabia ÖZPEYNİRCİ

Doç. Dr. Mehmet KURT

Doç. Dr. Ali AYATA

Doç. Dr. Mehmet KURT

Doç. Dr. İdris Nebi UYSAL

Yrd. Doç. Dr. Sinem YAPAR

SAÇIK

Yrd. Doç. Dr. Şerife

PEKKÜÇÜKŞEN

Yayın Sekreteri / Secretary

Araş. Gör. Umut ÇİL

Araş. Gör. Nagehan KAYA

Araş. Gör. Fatma Esra SOYSAL

Dergi Yayın Tarihi: Aralık 2017

Danışma Kurulu / Advisory Board

Prof. Dr. A.Cevat ACAR (İstanbul Üniversitesi)

Prof. Dr. Mehmet ALAGÖZ (Selçuk Üniversitesi)

Prof. Dr. Abdulkadir BULUŞ (Necmettin Erbakan Üniversitesi)

Prof. Dr. Adem KORKMAZ (Süleyman Demirel Üniversitesi)

Prof. Dr. Ahmet Hamdi AYDIN (Kahramanmaraş Sütçü İmam

Üniversitesi)

Prof. Dr. Aydın TOPALOĞLU (İstanbul Üniversitesi)

Prof. Dr. Bekir Berat ÖZİPEK (İstanbul Medipol Üniversitesi)

Prof. Dr. Birol ÇETİN (Gaziosmanpaşa Üniversitesi)

Prof. Dr. Dilaver DÜZGÜN (Atatürk Üniversitesi)

Prof. Dr. Durmuş ACAR (Süleyman Demirel Üniversitesi)

Prof. Dr. Ekrem YILDIZ (Kırıkkale Üniversitesi)

Prof. Dr. Emine YILMAZ (Hacettepe Üniversitesi)

Prof. Dr. Fatih Coşkun ERTAŞ (Fatih Coşkun Ertaş)

Prof. Dr. Fehmi KARASİOĞLU (Selçuk Üniversitesi)

Prof. Dr. H.Kürşat GÜLEŞ (Konya Gıda ve Tarım Üniversitesi)

Prof. Dr. Hanifi VURAL (Gaziosmanpaşa Üniversitesi)

Prof. Dr. Hasan BAHAR (Selçuk Üniversitesi)

Prof. Dr. İsmail SEYREK (Necmettin Erbakan Üniversitesi)

Prof. Dr. Kadir ARDIÇ (Sakarya Üniversitesi)

Prof. Dr. Kadir CANATAN (İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi)

Prof. Dr. Levent AYTEMİZ (Karabük Üniversitesi)

Prof. Dr. Mehmet BULUT (İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi)

Prof.Dr. Mustafa DEMİRCİ (Selçuk Üniversitesi)

Prof. Dr. Muhammed KARATAŞ (Akdeniz Üniversitesi)

Prof. Dr. Muhittin UYSAL (Necmettin Erbakan Üniversitesi)

Prof. Dr. Musa EKEN (Sakarya Üniversitesi)

Prof. Dr. Ramazan AKTAŞ (TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi)

Prof. Dr. Ramazan YELKEN (Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi)

Prof. Dr. Recep TOPARLI (Cumhuriyet Üniversitesi)

Prof. Dr. Salih BARIŞIK (Gaziosmanpaşa Üniversitesi)

Prof. Dr. Selim Adem HATIRLI (Süleyman Demirel Üniversitesi)

Prof. Dr. Seyhun DOĞAN (İstanbul Üniversitesi)

Prof. Dr. Süleyman BEYOĞLU (Marmara Üniversitesi)

Prof. Dr. Şaban UZAY (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Şuayip ÖZDEMİR (Amasya Üniversitesi)

Prof. Dr. Turgay UZUN (Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi)

Prof. Dr. Mehmet İNBAŞI (Erciyes Üniversitesi)

Prof. Dr. Tuncer ASUNAKUTLU (Ankara Yıldırım Beyazıt

Üniversitesi)

Prof. Dr. Yasin AKTAY

Doç. Dr. Arzu UZUN (Çukurova Üniversitesi)

Doç. Dr. Ahmet ÖZKIRAZ (Gaziosmanpaşa Üniversitesi)

Doç. Dr. İsrail ZOR (Kırıkkale Üniversitesi)

Doç. Dr. Suphi ASLANOĞLU (Kırıkkale Üniversitesi)

33. Sayıda Görev Alan Hakemler

Prof. Dr. Ercan OKTAY	Doç.Dr. Ferhat TOPBAŞ	Yrd. Doç. Dr. Nezahat EKİCİ
Prof. Dr. Mehmet ALAGÖZ	Yrd. Doç. Dr. Yiğit Anıl GÜZELİPEK	Yrd. Doç. Dr. İclal ÇÖĞÜRCÜ
Prof. Dr. Azmi YALÇIN	Yrd. Doç. Dr. Onur AYKAÇ	Yrd. Doç. Dr. Hasan Hüseyin AKKAŞ
Prof. Dr. Mustafa Kemal ŞAN	Yrd. Doç. Dr. Ali Onur ÖZÇELİK	
Prof. Dr. Şevki ÖZGENER	Yrd. Doç. Dr. Leyla İÇERLİ	
Prof. Dr. Zeynep KARAÇOR	Yrd. Doç. Dr. Şerife Didem KAYA	
Prof. Dr. Ahmet AY	Yrd. Doç. Dr. Emine ŞENER	
Prof. Dr. Akif ÖZER	Yrd. Doç. Dr. Mustafa MORTAŞ	
Prof.Dr. Güven DELİCE	Yrd. Doç. Dr. Metin YILDIRIM	
Prof.Dr. Muammer ŞİMŞEK	Yrd. Doç. Dr. Savaş ERDOĞAN	
Doç. Dr. Rabia ÖZPEYNİRCİ	Yrd. Doç. Dr. Şerife PEKKÜÇÜKŞEN	
Doç. Dr. Kubilay ÖZER	Yrd. Doç. Dr. Erhan ÖRSELLİ	
Doç. Dr. İdris Nebi UYSAL	Yrd. Doç. Dr. Sefa USTA	
Doç. Dr. Cevdet YILMAZ	Yrd. Doç. Dr. Ayhan DEVER	
Doç. Dr. Güney ÇEĞİN	Yrd. Doç. Dr. Ebru ERTÜRK	
Doç. Dr. Ali Murat ALPARSLAN	Yrd. Doç. Dr. Nermin KİŞİ	
Doç. Dr. Nurcan TURAN	Yrd. Doç. Dr. Bülent ATALAY	
Doç. Dr. Mehmet İNCE	Yrd. Doç. Dr. Fatih TUĞLUOĞLU	
Doç. Dr. Mustafa ALTINOĞLU	Yrd. Doç. Dr. Mahmut Nevfel ELGÜN	
Doç. Dr. Ali AYATA	Yrd. Doç. Dr. Sevcan GÜLEÇ SOLAK	

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi Haziran ve Aralık aylarında olmak üzere yılda iki kez yayınlanan hakemli akademik bir dergidir. Dergide yayımlanan yazıların sorumluluğu yazarlara aittir. Kaynak gösterilerek kullanılabilir. Dergimiz, EBSCO, SOBİAD ve Türk Eğitim İndeksi (TEİ)'nce taranmaktadır.

İletişim

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi Ofisi
70100 Karaman, Türkiye
Faks: 0 338 226 21 01 Tel: 0 338 226 2100
kmusekad@kmu.edu.tr

SUNUŞ

Değerli akademisyenler ve araştırmacılar, Karamanoğlu Mehmetbey Üniuersitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi'nin (Karamanoglu Mehmetbey University Journal of Social and Economic Research) 33. Sayısını yayınlamıŐ bulunmaktayız.

Yılda iki kez yayınlanan ve uluslararası endekslerde taranan dergimizin bu sayısında, sosyal ve ekonomik alanlarla ilgili olarak akademisyen, araştırmacı ve diğer kesimlere hitap eden özđün ve araştırmaya dayalı 17 adet makale yer almaktadır.

Öncelikli olarak dergimizde yer alan makalelerin bilimsel değerlendirilmesinde görev alan hakemlerimize ve danışma kurulu üyelerimize içtenlikle teŐekkürlerimi arz ederim.

Dergimiz, bilimsel kaliteyi artırmayı, bilimsel bilgiye katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda, farklı endekslerde taranmasına yönelik çalıŐmalarımız devam etmektedir.

Dergimizin 33. Sayısının üniuersitemize, ölkemize, bilim insanlarına ve ilgili çevrelere hayırlı olmasını diliyor, emeği geçen tüm çalışma arkadaşlarıma teŐekkürlerimi sunuyorum.

Saygılarımla...

Prof. Dr. Ercan OKTAY

Editör

İÇİNDEKİLER	SAYFA NO
Künye	
Sunuş	
İçindekiler	
Duygusal Zekânın, Yaşam Doyumu Ve Akademik Başarıya Etkileri Ve Demografik Özellikler Bağlamında Algı Farklılıkları İsmail BAKAN, Bilge GÜLER	1-11
Karşılaştırmalı Çerçeve de Avrupa Parlamentosunda Siyasal Gruplar Arda Görkem YATAĞAN, Elvettin AKMAN, Hakan Mehmet KİRİŞ	12-23
Türkiye Muhasebe Ve Finansal Raporlama Standartları Konusunda Üniversite Öğrencilerinin Algı Düzeylerinin Ölçülmesi: Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Örneği Meral EROL FİDAN, Taner UYSAL	24-35
Osmaniye, Düziçi Ağzından Derleme Sözlüğü'ne Katkılar-2 Metin DEMİRCİ	36-44
Grubel-Lloyd Endeksi İle Endüstri-İç Ticaret Analizi: Tarım Sektörü Türkiye Örneği Fatih MANGIR, Adem FIDAN	45-51
İç Denetimin Yapısal Ve İşlevsel Sorunlarının Türkiye'deki Üniversiteler Bağlamında Analizi Erdal BAYRAKCI, Abdullah DEMİREL	52-60
Düşünümsel Sosyoloji Açısından Zygmunt Bauman Sosyolojisi Erdinç KİNEŞÇİ	61-70
Mobil Sağlık Uygulamalarının Hastanelerde Kullanılabilirliği: Hastane Yöneticileri Üzerine Bir Araştırma Hüseyin DEMİR, Elif Türkan ARSLAN	71-83
İthal Otomobil Satışlarının Döviz Kuru Esnekliği: Türkiye Üzerine Bir Uygulama Nihat IŞIK, Suat Serhat YILMAZ, Efe Can KILINÇ	84-92
Kamuda İşletmecilik Eksenli Değişimle Birlikte Çalışanlarda Örgütsel Bağlılık Ve İş Tatmini Düzeyleri: PTT Üzerine Bir Alan Araştırması Osman Kürşat ACAR, Çağdaş TÜRKÖĞLU	93-102
Strateji Uygulamalarına Etki Eden Faktörler ve Bu Faktörlerin Performans Üzerine Etkisi: Türkiye'deki Ticari Bankalar Üzerine Bir Araştırma M. Atilla ARICIOĞLU, Şükran GÖKCE, Mehmet Nuri SALUR	103-113
İktisadi Liberalizmin Özal Dönemi Maliye Politikalarına Etkisi Recep TEMEL	114-124
Türk Futbol Kültürünün Küreselleşme Kavram ve Süreçleri Bağlamında	125-133

Değerlendirilmesi Muhammet Nurullah ÇAKMAK, Mahmut Sami İŞLEK, Uğur KESKİN	
Müşteri Sadakatini Etkileyen Bir Araç Olarak Oyunlaştırma Kyial BAİTUROVA, Selda BAŞARAN ALAGÖZ	134-143
Petrol Fiyatlarının Makro Ekonomi Üzerindeki Etkisi Ülke Karşılaştırmaları İle Panel Veri Analizi Mehmet ALAGÖZ, Nur DİLBAZ ALACAHAN, Yağmur AKARSU	144-150
Atatürk İlkeleri Türk Milletine Neler Kazandırdı? Alaattin UCA	151-162
Enerji Diplomasisi ve Türkiye M. Fatih Bilal ALODALI, Sefa USTA	163-168
Yayın ve Yazım Kuralları	169 – 170

Duygusal Zekânın, Yaşam Doyumu ve Akademik Başarıya Etkileri ve Demografik Özellikler Bağlamında Algı Farklılıkları

İsmail BAKAN* Bilge GÜLER*

*Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, Kahramanmaraş

Özet

Bu çalışmanın amacı; bireylerin üniversite öğrenciliği dönemindeki yaşam doyumunun ve akademik başarısının gelecekteki hayatını önemli derecede etkilediği düşüncesiyle öğrencilerin sahip oldukları duygusal zekâlarının yaşam doyumuna ve akademik başarılarına etkilerini incelemektir. Ayrıca duygusal zekâ ve yaşam doyumunun bireylerin okudukları bölüm ve bazı demografik özelliklere göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğini tespit etmektir. Bu amaçla İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme, İktisat, Kamu Yönetimi ve Uluslararası İlişkiler bölümü 3. ve 4. sınıfında okumakta olan 437 öğrenciye anket uygulanmıştır. Anket uygulaması sonucu elde edilen veriler SPSS programı kullanılarak; T-Testi, ANOVA, korelasyon ve regresyon analizleriyle test edilmiştir. Yapılan analiz sonuçlarına göre; duygusal zekânın öğrencilerin yaşam doyumlarını etkilediği görülürken, akademik başarılarını etkilemediği belirlenmiştir. Öğrencilerin okudukları bölümlerine bağlı olarak yaşam doyumları arasında anlamlı farklılıklar oluşurken, duygusal zekâları ile anlamlı farklılık olmadığı görülmüştür. Buna göre, işletme bölümü öğrencilerinin yaşam doyumları, kamu yönetimi bölümündeki öğrencilere nazaran daha yüksek çıkmıştır. Demokratik bir tutum sergileyen ailelerin de yaşam doyumunu etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Ancak öğrencilerin ailelerinin tutumları duygusal zekâları ile karşılaştırıldığında anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Bunların yanı sıra öğrencilerin anne baba medeni durumu, en uzun süre yaşadığı yer, sınıfı ve öğretim türüne göre duygusal zekâları ve yaşam doyumları farklılaşmamaktadır. Fakat cinsiyete göre duygusal zekânın farklılaştığı görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Duygusal Zekâ, Yaşam Doyumu, Akademik Başarı, Üniversite Öğrencileri

The Effects of Emotional Intelligence on Life Satisfaction and Academic Success and Perception Differences in the Context of Demographic Characteristic

Abstract

The purpose of this study is to examine the effects of emotional intelligence of students on their life satisfaction and academic success with the thought that life satisfaction and academic success of individuals when they are student at a university affect significantly their future life. It is also aimed to determine whether emotional intelligence and life satisfaction differ significantly according to the individual's departments and some demographic characteristics. For this purpose, a questionnaire was administered to 437 students who are at 3rd and 4th grade of Business Administration, Economics, Public Administration or International Relations departments in faculty of Economics and Administrative Sciences. Obtained data were tested by T-Test, ANOVA, correlation and regression analysis through SPSS program. According to the results of the analyzes; it was determined that while the emotional intelligence affect life satisfaction of students, it does not affect academic achievement. It was seen that there was no significant difference in the emotional intelligence while there were significant differences between life satisfaction according to the students' departments. According to these results, life satisfaction of students in business administration department is higher than students in the public administration department. It has been achieved that the families who demonstrate a democratic attitude also affect life satisfaction. However, no significant difference was observed when the emotional intelligence was compared based on the attitudes of the students' parents. Besides these, there is no difference in the emotional intelligence and life satisfaction according to the marital status of parents, the place where students live longest, the class and type of education of students while it has been observed that emotional intelligence differs according to gender.

Keywords: Emotional Intelligence, Life Satisfaction, Academic Success, University Students

1.Giriş

Bireyin hem kendi duygularını hem çevresindeki insanların duygularını doğru bir şekilde anlayıp değerlendirebilmesi ve duygularını istediği şekilde yönlendirip davranışa dönüştürmesi olarak ifade edilen duygusal zeka hakkında yapılan bazı araştırma sonuçlarına göre; duygusal zeka yaşamdan doyum sağlamada ve yaşamın diğer tüm alanlarında başarıyı yakalamada IQ ile ölçülen zeka kadar önemlidir (Tekin Acar, 2002: 54). Goleman da (1995: 34) duygusal zekânın yaşamda başarıyı yakalamada IQ'dan daha güçlü bir rol oynadığını belirtmiştir.

Duyguların bilişsel süreçlere uyum sağladığını ve bireylerin duyguları hakkında rasyonel olarak düşünebileceğinin aksini öngören duygusal zeka kuramı (Brackett et al., 2011: 89); kişinin arzu ettiği yönde kendini harekete geçirebilmesi, önüne çıkan engellere ve aksiliklere

rağmen istediği yönde ilerlemesi, duygularını kontrol etmesi ve ruh halini kontrol altında tutup düzenleyebilmesi, karşılaştığı zorlukların üstesinden gelmesi, başkalarını anlaması ve empati kurabilmesi ve tüm bunları yaparken umut içinde olmayı desteklemektedir. (Goleman,1995: 62). Bireyin tüm bunları başarısında duygularını iyi bir şekilde yönetebilmesi önem taşımaktadır. Duygularını arzu ettiği yönde yönetip hedefine ulaşmaya çalışan üniversite öğrencisinin yaşam doyumunu bu durumdan etkilenecektir. Yaşam doyumunu kişinin kendi koyduğu kriterlere göre yaşam koşullarını algılayışı ve buna bir değer yüklemesidir. Bu anlamda bireyin sahip olduğu duygusal zekası yaşam doyumunu etkileyecektir.

Günümüzde gelişimi yakalamak ve sürekli ilerleyebilmenin yolu yaratıcı, üretken, orijinal fikirler sunan, farklılıkları görebilen ve yönetebilen, sürekli öğrenmeyi ve

kendini geliştirmeyi amaç edinensorumluluk sahibi bireylere sahip olmaktan geçmektedir (Köknel, 1998: 82). Karşılaşacağı zorluklarla başa çıkabilen, başkalarını anlayan, topluma faydası olan, empati kurabilen ve çözüm odaklı olan duygusal zekaya sahip bireylerler toplumun geleceği için son derece önemlidir. Bireyin üniversite öğrenciliği döneminden itibaren duygusal zekasını kullanabilmesinin onun yaşam doyumunu ve akademik başarısını etkileyebileceği düşüncesi çerçevesinde bu çalışmada; duygusal zekanın yaşam doyumunu ve akademik başarıya olan etkileri incelenmektedir. Ayrıca duygusal zeka ve yaşam doyumunun bireylerin okudukları bölüm ve bazı demografik özelliklere göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediği test edilmiştir.

2.Kavramsal Çerçeve

2.1. Duygusal Zekâ

1986 yılında WaynePayne tarafından ilk defa ortaya atılan bu kavram yazında 1990 yılında Salovey ve Mayer'in çalışmaları sonucu kullanılmaya başlanmıştır (Çapraz et al., 2009: 195). Bu tarihten sonra ise 1995 yılında Daniel Goleman'ın "Duygusal Zeka Neden IQ'dan Önemlidir" adlı kitabı ile duygusal zeka kavramı yaygınlaşmaya ve akademik örgütlerin dışına da yayılmaya başlamıştır (Çakar ve Arbak, 2004: 34).Goleman (1995) bu kitabında duygusal zekâyı; "bireyin kendisini harekete geçirebilme, aksiliklere rağmen yoluna devam edebilme, dürtüleri kontrol ederek tatmini erteleyebilme, ruh halini düzenleyebilme, empati kurma, umut etme, sorunların düşünmeyi engellemesine izin vermeme" olarak tanımlamıştır.

Bazı yazarlar tarafından çeşitli şekillerde tanımlanan duygusal zekâ kavramları aşağıdaki gibidir;

- Duygusal zeka, kendi ve başkalarının duygularının gücünü doğru bir şekilde sezme, anlama ve duyguları etkili bir şekilde kullanıp ona yol gösterme kabiliyetidir (Cooper ve Sawaf, 2003: 377).
- Toktamışoğlu'na göre (2003: 79) duygusal zeka; kişiler arasında daha güçlü bir iletişimi sağlamak için duyguları, hisleri, sezgileri etkin bir şekilde kullanmak ve yönetmektir.
- Duygusal zeka, kognitif ve duygusal gelişim için düşünceye yol gösterecek ve yardım edecek şekilde duyguları doğru bir şekilde anlama ve bunları hedefe yönelik olarak düzenleyebilme ve kontrol altına alma kabiliyetidir (Mayer et al., 2004: 197).
- Goleman'a göre (2005: 50) duygusal zeka, bireyin amaçları doğrultusunda güdülenmesi, önüne çıkan engellere rağmen ilerleyebilme gücü, kendi duygularının kontrolünü sağlayarak sıkıntıları aşması, başka insanları anlaması ve psikolojik sermayesini pozitif olarak kullanabilmesi kabiliyetidir.
- Druskat'a göre (2006: 28) duygusal zeka; mutlu bir ruh hali için duyguları doğru olarak değerlendirip anlatma ve onu amaçlanan yönde kullanabilme yeteneklerini içermektedir.
- Memduhoğlu ve Yılmaz (2010: 150) tarafından duygusal zeka, kişinin hem kendi hem başkalarının duygularını doğru bir şekilde algılaması ve bu duyguları ifade etmesi sonrasında ise bu duygular arasında ayrımı yapıp bunu insanlarla ilişkisinde kullanabilme kabiliyeti olarak ifade edilmiştir.

Sonuç itibarıyla kişisel yetenekler ve sosyal yetenekler olmak üzere iki temel boyut üzerine odaklanan (Parthasarathy, 2009: 32) duygusal zeka, kişinin hem kendini hem etrafında iletişim içinde olduğu insanları tanıyabilmesi, bu sayede hem kendi hem çevresindeki insanların duygusunu doğru olarak algılaması ve bu duyguları etkili olarak değerlendirilmesi ve istenilen şekilde yönlendirip kontrol sağlama yetenekleri toplamıdır (Gürbüz ve Yüksel, 2008: 176). Fakat bu tanımlarla birlikte duygusal zeka duygu ile zekâyı bir araya getirdiğinden dolayı zıtlıkları içermektedir. Bu zıtlığın sebebi ise; zekanın rasyonel düşünce ile tanımlanması iken duyguların rasyonel kararlar içermeyen düşünce ve davranışları barındırmasıdır (Matthews et al., 2002: 7).

Farklı duygusal zekâ tanımlamalarının yanı sıra bazı yazarlar duygusal zekânın boyutlarını da farklı açılardan ele almış ve çeşitli duygusal zekâ modelleri geliştirmişlerdir. Bu araştırmada kullanılan duygusal zekâ modeli Wong ve Law'ın (2002), Davis ve arkadaşlarının (1998) yaptığı dört boyuttan oluşan duygusal zekâyı dayanan ölçek modelidir. Ölçeğin dört alt boyutu ise şunlardır: Kendi Duygularını Değerlendirme, Başkalarının Duygularını Değerlendirme, Duyguların Kullanımı ve Duyguların Düzenlemesidir (Ng, 2007: 178).

Kendi Duygularını Değerlendirme; bireyin kendi derin ve içsel duygularını anlaması, kendini tanıması ve duygularını kolay bir şekilde ifade edebilme kabiliyetidir. Başkalarının Duygularını Değerlendirme; bireyin çevresindeki kişilerin duygularını anlaması, empati kurabilmesi ve başkalarına yardımcı olacak şekilde onların duygularını yönlendirebilme yeteneğidir. Duyguların Kullanımı; istenen amaç doğrultusunda duyguları harekete geçirerek onları başarıya ulaştıracak davranışa dönüştürme kabiliyetidir. Kişi duygularını etkili bir şekilde kullanması ile olumsuz ruh halini olumlu ruh haline çevirerek amaçladığı sonuca ulaşır. Duyguların Düzenlemesi boyutu ise; bireylerin ruh halini kontrol altına alıp, sıkıntı yaşadığı durumlarda duygusunu düzenlemesi veya pozitif hale dönüştürmesi ile ilgilidir. Böylece duygularını düzenleyen bireyler gerektiğinde davranışlarını kontrol altına alıp amaçladığı sonuca ulaşmayı kolaylaştırabilirler (Davies et al., 1998, aktaran, Wong et al., 2004: 536). Tüm bunlar için bireyin kendini motive edebilmesi önemlidir. Kendini motive edebilmek, bireyin karşısına çıkan zorluk ve engellere rağmen hatta başarısızlıklara rağmen bile amaçlara bağlı kalıp mücadele etme, yenilikler ve değişikliklere uyum sağlayıp beraber yol alma yeteneğini gerektirmektedir (Rahim ve Psenicka, 2002: 305).

2.2. Yaşam Doyumu

1961 yılında ilk defa Neugarten, Havinghurst ve Tobin adlı yazarlar tarafından yaşam doyumunu, bireyin bir şeyden beklentisi sonucu elde ettiği ile arzusunu karşılaştırması sonucu duyduğu haz, mutluluk olarak tanımlanmıştır.

Bireyin yaşadığı hayata yüklediği anlam, hedeflere ulaşma, kişilik yapısı, ruh hali, ekonomik durum, çevreye uyum ve sosyal ilişkiler gibi birçok faktörden etkilenen ve kişiden kişiye farklılık gösteren yaşam doyumunu kavramı genel olarak bireyin yaşamı karşısında hissettiği pozitif duygusal tepkiler olarak ifade edilebilir ve yaşamdan memnuniyet derecesi ile ilgilidir (Sung-Mook ve

Giannakopoulos, 1994, Schmitter, 2003, aktaran, Recepoğlu, 2013: 314). Bu faktörlerin yanı sıra yaşam doyumunun bireylerin sahip oldukları duygusal zekâlarından da etkilendiği daha önceki sınırlı sayıda yapılan araştırmalarda (örneğin, Ergin ve ark., 2013; Deniz ve Yılmaz, 2004) görülmüştür. Kişilerin, geliştirilebilir yeteneklerden oluşan duygusal zekâlarını başta eğitim hayatı olmak üzere hayatlarının her alanında kullanması hem yaşam doyumlarında hem akademik başarılarında artış sağlayacaktır.

Duygusal zeka, bireyin tüm yaşamını etkileyen ve yönlendiren bir kavramdır. Ayrıca sadece çalışma hayatında değil bireyin tüm hayatında başarıya ulaşmasında son derece önemlidir. Bireyin yaşamında başarıya ulaşması ise mevki, para ve kariyere sahip olması değil sahip olduklarından mutlu olup, kendini ruhsal olarak iyi hissetmesi ve yaşamından keyif almasıdır (Doğan, 2005: 114). Yani bireyin başarılı olması duygusal zekâsını kullanarak yaşam doyumunu sağlamasına bağlıdır. Bu nedenle duygusal zekâ ile yaşam doyumunu birbirlerine bağlı, birbirleri ile etkileşim içinde olan iki önemli kavramdır.

2.3. Akademik Başarı

En genel anlamda başarı, bireyin öğrenim hayatı boyunca eğitim ortamında aldığı derslerin bireye olan faydasının bir göstergesi olarak tanımlanırken eğitimde başarı ise; okullarda verilen derslerde bireyin başarı durumunun öğretmenler tarafından somut delillere çevrilerek notlarla ifade edilmesi ya da öğrencinin kendine olumlu yönde kattıklarının karşılığı olan "Akademik Başarı" olarak tanımlanabilir (Carter ve Good, 1973, aktaran, Keskin ve Sezgin, 2009: 5).

Öğrencilerin okul hayatları boyunca kendine kazandırdıklarının toplamından oluşan akademik başarı, en somut şekliyle öğrencinin okutulmuş derslerden aldığı notlar ve bunlar sonucu oluşan ağırlıklı genel not ortalamasının hesaplanması yolu ile değerlendirilir. Derslerden alınan notlar, öğrencinin o ders ile ilgili performansını göstermektedir (Green, 2000: 24). Akademik başarı, öğrencilerin başarılarını değerlendirmeye yardımcı olan başarı ölçütlerinden biri olup öğrencinin eğitimi boyunca karşılaştığı durumlardan ve bireyin zekası, yaşı vs. gibi kişisel bazı özelliklerden etkilenmektedir (Karakaş, 1981, aktaran, Kenarlı, 2007: 45).

Duygusal zekanın da bireyin akademik başarısını etkileyen faktörler arasında olduğu daha önce yapılan çalışmalarca (örneğin, Kavcar, 2011; Üzel ve Hangül, 2011) tespit edilmiştir. Duygusal zeka ile akademik başarıyı ilk ilişkilendiren yazar olan Goleman'a göre; duygusal zekaya sahip olan öğrenciler başarılı olmalarına katkı sağlayan kendini güdüleme yeteneğine ve psikolojik sermaye unsurlarından umut, iyimserlik gibi başarıya ulaşmalarını kolaylaştıran yeteneklere sahiptirler. Bunun yanı sıra duygusal zekaya sahip öğrenciler akademik hayatlarında karşılaştıkları baskılara ve zorluklara karşı daha az kaygılıdır (Drago, 2004: 12). Öğrencinin yüksek bir duygusal zeka düzeyine sahip olması, yani hem kendi duygularını hem çevresindeki insanların duygularını anlaması ve iyi analiz etmesi, duygularını amacına yönelik olarak kullanması ve yönetmesi yeteneği sonucu öğrencinin güdülenme gücü artacağından ve çevresi ile iletişimi güçleneceğinden dolayı herkes tarafından sevilir ve dolayısıyla iyi bir okul tecrübesi yaşar ve bu da öğrencinin

akademik başarısını olumlu etkileyebilir. Öğrencinin duygusal zekasının düşük olduğu bir durumda ise tam tersi olaylar gerçekleşebilir ve öğrencinin akademik başarısı bundan olumsuz olarak etkilenebilir (Holt, 2007: 17). Bu anlamda bireyin yüksek duygusal zeka düzeyine sahip olması önemlidir.

Öğrencilerin tüm yaşamını önemli oranda etkileyen akademik başarı, hem birey açısından hem de bireyin içinde yaşadığı toplum açısından son derece önemlidir. Amaçlarına güdülenen, kendini motive edebilen, karşılaştığı zorluklarla baş edebilecek, başarıyı temel koşul olarak alıp kendini geliştiren ve yenileyen, bilgilerle donanmış akademik açıdan güçlü bir öğrenci toplumun yükselmesinde en önemli güç faktörüdür. Akademik başarısızlık söz konusu olduğunda ise yine bu durumdan hem birey hem de toplum etkilenecektir. Bireyin okul hayatında çeşitli nedenlerle yaşadığı akademik başarısızlığı, okuldan istediği verimi alamamasına yol açacak, bireyi okulu terk etme sıkıntısı ile karşı karşıya bırakacak ve dolayısıyla geleceğin nitelikli insan gücü sayısı azalacaktır (Keskin ve Sezgin, 2009: 5). Bunun yanı sıra bireylerin akademik başarısızlıkları yaşam doyumlarını ve motivasyonlarını da olumsuz etkileyecektir. Duygusal zekâ, bireylerin hedeflerine ulaşmasında, zorluklarla baş etmesinde, duygularını kontrol etmesinde onlara yardımcı olacağından dolayı bireyler bu başarısızlıkları duygusal zekalarını geliştirerek aşabilir.

Literatürde, duygusal zeka ile akademik başarı arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalar bulunmaktadır. Kavcar'ın (2011) üniversite öğrencileri, Üzel ve Hangül'ün (2011) ise ilköğretim öğrencileri üzerinde yaptıkları araştırmalarda, öğrencilerin duygusal zekaları ile akademik başarıları arasında anlamlı ilişkiler olduğu bulgusuna ulaşmışlardır.

Dost (2007), Hacettepe Üniversitesi'nde 403 öğrencinin katılımı ile yaptığı çalışmada öğrencilerin yaşam doyumlarının algıladıkları akademik başarıya göre farklılaştığını belirlemiştir. Buna göre, akademik başarısını yüksek düzeyde algılayan bireylerin yaşam doyumlarının da daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. Çivitci (2012) ise yaptığı çalışmada, yaşam doyumunu yüksek olan öğrencilerin başarı ihtiyaçlarının da daha yüksek olduğunu belirtmiştir.

Bu çalışmaların da gösterdiği gibi duygusal zeka, yaşam doyumunu ve akademik başarı birbirlerine bağlı ve birbirlerinden etkilenen kavramlardır. Öğrencilerin duygusal zekalarını geliştirmesi yaşam doyumlarını arttıracak, yaşam doyumunu artıran bireyin ise başarı ihtiyacı yükseleceğinden akademik başarısı artabilecektir.

Yerli ve yabancı literatürde duygusal zeka, yaşam doyumunu ve akademik başarı ilişkisini özellikle üniversite öğrencileri üzerine inceleyen sınırlı sayıda çalışmaya rastlanmıştır. Bu çalışma İİBF İşletme, İktisat, Kamu Yönetimi ve Uluslararası ilişkiler öğrencileri üzerine yapılması bakımından önem taşımaktadır. Daha önce bu dört bölümün öğrencilerinin duygusal zekalarının yaşam doyumunu ve akademik başarıya etkilerini karşılaştırmalı olarak inceleyen bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Toplumun kalkınmasında önemli role sahip olan ve geleceğin gençlerini yetiştiren üniversiteler, öğrencilerin duygusal zekalarının gelişimi için gereken özen göstermelidirler (Yılmaz, 2007: 51). Duygusal zeka geliştirilebilir bir özellik taşıdığından dolayı; üniversitede verilen eğitim sayesinde bireyler duygusal zekalarını

geliştirebilir ve bu da yaşam doyumlarını ve akademik başarılarını olumlu yönde etkileyebilir.

Gençliğinin baharını yaşayan üniversite öğrencileri için yaşam doymu son derece önemlidir. Bireyler duygusal zekaları ile karşılaştığı zorlukları, engelleri, olumsuz koşulları pozitif hale dönüştürerek yaşam doyumlarını arttırabilirler. Bu anlamda bireyin duygusal zekası yaşam doyumunun artmasında önem taşımaktadır. Duygusal zekasını kullanabilen bireyin yaşam doymu olumlu etkileneceğinden üniversitedeki akademik başarısı da bu durumu etkileyebilir ve bireyin gelecek yaşamını yönlendirmesi ve şekillendirmesi daha çok kolaylaşabilir.

3. Araştırmanın Metodolojisi

Bu bölümde araştırmanın amacı ve önemi, evreni ve örnekleme, yöntemi ve hipotezleri açıklanmıştır.

3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu çalışmanın temel amacı; öğrencilerin duygusal zekalarının, yaşam doymu ve akademik başarıları üzerindeki etkilerini incelemektir.

Literatürde öğrencilerin duygusal zekalarının yaşam doymu ve yaşam doymunun da akademik başarılarına etkilerini ayrı ayrı inceleyen araştırmalar az sayıda da olsa bulunmakla birlikte, duygusal zekanın yaşam doymu ve akademik başarı üzerindeki etkilerini bir arada inceleyen özellikle İİBF öğrencileri üzerine yapılan bir araştırmaya rastlanılmamıştır. Duygusal zeka, yaşam doymu ve akademik başarı kavramları birbirlerine bağlı olan ve birbirleri ile yakın ilişki içerisinde olan kavramlardır ve birbirlerinden etkilenebilmektedirler. Toplumun geleceği açısından önem arz eden üniversite öğrencisinin başarılı olması bilişsel zekası yanında duygusal zekasına da bağlıdır. Birey geliştirilebilir olan duygusal zekası sayesinde karşılaştığı zorluk ve engelleri aşabilecek, kendini motive edebilecek, çevresi ve arkadaşları ile güçlü bir iletişim kurabilecek ve bu sayede yaşamdan aldığı doymu da arttıracaktır. Bireyin duygusal zekası sayesinde yaşam doymunun artması ise bireyin başarıya daha kolay odaklanmasına ve akademik başarısının artmasına önemli katkılar sağlayabilecektir. Tüm bunların öneminden hareketle bu çalışmanın hedef kitlesini üniversite öğrencileri oluşturmakta olup, araştırma verilerini oluşturmak açısından İİBF İşletme, İktisat, Kamu Yönetimi ve Uluslararası İlişkiler öğrencileri araştırma örneklemini oluşturmuştur. Bu sayede öğrencilerin duygusal zekalarının, yaşam doymu ve akademik başarıları üzerindeki etkilerinin incelenmesinin yanısıra öğrencilerin eğitim aldıkları bölümler bazında anlamlı bir farklılığa sahip olup olmadığı belirlenecek ve öneriler sunulacaktır. Bu çalışmada yalnızca İİBF ve bağlı bölümlerdeki öğrenciler örnekleme alınmış olup, şayet akademik bölüm farklılıkları araştırma değişkenleri açısından anlamlı farklılıklar oluşturursa, bir sonraki çalışmada öğrenciler sosyal bilimler, fen bilimleri, sağlık bilimleri ve eğitim bilimleri alanlarında örnekleme dahil edilerek oluşturulacak gruplarla, farklı bilim dallarındaki öğrencilerin algı farklılığı veya benzerliği açığa çıkartılmaya çalışılacaktır.

3.2. Araştırmanın Evreni ve Örnekleme

Araştırmanın evrenini; Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi'nde öğrenim görmekte olan İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi 3. ve 4.sınıf İşletme, İktisat, Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi ve Uluslar arası İlişkiler bölümleri öğrencileri oluşturmaktadır. 450 öğrenciye anket dağıtılmış olup 437 kullanılabilir anket elde edilmiş ve 437 öğrenci araştırmanın örneklemini oluşturmuştur.

3.3. Araştırmanın Yöntemi

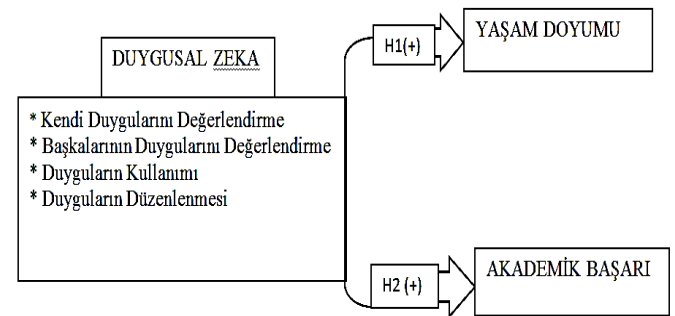
Araştırmanın veri toplama aracı olarak anket yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada kullanılan anket üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; demografik özelliklerle ilgili sorular, ikinci bölümde; duygusal zekayı ölçmeye yönelik sorular, üçüncü bölümde ise öğrencilerin yaşam doyumlarını belirlemeye yönelik sorular yer almaktadır.

Duygusal zekayı ölçmek için Wong ve Law'ın (2002), Davis ve arkadaşlarının (1998) geliştirdiği dört boyuttan oluşan ölçek modeli kullanılmıştır. Bu ölçek Kendi Duygularını Değerlendirme, Başkalarının Duygularını Değerlendirme, Duyguların Kullanımı ve Duyguların Düzenlenmesi olmak üzere dört alt boyuttan oluşmaktadır.

Öğrencilerin yaşam doyumlarını belirlemeye yönelik olarak ise Diener, Emmons, Larsen ve Griffin (1985) tarafından geliştirilen ve Köker (1991) tarafından Türkçeye uyarlanan Yaşam Doymu Ölçeği kullanılmıştır. Bu ölçek beş soru ve tek alt boyuttan oluşmaktadır. Akademik başarı ise öğrencilerin ağırlıklı genel not ortalamaları ile ölçülmüştür.

Anket uygulaması sonucu elde edilen veriler, SPSS programı kullanılarak; ANOVA, korelasyon ve regresyon analizlerine tabi tutularak araştırma hipotezleri test edilmiştir.

3.4. Araştırmanın Modeli

Araştırma modeli, duygusal zekanın bireyin yaşam doymunu ve akademik başarısını olumlu yönde etkilediğini ifade etmektedir.

3.5. Araştırmanın Hipotezleri

Araştırmanın temel amacına yönelik olarak hipotezler şu şekilde belirlenmiştir;

H1: Duygusal zeka yaşam doymunu pozitif yönde istatistiksel açıdan anlamlı olarak etkilemektedir.

H2: Duygusal zeka akademik başarıyı pozitif yönde istatistiksel açıdan anlamlı olarak etkilemektedir.

4. Araştırmaya İlişkin Bulgular Ve Yorumları

Bu bölümde alan araştırmasından elde edilen verilerin istatistiksel analiz sonuçları yer almaktadır. Elde edilen analiz sonuçlarına göre bulguların yorumu yapılmıştır.

Tablo 1. Güvenilirlik Değerleri

Ölçekler	Alpha Değerleri
Duygusal Zekâ	,859
Kendi Duygularını Değerlendirme	,810
Başkalarının Duygularını Değerlendirme	,777
Duyguların Kullanılması	,816
Duyguların Düzenlenmesi	,809
Yaşam Doyumu	,777

Tablo 1’de görüldüğü gibi duygusal zekâ ve alt boyutları ile yaşam doyumu ölçeğinin alfa katsayıları ,70’in üzerinde olduğu için güvenilirdir.

Tablo 2. Boyutların Ortalamaları

Boyutlar	Ortalama
Kendi Duygularını Değerlendirme	3,8518
Başkalarının Duygularını Değerlendirme	3,7059
Duyguların Kullanılması	3,5578
Duyguların Düzenlenmesi	3,3633
Yaşam Doyumu	3,3469

Duygusal zeka ölçeğinin puanlandırılmasında beşli Likert tipi ölçek kullanılmıştır. Ölçek puanlamasında Hiçbir zaman:1, Bazen:2, Genellikle:3, Çoğu zaman:4, Her zaman:5 puan olarak değerlendirilmektedir. Buna göre duygusal zekâ boyutlarının ortalamaları incelendiğinde; “Kendi Duygularını Değerlendirme” boyutunun ortalamasının **(3,85)** diğer boyutlara oranla daha yüksek olduğu görülmüştür. Öğrenciler kendi duygularını değerlendirme konusunda diğer boyutlara nazaran daha iyiyken, duygularını düzenleme ve kontrol etme konusunda diğer boyutlara göre daha düşük bir ortalamaya **(3,36)** sahiptir.

Yaşam doyumu boyutunun ölçek puanlamasında Kesinlikle katılmıyorum:1, Katılmıyorum:2, Karasızım:3, Katılıyorum:4, Kesinlikle Katılıyorum:5 puan olarak değerlendirilmiştir. Buna göre; öğrencilerin yaşam doyumlarının aritmetik ortalaması 3,35 olarak bulunmuştur.

Katılımcıların Demografik Özelliklerine İlişkin Bulgular;

Tablo 3’te görüldüğü gibi anketlerden elde edilen demografik verilere göre; öğrencilerin %53,5’i kadın, %46,5’i ise erkektir. %47,6’ işletme bölümü, %22,7’si iktisat, %21,1’i kamu yönetimi ve %8,7’si uluslararası ilişkiler bölümünü öğrencileridir. %32,3’ü 3. sınıf öğrencileri, % 67,7’si ise 4.sınıf öğrencileri olup %53,1’i 1.öğretim, %46,9’u 2. öğretimdir. Yaş dağılımları incelendiğinde %74,4’ünün 19-23 arasında olduğu görülmektedir. Not ortalamalarına bakıldığında, %49’unun not ortalaması 2-2,49 arasındadır. Öğrencilerin ailelerinin genel tutumlarına bakıldığında ise %60,2 gibi bir çoğunluğun ailesinin demokratik bir tutum sergilediği görülmüştür. %89,8’inin anne ve babası evli birlikte yaşamakta, %45,8’inin annesi ilköğretim mezunu, %35,2’sinin babası ise ilköğretim mezunudur. Araştırmaya katılan öğrencilerin "en uzun süre yaşadığımız yer" sorusuna verdikleri yanıtlar incelendiğinde, %33,9’u il, %25,4’ü büyükşehir, %24,7’sinin ise ilçede yaşadığı görülmektedir.

Tablo 3. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Demografik Özellikler	Kişi sayısı	Yüzde		Kişi sayısı	Yüzde
Cinsiyet			Yaş		
Kadın	234	53,5	19-21	51	34,9
Erkek	203	46,5	22-23	246	39,5
Toplam	437	100,0	24-25	118	15,9
Sınıf			26 ve üzeri	22	7,7
3.Sınıf	141	32,3	Toplam	437	100,0
4.Sınıf	296	67,7	Ağırlıklı Genel Not Ortalama		
Toplam	437	100,0	1-1,99	103	23,5
Bölüm			2-2,49	241	49,0
İşletme	208	47,6	2,50-2,99	96	22,0
İktisat	99	22,7	3 ve üzeri	24	5,5
Kamu Yönetimi	92	21,1	Toplam	437	100,0
Uluslararası İlişkiler	38	8,7	Aile Tutumu		
Toplam	437	100,0	Otoriter	160	36,6
Öğretim Türü			Demokratik	263	60,2
1.Öğretim	232	53,1	İlgisiz	14	3,2
2.Öğretim	205	46,9	Toplam	437	100,0
Toplam	437	100,0	Anne Eğitim Durumu		
Anne baba medeni durum			Okuryazar değil	69	15,8
Boşanmış ayrı yaşıyor	10	2,3	İlkokul	200	45,8
Evli birlikte yaşıyor	393	89,8	Ortaokul	68	15,6
Anne vefat etti	3	0,7	Lise	71	16,2
Baba vefat etti	27	6,2	Ön Lisans	9	2,1
Anne baba vefat etti	4	0,9	Lisans	15	3,4
Toplam	437	100,0	Lisansüstü	5	1,1
Baba Eğitim Durumu			Toplam	437	100,0
Okuryazar değil	17	3,9	En uzun süre yaşadığımız yer		
İlkokul	154	35,2	Köy	50	11,4
Ortaokul	75	17,2	Kasaba	20	4,6
Lise	117	26,8	İlçe	108	24,7
Ön Lisans	22	5,0	İl	148	33,9
Lisans	45	10,3	Büyükşehir	111	25,4
Lisansüstü	7	1,6	Toplam	437	100,0
Toplam	437	100,0			

Araştırma Hipotezlerinin Testine İlişkin Bulgular;

Araştırmanın temel amacı olan, duygusal zekanın yaşam doyumu (H1) ve akademik başarı (H2) üzerindeki etkilerini incelemek için öncelikle korelasyon analizi yapılarak

araştırma değişkenleri arasındaki ilişkiler incelenmiş, daha sonra regresyon analizi ile bağımsız değişkenin (duygusal zeka) bağımlı değişkenler (yaşam doyumu ve akademik başarı) üzerindeki etki düzeyleri açığa çıkartılmıştır.

Korelasyon Analizi Sonuçları;**Tablo 4.** Duygusal Zekâ, Yaşam Doyumu ve Akademik Başarı Arasındaki İlişkiler

		Akademik Başarı	Yaşam Doyumu
Kendi Duygularını Değerlendirme	PearsonCorrelation	-,021	,256**
Sig.		,661	,000
Başkalarının Duygularını Değerlendirme	PearsonCorrelation	-,028	,192**
Sig.		,560	,000
Duyguların Kullanılması	PearsonCorrelation	,048	,375**
Sig.		,317	,000
Duyguların Düzenlenmesi	PearsonCorrelation	,007	,284**
Sig.		,879	,000
Yaşam Doyumu	PearsonCorrelation	,049	
Sig.		,305	

Araştırmanın bağımsız değişkeni olan duygusal zeka ile bağımlı değişkenleri olan yaşam doyumu ve akademik başarı

arasındaki ilişkiyi açığa çıkartmak için korelasyon analizi yapılmıştır. Korelasyon analizi sonuçlarına göre duygusal

zekanın dört alt boyutu ile yaşam doyumu arasında istatistiksel olarak anlamlı ($p<,001$) ve pozitif bir ilişki olduğu, ancak akademik başarı ile aralarında anlamlı ilişkiler olmadığı bulgusuna ulaşılmıştır. Dolayısıyla, korelasyon

analizi bulguları araştırmamızın birinci hipotezini (H1) doğrular yönde çıkmış iken araştırmamızın ikinci hipotezini (H2) destekler yönde değildir.

Regresyon Analizi Sonuçları;

Tablo 5. Duygusal Zekânın Yaşam Doyumuna Etkileri

Model	Bağımsız Değişkenler	Bağımlı Değişken	Adjusted R ²	β	P
1	Kendi Duygularını Değerlendirme	Yaşam Doyumu	,156	,059	,269
	Başkalarının Duygularını Değerlendirme			0,59	,228
	Duyguların Kullanılması			,273	,000
	Duyguların Düzenlenmesi			,121	,018
F=21,075 Sig.=,000					

Regresyon analizi sonucuna göre;

Adjusted R² determinasyon katsayısına göre, yaşam doyumundaki değişkenliğin %15,6'sının duygusal zekânın iki bağımsız değişkeni olan duyguların kullanılması (β :.273, $p<,001$) ve duyguların düzenlenmesi (β :.121, $p<,05$) tarafından açıklandığı anlaşılmaktadır. Bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki tüm ilişkiler anlamlı değildir. Analiz sonuçlarına göre; öğrencilerin kendi duygularını kullanıp iç motivasyonlarını sağlaması yaşam doyumlarını da pozitif

yönde (β :.273, p :.000) etkilemektedir. Ayrıca öğrencilerin kendi duygularının kontrolünü sağlayıp onları düzenlemesi yine yaşam doyumlarını da pozitif yönde (β :.121, p :.018) etkilediği görülmüştür. Bunun yanı sıra öğrencilerin kendi duygularını ve başkalarının duygularını anlayıp değerlendirmesinin yaşam doyumlarını istatistiksel olarak anlamlı düzeyde etkilemediği sonucuna ulaşılmıştır.

Dolayısıyla **H1** hipotezi kısmen kabul edilmiştir.

Tablo 6. Duygusal Zekânın Akademik Başarıya Etkileri

Model	Bağımsız Değişkenler	Bağımlı Değişken	Adjusted R ²	β	P
1	Kendi Duygularını Değerlendirme	Akademik Başarı	-,003	-,042	,473
	Başkalarının Duygularını Değerlendirme			-,035	,513
	Duyguların Kullanılması			,082	,162
	Duyguların Düzenlenmesi			-,008	,886
F=,622 Sig.=,647					

Tablo 6'daki regresyon analizi sonucuna göre duygusal zekânın akademik başarıyı istatistiksel olarak anlamlı düzeyde etkilemediği görülmüştür. Bütün istatistiksel anlamlılık değerleri ,05'ten büyük olduğu için, duygusal

zekânın akademik başarı üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğunu söylemek mümkün değildir.

Dolayısıyla **H2** hipotezi reddedilmiştir. Araştırma verileri ve bu örnekleme açısından duygusal zeka akademik başarıyı etkilememektedir.

Tek Yönlü ANOVA Analiz Sonuçları;

Tablo 7. Öğrencilerin Okudukları Bölüm İle Yaşam Doyumlarının Karşılaştırılması

	Bölüm	Sayı	Ortalama	Standart Sapma	F	P.
Yaşam Doyumu	İşletme	208	3,45	,74891	4,248	,006
	İktisat	99	3,33	,77090		
	Kamu Yönetimi	92	3,09	,96872		
	Uluslararası İlişkiler	38	3,44	,83550		

Post Hoc Test (Tukey HSD)

	Bölüm	Bölüm	Ortalama Farkı	P
Yaşam Doyumu	İşletme	Kamu Yönetimi	,35556	,003

Yukarıda yapılan ANOVA analizi sonucuna göre; öğrencilerin okudukları bölüm ile yaşam doyumları karşılaştırıldığında anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($p=0,006$). Anlamlı farklılığın nereden kaynaklandığını bulmak için ise Tukey analizi yapılmıştır. Tukey analizi sonucuna göre, anlamlı farklılık işletme ve kamu yönetimi öğrencilerinden kaynaklanmaktadır. Buna göre; işletme bölümü öğrencilerinin kamu yönetimi bölümünde okuyan öğrencilere göre yaşam doyumlarının daha fazla olduğu görülmüştür.

Tablo 8. Öğrencilerin Okudukları Bölüm İle Duygusal Zekalarının Karşılaştırılması

	Bölüm	Sayı	Ortalama	Standart Sapma	F	P
Duygusal Zeka	İşletme	208	3,66	,56609	,915	,434
	İktisat	99	3,59	,62553		
	Kamu Yönetimi	92	3,55	,64308		
	Uluslararası İlişkiler	38	3,68	,58465		

Yapılan analiz sonucu öğrencilerin okudukları bölüm ile duygusal zekaları karşılaştırıldığında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Tablo 9. Öğrencilerin Ailelerinin Tutumu İle Yaşam Doyumlarının Karşılaştırılması

	Aile Tutumu	Sayı	Ortalama	Standart Sapma	F	P
Yaşam Doyumu	Otoriter	160	3,21	,80151	6,705	,001
	Demokratik	263	3,45	,82627		
	İlgisiz	14	2,90	,82112		

Post Hoc Test (Tukey HSD)

	Aile Tutumu	Aile Tutumu	Ortalama Farkı	P
Yaşam Doyumu	Otoriter	Demokratik	-,24399	,008
	Demokratik	İlgisiz	,55399	,035

ANOVA analizi sonucuna göre; öğrencilerin ailelerinin genel tutumları ile yaşam doyumları karşılaştırıldığında anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($p=0,001$). Anlamlı farklılığın nereden kaynaklandığını bulmak için ise Tukey

analizi yapılmıştır. Tukey analizi sonucuna göre, aile tutumu demokratik olan bireylerin yaşam doyumlarının, aile tutumu otoriter ve ilgisiz olanlara göre daha fazla olduğu belirlenmiştir.

Tablo 10. Öğrencilerin Ailelerinin Tutumu İle Duygusal Zekalarının Karşılaştırılması

	Aile Tutumu	Sayı	Ortalama	Standart Sapma	F	P
Duygusal Zeka	Otoriter	160	3,61	,60143	,090	,914
	Demokratik	263	3,63	,59847		
	İlgisiz	14	3,59	,59024		

Yapılan analiz sonucuna göre; duygusal zeka ile öğrencilerin aile tutumu karşılaştırıldığında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Tablo 11. Anne Baba Medeni Durumu İle Öğrencilerin Duygusal Zekalarının Karşılaştırılması

	Anne Baba Medeni Durum	Sayı	Ortalama	Standart Sapma	F	P
Duygusal Zeka	Boşanmış ayrı yaşıyor	10	3,60	,42919	,207	,934
	Evli birlikte yaşıyor	393	3,62	,60609		
	Anne vefat etti	3	3,88	,47186		
	Baba vefat etti	27	3,64	,56677		
	Anne baba vefat etti	4	3,77	,62993		

Yapılan analiz sonucuna göre; öğrencilerin anne babalarının medeni durumu ile duygusal zekaları karşılaştırıldığında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Tablo 12. Anne Baba Medeni Durumu İle Öğrencilerin Yaşam Doyumlarının Karşılaştırılması

	Anne Baba Medeni Durum	Sayı	Ortalama	Standart Sapma	F	P
Yaşam Doyumu	Boşanmış ayrı yaşıyor	10	2,72	,82839	1,846	119
	Evli birlikte yaşıyor	393	3,38	,80944		
	Anne vefat etti	3	3,27	,46188		
	Baba vefat etti	27	3,21	,92733		
	Anne baba vefat etti	4	3,15	1,03763		

Yapılan analiz sonucuna göre; öğrencilerin anne babalarının medeni durumu ile yaşam doyumları karşılaştırıldığında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Tablo 13. En Uzun Süre Yaşanılan Yer İle Öğrencilerin Duygusal Zekalarının Karşılaştırılması

	En uzun süre yaşanılan yer	Sayı	Ortalama	Standart Sapma	F	P
Duygusal Zeka	Köy	50	3,57	,56971	,755	,555
	Kasaba	20	3,68	,60204		
	İlçe	108	3,70	,60569		
	İl	148	3,60	,59248		
	Büyükşehir	111	3,58	,61212		

Yapılan analiz sonucuna göre en uzun süre yaşanan yer ile öğrencilerin duygusal zekaları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Tablo 14. En Uzun Süre Yaşanılan Yer İle Öğrencilerin Yaşam Doyumlarının Karşılaştırılması

	En uzun süre yaşanan yer	Sayı	Ortalama	Standart Sapma	F	P
Yaşam Doyumu	Köy	50	3,29	,84969		
	Kasaba	20	3,13	,80072		
	İlçe	108	3,38	,84354	,518	,722
	İl	148	3,34	,84739		
	Büyükşehir	111	3,39	,75865		

Yapılan analiz sonucuna göre en uzun süre yaşanan yer ile öğrencilerin yaşam doyumları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

T-Testi Analizi Sonuçları;

Tablo 15. Öğrencilerin Cinsiyet, Sınıf, Öğretim Türü ile Yaşam Doyumlarının Karşılaştırılması

		Sayı	Ortalama	Standart Sapma	T	P
Cinsiyet	Kadın	234	3,38	,81786	,867	,387
	Erkek	203	3,31	,82537		
Sınıf	3.Sınıf	141	3,40	,75119	,958	,339
	4.Sınıf	296	3,32	,85241		
Öğretim Türü	1.Öğretim	232	3,33	,84167	-,336	,737
	2.Öğretim	205	3,36	,79904		

Yukarıda yapılan T-Testi analizi sonuçlarına göre öğrencilerin cinsiyeti, sınıfı ve öğretim türü ile yaşam doyumları karşılaştırıldığında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

Tablo 16. Öğrencilerin Cinsiyet, Sınıf, Öğretim Türü ile Duygusal Zekalarının Karşılaştırılması

		Sayı	Ortalama	Standart Sapma	T	P
Cinsiyet	Kadın	234	3,56	,61207	-2,217	,027
	Erkek	203	3,69	,57555		
Sınıf	3.Sınıf	141	3,60	,60983	-,535	,593
	4.Sınıf	296	3,63	,59312		
Öğretim Türü	1.Öğretim	232	3,65	,57435	1,129	,260
	2.Öğretim	205	3,59	,62343		

Yapılan T-Testi analizi sonuçlarına göre öğrencilerin cinsiyetleri ile duygusal zekaları arasında anlamlı bir farklılık bulunmuştur ($p < ,005$). Buna göre erkeklerin duygusal zekalarının (3,69) kadınlara göre daha fazla olduğu görülmüştür (3,56). Fakat öğrencilerin sınıfı ve öğretim türü ile duygusal zekaları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır.

5. Sonuç Ve Öneriler

Duygusal zekanın yaşam doyumuna ve akademik başarıya etkilerinin incelendiği bu çalışmada; duygusal zeka boyutlarından “Duyguların Kullanımı” ve “Duyguların Düzenlenmesi” boyutlarının öğrencilerin yaşam doyumlarını pozitif yönde etkilediği görülmüştür. Ancak, duygusal zeka boyutlarından “Kendi Duygularını Anlama” ve “Başkalarının Duygularını Anlama” boyutlarının öğrencilerin yaşam doyumlarını etkilemediği belirlenmiştir. Ayrıca öğrencilerin duygusal zekalarının akademik başarılarını etkilemediği sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç Kavcar (2011) ve Üzel ve Hangül’ün (2011) yaptıkları çalışmalar ile paralellik göstermemiştir. Bu yazarların çalışmalarında duygusal zekanın akademik başarıyı etkilediği görülürken bu çalışmada böyle bir etki bulunmamıştır.

Duygusal zekanın tüm alt boyutları ile yaşam doyumları arasında pozitif ve anlamlı ilişkiler bulunurken, akademik başarı arasında anlamlı ilişki bulunmamıştır. Duygusal zeka ve yaşam doyumları arasındaki pozitif ve anlamlı ilişkiler Ergin ve ark. (2013) ve Deniz ve Yılmaz’ın (2004) çalışmaları ile paralellik göstermiştir. Bu sonuç doğrultusunda, öğrencilerin

duygusal zeka düzeyleri arttıkça yaşam doyumlarının da arttığı söylenebilir.

Öğrencilerin kendi duygularını değerlendirme konusunda diğer duygusal zeka boyutlarına nazaran daha iyiyken, duygularını düzenleme ve kontrol etme konusunda ise diğer boyutlara göre nazaran daha zayıftırlar.

İşletme bölümü öğrencilerinin kamu yönetimi bölümünde okuyan öğrencilere göre yaşam doyumlarının daha fazla olduğu görülmüştür. Aile tutumu demokratik olan bireylerin de yaşam doyumlarının aile tutumu otoriter ve ilgisiz olan bireylere göre daha fazla olduğu belirlenmiştir. Bunların yanı sıra anne baba medeni durumu ve en uzun süre yaşanan yer ile öğrencilerin yaşam doyumları arasında anlamlı bir farklılık görülmemiştir.

Öğrencilerin okudukları bölüm, aile tutumu, anne baba medeni durumu ve en uzun süre yaşanan yer ile öğrencilerin duygusal zekaları anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

Öğrencilerin sınıfları ve öğretim türlerine göre de duygusal zekaları ve yaşam doyumları farklılaşmamaktadır. Fakat öğrencilerin cinsiyetleri ile duygusal zekaları arasında anlamlı bir farklılık vardır.

Bu sonuçlara göre; öğrencilerin yaşam doyumlarının sağlanmasında özellikle kendi duygularını kontrol edip onu amaçları yönünde kullanarak kontrol edebilmesinin yaşam doyumlarını önemli ölçüde etkilediği sonucuna ulaşıldığından dolayı; öğrencilerin geliştirilebilir olan duygusal zekalarını bu yönde kullanıp yaşam doyumlarını arttırabilecekleri söylenebilir. Bunu başarabilmenin bir yolu da araştırma sonuçlarında bulunan ailelerin demokratik tutum sergilemeleridir. Bu yüzden aileler çocuklarına karşı demokratik bir tutum içinde olmaya özen göstermelidir. Çünkü yaşam doyumu sağlamış bir birey hem aileler için hem toplum için çok önemlidir. Üniversite yıllarından itibaren bu doyumun sağlanması bireyin gelecek yaşamını da olumlu etkileyecektir.

Araştırma sonuçlarına göre işletme bölümü öğrencilerinin kamu yönetimi bölümündeki öğrencilere göre yaşam doyumlarının daha fazla olduğu görülmüştür. Öğrencilerin akademik eğitim aldıkları bölümlerin yaşam doyumlarında bir farklılığa yol açmasının nedenleri bir başka araştırmada ele alınarak incelenmelidir.

Birey duygusal zekasını kullanmak için öncelikle kendini tanımalıdır. Kendini tanımayan bir bireyin başkasını anlaması ve tanınması zordur. Kendini tanıyan birey, başkalarını tanıma ve duygularını kullanmada daha başarılı olacaktır ve yaşam doyumu artacaktır.

Bu çalışmamızda duygusal zekanın akademik başarıyı etkilemediği görülmüştür. Ancak bu çalışmanın tek bir üniversitede ve sadece İİBF bölümlerinde yapılması araştırmanın sınırlılığını oluşturmaktadır. Daha genellenebilir bir sonuç vermek adına başka üniversitelerde, başka bölümlerde ve başka enstitülerde de bu etki araştırılabilir.

Kaynaklar

Brackett, M., Rivers, S.E. ve Salovey, P.(2011), "Emotional Intelligence: Implications for Personal, Social, Academic, and Workplace Success", *Social and Personality Psychology Compass*, 5(1), 88-103.

Carter, V.ve Good, E. (1973), *Dictionary of Education*, McGraw Hill Book Company, New York.

Cooper, R.K.Sawaf. A.(2003), *Liderlikte Duygusal Zeka, Sistem Yayıncılık*, İstanbul.

Çakar, U., ve Arbak, Y.(2004), "Modern Yaklaşımlar Işığında Değişen Duygu-Zekalı ilişkisi ve Duygusal Zeka", *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(3), 23-48.

Çapraz, B.Kesken, J.Ayyıldız, N. ve İlic, D.(2009), "Yönetim Zeka'ya Doğru: Yönetim Zeka ve Bileşenlerini Tanımlamaya Yönelik Kavramsal Bir Çalışma", *Ege Akademik Bakış*, 9(1), 187-211.

Çivitvi, A. (2012), "Üniversite Öğrencilerinde Genel Yaşam Doyumu ve Psikolojik İhtiyaçlar Arasındaki İlişkiler", *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(2), 321-336.

Deniz, M.E. ve Yılmaz, E.(2004), "Üniversite Öğrencilerinin Duygusal Zeka Yetenekleri ve Yaşam Doyumları", XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı.

Diener, E., Emmons, R. A., Larsen, R. J. ve Griffin, S. (1985). "The Satisfaction With Life Scale", *Journal Of Personality Assessment*, 49 (1), 71-75.

Doğan, S. (2005), *Çalışan İlişkileri Yönetimi*, Kare Yayınları, İstanbul.

Dost, M.T.(2007), "Üniversite Öğrencilerinin Yaşam Doyumlarının Bazı Değişkenlere Göre İncelenmesi", *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (2), 132-143.

Drago, J.M.(2004), *The Relationship Between Emotional Intelligence and Academic Achievement in Nontraditional College Students*, Doktora Tezi, Walden University.

Druskat, et al.(2006), *Linking Emotional Intelligence And Performance At Work Current Research Evidence with Individuals and Groups*, Lawrence Erlbaum Associates, Publishers, Mahwah, New Jersey London.

Ergin, B.Kaynak, B.Pınarcık, Ö. ve Arslan, E.(2013), "Okul Öncesi Öğretmen Adaylarının Duygusal Zekaları ve Yaşam Doyumları Arasındaki İlişki", *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 35-42.

Goleman, D.(1995), *Emotional Intelligence*, Bantam Books, New York.

Goleman, D. (2005), *Duygusal Zeka Neden IQ'dan Daha Önemlidir?* (çev. B.S.Yüksel), Varlık Yayınları, İstanbul.

Green, A.L.(2000), "The Perceived Motivation for Academic Achievement Among African American College Students", *The Florida State University*.

Gürbüz, S. ve Yüksel, M.(2008), "Çalışma Ortamında Duygusal Zeka: İş Performansı, İş Tatmini, Örgütsel Vatandaşlık Davranışı ve Bazı Demografik Özelliklerle İlişkisi", *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 9 (2), 174-190.

Holt, S.(2007), *Emotional Intelligence and Academic Achievement in Higher Education*, Doktora Tezi, Pepperdine University.

Karakaş, S. (1981), *Psikolojiye Giriş Ders Kitabı*, Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü Yayınları, Ankara.

Kavcar, B.(2011), *Duygusal Zeka İle Akademik Başarı Ve Bazı Demografik Değişkenlerin İlişkileri: Bir Devlet Üniversitesi Örneği*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Kenarlı, Ö.(2007), *Duygusal Zeka- Akademik Başarı Etkileşimine İlişkin Öğrenci Görüşlerinin Değerlendirilmesi*. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi Diyarbakır.

Keskin, G. ve Sezgin, B.(2009) "Bir Grup Ergen Akademik Başarı Durumuna Etki Eden Etmenlerin Belirlenmesi", *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, 4(10), 3-18.

Köker, S.(1991), *Normal ve Sorunlu Ergenlerin Yaşam Doyumu Düzeyinin Karşılaştırılması*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Köknel, Ö.(1998), *Dolu Dolu Yaşamak*, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul.

Matthews, G., et al., (2002), *Emotional Intelligence Science and Myth*, Massachusetts, The MIT Press.

Mayer, J.D., et al.(2004), "Emotional Intelligence: Theory, Findings, and Implications", *Psychological Inquiry*, 15(3), 197-215.

Memduhoğlu, H.B. ve Yılmaz, K.(2010), "Yönetimde Yeni Yaklaşımlar", Pegem Akademi, Ankara.

Neugarten, B.Havighurst, R. ve Tobin, S. (1961),The Measure of Life Satisfaction. Journal of Gerontology, 16, 134-143.

NG, K.M.Wang, C.Zalaquett, C.P. ve Bodenhorn, N.(2007), “A Confirmatory Factor Analysis of the Wong and Law Emotional Intelligence Scale in a Sample of International College Students”, Int J Adv Counselling, 29, 173–185.

Parthasarathy, R.(2009) “Emotional Intelligence and the Quality Manager Beauty and the Beast?”, The Journal For Quality & Participation January.

Rahim, M.A.ve Psenicka, C. (2002), “A Model Of Emotional Intelligence And Conflict Management Strategies: A Study In Seven Countries”. The International Journal Of Organizational Analysis, 10(4), 302-326.

Recepoğlu, H.(2013), “Öğretmen Adaylarının Yaşam Doyumları ile Öğretmenlik Mesleğine İlişkin Tutumları”, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, (1), 311-326.

Salovey, P. ve Mayer, J.D.(1990), “Emotional Intelligence”, students at risk for school failure”, Journal of Applied Psychology, 82, 221-234

Sung-Mook, H. ve Giannakopoulos, E. (1994), “The relationship of satisfaction with life to personality characteristics”, Journal of Psychology Interdisciplinary & Applied 128(5), 547-555.

Tekin Acar, F.,(2002), Duygusal Zeka Yeteneklerinin Göreve Yönelik Ve İnsana Yönelik Liderlik Davranışları İle İlişkisi: Banka Şube Müdürleri Üzerine Bir Alan Araştırması, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Toktamışoğlu, M.(2003), Aklın Öteki Sesi-Duygusal Zekâyla Başarı, Kapital Yayıncılık, İstanbul.

Wong, C.S. ve Law, K.S. (2002), “Development of an emotional intelligence instrument and an investigation of its relationship with leader and follower performance and attitudes,” TheLeadershipQuarterly, (13), 1–32.

Wong, C.S.Law, K.S.Wong, P.M.(2004), “Development and Validation of a Forced Choise Emotional Intelligence Measure for Chinese Respondents in Hong Kong, Asia Pacific Journal of Management”, 21(4), 535–559.

Üzel, D., ve Hangül, T.(2011), ‘Duygusal Zeka ve Akademik Başarı Arasındaki İlişki’, Balıkesir.

Yeşilyaprak, B. (2001), Duygusal Zeka ve Eğitim Açısından Doğurguları. Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 7 (25), 139-146.

Yılmaz, S. (2007), Duygusal Zeka ve Akademik Başarı Arasındaki İlişki’ Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Karşılaştırmalı Çerçeve Avrupa Parlamentosunda Siyasal Gruplar*

Arda Görkem YATAĞAN¹ Elvettin AKMAN² Hakan Mehmet KİRİŞ³

**Bilim Uzmanı, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı AB Çalışmaları Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı

***Yrd. Doç. Dr. Süleyman Demirel Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi

****Doç. Dr. Süleyman Demirel Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi

Özet

AB üye ülkelerinde yaşayan yaklaşık 510 milyon nüfusu temsil eden ve 390 milyon seçmenin oy kullanma hakkına sahip olduğu Avrupa Parlamentosu, AB bünyesinde doğrudan vatandaşların oyu ile seçilen tek kurumdur. Bir siyasi güç olarak temel işlevi AB politikalarının hazırlanması için gereken kararları üretmek olan Avrupa Parlamentosu çatısı altında birbirlerine yakın ya da benzer siyasi tutumları olan, bazen de farklılıkları olmasına rağmen ortak payda da bir araya gelen ulusal partiler siyasi grupları oluşturmaktadırlar. 2014 yılında gerçekleştirilen seçimler neticesinde sekiz siyasi parti grubu bulunan Avrupa Parlamentosu, üye ülkelerde yaşayan seçmenlere seçimler esnasında farklı politikalar sunan ve birlik içerisinde politika yapımını üstlenen önemli bir kurumdur. Bu açıdan çalışmada siyasi grupların işlev, konum ve politikalarının neler olduğu ortaya konulduktan sonra ortaya çıkan farklılıklar ele alınmıştır

Anahtar Kelimeler: Avrupa Parlamentosu, Siyasal Gruplar, Avrupa Seçimleri, Grup Politikaları.

Political Groups in European Parliament Within the Comparative Perspective

Abstract

Representing approximately 510 million population living in European Union (EU) member states, European Parliament, where 390 million voters have right to vote, is the only institution to be elected directly by the votes of citizens within EU. Under the roof of European Parliament, with its main function of producing the decisions required for the production of EU policies as a political power, national parties sharing close or similar political attitudes, and sometimes gathering under common grounds, constitutes political groups. Sheltering eight political party group according to the 2014 elections, European Parliament is a significant institution offering various policies to the voters of member countries during the elections and undertaking the responsibility of policymaking within the union. Within this context, in this study, the functions, places and policies of political groups are explained and the differences among them are stated.

Key Words: European Parliament, Political Groups, European Elections, Group Policies.

1. Giriş

Birleşmiş bir Avrupa düşüncesini anlamak zor olabilir. Bununla birlikte ulus devletler çağı öncesinde Avrupa'yı birleşmiş bir duruma getiren pek çok dönemden söz etmek mümkündür. Birleşmiş Avrupa'nın ilk örneği belki Roma İmparatorluğu'dur. En geniş siyasi sınırlarıyla Roma, bilinen dünyaya ve bu eski kıtaya hükmeden ve *pax romana* adıyla anılan bir güç ve istikrar alanı oluşturmuştur. 2000 yılında gösterime giren ünlü Hollywood yapımı Gladiator filmi, *gücünün zirvesindeki Roma İmparatorluğu, Afrika çöllerinden Kuzey İngiltere'ye kadar geniş bir alana yayılmıştı, Dünya nüfusunun çeyreğinden fazlası sezarların yönetimi altında yaşıyordu* epigrafiyle başlar. Sonrasında filmin ana figürü olan Maximuseurocentric bir tarz ile dünyanın pek çok yerini gördüğünden Roma dışında kalan yerlerin karanlık olduğundan söz eder.¹ Roma'nın ardından

dinsel boyut tek Avrupa düşüncesi üzerinde durmuştur. Dinin yanında hanedanlar ve onların savaş, veraset vb. yollarla edindikleri topraklar, eski Avrupa'yı şekillendiren önemli bir dinamik olmuştur (Roberts, 2010). Napolyon ve Hitler'in tüm Avrupa'yı işgal planları da bu çerçeveye eklenebilir. Söz konusu bu dönemler, Avrupalılık fikrinin oluşmasında etkili olmuş görünmektedir. Şüphesiz ulus devletler, bu açıdan Avrupa'nın birliğini ortadan kaldırmış ve kıtanın değişik coğrafyalarında asgari de olsa tarihsel bir benzeşmeyi oluşturan topluluklar, belli siyasi iradelerin egemenliği altında, giderek diğerlerinden farklılaşan ve bu farklılaşmayı bilinçli ulusal kimliklerin parçası haline getiren bir dönüşüm geçirmişlerdir. Yine de Avrupalılık fikrinin ortadan kalktığını iddia etmek oldukça zordur.

Avrupa kelimesinin ifade ettiği anlam veya anlamlar sadece bu kıta için değil, iyi ya da kötü; olumlu ya da

* Bu makalenin temeli, Arda Görkem Yatağan'ın, Doç. Dr. Hakan Mehmet Kiriş danışmanlığında başlayıp Yrd. Doç. Dr. Elvettin Akman danışmanlığında Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler ABD AB Çalışmaları bilim alanında tamamladığı, "Avrupa Parlamentosu'nda Siyasal Gruplar: Oluşum, İşleyiş ve Partilerin Geleceği Tartışmasındaki Yerleri"

başlıklı, 2016 tarihli yayınlanmamış yüksek lisans tezine dayanmaktadır.

¹ Bkz. Gladitor Filmi, Yönetmen: RidleyScott, Dreamworks Pictures ve Universal Pictures yapımı, ABD 2000.

olumsuz neredeyse bütün dünya için geçerlilik kazanmış bir değerler dizisi olmuştur. AB ise, uluslararası siyasette yeni bir aktör olarak ortaya çıkmış ve ulusüstü (supranasyonel) özelliği ile suigeneris bir kurum haline gelmiştir. Bir yandan ulus devletlerin birlikteliği ve egemenlik devri konusu, diğer yandan AB'nin kurumları, bu kurumların oluşum ve işleyişleri ve nihayetinde AB'nin günümüzde sahip olduğu coğrafi ölçek düşünürleri, akademisyenleri, araştırmacıları ve stratejistleri AB üzerine daha fazla düşünmeye ve çalışmaya sevk etmektedir. AB, bir yandan yerleşik demokrasilerin büyük çoğunluğuna ev sahipliği yapmaktadır diğer yandan da tüm kıtayı kapsayan dev ölçekli bir demokrasi olmayı hedeflemektedir. Yerleşik ve gelişmiş demokrasiler, Avrupa'nın özellikle kuzeybatı bölümünde yoğunlaşmaktadır. AB sınırlarını kapsayan bir demokrasi modeliyse ölçek bakımından üzerinde uzunca düşünmeyi gerektirecek bir boyuta sahiptir. Diğer yandan günümüzde demokrasi kavramı en genel haliyle, siyasi partilerin parlamentoları ve hükümeti seçimler yoluyla oluşturduğu bir mekanizma olmaya indirgenmiş bulunmaktadır. En bilinen ve genel kabul gören demokrasi araçları bunlardır. Bu sebepten dolayı siyasi partiler, demokratik siyasi yaşamın temel yapı taşı olarak nitelendirilmekte ve değerlendirme ölçütlerinde seçimlerin özelliklerine önem verilmektedir. Modern demokrasilerin bu üç kavramı da AB'nin gelişiminde önemli konu başlıkları olarak ortaya çıkmaktadır.

AB kapsamında siyaset bilimi bakımından ilginç konulardan biri de, Avrupa Parlamentosu (AP) ve burada yer alan siyasi gruplardır. Siyasi gruplar, parlamentoda farklı ülkelerden gelen benzer eğilimli parlamenterleri bir araya getirmektedir. Aynı zamanda söz konusu bu gruplar, ulusal partilerin bir araya geldiği bir çatı olma işlevini de görmektedir. AP siyasi gruplarının anlaşılması, demokrasi, siyasi parti ve seçim kavramlarıyla olduğu kadar AB projesiyle de yakından ilgilidir. Ayrıca yakın gelecekte demokrasinin ve AB'nin seyri bu siyasi grupların durumuyla da orantılı olacaktır.

Bu makale, genel olarak AP siyasi gruplarını ele almakta ve yukarıda bahsi geçen kavramsal çerçeve üzerine kurulmaktadır. AP'de yer alan bu siyasi grupların siyasi partiler literatüründeki ve AB'nin gelişimindeki yerlerinin oldukça önemli ancak ülkemizde yeterince tartışma konusu olmayan bir durumda olduğu düşünülmektedir. Oysa küreselleşme ve Avrupa kıtası çapındaki birlik hareketi muhtemelen siyaset bilimi ve uluslararası ilişkiler disiplinlerinin de bakış açılarını değiştirmekte ve yenilemektedir. Hal böyle olunca konunun özgün yanı da ön plana çıkmaktadır. Makalenin üzerine odaklandığı ana araştırma sorusu, Avrupa Parlamentosu'ndaki siyasi grupların işlevinin, konumunun ve politikalarının neler olduğu ve bu açıdan grupların birbirine göre politika konum ve politikalarının farklılıklarının neler olduğudur. Avrupa Parlamentosu siyasi grupları da sağ – sol siyasi yelpazesine ve/veya yeni toplumsal hareketler ve ideoloji ötesi konular çerçevesinde dağılmış politik tercihler ve konumsal yayılıma sahiptirler. Bu tercih ve konumları gereği, öncelikle AB entegrasyonunu yorumlayarak gerek güncel konu ve sorunlara yönelik gerekse de AB'nin geleceğine yönelik söylem geliştirir, politika üretir, seçim rekabetine girer ve müzakerelerde bulunurlar. Bir yandan bilindik siyasi parti tanım ve ölçeğinin ötesinde bir yapıya sahip olan bu gruplar diğer yandan da temsili demokrasilerin ölçeğini oldukça büyütümler. AP siyasi gruplarını anlamak söz konusu

kavramların geleceğini tartışırken de önemli bir boyut sağlayabilir. Bu makale söz konusu bu gruplara odaklanmakta ve incelemektedir.

2. Avrupa Parlamentosu ve Siyasal Gruplar

Avrupa Parlamentosu her ne kadar Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu'ndan gelse de gerçek anlamda Parlamento, üç topluluğun Parlamenter Meclisi'ne dayanmaktadır. Bu isim ilk olarak 1962 yılında dile getirilmiştir. Avrupa Parlamentosu, ulus-üstü bir yapıda kurumsal gelişiminin iyi bir örneğidir. AB üye sayısının değişimi, diğer AB kurumlarının değişimi, dış dünya koşullarının değişimi, evrensel kavramlardaki değişiklikler ve birçok faktör, Parlamentosu da değişime ve yeniliklere yöneltmiştir. Avrupa Parlamentosu'nun ilk seçimleri 7-10 Haziran 1979 tarihinde gerçekleştirilmiştir. Bu seçimlerle birlikte, atanmışların parlamentosundan seçilmişlerin parlamentosuna geçmiştir. İlk seçimlerden itibaren üye sayısı artış göstermiştir. 2004 seçimlerinde Parlatonun üye sayısı 700'den 732'ye çıkarılmıştır. 2007 yılında geçici olarak 785'e yükselse de 2009 yılından yapılan seçimlerin ardından üye sayısı 736'ya düşürülmüştür. Lizbon Antlaşması ile Parlamento üye sayısının maksimum 751 olmasına karar verilmiştir. 2010 yılında Hükümetlerarası Konferans'ta imzalanan düzeltme protokolü gereği parlamentoya 18 üye daha atanmıştır. Son olarak 1 Temmuz 2013 tarihinde Hırvatistan'ın AB'ne üye olmasıyla Parlamento'nun maksimum üye sayısı geçici olarak 766 olmuş ve bu sayı 2014 seçimleri için tekrar 751'e düşürülmüştür (TheEuropeanParliament: Historical Background, FactSheets on theEuropeanUnion – 2015; TheEuropeanParliament: TheCitizen's Voice InThe EU, Luxembourg: Publications Office of theEuropeanUnion, 2014).

Tablo 1: Tarihsel Süreçte Sayılarla Avrupa Parlamentosu

	1979	1984	1989	1994	1999	2004	2009	2014
Parlamento Üye Sayısı	410	434	518	567	626	732	736	751
Üye Devlet Sayısı	9	10	12	12	15	25	27	28
Siyasi Grup Sayısı	7	8	10	9	8	7	7	7
Ulusal Siyasi Parti Sayısı	57	67	103	97	127	168	176	191
Siyasi Gruplardaki Ulusal Delege Sayısı	37	42	64	58	74	109	116	129

Kaynak: GiulioSabbati, "EuropeanParliament: FactsandFigures", EuropeanParliamentaryResearch Servise, Brifing November 2014, s.4.

Avrupa Parlamentosu ile siyasi partiler de yeni bir boyut kazanmıştır. Siyasi partiler, AP'nin kurulmasından önce de iletişim halinde olsa da AP, siyasi gruplar için fonksiyonel bir forum ortamı olmuştur (Frantescu, 2015: 101-110). AP, siyasi gruplara daha kolay ve daha hızlı bir iletişim olanağı sağlamıştır. Benzer ideolojideki siyasi partilerin aralarındaki farklılıkların azalmasına ve ilişkilerin geliştirilmesine olanak sağlamıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından bu işbirlikleri geliştirilerek parti aileleri ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu gelişmeler neticesinde ilk Avrupa Parlamentosu seçimlerine doğru kurumsallaşma ve organizasyon açısından önemli derecede ilerleme kaydedilmiştir. Ulusal aktörler, uluslararası sorunların ancak uluslararası işbirliği ile çözülebileceğini görmeye başlamışlardır (Köktaş, 2002: 89-108).16 Haziran 1953 tarihinde Ortak Meclis'te yapılan oylama neticesinde siyasi gruplar usul kuralları ile resmiyet kazanmıştır. İlk aşamada üç grup kurulmuştur: *Sosyalistler*, *Hiristiyan*

Demokratlar ve Liberaller(Bressanell, 2010: 2-3). 1965 ve 1973 yılları arasında ise bu gruplara *Muhafazakârlar, Komünistler* ve *Gaullistler* de dâhil olmuşlardır. İlk seçimlerden itibaren yavaş yavaş ulusal parlamentolarda temsil edilmeyen siyasi hareketler de ortaya çıkmaya başlamıştır.

Grup politikaları konusunda “oy uyumu” olarak ifade edilebilecek grup içi bağlılık zamanla artış göstermiştir (McElroy& Benoit, 2007: 5–28). Ulusal partiler, kendi ideolojilerine uygun olarak kendilerine göre Avrupa çıkarları için daha sıkı işbirliği içine girmeye başlamışlardır. Avrupalılık bilinci, siyasi partilerin de Avrupalılaşmasında pekiştirici rol oynamıştır (<http://www.cvce.eu>). 1979 yılı öncesinde altı olan siyasi grup sayısı 2015 yılı itibari ile sekizdir. Siyasi grup sayısının artmamasının nedenleri çeşitlidir. Yeni üyeler, Parlamento’ya geldiklerinde mevcut gruplara katılmayı tercih etmektedirler. Üyeler, çok uluslu bir yapıda yeni bir siyasi hareket riskine girmektense kurumsallaşmış bir gruba üye olarak statü kazanmayı tercih etmişlerdir. Ayrıca, tek ülkeden grup oluşturmanın kısıtlanması, gruplarda üye ülkelerin en az beşte birinin temsil edilmesi ve en az 20 üyeye sahip olması gibi Avrupa Parlamentosu usul kuralları’nın gereklilikleri, grup sayısının artmasına engel olmaktadır. Bu nedenlere bağlı olarak Avrupa Demokratik Birliği Grubu (EuropeanDemocraticUnionGroup, UDE), Avrupa Sağı (European Right, ER), Gökkuşuğu Grubu (RainbowGroup), Bağımsız Üyelerin Teknik Grubu (Technical Group of IndependentMembers, TDI) kalıcı gruplar olmayı başaramamışlardır (BuildingParliament: 50 Years of EuropeanParliamentHistory 1958-2008, 2009).

Siyasi gruplar, parlamentonun belkemiğini oluşturmaktadır. Avrupa Parlamentosu, bütün bölgesel ve uluslararası devlet ve kuruluşlar arasında gerçek anlamda ulus-üstü karaktere sahip olan tek kurumdur. Avrupa Parlamentosu siyasi grupları; Parlamento’nun siyasi yetkileri, onların AB Dış politikasındaki retorik rolü ve üçüncü ülkeler ile diplomatik ilişkiler açısından önemlidir. Ülkeler arasında karşılıklı anlayışın geliştirilmesinde ve hükümetler ile temsilcilerin yönlendirilmesinde siyasi grupların rolü büyüktür. Amsterdam Antlaşması’nda Avrupa partilerinin konumu şu şekilde açıklanmıştır (Köktaş, 2002: 14): “*Avrupa düzeyinde siyasi partiler Birlik’te bütünleşme faktörü olarak önemlidir. Bu partiler Avrupa bilincinin oluşturulmasına ve Birlik yurttaşlarının siyasi iradesini seslendirmeye katkıda bulunurlar.*” Siyasi grupların esas önemine vurgu yapıldığı bir başka yer ise, AB Antlaşması madde 191’dir: “*Avrupa düzeyinde siyasi partiler, Birlik içindeki entegrasyon için bir faktör olarak önemlidir. Onlar Avrupa bilincini oluşturmaya ve Birlik vatandaşlarının siyasi iradesinin ifade edilmesine katkıda bulunurlar.*” Siyasi gruplar, AB vatandaşları ile AB Kurumları arasında köprü görevi yürütmektedir. Özellikle 2009 yılında Lizbon Antlaşması ile kırkın üzerinde politika alanında ortak karar alma yetkisinin tanınmasıyla Parlamento ve bünyesindeki siyasi gruplar daha fazla önem kazanmıştır. Siyasi gruplar, Ortak Dış ve Güvenlik Politikası’nda önemli etkisi bulunan AP diplomasisinde yasama, retorik ve aktif rol oynamaktadır (Vaughne, 2014). Siyasi grupların bir diğer önemi ise, Avrupa Parlamentosu gündeminin belirlenmesinde önemli aktörler olmalarıdır (Hix et al., 2006: 493-520).

Avrupa Parlamentosu’nda, ulusal parlamentolarda olduğu gibi, bir grubun üyesi olmadan bağımsız olarak rol üstlenen üyeler bulunmaktadır. Fakat bağımsız üyeler, grup üyeleri

gibi, Parlamento’nun siyasi ve örgütsel yapılarında önemli pozisyonlara gelememektedir. Siyasi grup olmanın bir diğer avantajı ise, grup üyelerinin bağımsız üyelere nazaran daha fazla ekonomik kaynağa sahip olmalarıdır (Poptcheva, 2015: 1). Bu açılardan da siyasi grupların öneminin yanında siyasi gruplara üye olmanın önemi anlaşılmaktadır. Grup disiplini içerisinde üyeler, Parlamento sürecine daha etkili katkı sağlayabilmektedirler.

3. Siyasi Grupların İşleyişi

Parlamento üyeleri, parlamentoda siyasi gruplar halinde oturmaktadırlar. Milliyetçilik sınırları aşarak ulus üstü bir birlik kurma başarısını gösteren AB’nin temsil organı olan Parlamento’da doğal olarak bu gruplar *milliyet* çerçevesinde değil, *siyasi görüş* çerçevesinde oluşturulmaktadır. AP siyasi gruplarının ulusal parlamentolardan önemli bir farkı vardır. Bir takım siyasi topluluklar arasında içinde değişik görüşlerde topluluklarda da beraber var olabilir. Örneğin bir dönem Avrupa Halk Partisi ve Avrupalı Demokratlar Grubu içinde hem AB’nde bütünleşmeye sıcak bakan Hristiyan Demokratlar, hem de daha fazla bütünleşmeye şüpheyle yaklaşan İngiliz Muhafazakârlar yer alabilmiştir. Uluslar Avrupası için Birlik Grubu içinde de hem İrlanda’nın ılımlı partisi FiannaFail’e, hem de faşizme yakın görüşleriyle bilinen İtalya’nın Ulusal İttifak Partisine rastlamak mümkündür (<http://www.bbc.co.uk>).

Parlamento üyeleri genel olarak üyesi olduğu siyasi grubun görüşleri doğrultusunda hareket etmekle birlikte bazı istisnai durum ve koşullarda ulusal, bölgesel ve sektörel çıkarları doğrultusunda hareket edebilmektedir (Jacobs& Best, 2004: 14-19). Bu konuda grup alışkanlıklarından da bahsedilebilir. Örneğin, Avrupa Halk Partisi; ekonomi, kaynakların dağılımı, iç pazar, uluslararası ticaret, bütçe, tarım gibi politika alanlarında genel olarak ortak bir yaklaşım sergilerken, etnik konularda üyeler özgür iradelerini ortaya koyabilirler. AP’nin ikinci büyük grubu S&D’de ise özgürlükler ve sosyal konularda ortak yaklaşım dikkati çekerken üyeler ekonomi ve tarım politikalarında daha özgür karar verebilmektedirler (Fratescu, 2015: 101-110). Bu durum, grup içi demokrasinin gelişmişliğinin bir göstergesi olarak algılanabilir. Avrupa Parlamentosu’nda ortak Avrupa çıkarları ön planda olduğu dikkate alındığında, bu durumun ulusal düzeyden farklı değerlendirilmesi gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Siyasi gruplar ile ulusal partiler politika değişkenliği açısından kıyaslandığında, siyasi grupların daha statik, ulusal partilerin ise daha değişken olduğu görülmektedir (McElroy& Benoit, 2007: 5). Siyasi grupların pozisyonlarının statik olmasının temelinde grubun genel bir eğilimi olması ve bu eğilime göre ulusal partilerin gruba dâhil olması yatmaktadır. Yani, siyasi grupların pozisyonlarındaki bir değişiklikte grup içinde değişimler yaşanması muhtemel bir durumdur.

Siyasi gruplar ile ulusal partiler, siyasal temsil açısından kıyaslandığında ise ulusal partilerin daha etkin olduğu görülmektedir. Bunun temel nedenleri arasında seçmenlerin ulusal düzeyde seçimlere daha ilgili ve politika alanlarına daha hâkim olması, Avrupa düzeyinde yapılan seçimlerde de baş aktörün yine ulusal partiler olması ve genel olarak ulusal sorunların siyasi malzeme olarak kullanılması yer almaktadır (Costello et al., 2012: 1229). Ulus-üstü düzeyde siyasi temsilin Avrupa’da tek olması ise onu emsali ile kıyaslama

Polonya	23	5	1 9				1	2	1	51
Portekiz	8	8		1	4					21
Romanya	12	15	1	3				1		32
Slovakya	6	4	3							13
Slovenya	5	1		1		1				8
Yunanistan	5	4	1		6				5	21
Toplam	21 7	189	7 4	68	52	51	42	40	1 8	751
Oy Oran	28 .8 9	25,1 7	9, 8 5	9,05	6,92	6,7 9	5,5 9	5,33	2 , 4 0	

Kaynak:

<http://www.europarl.europa.eu/meps/en/crosstable.html>(10.03.2016)

Avrupa Parlamentosu'nda yer alan siyasi grupların, her seçim döneminde kurulan ittifaklara göre değişiklik gösterebilmekle birlikte, genel olarak kalıplaşmış olduğu da söylenebilir. Bu durum, siyasi grupların kurumsallaşmasının önünü açmakta ve meşruiyetinin artmasını sağlamaktadır. Bressanelli'nin(2012: 13-25)yapmış olduğu araştırmalar ideoloji, pragmatizm ve grubun büyüklüğünün, ulusal partilerin AP'de siyasi grup tercihinde en önemli faktörler olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla siyasi grupların ideolojik değişimleri, siyasi grupların kompozisyonlarını ve politikalarını da etkilemektedir. Ayrıca, Bressanelli'nin araştırmaları, ulusal partilerin klasik sağ/sol ideolojilerinin ulus-üstü boyutta farklılaştığını göstermektedir. Dolayısıyla bir siyasi grubu mutlak sağ veya sol partilerin oluşturduğu söylenemez. Siyasi gruplar aynı anda, sağ ve sol kanattan partileri bünyesinde bulundurabilir.

a. Avrupa Halk Partisi Grubu (EPP)

Avrupa Halk Partisi (EPP) grubu; ılımlı merkez Hristiyan demokrat ve demokrat Avrupa partilerinden oluşan Avrupa Parlamentosunun en büyük grubudur (Bressanelli, 2012: 13-25).Hristiyan Demokrat ve muhafazakâr ılımlı sağ partilerin oluşturduğu bir çatı olarak görülen ve kendisini Avrupa kıtasının tarihinden ve medeniyetinden gelen merkez sağ partiler ailesi olarak tanımlayan EPP'nin ideolojik yapısında; Hristiyan demokrasi, liberal ve muhafazakâr politikalar öne çıkmaktadır (Kiriş, 2013: 127). Merkez sağ çizgide olan ve 1976 yılında kurulan EPP; AB vatandaşlarına yakın olmayı, sosyal piyasa ekonomisini ve daha rekabetçi ve demokratik bir Avrupa hedefleyen merkez ve merkez-sağ güçlerin grubudur. EPP Grubu, federal modele dayalı güçlü bir Avrupa fikrinin savunucusu olmakla birlikte ideolojik açıdan geleneksel muhafazakâr parti tipolojisine uygun değerleri desteklemektedir (Demirel, 2014: 143-148).1976 yılında Belçika Parlamentosu üyesi LeoTindemans başkanlığında resmi olarak kurulan EPP, 1978 yılında aynı ismin Avrupa partisi ile bağlantısını işaret etmek amacıyla "Hristiyan Demokrat Grup" olarak değiştirilmiştir. 1979 yılında, ilk seçimler boyunca, "Avrupa Parlamentosu Hristiyan Demokratik Grubu" adını kullanmıştır. Karar mekanizmasında etkin rol oynamak isteyen parti, benzer düşüncede olan muhafazakârlar ile işbirliği kararı almıştır. 1999 yılında, EPP ve Avrupa Demokratları olmuştur. 2002 yılında, Muhafazakârlar ile birleşme gerçekleşmiştir

(www.epp.eu).Avrupa Halk Partisi, Avrupa bütünleşme sürecinin başlangıcından itibaren Parlamento'nun önemli bir grubu olmuştur. Entegrasyon sürecinde önemli rol üstlenen Robert Schuman, Alcide de Gasperi ve Konrad Adenauer bu ailedendir (www.EPPgroup.eu).

EPP gerek entegrasyon sürecinde gerekse sonrasında birleşik bir Avrupalı savunurken, Avrupa'nın ve Avrupalıların ortak menfaatlerinin teminini sağlayacak bir gelecek için birincil ilke olarak hukuk ve temel hakları ve ikincil ilke olarak da gücün etkili bir şekilde paylaşılması ve bağımsız demokratik kurumların inşasını, zengin iç pazarın oluşturulmasını öncelikli hedef kabul ettiğini ifade etmektedir (www.EPPgroup.eu). Ortak dış ve güvenlik politikasında sürekliliğin sağlanmasını ve verimliliğin artırılmasını arzu etmektedir (Demirel, 2014: 143-148).

2003 yılında yürürlüğe giren ve 2007 yılında revize edilen AB Avrupa Düzeyinde Siyasi Partileri ve Kuruluşlarına Dair Kurallar Üzerine Düzenleme (www.epp.eu) esaslarına göre yönetilmektedir.EPP'nin dört alanda politika önceliğinin bulunduğu görülmektedir. Bunlar (www.epp.eu); ekonomik iyileşme ve iş istihdamı; özgürlük, güvenlik ve adalet; Avrupa sosyal modeli; AB'nin küresel aktör olarak görevleridir. Ayrıca EPP'nin ekonomi alanında dört önceliği arasında yer alan ekonomik iyileşme ve iş istihdamı kapsamında atılması gereken adımlar, sosyal piyasa ekonomisini gerçekleştirme, istikrar, büyüme, tek pazar ve enerji üzerine kurulmuştur. Özgürlük, güvenlik ve adalet alanında EPP; göçmenlik konusunda komiser atanmasını, AB sınırlarının güvenliğinin maksimum düzeye çıkarılmasını, siber güvenlik politikalarının geliştirilmesini gerekli görmektedir. EPP, AB'nin kültürel boyutuna özel önem gösterilmesi gerektiğini de savunmaktadır. AB'nin küresel rolünü güçlendirmek için dış politikada temel değerler göz önünde bulundurularak ortak tavır sergilenmelidir. EPP'nin Ukrayna politikasında, Ukrayna-Rusya ilişkilerinde Ukrayna'ya verilen desteğin artırılmasından ve barışçıl bir çözümden yana olduğu görülmektedir (www.euractiv.com).Türkiye'nin AB'ye üyeliği EPP içerisinde görüş ayrılıklarına sebep olmuştur. Örneğin Almanya Şansölyesi Merkel, Türkiye'nin üyeliğine karşıtlığı ile dikkat çekerken, az da olsa Türkiye'nin üyeliğini destekleyen bir kısım bulunmaktadır. Genel olarak, grup içerisinde Türkiye'nin üyeliğine karşı negatif bir yaklaşım olduğunu söylemek mümkündür (www.dw.com). Bir küresel güç olarak AB'nin, Milenyum Kalkınma Hedeflerinin uygulayıcısı ve takipçisi olması gerektiğini savunan EPP'ye göre AB ve üye devletler Milenyum Kalkınma Hedeflerine sadık kalmalıdır.

b. Sosyalist ve Demokratların İlerici İttifakı Grubu (S&D)

Sosyalist ve Demokratların İlerici İttifakı Grubu (S&D), sosyal demokrat ve işçi partilerinin bir araya geldiği AP'nin ikinci büyük grubudur.² 2014 seçimleri sonucunda S&D,

²S&D'ye üye olan partiler şöyle sıralanabilir: Avusturya, SozialdemokratischeParteiÖsterreichs; Belçika, Parti Socialiste, SocialistischePartijAnders; Bulgaristan, Bulgarskasotsialisticheskapartiya; Hırvatistan, SocijaldemokratskapartijaHrvatske; Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, KinimaSosialdimokraton EDEK, DimokratikóKómma; Çek Cumhuriyeti, Českástranasociálnédemokratická; Danimarka, Socialdemokraterne; Estonya, SotsiaaldemokraatlikErakond; Finlandiya, SuomenSosialidemokraattinenPuolue; Fransa, Parti

Parlamento'da 191 Parlamento üyesi ile temsil edilmektedir. S&D, Avrupa Sosyalist Partisi ve sol eğilimli demokratların işbirliğinden oluşmaktadır. Avrupa düzeyindeki tüm sosyalistler, sosyal demokratlar ve işçi partileri S&D Grubunun bünyesinde yer almaktadır. Bu işbirliğinin önemli bir bölümünü Alman sosyal demokratlar, İspanyol sosyalist işçi partisi, Fransız sosyalist parti, İtalyan demokrat parti ve İngiliz işçi partisi mensubu üyeleri oluşturmaktadır (www.siyasaliletisim.org).

Avrupa Sosyalist Partisi resmi olarak 1992 yılında partinin bu isimle kurulmasıyla başlasa da Avrupadüzeyinde sosyalistler grubunun tarihi Avrupa Kömür Çelik Topluluğu'nun kurulma sürecine kadar gitmektedir. 1952'de kurucu altı ülkenin ulusal sosyalist partileri Avrupa Kömür Çelik Topluluğu Ortak Assamblesi'nde *Sosyalist Grubu* kurmuşlardır. 1957 yılında *Sosyalist Partiler Bürosu* kurulmuştur.1960'larda, nihai olarak bir Avrupa Birleşik Devletleri hedefleyen sosyalistler, milliyetçi akımın yarattığı atmosfer karşısında zor durumda kalmıştır. 1970'lerde *Sosyal Bir Avrupa'ya Doğru* programını açıklayan sosyalistler, Avrupa entegrasyonunda fikri olarak ayrılık göstermiş ve bunun neticesinde ortak bir seçim deklarasyonu oluşturmaya çalışmışlardır. 1975 yılında daha önceden kriz nedeniyle katılımı reddeden İşçi Partisi üyelerinin katılımıyla Parlamento'nun en büyük grubu olmuştur. 1980'ler ise, *Sosyalist PartilerinKonfederasyonu*'nda liderlerin öncelikli politikalar üzerinde çalıştıkları bir dönem olmuştur. 1992 yılında AB Kurucu Antlaşması'nın getirdiği düzenlemeyle *Avrupa Sosyalistleri Partisi* resmen kurulmuştur. 1993 yılında "Avrupa Sosyalistleri Parti Grubu" olarak adını değiştirmiştir. 2004 yılında ise ismi Avrupa Parlamentosu Sosyalist Grubu olarak değiştirilmiştir. Uzun yıllar boyunca grubun kompozisyonu sabit kalmıştır. 2002 yılında, yeni genişleme dalgalarına hazırlık olarak aday ülkelerden gruba ortaklar almak maksadıyla WillyBrandt Programı geliştirilmiştir (BuildingParliament: 50 Years of EuropeanParliamentHistory 1958-2008, 2009: 54).

Önceliklerinin istihdam, dış ve güvenlik politikaları, çevre, demokrasi ve birlik vatandaşlığı, hoşgörü, genişleme ve bütçe olduğunu ifade etmişlerdir. 1993'teki manifesto ile asgari ücretin iyileştirilmesi, asgari çalışma şartlarının sağlanması, kadın-erkek eşitliğinin sağlanması, çevrenin ve tüketicinin korunması, güvenliğinin ve barışın işbirliğiyle sağlanması, organize suçlarla mücadele edilmesi, Avrupa vatandaşlarının karar alma süreçlerine katılmasını içererek sosyalistlerin eylem planını belirlemiştir (Kiriş, 2013: 127-129).

socialiste; Almanya, SozialdemokratischeParteiDeutschlands; Yunanistan, ΠανελλήνιοΣοσιαλιστικό Κίνημα, Δημοκρατική Αριστερά; Macaristan, MagyarSzocialistaPárt; İrlanda, Páirtí an LuchtOibre; İtalya, PartitoDemocratico, PartitoSocialistaItaliano; Litvanya, Lietuossocialdemokratųpartija; Lüksemburg, LëtzebuurgerSozialistescharbechterpartei; Malta, PartitLaburista; Hollanda, Partijvan de Arbeid; Polonya, SojuszLewicyDemokratycznej-UniaPracy, SocjaldemokracjaPolska; Portekiz, PartidoSocialista; Romanya, PartidulSocialDemocrat; Slovakya, Smer-sociálnademokracia; Slovenya, Socialnidemokrati; İspanya, PartidoSocialistaObreroEspañol; İsveç, Sverigesocialdemokratiskaarbetareparti; Birleşik Krallık, LabourParty, <http://en.europewewant.eu/files/2014/04/EP-political-groups-and-parties.pdf>, (Son Erişim Tarihi:13.02.2016).

2014 yılında yapılan Avrupa Parlamentosu seçimlerinde S&D tarafından vurgu yapılan konular ise şunlardır; sağlık politikalarını, Avrupa politikalarının merkezine almak, sinsel ve üreme ile ilgili haklarının engellenmemesi, politika yapma sürecine toplumun da dâhil edilmesi, Avrupa kurumları ile vatandaşlar arasında köprülerin güçlendirilmesi, insan haklarının, çocuk haklarının ve sosyal hakların koruma altına alınması, çevre standartlarının yükseltilmesi, kurumsal sosyal sorumluluk (www.socialistsanddemocrats.eu).S&D'nin politika önceliğinin bulunduğu alanlar sosyal adalet, Temel Haklar Şartı'nın gerçekten uygulanması, iş istihdamı ve büyüme, tüketici hakları, çevrenin daimi korunması, sürdürülebilir gelişme, finansal piyasa reformu, Avrupa vatandaşlarının refah içinde yaşayabileceği daha güçlü ve demokratik Avrupa için mücadele etmektedir. S&D Grubu'nun politikaları sağ kanat politikaları kemer sıkma nedeniyle eleştirdikleri için dengeli bütçe oluşturulmasını önermeleri, RobinHood vergi sistemini savunmaları, sosyal olarak daha adil bir Avrupa söylemi etrafında emek, gençlik, eğitim, sağlık odaklı politikalara öncelik vermeleridir (www.socialistsanddemocrats.eu).

Eşitlik, S&D Grubu politikaları arasında mihenk taşıdır. Eşitlik denince son dönemde akla ilk gelen cinsiyet eşitliği gelmektedir. S&D Grubu, Avrupa vatandaşların demokratik sürece katılımının destekçisi ve teşvik edicisi rolünü üstlenmektedir. Temel haklara ve göçmenlerin haysiyetine saygılı, çok kültürlülüğün savunucusu olan Avrupa; yasal göçlere pozitif bir yaklaşım sergilemelidir. AB ve ulusal düzeyde bütünleştirici önlemlerin alınması, Avrupa'nın çıkarına olacaktır. S&D Grubu, AB kurumlarının şeffaflığının ve demokratik sorumluluğun güçlendirilmesinden yana tavır sergilemektedir (www.socialistsanddemocrats.eu).S&D Grubu'nun dış politikada önceliği, hiçbir ülkenin tek başına güçlü olmadığı yedi milyar nüfuslu değişen dünyada, tek sesli güçlü ve birleşmiş bir Avrupa'nın varolabileceğidir (www.socialistsanddemocrats.eu).

c. Avrupa Muhafazakâr ve Reformcular İttifakı (ECR)

2003 yılında Çek Medeni Demokratik Partisi (ODS), Polonya Hukuk ve Adalet Partisi ve Muhafazakâr Parti'nin daha fazla Avrupa merkezileşmesine ortak bildiri ile karşı çıktıklarını açıklamasıyla Avrupa Muhafazakâr ve Reformcular Grubu'nun temelleri oluşmaya başlamıştır.³2006 yılında Çek Medeni Demokratik Partisi ve Muhafazakâr Parti, bu çerçevede Avrupa Reform Hareketi'ni başlatmıştır. 2009 yılının Mart ayında ise Çek Medeni Demokratik Partisi, Muhafazakâr Parti (Birleşik Krallık), Polonya Hukuk ve Adalet Partisi,LijstDedecker (Belçika), Düzen, Hukuk ve Adalet Partisi (Bulgaristan),TB/LNNK (Letonya) Prag Deklarasyonu ve Prensiplerini imzalamıştır

³ECR'ye üye olan partiler şöyle sıralanabilir: Belçika, Libertair, Direct, Democratich; Hırvatistan, Hrvatskastrankaprava; Çek Cumhuriyeti, Občanskádemokratickástrana; Macaristan, Modern Magyarországmozgalom; İtalya, Conservatori e SocialRiformatori; Letonya, Tēvzemei un Brīvībai/LNNK; Litvanya, Lietuvoslenkūrinkimūakcija; Hollanda, ChristenUnie; Polonya, Prawo i Sprawiedliwość, PolskaRazem; Birleşik Krallık, ConservativeParty, UlsterUnionistParty, Bkz. <http://en.europewewant.eu/files/2014/04/EP-political-groups-and-parties.pdf>, (Son Erişim Tarihi:13.02.2016).

(<http://ecrgroup.eu>). İttifak içinde Avrupa Muhafazakârlar ve Reformistler İttifakı'nın yanında Avrupa Hristiyan Siyasi Hareketi bulunmaktadır. Ulusal muhafazakâr, ekonomik liberal ve AB entegrasyonuna mesafeli politikalarıyla öne çıkmaktadır. Grubun siyasi hedefleri, serbest ticaretin ve rekabetin desteklendiği, vergilerin düşük tutulduğu, devletler tarafından müdahale edilmeyen bir ekonomi; ileri demokrasi, yenilenebilir kaynaklar odaklı enerji politikası, aile temelli bir toplum, ulus devlet temelli anti-federalist bir Birlik, NATO temelli güçlü transatlantik ilişkiler, sıkı önlemlere tabi bir göç politikası ve AB işleyişinde şeffaflıktır. 2014 seçimleri sonucunda ECR, 71 Avrupa Parlamenti çıkarmıştır (www.siyasaliletisim.org). ECR, ulusal bakımdan muhafazakâr, ekonomik açıdan liberal politikaları benimsemektedir. Küçük devlet, düşük vergilendirme, aile ve ulus devletlerin egemenliği, AB federalizmine karşı yürüttüğü politikalar temel politikalarıdır.

d. Avrupa Liberal ve Demokratlar İttifakı Grubu (ALDE)

ALDE, liberal ve liberal demokrat düşüncelerin kendisine yer bulduğu AP'nin üçüncü büyük grubudur.⁴Bünyesinde merkez sağ ve merkez sol partileri yer almaktadır (www.dw.com).ALDE, çatısı altında toplumdaki siyasi, ekonomik ve diğer alanlarda özgürlük temelli; vatandaşlar ve AB kurumları arasındaki bağı geliştirmeyi hedefleyen partiler bulunmaktadır. 2014 seçimleri sonucunda AP'deki üçüncü büyük gruba sahip olan ALDE, muhafazakâr liberalizm, sosyal liberalizm ve merkezîyetçilik eğilimleri baskın olan bir ittifaktır. Düşünce, konuşma, basın, serbest hareket, din, ticaret başta olmak üzere her alanda özgürlük, demokrasi, hukukun egemenliği, insan hakları, dayanışma gibi liberal ilkeler grubun benimsediği temel değerlerdir. ALDE, bu ilkeler çerçevesinde adil, şeffaf, demokratik, refah içinde ve hesap verebilir, çok renkliliğe ve sesliliğe sahip bir Avrupa ve özgür, adil ve açık bir toplum inşa etmeyi amaçlamaktadır (Demirel, 2014: 144). Bu amaç doğrultusunda "Sizin

⁴ALDE'ye üye olan partiler şöyle sıralanabilir: Avusturya, Neos – DasNeueÖsterreichundLiberales Forum; Belçika, Open VlaamseLiberalen en Democraten, MouvementRéformateur; Bulgaristan, NacionalnoDviženieZaStabilnost I Văzhod, DviženieZaPrava I Svobodi; Güney Kıbrıs Rum Kesimi, Δημοκρατικό Κόμμα; Danimarka, Venstre - Danmarks Liberale Parti; Estonya, EestiKeskerakond, EestiReformierakond; Finlandiya, SuomenKeskusta, SvenskaFolkpartiet i Finland; Fransa, MouvementDémocrate,Citoyenneté ActionParticipationPour Le 21ème Siècle, AllianceCitoyennePour La Démocratie En Europe; Almanya, FreieDemokratischePartei; Yunanistan, Drasi; Macaristan, SzabadDemokratákSzövetsége - A MagyarLiberálisPárt; İrlanda, FiannaFáil; İtalya, Democrazia È Libertà - La Margherita, ItaliaDeiValori, Alleanza Per L'Italia, RadicaliItaliani; Letonya, LatvijasPirmāPartija / LatvijasCeļš; Litvanya, DarboPartija, LiberalųLigra, LiberalųSąjunga, LiberalųSąjūdis; Hollanda, VolkspartijVoorVrijheid En Democratie, Democraten 66; Polonya, PartiaDemokratyczna; Romanya, PartidulNațional Liberal; Slovakya, LudováStrana - HnutieZaDemokratickéSlovensko; Lüksemburg, DemokrateschPartei; Slovenya, LiberalnaDemokracijaSlovenije, Zares - Socialno-Liberalni; İspanya, ConvergènciaDemocràtica de Catalunya, PartidoNacionalistaVasco; İsveç, FolkpartietLiberalerna, Centerpartiet, FeministisktInitiativ; Birleşik Krallık, Liberal Democrats, Bkz. EuropeanParliamentalelections 2014 – list of politicalgroupsandparties <http://en.europewewant.eu/files/2014/04/EP-political-groups-and-parties.pdf>, (13.02.2016)

kaygılarınız bizim kaygılarımızdır. Biz sizin yanınızdayız" sloganını kullanarak Avrupa vatandaşları ile arasında köprü oluşturmaktadır.

Grubun, Türkiye ile müzakerelerin desteklenmesi ve Türkiye'nin de AB'de yer alması konusunda sergilemiş olduğu pozitif tavır, yasalara uygun şekilde AB'ye gelen göçmenlerin entegrasyonunun sağlanması için gösterdiği çaba, çevresel konulardaki hassasiyeti, insan haklarına saygının dünya çapında sorunsuz olarak işleyişi için attığı adımlar dikkat çekmektedir (www.aldeparty.eu). 2014 yılında yapılan Avrupa Parlamentosu seçimlerinde ALDE tarafından vurgu yapılan konular; iş istihdamının artırılması, istikrar, daha güçlü ve güvenli bir AB'dir (www.aldeparty.eu). ALDE yeni dönemde kendine 5 öncelikli politika alanı belirlemiştir. Bunlar; insan hakları, yeşil ekonomi, küresel AB, bütçe reformu, büyüme ve iş istihdamıdır (<http://www.alde.eu>). Temel hak ve özgürlükler, devredilemez niteliğe sahiptir. Güvenlik adı altında kısıtlamalar getirilmesi ALDE değerleri ile bağdaşmamaktadır.

e. Avrupa Birleşik Solu/İskandinav Yeşil Solu Konfederasyon Grubu (GUE/NGL)

Avrupa Birleşik Solu/İskandinav Yeşil Solu Konfederasyon Grubu (GUE/NGL)⁵, Avrupa projesine karşıt komünist, eko-sosyalist ve demokratik sosyalist sol kanat partilerinden ve Kuzey Yeşil solcularından oluşmaktadır (www.dw.com).GUE/NGL'nin kökeni, 1973 yılında kurulan Komünist ve İttifak Grubu'na dayanmaktadır. AP doğrudan seçimlerinden önce İtalya, Fransa ve Danimarka'dan çeşitli alternatif ve radikal sol partiler, Komünistler ve Müttefikler Grubu adı altında birlikte çalışmışlardır. 1992'de grubun ismi Avrupa Birleşik Solu olarak değiştirilmiştir. 1994'te AP seçimlerinden sonra sosyal olmayan demokrat sol birleşmeye başlamıştır. Bu birleşme hareketi, dördüncü parlamento döneminde Avrupa Birleşik Solu Konfederasyon Grubu kurulmasıyla devam etmiştir. AB'ye Kuzey ülkelerinin ve Avusturya'nın da 1995 yılında katılmasının ardından Grup, Avrupa Birleşik Solu/İskandinav Yeşil Solu Konfederasyon Grubu olarak yeniden adlandırılmıştır (www.guengl.eu).

"Başka Bir Avrupa Mümkün" sloganı ile alternatif Avrupa modeli sinyali veren GUE/NGL, cinsiyet eşitliği, insan haklarını güçlendirme, anti-faşist ve anti-ırkçı politikaları destekleme gibi hedefleri vardır. Daha fazla vatandaş katılımıyla AB'yi salt elitler projesi olmaktan çıkarıp halkın projesi haline dönüştürmek istemektedir (Demirel, 2014: 144-145).2014 yılında yapılan Avrupa Parlamentosu seçimlerinde GUE/NGL tarafından vurgu yapılan konular mevcut Avrupa Mali Altyapısı askıya alınması ve dayanışma ile büyümeyi sağlayacak, sosyal

⁵ GUE/NGL'ye üye olan partiler şöyle sıralanabilir: Güney Kıbrıs Rum Kesimi, ΑνορθωτικόΚόμμα Εργαζόμενου Λαού; Çek Cumhuriyeti, KomunistickástranaČech a Moravy; Hırvatistan, Hrvatskilaburisti - Strankarada; Danimarka, Folkebevægelsenmod EU; Fransa, Front de gauche; Almanya, Die Linke; Yunanistan, ΚομμουνιστικόΚόμμα Ελλάδας, Συνασπισμός Ριζοσπαστικής Αριστεράς; İrlanda, PáirtíSóisialach, SinnFéin; Letonya, SaskaņasCentrs; Hollanda, SocialistischePartij; Portekiz, Bloco de Esquerda, ColigaçãodemocráticaUnitária; İspanya, IzquierdaUnida; İsveç, Vänsterpartiet; Birleşik Krallık, SinnFéin, Bkz. [EuropeanParliamentalelections 2014 – list of politicalgroupsandparties](http://en.europewewant.eu/files/2014/04/EP-political-groups-and-parties.pdf) <http://en.europewewant.eu/files/2014/04/EP-political-groups-and-parties.pdf>, (Son Erişim Tarihi:13.02.2016).

ihtiyaçları karşılayacak bir yapının ortaya konması, zenginlerin bütçeye daha çok katkı yapmaları, yoksullardan yapılan kesintilerin durdurulması, göç altyapısında reformlar yapılması, demokratik reorganizasyon ve ulusal egemenliğe saygı, Avrupa ülkelerinin ABD, NATO gibi ülke ve örgütlere karşı bağımsızlığının sağlanması, üretimin ekolojik dönüşümü için harekete geçilmesidir (www.guengl.eu).

f. Avrupa Özgür İttifakı/Yeşiller Grubu (EFA/G)

Avrupa Özgür İttifakı, 1981 yılında benzer görüşlü siyasi partilerin ittifakı olarak kurulmuştur. EFA üye partileri, 1999 yılında Parlamento'da grup kurmuşlardır. EFA bünyesinde 40 parti bulunmaktadır ve parlamento üyeleri vatansız uluslardan, bölgelerden ve azınlıklardan oluşmaktadır. 2014-2019 dönemi için parlamento üyeleri; Katalonya, Galiçya, Letonya, İskoçya, Valencia, Galler ve Bask'tan seçilmiştir (http://efa.greens-efa.eu).⁶ Grubun siyasî tutumuna geniş çerçeveden göz atıldığında, temel insan haklarına saygılı bir toplum oluşturmak, iş istihdamını artırarak AB vatandaşlarına çalışma özgürlüğünü sağlamak, bireylerin karar alma sürecine doğrudan katılımını ve yerinden yönetimi sağlayarak şeffaflığını güçlendirip demokrasiyi derinleştirmek, özgür bireylerin "AB"ni inşa etmek temel hedefler arasındadır (www.siyasaliletisim.org).

Yeşiller ise 1970'li yıllardan sonra ekolojik konuların önem kazanması ile ulusal siyasi arenalarda boy göstermeye başlamışlardır. Bazı noktalarda görüş ayrılıkları bulunan Yeşil partiler, 1984 yılında bir araya gelerek ortak Yeşil bilinci oluşturabilmek amacıyla Avrupa Yeşil Partiler Koordinasyonunu oluşturmuşlardır. 1993 yılında ise bu koordinasyon, ekolojik, demokratik, sosyal ve barışçıl bir Avrupa hedefi ile Avrupa Yeşil Partiler Federasyonu'na dönüşmüştür. 1999 seçimlerinden beri işbirliği içerisinde olan Avrupa Özgür İttifakı ve Yeşiller, AP'nin altıncı büyük grubunu oluşturmaktadır. Diğer gruplardan farklı olarak grup, eş başkanlık sistemi ile yürütülmekte ve tüm kadrolarda cinsiyet eşitliği garantisi altına alınmış durumdadır.

Avrupa Özgür İttifakı ve Yeşiller birleştikten sonra hedeflerini revize ederek şu şekilde açıklamışlardır (Güler, 2011: 121-122); doğaya ve insan haklarına saygılı bir toplum yaratmak, iş hayatında insanların potansiyellerini ortaya koyabileceği bir atmosfer yaratmak ve özgürlükleri genişletmek, AB vatandaşlarının yerel karar mekanizmalarında daha çok söz sahibi olmasını sağlayarak demokrasiyi derinleştirmek. EFA/G, piyasa kurallarının temel sosyal hakları çiğnemesine müsaade edilmemesi gerektiğini düşünmektedir. Özellikle sosyal ve sağlık hizmetlerini AB düzeyinde serbest piyasa mevzuatından uzaklaştırmak

istemektedir. Ayrıca, küresel mali sektör için daha etkili düzenlemeler ve daha şeffaf bir piyasa istemektedir. EFA/G; iklim ve çevrenin korunması için yasal zeminde adımlar atılması gerektiğini ifade etmektedir. Grup; kalıcı sosyal ve istihdam yasalar ile birlikte sürdürülebilir, yeşil ekonomiye geçiş için teşvik etmektedir. Grup, enerjinin etkin kullanımının, yenilenebilir enerji kaynaklarına geçişi teşvik etmenin ve nükleer enerjiye müsaade edilmemesinin önemine vurgu yapmaktadır. Grup; AB sınırları içerisinde olduğu gibi, sınırları ötesinde de siyasi ve ticari bağlantıları vasıtasıyla barışı, istikrarı, demokrasiyi ve insan haklarını teşvik etmesinin gerektiğini ifade etmektedir. Grup, AB politikasında gerçek bir insan hakları kültürü inşa etmek istemektedir. EFA/G, ayrımcılık ve tahammülsüzlük ile mücadele etmektedir. Grup, internetin ticari kullanımından vazgeçilerek entelektüel refah maksadıyla kullanılması için görüşlerini açık bir şekilde savunmaktadır. EFA/G'nin gündeminde olan bir diğer konusu ise kültürel değerlerin korunmasıdır (www.greens-efa.eu).

g. Avrupa Özgürlük ve Demokrasi Grubu (EFD)

2009 yılında kurulan siyasi grup, Parlamento'nun en kozmopolit grubudur. Sağ ve sol partiler bünyesinde yer almaktadır. Parlamento'da AB'ne muhalif sağ kanat arasında yer almaktadır. Grup, Parlamento'da temsil edilen yedinci büyük gruptur.

Avrupa'nın bürokratikleşmesine, merkezi tek AB modeline ve merkezileştirme yönündeki tüm çabalara karşı çıkmaktadır. Fakat bu karşıtlık, AB'yi mutlak reddediş olarak algılanmamalıdır. EFD, AB yönetim biçimini eleştirmekte ve gelecek Avrupa'sı için önemli olan demokratik gereklilikleri yerine getirmek için politika üretmenin önemine vurgu yapmaktadır (Akbaba, 2014: 499-500). EFD geleneksel ulusal anlayış dışına taşan tutumları ve bunun sonucunda post-milliyetçi siyasi çekişmenin önemli bir parçası haline gelen ve zaman zaman katı bir muhalefet içinde zaman zaman ise direnç ve baskı gösteren bir hareket içinde ele alınmıştır. Grubun en önemli iki hedefi; saydamlık ve demokrasinin geliştirilmesidir. EFD, egemen devletlerarasında demokrasi ve özgürlük temellerine dayalı işbirliği modelini savunmaktadır. Bunlarla birlikte Avrupa'nın tarihi, gelenekleri ve kültürel değerleri ile ulusal farklılıklar ve çıkarlara saygı duyulması EFD açısından önem taşıyan yabancı düşmanlığı, Anti-Semitizm ve her türlü ayrımcılığa karşı çıkmaktadır (Karlık, 2014: 398). Grup ve bünyesindeki ulusal partiler, mali birliğe olduğu gibi Lizbon Antlaşması'na da karşı çıkmaktadır. Demokrasi ve meşruiyet, grup tarafından en çok vurgu yapılan iki konudur. İç tüzükte, demokrasi ve meşruiyete şu şekilde vurgu yapılmıştır (Akbaba, 2014: 505-511):

Demokrasi, özgürlük ve ulus devletlerarasındaki işbirliği ilkelerine bağlı, Avrupa devletleri arasında açık, şeffaf, demokratik ve hesap verebilir işbirliğini destekleyen ve Avrupa'nın bürokratikleşmesini ve merkezileşerek tek bir Süper-Avrupa oluşturulmasını reddeden grup... Mevcut bütün antlaşmalar ve düzenlemeler özgür ve adil bir şekilde üye devletlerde oylamaya sunulmalıdır. Grup, AB vatandaşlarının iradelerinden gelen güce ve onların özgür ve demokratik yönetimine inanmaktadır.

⁶Avusturya, DieGrünen – DieGrüneAlternative; Belçika,Ecolo, Groen, Nieuw-VlaamseAlliantie; Danimarka, SocialistiskFolkeparti; Finlandiya, Vihreäliitto; Fransa, Europe Écologie – LesVerts, U Partitudi a NazioneCorsa; Almanya, Bündnis 90/DieGrünen; Yunanistan, ΟικολόγιοιΠράσινοι; İtalya, Federazionedei Verdi; Letonya, Par cilvēkatiessībāmviēnotāLatvijā; Lüksemburg, DéiGréng; Hollanda, GroenLinks; İspanya, Equo, EsquerraRepublicana de Catalunya, IniciativaperCatalunyaVerds, EuskoAlkartasuna, BloqueNacionalista, Galego; İsveç, Miljöpartiet de Gröna, Piratpartiet; Birleşik Krallık, PlaidWerddCymru a Lloegr, ScottishNationalParty, PlaidCymru – Party of Wales, Bkz. <http://en.europewewant.eu/files/2014/04/EP-political-groups-and-parties.pdf>, (Son Erişim Tarihi:13.02.2016).

h. Uluslar ve Özgürlükler Avrupası (ENF)

Uluslar ve Özgürlükler Avrupası (ENF), siyasi grupların en yeni üyesidir. Radikal sağ kanatta Uluslar ve Özgürlükler Avrupası'ndan önce en son teşebbüs 2007 yılında Kimlik, Gelenek ve Egemenlik grubu ile olmuştur. Bir yıl süren bu teşebbüs başarısızlık ile sonuçlanmıştır (<http://europedecides.eu>). En az yedi ülkeden üye kriterini yerine getiremeyen aşırı sağcılar, 2014 yılında yapılan Avrupa Parlamentosu seçimleri ile bu kriteri yerine getirmeyi başarmış ve Marine Le Pen ile Hollandalı aşırı sağcı Marcel de Graaff eş başkanlığında 16 Haziran 2015 tarihinde Uluslar ve Özgürlükler Avrupası Grubu'nu oluşturmuşlardır. Grupta Fransa'dan Ulusal Cephe, İtalya'dan Kuzey Ligi, Avusturya'dan Avusturya Özgürlük Partisi, Hollanda'dan Özgürlük Partisi, Belçika'dan Flaman Çıkarı gibi siyasi hareketler yer almaktadır. Grubun, Parlamento'da sekiz üye ülkeden 36 temsilcisi bulunmaktadır.

ENF, Avrupa projesine karşı aşırı sağ ve göçmen karşıtlığı politikaları ile ön plana çıkmaktadır. Seçmenlerden gelen politik gücün resmi AB kurumlarına devredilmesine karşı çıkmaktadır (www.janiceatkinson.co.uk). Grubun vaatleri arasında egemenlik, toplu göç sorununu bitirmek, demokrasi ve özgürlük bulunmaktadır. Avrupa projesine karşı çıkan ENF aynı zamanda Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecine gösterdiği olumsuz tepki ile de ön plana çıkmaktadır.

i. Bağımsızlar

Avrupa Parlamentosu'nda grupların yanı sıra bağımsız üyeler bulunmaktadır. Müstakil veya zaman zaman beraber hareket eden bu bağımsız üyelerin de bazı hakları bulunmaktadır. Örneğin; 40 bağımsız üye bir araya gelerek Başkan ve Başkan Yardımcılığı seçimleri için aday çıkarabilir. Bağımsız üyelerden biri Başkanlar Konferansı'na davet edilir fakat oy kullanma hakkı yoktur. Bütün üyeler, yasa teklifinde bulunma hakkına sahiptir. Bu yasa teklifleri, komite tarafından onaylanarak işleme sokulur. Bağımsız üyeler de grup üyeleri gibi, diğer AB kurumlarının gözetiminde rol üstlenmektedirler. 40 ve daha fazla parlamento üyesi bir araya gelerek Konsey veya Komisyon'a sözlü olarak soru önergesi verebilir. Bunların dışında, bütün bağımsız üyeler oylamalarda bir dakika açıklama yapabilirler (Poptcheva, 2015: 3).

5. Siyasal Grupların Politikalarının Karşılaştırması

Avrupa Parlamentosu siyasi grupları, yapılarının kozmopolit olmaları ve kurumsallaşmalarının ulusal partilere göre daha yeni olmasından dolayı politika alanlarında daha esnek ve yüzeysel tutum sergiledikleri söylenebilir. Siyasi grupların tutumunu belirleyen faktör ise kendisini oluşturan ulusal partilerin genel yönelimidir. Siyasi grupların politikalarının karşılaştırılmasına yönelik Avrupa Parlamentosu seçimleri için ulusal parlamentolar tarafından kullanılan bildireler (*EMP data, Mannheim Üniversitesi*) ve partilerden ve seçmenlerden edinilen bilgiler ışığında hazırlanan AB Profiler verileri (*Avrupa Üniversite Enstitüsü, Florence*) dayalı çalışmalar siyasi grupların politika ağırlıklarını göstermektedir.

Tablo 3: Siyasi Grupların Politika Öncelikleri

	EPP	S&D	ALDE	EFA/G	GUE/NGL	ECR	EFD
Uluslararası İşbirliği	12,7	14,3	9,2	8,3	7,8	5,3	1,8
Askeri Güç	3,8	1,4	1,6	0,1	0,2	1,2	0,3
Ulusçuluk	1,9	1,1	1,9	1,3	3,2	5,3	30,5
Genişlemeler	3,9	1,1	2,1	0,8	0,5	0,1	2
Kurumsal Olaylar							
AB Pozitif	10,2	8,1	5,7	8,2	5,8	6,5	2,8
AB Negatif	3,1	1,7	3,6	2,6	5,1	20,8	12,7
Demokrasi	2,8	4,3	4,9	5,4	5,9	3,3	7,6
Sivil Özgürlükler, Adalet ve İç İşleri							
Özgürlükler	2,4	2,1	3,5	5,6	4	1,5	3
Geleneksel Ahlak, Düzen	6,6	4,3	5,4	1	1,8	9,8	5,9
Ekonomi ve Para Birliği							
Piyasa Ekonomisi	6,4	5,4	11,9	2,6	3,6	7,4	4,4
Planlı/Karma Ekonomi	1	1,5	1	1,1	7,9	1,6	1,3
Ekonomik Altyapı	6	5,5	5,7	1,3	2	1,1	2
Sosyal İşler							
Refah Devleti Sınırlandırılması	0,1	0	0,1	0	0	0,4	0,1
Refah Devleti Genişlemesi	7	13,8	7,6	10,4	14,5	1,6	1,2
Sosyal Grup Politikası	0,3	0,5	0,2	0,6	0,3	0	0
Çevre							
Doğann Korunması	4,1	6,6	8,2	24	7,5	3,9	4,3
Tarım							
Tarım	3,1	2,5	3,6	3,7	2,1	5,9	0,5

Kaynak: <http://www.eui.eu/Projects/EUDO/Documents/EUDOREport2web.pdf> (Son Erişim Tarihi:22.03.2016)

Tablo mercek altına alındığında (www.dbresearch.com):

a. Parlamento'nun büyük bir çoğunluğunu oluşturan EPP, S&D, ALDE, EFA/G, GUE/NGL hem AB içerisinde hem de AB dışındaki ülkeler ile ilişkilerin geliştirilmesine yönelik olumlu yaklaşım sergilemektedir.

b. Özellikle Brexit sürecinden sonra AB gündeminin en popüler konusu AB'nin geleceği ve genişlemesidir. Avrupa sınırlarının kaldırılması aşırı sağcıların karşı çıktığı ve seçimlerde ön planda tuttuğu konulardan birisidir. EFD, bu grupların çok büyük farkla başında yer almaktadır. Avrupa bütünleşmesi karşıtlığı, 2016 yılında kurulan aşırı sağ Uluslar ve Özgürlükler Avrupası grubunun da en temel argümanıdır. Genişlemeye yönelik politikaların en güçlü savunucusu ise EPP'dir.

c. AB'nin kurumsallaşması, genişlemeye bakış açısına paralel olarak siyasi grupların tutum sergilediği alanlardan birisidir. AB kurumsallaşmasının savunucuları arasında EPP, S&D ve EFA/G; karşıtları arasında ise ECR ön plana çıkmaktadır. EPP, Konsey'in karar alma mekanizmasındaki tek merkez organ olması gerektiğini ifade etmektedir. S&D, Parlamento'nun yasama, bütçe ve kontrolü görevlerini aksaksız bir şekilde yerine getirmesinin altını çizmektedir. ALDE, kurumların çalışma yöntemlerinin yeniden düzenlenmesi ve iş yükünün hafifletilmesi gerektiğini, AP'nin yetkilerinin artırılmasını söylemlerinde ifade etmektedir. EFA/G, ulusal veto haklarının azaltılmasından yanadır.

ç. AB'nin temel değerlerinden birisi olan demokrasi ise siyasi grupların yakın oranlarla öncelik verdiği konulardan birisidir. Özgürlük ise EFA/G'nin diğer gruplara göre ön planda tutulduğu konulardan birisidir. Geleneksel düzenin en şiddetli savunucusu ise AP'nin muhafazakar partisi ECR'dir.

d. Ekonomide ise piyasa ekonomisi ALDE başta olmak üzere ECR, EPP ve S&D; planlı ve karma ekonomi GUE/NGL için önem taşımaktadır. EPP'nin AB ve euro bölgesinin nihai olarak birleşmesini, ulusal bütçeler ve

ekonomik stratejiler arasında daha sıkı koordinasyonla AB'nin gerçek siyasi birlik haline dönüştürülmesini hedeflediği görülmektedir. S&D ise ekonomik ve mali politikaların koordinasyona ve bu politikalar üzerinde AP ve ulusal parlamentolar tarafından demokratik kontrol mekanizmaları oluşturulmasına vurgu yapmaktadır. Euro bölgesinin siyasi olarak birleşmesini savunan ALDE'ye göre AB topraklarının tamamında ekonomik aktivitelerin ahenkli dağılımı teşvik edilmelidir. EFA/G, şeffaflığa ve ekonomik istikrara vurgu yapmaktadır.

e. Sanayi ve rekabet politikalarında, EPP'ye göre AB içerisindeki endüstriyel taban güçlendirilmelidir. Ulusal düzeyde ve AB düzeyinde başta gençler olmak üzere girişimciler teşvik edilmelidir. S&D, KOBİ'lerin desteklenmesini söylemlerinde kullanmaktadır. ALDE'de büyümeyi sürdürme amacıyla rekabetin teşvik edilmesinden yanadır. EFA/G, sanayinin KOBİ ve kooperatifleri teşvik etmesiyle yenilik odaklı yeşil dönüşümde kilit rol oynamayı sürdürmesini söylemektedir.

f. Parlamento içerisindeki tüm gruplar AB'nin sosyal alandaki kısıtlamalarına şiddetli bir şekilde karşı çıkmakta ve refahın artırılmasına yönelik uygulamaları teşvik etmektedir. EPP, genç kadınlar ve yaşlı işçilerin işgücüne dâhil edilmemesi, işsiz insanlara fırsat tanınması, genç işsizliğine karşı örnek uygulamaların yaygınlaştırılması, emeklilik yaşının yükseltilmesi, ulusal iş yasalarına göre ülkeye özel asgari ücret belirlenmesi gibi konular üzerinde durmaktadır. S&D için istihdam, eğitim ve sosyal uyum üzerinde bağlayıcı hedeflerin belirlenmesi önemlidir. Cinsiyet eşitliği, asgari ücretin AB'ye uygun standartlarda olması, Gençlik Garantisi için ayrılan bütçenin artırılması, işçi haklarının koruma altına alınması, ticari birlik haklarının güçlendirilmesi S&D tarafından vurgulanmaktadır. Etkili bütünleşme ve katılım politikaları uygulamaya konmalıdır. ALDE, Avrupa Sosyal Modeli'ni desteklemektedir. Dezavantajlı bölgelerin gelişimine yönelik kaynakların artırılmasını ve her türlü ayrımcılık ile mücadele edilmesini savunmaktadır. EFA/G, minimum sosyal standartların belirlenmesi ve uygulanması görüşündedir. İşyerlerinde kadınlar için kontenjan ayrılmalı, bu kontenjan 2020 yılına kadar %40'a çıkarılmalıdır. Kamu hizmetlerine erişim için yaş sınırı olmamalıdır.

g. Çevrenin korunmasına en önem veren grubun EFA/G olduğu görülmektedir. Tarım politikalarında ise ECR ön plana çıkmaktadır.

Siyasi grup politikalarının karşılaştırması üzerine yapılan bir başka çalışmada, Euro-Manifestolar tarafından belirlenen siyasi grup öncelikleri tablo halinde aşağıda belirtilmiştir;

Tablo 4: Euro-Manifestolar Tarafından Belirlenen Siyasi Grup Öncelikleri-2

	EPP	S&D	ALDE	EFA/G	GUE/NGL	ECR	EFD
Liberal Toplum	5,4	12,8	11,5	17,7	16,3	9,7	7,7
Ekonomik Liberizasyon	10,3	4,8	10,1	3,1	4,5	10,7	13,4
Kısıtlayıcı mali politika	10	4,8	10,6	3,9	5,3	10,5	13,2
Hukuk ve Düzen	16	8,6	9,7	2	5,3	12,3	14,8
Kısıtlayıcı Göç Politikası	12,3	7,9	9,1	5,7	6,8	7,4	16,9
Çevreyi Koruma	9,1	15,2	10,7	17,4	16,2	9,6	5,3
Genişletilmiş Refah Devleti	10	16,9	10,7	17,6	19	11,3	8

Kaynak: <http://www.eui.eu/Projects/EUDO/Documents/EUDOREport2web.pdf> (Son Erişim Tarihi: 26.03.2016)

Yukarıdaki tablo ise şunları ifade etmektedir;

a. Bireysel hak ve özgürlükler genel olarak tüm gruplar için büyük öneme sahiptir. Bununla birlikte liberal toplum politikaları EFA/G ve GUE/NGL'de daha çok ön plana çıkmaktadır. Avrupa Halk Partisi'nin daha az etkin olduğu görülmektedir.

b. EPP, AB içerisindeki sermaye ve para hareketliliğini canlandıracak, kısıtlamaları ortadan kaldıracak böylece AB ekonomisini güçlendirecek ekonomik liberal politikaların ALDE, ECR ve EFD ile birlikte destekçisidir. AB içerisinde sermaye ve para hareketliliğini sağlayacak en önemli araçlardan birisi tek pazardır. Grupların Tek Pazar politikalarına bakıldığında EPP'nin işgücü hareketi ve esneklik ile Dijital Tek Pazar'ın tamamlanmasına, ALDE'nin ticaret ortaklıklarının geliştirilmesine ve Tek Telekomünikasyon Pazarı oluşturulması ile bilginin serbest dolaşımına, EFA/G'nin Tek Pazar'ın daha az gelişmiş ülkelere doğru açılmasına önem verdiği görülmektedir (www.dbresearch.com).

c. Kısıtlayıcı mali politikaların uygulanmasını EPP, ALDE, ECR ve EFD benimserken; S&D, EFA/G ve GUE/NGL bu uygulamalara daha negatif yaklaşım sergilemektedir.

d. Hukuk ve düzen konusuna özellikle EPP, ECR ve EFD vurgu yapmaktadır. S&D ve ALDE ortalarında yer almakla birlikte onları EFA/G ve GUE/NGL takip etmektedir.

e. Kısıtlayıcı göç politikalarının uygulanmasını en çok EPP ve EFD savunurken S&D, ALDE, EFA/G, GUE/NGL ve ECR onların arkasından gelmektedir (http://beucitizen.eu).

f. Ortak çevre politikalarında AP içerisinde en duyarlı grupların GUE/NGL ve EFA/G olduğu görülmektedir (Duru, 2002: 7-25).

g. AB'de refah devleti (Şenkal ve Sarıipek, 2007: 146-175) uygulamalarını özellikle S&D, EFA/G ve GUE/NGL savunmaktadır.

Sosyalist ve demokratlar ise çevrenin korunması ve refah politikalarında ön planda olduğu dikkat çekmektedir. ALDE ise tüm göstergelerin ortasında yer alarak sağ ve solu ikiye bölmektedir. Ekonomi politikalarında ise ALDE'yi EPP ve ECR'den ayırmak zordur. Bu gruplar, daha çok hukuk ve düzen boyutunda farklılık göstermektedir. EFD, EPP ile hukuk ve düzen politikasında benzer olmakla birlikte EFD daha kısıtlayıcı göç politikalarını ve neo-liberal ekonomik politikaları desteklemektedir.

Avrupa'nın çok genç bir nüfusa sahip olmamasından dolayı gençlik potansiyelini doğru politikalarla değerlendirmek önem taşımaktadır. Daha çok üye devletlerin söz sahibi olduğu bu politikalarda üye devletlerarasındaki işbirliği AB tarafından teşvik edilmektedir (AB Bakanlığı Sosyal, Bölgesel ve Yenilikçi Politikalar Başkanlığı, AB'nin Gençlik Politikaları Bilgi Notu, www.ab.gov.tr). Avrupa Parlamentosu'nun büyük çoğunluğunu oluşturan EPP, S&D, ALDE, EFA/G, GUE/NGL'nin gençlik politikaları kıyaslandığında; EPP'nin işgücü hareketliliği ile ilgili eğitim ve uygulamalara, S&D'nin çalışma ortamında yüksek standartların oluşturulmasına, GUE/NGL'nin mobil işçilere yapılan ayrımcılık ile mücadele edilmesine, EFA/G'nin fırsat eşitliğine ve beyin göçüne yönelik tedbir alınmasına, ALDE'nin üye devletlerarasında genç nüfusun hareketliliğine ve Avrupa vatandaşı olarak sahip olduğu medeni haklara vurgu yaptığı görülmektedir.

Enerji politikasında EPP, istikrarlı ve sürdürülebilir enerji kaynaklarının sağlanmasını hedeflemekte (<http://www.eppgroup.eu>) ve ortak enerji politikasının yürütülmesine işaret etmektedir. S&D ise sektörel kurallar, sektöre yatırım ve enerjiye erişime işaret etmektedir. ALDE içinse öncelik etkili yenilenebilir enerji üretimi için ar-ge çalışmalarının artırılmasıdır. EFA/G'ye göre kapsamlı bir iklim ve enerji politikası geliştirilmelidir. Nükleer enerji kademe bitirilmelidir (www.dbresearch.com).

Avrupa Parlamentosu'nun en büyük iki grubu olan EPP ve S&D'nin politikalarının karşılaştırmasının ve ortak keşişim alanlarının bilinmesinin yakın geleceği okumak açısından fayda sağlayacağı değerlendirilmektedir. Ekonomik büyüme her iki grup için de önemli olmakla birlikte ekonomik politikalarda EPP, AB'yi daha fonksiyonel ve kısıtlı bir rolde konumlandırırken S&D daha aktif bir rol vermektedir. Temel hak ve özgürlükler her iki grubun temel değerleri arasında yer almakla birlikte EPP'nin özgürlüklere, S&D'nin eşitliğe ağır basan bir yönü olduğu söylenebilir. Çevre konusunda her iki grup da benzer politikalar sergilemekte ve Avrupa'nın geleceği için yeşilci çözüm ve uygulamalara gidilmesinin, bu konuda ar-ge alanında yatırımlar yapılmasının önemine işaret etmektedir. Sosyal politikalarında her iki grup da kadınların sosyal haklarına önem vermekte ve cinsiyet ayrımcılığı ile mücadeleye vurgu yapmaktadır. İş gücü pazarının entegrasyonu ve politikalarda uzlaşma her iki grup açısından da önem taşımaktadır. İki grup da iç pazara ve ekonomik büyümeye işaret etmektedir (<http://beucitizen.eu>).

Genel olarak tablolar, siyasi grupların bir konu üzerinde ağırlık merkezi oluşturduğunu göstermektedir. Merkezde yer alan liberal ALDE için piyasa ekonomisi, Yeşiller için çevre, Komünist GUE-NGL için refah devleti, muhafazakâr ECR için hukuk ve düzen, EFD için Avrupa şüpheciliği ve kısıtlayıcı göç politikaları, S&D için liberal toplum ve refah devleti, merkez-sağ boşluğu dolduran EPP için piyasa odaklı ekonomi politikası önem arz etmektedir.

Dikkat çeken bir diğer nokta ise siyasi gruplarda klasik sağ/sol ideoloji çizgisinin belirsizleşmesidir. Siyasi grupların politikaları, seçim manifestoları incelendiğinde sağ grupların popülist hedefler için zaman zaman sol kanat argümanları kullandığı, sol partilerin de aynı şekilde sağ kanat argümanları kullandığı görülmektedir (<https://www.sh.se>). Bu durumun temelinde grupların siyasi yarışta pragmatizm esaslı hareket etmesi, kozmopolit bir yapıya sahip olmaları ve geniş seçmen kitlesi içerisinde mümkün olduğunca çok seçmene hitap etme arzusu yatmaktadır.

Kaynaklar

Akbaba S. (2014), "Post-Milliyetçi Avrupa Bütünleşmesi İçinde Avro-Kuşkuculuğun Rolü: Avrupa Özgürlük Ve Demokrasi Grubu Vaka Analizi", *International Journal of Social Science*, Sayı:24, 499-515.

Akçadağ, E., "Avrupa Parlamentosu ve Parlamentodaki Siyasi Gruplar", http://www.siyasaliletisim.org/pdf/avrupaparlamentosuvesiya_salgruplar.pdf

Bressanelli E. (2010), *The European Parliament after Lisbon: Policy Position and Ideological Coherence of the Political Groups*, Venice, 16-18 SISP Congress,

6. Sonuç

AB, geleceği oldukça tartışmalı bir organizasyon olsa da Avrupa toplum modelinin geldiği noktayı göstermesi bakımından önemini korumaktadır. Avrupa tarihinden ve başlıca Avrupa ülkelerinin siyasal sistemlerinin gelişiminden yola çıkılarak AB kurumları içinde Avrupa Parlamentosu ayrı bir yere konabilir. Bu konuda iyimser bir bakış açısıyla Avrupa Parlamentosu, konumu ve yetkileri gereği, Avrupa Birleşik Devletleri gibi bir isimle anılabilecek bir devasa devletin yasama organı olma özelliğini taşımaktadır. Parlamentodaki siyasi gruplar da gerek AB gerekse de siyasi partiler tartışmaları bakımından özgün bir yere sahiptir.

AP Siyasi Grupları, ulusal düzeydeki siyasi partilerle hem benzeşen hem de farklı yönleri sahiplerdir. Siyasi grupların, klasik siyasi partilerle benzeşen yönlerine örnek olarak, sağ ve sol yelpazesinde belli bir ideolojik dağılıma sahip olmaları, seçmen desteğine ihtiyaç duymaları, bir organizasyon yapılarının ve idari ofislerinin bulunması, tarihsel kökenlere sahip olmaları gibi özellikler verilebilir. Farklılaşan yönlerine örnek olarak ise; siyasi grupların ulusal siyasi partilere göre, özellikle de seçmen nezdinde daha soyut ve karmaşık organizasyonlar olmaları, ulusal partileri üye yöntemi ile çatıları altında bulundurmaları, seçim dönemleri ve sonrasında üye partilerin değişebilmesi dolayısıyla sürekli değişebilir hatta kendi içinde çelişebilir yapılar olmaları gibi özellikleri sunulabilir. Siyasi grupların, siyasi partilerin değişimi ve geleceği tartışmaları başlığında da önemli bir yerleri olduğu iddia edilebilir.

AP'nda 1979'da yapılan doğrudan seçimlerle birlikte merkezin sağında ve solunda yer alan iki siyasi grubun baskın bir parlamento çoğunluğu oluşturdukları görülmektedir. 2014 seçimleri sonrasında Avrupa Halk Partisi (EPP) ile Sosyalist ve Demokratların İlerici İttifakı (S&D) olarak temsil edilmektedirler. Söz konusu iki grup genellikle AP'nda ağırlık sahibidirler. Bununla birlikte AB'ne farklı tutum ve yaklaşımlara sahip olan gruplar da parlamento içinde yer almaktadırlar. Bunlar içinde liberaller, muhafazakârlar, yeşiller, birleşik sol gibi gruplar da bulunmaktadır. Bu gruplar, birbirlerinden bir yandan ideolojik farklılıklarla diğer yandan da AB'ye bakış açılarıyla farklılaşmaktadırlar. AP da, Avrupa'nın güncel konuları çerçevesinde söylem ve politika geliştirmektedirler. Bu konular başta AB entegrasyonu olmak üzere, ekonomi, enerji, gençlik, sosyal hizmetler, çevre, tarım, göç, sanayi ve rekabet ile güvenlik üzerine odaklanmaktadır. Siyasi gruplar özellikle bu konu başlıkları etrafında farklılaşmaktadırlar.

<http://www.sisp.it/files/papers/2010/edoardo-bressanelli-747.pdf>, 1-36.

Bressanelli E. (2012), "National Parties and Group Membership in the European Parliament: Ideology or Pragmatism?", *Journal of European Public Policy*, Vol. 19, Issue. 5, 737-754.

Building Parliament: 50 Years of European Parliament History 1958-2008, European Communities, Luxembourg, 2009.

Costello R., Thomassen J. Ve Rosema M. (2012), "European Parliament Elections and Political Representation: Policy Congruence between Voters and Parties", *West European Politics*, Vol. 35, No. 6, , November, 1226-1248.

Demirel D. (2014), “Avrupa Parlamentosu: Yapısal Bir Analiz”, KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, Sayı 26, 143-148.

Frantescu D. P. (2015), “Values Tattle Nationality in the European Parliament”, European View, No: 14, 101-110.

Güler M. (2011), AB Parlamentosu ve Parlamento'nun Temsil Yeteneği, Adalet Yayınevi, Ankara.

Hix S., Noury A. ve Roland G. (2006), “Dimensions of Politics in the European Parliament”, American Journal of Political Science, Vol. 50, 494-511.

Jacobs F. ve Best E. 2004, “The European Parliament Ready for the Future? The Impact of Enlargement on the European Parliament”, EİPA Scope, Vol. 3, 14-19.

Karlık S. R. (2014), AB, Beta Yayınları, İstanbul.

Kiriş H. M. (2013), “Avrupa Parlamentosu'nda Siyasal Gruplar ve Parlamento Seçimleri”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 29, 123-135.

Köktaş M. E. (2002), “Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Partileri”, Liberal Düşünce, Sayı: 25-26, ss. 89-108.

Marsh M. ve Norris P. (1997), “Political Representation in the European Parliament”, European Journal of Political Research, Kluwer Academic Publishers, Vol. 32, Issue 2, 153-164.

Mcelroy G. ve Benoit K. (2007), “Party Groups and Policy Positions in the European Parliament”, Party Politics, Vol. 13. No.1, 5-28.

Mcelroy G. ve Benoit K. (2015), “Party Policy and Group Affiliation in the European Parliament”, British Journal of Political Science, Vol. 40, Issue 2, 377-398.

Miller V. (2014), “European Parliament Political Groups”, House Of Commons Library, SN/IA/5031, 1-10.

Poptcheva E.M. (2015), “Rules on Political Groups in the EP”, European Parliament Briefing, June 2015, 1-6.

Roberts J.M. (2010), (Çevirmen: Fethi Aytuna), Avrupa Tarihi, İnkılap Yayınevi, Ankara.

Sabbati G. (2014), European Parliament: Facts and Figures, European Parliamentary Research Service, Briefing November, 1-12.

Şenkal A. ve Sarıipek D. B. (2007), “AB'nin Karşılaştırmalı Refah Modelleri ve Sosyal Politikada Devletin Değişen Rolü”, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 14, 146-175.

The European Parliament: Historical Background, Fact Sheets on the European Union – 2015; The European Parliament: The Citizen's Voice In The EU (2014), Luxembourg: Publications Office of the European Union.

<http://www.EPPgroup.eu>

www.ab.gov.tr

www.alde.eu

<https://www.aldeparty.eu/en/events/european-elections-2014> (Son Erişim Tarihi: 20.03.2016)

http://www.bbc.co.uk/turkish/specials/1411_eu_parliament/page4.shtml, (Son Erişim Tarihi: 11.02.2016)

http://beucitizen.eu/wp-content/uploads/Deliverable_9.5_final1.pdf

http://www.cvce.eu/obj/the_development_of_political_groups_of_the_european_parliament-en-35c2d1b5-1661-4c33-a65a-db49ade0c5ac.html, (Son Erişim Tarihi: 10.04.2016)

https://www.dbresearch.com/PROD/DBR_INTERNET_ENPROD/PROD0000000000333785.pdf

<http://www.dw.com/tr/avrupa-sa%C4%9F%C4%B1ndan-t%C3%BCrkiye-kar%C5%9F%C4%B1t%C4%B1-kampanya/a-3995481> (Son Erişim Tarihi: 06.03.2016)

<http://www.dw.com/en/overview-political-groups-in-the-european-parliament/a-4296448> (Son Erişim Tarihi: 13.02.2016)

www.ecrgroup.eu

<http://efa.greens-efa.eu/267-presentation.html> (Son Erişim Tarihi: 27.02.2016)

www.en.europewewant.eu

http://www.epp.eu/files/uploads/2015/09/Manifesto2012_EN.pdf, (Son Erişim Tarihi: 11.02.2016)

<http://www.EPPgroup.eu/history>, (Son Erişim Tarihi: 11.02.2016)

<http://www.EPPgroup.eu/our-priorities/Economic-Recovery-and-Jobs>, (Son Erişim Tarihi: 11.02.2016)

<http://www.eppgroup.eu/our-priority/The-EPP-Group's-climate-and-energy-policy> (Son Erişim Tarihi: 28.03.2016)

www.eui.eu

<https://www.euractiv.com/section/europe-s-east/news/epp-and-pes-diverge-on-ukraine/> (Son Erişim Tarihi: 06.03.2016)

www.europarl.europa.eu

<http://europarlamenti.info/en/elections/political-parties/ideologues-of-the-political-groups/> (Son Erişim Tarihi: 13.02.2016)

<http://europedecides.eu/wp-content/uploads/2015/06/EFN-analysis.pdf> (Son Erişim Tarihi: 21.03.2016)

<http://www.greens-efa.eu/european-union-10.html> (Son Erişim Tarihi: 12.03.2016)

<http://www.guengl.eu/group/history> (Son Erişim Tarihi: 20.03.2016)

<http://www.guengl.eu/policy> (Son Erişim Tarihi: 24.02.2016)

<http://www.janiceatkinson.co.uk/enf/> (Son Erişim Tarihi: 22.03.2016)

<http://www.politico.eu/article/political-groups-select-committee-co-ordinators/>, (Son Erişim Tarihi: 14.12.2015)

[https://www.sh.se/p3/ext/res.nsf/vRes/cbees_engelsk_1412582982411_jaanika_erne_pdf/\\$File/jaanika_erne.pdf](https://www.sh.se/p3/ext/res.nsf/vRes/cbees_engelsk_1412582982411_jaanika_erne_pdf/$File/jaanika_erne.pdf)

<http://www.siyasaliletisim.org/pdf/avrupaparlamentosuve-siyasalgruplar.pdf> (Son Erişim Tarihi: 06.05.2016)

<http://www.socialistsanddemocrats.eu/policies>, (Son Erişim Tarihi: 10.03.2016)

Türkiye Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartları Konusunda Üniversite Öğrencilerinin Algı Düzeylerinin Ölçülmesi: Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Örneği*

Meral EROL FİDAN¹ Taner UYSAL²

¹Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi İİBF İşletme Bölümü, Bilecik, meral.fidan@bilecik.edu.tr

²Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi İİBF SBE İşletme ABD Yüksek Lisans Programı, zonguldak_208013@hotmail.com

Özet

Küreselleşen günümüz ortamında, işletmelerin varlıklarını sürdürebilmeleri için aynı dili konuşmaları gerekmektedir. Aynı dili konuşmanın yolu ise Uluslararası Muhasebe Standartları'nı uygulamakla sağlanabilmektedir. Ülkemizde standartlara uyumlaştırma çalışmaları sonucu muhasebe uygulamaları ile mevcut muhasebe uygulamaları arasında farklılıklar oluşmaktadır. Meslek adaylarının bu farklılıklar hakkında bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Bu nedenle, muhasebe meslek adaylarının söz konusu standartlar hakkında bilgi sahibi olmaları önem arz etmektedir. Yapılan araştırma sonucunda, 20 yaş ve altı ile 21 yaş ve üstü üniversite öğrencileri arasında; işletme, uygulamalı bilimler ve muhasebe ve vergi uygulamaları bölümleri arasında; 2. sınıflarla 3. ve 4. sınıflar arasında; staj yapmış ve yapmamış öğrenciler arasında muhasebe standartlarını algılamaları bakımından istatistiki açıdan anlamlı farklılıklar olduğu tespit edilmiştir. Öğrenciler aldıkları muhasebe derslerinde TMS/TFRS'lerden az da olsa bahsedildiğini belirtmekle beraber, genel muhasebe dersini almış öğrencilerin kendi çabalarıyla muhasebe standartlarını öğrenebileceklerine katılmadıkları tespit edilmiştir. Ayrıca öğrencilerin derslerde TMS/TFRS'ler hakkında daha fazla uygulama yapılması gerektiği düşüncesinde oldukları tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Finansal Raporlama Standartları, TFRS, TMS, Muhasebe Eğitimi.

Measurement Of Perception Level in University Students Regarding Turkish Accounting and Financial Reporting Standards: Bilecik Şeyh Edebali University Case

Abstract

In today's globalizing world, businesses are supposed to speak a common language to survive. The way to speak the same language is to adapt to International Accounting Standards. As a result of actions for adaptation to standards in our country, some differences between accounting implementations and current accounting implementations occur. It is crucial to inform prospective accountants at school about such differences. That is why prospective accountants must have an awareness of such standards. Results of the survey revealed that there are statistically significant differences, regarding perception of accounting standards, between students aged 20 or less and students aged 21 or more; between university students of administration, applied sciences departments and accounting and tax applications departments; between 2nd year students and 3rd- 4th year students; between students with an internship experience and those without such experience. Students stated that TAS (Turkish Accounting Standards) were taught a little in the courses they attended at school. It was also found out that they do not agree with the idea that students who have previously taken financial accounting course can learn about accounting standards by themselves. Students further commented that more practice about TAS/TFRS should be involved in classes.

Key Words: TFRS (Turkish Financial Reporting Standards), TAS (Turkish Accounting Standards), Accounting Education.

1. Giriş

Muhasebe, işletmelerin varlıklarının ve kaynaklarının oluşumunu, bunların kullanılma biçimini, işletmelerin yaptığı işlemler sonucunda bu varlıklardaki ve kaynaklardaki değişimleri, işletmelerin mali durumlarını açıklayacak bilgileri sağlayan ve bu bilgileri ilgili kişi ve kurumlara ileten bir bilgi sistemidir. Muhasebe işletmeler ile ilgili elde etmiş olduğu bilgileri rapor haline getirir ve bu raporlardan elde edilen bilgiler bilgi kullanıcılarına karar almalarında yardımcı olur.

Günümüzün küresel ve rekabetçi iş ortamında, sürekli güncellenen bilgi birikimine sahip olmak, başarı için kaçınılmaz bir anahtar haline dönüşmüştür. Bu açıdan, iş

dünyasının her alanında en güncel ve yararlı bilgiye ihtiyaç duyulmaktadır. Öte yandan muhasebe bilgi sisteminden elde edilen bilgiler sadece vergisel açıdan değil yatırım kararları açısından da kullanılmaktadır.

Uluslararası ticaretin gelişmesiyle birlikte, farklı ülkelerde faaliyet gösteren işletmeler, o ülkelerin muhasebe uygulamalarıyla karşı karşıya kalmış ve her ülkedeki muhasebe ilke ve kurallarına göre finansal tablo düzenlemek zorunda kalmışlardır. Ülkeler arası muhasebe uygulamalarındaki farklılıklar ülkelerdeki hukuki ve mali sistemin yapısı, işletmelerin ortaklık yapısı ve buna bağlı olarak finansman yöntemleri, muhasebe mesleğinin gelişmişlik düzeyi, muhasebe bilgileri kullanıcılarının eğitim ve gelişmişlik düzeyi gibi faktörlerden kaynaklanmaktadır.

Türkiye'de hem ulusal hem de uluslararası alanda muhasebe uygulamalarında birliği sağlamak amacı ile 2013 yılından itibaren Türk Ticaret Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle birlikte muhasebe standartları uygulanmaya başlanmıştır. Önceleri sadece çeviri boyutunda kalan

* Bu makale Taner UYSAL'ın Doç.Dr. Meral EROL FİDAN danışmanlığında hazırlanmış olduğu "Türkiye Muhasebe Ve Finansal Raporlama Standartları Konusunda Üniversite Öğrencilerinin Bilgi Ve Algı Düzeylerinin Ölçülmesi: Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Örneği" başlıklı yüksek lisans tezinden yararlanılarak hazırlanmıştır.

uygulamalar daha sonra ülke koşullarına göre hazırlanarak uygulanmaya çalışılmıştır. Başlangıçta işletmelerin isteğine bırakılan uygulama daha sonra çıkarılan kanun maddeleri ile kapsama giren işletmeler için uygulanması zorunlu hâle getirilmiştir. İlk olarak Türkiye Muhasebe Standartları (TMS) ve Türkiye Finansal Raporlama Standartları (TFRS)'lerin Türkiye'de uygulanmasının zorunlu hâle gelmesi ve uygulanmaya başlanması sermaye piyasası kurulu tarafından gerçekleştirilmiştir. Sermaye Piyasası Kurulu (SPK)'ya bağlı halka açık işletmeler 2005 yılından itibaren vergi kanunlarına göre yaptıkları finansal raporlamalara ilave olarak TMS ve TFRS'lere göre de raporlama yapmaktadır.

Rekabetin bu denli yoğun yaşandığı günümüz ekonomilerinde işletmelerin muhasebe işlevlerinin de bu değişim ve dönüşümde yeniden organize edilip tanımlanması gerekmektedir. Değişen ekonomik koşullar işletmelerin de muhasebecilerden beklentilerini arttırmaktadır. Muhasebe eğitimi veren temel eğitim kurumları da işletmelerin beklentilerini göz önüne alıp verdikleri muhasebe eğitiminin kalitesini arttırmalı ve piyasa koşullarında uygulanabilirliğini sağlamalıdır. Muhasebe tüm toplumlarda önemli rol oynayan bir alandır. Bu nedenle, muhasebe, toplumda gerçekleşen değişime ayak uydurmalı ve ortaya çıkan gereksinimleri karşılamalıdır.

Muhasebe eğitiminin kalitesini mesleğe ilişkin bilgi ve becerinin verildiği ders programları, ders içerikleri, ders verme şekli ve araçları, öğretim elemanları ve öğrenciler belirleyecektir. Muhasebe eğitimi bir mesleki eğitim olup, bu eğitimden beklenen kişiye mesleğin gerektirdiği bilgi ve becerinin kazandırılmasıdır. Bu bilgi ve beceri ders programlarıyla öğrencilere kazandırılmaktadır ve muhasebe mesleğine ilişkin bilimsel yeterlilik hem ulusal hem de uluslararası standartlarda düzenlenmiştir. Ders programlarının bu bilimsel yeterlilik kriterlerini karşılıyor olması eğitim kalitesini ölçmede bir kriter olarak alınabilir.

TMS/TFRS'lere uyum sayesinde işletmeler ve bilgi kullanıcılarına geçmişe nazaran daha gerçekçi ve yararlı bilgiler sunulacağını söylemek yanlış olmayacaktır. Dolayısıyla TMS/TFRS'lere uygun muhasebe bilgisi ülkemiz işletmeleri ve ekonomisi açısından büyük öneme sahiptir. Yakın gelecekte uygulayıcılar olarak iş dünyasında yer almayı hedefleyen üniversite öğrencilerinin TMS/TFRS bilgisi ve gerekliliği konusundaki algılarının ölçülmesi çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır.

2.Litaretür Özeti

Çalışma konusu ile ilgili olarak muhasebe meslek mensuplarının TMS/TFRS'ler hakkındaki algı ve bilgi düzeylerinin tespit edilmesi, standartlardan beklentilerinin saptanması ve standartlar hakkındaki düşüncelerinin belirlenmesine yönelik literatürde birçok araştırma mevcut olmakla birlikte, ön lisans, lisans ve lisansüstü öğrencileri üzerinde çok fazla çalışma yapılmamıştır. Konu ile ilgili literatür incelemesinde üniversite öğrencileri üzerinde yapılan çalışmalardan bazılarına kısaca aşağıda yer verilmiştir.

Demirkutlu (2014), araştırmasında Gazi Üniversitesi işletme lisans öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmada muhasebeye ilgisi yüksek olan öğrencilerle, bu alana ilgisi düşük veya orta seviyede olan öğrenciler arasında TMS/TFRS farkındalıkları açısından anlamlı bir farklılık tespit etmiştir. Birinci öğretim ile ikinci öğretim öğrencileri; muhasebe alanında staj yapan veya iş tecrübesi olan

öğrencilerle olmayan öğrenciler arasında TMS/TFRS farkındalıkları açısından anlamlı bir farklılık saptamamıştır. İşletme son sınıf öğrencilerinin genel olarak TMS/TFRS konularında farkındalık sahibi olmadıkları görülürken, öğrencilerin öğrenim gördükleri üniversite ile TMS/TFRS tanınırlıkları farkındalıkları ve teknik bilgileri açısından anlamlı bir farkın varlığı tespit edilmiştir.

Ülkü ve Gökgöz (2013), çalışmalarında Yalova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi (İİBF) işletme bölümü öğrencileri ile Yalova Meslek Yüksek Okulu (MYO) muhasebe ve vergi bölümü öğrencilerinin Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (UFRS) farkındalık ve algı düzeylerini araştırmış ve öğrencilerin çoğunun standartları hiç duymadıklarını ve konu hakkında eğitim almadıklarını belirlemişlerdir. Öğrencilerin önemli bir çoğunluğunun standart bilgisine sahip olmanın yaşanılan yerde veya gelecek iş yaşamında faydası olacağını düşünmekte oldukları ve okulda UFRS veya Uluslararası Muhasebe Standartları (UMS) ile ilgili bir dersin olması durumunda seçmek istedikleri tespit edilmiştir.

Yıldız ve Yanık (2013), çalışmasında Kocaeli Üniversitesi İİBF İşletme Bölümü 3. ve 4. sınıf öğrencilerinin TMS hakkındaki algılarını ortaya koymaya çalışmıştır. Muhasebe mesleğine ilgisi yüksek olan öğrenciler ile düşük olan öğrenciler arasında; muhasebe alanında çalışmayı düşünenler ve düşünmeyenlerin algıları arasında anlamlı bir fark ortaya çıkmış, diğer faktörlerde ise anlamlı bir fark çıkmamıştır.

Yanık vd.(2013), çalışmasında Kocaeli Üniversitesi'ne bağlı MYO'larda Muhasebe ve Vergi Uygulamaları programlarında öğrenim gören öğrencilerin TMS hakkındaki algılarını ortaya koymaya çalışmıştır. Muhasebe mesleğini mezuniyetten sonra icra etmeyi düşünen öğrencilerle, düşünmeyen öğrenciler, muhasebe mesleğine ilgi düzeyi yüksek olan öğrenciler ile düşük olan öğrenciler, staj ve iş tecrübesi olan öğrenciler ile olmayan öğrenciler, son sınıfta okuyan öğrenciler ile birinci sınıfta okuyan öğrenciler arasında muhasebe standartlarını algılamaları bakımından anlamlı farklar ortaya çıkmıştır. Ticaret meslek lisesi mezunu öğrenciler ile diğer liselerden mezun olan öğrenciler ve bölümü ilk sırada tercih eden öğrenciler ile 2. ve diğer sırada tercih eden öğrenciler arasında muhasebe standartlarını algılamaları bakımından anlamlı farklar ortaya çıkmamıştır.

Kurnaz (2012), Dumlupınar Üniversitesi'nde okumakta olan öğrencilerden 451'inin katılımıyla bir anket çalışması gerçekleştirmiştir. Öğrencilerin TMS ve TFRS hakkındaki farkındalıklarını etkileyen faktörlerin tespit etmeye yönelik çalışmasında öğrencilerin muhasebe mesleğine yönelik ilgilerinin çok yüksek olduğunu belirttikleri ve TMS/TFRS'lerden bilgisi olan öğrencilerin öncelikle ticaret meslek lisesi mezunu öğrenciler olduklarının tespit edildiği belirtilmiştir. Çalışmada İİBF'de muhasebe bölümü dışında okuyan öğrencilerin muhasebe standartları hakkındaki farkındalık düzeyinin muhasebe bölümünde okuyan öğrencilerden düşük olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca staj deneyimi olan, mesleğe ilgisinin yüksek olduğunu belirten öğrencilerin TMS/TFRS'ler hakkında bilgi sahibi olma konusunda diğer öğrencilere göre istatistiki olarak farklılaştıkları tespit edilmiştir.

Albu ve vd. (2012) çalışmalarında Romanya Bucharest Üniversitesi'nde muhasebe ve yönetim bilgi sistemleri fakültesinde okumakta olan 119 öğrenci üzerinde bir anket

çalışması gerçekleştirmişlerdir. Öğrencilerin ilke bazı yaklaşımlı UFRS eğitimindeki zorluklar nedeniyle muhasebeyi mantık temelli ve karmaşık kurallar bütünü olarak algıladıkları belirtilmektedir. Bununla birlikte Romanya IFRS eğitiminde IFRS'nin önemine yeterince güçlü bir etki yaratmadığı belirtilmektedir.

Patro ve Gupta'nın (2012) çalışmasında Hindistan'daki muhasebe müfredatında UFRS'lere adapte edilebilirliği üzerine 90 MBA öğrencisine yaptığı anket sonucunda UFRS müfredatına ülkede acil ihtiyaç olduğunun tespit edildiği belirtilmiştir. Çoğu Hintli işletme öğrencisinin UFRS'lerden habersiz olduğu belirtilmiştir. Anket katılan öğrencilerin yaş grupları ya da okudukları yıl grupları değişkenlerine göre istatistik açıdan farklılık tespit edilememiştir. Kadın ve erkek öğrenciler arasında UFRS bilgileri hakkında aralarında fark tespit edildiği belirtilmiştir. Öğrencilerin UFRS'ler ile ilgili ders almaya daha istekli oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Aktaş, (2012) çalışmasında ülkemizdeki 97 devlet üniversitesinde 75 fakülte'deki işletme bölümleri ile 53 vakıf üniversitesindeki 40 işletme bölümü ders programları incelenmiştir. Muhasebe standartlarına ilişkin ders verilen devlet ve vakıf üniversitelerinin sadece % 4'ünde muhasebe standartları dersinin zorunlu ders olduğu, devlet üniversitelerinin % 24'ünde, vakıf üniversitelerinin ise % 19'unda seçmeli ders olduğu tespit edilmiştir. Muhasebe standartlarına ilişkin ayrı bir dersin ders programlarında yer almamasının bu bölümlerdeki öğrencilere bilgilendirme yapılmadığı anlamına gelmediği belirtilmekle birlikte bu durumun tamamen öğretim elemanının inisiyatifinde olduğu da belirtilmektedir.

Dağlar ve vd. (2011), çalışmasında Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi'ne bağlı meslek yüksekokullarında öğrenim gören muhasebe ve vergi uygulamaları programı öğrencilerine TMS hakkındaki farkındalık ve düzeylerini ölçen sorular sormuşlardır. Özellikle muhasebe mesleğine ilgisi yüksek olan ve mezun olduktan sonra muhasebecilik yapmayı düşünen öğrencilerin muhasebe standartları hakkındaki farkındalıklarının diğerlerine göre daha yüksek olduğu tespit edilmiştir.

James ve Blaszczynski (2010), muhasebe öğrencilerinin UFRS algısı konusunda bir çalışma yapmışlardır. Çalışmada yazarlar, öğrencilerin yarısının ABD'nin ülke olarak hazırlayıp uygulamaya geçirdiği kendi muhasebe standartları (US GAAP) ve UFRS'yi ABD'de finansal raporlama standardı olarak gördüklerini, öğrencilerin büyük bir çoğunluğu ise (%72) sadece UFRS'yi finansal raporlama standardı olarak gördüklerini ortaya koymuşlardır. Ayrıca bu çalışmada, muhasebe eğitimi almayan öğrencilerin, muhasebe eğitimi alan öğrencilere göre US GAAP'i finansal raporlamada küresel raporlama standardı olarak daha fazla kabul ettikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Poria (2009), Hindistan'da yaptığı araştırma ile UFRS/UMS'nin benimsenme ve uygulanma sürecinde karşılaşılan en önemli sorunları tespit etmeye çalışmış ve standartlara ilişkin eğitim sorunu ile bilgi kullanıcılarının söz konusu uluslararası uygulamaların etkisine yönelik farkındalık eksikliğinin en önemli sorunlar olduğunu tespit etmiştir.

3.Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, üniversite eğitim gören ön lisans ve lisans öğrencilerinin Türkiye Muhasebe ve Finansal

Raporlama Standartları konusunda belirlenen değişkenler (yaş, bölüm, sınıf ve staj yapmış olma) açısından aralarında farklılık olup olmadığını belirlemektir. Ayrıca öğrencilerin verdikleri cevaplara göre üniversite eğitimleri sırasında aldıkları TMS ve TFRS eğitimi hakkında durum tespiti yapmaktır.

4.Araştırmanın Önemi

TMS ve TFRS'nin ülkemiz işletmelerinde uygulamaya geçiş sürecinde üniversitelerde özellikle muhasebe derslerinin ağırlıklı olduğu ön lisans, lisans ve lisansüstü eğitim programlarında verilen muhasebe eğitiminin de bu zorunluluğa ayak uydurması gerekliliği doğmuştur. Birçok üniversite müfredat programlarına TMS/TFRS konularını eklemeye başlayarak öğrencilere bu konular hakkında teorik olarak bilgilendirmeye çalışmışlardır. Bu çalışma ile henüz yeni kurulmuş üniversiteler grubunda olan Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi'nde muhasebe eğitimi alan bölüm ve program öğrencilerinin Türkiye Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartları hakkındaki bilgi ve algı düzeyleri tespit edilmeye çalışılacaktır.

5.Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Bu çalışmanın örneklemini Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü ikinci, üçüncü ve dördüncü sınıf öğrencileri, Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu (UBY) Muhasebe ve Denetim Bölümü ile Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik bölümleri ikinci sınıf öğrencileri ve Üniversite'nin Meslek Yüksekokullarında Muhasebe ve Vergi Uygulamaları (MUVU) programlarında okumakta olan ikinci sınıf öğrencileri oluşturmaktadır.

Bu çerçevede 2015- 2016 güz döneminde yukarıda belirtilen bölüm ve programlara kayıtlı toplam öğrenci sayısı 893'tür. Örneklem büyüklüğünün belirlenmesinde basit tesadüfi örnekleme yöntemi formülü (Nakip, 2003: 212-214) kullanılmış ve % 95 güven düzeyinde ve $\pm$ % 5 sapma aralığında önerilen örneklem büyüklüğü olarak 269 öğrenci ile anket yapılması gerektiği hesaplanmıştır. Toplamda 370 anket toplanmış olup, 367'si değerlendirmeye uygun görülmüştür. % 95 güven düzeyinde toplanması gereken örnek büyüklüğünün tamamına ulaşılmıştır.

İşletme bölümüne kayıtlı toplam öğrenci sayısı 684 olup, 249 öğrenciye ulaşılmıştır. Uygulamalı bilimlerde kayıtlı öğrenci sayısı 73 olup, 38 tanesine ve MYO Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Programları ikinci sınıflara kayıtlı 136 öğrenciden 80 tanesine ulaşılmıştır. Çalışma 2015-2016 güz döneminde yukarıda belirtilen bölümler ve program öğrencileri ile sınırlıdır. Güz dönemi olması ve 1.sınıf öğrencilerinin muhasebe derslerini yeni almaya başlamaları nedeniyle 1. Sınıf öğrencileri kapsama dâhil edilmemiştir.

6.Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada anket yöntemi kullanılmış olup, araştırmacılar tarafından hazırlanan anket metninin sadece iki bölümü bu çalışmada kullanılmıştır. Birinci bölümde öğrencilerin demografik özellikleri ile ilgili 10 soru, ikinci bölümde TMS/TFRS hakkındaki görüşlerini tespit etmeye yönelik 5'li Likert (5. Kesinlikle katılıyorum, 4.Katılıyorum, 3. Fikrim Yok, 2. Katılmıyorum, 1. Kesinlikle Katılmıyorum) ile ölçülen 25 soru sorulmuştur. Veriler IBM SPSS 21 Programı kullanılarak değerlendirilmiştir.

7.Araştırmanın Güvenilirlik Düzeyi

Çalışmada Cronbach's Alpha 0,822 olarak hesaplanmış olup, istatistikî açıdan yeterli bir değerdir.

Güvenilirlik analizinde kullanılan ölçüt, her bir değişken ve soru havuzunun toplamı için hesaplanan Cronbach Alpha değeridir. Bu değer "0" ile "1" arasında değişmektedir. Alpha değeri 0,60 ile 0,80 arasında olduğunda güvenilirliğin iyi; 0,80 ile 1,00 arasında olduğunda ise güvenilirliğin yüksek olduğu belirtilmektedir (Kozak, 2014: 146).

8.Araştırmada Test Edilen Hipotezler

H1: TMS/TFRS'leri algılama düzeyleri konusunda öğrencilerin yaşları arasında istatistikî olarak anlamlı bir farklılık vardır.

Ön lisans veya lisans eğitimine yeni başlamış öğrencilerin yaşları ile son sınıfa gelmiş öğrencilerin yaşları farklı olacağından, aradan geçen sürede öğrencilerin okudukları dersler açısından aldıkları eğitim düzeylerinde de farklılık olacaktır. Bu da öğrencilerin yaş farkı sebebiyle TMS/TFRS'ler hakkındaki algı düzeylerinin farklı olmasına neden olacaktır. H1 hipotezi ile bu durum test edilmeye çalışılacaktır.

H2: TMS/TFRS'leri algılama düzeyleri konusunda öğrencilerin okudukları bölümler arasında istatistikî olarak anlamlı bir farklılık vardır.

Araştırmanın yapıldığı bölüm ve programlardaki müfredat programlarında muhasebe dersleri yer almakla birlikte, müfredat programlarındaki muhasebe derslerinin sayısı ve içeriği aynı değildir. Bu nedenle muhasebe dersleri içermekle birlikte aralarında sayı ve içerik yönünden farklar olan bu bölüm ve programlarda okuyan öğrencilerin aralarında TMS/TFRS'leri algılama düzeyleri açısından fark olması gerektiği düşünülmektedir. H2 hipotezi ile bu durum test edilecektir.

H3: TMS/TFRS'leri algılama düzeyleri konusunda öğrencilerin okuduğu sınıflar arasında istatistikî olarak anlamlı bir farklılık vardır.

Ön lisans ve lisans eğitimine başlamış 1. sınıf öğrenciler ile son sınıfa gelmiş öğrenciler arasında TMS/TFRS'ler hakkındaki bilgi düzeyinin farklı olacağı üniversitelerdeki ilgili bölüm ders programlarının müfredatları açısından

bakıldığında açıkça görülebilmektedir. H3 hipotezi ile bu durum test edilmeye çalışılacaktır.

H4: TMS/TFRS'leri algılama düzeyleri konusunda öğrencilerin staj tecrübesi arasında istatistikî olarak anlamlı bir farklılık vardır.

Ön lisans ve lisans bölüm ve programlarında okuyan bazı öğrenciler muhasebe alanında staj yapmış ya da yapmaktadır. Bu durum staj görmüş öğrencilerle görememiş öğrenciler arasında TMS/TFRS'ler hakkındaki algı düzeylerinde farklılık yaratmaktadır. H4 hipotezi ile bu durum test edilmeye çalışılacaktır.

9.Araştırmanın Frekans Sonuçları

Değerlendirmeye alınan 367 adet anket sonuçlarına göre öğrencilerin demografik özellikleri Tablo 1'de verilmiştir. Ankete katılan öğrencilerin bölümleri açısından bakıldığında öğrencilerin % 67,8'i işletme bölümü öğrencileri oldukları, % 5,7'si Muhasebe ve Denetim bölümü öğrencileri olduğu, % 21,8'i Muhasebe Vergi ve Uygulamaları bölümü ve % 4,6'sı Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik bölümü öğrencileri oldukları görülmüştür. Öğrencilerin % 55'i ikinci sınıf, % 22,3'ü üçüncü sınıf, % 22,6'sı ise dördüncü sınıf öğrencisi oldukları belirlenmiştir. Öğrencilerin % 33,8'inin staj tecrübesinin olduğu, % 66,2'sinin ise, staj tecrübesi olmadığı verdiği cevaplardan anlaşılmaktadır. Öğrencilerin % 64'ü mesleği icra etmeyi düşündüğü, % 35,7'si muhasebe alanında çalışmayı düşünmediğini belirttiği görülmüştür.

Tablo 2'ye bakıldığında öğrencilerin aldıkları muhasebe derslerinde az da olsa TMS/TFRS konularından bahsedilip bahsedilmediği sorusuna verilen cevaplarda öğrencilerin % 76'sının bahsedildiği cevabı verirken, % 24'ünün ise hayır cevabı vererek bahsedilmediğini belirttiği görülmektedir. Öğrencilere standartlarla ilgili olarak açılmış seçmeli bir ders alıp almadığı sorusuna da Öğrencilerin % 88,6'sı hayır cevabı vererek seçmeli ders almadıklarını, % 11,4'ü ise evet cevabı vererek seçmeli ders aldıklarını belirtmişlerdir. Öğrencilere standartlarla ilgili aldıkları ders saatinin yeterli olup olmadığı sorulduğunda ise % 25,3'ü yeterli görürken % 74'1'i de yetersiz gördüğünü belirtmiştir.

Tablo 1: Araştırmaya Katılanların Demografik Özellikleri

Cinsiyet	F	%	Yaş Dağılımı	F	%
Kadın	219	59,7	20 ve altı	152	41,4
Erkek	148	40,3	21 ve üstü	215	58,6
Toplam	367	100,0	Toplam	367	100,0
Bölüm	F	%	Mezun Olunan Lise Türü	F	%
İşletme	249	67,8	Düz Lise	147	40,1
Muhasebe ve Denetim	21	5,7	Anadolu Lisesi	54	14,7
MVU	17	4,6	Ticaret Meslek Lisesi	66	18,0
Turizm İşletm.ve Otelcilik	80	21,8	Diğer Meslek Liseleri	83	22,6
Toplam	367	100,0	Diğer	17	4,6
			Toplam	367	100,0
Sınıf Düzeyi	F	%	Staj Tecrübesi	F	%
2. Sınıf	202	55,0	Evet	124	33,8
3.Sınıf	82	22,3	Hayır	243	66,2
4.Sınıf	83	22,6	Toplam	367	100,0
Toplam	367	100,0	Muhasebeye İlgili Düzeyi	F	%
Meslekte Çalışma İsteği	F	%	Düşük	90	24,5
Evet	235	64,0	Orta	217	59,1
Hayır	131	35,7	Yüksek	59	16,1
Cevapsız	1	0,3	Cevapsız	1	0,3
Toplam	367	100,0	Toplam	367	100,0

Tablo 2: Araştırmaya Katılanların TMS/TFRS Dersleri İle İlgili Özellikleri

Cevap	Alınan Derslerde Standartlardan Bahsedilme Durumu		TMS/TFRS Standartları Hakkında Açılmış Ayrı Bir Seçmeli Ders Alma Durumu		Standartlarla İlgili Ders Saati Yeterli mi?	
	F	%	F	%	F	%
Evet	279	76,0	42	11,4	93	25,3
Hayır	88	24,0	325	88,6	272	74,1
Cevapsız					2	0,5
Toplam	367	100,0	367	100,0	367	100,0

Tablo 3: Genel Frekans Analizi Sonuçları

Genel Düşünceler	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim Yok	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Ortalama
	1	2	3	4	5	
1.Genel Muhasebe dersini almış olan öğrenciler TMS/TFRS'yi kendi çabaları ile öğrenebilir.	51	117	103	87	9	2,69
2.Standartların karmaşık olması nedeniyle TMS/TFRS eğitimlerinin üniversite eğitimi sırasında verilmesi tamamlanması mümkündür.	29	78	129	107	24	3,05
3.TMS/TFRS'ye göre hazırlanan mali tablolar işletmelerin durumunu, mevcut geleneksel muhasebe uygulamalarına göre şeffaf bir biçimde ortaya koymayı sağlamıştır.	10	28	175	120	34	3,38
4.TMS/TFRS'ye göre hazırlanan mali tablolar daha ayrıntılı hale gelmiştir.	14	30	157	133	33	3,38
5.TMS/TFRS'lerin iyi şekilde öğrenilmesinin muhasebe mesleğini icra edenler/edecekler için oldukça gerekli olduğuna inanıyorum.	36	31	103	128	69	3,44
6. TMS/TFRS Eğitimlerinin TÜRMOB tarafından meslek mensuplarına vermeye başlanması uygulama sürecini kolaylaştırmıştır.	16	24	213	87	27	3,23
7.TMS/TFRS'ler ülkemizdeki muhasebe meslek mensuplarının mesleki saygınlıklarının gelişimine olumlu katkı sağlamıştır.	17	46	167	108	29	3,23
8.TMS/TFRS standartları ülkemizdeki muhasebe uygulamalarını dünya ile oldukça uyumlu hale getirir.	12	33	157	128	37	3,40
9.TMS/TFRS'ler muhasebe meslek mensuplarının dünyadaki diğer meslek mensuplarıyla ortak bir dil konuşmalarını sağlamıştır.	12	38	166	119	32	3,33
10.Ülkemizde Tekdüzen Muhasebe Sisteminin yeterli olduğunu ve TMS/TFRS'nin uygulanmasına gerek olmadığını düşünüyorum.	49	76	167	60	15	2,77
11.TMS/TFRS'lerde çok fazla ayrıntı ve detaya inilmesi mali tabloların hazırlanmasını güçleştirmektedir.	23	45	174	89	36	3,19

12. TMS/TFRS eğitimlerinin Ticaret Meslek Liselerinde verilmesi daha doğru olur.	46	57	124	96	44	3,10
13. TMS/TFRS'lerin uygulanmasında mevcut muhasebe hesap planı yerine başka bir hesap planı oluşturulmalıdır.	28	55	216	55	13	2,92

Tablo 3: Genel Frekans Analizi Sonuçları (Devamı)

<u>Genel Düşünceler</u>	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Fikrim Yok	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	Ortalama
	1	2	3	4	5	
14. TMS/TFRS eğitimi ilgili lisans ve önlisans programlarında ayrı bir ders olarak açılarak verilmelidir.	27	49	95	131	65	3,43
15. Ülkemizde TMS/TFRS standartlarından sorumlu olan kurumlar hakkında oldukça bilgi sahibiyim.	88	90	138	40	11	2,44
16. Okuduğum bölümde TMS/TFRS dersleri zorunlu ders olarak verilmelidir.	41	70	109	111	36	3,08
17. TMS/TFRS ile ilgili aldığım eğitimlerde üniversitedeki ders hocalarımı yeterli buluyorum.	54	80	122	79	32	2,88
18. TMS/TFRS hakkında daha fazla teorik bilgi verilmesi gerekir.	25	31	123	122	66	3,47
19. TMS/TFRS hakkında daha fazla uygulama yapılması gerekir.	27	28	117	117	78	3,52
20. TMS/TFRS uygulamalarının muhasebe paket programlarıyla birlikte anlatılması gerekir.	21	26	134	116	70	3,51
21. TMS/TFRS'ler VUK, TTK, KVK'lara göre muhasebe uygulamalarına daha fazla esneklik getirmiştir.	18	27	242	59	21	3,10
22. TMS/TFRS'ye göre hazırlanan finansal tabloların kalite düzeyi daha da artmıştır.	11	15	210	117	14	3,29
23. TMS/TFRS'ye göre hazırlanan mali tablolar, işletmelere stratejik ve önemli kararların alınmasında doğru ve güvenilir finansal bilgi sunar.	9	15	185	133	25	3,41
24. TMS/TFRS eğitiminin mesleği icra etmeyi seçen kişilere ilgili kurum ve özel kuruluşlar aracılığıyla verilmesi daha doğru olur.	16	39	178	109	25	3,24
25. TMS/TFRS eğitiminin muhasebe stajına başlamış kişilere meslek odaları aracılığıyla verilmesi daha doğru olur.	12	42	145	135	33	3,37

Öğrencilerin TMS/TFRS uygulamaları hakkındaki genel düşüncelerini ölçmek için 25 adet soru 5'li Likert ölçeği kullanılarak sorulmuş ve cevaplamaları istenmiştir. Tablo 3'te verilen cevaplar ve ortalama değerleri görülmektedir.

Ortalama değerlere göre incelendiğinde en yüksek AO değeri (3,52) "TMS/TFRS hakkında daha fazla uygulama yapılması gerekir" ifadesi almıştır. Öğrenciler TMS/TFRS'ler hakkında derslerde daha fazla uygulama yapılması gerektiğine katıldıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca "TMS/TFRS uygulamalarının muhasebe paket programlarıyla birlikte anlatılması gerekir" ifadesi (3,51) ortalama sonucu ile ikinci en yüksek AO değerini almıştır. Bu sonuç ile öğrencilerin TMS/TFRS uygulamalarını paket programlarla anlatılması gerektiği düşüncesinde oldukları ortaya çıkmıştır.

En düşük AO değerlerinden ilki (2,44) ile "Ülkemizde TMS/TFRS standartlarından sorumlu olan kurumlar hakkında oldukça bilgi sahibiyim" ifadesi almıştır. Bu sonuçla öğrencilerin muhasebe standartları ile ilgili kurumlar

hakkında bilgi sahibi olmadıkları ortaya çıkmıştır. İkinci en düşük AO değeri sırasında (2,69) AO değeri ile "Genel Muhasebe dersini almış olan öğrenciler TMS/TFRS'yi kendi çabaları ile öğrenebilir" ifadesi bulunmuştur. Öğrenciler genel muhasebe derslerini alsalar bile TMS/TFRS'yi kendi çabalarıyla öğrenebileceklerini düşünmedikleri görülmüştü.

10. Araştırmanın Test Analizi Sonuçları

Ankete verilen cevapların analizinde frekans, ortalama ve standart sapma değerlendirmeleriyle birlikte t-testi ve Tek Yönlü Anova testi uygulanmıştır. Yaş değişkenine göre yapılan t-testi analizi sonucunda Tablo 4'te görülen ve aşağıda açıklanan 5 ifadede istatistiki olarak anlamlı fark ($P \leq 0,05$) tespit edilmiştir.

- "TMS/TFRS'ye göre hazırlanan mali tablolar işletmelerin durumunu, mevcut geleneksel muhasebe uygulamalarına göre şeffaf bir biçimde ortaya koymayı sağlamıştır" ifadesine verilen cevaplara göre 21 yaş ve üstü öğrenciler ve 20 yaş ve altındaki öğrenciler arasında istatistiki fark olduğu tespit edilmiştir.

- “TMS/TFRS’lerde çok fazla ayrıntı ve detaya inilmesi mali tabloların hazırlanmasını güçleştirmektedir” ifadesine verilen cevaplara göre 21 yaş ve üstü öğrenciler ve 20 yaş ve altındaki öğrenciler arasında istatistikî fark olduğu tespit edilmiştir. Yaşça küçük olan öğrencilerin bu ifade için “fikrim yok” seçeneğini daha fazla işaretledikleri görülmektedir.
- “TMS/TFRS eğitimi ilgili lisans ve ön lisans programlarında ayrı bir ders olarak açılarak verilmelidir” ifadesine verilen cevaplara göre 21 yaş ve üstü öğrenciler ve 20 yaş ve altındaki öğrenciler arasında istatistikî fark olduğu tespit edilmiştir.
- “TMS/TFRS hakkında daha fazla uygulama yapılması gerekir” ifadesine verilen cevaplara göre 21 yaş ve üstü öğrenciler ve 20 yaş ve altındaki öğrenciler arasında istatistikî fark olduğu tespit edilmiştir.
- “TMS/TFRS’ye göre hazırlanan mali tablolar, işletmelere stratejik ve önemli kararların alınmasında doğru ve güvenilir finansal bilgi sunar” ifadesine verilen cevaplara göre 21 yaş ve üstü öğrenciler ve 20 yaş ve altındaki

öğrenciler arasında istatistikî istatistikî fark olduğu tespit edilmiştir.

“H1: Öğrencilerin yaşları ile TMS/TFRS’leri algılama düzeyleri arasında istatistikî olarak anlamlı bir farklılık vardır” hipotezi yukarıda sayılan 5 ifade için kabul, diğer 20 ifade için reddedilmiştir.

Tablo 5’de öğrencilerin okudukları bölümler açısından aralarında istatistikî farklılık olup olmadığının tespiti için uygulanan One-Way ANOVA testi (Altunışık vd., 2007: 182-183) sonuçları görülmektedir. Verilerin analizinde, grupların varyansları homojen özellik göstermediğinden dolayı Dunnett’s T3 testi kullanılmıştır.

Tablo 5’teki 6 ifadede istatistikî anlamlı fark olduğu ($P \leq 0,05$) tespit edilen sonuçlar koyu punto ile gösterilmiştir. Öğrencilerin okudukları bölüm değişkeni açısından Anova analiziyle tespit edilen 6 ifadede hangi bölümler arasında istatistikî fark olduğunun tespiti için Dunnett T3 testi uygulanmıştır. Tablo 6’da hangi bölümler arasında istatistikî fark olduğuna dair sonuçlar gösterilmektedir.

Tablo 4: TMS/TFRS Hakkında Genel Düşüncelerini Ölçen İfadelerin Yaş Değişkenine Göre T-Test Analizi Sonuçları

İfade	Yaş	F	AO	SS	t	sd	Sig. Levene	P T-Testi
TMS/TFRS’ye göre hazırlanan mali tablolar işletmelerin durumunu, mevcut geleneksel muhasebe uygulamalarına göre şeffaf bir biçimde ortaya koymayı sağlamıştır.	20 ve Altı	152	2,71	1,040	-2,860	365	,030	,004
	21 ve Üstü	215	2,67	1,070	-2,886	335,166		,004*
TMS/TFRS’lerde çok fazla ayrıntı ve detaya inilmesi mali tabloların hazırlanmasını güçleştirmektedir.	20 ve Altı	152	3,01	,895	-3,039	365	,000	,003
	21 ve Üstü	215	3,32	1,030	-3,112	349,700		,002*
TMS/TFRS eğitimi ilgili lisans ve ön lisans programlarında ayrı bir ders olarak açılarak verilmelidir.	20 ve Altı	152	3,24	1,185	-2,653	365	,355	,008*
	21 ve Üstü	215	3,56	1,100	-2,620	309,878		,009
TMS/TFRS hakkında daha fazla uygulama yapılması gerekir.	20 ve Altı	152	3,38	1,127	-1,991	365	,817	,047*
	21 ve Üstü	215	3,62	1,121	-1,989	319,369		,048
TMS/TFRS’ye göre hazırlanan mali tablolar, işletmelere stratejik ve önemli kararların alınmasında doğru ve güvenilir finansal bilgi sunar.	20 ve Altı	152	3,30	,764	-2,202	365	,228	,028*
	21 ve Üstü	215	3,48	,784	-2,212	330,514		,028

* $p \leq 0,05$, N:Cevaplayan Sayısı, AO:Aritmetik Ortalama, SS: Standart Sapma, Sd: Serbestlik Derecesi

Tablo 5: Öğrencilerin Bölümleri Açısından TMS/TFRS Hakkındaki Düşünceleri İçin One Way Anova Testi

İfadeler	sd	Ortalama Kare	F	Sig.
TMS/TFRS’ye göre hazırlanan mali tablolar işletmelerin durumunu, mevcut geleneksel muhasebe uygulamalarına göre şeffaf bir biçimde ortaya koymayı sağlamıştır.	2	4,743	6,611	,002
	364	,717		
Ülkemizde TMS/TFRS standartlarından sorumlu olan kurumlar hakkında oldukça bilgi sahibiyim.	2	11,011	10,262	,000
	364	1,073		
TMS/TFRS ile ilgili aldığım eğitimlerde üniversitedeki ders hocalarımı yeterli buluyorum.	2	7,109	5,355	,005
	364	1,328		
TMS/TFRS hakkında daha fazla uygulama yapılması gerekir.	2	8,052	6,521	,005
	364	1,235		
TMS/TFRS hakkında daha fazla teorik bilgi verilmesi gerekir.	2	4,786	4,090	,018
	364	1,170		
TMS/TFRS uygulamalarının muhasebe paket programlarıyla birlikte anlatılması gerekir.	2	3,158	2,850	,059
	364	1,108		

* $p \leq 0,05$

- “TMS/TFRS’ye göre hazırlanan mali tablolar işletmelerin durumunu, mevcut geleneksel muhasebe uygulamalarına göre şeffaf bir biçimde ortaya koymayı sağlamıştır” ifadesinde İşletme bölümü öğrencileri ile Muhasebe ve

Vergi Uygulamaları öğrencileri arasında fark tespit edilmiş olup, fark işletme bölümü öğrencileri lehine,

- “Ülkemizde TMS/TFRS standartlarından sorumlu olan kurumlar hakkında oldukça bilgi sahibiyim” ifadesinde İşletme bölümü öğrencileri ile Muhasebe ve Vergi

Uygulamaları öğrencileri arasında fark tespit edilmiş olup, fark Muhasebe ve Vergi Uygulamaları öğrencileri lehine,

- “TMS/TFRS ile ilgili aldığım eğitimlerde üniversitedeki ders hocalarımı yeterli buluyorum” ifadesinde İşletme bölümü öğrencileri ile Muhasebe ve Vergi Uygulamaları öğrencileri arasında fark tespit edilmiş olup, fark Muhasebe ve Vergi Uygulamaları öğrencileri lehine,
- “TMS/TFRS hakkında daha fazla uygulama yapılması gerekir.” ifadesinde İşletme bölümü öğrencileri ile Muhasebe ve Vergi Uygulamaları öğrencileri arasında fark tespit edilmiş olup, fark Muhasebe ve Vergi Uygulamaları öğrencileri lehine, ayrıca; İşletme bölümü öğrencileri ile Uygulamalı Bilimler bölümü öğrencileri arasında fark tespit edilmiş olup, fark işletme bölümü öğrencileri lehine,

- “TMS/TFRS hakkında daha fazla teorik bilgi verilmesi gerekir” ifadesinde İşletme bölümü öğrencileri ile Muhasebe ve Vergi Uygulamaları öğrencileri arasında fark tespit edilmiş olup, fark işletme bölümü öğrencileri lehine fark olduğu tespit edilmiştir.

- “TMS/TFRS uygulamalarının muhasebe paket programlarıyla birlikte anlatılması gerekir” ifadesinde İşletme bölümü öğrencileri ile Muhasebe ve Vergi Uygulamaları öğrencileri arasında fark tespit edilmiş olup, fark işletme bölümü öğrencileri lehine fark olduğu tespit edilmiştir.

“H2: Öğrencilerin okudukları bölümler ile TMS/TFRS’leri algılama düzeyleri arasında istatistikî olarak anlamlı bir farklılık vardır” hipotezi Tablo 6’daki sayılan 6 ifade için kabul, Tablo 6’da gösterilmemiş olan diğer 19 ifade için reddedilmiştir.

Tablo 6: Öğrencilerin Bölümleri Açısından TMS/TFRS Hakkındaki Düşünceleri İçin Dunnett T3 Testi

İfade	Bölümler	Bölümler	Ortalama		
			Farkı	Std. Hata	P
TMS/TFRS’ye göre hazırlanan mali tablolar işletmelerin durumunu, mevcut geleneksel muhasebe uygulamalarına göre şeffaf bir biçimde ortaya koymayı sağlamıştır.	İşletme	UB	,140	,148	,722
		MVU	,394*	,098	,000*
	UBY	İşletme	-,140	,148	,722
		MVU	,255	,159	,302
	MVU	İşletme	-,394*	,098	,000*
		UB	-,255	,159	,302
Ülkemizde TMS/TFRS standartlarından sorumlu olan kurumlar hakkında oldukça bilgi sahibiyim.	İşletme	UB	,433	,186	,069
		MVU	-,560*	,146	,000*
	UBY	İşletme	,433	,186	,069
		MVU	-,127	,194	,885
	MVU	İşletme	,560*	,113	,000*
		UB	,127	,194	,885
TMS/TFRS ile ilgili aldığım eğitimlerde üniversitedeki ders hocalarımı yeterli buluyorum.	İşletme	UB	-,542*	,217	,046
		MVU	-,341*	,127	,023*
	UBY	İşletme	,542*	,217	,046
		MVU	,202	,227	,754
	MVU	İşletme	,341*	,127	,023*
		UB	-,202	,227	,754
TMS/TFRS hakkında daha fazla teorik bilgi verilmesi gerekir.	İşletme	UB	,373	,219	,258
		MVU	,332*	,118	,017*
	UBY	İşletme	-,372	,219	,258
		MVU	-,039	,228	,997
	MVU	İşletme	-,332*	,148	,017*
		UB	,039	,228	,997
TMS/TFRS hakkında daha fazla uygulama yapılması gerekir.	İşletme	UB	,531*	,213	,048*
		MVU	,400*	,118	,003*
	UBY	İşletme	-,531*	,213	,048*
		MVU	-,131	,220	,910
	MVU	İşletme	-,400*	,118	,003*
		UB	,131	,220	,910
TMS/TFRS uygulamalarının muhasebe paket programlarıyla birlikte anlatılması gerekir.	İşletme	UB	,260	,192	,445
		MVU	,290*	,111	,028*
	UBY	İşletme	-,260	,192	,445
		MVU	,030	,197	,998
	MVU	İşletme	-,290*	,111	,028*
		UB	-,030	,197	,998

*p≤0,05

Tablo 7: Öğrencilerin Okudukları Sınıflar Açısından TMS/TFRS Hakkına Genel Düşüncelerini Ölçen İfadeler İçin One Way Anova Testi

İfadeler	sd	Ortalama Kare	F	Sig.
TMS/TFRS'ye göre hazırlanan mali tablolar daha ayrıntılı hale gelmiştir.	2 364	4,235 ,792	5,346	,008
TMS/TFRS Eğitimlerin TÜRMOB tarafından meslek mensuplarına verilmeye başlanması uygulama sürecinikolaylaştırmıştır.	2 364	2,499 ,710	3,522	,031
TMS/TFRS'ler ülkemizdeki muhasebe meslek mensuplarının mesleki saygınlıklarının gelişimine olumlu katkı sağlamıştır.	2 364	3,352 ,855	3,921	,021
TMS/TFRS standartları ülkemizdeki muhasebe uygulamalarını dünya ile oldukça uyumlu hale getirir.	2 364	3,884 ,802	4,842	,008
TMS/TFRS'lerde çok fazla ayrıntı ve detaya inilmesi mali tabloların hazırlanmasını güçleştirmektedir.	2 364	13,236 ,907	14,598	,000
TMS/TFRS eğitimi ilgili lisans ve önlisans programlarında ayrı bir ders olarak açılarak verilmelidir.	2 364	5,984 1,286	4,654	,010
Ülkemizde TMS/TFRS standartlarından sorumlu olan kurumlar hakkında oldukça bilgi sahibiyim.	2 364	8,151 1,089	7,487	,001
Okuduğum bölümde TMS/TFRS dersleri zorunlu ders olarak verilmelidir.	2 364	8,313 1,291	6,441	,002
TMS/TFRS hakkında daha fazla teorik bilgi verilmesi gerekir.	2 364	5,879 1,164	5,050	,007
TMS/TFRS hakkında daha fazla uygulama yapılması gerekir.	2 364	8,087 1,295	6,550	,002
TMS/TFRS uygulamalarının muhasebe paket programlarıyla birlikte anlatılması gerekir.	2 364	4,506 1,101	4,093	,017
TMS/TFRS'ye göre hazırlanan finansal tabloların kalite düzeyi daha da artmıştır.	2 364	2,162 ,538	4,018	,019
TMS/TFRS'ye göre hazırlanan mali tablolar, işletmelere stratejik ve önemli kararların alınmasında doğru ve güvenilir finansal bilgi sunar.	2 364	4,117 ,589	6,988	,001

*p≤0,05

Tablo 7'de öğrencilerin okudukları sınıflar açısından aralarında istatistiki fark olup olmadığının tespiti için Anova testi uygulanmıştır. Tablo 7'deki 13 ifadeye istatistiki anlamlı fark olduğu (P≤0,05) tespit edilen sonuçlar koyu punto ile gösterilmiştir. Öğrencilerin sınıf değişkeni açısından Anova analiziyle tespit edilen 13 ifadeye hangi gruplar arasında istatistiki fark olduğunun tespiti için Dunnett T testi uygulandığında bu 13 ifadeden sadece Tablo 8'de görülen 7 ifadeye öğrencilerin okudukları sınıfları açısından aralarında istatistiki anlamlı farklılık olduğu tespit edilmiştir. Anlamlı değerler koyu punto ile gösterilmektedir.

- “TMS/TFRS'ye göre hazırlanan mali tablolar daha ayrıntılı hale gelmiştir.” ifadesinde ikinci sınıf öğrencileri ile üçüncü sınıf öğrencileri arasında üçüncü sınıf öğrencileri lehine istatistiki fark çıkmıştır.
- “TMS/TFRS Eğitimlerin TÜRMOB tarafından meslek mensuplarına verilmeye başlanması uygulama sürecinikolaylaştırmıştır.” ifadesinde ikinci sınıf öğrencileri ile dördüncü sınıf öğrencileri arasında dördüncü sınıf öğrencileri lehine istatistiki fark çıkmıştır.
- “TMS/TFRS'ler ülkemizdeki muhasebe meslek mensuplarının mesleki saygınlıklarının gelişimine olumlu katkı sağlamıştır.” ifadesinde üçüncü sınıf öğrencileri ile dördüncü sınıf öğrencileri arasında dördüncü sınıf öğrencileri lehine istatistiki fark çıkmıştır.
- “TMS/TFRS standartları ülkemizdeki muhasebe uygulamalarını dünya ile oldukça uyumlu hale getirir.”

ifadesinde ikinci sınıf öğrencileri ile dördüncü sınıf öğrencileri arasında dördüncü sınıf öğrencileri lehine istatistiki fark çıkmıştır.

- “TMS/TFRS'lerde çok fazla ayrıntı ve detaya inilmesi mali tabloların hazırlanmasını güçleştirmektedir.” ifadesinde ikinci sınıf öğrencileri ile üçüncü sınıf öğrencileri arasında fark tespit edilmiş olup, fark üçüncü sınıf öğrencileri lehine, ayrıca; ikinci sınıf öğrencileri ile dördüncü sınıf öğrencileri arasında dördüncü sınıf öğrencileri lehine istatistiki fark çıkmıştır.
- “TMS/TFRS eğitimi ilgili lisans ve ön lisans programlarında ayrı bir ders olarak açılarak verilmelidir.” ifadesinde ikinci sınıf öğrencileri ile dördüncü sınıf öğrencileri arasında dördüncü sınıf öğrencileri lehine istatistiki fark çıkmıştır.
- “Ülkemizde TMS/TFRS standartlarından sorumlu olan kurumlar hakkında oldukça bilgi sahibiyim.” ifadesinde ikinci sınıf öğrencileri ile üçüncü sınıf öğrencileri arasında fark tespit edilmiş olup, fark ikinci sınıf öğrencileri lehine, ayrıca; ikinci sınıf öğrencileri ile dördüncü sınıf öğrencileri arasında ikinci sınıf öğrencileri lehine istatistiki fark çıkmıştır.

Tablo 8: Öğrencilerin Okudukları Sınıfları Açısından TMS/TFRS Hakkına Genel Düşüncelerini Ölçen İfadeler İçin Dunnett T3 Testi

İfade	Sınıfı	Sınıfı	Ortalama Farkı	Std. Hata	P
TMS/TFRS'ye göre hazırlanan mali tablolar daha ayrıntılı hale gelmiştir.	2	3	-,357*	,104	,002*
		4	-,229	,130	,223
	3	2	,357*	,104	,002*
		4	,128	,143	,752
TMS/TFRS Eğitimlerinin TÜRMOB tarafından meslek mensuplarına verilmeye başlanması uygulama sürecinikolaylaştırmıştır.	2	3	-,037	,116	,984
		4	-,287*	,109	,027*
	3	2	0,37	,116	,984
		4	-,251	,137	,191
TMS/TFRS'ler ülkemizdeki muhasebe meslek mensuplarının mesleki saygınlıklarının gelişimine olumlu katkı sağlamıştır.	2	3	,152	,124	,529
		4	-,245	,119	,119
	3	2	-,152	,124	,529
		4	-,397*	,146	,022*
TMS/TFRS standartları ülkemizdeki muhasebe uygulamalarını dünya ile oldukça uyumlu hale getirir.	2	3	,245	,119	,119
		4	,397*	,116	,022*
	3	2	-,233	,116	,134
		4	-,335*	,116	,013*
TMS/TFRS'lerde çok fazla ayrıntı ve detaya inilmesi mali tabloların hazırlanmasını güçleştirmektedir.	2	3	,102	,137	,838
		4	-,102	,137	,838
	3	2	,335*	,116	,013*
		4	,102	,137	,838
TMS/TFRS eğitimi ilgili lisans ve önlisans programlarında ayrı bir ders olarak açılarak verilmelidir.	2	3	-,233	,116	,134
		4	-,335*	,116	,013*
	3	2	,352*	,137	,034*
		4	-,237	,157	,169
TMS/TFRS eğitimi ilgili lisans ve önlisans programlarında ayrı bir ders olarak açılarak verilmelidir.	2	3	,649*	,118	,000*
		4	-,297	,157	,169
	3	2	-,367	,155	,056
		4	-,359*	,143	,038*
Ülkemizde TMS/TFRS standartlarından sorumlu olan kurumlar hakkında oldukça bilgi sahibiyim.	2	3	,367	,155	,056
		4	,008	,178	1,000
	3	2	,359*	,143	,038*
		4	-,008	,178	1,000
Ülkemizde TMS/TFRS standartlarından sorumlu olan kurumlar hakkında oldukça bilgi sahibiyim.	2	3	-,390*	,147	,026*
		4	,453*	,140	,004*
	3	2	-,390*	,147	,026*
		4	,063	,179	,979
4	2	-,453*	,140	,004*	
	3	-,063	,179	,979	

*p≤0,05

Tablo 9: Öğrencilerin Staj Yapmaları Açısından TMS/TFRS Hakkına Genel Düşüncelerini Ölçen İfadeler İçin Independent Sample T-Test Analizi

İfade	Cevap	N	AO	SS	t	Sd	Sig. Levene	P T-Testi
Genel Muhasebe dersini almış olan öğrenciler TMS/TFRS'yi kendi çabaları ile öğrenebilir.	Evet	124	2,90	1,081	2,688	365	,820	,008*
	Hayır	243	2,58	1,031	2,647	237,644		,009
TMS/TFRS'lerin iyi şekilde öğrenilmesinin muhasebe mesleğini icra edenler/edecekler için oldukça gerekli olduğuna inanıyorum.	Evet	124	3,60	,953	1,876	365	,000	,069
	Hayır	243	3,36	1,270	2,055	315,344		,041*
Ülkemizde TMS/TFRS standartlarından sorumlu olan kurumlar hakkında oldukça bilgi sahibiyim.	Evet	124	2,64	,974	2,505	365	,065	,013*
	Hayır	243	2,35	1,093	2,600	274,259		,010
Okuduğum bölümde TMS/TFRS dersleri zorunlu ders olarak verilmelidir.	Evet	124	3,35	1,036	3,152	365	,125	,002*
	Hayır	243	2,95	1,118	3,294	279,374		,001
TMS/TFRS'ye göre hazırlanan finansal tabloların kalite düzeyi daha da artmıştır.	Evet	124	3,44	,735	2,634	365	,097	,009*
	Hayır	243	3,22	,733	2,631	247,092		,009

*p<0,05, N:Cevaplayan Sayısı, AO:Aritmetik Ortalama, SS: Standart Sapma, Sd: Serbestlik Derecesi

“H3: Öğrencilerin okuduğu sınıfla TMS/TFRS'leri algılama düzeyleri arasında istatistikî olarak anlamlı bir farklılık vardır” hipotezi Tablo 7 ve Tablo 8'deki sonuçlara göre, Tablo 8'de listelenmiş 7 ifade için kabul, diğer 18 ifade için reddedilmiştir.

Öğrencilerin staj yapmış olma özellikleri açısından verdikleri cevaplar arasında istatistikî fark olup olmadığının tespiti için uygulanan Independent Sample t-testi analizi sonucunda Tablo 9'da görülen 5 ifadede istatistikî anlamlı fark (P<0,05) tespit edilmiştir. Anlamlı fark sonuçları tabloda koyu punto ve (*) ile birlikte gösterilmiştir.

“Genel Muhasebe dersini almış olan öğrenciler TMS/TFRS'yi kendi çabaları ile öğrenebilir” ifadesinde staj yapan öğrencilerin lehine istatistikî fark olduğu tespit edilmiştir. AO açısından değerlendirdiğimizde ise staj yapan öğrencilerin bu ifade için daha çok “fikrim yok” seçeneğini işaretledikleri görülmektedir.

“TMS/TFRS'lerin iyi şekilde öğrenilmesinin muhasebe mesleğini icra edenler/edecekler için oldukça gerekli olduğuna inanıyorum” ifadesinde staj yapmamış olan öğrenciler lehine istatistikî fark olduğu tespit edilmiştir. AO açısından değerlendirildiğinde ise bu ifadeye staj yapmamış olan öğrencilerin daha çok “fikrim yok” seçeneğini işaretledikleri görülmektedir.

“Ülkemizde TMS/TFRS standartlarından sorumlu olan kurumlar hakkında oldukça bilgi sahibiyim” ifadesinde staj yapan öğrenciler lehine istatistikî fark olduğu tespit edilmiştir.

“Okuduğum bölümde TMS/TFRS dersleri zorunlu ders olarak verilmelidir” ifadesinde staj yapan öğrenciler lehine istatistikî fark olduğu tespit edilmiştir.

“TMS/TFRS'ye göre hazırlanan finansal tabloların kalite düzeyi daha da artmıştır” ifadesinde staj yapan öğrenciler lehine istatistikî fark olduğu tespit edilmiştir. Staj yaptığını belirten öğrencilerin bu ifadeye daha çok katıldıkları tespit edilmiştir.

“H4: Öğrencilerin staj tecrübeleri açısından TMS/TFRS'leri algılama düzeyleri arasında istatistikî olarak anlamlı bir farklılık vardır” hipotezinde Tablo 9'daki sonuçlara göre 5 ifade için kabul diğer 20 ifade için ise reddedilmiştir.

Sonuç

Türkiye'de son yıllarda muhasebe standartları uygulamaları yetkili kurumlar, işletmeler ve muhasebe meslek mensupları açısından ilerleme kaydetmekle birlikte muhasebe standartlarının eğitimi açısından meslekle ilgili bölüm ve programlarda istenilen düzeye henüz gelinememiştir. Üniversitelerde ilgili bölümlerin müfredat programlarına konu ile ilgili dersler eklenmeye çalışılmaktadır. Özellikle devlet ve vakıf üniversitelerinde ilgili yüksek lisans ve doktora programlarında dersler yer almakla birlikte, ön lisans ve lisans programlarında TMS/TFRS'ler açısından yeterli bir gelişme sağlanamamıştır. Üniversite öğrencilerinin standartlarla ilgili bilgi ve eğitim düzeylerini belirlemeye yönelik olarak ülkemizde yapılmış araştırmalarda da öğrencilerin büyük çoğunluğunun TMS/TFRS hakkında yeterli bilgi sahibi olmadıklarının tespit edildiği görülmektedir. TMS/TFRS'lerin karmaşık ve zor olması verilen eğitimlerin yeterli gelmemesini etkilemektedir.

Çalışmada muhasebe derslerini daha fazla gören MYO, uygulamalı bilimler ve işletme bölümleri açısından TMS/TFRS eğitiminin öğrenciler açısından durumunun tespit edilmesi ve öğrencilerin algı düzeyleri açısından farklılık olup olmadığının tespiti amaçlanmıştır.

Çalışmada öğrencilere aldıkları muhasebe derslerinde az da olsa TMS/TFRS konularından bahsedilip bahsedilmediği sorusuna öğrencilerin yaklaşık %75'i evet cevabını vermişlerdir. İşletme bölümü öğrencilerinin çoğunluğu ve MYO öğrencilerinin yarısından fazlasının bu sorumuza evet cevabı verdikleri tespit edilmiştir. Seçmeli ders olarak TMS/TFRS konulu bir ders aldığını belirten öğrenciler az sayıda olmakla birlikte işletme bölümünde çıkmıştır. Öğrencilerin çoğunluğunun standartlarla ilgili aldıkları ders saatinin yeterli olmadığını düşündükleri tespit edilmiştir.

Öğrencilerin TMS/TFRS uygulamaları hakkındaki genel düşüncelerini ölçmek için sorduğumuz ifadelerden en yüksek katılım alan ifade “TMS/TFRS hakkında daha fazla uygulama yapılması gerekir” ifadesi olmuştur. Öğrenciler derslerde daha fazla uygulamalı TMS/TFRS konuları görmek istemektedirler. Ayrıca “TMS/TFRS uygulamalarının muhasebe paket programlarıyla birlikte anlatılması gerektiği belirtilmiştir. En düşük AO değerini “Ülkemizde TMS/TFRS standartlarından sorumlu olan kurumlar hakkında oldukça bilgi sahibiyim” ifadesi almıştır. Öğrencilerin muhasebe standartları ile ilgili kurumlar hakkında bilgi sahibi olmadıkları ortaya çıkmıştır. Ayrıca öğrencilerin Genel Muhasebe dersini almış olsalar bile TMS/TFRS’yi kendi çabaları ile öğrenebileceklerini düşünmedikleri ortaya çıkmıştır.

Yaş değişkeni açısından 20 yaş ve altı ile 21 yaş ve üstü öğrenciler arasında; uygulamalı bilimler, işletme, muhasebe ve vergi uygulamaları bölümleri arasında; 2.,3., ve 4. Sınıflar arasında; staj yapmış ve yapmamış öğrenciler arasında TMS/TFRS konularında istatistiki anlamlı farklılıklar olduğu tespit edilmiştir.

Sonuç olarak; ön lisans ve lisans düzeyindeki üniversite öğrencilerinin TMS/TFRS konusunda bilgi ve eğitim bakımından yetersiz olduğu söylenebilir. Bu bağlamda, okullarda TMS/TFRS ile ilgili olarak gerek dersin öğretim elemanları tarafından gerekse konu uzmanları çağrılarak seminer, konferans vb. etkinlikler ile öğrenciler bilgilendirilmelidir. Bunun yanında meslekle ilgili bölüm ve programlarda okutulan zorunlu muhasebe derslerinin TMS/TFRS’yi içerecek şekilde güncellenmesi veya TMS/TFRS’nin ayrı bir ders olarak seçmeli dersler arasına eklenmesi gerekmektedir.

Kaynaklar

Albu, N., Albu, C.N. ve Girbină, M.M. (2012), “Educating Accounting Students in an Emerging Economy - an Analysis of the Importance of Stereotypes in Teaching IFRS”. *International Journal of Academic Research*. 4(3), 51-57, May.

Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroğlu, S. ve Yıldırım E. (2007), *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı*, 5. Baskı, Sakarya Yayıncılık, Sakarya.

Aktaş, R. ve Karğın M. (2012), “UFRS’ye Geçiş Sürecinde Yükseköğretimde Muhasebe Eğitiminin Değerlendirilmesi”, *World of UFRS Dergisi*, Aralık, <http://dergi.mumeyek.org/pdfler/d1863.pdf>, (Son Erişim Tarihi: 24 Ocak 2016)

Dalğar, H., Çelik, İ. ve Mortaş, M. (2011). “Muhasebe Öğrenimi Gören Öğrencilerin TMS/TFRS Hakkındaki Farkındalıklarına Yönelik Bir Araştırma”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi*. 6: 217-230.

Demirkutlu (Karakaya), F. (2014), “İşletme Lisans Öğrencilerinin Türkiye Muhasebe/Finansal Raporlama Standartları Hakkındaki İlgili Düzeyleri, Beklentileri ve Farkındalıkları: Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Örneği” *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. 2/16, 156-174.

James, M. L. ve Blaszczynski, C. (2010), “Accounting Students’ Perceptions Of International Financial Reporting Standards”, *Journal for Global Business Education*,. 10, 37-49.

Kozak, M. (2014), *Bilimsel Araştırma: Yazarım, Yazım ve Yayın Teknikleri*, Detay Yayıncılık, Ankara.

Kurnaz, N. (2002), “Statistical Analysis of the Factors Affecting Accounting Students’ Awareness of the TAS (Turkish Accounting Standards) and TFRS (Turkish Financial Reporting Standards)”, <http://www.ajournal.co.uk/pdfs/BSvolume4%281%29/BSVol.4%20%281%29%20Article%2014.pdf>, (Son Erişim Tarihi:24 Ocak 2016).

James, M.L. ve Blaszczynski, C. (2010), “Accounting Students’ Perceptions of international Financial Reporting Standarts”, *Journal for Global Business Education*, 10, 37-49.

Nakip, M. (2003), *Pazarlama Araştırmaları Teknikler ve SPSS Destekli Uygulamalar*, Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Poria, S. V. (2009), “IFRS Implementation and Challenges in India” *Maharashtra Economic Development Council-MEDC Monthly Economic Digest* (August).

Ülkü, S. ve Gökgöz, A. (2013), “Lisans ve Ön Lisans Düzeyinde Öğrenim Gören Öğrencilerin Türkiye Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartları Konusundaki Bilgi ve Algı düzeylerinin ve Farkındalıklarının Ölçülmesi: Yalova Örneği” *Mali Çözüm Dergisi*, 12(116), (Mart-Nisan): 39-56

Yanık, A., Yıldız, F., Kara, E. Ve Günce, N. (2013), “Muhasebe Eğitimi Gören Ön lisans Öğrencilerinin Muhasebe Standartları Hakkındaki Algıları Üzerine Bir Araştırma” *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 36, 243-252, Nisan.

Yıldız, F. ve Yanık, A. (2013), “Yüksek Öğretimde Öğrenim Gören Öğrencilerin Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartları Hakkındaki Algıları: Ampirik Çalışma”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(17), 205-220.

Yılmaz, Z., Şahin, Z. ve Çankaya, F. (2014), “Orta ve Doğu Karadeniz Bölgesindeki Öğrenci, Akademisyen ve Uygulayıcıların TMS/TFRS Farkındalıkları ve Görüşleri Üzerine Bir Çalışma” *Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi*, 16/2, 110-135.

Patro, A. ve Gupta, V. K. (2012), “Adoption of International Financial Reporting Standards (IFRS) in Accounting Curriculum in India - An Empirical Study”. *Procedia Economics and Finance*. 2, 227 – 236

Osmaniye, Düziçi Ağzından Derleme Sözlüğü'ne Katkılar-2

Metin Demirci

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı

Özet

Dil çalışmalarının önemli bir alanı da ağız çalışmalarıdır. Türkiye Türkçesiyle ilgili ilk ağız çalışmaları hemen hemen 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar gitmektedir. O zamandan bu zamana ağız çalışmaları hem nicelik olarak hem de nitelik olarak belli bir safhaya gelmiştir ancak çalışılan ağızların yanında henüz tam olarak çalışılmamış, özellikleri belirlenmemiş, diğer ağızlarla benzerlikleri ve farklılıkları tespit edilmemiş ya da çalışılan ağız içinde asıl yeri belirtilmemiş yöreler de vardır. Bu kabil yerlerden biri de Düziçi'dir. Bu çalışmada Osmaniye Düziçi ağzından Derleme Sözlüğü'ne katkı sağlanacaktır.

Bu çalışmada değerlendirilen söz varlıkları Osmaniye, Düziçi ilçesinden yaklaşık on yıldır çeşitli zaman ve mekânlarda sohbet esnasında not alınan, anlamları sorulan ve kaydedilen kelimelerdir. Burada verilen kelimelerin çoğu aynı zamanda makale yazarı tarafından da bilinen, birçoğu da çevresindeki insanlar tarafından hâlâ konuşma dilinde canlı bir şekilde kullanılan sözlere aittir. Ancak elde edilen kelimeler sayıca fazla olduğu için iki yayın şeklinde değerlendirilmesi uygun görülmüştür. Önceki çalışmada "I"ya kadar olan kelimeler ve anlamları verilmiştir. Bu çalışmada ise "I-Z" ve arası söz varlıkları değerlendirilmiştir. Bu çalışmada Derleme Sözlüğü'nde de olan ancak farklı anlam ifade eden kelimeler italik olarak verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Derleme Sözlüğü, Düziçi Ağızı, Katkı, Osmaniye.

Contributions to Compilation Dictionary from Dialect of Düziçi, Osmaniye-2

Abstract

An important area of language work is dialect studies. The first dialect studies about Turkish goes almost as far as the second half of the 19th century. Since then, the dialect studies have come to a certain stage both in quantity and quality. However, there are also regions that have not been fully studied yet, whose characteristics have not been determined yet, their similarities and differences with other dialects have not been determined yet, or the actual place in the dialect is not specified. One of these places is Düziçi. This work will contribute to the Compilation Glossary from the dialect of Düziçi, Osmaniye.

The vocabulary evaluated in this study is the words which are taken from the town of Düziçi in Osmaniye province for about ten years during the conversation at various times and places. Most of the words given here are words that are known and used by us at the same time, many of the words given here are still words that are used vividly in the language of speech by people in the circle. However, since the number of words obtained is too large, it is appropriate to evaluate them as two publications. In the previous study, words and meanings up to "I" were given. In this study, the vocabulary of between "I-Z" were given. In this study, the words in the Compilation Glossary but differing in meaning are given in italics.

Key Words: Compilation, Compilation Glossary, Dialect of Düziçi, Contribution, Osmaniye.

1. Giriş

Türkiye'nin farklı bölgelerinde Türkçenin farklı şekillerde konuşulması daha doğrusu tarihî dönemlerde Orta Asya'dan Anadolu'ya göçlerin dalga dalga devam etmesi, 24 Oğuz boyunun 23'ünün Anadolu'ya gelip yerleşmesi, Oğuzlar dışında diğer Türk boylarından da Anadolu'ya göç edenlerin olması, lehçeler arası etkileşimler ve daha başka sebeplerle yöresel ağızlar oluşmuştur. Bu ağızlar, bölgesel olarak hatta aynı bölge içindeki iller, ilçeler veya köyler bazında bile değişiklik gösterebilmektedir.

Dilimizin en önemli zenginliklerinden biri söz varlığımızdır. Sosyal ve teknolojik değişimlere bağlı olarak özellikle ağızlarda varlığını sürdürmekte olan sözler günden güne unutulmaktadır (Erten-Başkan, 2016: 67). Ağız araştırmaları ve derleme çalışmaları, Türkoloji uzmanlarının asli görevlerindedir. Araştırma sahasında derlenen her söz varlığı, bu açıdan büyük bir kıymete sahiptir. Bu bilinçle sürdürülen kapsamlı araştırmalar devam etmektedir (Doğan, 2012: 10). Ağızlar, zamana ve mekâna çok fazla direnç göstermemektedir. Bu sebeple ağızlara ait dil malzemesinin

toplanması dilin zenginliğini geliştirmek açısından da oldukça önemlidir (Tokatlı-Erdem Nas, 2012: 33).

Türkiye Türkçesi ağızlarıyla ilgili inceleme ve derleme çalışmaları ağızların yazı dili üzerindeki etkilerini ortaya koyması bakımından önem taşımaktadır (Sis, 2011: 1765). Gerçekleştirilen tüm ağız çalışmaları, Türkçenin zenginliklerinin ortaya çıkarılmasında önemlidir (Atmaca, 2007). Ayrıca, ağızlardaki söz varlığı da Türkçenin tarihine ışık tutarak yüzyıllar boyunca ortaya çıkan ses, biçim, söz dizimi ve anlam değişikliklerini yansıtmaktadır (Aksan, 2015: 19). Derlemeler sonrası elde edilen dil malzemesinin sözlükçülük yönünden değerlendirilmesi ve bölge ağız sözlüklerinin oluşturulması, ağızlarımızda yaşayan söz-sözcük dağarcığını göstermesi bakımından da önemlidir. Dil tarihi içerisinde birçok etkileşimler geçiren ana dilin zenginliğini, bu sözcüklerde bulmak mümkündür (Büyükakkaş, 2009: 191).

Konunun bu ehemmiyetli yönünü gören, dille ilgili konulara bizzat iştirak eden, dille ilgili çalışmaları yönlendiren Atatürk'ün işaret etmesiyle başlayan söz derleme

çalışmalarını Ercilasun (2004: 18) "Atatürk, 1 Kasım 1932'de, meclisi açış konuşmasında 'Türk dilinin kendi benliğine, aslındaki güzellik ve zenginliğe kavuşması için, bütün devlet teşkilatımızın dikkatli, alakalı olmasını isteriz.' diyerek bütün devlet teşkilatını dil işleriyle ilgilenmeye çağırıyordu. Kurumun arkasındaki devlet desteği bunlardan ibaret kalmadı. 21 Kasım 1932'de hükümet tarafından 13507 sayılı kararname çıkarılarak 'Söz derleme talimatnamesi' yürürlüğe kondu. Buna göre her vilayette bir 'derleme heyeti' her kazada 'derleme şubesi' kuruluyordu. Derleme heyetinin başkanı vali, üyeleri ise Türk Dili Tetkik Cemiyetinin vilayet heyeti azaları, belediye reisi, en büyük kumandan, maarif müdürü, sıhhat ve içtimai muavenet (sağlık) müdürü ve orta öğretim okullarının müdürleri idi. Derleme şubeleri de kazalardaki resmi erkandan oluşuyordu. Görüldüğü gibi il ve ilçelerde neredeyse devletin bütün ileri gelenleri derleme işiyle görevlendirilmiş bulunuyordu. Çalışma programında belirtilen 'Türkçeye yabancı kalmış unsurları atma' sonunda dilde doğacak boşluğun halk ağzından derlenecek kelimelerle doldurulması öngörülmüştü. Yukarıda söz konusu edilen teşkilatlanma ile yurt çapında bir derleme seferberliğine girildi. 1933 yılı başında hazırlanan Söz Derleme Kılavuzu esas alınarak, İstanbul Türkçesinde bulunmayan kelimeler Anadolu ağızlarından derlenmeye başlandı. Kelimeler manalarıyla birlikte fişlere yazılarak merkeze gönderiliyordu. 1933 Haziran'ında bu fişlerin sayısı 100000'i geçmişti." şeklinde özetlemektedir.

İnsanların doğru bir iletişim kurabilmesi için vazgeçilmez olan dil, canlı bir şekilde konuşma dili olarak kullanıldıkça o dili kullanan insanların dillerini nasıl değiştirdikleri ya da dilin o insanları nasıl etkilediği inceleme ve merak konusu olmaktadır. Aslında dil dışarıdan bir müdahale olmadığı müddetçe doğal seyri içinde konuşma dilinde gelişme ve değişme gösterir, bu gelişme ve değişimler daha sonra yazı diline yansır. Yazı dilinin konuşma dilinden kalıcı, tutucu ve ölçünlü olması nedeniyle yazı dili, dilde meydana gelen her tür değişmeyi yansıtmaz. Yukarıdaki çalışmalarda da belirtildiği gibi bu gelişme ve değişimleri en iyi ağızlarda takip etmek mümkündür. Ağızlar bu yönüyle doğal dilde meydana gelen değişiklikleri gösterdiği gibi arkaik izleri de barındırır. Ağızlar, alan çalışması yapanlar için bir kültür hazinesidir ve teknolojik ilerleme neticesinde kitle iletişim araçlarının etkisiyle birbirleriyle etkileşim içindedir ama bu kitle iletişim araçları ve ağızların birbiriyle etkileşimi ağızların doğal gelişme süreçlerini ve şeklini de olumsuz etkilemektedir. İstanbul ağzının ölçünlü dil olarak kabul edilmesi, eğitim, bilim dili olarak, kitle iletişim araçlarında kullanılması, bu ağızla sözlü ve yazılı yayın yapılması, kitle iletişim araçlarının da Anadolu'nun en ücra köşesindeki kişilere kadar ulaşması, ağız özelliklerini yansıtacak şekilde konuşmanın bir konuşma kusuru sayılması, o kelimenin dar bir bölgede kullanılıyor olması nedeniyle ölçünlü dille konuşanların bu kelimeyi bilmemesi, bu tür kelimelerle konuşmanın kabalık kabul edilmesi, kelimenin ağızdaki şeklinin yanlış şekil olarak algılanması, ağızların doğal seyrini etkilemektedir. Bu yüzden bir an önce ağızlarla ilgili çalışmaların hız kazanması, ağızlardaki ses bilimsel, biçim bilimsel, söz dizimsel farklılıkların tespit edilip kayda geçirilmesi, tarihi süreçler, iç ve dış etkenler dikkate alınarak ağızlar arasındaki benzerlikler ve farklılıkların nedenleriyle ortaya konulması, ağızların karşılaştırılması özellikle de ağızlardaki henüz kayda geçilmemiş söz varlıklarının alanında uzman bilhassa o ağzın içinde büyümüş kişiler

tarafından derlenmesi önem arz etmektedir. Bu öneme binaen oluşturulan Derleme Sözlüğü mühim bir açığı kapamasına rağmen henüz derlenebilecek ve kayıt altına alınabilecek söz varlıklarımız vardır.

Derleme Sözlüğü'ne katkı bağlamında alan yazında birçok çalışma yapılmıştır. Ancak bu çalışmalarla yapılan katkılar bir sözlük hâlinde yayınlanmamıştır veya bir ek hâlinde Derleme Sözlüğü'ne dahil edilmemiştir. Bu, dikkate alınarak ve yeni bir derleme çalışmasıyla Derleme Sözlüğü'nün tekrar yayınlanması gerekmektedir.

Derleme Sözlüğü hazırlanırken Anadolu'nun çeşitli yerlerinden birçok insan bu sözlüğün oluşması adına önemli katkılar sağlamıştır ancak yapılan bu derlemelerle ağızlardaki bütün söz varlığımızın bir araya getirilip işin bittiğini söylemek de mümkün değildir. Önemli bir kültür birikimi ve mirası olarak henüz kayda geçirilebilecek söz varlığı, Türkçenin halkın zihninde ve kullanımında nasıl tecelli ettiğini, nasıl yer ettiğini, ne tür değişikliklere maruz kaldığını, değişimini ve gelişimini ortaya koyma adına da önemli malzemeler sunacaktır, en önemlisi de "bir" söz varlığı bile olsa onu bilen, kullanan kişiyle birlikte unutulup gitmesi engellenmiş olacaktır.

Birçok derlemenin alanında uzman ancak o yöreden olmayan insanlar tarafından yapıldığı da dikkatlerden kaçmamalıdır. Bu dil yadigarlarının yine alanında uzman ancak o yörenin ağzını bilen, o kelimenin kullanımına canlı canlı şahitlik etmiş, o söz varlığını günlük konuşma dilinde kendisi de kullanan, kullanmasa bile kullanım alanlarını müşahede etmiş kişiler tarafından derlenmesi, kayda alınması, örneklendirilmesi, kullanım alanının her bir örneğiyle teyit edilmesi, bu tür çalışmaları bir kat daha değerli kılacaktır.

"Derlenen söz varlıkları sadece Anadolu'nun bir köşesinde mi kullanılıyor?" izleniminin oluşmaması adına da aslında Derleme Sözlüğü'nde geçen, yazı dilinde kullanımına sık veya hiç rastlanılmayan söz varlıklarının her bir geçtiği yörenin de eklenmesi gerekmektedir. Bu şekilde aslında bu söz varlıklarının ne kadar geniş bir coğrafyada ya da dar bir coğrafyada yaşadığı tespit edilmiş olur. Bu noktadan bakıldığında da Derleme Sözlüğü'ne katkılar yapılabileceği görülmektedir.

Derleme çalışmalarında ağız geçişleri, birden fazla ağız bölgesinde kullanılan kelimeler veya sadece dar bir ağız bölgesinde kullanılan kelimeler de tespit edilmektedir. Bu hususta derleme yapılan yörenin diğer yörelerle ilişkisi, aynı veya başka yörelerden insanların bir arada meskun olması ya da çok göç alan veya veren bir yöre olması, şehirleşme imkânı fazla veya kırsallığı ön plana çıkan, ulaşım imkânları sınırlı veya rahat bir yer olması, kapalı bölge özelliği göstermesi, farklı aşiret, oymak, boy veya milletten insanların bir arada olup olmaması, okuma yazma oranının düşük ya da yüksek olması gibi etkenler bir söz varlığının sadece o yöreye aitliği veya yaygınlığıyla ilgili farklılıklar doğurmaktadır.

Kitle iletişim araçlarının yaygınlığı, insanlar üzerine etkisi, dillerini ve konuşmalarını etkilemesi de bu hususa sebebiyet vermektedir. Ekranlardaki diziler veya filmler vasıtasıyla farklı ağız bölgesinin söz varlıkları ödüncülenmektedir. Bundan dolayı da "Hangi söz varlığı hangi ağız bölgesindedir veya değildir, bu durum ne zamana kadar hangi radeye ulaşacaktır?" şimdiden tam kestirilemez ama bunları şimdiden kayıt altına almak gelecek kuşaklara bırakılabilecek önemli bir miras olacaktır.

Alan yazında Derleme Sözlüğü'ne katkı bağlamında Karaoğuz (1994), Boz (1996), Şanlı (1996, 1999), Kalay (1997, 2004), Gülensoy (1998), Koraş (2002), Özgür (2004), Yıldız (2007), Doğan (2009, 2010, 2012), Öztürk (2009), Ersöz (2009), Biray (2009), Ölmez (2010), Toker (2011), Kamacı (2011), Karaman (2011), Teres (2011), Yeşilöz (2012), Eratalay (2012), Erdem Nas (2012), Arslan (2013), Güzel (2013), Acar (2013), Özdarendeli (2013), Güven (2014), Çiftçi (2014), Tekin-Cantürk (2014), Tokat (2014), Erdem Nas (2015), Özkaya (2015), Çavga (2015), Gülseren (2016), Erdoğan (2016), Metin (2016), Küçükbalı (2016), Erten-Başkan (2016), Erdem Nas-Parlar (2016), Bulut (2016), Özek (2016), Uysal (2017), Sökmen (2017) tarafından çeşitli makaleler yazılmış ve Derleme Sözlüğü'ne katkılar sağlanmıştır.

Türkiye'nin farklı yöreleriyle ilgili yapılan bu çalışmalardan başka Adana yöresine ait kelimelerin kullanım sıklıkları üzerine Ulum'un (2015) çalışması, bu makaleye konu olan yöreyle ilgilidir. Yıldırım'ın (2002, 2006) iki eseri hem derleme çalışmalarına dayanması hem malzemelerin işlenmesi ve yöre ağzının özelliklerinin belirlenmiş olması açısından önemlidir, çalışmanın Sözlük kısmı da derlenen metinlerdeki kelimelerden oluşmaktadır. Ancak Derleme Sözlüğü'yle hâliyle ilişkilendirilmemiştir. Demirci (2016) tarafından Düziçi'nden derlenen halk hikâyesi üzerine yapılan dil çalışması, Düziçi ağzında kelimelerde meydana gelen ses değişimlerini ve gelişmelerini göstermesi bakımından önemli bir katkıdır. Düziçi ile ilgili dil çalışmaları olsa da Demirci'nin (2017) Osmaniye Düziçi Ağzından Derleme Sözlüğü'ne Katkılar-I adlı makalesinden başka benzer ad ve içerikte çalışmalar yoktur. Bu yönüyle eldeki makale alana hem kaynaklık edecek hem de ışık tutacaktır.

Koç (2011), Düziçi'nin sosyal, ekonomik ve dinî yaşamı üzerine bir yüksek lisans tezi yapmış, çalışmasının dördüncü bölümünü halk edebiyatına ayırmıştır. Bu bölümde yöreye özgü kelimelere, atasözleri ve deyimlere, dua ve beddua'lara yer vermiştir ancak çalışma bir dil çalışması olmadığı için toplanan sözlerin ölçünlü dilde kullanılıp kullanılmamasını veya Derleme Sözlüğü'nde geçip geçmemesini dikkate almamıştır.

Düziçi halk kültüründe halk inançları, bayramlar ve törenler üzerine yaptığı yüksek lisans tezinde Kılıç (2010) da benzer şekilde tezin son kısmında, Düziçi Yerel Kelimeler Sözlüğü oluşturmuştur.

Bu çalışma, son zamanlara kadar çok fazla göç almayan, bir nevi kapalı kültür özelliği gösteren, genel olarak etnik bakımdan karışık olmayan, etrafının dağlarla çevrili olması, ulaşım yollarının üzerinde bulunmaması nedeniyle konuşma dilinde söz varlığı bakımından ağız özellikleri belirgin bir şekilde hissedilen, özellikle köy yaşamı ve dilinde ağız unsurlarının dikkat çektiği Düziçi'nden söz varlıklarının tespiti, kayıt altına alınması, Düziçi'nin ağız özelliklerinin belirlenmesi için yapılmıştır. Düziçi bu bakımdan önemli bir çalışma alanıdır.

Derleme Sözlüğü'nün oluşturulduğu dönemde henüz Osmaniye, Adana'ya bağlı bir ilçe iken Düziçi, Haruniye olarak bilinmektedir ve Derleme Sözlüğü'nde de buradan alınan kelimeler Haruniye olarak kaydedilmiştir. Dönem itibarıyla Bahçe'den Yusuf Taşkın (112 fiş), Bahçe, Kadiri, Osmaniye'den Mesut Fani Bilgili (10 fiş), Kadiri'den Muhittin Canpolat (200 fiş), Osmaniye'den Osman Nedim Tuna (9450 fiş) Derleme Sözlüğü için katkıda bulunmuştur

(Derleme Sözlüğü I, 2009: XX) ancak yanlarında yazılan numara doğrultusunda altta verilen açıklamaya göre gönderilen fişlerin tamamı bu bölgeden değildir. Hâlbuki o zamandan bugüne çok şey değişmiştir. Osmaniye il olmuştur, Düziçi ilçe olmuştur. Düziçi etnik bakımdan da Osmaniye Merkez'le farklılık göstermektedir. Kapalı kültür özelliğinden dolayı da arkaik unsurların daha fazla görülebileceği bir yerdir. Bu nedenle buradan Derleme Sözlüğü'ne yapılacak katkılar önemlidir.

İlçenin evveliyatıyla ilgili Yıldırım, Yinanç'tan aktardığı "Çukurova'nın tümüyle Türk egemenliğine girişi, iki Türkmen grubu eliyle, XIV. yüzyılda gerçekleşmiştir: 1375 yılında bölge Memlûktular tarafından ele geçirilmiş; Adana-Tarsus bölgesi Yüreğir boyundan olan Ramazanoğulları tarafından, Payas, Dörtüol, Erzin bölgesi Özeroğulları tarafından yönetilmeye başlanmıştır. Çukurova'nın bir Türk yurdu hâline geldiği bu dönemde, özellikle yönetici ailelerin de (Ramazanoğulları ve Özeroğulları) mensup bulunduğu Üç-Oklu Oğuz boyları bölgeye gelmişlerdir. Bölgede Çavundur boyu dışında diğer Üç-Oklu boyların tamamına ait teşekküllere rastlandığını bildiren Sümer'e (1980) göre bölgede nüfusu kalabalık olan Üç-Oklu boylar; Yüreğir, Kınık, Bayırır, Salur ve Eymir'dir. Bozoklu boylar ise bölgenin doğusunda, Haruniye (Düziçi) ve Kadiri bölgesinde, Dulkadırlılara bağlı bulunmaktaydılar. Doğu Çukurova'da bulunan Bozoklar arasında Bayat, Avşar ve Bey-Dili boyları önemli bir nüfusa sahipti." bilgilerini vermektedir (Yinanç, 1989: 7-8 akt. Yıldırım, 2002: 139).

İlçeye bilinen göçler ise birbirine yakın dönemlerde olmuştur. İlki Ermenilerin Kilikya'ya gelişi ile ilgilidir. Diğeri ise özellikle I. Alaaddin Keykubat zamanında buraya Oğuz boylarından Avşar, Çuhadar, Peçenek, Kızık ve Karkın gibi boyların gelip yurt tutmasıdır. Zamanımızda bazı köyler bu boyların adları ile anılmaktadır. Bugünkü Haruniye, yeni ismi ile Düziçi ilçesi Büyük Abbasi halifesi Harunü'r-Reşit'in uç beyi olan Faraç Bey tarafından 699 yılında kurulmuştur. Daha sonraları Anadolu Selçuklu devleti kurucusu Süleyman Şah İznik'te birliği sağlayıp doğuya yöneldiğinde bölgeyi kendi topraklarına katmıştır. Yavuz Sultan Selim Mısır'a yaptığı sefer sırasında ilçeyi Osmanlı topraklarına katmıştır. İdare bakımından Maraş sancağına bağlı Bahçe ilçesinin nahiyesi olan Haruniye, 1878 yılında Adana iline bağlanmıştır. Cumhuriyetin ilanından sonra 1954 yılında Hacılar, 1957 yılında ise Haruniye, belediye olmuş ve her iki belediye birleşerek 29 Kasım 1983 tarihinde ilçe olup Düziçi adını almıştır (Bülbul, 2006: 5-6).

Düziçi, Karahan'ın (Karahan, 2011: 114) ağız sınıflandırmasında 24 Oğuz boyundan Kınık boyundan yerleştiği ağız grubu içinde ismen geçmemektedir. Düziçi'nin, Osmaniye olarak çizilen sınırlar ve verilen diğer illerden hareketle bölge olarak Anadolu toprakları üzerinde en geniş alana yayılmış olan, Kuzeydoğu Grubu ve Doğu Grubu ağızlarıyla kuşatılmış olan Batı Grubu Ağızları içinde VII. Grup'ta yer aldığı söylenebilir.

Düziçi ağızı, Yıldırım'ın sınıflandırmasında Doğu Çukurova Ağızları içinde Düziçi Alt Ağız Grubu olarak değerlendirilmiş ve -anaçak/-enecek zarf fiilinin bulunması, -CA eşitlik ekinin /-k/ ve /q/ türemesiyle ve yaygın olarak sınırlandırma görevinde kullanılması gibi özelliklerle Osmaniye-Toprakkale-Güney Ceyhan-Yumurtalık alt ağız grubuyla bağlanmıştır. Çukurova ağızlarını tarihi ve etnik açıdan ağız bilimi çerçevesinde Kuzeybatı Çukurova ağızları,

merkez ağızları, Doğu Çukurova ağızları şeklinde üçe ayıran Yıldırım, bu ağız gruplarının birbiriyle benzeşen ve farklılaşan yanlarının olduğunu, Kuzeybatı Çukurova ağızlarının Orta Anadolu ağızlarıyla Doğu Çukurova ağızlarının da Maraş ağızlarıyla benzeşen yanlarının çok olduğunu belirtmektedir (Yıldırım, 2006: 9, 30-32).Düziçi, aynı zamanda yerleşimcilerinin bir kısmının Kahramanmaraş kökenli olması ve coğrafi yakınlığından dolayı Türkoğlu, Beyoğlu, Göksun ağızlarıyla da benzerlikler göstermektedir. *Derleme Sözlüğü* taranırken aynı kelimelerin genellikle bu ağızlarda da varlığı bunu desteklemektedir.

1. Osmaniye'nin Düziçi İlçesinden Derlenen Söz Varlığı

1. 1. İsim Soylu Kelimeler

ırızgı: Rızık.

ırızgısız: Rıziksız.

ırzırık<ırzı kırık: Namussuz.

ıslak: Halı, kilim, yolluk gibi sergileri yıkama. Bu olayın bu isimle kavramlaştırılmasında önceden kirin pasın daha iyi çıkması için bu tür malzemelerin bir dere kenarında, su kıyısında suya bastırılması yatmaktadır.

irkme/irkinti: Ayranın bir torbada süzme amacıyla bekletilmesi sonucu elde edilen koyu kıvamlı yoğurt, daha sonra bundan yapılan ayran.

isder: Görücü.

isdiyeci: Görücü.

kakaç: Ağız yarılmış meyve.

karaböcük: Domuz.

karañgı: Ağaç dallarını eğmek veya bir nesneyi çekmek için kullanılan bir araç.

karavaybilim: Asılsız haberlerle boşa telaşlandırma.

kâş: Keşiş

kazzık: Kazık.

kekge/kâhge: Simit, simit şeklinde yapılan bir tür yiyecek.

kelekesten: Kertenkele.

kenef: Tuvalet.

kesim: Sebze ve benzer şeylerin dikildiği art arda gelen karık topluluğu, söz kesmek, sözleşmek.

kéyke: Başı yukarda, çenesi ilerde dolaşan.

kılıç: El tezgahında dokuma malzemesini sıkılaştırmak için kullanılan tahtadan yapılmış kılıç biçimindeki araç gereç.

kızgıncık: Kızdırılmış bir taşın bulunmasına dayalı bir oyun, sıcacık.

kirik/kirtik: Kullanıla kullanıla ufalmış, ele gelmeyecek kadar küçük sabun.

kirişte:Döndürülerek oynanan bir oyuncak.

kirrek:İki delikli ip geçirilmiş ve belli el hareketleriyle döndürülen oyuncak.

kolañ: Genellikle kıldan yapılan, yük taşımada kullanılan bir tür organ.

koñsuk: Köşe, bucak, dip yer.

kölge: Gölge.

körtapa<kör tıpa: Sulama borularının en ucuna takılan tapa.

körük: Karınca yuvası.

köskâ: Uç kısmı yanmış ve köz durumundaki küçük odun parçası.

köstüköpek: Osmaniye, Düziçi, Düldül dağı eteklerinde ve civarında yetişen endemik bitkilerden biri, bir tür sıklamen.

kundumsuz: Olmayacak yerden, şeyden kendine pay çıkararak, istekte bulunan.

kurtlangaç: Kuş avlarken yemin takıldığı düzenek.

kurumsu: Kuru gibi, kurutulmuş meyve, meyve kurusu, benzetme amaçlı zayıf ve sevimsiz kimse.

kuvam: Yağmurun yağma süresiyle ilgili bir vakit, bir süre.

külekömbe<küle kömme: Sıcak küle gömülerek pişirilen bir tür hamur işi yiyecek.

kündelik: Her gün, yevmiye.

küpgü: Toprağı deşmekte kullanılan ucu sivriltilmiş ağaçtan bir araç gereç, aynı zamanda çamurlu zeminde atarak yere batırılan üstüne bir başkasının atarak onu yıkması şeklinde oynanan oyunda kullanılan ucu sivriltilmiş araç gereç.

kürük: At ve eşek için veya yavruları için kullanılan bir söz.

lâlek: Leylek.

loş: Tarhananın henüz serilmeden önceki koyu hâli.

mamız: Mahmuz, horozların ayaklarının hemen arka tarafının üstünde bulunan tırnağı, boynuzsu yapı.

marsık: Üretilirken gerektiği biçimde ve ölçüde yanmamış bulunması nedeniyle, yakıldığı zaman tüterek ve koku vererek yanan, niteliksiz odunkömürü, benzetme amaçlı esmer, kara.

mecirefe: Tahta kürek, çapadan daha büyük ve geniş ağızlı kazma.

meh: Al anlamında uzatarak verme sözü.

musiyeri: Bir tür aşağılama ve küfür ifadesi. Muhtemelen Nusayri kelimesi olmalı.

müzevir: Çok dedikoducu, ispiyoncu.

ninemeli: Ne gereği var?

nişe: Ev yapımı bir tür nişasta.

ötâçe<öte geçe: Karşı yaka, karşı taraf.

pâ<pağ: Ev, küçük derme çatma ev, temel.

pâh: Beğeni ünlemi.

péşgir: Havlu, el yüz silmeye yarayan küçük havlu.

pırnal: Ekin destesi.

puslanpapır: Saklambaç.

sakga<sakırğa: Kene.

samarık: Nezle.

sarıomar:Dünyada ‘Camel Spider’ olarak bilinen ülkemizde de ‘Sarı Ömer’ ya da ‘Sarı kız’ olarak adlandırılan örümcek türü.

sası: Çürümeden dolayı ortaya çıkan kötü koku.

saylama: Büyük, yassı taş.

seterekli: Nasıl davranacağı pek bilinmeyen, tutarsız davranan.

sırnak: Çık sırnaşık.

sıypal: Özellikle taş için kaypak.

sili: Ağızına kadar dolu.

sille: Tokat.

sokalak: Koçan, darı koçanı veya ona benzer yapıdaki ip yumağı.

soñutamında<soñ hitâmında: En sonunda.

söykâ<söykeği?: Yaslanılacak şeyler.

sümbüç<süñüç<süñüş: Karış.

sürâç<sürgeç: Kapı sürgeci.

sütlâç: Koparıldığı zaman süt gibi sıvısı akan bir bitki.

şepeden: Küçük ve hoş kokulu ancak yenmeyen bir kavun türü.

şivşirikçi: Birini, birine karşı dolduran kişi.

tâ<tağ<teñ: Aynı seviyede, denk.

tâdeş<tağdeş<teñdeş: Taydaş, yaşıt.

tapgı: Kuru, yassı odun parçaları.

tarra<tarla: Tarla.

tartı: Çit sürerken kullanılan koşum takımının bir parçası.
tazi: Kopeyden daha hızlı, sinsî köpek.
teserreme<teserleme: Örnek verme, atasözü.
tıngır: Ateşte yemek pişirmek için tencerenin az is olmasını sağlamak için yapılan metal, teneke araç gereç, kel.
tıyara: Teyyare.
tintirikli: Evhamlı, davranışları tam kestirilemeyen kişi.
toranı: Genç ağaç, fidanlık dönemini aşmış genç ağaç.
tusduruk: Balon.
tülük: İlk çiftleşme dönemine girmiş düve.
ulama: Bezden dokunmuş yolluk.
uşak: Bir söze girişte veya söz arasında kullanılan bir hitap, "Uşak nasıl olur?" örneğinde olduğu gibi acabaya yakın bir kullanımı vardır. Kelime, "çocuk" anlamındaki "uşak"tan farklıdır, belki ortaya çıkış olarak aynı kelime olsa da hitap yoluyla "evlat, çocuk" kelimesinden uzaklaşmıştır.
vıvıvıyaya: Çok hızlı bir şekilde.
yağlıballı: İçine şeker, tereyağı konularak yapılan bir tür hamur işi yiyecek, yağ ile balın birbirine yakışması gibi birbirine tutkun olan kimseler için de kullanılır, laubali kelimesi karşılığında da kullanılır.
yartmak: Bir odundan yarılarak elde edilen, uzun odun parçası.
yélke: Rüzgârından bile etkilenip bir kişinin söylediklerini yapan, peşine düşen.
yirik: Çok ince bir çizik hâlinde derin yarık.
yirikli: Yarığı bulunan ama mecazen dişilik organını kasden kadın için ama kadın olmanın yerini bilmeyen.
yoñsul: Yosun.
yörep: Bedenin yan tarafı.
yumzuk: Yumruk.
yuva: Konuşma sırasında kullanılan bir hitap sözü.
zâr<zahar<zahir: Her hâlde, ihtimal.
zarpada: Ani bir şekilde.
zartanaklı: Boyu posu yerinde, iri kıyım kadın.
zertlek: Boş boş, işe yaramaz bir şekilde gezen.
zıbindırık: Genç, işsiz güçsüz kişi.
zıptırtı: Kelime belirtilen şekilde çıkan ses.
zıranı: Çok açık bir şekilde. Mesela zıranı deli, delinin de delisi, deli olduğu apaçık belli veya zıranı yalan, yalan olduğu çok belli, kesinlikle yalan.
zırrıkı: Bir şeyin aşırısı. Mesela zırrıkı deli, delinin aşırısı veya zırrıkı sarhoş, aşırı derecede sarhoş.
zırrıkçı: Mızıkçı.
zil: Ekin, soğan gibi şeylerin ilk filizi.
zopurtu: Kelimede belirtilen şekilde çıkan ses.
zukumat: Zulüm, eza, sıkıntı.
zukumatlı: Çekilmesi zor, eziyetli.
1.2. Fiiller
ıñşamak: Yerinden sökülecek şekle gelmek, hafif hafif oynamak, özellikle diş ve ağaç köklerinin çekilmesini anlatmak için kullanılan bir kelime.
ıymak: Arka arkaya veya yan yana getirmek, sözü çok uzatmak.
ifitlemek: Yer fıstığını bitkisinden ayırmak.
kabartmak: Çok vurarak tenine zarar vermek.
kapmak: Isırmak, it ısırması.
karıncalanmak: Hafif kaşınma isteği ve uyuşma hissi, bulanık görmek.
kellelenmek: Arpa, buğday gibi şeylerin baş vermeye başlaması.
kevezilemek: Yaprak biti düşmek.

kéykelmek: Geriye doğru tavır yapmak, arkaya yaslanmak, yaslanır vaziyette ise birden doğrulma vaziyeti almak.
kıpıktırmak: Zorlayarak harekete geçirmek.
kısıkmak: Zor ve çaresiz bir hâle düşmek, madden veya manen yardıma ihtiyaç duymak.
kısıktırmak: Bir şeyi yapmak ve yaptırmak için veya bir vesileyle kişiyi sıkıştırmak.
kıldirmek: Fırlatıp atmak.
kipiciklenmek: Gözleri kapanır gibi olmak, sık sık gözlerini kırpmak.
kircikmek: Temiz olmasına rağmen kirli bir görünüm almak, rengini kaybetmek.
kişle-n-mek: Saplanmak, ucu sivri veya kesici şeylerin batması, saplanması.
koñsuklanmak: Bir köşeye çekilip işe güce karışmamak.
koşmak: Dokuma için iplerin yan yana dizilmesi, tezgahta hazır hâle getirilmesi.
kümsüme: Nemden dolayı mantarlanmak, kokmak ve bozulmak.
küpme: Otsu bitkiler için kabarmak, şişmek, büyümek, hacimce genişlemek.
küşürdemek: Özellikle kemikler için ses çıkarmak.
maraklanmak: Alınmak.
meseslemek: Meses ile dürtmek, harekete geçirmek.
mılçıldamak: Bir şeyler yerken mılç mılç diye ses çıkarmak.
miñgildemek: Oyalanıp durmak, salınıp gezmek.
morcukmak: Mor renge dönmek, yıkanma ve eskimeyle eskisi gibi temiz olamamak, morumsu bir görüntü almak.
ocukdurmak: Uzaklaştırmak, gelmez etmek.
oynatmak: Alay etmek, kandırmak.
ötmek: Geçmek, vaktin geçmesi.
pançalamak: Avuçlamak.
pavkırmak: Kelimede görüldüğü gibi ses çıkarmak, daha çok da tilkinin sesi için kullanılır.
pırtmak: Elinden kurtulmak, yerinden çıkmak.
potdurmak: Arkasını yana vererek oturmak, "g.ünü potdurmak" şeklinde de sevimsiz bir şekilde oturmayı ifade etmek için kullanılır.
puslanmak<pusulanmak: Saklanmak.
puslanmak: Sislenmek.
sağna(n)mak: İp ve benzer şeylerin çilesini açmak, dolaşık bir şeyi açmak, dolaşık bir hâle gelmek.
sasımak: Çürümek, bundan dolayı kötü koku çıkarmak, üstüne basılan otların hayvanlar tarafından yenmeyecek şekilde olması.
sesdenmek: Seslenmek.
séyremek: Sık olan şeylerin aralarındaki mesafenin artması.
séyreltmek: Sık olan şeylerin bazısının ortadan kaldırılmasıyla aradaki mesafenin artması, sık kullanımın azalması, mesela sigarayı séyreltmek, daha az sigara içmek.
siğınamamak: Çok yemeden dolayı mide rahatsızlığı geçirmek.
sıvaçlamak: Sıvazlamak.
stıptırmak: Kaydırarak yerinden oynatmak.
sillelemek: Tokat atmak.
siñirtmek: Sindirmek.
siyéplemek: Başiboş bırakmak, rahatça dolaşmasına izin vermek.
siyérmek: Su vasıtasıyla dövme, yarma denilen pişmemiş tahılın taşlarını, kırıklarını ayıklamak.

şarramak<şarlamak: Su için şar şar diye ses çıkararak akmak.

şemşemek: Cevizleri kabuğundan ayırmak için karanlık bir yere koyup soymak için kolay hâle getirmek.

tiñgizitmek: Vurunca yıkmak, yuvarlamak, ileri atmak.

tömmek: Ortaya çıkmak, dünyaya gelmek.

tömermek: Ortaya çıkmak, dünyaya gelmek.

tusmak: Küsmek, şişmek; belli belisiz kur yapmak.

tusdurmak: Şişirmek.

tuvalanmak: Yuvarlanmak.

uçluklamak: İğneye ip takmak.

uzluklamak: İğneye iplik geçirmek.

üfelemek: Ovmak, ovalamak.

ürtmeklenmek/ürtmeklemek<üğürtmeklemek:

Üğürtmek çıkarmak.

uruf<ruh: Ruh.

ürtlemek: Özellikle hayvan kellesi için ateşte kıllarını yakmak ve kelleyi temizlemek ancak insanların kaş, saç ve kirpiklerinin benzer bir kazaya maruz kalması durumunda da kullanılır.

vâldamak/ vâldaşmak<vağıldamak/vağıldeşmak: Fiilde belirtilen ses veya sese yakın şekilde sesler çıkararak ağlamak.

vañıldaşmak: Olur olmaz şeye söylenip durmak, fiilde belirtilen şekilde sesler çıkararak söylenmek.

yadırgısınmak: Yabancı gibi durmak, katılmamak.

yasdanmak: Yaslanmak.

yasdılmak: Yatırmak, düz hâle getirmek.

yavılanmak: Üzerine yavısı konmuş gibi, kovmaya çalışıyormuş gibi el kol hareketi yapmak, huzursuz bir görüntü sergilemek.

yornuklanmak: Dinlenmek.

zañırdamak: Fiilde belirtildiği şekilde ses çıkarmak, titretmek.

1.3. İkileme ve Kalıplaşmış İfadeler

ırcık garânik: Hafif karanlık, ağaracak şekilde karanlık.

ıh etmek: Dövmek, daha çok da çocukları ikaz etmek için kullanılır.

ıyım ıymak: Arka arkaya veya yan yana getirmek, sözü çok uzatmak.

ildirini çildirini (bilmek, öğrenmek): Konuyla ilgili en ufak detayına kadar bilmek, öğrenmek.

ilî mundar<ilîği murdar: Doğuştan pis.

illîni çillîni (bilmek, öğrenmek): Konuyla ilgili en ufak detayına kadar bilmek, öğrenmek.

imiliniñ/imiriniñ iti gimi: Çok gezip dolaşmak.

inneden iplâ<ipliği: Konuyla, durumla ilgili her şey.

intil mintil olmak: Rezil olmak, parça parça olmak.

ip ıymak: Bir yere sık gidip gelmek, dokuma için iplerin tezgaha yerleştirilmesi.

ışı çemrek: İşi rayında giden, işi hızlı olan, işi dağıtmak olmayan.

it ânâ<ağnağı: Hiçbir işe yaramaz hâle gelmiş yer.

it dalaşı: Yalandan kavga etmek.

it gıçı yiyék gimi: İfadede belirtildiği işi yapmış da ondan dolayı çok ve gereksiz gezmek, hareket etmek.

itiñ aklı eñsí paklavıdan pay umar: Aklı başında olmayan olmadık yerlerden kendisine pay çıkarır, bir şeyler geleceğini bekler.

itiñ gıçımı daşdan esirgememek: Serbest bırakıp boş yere dolaşmasına engel olmamak, bu hususta göreceği zarara karışmamak.

itiñe de dökmek: Bir şeyin çok ve bol olması.

itiñ olur: Senin canın sağ olsun, sana feda olsun anlamına bir söz.

it ötürdü, yél götürdü: Gereksiz yere meşgul olunan şeyler için uğraşılmaması gerektiğini anlatmak için kullanılan bir deyim.

karık çalmak: Sebze dikmek için içinden su gidebilecek ve biraz su birikecek şekilde hatlar açmak.

kâşin dölü: Müslüman olmasına rağmen küfür olarak keşişin çocuğu.

kayıt görmek: Eksik yiyecekleri, giyecekleri almak, tedarik etmek.

kazan elden su gölden çim g.üm çim: Bedava şeylerin tadını çıkarma anlamında kullanılan bir deyimdir.

kazan g.üm kara demez: Kimse kendi eksikliğini görmez.

kelle çıkarmak: Arpa, buğday gibi şeylerin baş vermeye başlaması.

kennâsine kennâsine<kinâyesine: Kinayeli kinayeli.

kennâsine<kinâyesine konuşmak: Tersine söylemek, kinayeli konuşmak.

kerçine kerçine: Kinayeli kinayeli, zıddına.

kerçine söylemek: Kinayeli olarak konuşmak, zıddına söylemek.

kesim kesmek: Söz kesmek, sözleşmek.

kéyke kéyke: Gaksız kasvetsiz, başı yukarıda çenesi ileride dolaşmak.

kıpırcım goyurmak: Zorlayarak harekete geçirmek ve çok çalıştırmak, yormak.

kızıl bozul olmak: Bir şeyden dolayı çok kızmak, sinirlenmek, bunun sonucu renk değiştirme.

kirtilini çıkarmak: Bir şeyi en ufak hâline gelinceye kadar kullanmak.

kişkiş olmak: Söyleyenden uzak olmasını istemek.

kül umbaç<unbaç olmak: İyice kırılıp tuz buz olmak.

künde künde: Her gün, her gün.

küplâ gimi: Küp gibi, kilosu yerinde.

laklakı çalmak: Boş yere laf etmek, vakit geçirmek.

mayıl mayıl bakmak: Gözleri baygın baygın bir şeyler bekleyerek bakmak.

mel mel bakmak: Anlamadan anlamsız bir şekilde bakmak.

méymene mesmene: Görünüşünde insana yarayacak bir şey olmayan hususlarda kullanılan bir ikileme.

mukuyat olmak: Mukayyet olmak, koruyup kollamak.

ocaklardan kişkiş: Kendi evlerinden ocaklarından uzak olmak.

oh buldum delisi olmak: Sahip olduğu şeylerden dolayı etrafındakilere nasıl davranacağını bilememek, kendini üstün görmek, buna binaen de sık sık çevresindekilerle sorun yaşamak.

oşt güdük akullı: Aklı her şeye yetmeyen, başkasının akıyla, sözüyle olur olmaz davranışlarda bulunan.

ö<öñü yok ardi yok: Boşa konuşmak, boşa yapmak.

öküz öldü, ortaklık bitti: Ortak noktaları, çıkarları kalmayan insanların hâlini anlatmak için kullanılan bir söz.

öte beri: Önemsiz, ufak tefek şeyler.

öte ha beri ha: Çok yönlü uğraş.

paf ciyer<ciğer: Akciğer.

palas pandıras: Apar topar, acele ile.

patacımı ayırmak: Ayak arasını açmak, ayırmak.

pel pel bakmak: Anlamaz bir şekilde ve anlamsız bir şekilde bakmak.

pılı pırtı: Giyecek elbiseler.

pılıyı pırtıyı toplamak: Her şeyini alıp orayı terk etmek.
sahan taşı: Süt, yoğurt, cacık gibi sıvı şeylerin konulduğu tas biçimindeki büyük araç gereç.
seklem akıllı: Tam akıllı olmayan, aklında eksiklik bulunan.
sepedi séyrek: Aklı kıt.
sevindik abdal: Elindeki imkânlar veya durumlar nedeniyle nasıl davranacağını bilmeyen.
sıtara sınamak: İtibarının ne derecede olduğunu görmek için bazı şeyler yapmak.
sıtarası düşmek: İtibarını kaybetmek.
sıtarası sıyrılmak: Gözden düşmek, revaç kaybetmek.
sıtgını sıyırmak: Bir işin olacağına olan inancını kaybetmek.
s.inde duz yalatmak: İşi yokuşa sürmek, her istediğini yaptırmak.
s.diri b.dan: Gereksiz bir iş uğruna.
soyputuna soyputuna: Daha tersine tersine.
sökün etmek: Birden hücumla geçmiş gibi hareket etmek.
tarra hatlamak: Tarla sürmek, ekim için hazır hâle getirmek.
tınaz etmek: Alay etmek.
tiñgil miñgil (olmak): Kelimede geçtiği gibi ses çıkararak yuvarlanma, elinde avucunda hiçbir şey kalmama.
tüyleri çımbışmak: Tüyleri diken diken olmak.
(halka) urusgay olmak: Rüsva olmak.
(halka) urusgay etmek: Rüsva etmek.
viddırı vızzık/viddırı vizzo: İşe yaramaz, kişiliksiz, değersiz.
vıl vıl âlaşmak: İfade belirtilen şekilde sesler çıkararak ağlaşmak.
viyada viykırmak: İfade belirtilen şekilde ses çıkararak birden bağırarak.
yallandı gapıda ürmek: Nerede besleniyorsa oranın lehine konuşmak.
yanâralardan gédesice: Vebadan öl.
yanı yere gelesice: Öl anlamında bir deyim. Malum olduğu üzere insan ölünce kibleye karşı sağ yanı üzere yatırılarak gömülür. Dolayısıyla insanın yanının yere gelmesi bunu telmihen ölmesine işareten kullanılan bir deyim.
yarı yere yal olmamak: Yeteri kadar olmamak, az gelmek, yetmemek.
yayan yapıldaç: Hazırlıksız, aniden, birden bire.
yannık yaymak: Yoğurttan ayran ve tereyağı elde etmek için yayıkla yapılan işlem.
yayık yaymak: Yoğurttan ayran ve tereyağı elde etmek için yayıkla yapılan işlem.
yélen itiñ yélkesi guyrünüñ halkası: Bir kişinin peşine düşüp giden kimse.
yok yoñsul: Yok yoksul.
yüz yumak: Yalalaklık etmek.
zañgir zañgir titiremek: Aşırı titirmek, aşırı heyecan ya da sinirden dolayı sürekli titirmek, titiremeyi engellemek.
zapır zupur: Anlamsız ve dengesiz bir şekilde.
zavrâ<zavrağı zort: Sevimsiz beceriksiz kişi, daha çok da kadınlar için kullanılır.
zırrıkçılık etmek: Mızıkçılık etmek.
zopur zopur: Genç ve dinç bir şekilde, kelimede belirtilen sesi çıkararak.
zort zort: Boş ve amaçsız bir şekilde, adeta kelimede belirtilen sesi çıkararak gezme.
zukumat etmek: Zulmetmek, sıkıntı çektirmek.

Sonuç

Düziçi, Leyla Karahan'ın ağız sınıflandırmasında ismen geçmemektedir. Düziçi Kuzeydoğu Grubu ve Doğu Grubu ağızlarıyla kuşatılmış olan Batı Grubu Ağızları (Karahan, 2011:114) içinde VII. Grup'ta yer almaktadır (Demirci, 2016:108).

Düziçi ağızı, Yıldırım'ın sınıflandırmasında Doğu Çukurova Ağızları içinde Düziçi Alt Ağız Grubu olarak değerlendirilmiş ve -anaçak/-enecek zarf fiilinin bulunması, -CA eşitlik ekinin /-k/ ve / q/ türemesiyle ve yaygın olarak sınırlandırma görevinde kullanılması gibi özelliklerle Osmaniye-Toprakkale-Güney Ceyhan-Yumurtalık alt ağız grubuyla bağlanmaktadır (Yıldırım, 2006:30-32).

Düziçi aynı zamanda yerleşimcilerinin bir kısmının Kahramanmaraş kökenli olmasından dolayı Kahramanmaraş Türkoğlu, Beyoğlu, Göksun ağızlarıyla da benzerlikler göstermektedir.

Düziçi etnik çeşitlilik bakımından da Osmaniye Merkez'le farklılık göstermektedir. Kapalı kültür özelliğinden dolayı da arkaik unsurların daha fazla görülebileceği bir yerdir. Bu nedenle buradan Derleme Sözlüğü'ne yapılacak katkılar önemlidir.

Derleme Sözlüğü'ne bakıldığında Haruniye (şimdiki adıyla Düziçi) olarak kaydedilen kelimeler genellikle Kadırlı, Kozan, Mersin (Mut), Niğde, Gaziantep-Nizip, Göksun, Kayseri (Pınarbaşı), Hatay-Dörtöyol-Erzin gibi yörelerde de kullanılmaktadır. Bundan dolayı söz varlıklarından Derleme Sözlüğü'nde olanlara yer verilmemiştir ancak Derleme Sözlüğü'nde olup da Haruniye, Osmaniye olarak kaydedilmeyen söz varlıkları da vardır.

Derlenen sözlerin bir kısmının Derleme Sözlüğü'nde yer aldığı ama Düziçi'nde kullanımıyla aynı anlamda olmadığı, Düziçi'nde farklı kullanımlar olduğu görülmüştür. Bu durumdaki sözler italik olarak verilmiştir.

Derlenen söz varlıklarından hareketle Anadolu'nun çeşitli yörelerinde birçok kelimenin aslında ufak tefek ses farklılıkları gösterdiği veya anlam bakımından çeşitlilik ortaya koyduğu, bazen aynı kelimenin birbiriyle ilgisiz anlamlarıyla da karşılaştığı tespit edilmiştir.

Bu çalışmada bu bağlam esas olmak üzere 110 isim soylu kelime, 69 fiil, 95 ikileme veya kalıplaşmış söz varlığı ele alınmıştır. Özellikle deyim ve benzeri söz varlığı verilirken müstehcen ve küfürlü ifadelerin geçtiği de görülmektedir ancak burada küfür içeriklerinden ziyade bir olayı, durumu, nesneyi, kişiyi tasvir eden ifadelere yer verilmiştir.

Kaynaklar

Acar, K. (2013), "Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü'ne Kandıra Ağzından Katkılar", Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8/9 Summer, p. 375-386, Ankara-Turkey.

Aksan, D. (2015), Türkçenin Sözvarlığı, Bilgi Yayınevi, Ankara.

Arslan, B. (2013), "Çatpınar (Doğanşar/Sivas) Ağzından Derleme Sözlüğü'ne Katkılar", Dil ve Edebiyat Araştırmaları, 8, 97-102.

Atmaca, E. (2007), "Antalya'nın Korkuteli İlçesi Ağzında Görülen Belirgin Ses Hâdiseleri", Dil Araştırmaları, 1(1), 115-155.

Biray, N. (2009), "Denizli Ağzından Derleme Sözlüğü'ne Katkılar", Turkish Studies International Periodical For The

Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic Volume 4/8 Fall.

Boz, E. (1996), "Çüngüş ve Çermik Yöresi Ağzından Derleme Sözlüğüne Katkılar", Milli Folklor, s. 29-30, s. 112-113.

Bulut, S. (2016), "Dereli, Eynesil ve Görele İlçeleri Ağzlarından Derleme Sözlüğü'ne Katkılar", 1. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu Özet Kitapçığı, s. 366.

Bülbül, D. (2006), Düziçi'nde Geçiş Dönemleri (Doğum-Evlenme-Ölüm), Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili Ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Halk Edebiyatı Bilim Dalı, Niğde.

Büyükakkaş, A. (2009), "Türkiye Türkçesi Ağız Sözlükleri Üzerine Bir Deneme", Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 4/4 Summer, s. 184-195.

Cankaya, M. (2013), "Erzincan Ağzından Derleme Sözlüğü'ne Katkılar", Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 8(9), 899-910.

Çavga, U. (2015), "Belkaya (Konya Ereğli) Ağzından Derleme Sözlüğüne Katkılar", International Journal Of Languages' Education And Teaching Issn: 2198-4999, Mannheim-Germany Udes, P. 2669-2689.

Çiftçi, F. (2014), "Bitlis Merkez Ağzından Derleme Sözlüğüne Katkılar", Anemon, Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:2 Sayı:2 Aralık, s.260-272.

Demirci, M. (2016), "Âşık Ova'dan Derlenen Deli Boran Adlı Halk Hikâyesi Üzerine Dil İncelemesi", Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 4, Sayı: 29.

Demirci, M. (2017), "Derleme Sözlüğü'ne Osmaniye, Düziçi Ağzından Katkılar - I", Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi (TEKE), 6(3), 1360-1383.

Derleme Sözlüğü, TDK Yayınları, c. I, 2009.

Doğan, M. (2009), "Aksaray Ağzından Derleme Sözlüğüne Katkılar-1", Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 4/4 Summer, S.236-249.

Doğan, M. (2010), "Aksaray Ağzından Derleme Sözlüğüne Katkılar-2", Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History Of Turkish Or Turkic Volume 5/1 Winter, s. 294-312.

Doğan, M. (2012), "Aksaray Ağzından Derleme Sözlüğüne Katkılar 3", Diyalog - Ulusal Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi, 4, 9-21.

Eratalay, S.- Eratalay, S. (2012), "Alaşehir Ağzından Derleme Sözlüğüne Katkılar", 4. Uluslararası Dünya Dili Türkçe Sempozyumu, 1. Cilt , s. 353-364.

Ercilasun, A. B. (2004), "Tarihî Akışı İçinde ve Cumhuriyet Döneminde Türk Dili", Bal-Tam Türklük Bilgisi, Prizren. Yıl: 1, Sayı 1 s.11-23.

Erdem Nas, G. (2015), "Anamur Ağzından Derleme Sözlüğü'ne Katkılar-2", Journal of Turkish Language and Literature Volume: 1, Issue: 1, Summer, (1-8)

Erdem Nas, G.-Parlar, Z. (2016), "Bartın Ağzından Derleme Sözlüğü'ne Katkılar", Diyalog- Ulusal Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi, Kış -Sayı:13, Sayfa: 50-59.

Erdoğan, S. (2016), "Niğde Yöresi Ağzından Derleme Sözlüğü'ne Katkılar-1", Journal of Türklük Bilimi Araştırmaları, Issue 40, p69-82. 14p.

Ersöz, S. (2009), "Nazilli (Aydın) Ağzından Derleme Sözlüğü'ne Katkılar", Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi / Journal Of Turkish World Studies, Cilt: IX, Sayı 2, Sayfa: 37-62, İzmir.

Erten, M.- Başkan, A. (2016), "Bismil Ağzından Derleme Sözlüğü'ne Katkılar", ÇÜ Sosyal Bilimler Dergisi, Aralık,Cilt: 40, Sayı: 2, S. 67-77.

Gülensoy, T. (1998), "Anadolu Ağzları Derleme Sözlüğüne Katkılar", Türk Dili, TDK Yay., sayı: 553, s. 14-16.

Gülseren, C. (2016), "Malatya'dan Derleme Sözlüğü'ne Katkılar", Diyalog- Ulusal Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi, Yaz: 2016 Sayı:12 Sayfa: 47-55.

Güven, Ö. (2014), "Zara (Sivas) Ağzından Derleme Sözlüğüne Katkılar", İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, 51(51), 63-77.

Güzel, F. (2013), "Şahsuvar (Elazığ) Ağzından Derleme Sözlüğü'ne Katkılar-2", Diyalog- Ulusal Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi, Yaz, Sayı: 6, Sayfa: 15-33.

Kalay, E. (1997), "Edirne İli Ağzlarından Derleme Sözlüğüne Katkılar I", Türk Dili, 547, 25-33.

Kalay, E. (2004), "Edirne İli Ağzlarından Derleme Sözlüğü'ne Katkılar II". Türk Dili, 633, 250-259.

Kamacı, D. (2011), "Erzurum Yöresi Ağzlarından Derleme Sözlüğü'ne Katkılar", Mediterranean Journal of Humanities, 1/1, s. 157-164.

Karahan, L. (2011), Anadolu Ağzlarının Sınıflandırılması, TDK Yayınları, Ankara.

Karaman, A. (2011), "Sandıklı Ağzından Derleme Sözlüğü'ne Katkılar", Acer Index, Cilt 2, Sayı 3.

Karaörs, M. (1994), "Derleme Sözlüğü'ne Katkılar, Kayseri, Isparta, Adana İllerinden Derlemeler", Türk Dili, 505, 65-67.

Kılıç, E. (2010), Osmaniye İli Düziçi İlçesi Halk Kültüründe Halk İnançları, Bayramlar ve Törenler, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Adana.

Koç, H. (2011), Osmaniye İli, Düziçi İlçesinde Sosyal - Ekonomik ve Dini Hayat, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İlköğretim Ana Bilim Dalı Sosyal Bilgiler Öğretim Programı Bilim Dalı, Niğde.

Koraş, H. (2002), "Derleme Sözlüğü'ne İlaveler", Tübar-XII- /Güz, S.171-208.

Küçükballı, F. N., Bozkır (Konya) Ağzından Derleme Sözlüğü'ne Katkılar, Erişim Linki: [http://www.selcuk.edu.tr/dosyalar/files/303/37%20Fatih%20Numan%20K%C3%BC%C3%A7%C3%BCkballı%20BOZKIR%20\(KONYA\)%20A%C4%9EZINDAN%20E%80%9CDE RLEME%20S%20\(2\).pdf](http://www.selcuk.edu.tr/dosyalar/files/303/37%20Fatih%20Numan%20K%C3%BC%C3%A7%C3%BCkballı%20BOZKIR%20(KONYA)%20A%C4%9EZINDAN%20E%80%9CDE RLEME%20S%20(2).pdf) Tarihi: 27.04.2017.

Metin, B. B. (2016), "Geydoğan Ağzından Derleme Sözlüğü'ne Katkılar", Dede Korkut, Aralık 2016/11: 78-87.

Ölmez, Z. (2010), "Diyarbakır Ağzının Sözvarlığına Katkılar", I. Uluslararası Türk Diyalogolojisi Çalıştayı, 15-20 Mayıs 2008, Gazi Magosa/Kıbrıs, Türk Dilleri Araştırmaları, 20,193-201.

Özdarendeli, N. (2013), "Velimeşe Ağzından Derleme Sözlüğü'ne Katkılar", Türkiyat Araştırmaları, Sayı 34, s. 57-79.

Özek, F. (2016), "Arapgir Ağzından Derleme Sözlüğü'ne Katkılar", 1. Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu Özet Kitapçığı, s. 43.

Özgür, C. (2004), "Eskişehir Yöresi Ağzlarından Derleme Sözlüğü'ne Katkılar", TDAYB 2004/1, 93-99.

Özkaya, H. (2015), "Kırlareli İli Ağızlarından Derleme Sözlüğü'ne Katkılar", Rumeli'de Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi, 2 (Nisan) 33, S.33-39.

Öztürk, E. (2009), "Mersin Yörüklerinden Derleme Sözlüğü'ne Katkılar", *Türk Dili*, (689), 405-411.

Sis, N. (2011), "Belen Ağzının Ses Özellikleri", Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, 6(1), 1765-1783.

Sökmen, İ. (2017), "Derleme Sözlüğü ve Bismil Türkmen Ağzı Söz Varlığına Katkılar", Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 12/5, s. 461-484.

Şanlı, C. (1996), "Kırlareli, Erzurum ve Artvin İllerimizden Derleme Sözlüğü'ne Katkılar", *Türk Dili*, 552, 542-547.

Şanlı, C. (1999), "Anadolu ve Rumeli Ağızlarından Derleme Sözlüğü'ne Katkılar I", *Türk Dili*, 572, 670-680.

Şanlı, C. (1999), "Anadolu ve Rumeli ağızlarından Derleme Sözlüğü'ne Katkılar II", *Türk Dili* S.572, ss.670-681.

Tekin, F.-Cantürk, S. (2014), "Giresun ve Yöresi Ağızlarından Derleme Sözlüğü'ne Katkılar", *Diyalektolog- Ulusal Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, Kış, Sayı: 9, Sayfa: 33-46.

Tokat, F. (2014), "Çavdır Ağzından Derleme Sözlüğü'ne Katkılar", *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi* Sayı: 3/1 s. 153-166, Türkiye.

Tokatlı, S. -Erdem Nas, G. (2012), "Anamur Ağzından Derleme Sözlüğü'ne Katkılar", *Diyalektolog-Ulusal Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, Kış, Sayı: 5, Sayfa: 33-45.

Toker, M. (2011), "Derleme Sözlüğü ve Mersin Ağzı Sözlüğü'ne Tarsus Yöresinden Katkılar", Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic, Volume 6/3, Summer, P.1229-1249, Turkey.

Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü (2009), TDK Yayınları, 6 cilt, Ankara.

Uysal, İ. N. (2017), "Kuzören (Konya-Bozkır) Köyü Ağzından Derleme Sözlüğü'ne Katkılar", *Diyalektolog-Ulusal Hakemli Sosyal Bilimler Dergisi*, Bahar, Sayı: 14, Sayfa: 79-85.

Yeşilöz, Z. (2012), "Nevşehir Lakaplarından Derleme Sözlüğü'ne Katkılar", *NEÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, s. 2, 22-27.

Yıldırım, F. (2002), "Türkiye Türkçesinin Ağızları ve Etnik Yapı: Çukurova Ağızları Örneği", *Türkbilig*, 4/136-153.

Yıldırım, F.(2006), Adana ve Osmaniye İlleri Ağızları (Giriş-İnceleme) I, TDK Yayınları, Ankara.

Yıldız, O. (2007), "Isparta Ağzından Derleme Sözlüğü'ne Katkılar", *Turkish Studies / Türkoloji Araştırmaları* Volume 2/2 Spring, s. 790-800.

Yinanç, R. (1989), *Dulkadir Beyliği*, Ankara: Türk Tarih Kurumu VII. Dizi- Sayı 108.

<http://www.duzicihaber.com/haber/geleneklerimiz/duzici-ilcesi-yoresel-agzi/144.html> Erişim Tarihi: 04.10.2017

https://tr.wiktionary.org/wiki/Kategori:D%C3%BCzi%C3%A7i_a%C4%9Fz%C4%B1 Erişim Tarihi: 04.10.2017

<http://cevahirtoroslu.blogspot.com.tr/2009/05/duzici-yoresel-kelimeler.html> Erişim Tarihi: 04.10.2017

<http://bisorubicevap.com/kategoriler/diger/yoresel/osmaniye-yoresine-ait-sozler-ve-anlamlari-nelerdir> Erişim Tarihi: 04.10.2017

Grubel-Lloyd Endeksi İle Endüstri-İçi Ticaret Analizi: Tarım Sektörü Türkiye Örneği

Fatih MANGIR¹ Adem FIDAN²

¹Doç.Dr., Selçuk Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, Konya

²Doktora Öğrencisi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Programı

Özet

Tarım sektörü istihdam yaratması, temel gıda maddeleri ihtiyacını karşılaması, diğer sektörlerle girdi sağlaması, ihracata katkısı ve ekonomik büyüme açısından önemli sektörlerden biridir. Aynı zamanda tarım sektörü dış ticareti ülke ekonomisinde önemli bir politika alanını oluşturmaktadır. Klasik dış ticaret teorileri endüstriler arasındaki dış ticaretin nedenlerini analiz etmektedir. Ancak ülkeler aynı endüstride farklılaştırılmış ürünlerin ticaretini yapmaktadır. Endüstri içi dış ticaretin analizi yapılırken en çok kullanılan Grubel-Lloyd endeksidir. 1971 yılında Herb Grubel ve Peter Lloyd tarafından geliştirilen bu indeks belirli ürünlerin endüstri içi ticaretini ölçmek için kullanılmaktadır.

Bu çalışmada, Türkiye'nin 1996-2016 dönemi tarım sektörünün endüstri içi dış ticaretinin analizinin yapılması amaçlanmıştır. Çalışma sonucu gıda sektöründe yüksek endüstri-içi seviyesi ortaya koymakta iken, hammadde tarım ürünlerinde düşük çıkmıştır. Sonuç tarım sektörü için önemli politika önerisi taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tarım Sektörü, Endüstri içi ticaret, Grubel-Lloyd Endeksi, Rekabet.

Intra-Industry Trade Analysis With Grubel-Lloyd Index: Agricultural Sector, Turkey Case

Abstract

The agricultural sector is one of the important sectors by creating employment, obtaining basic foods necessities, providing inputs into other sectors, contributing exports, and economic growth. At the same time, the foreign trade of agricultural sector constitutes an important policy area in the country's economy. Classical trade theories analyze the causes of foreign trade in inter-industries. However, countries trade with the differentiated products in intra-industry. The Grubel-Lloyd index is frequently used in analyzing the intra-industry trade. Developed by Herb Grubel and Peter Lloyd in 1971, this index is used to measure intra-industry trade of certain products.

In this study, it is aimed to analyze the intra-industry trade of agriculture sector in Turkey during the period of 1996-2016. The results of the study show high level of intra-industry trade in the food sector while it is low in raw-material products. The result has important policy implications for the agricultural sector in Turkey.

Key Words: Agriculture Sector, Intra-Industry Trade, Grubel-Lloyd Index, Competition

1. Giriş

Türkiye, dünya ekonomisinde değişime uyum sağlamak ve kendi ihtiyaçlarını da karşılamak adına kalkınmayı amaçlayarak sanayileşmeye ağırlık vermiştir. Cumhuriyetin ilk yıllarından günümüze kadarki süreçte sanayi sektörü ile tarım sektörü bu sebep ile dengeye gelmiş ve daha sonra sanayi sektörünün milli gelirden aldığı pay daha yüksek olmuştur. Tarım sektörünün hem milli gelirdeki payı düşmüş hem de toplam istihdamda payı azalmıştır. Ancak halen tüm dünya da olduğu gibi Türkiye'de de tarım sektörü önemini korumaktadır.

Tablo 1: Tarım Sektörü Temel Göstergeler

	2002			2016		
	Türkiye	Tarım sektörü	Tarım Payı (%)	Türkiye	Tarım sektörü	Tarım Payı (%)
Nüfus (Milyon)	69.3	23.7	34.2	79.8	6.1	7.7
İstihdam (Milyon)	21.3	7.4	34.7	27.2	5.3	19
GSYİH (Milyar\$)	230.5	23.7	10.3	856.7	52.2	6.3

Kaynak:TÜİK

Tarımın toplam ihracata katkısı 1998-99 yılında %17 civarlarından 2014-2015 yılına gelindiğinde %11'e gerilemiş; ithalattaki payı ise aynı yıllar için %5 civarlarında kalmıştır. Tarımın katma değeri ise %12'lerden %8'lere düşmüştür (TIM, 2016). Dış ticaret ve katma değerde yaşanan bu değişime rağmen istihdam, dış ticaretteki payı ve endüstriye sağladığı hammadde katkısı ile önemini korumaktadır. Dünya üretiminde 7. sırada yer alan Türkiye'de 2016 yılında 28.7 milyon istihdamın yaklaşık 5'te biri tarım sektöründe çalışmaktadır. Tarım üretimi son 14 yılda %40 artış göstererek 2016 yılında 52,3 milyar ABD dolarına ulaşmıştır. Tarım aynı zamanda gıda, tütün, tekstil-giyim, deri, orman, kâğıt, gibi sektörlerle önemli girdi desteği sağlamaktadır. Türkiye 2016 yılında 190'ı aşkın ülkeye 1781 tür tarım ürünü ihraç ederek 16,9 milyar ABD doları ihracat geliri elde etmiştir (TYDTA, 2017).

Geleneksel iktisat teorileri, tarım ile sanayi malları arasındaki bir başka ifadeyle endüstriler arasındaki dış ticaretin nedenlerini analiz eder. Ancak modern dünyada ülkeler arasında birbirleriyle çok kolay ikame edilebilen aynı endüstrinin farklılaştırılmış mallarının ticareti de yapılmaktadır. Günümüzde gelişmiş ülkeler arasındaki toplam ticaretin önemli bir kısmı aynı endüstrinin

farklılaştırılmış mallarının ticareti bir başka ifadeyle endüstri- içi ticaret şeklindedir. Grubel Llyod (1975) endüstri içi ticareti sistematik olarak analiz eden ilk iktisatçılardır.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'nin 1996-2016 dönemi tarım sektörünün endüstri içi dış ticaretinin analizinin yapılmasıdır. Çalışmada ilk olarak Türkiye'nin tarım ürünleri dış ticaretinden bahsedilmiştir. Çalışmanın devamında ise endüstri içi ticaret teorisi ve ölçüm yöntemleri konularına ile literatüre değinilmiştir. Bu bölümde ise çalışmanın analiz bölümünde kullanacağımız Grubel-Lloyd endeksinden bahsedilmiştir. Çalışmanın son bölümünde ise Türkiye tarım sektörünün 1996-2016 dönemi Grubel-Lloyd yöntemi ile endüstri içi dış ticaret analizi yapılmıştır. Buradaki temel amaç Türkiye'nin toplam tarım sektöründeki EİT'i ölçülürken ihracat ve ithalata konu olan ana kalemlerin toplam tarım sektörü EİT'deki rolünün ne olduğunun tespitidir.

Çalışmada sonuç olarak, tarım sektörü EİT'nin yüksek olduğu gözlemlenmiş ancak tarım sektörü alt kalemlerinde farklılıklar tespit edilmiştir. Bu farklılıkların nedenleri ve etkileri çalışmanın son bölümünde ayrıntılı olarak ele alınmıştır.

1. Türkiye'nin Tarım Ürünleri Dış Ticareti

1985'lere kadar Türkiye temel gıda maddelerinde, kendine yetecek kadar üretim politikası uyguluyordu. Ancak sonrasındaki üretim ve ticaret politikaları Türkiye'yi ithalatçı konumuna getirmiş durumdadır (TÜİK, 2016). Türkiye'nin 1996 – 2016 dönemi ihracat ve ithalat verileri incelendiğinde; 21 yıllık dönem içerisinde yedi yıl (2000, 2003, 2007, 2008, 2010, 2011 ve 2012) toplam tarımsal dış ticarete ithalat ihracattan yüksek gerçekleşirken geri kalan on dört yılda ise

ihracat ithalattan yüksek olmuştur. Yapılan bu değerlendirmeler SITC Revize 3 baz alınarak ortaya konulmaktadır.

Toplam tarımsal dış ticaretini oluşturan iki ana kalem bulunmaktadır. Bunlardan birincisi gıda maddeleri kalemi iken, diğeri tarımsal hammaddeler kalemidir. Türkiye'nin tarımsal dış ticaretinde fazla ve eksik vermesinde alt kalemlerin etkisi oldukça fazladır. Şöyle ki alttaki tablo incelendiğinde gıda maddeleri dış ticaretinde iniş çıkışlar olmak ile beraber sürekli ihracat fazlası verilmiştir. Diğer taraftan tarımsal hammaddeler dış ticaretinde ise sürekli olarak ithalat fazlası verilmiştir. Buda gösteriyor ki Türkiye son 21 yılda gıda maddeleri dış ticaretinde net ihracatçı iken; tarımsal hammaddeler dış ticaretinde net ithalatçı konumundadır.

Türkiye 2011 yılında toplam tarımsal dış ticarete en yüksek dış ticaret açığını 2 Milyar 295 Milyon 316 Bin \$ ile gerçekleştirmiştir. Bu yıl için alt kalemler incelendiğinde gıda maddeleri dış ticaretinde 3 Milyar 554 Milyon 650 Bin \$ ihracat fazlası vermiştir. Ancak tarımsal hammaddeler dış ticaretine bakıldığında 5 Milyar 849 Milyon 966 Bin \$ ithalat fazlası vermiştir. Buda gösteriyor ki Türkiye gıda maddelerinde net ihracatçı olmasına rağmen tarımsal hammaddelerden kaynaklı dış ticaret açığı sebebiyle toplam tarımsal dış ticarete açık vermektedir.

Türkiye'nin tarım sektörü dış ticaretine bakılırken alt kalemlerinin de kendi içerisinde incelenerek yorumlanması gerekmektedir. Bu çalışmamızda da özellikle bu konuya değinilerek Türkiye'nin tarım sektöründe EİT'si ayrıntılı olarak analize konu edilmektedir.

Tablo 2: 1996-2016 Türkiye Tarımsal Dış Ticaret Rakamları (Değer: Bin ABD \$)

	Toplam Tarım		Gıda Maddeleri		Tarımsal Hammaddeler	
	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat	İhracat	İthalat
1996	4.948.628	4.866.236	4.556.596	2.830.932	392.032	2.035.304
1997	5.470.486	4.926.481	5.133.389	2.648.911	337.097	2.277.570
1998	5.052.590	4.321.954	4.687.825	2.311.272	364.765	2.010.683
1999	4.441.540	3.398.370	4.084.736	2.038.217	356.804	1.360.153
2000	3.855.282	4.156.004	3.542.714	2.133.290	312.569	2.022.714
2001	4.348.783	2.288.268	3.997.215	1.486.768	351.568	801.500
2002	4.052.178	3.994.918	3.668.207	1.911.832	383.971	2.083.087
2003	5.257.072	5.264.725	4.735.146	2.791.392	521.926	2.473.333
2004	6.501.210	6.058.610	5.891.602	3.089.696	609.609	2.968.914
2005	8.308.537	6.480.289	7.713.679	3.284.265	594.859	3.196.024
2006	8.633.253	7.286.159	7.931.559	3.486.191	701.694	3.799.969
2007	9.769.025	9.812.753	9.007.165	5.167.474	761.859	4.645.279
2008	11.473.866	13.037.582	10.705.380	8.502.792	768.486	4.534.790
2009	11.189.510	9.630.588	10.581.837	6.107.516	607.673	3.523.072
2010	12.663.950	12.879.646	11.868.544	7.412.723	795.406	5.466.923
2011	15.279.137	17.574.453	14.207.482	10.652.831	1.071.655	6.921.621
2012	15.993.650	16.369.848	15.025.825	10.419.841	967.825	5.950.007
2013	17.739.273	16.915.947	16.749.085	10.832.015	990.189	6.083.933
2014	18.746.898	18.059.765	17.746.937	12.048.697	999.962	6.011.068
2015	17.444.190	16.059.213	16.561.384	10.889.457	882.806	5.169.757
2016	16.856.515	15.637.845	16.004.406	10.699.605	852.109	4.938.240

Kaynak: TÜİK

2. Endüstri İçi Ticaret Teori ve Literatür Özeti

Uluslararası ticaret ile ilgili modelleri oluşturmak için öncelikle "endüstri" kavramının iktisadi olarak anlamlı bir biçimde tanımlanması gerekmektedir (Lloyd, 2002: 15). Endüstri kavramı tanımlanırken çoğunlukla malların tüketim ve/veya üretim bağlantıları dikkate alınmaktadır. Bu durumda kavramın oluşturulmasında talep ve arz yönlü olmak üzere iki yaklaşımdan yararlanılmaktadır.

Talep yönlü yaklaşımda endüstri tanımı malların birbirlerine benzerliklerini ve ikame edilebilirliklerini göz önünde bulundurmaktadır. Buna göre "endüstri" yakın ikame olacak kadar birbirine benzeyen malları üreten firmaların oluşturduğu bir gruptur. Arz yönlü yaklaşımda ise malların üretim teknolojilerindeki benzerlikler göz önünde bulundurulurken "endüstri" aynı üretim teknolojisini veya aynı

girdileri kullanarak üretim yapan firmaların oluşturduğu bir grup olarak tanımlanmaktadır (Kurul, 2010: 9)

Endüstri tanımı yapıldıktan en sık kullanılan haliyle endüstri içi ticaret, aynı endüstrideki malların eş anlı ithalatı ve ihracatı olarak tanımlanmaktadır (Grubel ve Lloyd, 1975). Bir diğer tanım benzer faktör donanımına sahip endüstrilemiş ülkeler arasındaki ticarete denilmektedir (Zhang, 2004: 10). Diğer bir ifadeyle, benzer girdi kullanımına sahip olan ve talep yapıları birbirine yakın malların aynı anda bir ülkenin hem ithalat hem de ihracat kalemleri içinde yer almasıdır (Narin, 2002: 7). Bu kavram Balassa (1966), Grubel Lloyd (1975) tarafından endüstri-içi ticaret, Gray (1980) tarafından “iki yönlü ticaret”, Finger (1979) tarafından “ticaret genişlemesi”, Abd-el Rahman (1986) tarafından “benzer ürünlerde iki yönlü ticaret” olarak isimlendirilmiştir (Şahin, 2015: 173).

Küreselleşmeyle birlikte artan teknolojiye bağlı olarak ticaretin belirleyicileri de değişmiş, ölçek ekonomileri, monopolcü rekabet, ürün farklılaştırması gibi kavramlar klasik ve neoklasik dış ticaret modelleri ile açıklanamamıştır. Ölçek ekonomileri büyük çaplı seri üretimin geçerli olduğu, bu seri üretimi karşılayacak talebin olduğu ekonomilerde ve dönemlerde ortaya çıkmışlardır (Ertem, 2011). Bu dönemle birlikte benzer talep ve teknoloji yapısına sahip ülkelerin (Kuzey-Kuzey ve Güney -Güney) dış ticaret hacimlerinin arttığı görülmüştür. Endüstri içi ticaret yatay ve dikey olmak üzere ikiye ayrılabilir. Yatay endüstri-içi ticaret belirli bir kalitedeki ürünün farklı özellik ve yönleriyle farklılaştırılması sonucu ortaya çıkan ticarettir. Dikey endüstri-içi ticaret ise farklı kalite düzeyindeki malların karşılıklı ticaretidir (Sahin, 2015:172).

Ekonomik analizlerde genellikle uluslararası ticarete konu olan malların Standart Industrial Trade Classification (SITC)’a göre 2 haneli veya 3 haneli düzeylerde toplulaştırılması kullanılmaktadır. Burada toplulaştırma düzeyleri, aynı mal kümesini üreten firmaların oluşturduğu bir grubu temsil etmesi bakımından endüstri kavramına da karşılık gelmektedir (Grubel ve Lloyd, 1975: 3).

EİT ile ilgili incelenmesi gereken önemli bir konu da EİT’nin ölçülmesidir. EİT’nin birçok ölçüm yöntemi bulunmaktadır. Bunlardan literatürde en fazla kullanılan Grubel-Lloyd ölçümüdür. Bu endekslerden Balassa ve Grubel-Lloyd endeksi EİT’nin statik ölçümleri için kullanılırken; Hamilton-Kniest Endeksi, Greenaway-Hine-Milner-Elliott Endeksi ve Brülhart Endeksleri EİT’nin dinamik ölçüm yöntemleridir. Bunların dışında literatürde kullanılan birçok ölçüm yöntemi bulunmaktadır. Her birinin ölçüm yöntemi eleştirilmiştir.

Çalışmamızda kullanacağımız Grubel-Lloyd endeksini ele alacak olursak Grubel ve Lloyd (1975), endüstri içi ticareti ölçen endeksi şu şekilde göstermektedir:

$$EİT^{G-L} = 1 - \frac{|Xi - Mi|}{(Xi + Mi)} \cdot 100$$

X_i ve M_i sırasıyla ele alınan ülkenin j ülkesine i ürün grubu ihracatını ve j ülkesinden i ürün grubu ithalatını göstermektedir. Mutlak değer içerisinde gösterilen $X_i - M_i$, ticaret dengesi işaretinin dikkate alınmadığını, bir başka ifadeyle iki ülke arasında varsa ticaret dengesizliğini endeksin göz ardı ettiğini göstermektedir. Grubel-Lloyd Endeksi (intra-industry trade index) “endüstri-içi ticaret

endeksi”, aynı endüstrideki çift yönlü ticareti göstermekte ve 0 ile 1 arasında değişen değerler almaktadır. Eğer bir ülkenin bir sektördeki ithalat ve ihracatı birbirine oldukça yakın miktarlarda ise endeks 1’e yaklaşır ve söz konusu endüstride endüstri-içi ticaretin varlığına işaret eder. Herhangi bir endüstri/ürün için EİT endeksinin yüksek çıkması söz konusu endüstri/üründe karşılaştırmalı üstünlüğün olmadığını gösterir. Aksi durumda da tersi geçerlidir (İmer ve Utkulu, 2009:9).

Günümüzdeki ticarete hızla artan hacme sahip olan endüstri içi ticarete ilişkin akademik çalışmalar da gittikçe artmaktadır. Rossini ve Burattoni (1999), İtalya’nın AB ve AB-dışı ülkelerle olan EİT’sinin belirlenmesi amacıyla çalışma yapmıştır. Çalışma sonucunda İtalya’nın AB ülkeleriyle olan EİT’si diğer ülkelerle olan EİT’ye göre daha yüksek çıkmıştır.

Tharakan ve Calfat (1999), Belçika’nın AB ve AB-dışı ülkelerle olan EİT’sinin 1960-1990 dönemi için hesaplanarak; Belçika’nın AB ile olan EİT’sinin Belçika’nın AB-dışı ülkelerle olan EİT’sine göre daha yüksek çıktığı tespit edilmiştir.

Erk ve Tekgül (2001), 1993-1998 dönemi Türkiye ve AB ülkeleri arasında ticarete konu olan 97 ürün grubunun EİT düzeyi ve yatay-dikey farklılaşma düzeylerinin tespiti yapılmıştır. Çalışmaya göre, Türkiye ve AB ülkeleri arasındaki ticaretin önemli bir kısmının EİT yapısında dikey mal farklılaşması şeklinde olduğu tespit edilmiştir.

Erlat ve Erlat (2003), 1969-1999 dönemi için, SITC Rev.3’e göre üç basamaklı sektörel verilerle, 15 AB üyesi ülke ile Türkiye’nin EİT’sinin statik ve dinamik yapısını analiz etmiştir. Çalışmada genel olarak ticaretin EAT yapısı sergilediği, ancak özellikle 1980 sonrası dönemde bu yapının az da olsa EİT’ye dönüştüğü gözlemlenmiştir.

Çakmak (2006), Türkiye ile Almanya, İtalya, Fransa ve İngiltere arasında imalat endüstrisi dış ticaretinde EİT’nin yapısını ve önemini tespit etmek için 1991-2004 döneminde SITC Rev.3 üç basamaklı ürün grupları verileri ve standart G-L endeksi kullanılarak bir araştırma yapmıştır. Buna göre ilgili dönemde Türkiye ile dört ülke arasındaki EİT oranlarını temel alan sıralamanın zamanla çok değiştiği sonucuna ulaşmıştır. 1991-2004 döneminin başlarında Türkiye ile imalat endüstrisinde EİT düzeyi en yüksek ülkeler sırasıyla İngiltere, İtalya, Almanya ve Fransa iken, dönemin sonlarına doğru bu sıralamanın Fransa, İtalya, Almanya ve İngiltere biçiminde olduğu tespit edilmiştir.

Kaya ve Atış (2007), Türkiye’nin kimya sanayi ürünleri ithalatı ve ihracatında öne çıkan ülkeler ile EİT’nin gelişimi araştırılmıştır. Çalışmada, Türkiye ile belli başlı AB üyesi ve AB’ye aday ülkeler arasında 1990-2005 dönemi ve SITC Rev.3’e göre beş basamaklı kimya sanayi ürün grubuna ait verilerle, standart G-L endeksi kullanarak statik analiz, daha sonra Brülhart’ın marjinal endüstri-içi ticaretini belirlemeye yönelik A ve B endeksleri kullanarak dinamik analiz yapılmıştır. Çalışmaya göre, Türkiye’nin kimya sanayi EİT düzeyi genel olarak sektör tüketiminin dışa bağımlı olması nedeniyle düşük seviyede gerçekleştiği gözlemlenmiştir.

Bedir (2009), çalışmada Türkiye’de imalat sanayi endüstrilerini rekabet etme biçimine göre sınıflandırmıştır. Çalışmada endüstri-içi ticaretin ölçümünde Grubel-Lloyd (1971) ve Uyarlanmış Grubel-Lloyd endeksleri kullanılmıştır. 1995-2005 dönemi arası SITC Rev.3 bazında üç basamak

seviyesinde hesaplanmıştır. Çalışmada sonuç olarak fiyata dayalı rekabet eden endüstrilerde ortalama endüstri-içi ticaretin boyutu düşük ve sabit seyrederken; kaliteye dayalı rekabet eden endüstrilerin ortalama endüstri-içi ticaret oranları daha yüksek çıkmıştır.

Erün (2010), Türkiye ve AB ülkeleri arasında gıda ve canlı hayvan sektörü toplamında ve alt sektöründe 1995-2009 dönemleri itibarıyla Grubel - Lloyd endeksi ve birim değer oranları hesaplanmıştır. Türkiye ile AB-15 ülkeleri arasındaki EİT'nin giderek azaldığı ancak tek tek ülkelere bakıldığında özellikle Macaristan, Bulgaristan, Danimarka, İspanya, İrlanda ve Romanya ile olan gıda ve canlı hayvan sektöründe EİT'nin yükseldiği tespit edilmiştir.

Biesebroeck (2011), endüstri-içi ticaretin ayrıntılı incelemesini yaptığı çalışmada, ABD'nin imalat sanayindeki ticaretinin giderek daha endüstri-içi hale geldiğini, ayrıca aynı durumun Avrupa Birliği ve Çin için de geçerli olduğunu belirtmiştir. Ancak Japonya'da hala endüstriler-arası ticaretin ön planda olduğunu gözlemlemiştir.

Çeştepe (2012), Türkiye'nin Ortadoğu ülkeleriyle olan ticaretinin yapısı analiz edilmiştir. Çalışmada 1999-2009 yılları arasındaki dış ticaret verileriyle ticaret yoğunluğu, Grubel-Lloyd ve Balassa endeksleri ile hesaplanmıştır. Türkiye'nin bu ülkelerle dış ticaretinin arttığı, bu ticarete endüstri içi ticaret düzeyinin genel olarak düşük, işlenmiş mallarda nispeten yüksek olduğu ve Türkiye'nin bir iki mal grubu dışında söz konusu ülke grubuna göre rekabet gücünün bulunduğu görülmüştür.

Özdamar (2014), çalışmada imalat sanayisinin farklı teknoloji düzeyleri bağlamında Türkiye'nin AB (28) ile ticaretinin yapısı ve AB karşısındaki rekabet gücü, Gümrük Birliği sonrası 1996-2012 dönemi incelemeye konu edilmiştir. Çalışmada endüstri-içi ticaretle ilgili elde edilen bulgular incelendiğinde orta-düşük teknoloji sanayiler, orta-ileri teknoloji sanayiler, ileri teknoloji sanayiler grubundaki ve düşük teknoloji sanayiler grubunda farklılıklar arz etmiştir. İlgili endeks değerlerine bakıldığında özellikle orta-düşük teknoloji ve son yıllarda orta-ileri teknoloji sanayiler gruplarında Türkiye-AB arasında endüstri-içi ticaretin yüksek düzeyde olduğu dolayısıyla bu teknoloji gruplarında

Türkiye'nin ya da AB'nin birbirleri karşısında belirgin bir karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olmadığı anlaşılmaktadır.

Şahin (2015), çalışmada Türkiye'nin tarımsal gıda ürünlerinin endüstri-içi ticaretinin analizini yapmıştır. Çalışmada ilk olarak Türkiye ve AB-15 ülkelerinin SITC Rev.3 üç basamak sınıflandırmasına göre endüstri-içi ticaret yapısı GL endeksi kullanılarak hesaplanmıştır. Ardından Abd-el Rahman'ın birim değer yöntemi kullanılarak yatay ve dikey endüstri-içi ticaret hesaplanmıştır. Çalışmada sonuç olarak, Türkiye'nin ve AB-15 ülkelerinin seçilmiş tarımsal gıda ürünlerinde gerçekleştirmiş olduğu ticaretin dikey endüstri-içi ticaret şeklinde olduğu görülmüştür.

3. Veri Seti ve Yöntem

Endüstri içi ticaret ile ilgili literatürde yaygın olarak Grubel ve Lloyd(1975) tarafından geliştirilen endeks yer almakta ve analizler hesaplanan bu endeks değerleri üzerinden yapılmaktadır. Çalışmada bu endeks aşağıda yer alan formül ile hesaplanarak kullanılacaktır.

$$EİT=1-[(X_i-M_i)/(X_i+M_i)]$$

$$0 \leq EİT \leq 1$$

Endeks değeri (EİT);

- **EİT=0** olduğunda ülke ticaretinde o mal grubunda endüstri içi ticaretin olmadığı yani o mal grubunda yalnız ihracat ya da ithalat yapıldığı,
- **EİT=1** olduğunda ülke ticaretinde o mal grubunda yapılan ihracat ve ithalatın değerlerinin birbirine yakın olduğu,
- **EİT>0,50** olduğunda endüstri içi ticaretin yüksek olduğu,
- **EİT<0,50** olduğunda endüstri içi ticaretin düşük olduğu anlaşılmaktadır.

Çalışmada kullanılan tablolar bu değerlendirmeye göre oluşturulmuş olup, tablolarda endüstri içi ticaretin yüksek olduğu durumlar **EİT**, düşük olduğu durumlar **eit** sembolleri ile gösterilmiştir.

Analizin yapıldığı datalar TÜİK veri tabanından alınmış olup SITC Revize 3 bazında ve 2 haneli düzeyde tarım sektörü 1996-2016 dönemi yıllık ihracat ve ithalat rakamlarından oluşmaktadır.

Tablo 3: SITC Revize 3 Bazında Analize Konu Olan Tarım Sektörü Kalemleri

Tarım (T.T)	
Gıda Maddeleri (G.M.)	
0	0 Canlı hayvanlar ve gıda maddeleri
	00 Canlı hayvanlar
	01 Et ve et ürünleri
	02 Süt, süt ürünleri ve yumurtalar
	03 Balıklar ve diğer deniz ürünleri
	04 Hububat, hububat ürünleri
	05 Meyve ve sebzeler
	06 Şeker, şeker ürünleri ve bal
	07 Kahve, çay, kakao, baharat ve ürünleri
	08 Hayvanlar için gıda maddeleri
09 Çeşitli yenilebilir ürünler	
1	1 İçkiler ve tütün
	11 İçkiler
	12 Tütün ve tütün mamülleri
4	4 Hayvansal, bitkisel katı ve sıvı yağlar, mumlar
	41 Hayvansal sıvı ve katı yağlar
	42 Hazırlanmış bitkisel sıvı ve katı yağ

43	İşlenmiş sıvı, katı yağlar;mumlar
22	Yağlı tohumlar, yağ veren meyvaler
Tarımsal Hammaddeler (T.H.)	
21	İşlenmemiş kösele, deri ve kürk
23	Ham kauçuk
24	Mantar, odun ve kereste
25	Kağıt hamuru ve kullanılmış kağıt
26	Dokuma elyafı ve bunların artıkları
29	Başka yerde belirtilmeyen işlenmemiş hayvani, bitkisel ürünler

Kaynak: TÜİK

Tarım sektöründe tüm dönem için yıllar itibari ile endüstri içi ticaretin analiz sonuçları şu şekildedir;

- Toplam tarımsal ürünlerin dış ticaretine bakıldığında EİT oldukça yüksek gözükmektedir. Yıllar itibari ile en düşük EİT 2001 yılına ait olup değeri 0,69 dur. Bundan sonraki en düşük değer 0,87-0,88 ile 1999 ve 2005 yılına aittir. Daha sonraki değerler ise 0,92-0,99 arasında değişmektedir. 1996 sonrası Türkiye'nin EİT'i oldukça yüksektir.

Toplam tarımsal ürün dış ticareti kendi içerisinde iki ana başlığa ayrılmaktadır. Bunlardan birincisi gıda maddeleri dış ticareti diğeri ise tarımsal hammaddeler dış ticaretidir.

- Gıda maddeleri dış ticareti ise kendi içerisinde 4 gruba ayrılmaktadır. Bunlar 0 grubunu oluşturan canlı hayvanlar ve gıda maddeleri, 1 grubunu oluşturan içkiler ve tütün, 4 grubunu oluşturan hayvansal, bitkisel katı ve sıvı yağlar, mumlar ve son olarak 22 grubunu oluşturan yağlı tohumlar, yağ veren meyvelerdir.
- İlk olarak toplam gıda maddelerinin dış ticaretinin endekslerine göre EİT tüm yıllar için 0,5 değerinden yüksektir. En düşük 0,54 ile 2001 yılının değeri iken en yüksek 0,89 değeri ile 2008 yılına aittir. Diğer değerler ise bu ikisi arasında değişmektedir. Toplam tarımsal ürünlerin dış ticaretine göre EİT düşük olmasına karşılık yine de oldukça yüksek bir EİT görülmektedir. Bu kalemin alt gruplarında farklılıklar gözükmektedir.
- Gıda maddelerinin ilk alt kalemi 0 grubu ile canlı hayvanlar ve gıda maddeleridir. Bu grubun dış ticaretinde bazı dönemlerde EİT'nin düşük bazı dönemlerde yüksek olduğu gözükmektedir. Bu grubun en düşük değeri 0,36 ile 2001 yılına aitken 0,72 değeri ile 2011 yılına aittir. EİT düşük olduğu değerler

ticaretinde bir sabitlik olmayıp sürekli dalgalanma halindedir.

- Gıda maddelerinin alt kalemi olan bir diğer ana kalem İçkiler ve tütün (1) kalemidir. Bu kalem de kendi içinde içkiler (11) ve tütün ve tütün mamulleri olarak ikiye ayrılmaktadır. İçkiler ve tütün (1) kaleminin EİT çok yüksek olmamak ile beraber inceleme dönemi boyunca yüksektir. Bu kalemin altında buluna 12 kalemi de aynı şekilde sürekli EİT yüksek seyretmiştir. Ancak 11 kalemi olan içkilerin EİT değeri 9 yıl düşük 12 yıl yüksek gerçekleşmiştir.
- Gıda maddelerinin bir diğer alt ana kalemi hayvansal, bitkisel katı ve sıvı yağlar, mumlar (4) kalemidir. Bu kalemde kendi içinde üçe ayrılıp 41, 42, 43 kalemlerinden oluşmaktadır. 4 ana kalemine bakıldığında 2000,2002 ve 2010 yıllarında EİT düşük iken diğer 18 yılda EİT yüksek olarak seyretmektedir. Bu kalemin alt kalemlerinde de yıllar itibari ile farklılıklar

0,47(1998), 0,36(2001), 0,40(2005) ve 0,42(2006) olup diğer değerler 0,50 eşik değerinin üstündedir.

- 0 grubunun alt grubunda olan meyve ve sebzeler (05), kahve, çay, kakao, baharat ve ürünleri (07) ve hayvanlar için gıda maddeleri (08) haricindeki diğer 7 kalem kendi içinde yıllara göre farklılık göstermektedir. Bu 3 kalemden meyve sebzeler kalemi sürekli olarak EİT'i düşük olmuştur. Ve değeri 0,09 ile 0,30 arasında değişiklik göstermiştir. Diğer bir kalem hayvanlar için gıda maddelerini oluşturan 08 numaralı kalemdir. Bu kalemde de EİT oldukça düşüktür. Bu kalemin değerleri 0,04-0,24 arasında değişmektedir.
- 0 grubunun alt kalemlerinden olan 01, 04, 06 ve 09 kalemlerinin değerlerine bakıldığında 2-3 yıl durumlar farklılık gösterip diğer yılların durumları aynıdır. Et ve et ürünleri (01) kaleminde 1996, 2010, 2011 yıllarında EİT oldukça yüksek diğer yıllarda ise oldukça düşüktür. Yüksek olduğu 3 yılın ortalaması 0,95 iken diğer 18 yılın ortalaması 0,09 dur. Aynı şekilde 04 ve 09 kalemlerine bakıldığında 19 yıl EİT yüksek 2 yıl ise EİT düşük durumdadır. Burada dikkati çeken kalem hububat, hububat ürünleri (04) kalemidir. 2005 ve 2006 yıllarında bu kalemde EİT düşüktür diğer yıllarda ise yüksektir. 04 kaleminde Türkiye'nin ihracatı ve ithalatı birbirine yakın iken 2005 ve 2006 yıllarında ihracatı ithalatından yaklaşık 4 kat daha fazladır. Yine 0 grubuna ait 06 kaleminde 2 yıl EİT yüksek 19 yıl EİT düşük seyretmiştir. 06 kaleminde şeker, şeker ürünleri ve bal bulunmakta olup 1996 ve 2016 yıllarında EİT yüksek olup diğer yıllarda oldukça düşüktür.
- 0 grubunda bulunan 00, 02 ve 03 kalemlerine bakıldığında bazı yıllar EİT yüksek bazı yıllarda EİT düşük olmuştur. Kısaca bu üç kalemin dış gözükmektedir. Bu ana kalemin alt kalemleri itibari ile sabit bir seyri bulunmayıp farklılıklar arz etmektedir.
- Gıda maddelerinin son kalemi yağlı tohumlar, yağ veren meyveler (22) kalemidir. Gıda maddeleri ana başlıklarından sadece bu kalemin yıl boyunca EİT düşük seyretmektedir. 22 kaleminin en düşük değeri 0,13 olup en yüksek değeri 0,31 dir. Diğer değerler bu ikisi arasında yıllar itibari ile değişmektedir. Bu kalemde Türkiye sürekli dış ticaret açığı vermektedir.

Tarımsal hammaddelerin dış ticaretinin analiz sonuçları;

- Tarımsal hammaddeler ana kaleminin altında 21, 23, 24, 25, 26 ve 29 kalemleri bulunmaktadır. Bunların toplamı olan tarımsal hammaddeler ana kaleminin sonuçlarına bakıldığında bütün yıllarda EİT'nin düşük olduğu gözükmektedir. En düşük değer 0,25 iken en yüksek değer 0,42 olup genele bakıldığında yıllar itibari ile 0,30 değerinin altındadır.

- Tarımsal hammaddeler ana kaleminin altında bulunan kalemleri belirgin şekilde ikiye ayırmak mümkündür. İlk 5 kalem de (21, 23, 24, 25, 26) iki yıl hariç(26 kaleminden kaynaklı iki yıl) bütün yıllarda EİT düşüktür. Sonuncu kalem olan başka yerlerde belirtilmeyen işlenmemiş hayvani, bitkisel ürünler kaleminde ise EİT bütün yıllarda yüksek çıkmıştır.
- Tarımsal hammaddeler kaleminin ilk dört kalemi (21, 23, 24 ve 25) ayrıntılı olarak incelendiğinde EİT'nin oldukça düşük olduğu gözükmektedir.

Tablo 4. Tarımsal Ürünlerde Endüstri İçi Ticaret (1996-2002)

	1996		1997		1998		1999		2000		2001		2002	
	G-L	Dur.	G-L	Dur.	G-L	Dur.	G-L	Dur.	G-L	Dur.	G-L	Dur.	G-L	Dur.
T. T.	0,99	EİT	0,95	EİT	0,92	EİT	0,87	EİT	0,96	EİT	0,83	EİT	0,99	EİT
G. M.	0,77	EİT	0,68	EİT	0,66	EİT	0,67	EİT	0,75	EİT	0,54	EİT	0,69	EİT
T.H.	0,32	eit	0,26	eit	0,31	eit	0,42	Eit	0,27	Eit	0,36	eit	0,31	eit

Kaynak: TÜİK ve Yazarın Kendi Hesaplamaları

Tablo 5. Tarımsal Ürünlerde Endüstri İçi Ticaret (2003-2009)

	2003		2004		2005		2006		2007		2008		2009	
	G-L	Dur.	G-L	Dur.	G-L	Dur.	G-L	Dur.	G-L	Dur.	G-L	Dur.	G-L	Dur.
T. T.	1,00	EİT	0,96	EİT	0,88	EİT	0,92	EİT	1,00	EİT	0,94	EİT	0,93	EİT
G. M.	0,74	EİT	0,69	EİT	0,60	EİT	0,61	EİT	0,73	EİT	0,89	EİT	0,73	EİT
T.H.	0,35	eit	0,34	eit	0,31	eit	0,31	eit	0,28	eit	0,29	eit	0,29	eit

Kaynak:TÜİK ve Yazarın Kendi Hesaplamaları

Tablo 6. Tarımsal Ürünlerde Endüstri İçi Ticaret (2010-2016)

	2010		2011		2012		2013		2014		2015		2016	
	G-L	Dur.	G-L	Dur.	G-L	Dur.	G-L	Dur.	G-L	Dur.	G-L	Dur.	G-L	Dur.
T. T.	0,99	EİT	0,93	EİT	0,99	EİT	0,98	EİT	0,98	EİT	0,96	EİT	0,96	EİT
G. M.	0,77	EİT	0,86	EİT	0,82	EİT	0,79	EİT	0,81	EİT	0,79	EİT	0,80	EİT
T.H.	0,25	eit	0,27	eit	0,28	eit	0,28	eit	0,29	eit	0,29	eit	0,29	eit

Kaynak:TÜİK ve Yazarın Kendi Hesaplamaları

4. Sonuç

Endüstri-İçi ticaret dış ticarete en yaygın olarak görülen ticaret şekillerinden biridir. Gelişmiş ülkeler arasında gözlenen endüstri-İçi ticaret gelişmiş ülkelerin gelişmekte olan ülkeler ile ya da gelişmekte olan ülkelerin kendi aralarındaki ticareti için de araştırmalara konu olmaktadır. EİT hesaplamalarında en çok kullanılan yöntem Grubel-Lloyd endeksidir. Bu çalışmada da söz konusu endeks kullanılmış ve elde edilen sonuçlar detaylı olarak analiz edilmiştir.

Çalışma sonucunda Türkiye'nin tarım sektöründe yüksek düzeyde endüstri-İçi ticareti tespit edilmiştir. Ancak toplam tarımsal dış ticaret için söylenebilen bu durum tarımsal dış ticaretin alt kalemlerinde farklılıklar arz etmiştir. Analiz sonucu çıkan sonuçlara göre;

- Türkiye'nin tarım sektörü endüstri İçi ticareti oldukça yüksektir. Bu da gösteriyor ki tarımsal ihracat ve ithalat birbirine oldukça yakındır. Yıllar itibari ile bakıldığında 2001, 2003, 2007, 2008, 2010, 2011, 2012 yıllarında tarımsal dış ticaret açığı verilmiş olup diğer yıllarda tarımsal dış ticaret fazlası verilmiştir. Bu değişimlere karşılık ithalat ve ihracattaki fark çok olmadığı için EİT yüksek çıkmıştır. 1996-2016 döneminde ihracat ve ithalat arasındaki farklar 7 milyon TL ile 2 Milyar TL arasında değişim göstermiştir.
- Toplam tarımsal dış ticarete EİT'nin yüksek olmasına karşılık alt kalemler de farklılıklar gözlemlenmiştir.
- Türkiye gıda maddeleri dış ticaretinde EİT yüksek çıkmıştır. Ancak bu yüksek oran toplam tarımsal dış ticarete oranla düşüktür. Gıda maddeleri dış ticaretinde

hiçbir zaman dış ticaret açığı verilmemiş olup daima ihracat fazlası gözlemlenmiştir.

- Gıda maddeleri ana kalemi altında dört kaleme EİT sürekli düşük çıkmış olup bunlar meyve ve sebzeler, hayvanlar için gıda maddeleri, hayvansal sıvı ve katı yağlar ile yağlı tohumlar, yağ veren meyveler dış ticarettir. Bu kalemlerin dördünde de EİT'nin düşük çıkma sebebi farklıdır. Meyve ve sebzeler kaleminde Türkiye net dış ticaret fazlası veren bir ülke olup ithalata oran ile oldukça fazla ihracat yapmaktadır. Bu fazlalık yaklaşık 20-25 kat daha fazla ihracat olarak tespit edilmiştir. Bu kalem aksine diğer 3 kalemin dış ticaretinde ise Türkiye sürekli dış ticaret açığı veren bir ülke pozisyonundadır. Bu sebep ile bu kalemlerde de EİT düşük çıkmıştır.
- Toplam tarımsal dış ticareti oluşturan diğer ana kalem tarımsal hammaddelerdir. Türkiye 1996-2016 dönemi boyunca bu kalem bazında sürekli dış ticaret açığı vermiştir. Ve bu açık oldukça yüksektir. Bu kalemde Türkiye EİT'i oldukça düşük çıkmasının sebebi de budur.

Bu sonuçlara göre toplam tarımsal dış ticarete EİT yüksek çıkmıştır. Kısaca Türkiye'nin son 21 yılda tarım sektöründe ithalata ile ihracatının arasındaki fark düşüktür. Burada dikkat edilmesi gereken husus gıda maddeleri ile tarımsal hammaddeler arasındaki farktır. Gıda maddeleri dış ticaretinde EİT yüksek çıkmasına karşılık tarımsal hammaddeler ticaretinde oldukça düşüktür. Sonuç olarak; Türkiye gıda maddeleri ticaretinde endüstri İçi ticaret avantajından faydalanmakta ve potansiyel bir rekabet avantajı sağlamaktadır. Ancak, tarımsal hammadde ticaretinde düşük

endüstri içi ticaret bu alt sektörde rekabette geri olduğumuz sonucunu ortaya koymaktadır. Tarımsal hammadde ticaretinde potansiyel rekabet avantajı sağlanamamasının en büyük nedeni işlenmiş ürün ihracatıdır. İşlenmiş ürün ihracatını desteklemek için tarım hammaddesi ithal etmek bu alt sektörde rekabet gücünü düşürmektedir. Bu yüzden tarımsal hammadde ithalatı yerine yurtiçi üretime öncelik vermek gerekmektedir. Aksi takdirde Türkiye tarımsal hammadde de dışa bağımlılığı konumunu sürdürmeye devam edecektir.

Kaynaklar

- BEDİR, A., (2009). Uluslararası Ticarete Fiyata Dayalı Rekabet Gücü ile Endüstri-İç Ticaret Arasındaki İlişki: Türk İmalat Sanayi Örneği. DPT ISBN978-975-19-4482-5, 1-223.
- BIESEBROECK, J. V., (2011). Dissecting Intra-Industry Trade, *Economics Letters*: 110, 71-75.
- ÇAKMAK, Ö., (2006). Türkiye ile Almanya, İtalya, Fransa ve İngiltere Arasında İmalat Endüstrisinde Endüstri-İç Ticaretin Yapısı: 1991-2004. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 3(1), 30-47.
- ÇEŞTEPE, H., (2012). Türkiye'nin Seçilmiş Ortadoğu Ülkeleriyle Ticaretinin Analizi. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(2), 23-43.
- ERK, N., ve TEKGÜL, Y., (2001). Ekonomik Entegrasyon ve Endüstri-İç Ticaret: Türkiye- AB Ülkeleri arasındaki Endüstri-İç Ticaretin Ölçülmesi ve Ticaret Tipinin Belirlenmesi. METU International Conference on Economics V, 1-34.
- ERLAT, G., ve ERLAT, H., (2003). Measuring Intra-Industry and Marginal Intra-Industry Trade: The Case for Turkey. *Emerging Markets Finance and Trade*, 39(6), 5-38.
- ERTEM, Cemil (2011). Türkiye İçin Alternatif Büyüme Perspektifleri ve Yeni Kalkınma Modellemesine Giriş, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul Üniversitesi
- ERÜN, G., (2010). Türkiye ile AB, Gıda ve Canlı Hayvan Sektörü Dış Ticaretinde Endüstri-İç Ticaret Analizi. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 2(1), 71-78.
- GRUBEL, Herbert Gunter ve LLOYD, Paul (1975). *Intra-Industry Trade: The Theory and Measurement of International Trade in Differentiated Products*, Wiley & Sons, New York: John.
- KAYA, A., ve ATIŞ, A., (2007). Türkiye Kimya Sanayi Endüstri-İç Ticaretinin Statik ve Dinamik Analizi: Avrupa Birliği Üye ve Aday Ülkeleri, Rusya Federasyonu, Ukrayna ve Çin. *Ege Akademik Bakış*, 7(1), 251-291.
- KURUL, Zühal (2010). AB ve Gümrük Birliği'nin Endüstri İç Ticaret Üzerindeki Etkisi ve Endüstri İç Ticaretin Belirleyenleri, Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- LLOYD, Paul ve LEE, Hyun-Hoon (2002). *Frontiers of Research in Intra-Industry Trade*, Palgrave Macmillan Ltd., New York.
- NARİN, Pınar. (2002). "Endüstri-İç Ticaret ve İhracata Dayalı Sektörler Açısından Türkiye Uygulaması", Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 4(1), ss. 1-212.
- ÖZDAMAR, G., (2014). İmalat Sanayisinde Türkiye'nin AB İle Ticaretinin Yapısı ve Rekabet Gücü: Teknoloji Düzeylerine Göre Bir İnceleme. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 41, 11-30.
- ROSSINI, G., and BURATTONI, M., (1999). *Country Analysis: Italy, Intra-Industry Trade and Adjustment: The European Experience* Palgrave. Macmillan Hampshire, England.
- ŞAHİN, Dilek (2015). "Türkiye'nin Tarımsal Gıda Ürünlerinin Endüstri-İç Ticaretinin Analizi: AB-15 Ülkeleri ile Karşılaştırmalı Analiz", *Uluslararası Hakemli Ekonomi Yönetimi Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 4, ss. 171-192.
- THARAKAN, P. and CALFAT, G., (1999). *Co-country Analysis: Belgium, Intra-Industry Trade and Adjustment: The European Experience* Palgrave. Macmillan, Hampshire, England.
- TYDTA (2017), Tarım ve Gıda, <http://www.invest.gov.tr/tr-TR/sectors/Pages/Agriculture.aspx>, (02.05.2017)
- TÜİK (2008). Dış Ticaret İstatistikleri ve Endeksleri, Sorularla Resmi İstatistikler Dizisi-2, Ankara.
- TÜİK (2016). Dış Ticaret İstatistikleri ve Endeksleri, Ankara.
- UTKULU, Utku ve Hayriye İMER; (2009). "Türk Tekstil ve Konfeksiyon Sektörünün Avrupa Birliği Tekstil ve Konfeksiyon Sektörü Karşısındaki Rekabet Gücünün Alt Sektörler Düzeyinde Ölçülmesi (1994-2005)", <http://www.rekabet.gov.tr/File/?path=ROOT%2F1%2FDocuments%2FREkabet%2BDergisi%2Fderg36.pdf>, (Son Erişim Tarihi: 23.02.2017).
- ZAHANG, Zhaoyong (2004). "Country-specific Factors and the Pattern of Intra-Industry Trade in China's Manufacturing", *Korea Institute for International Economic Policy (KIEP) CNAEC Research Series*, 04-01, ss. 1-31.

İç Denetimin Yapısal Ve İşlevsel Sorunlarının Türkiye'deki Üniversiteler Bağlamında Analizi *

Erdal BAYRAKCI¹, Abdullah DEMİREL²

¹Yrd. Doç. Dr., Necmettin Erbakan Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi

²Doktora Öğrencisi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi

Özet

Kamu yönetiminde denetim anlayışı özellikle son yıllarda değişim göstermiş ve dış denetiminin yanı sıra kamu kurumları iç denetim kavramı ile de tanışmışlardır. Klasik anlamda kamu idareleri bünyesinde yer alan teftiş birimlerinden farklı olarak ortaya çıkan iç denetim, kaynakların etkili, ekonomik ve verimli kullanılmasının yanı sıra tüm iş ve işlemlerde risk esaslı denetim anlayışını benimsemiştir. 5018 sayılı Kanunla Türk Kamu Yönetimi alanına giren iç denetim sistemi henüz yeni olduğundan birtakım sorunları da beraberinde getirmiştir.

Bu makalenin amacı kamu yönetiminde yeni bir denetim anlayışı olarak ortaya çıkan iç denetimin yapısal ve işlevsel sorunlarını ele alarak tespitlerde bulunmak ve çözüm önerileri sunmaktır. Bu kapsamda çalışmanın ilk kısmında önce iç denetim kavramı açıklanmış daha sonrada üniversitelerde iç denetimin yapısal ve işlevsel sorunlarını tespit için devlet üniversitelerinde görev yapan iç denetçilere alan araştırması kapsamında anket çalışması yapılmıştır. Son bölümde ise bu anketin değerlendirilmesi yapılarak yapısal ve işlevsel sorunlara çözüm önerileri sunulmuştur.

Anahtar Kelime: İç Denetim, Denetim, Yapısal ve İşlevsel Sorunlar, Devlet Üniversiteleri.

Analysis of the Structural and Functional Problems of Internal Audit in The Context of Turkey's Universities

Abstract

The concept of auditing in public administration has changed especially in recent years and the public institutions have also met with the concept of internal audit as well as external auditing. In the classical sense, internal audit, which differs from the inspection departments in public administrations, adopts the risk-based audit approach in all business and transactions as well as effective, economic and efficient use of resources. With the Law No. 5018 entering into the field of Turkish Public Administration, the internal audit system has brought some problems with it since it is new.

The purpose of this study is to present the solution proposals by taking into consideration the structural and functional problems of internal audit which emerged as a new audit conception in public administration. The concept of internal audit is firstly explained in the first part of the study, and then a questionnaire is conducted within the scope of the research on the internal auditors who are working at the state universities in order to determine the structural and functional problems of the internal audit at the universities. In the last section, evaluating the questionnaire, suggestion for solutions are presented structural and functional problems.

Key Words: Internal Auditing, Auditing, Structural and Functional Problems, State Universities

*Bu Çalışma 2017 yılında Yrd. Doç. Dr. Erdal BAYRAKCI'nın danışmanlığında Abdullah DEMİREL tarafından Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalında kabul edilen "Kamu Yönetiminde İç Denetimin Yapısal ve İşlevsel Sorunları: Üniversiteler Üzerine Bir Araştırma" başlıklı Yüksek Lisans tezinden yararlanılarak hazırlanmıştır..

1. Giriş

Kamu adına alınan ve uygulanan kararların geleneksel devlet anlayışı içerisinde etkin olması, özellikle sekteye uğrayan ekonomik hayatın ve bundan doğrudan etkilenen kurumların tutunabilmeleri için devletin her alana doğrudan müdahale etmeye başlamasına ve kendini her alanda hissettirmesine neden olmuştur. Böylece devletin bu kadar hayatın içinde olması sorgulanmış; devlete düzenleyici ve denetleyici roller yüklenerek devletin yeniden düzenlenme sürecine girilmiştir.

Türkiye'de, klasik kamu yönetimi anlayışından modern kamu yönetimi anlayışına geçmek adına bir eğilimin mevcut olduğunu söylemek mümkündür. Bu noktada özel kesim tarafından azami derecede kullanılan iç denetim faaliyeti, son zamanlarda kamu iç mali kontrol sisteminin de ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Özellikle Avrupa Birliği'ne aday statüdeki ülkelerde, kamuda hesap verilebilirliğin ve mali saydamlığın sağlanmasına yönelik etkili bir iç denetim sisteminin kurulması gerekliliği ortaya çıkmış ve iç denetim

sistemi, bu ülkelerin temel kanunlarında, ikincil ve üçüncül mevzuatlarında düzenlenmiştir.

İç denetim sistemi Türkiye'de, 5018 sayılı Kamu Mali Yönetim ve Kontrol Kanunu ile yerini almıştır. Kanun, beraberinde kamu yönetimine yeni kavramlar kazandırmıştır. Bu kavramlar arasında iç kontrol, iç denetim, stratejik yönetim ve performans yönetimi gibi küresel boyutta yönetim tarzları bulunmaktadır. Bununla birlikte, 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ile kamu yönetiminde yeni bir denetim anlayışı sunan iç denetim, beraberinde getirdiği sorunların çözülmesi ve etkin bir iç denetim sisteminin hayata geçirilmesi varsayımları ile hazırlanan çalışmanın temel sorunsalı; kamu yönetiminde iç denetim konusunun incelenip, iç denetimin yapısal ve işlevsel sorunlarının tespit edilmesine yönelik algıların belirlenmesidir.

Türk kamu yönetiminde köklü bir geçmişe sahip olmayan iç denetim sisteminin geliştirilmesi ve farkındalık oluşturulması amacıyla akademik alanda bu tür çalışmalara

ihtiyaç duyulması, iç denetim konusunda özellikle üniversiteler temelinde iç denetimin yapısal ve işlevsel sorunları üzerine çok fazla araştırma yapılmamış olması ve iç denetim konusunda yapılacak olan mevzuat düzenlemelerine ışık tutacak nitelikte olması bu tür çalışmalara olan ihtiyacı arttırmıştır.

Bu çalışmada, iç denetim kavramının analizi yapılarak kamu yönetimi açısından denetim sorunlarının irdelenmesi, iç denetim sisteminin etkinliğini zayıflatan hususların tespit edilmesi ve bu sorunların hangi araçlardan kaynaklandığı ortaya konacaktır. Ardından iç denetim konusunda üniversitelerde görev yapan iç denetçilerin algılarını ölçerek, çalışmada hazırlanan teorik çerçevenin ampirik bir çalışmayla sınanması bu çalışmanın nihai hedefini oluşturmaktadır.

1. Kavramsal Açından Denetim

Akademik literatürde “denetim” kavramına farklı anlamlar yüklenmiştir. Bu tanımlar; konulara, zamana, yere ve kişilere göre değişebilmektedir. Bu da denetim kavramının ne kadar geniş bir alanda karşımıza çıktığını ve kullanıldığını göstermektedir. Bütün bunlarla birlikte kamu yönetiminde denetim kavramı, bir kurumun, kuruluşun veya bir örgütün belirli bir plan, program veya projenin yapısı, işleyişi ve çıktılarının önceden belirlenmiş standartlara uygunluk seviyesini araştırma, gözleme, sorgulama gibi yöntemlerle tespit edilerek belirlenmesi ve elde edilen bulguların nesnel ve sistemli bir biçimde değerlendirilerek ilgili taraflara iletilmesi süreci olarak tanımlanabilir (Köse, 2000:4).

Denetim kavramının bazı unsurları vardır. İlk olarak denetimin belirli amaçlarının bulunması şarttır ki bu amaçlar bir örgütün ana amaçlarıdır. İkinci olarak, denetimin verimlilik unsuru ön plana çıkmaktadır. Belirlenen amaçlara verimli bir biçimde, gerektiğinden fazla para, emek, malzeme ve zaman harcamadan ulaşmak önemlidir. Üçüncü ve son unsur ise zamandır. Önceden belirlenen amaçlara ve ulaşılmak istenen sonuçlara, tahmin edilen zaman içinde ulaşmak gerekmektedir (Köksal, 1998:43).

Denetim bir doğruluk, uygunluk ve akılcılık sorgulaması olarak tanımlandığına göre, bu faaliyetin kendisinin de kalite ve güvenilirlik sorgulamasına konu edilmesi gerektiği şüphesizdir. Anılan kalite ve güvenilirliğin güvencesi ise, denetimin önceden belirlenmiş ilkelere uygunluğuna bağlıdır (Maliye Hesap Uzmanları Derneği, 1996:17): Bu ilkeler; bağımsızlık, yasallık, nesnellik ve dürüstlük olarak sıralanabilir. Denetimin temel ilkeleri sayılabilecek bu ilkeler denetimin ayrılmaz bir parçası olarak değerlendirilmektedir.

2. Denetim Türleri

Denetim çok farklı şekilde tasnif edilerek izah edilebilir. Bu çalışmanın amacına uygun olarak, denetim türleri amaç ve konumuna göre ve statülerine göre olmak üzere iki grup şeklinde sınıflandırmaya tabi tutularak açıklanmaya çalışılacaktır.

2.1. Amacına ve Konumuna Göre Denetim

Amacına göre denetimin uygulanma nedeni, örgüte ait bilgilerin önceden belirlenmiş ölçütlere göre geçen döneme ilişkin bilgilerle karşılaştırmasının yapılarak, ilgili yönetim birimi hakkında belli bir fikre ulaşmayı sağlamaktır (Aksoy,

2002:56). Amacına ve konusuna göre denetimin üç başlık altında incelenmesi yerinde olacaktır.

2.1.1. Mali (Finansal) Denetim

Mali (finansal) denetim; basit ve dar anlamda gelir, gider, varlık ve yükümlülüklerle ilişkin hesap ve işlemlerin doğruluğunun, mali sistem ve tabloların güvenilirliğinin değerlendirilmesidir (Karaaslan, 2006:21). Geniş anlamda ise mali denetim, bir kurumun ya da organizasyonun mali (finansal) tablolarının uluslararası genel kabul görmüş muhasebe teknik ve ilkelerine veya organizasyonun yasal statüsü gereği farklı bir muhasebe sistemine uygun düzenlenip düzenlenmediğini tespit etmeye yönelik, bu tabloların ve bunların dayanağını oluşturan kayıt, belge ve diğer emareler üzerinden yürütülen çalışmalara dayanan ve tespit edilen bulguları denetim raporunda özetleyen sistematik incelemesidir (Kaval, 2005:10). 6085 sayılı Sayıştay Kanununda ise mali denetim, “Kamu idarelerinin hesap ve işlemleri ile mali faaliyet, mali yönetim ve kontrol sistemlerinin değerlendirme sonuçları esas alınarak, mali rapor ve tablolarının güvenilirliği ve doğruluğuna ilişkin denetimi,” olarak tanımlanmıştır (<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6085.pdf>, 2016).

Yukarıda verilen tanımlamalar incelendiğinde mali tabloların denetimi ve yorumlanması bir ülkenin geleceğini etkileyebilir. Finansal tablolara bakıldığında kamu kurumlarının, işletmelerin ve diğer organizasyonların içinde bulunduğu durumu tespit etmek, gerekli önemleri almak için son derece önemlidir. Bu mali tablo verileri, tüm kamuoyuna açık olduğu takdirde; yatırımcılara, halka ve diğer yararlanıcılara doğru bilgiler aktararak mali kararlara yön verebilme kabiliyetine sahip olur.

2.1.2. Uygunluk Denetimi (Hukuki Denetim)

Uygunluk denetimi, bir kurumun veya kuruluşun mali işlemlerinin ve diğer faaliyetlerinin belirlenmiş usullere, kurallara ve mevzuata uygunluğunun incelenmesidir. Uygunluk denetimi, idarenin tüm birimlerini kapsamaktadır (Aksoy, 2008:38). Bu nedenle, iç denetçiler ile birlikte dış denetçiler, tüm mevzuat hükümlerini göz önüne alarak uygunluk denetimi yapmaktadırlar. Mevzuat hükümleri genel manada başta yasalar olmak üzere tüzük ve yönetmelik hükümleri ile özel manada örgütün ana sözleşme hükümleri, ilke ve standartlara benzer meslek kurallarıdır. Bu manada başta 5018 Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu ve 6085 sayılı Sayıştay Kanunu sırasıyla iç denetçiler ile dış denetçiler için temel yasal dayanak olmaktadır. Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanununa dayanılarak çıkarılan ikincil ve üçüncül düzey mevzuat da iç denetçilerin hangi yöntem ve usuller doğrultusunda denetim faaliyetlerini yerine getireceklerini belirlemektedir (Önder, 2008:15-17).

2.1.3. Faaliyet Denetimi (Performans Denetimi)

Faaliyet denetimi, bir organizasyon veya işletmenin faaliyetlerini genel olarak etken ve etkin çalışıp çalışmadığını ortaya koymayı amaçlayan bir denetim türüdür. Etkenlik, işletmenin amaç ve hedeflerine ulaşmada başarılı olup olmadığını ölçmeye yaramaktadır. Etkenlik ise; işletmenin amaçlarına ulaşmada kaynakları verimli kullanıp kullanmadığını ölçme görevini yerine getirmektedir (Bozkurt, 2006:23).

Faaliyet denetiminde denetçiler sadece örgüt içerisinde yürütülen faaliyetlerle değil, bunun yanında yönetsel kontrollerle de ilgilenir. Faaliyet denetiminde denetçi, örgüt politikalarının, iç kontrolün ve örgütün belirlenmiş amaç ve hedeflerine ulaşmasını olumlu ya da olumsuz etkileyecek her türlü faaliyetin başarısını ve etkinliğini değerlendirmektedir. Bu nedenle iç denetçilerin örgüt amaçlarının belirlenmesi, politikaların geliştirilmesi gibi örgütün planlama prensipleri konusunda bilgi sahibi olması gerekmektedir. Denetçiler; sorumlulukların belirlenmesi, yetkilerin verilmesi gibi konularda örgüt prensiplerini yakından tanımalıdır (Lawrence at all, 2013:301 akt. Mallı, 2013:48).

Yine ülkemizde performans denetimini yapmakla yetkili olan kurum Sayıştay Başkanlığı olup bu husus 6085 sayılı Sayıştay Kanunu'nda farklı maddelerinde şöyle yer almıştır: "Performans: Kamu idarelerinde belirlenen hedef ve göstergelere ulaşma seviyesini" ve "Performans denetimi: Hesap verme sorumluluğu çerçevesinde idarelerce belirlenen hedef ve göstergeler ile ilgili olarak faaliyet sonuçlarının ölçülmesini", ifade eder.

2.2. Statüsüne Göre Denetim

Denetim, denetimi yapan birimlerin statüsü ya da genel anlamda denetimin statüsü açısından üçlü ayırımı tabi tutulabilir. Bunlar; iç denetim, dış denetim ve yüksek denetimdir. İç denetim; iç denetçiler, dış denetim bağımsız dış denetçiler ve kamu denetçileri, yüksek denetim ise parlamentolar adına denetim yapan kamu denetçileri tarafından yerine getirilir (Arslan, 2008:11).

Bir başka açıdan bakıldığında, denetimi, denetçinin statüsüne göre belirlemek yerinde olacaktır. Bu durumda; denetimi yapan kişi kurum personeli ise bunu iç denetim, kurum dışından bir personel ise bunu da dış denetim olarak niteleyerek bir ayırımı gitmek uygun olacaktır.

İç denetim kısaca; "bir örgütün kendi içinde denetlenmesidir" (Atay, 1999: 38). İç denetim, kuruluşa yönelik bir hizmet olarak o kuruluşun faaliyetlerini incelemek ve değerlendirmek amacıyla kuruluşun bünyesinde oluşturulan bağımsız bir değerlendirme fonksiyonu olarak tanımlanmaktadır (Özen, 2000:1). 5018 sayılı Kanunun 63. Maddesinde; "İç denetim, kamu idaresinin çalışmalarına değer katmak ve geliştirmek için kaynakların ekonomiklik, etkililik ve verimlilik esaslarına göre yönetilip yönetilmediğini değerlendirmek ve rehberlik yapmak amacıyla yapılan bağımsız, nesnel güvence sağlama ve danışmanlık faaliyeti" şeklinde tanımlanmıştır.

Dış denetim; kurumun kendi personeli olmayan denetçilerden oluşan, kurumla organik bağı bulunmayan bağımsız ve farklı bir tüzel kişiliği olan denetim organı, grubu veya kişisi tarafından denetlenmesidir (<http://www.alfabetadenetim.com.tr/page.php?sayfa=Yay%FDnlar%FDm%FDz&id=6>, 2016). Türk Kamu Yönetimi açısından bakıldığında Türkiye'de kamu kurum ve kuruluşlarının istisnalar dışında dış denetimi Sayıştay tarafından yapıldığı görülmektedir.

3. Kamu Yönetimi Açısından Denetim

Denetim, "kamudaki işlevi bakımından ele alındığında, kamu idarelerinin hukuka uygun faaliyet gösterip göstermediklerini, kamuda üretilen ve açıklanan bilgilerin doğru ve güvenilir olup olmadığını ortaya koymak ve

yönetimlerin hesap verme yükümlülüklerinin yerine getirilmesini sağlamak üzere tarafsız ve bağımsız organ veya kişilerce gerçekleştirilen bir faaliyet olduğu anlaşılmaktadır" (Gürkan, 2009:9).

Devletin büyümesi ve yükünün artması ile birlikte kamu yönetimi ve yöneticileri ön plana çıkmıştır. Kamu yönetimi, kamusal işlerle ilgili yapı ve faaliyetlerden oluşur. Kamusal işler, toplum hayatının devletle irtibatlı ortak hizmetlerinden meydana gelir. Vatandaş olarak halk, kamu yönetimini çoğu zaman güçlü, sorun çıkarıcı ve tek taraflı hareket eden bir örgüt; müşteri olarak ise verimsiz ve bürokratik bir yapı biçiminde değerlendirme eğilimindedir. Kamu yönetimi, bilgi ve uzmanlık kaynağı, karar verme gücü, istikrarlı bir statü ve profesyonellik gibi nitelikleriyle siyasi iktidar karşısında önemli bir güç merkezi haline gelmiştir. Bu gelişmeler karşısında, kamu yönetiminin hizmet yükü ve rolü artmış, buna bağlı olarak verimliliği, etkinliği, denetimi ve hizmet sunduğu çevreye karşı sorumluluğu konuları önem kazanmıştır (Eryılmaz, 2015:367).

Denetimin bu tanımlamaları ve açıklamalarından, "onun bir uzmanlık alanı ve uluslararası tanım ve standartlarda yürütülen bir mesleki faaliyet olduğu anlaşılmaktadır. Bu yönüyle, dünyada denetim, ayrı bir disiplin olarak kabul edilmekte, meslek kuruluşlarının kabul ettiği standart ve etik kurallar çerçevesinde bir mesleki faaliyet olarak yürütülmekte, geleneksel yaklaşımdan farklı olarak da riskli ve önemli alanları dikkate alarak stratejik önceliklere göre yürütülen sürekli ve sistematik bir faaliyet olarak görülmektedir (<http://eprints.sdu.edu.tr>, 2016)."

Kamu yönetimindeki gelişmeler ışığında kamu kaynaklarının etkili, ekonomik ve verimli olarak kullanılması, mali karar ve işlemlerinin denetlenmesi, raporlanması ve sonuçlarının kamuoyuna sunulması açısından denetim, denetim içerisinde de iç denetimin önemi ön plana çıktığı görülmektedir. İç denetimi diğer denetim türlerinden ayıran en önemli husus risk odaklı denetim anlayışı ve önleyici nitelikte bir yapıya sahip olmasıdır. Kamu yönetimi açısından değerlendirildiğinde denetim alışkanlığını değiştiren, yönetsel işlevleri artıran en etkin bir denetim sistemi olarak karşımıza çıktığı söylenebilir.

4. Türk Kamu Yönetiminde İç Denetim

İç denetim, bir kurumun faaliyetlerini geliştirmek ve onlara değer katmak amacıyla güden bağımsız ve objektif bir güvence ve danışmanlık faaliyetidir. İç denetim, kurumun risk yönetim, kontrol ve yönetim süreçlerinin etkinliğini değerlendirmek ve geliştirmek amacıyla yönelik sistemli ve disiplinli bir yaklaşım getirerek kurumun amaçlarına ulaşmasına yardımcı olur (<https://www.tide.org.tr/page.aspx>, 2016).

İç denetim, kamu yönetimi açısından tanımlanırsa, bir kurum bünyesinde yer alan ve kurum yönetimi tarafından olası usulsüzlükleri, hataları ve verimsiz uygulamaları asgari seviyeye indirmek amacıyla, kurumun kendini oluşturan tüm sistemlerini ve izleklerini kontrol altında tutmak ve değerlendirmek üzere görev verilen birimin faaliyetidir (Yörüker, 1999:9).

5018 sayılı Kanunun 63. maddesinde iç denetim; "kamu idaresinin çalışmalarına değer katmak ve geliştirmek için kaynakların ekonomiklik, etkililik ve verimlilik esaslarına göre yönetilip yönetilmediğini değerlendirmek ve rehberlik yapmak amacıyla yapılan bağımsız, nesnel güvence sağlama

ve danışmanlık faaliyetidir. Bu faaliyetler, idarelerin yönetim ve kontrol yapıları ile malî işlemlerinin risk yönetimi, yönetim ve kontrol süreçlerinin etkinliğini değerlendirmek ve geliştirmek yönünde sistematik, sürekli ve disiplinli bir yaklaşımla ve genel kabul görmüş standartlara uygun olarak gerçekleştirilir” denilerek açıklanmıştır.

Yukarıda yapılan tanımlamadan da anlaşılacağı üzere iç denetimin nesnel güvence sağlama ve danışmanlık faaliyetleri olmak üzere iki ayağı bulunmaktadır.

İç denetim, kurumların bir iç hizmeti olup kurumun iç kontrol sistemini ve diğer faaliyetlerini değerlendirmek, denetlemek ve üst yönetime görüş ve önerilerde bulunmak ve aynı zamanda nesnel güvence ve danışmanlık hizmeti veren bir denetim faaliyeti olarak tanımlanabilecektir. İç denetim günümüzde hem özel sektör hem de kamu sektörüne hitap etmekte, karmaşıklaşan ve sürekli gelişen teknoloji ile birlikte modern çağı yakalamak için kaçınılmaz bir yönetim aracı olarak karşımıza çıkmaktadır.

İç denetimin amacına bakıldığında, kurum varlıklarının içerden ve dışarıdan gelebilecek tüm zararlara karşı korunup korunmadığını, faaliyetlerinin önceden belirlenmiş politikalar ile uyumlu gerçekleştirilip gerçekleştirilmediğini araştırmaktır (Güredin, 1994:15). İç denetimin amacı, her türlü riski bularak bertaraf etmektir. Başka bir deyişle iç denetim, kuruluş içinde faaliyetlerin önceden saptanan standartlara, politikalara ve hedeflere uygun bir şekilde yerine getirilip getirilmediğini kontrol eden faaliyetlerin tamamı olarak tanımlanabilir (Saka, 2001:50).

Kamu idarelerinde gerçekleştirilen iç denetim faaliyetleri iç denetimin amacına uygun olarak yürütülmesi ve bir bütün olarak ele alınması gerekmektedir. Bu faaliyet gerçekleştirilirken farklı yöntemler ve uygulamalara başvurulmalıdır.

Bunlar; kamu idarelerinin uymakla yükümlü oldukları, kanun, tüzük, yönetmelik ve diğer düzenlemeler çerçevesinde bu mevzuata uyup uymadıklarının incelenmesi bakımından uygunluk denetimi, kurumların önceden belirlenmiş olan hedef ve amaçlara ulaşım ulaşmadığı ölçülmeye çalışan performans denetimi, kamu idarelerinde gelir, gider, varlık ve yükümlülüklerle ilişkin hesap ve işlemlerin doğruluğunun ve mali tabloların güvenilirliğinin incelenmesini içeren mali denetim, kamu idarelerinde bilginin toplanması, işlenmesi, depolanması, iletişim ağları aracılığıyla bir yerden bir yere iletilmesi, kullanıcıların hizmetine sunulması, yönetilmesi, saklanması ve güvenliğinin sağlanması ile söz konusu sistemlerde saklanan bilgiye erişim kurallarının belirlenmesinde yararlanılan yazılım ve donanım teknolojilerini kapsayan denetim olan bilgi teknolojileri denetimi ile kamu kurum ve kuruluşlarının iç kontrol sisteminin ve faaliyetlerinin teşkilat yapısına artı değer katıcı bir yaklaşımla incelenmesi, varsa eksikliklerinin tespit edilmesi, kalite ve standartlara uygunluğunun araştırılması, kaynakların ve uygulanan usullerin yeterliliğinin ölçülmesi yoluyla değerlendirilmesi olarak adlandırılan sistem denetimlerinden oluşmaktadır (İç Denetçilerin Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik; Madde 8). Bu denetim yöntemlerinden bir veya birkaçını kapsayacak şekilde risk esasına dayalı olarak yapılabilir. Bununla birlikte, bir faaliyet ve/veya konu kamu idaresinin tüm birimlerinde denetim kapsamına alınabilir.

Yukarıda sayılan iç denetim faaliyet yöntemleri aslında iç kontrol sisteminin bir parçasıdır. İç kontrol ve iç denetim

birbirleri ile yakından ilişkili fakat iki ayrı kavramdır. İç kontrol ve iç denetim uzun senelerden bu yana var olan ancak özellikle son yıllarda zenginleşen ve derinleşen kavramlar olarak karşımıza çıkmaktadır (Korkmaz, 2007:8). 5018 sayılı Kanunda iç kontrol; “idarenin amaçlarına, belirlenmiş politikalara ve mevzuata uygun olarak faaliyetlerin etkili, ekonomik ve verimli bir şekilde yürütülmesini, varlık ve kaynakların korunmasını, muhasebe kayıtlarının doğru ve tam olarak tutulmasını, malî bilgi ve yönetim bilgisinin zamanında ve güvenilir olarak üretilmesini sağlamak üzere idare tarafından oluşturulan organizasyon, yöntem ve süreçle iç denetimi kapsayan malî ve diğer kontroller bütünü”. Şeklinde tanımlanmıştır.

İç kontrol, idarenin faaliyetlerini dinamik bir süreç olarak devam ettirmekte iken, iç denetim bu faaliyetler tamamlandıktan sonra devreye girmektedir. Buna ilaveten iç denetim, iç kontrolün faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi esnasında yönetime danışmanlık hizmeti de sunabilir. İç denetimin, yönetime, iç kontrole yönelik değerlendirmelerde bulunması ve önemli bilgiler aktarması, iç kontrolün ikamesi anlamında değerlendirilmemelidir (Kayım, 2006:86).

Tablo 1. Özellikleri Bakımından İç Denetim ve İç Kontrolün Karşılaştırılması

İÇ DENETİM	İÇ KONTROL
1. Bilginin doğruluğunu ve güvenilirliğini test edip, yönetime güvence vermek.	1. Bilginin doğruluğunu ve güvenilirliğini sağlamak.
2. Plan, program ve mevzuata uygunluğu kontrol etmek.	2. Plan, program ve mevzuata uygunluğu gerçekleştirmek.
3. Etkinlik ve verimliliği teşvik ederek artı değer kazanmak.	3. Etkinlik ve verimlilik sağlamak.
4. Risk denetimi suretiyle bağımsız ve tarafsız faaliyette bulunmak.	4. Başta yönetimde belirlenen hedeflere ve iç ve dış denetime hizmet etmek.

Kaynak: (Toroslu, 2014:5)

5. Üniversitelerde İç Denetimin Yapısal ve İşlevsel Sorunlarına Yönelik Bir Araştırma

Bu başlık altında, üniversitelerdeki iç denetim sisteminin yapısal ve işlevsel sorunlarına, bu idarelerde görev yapan iç denetçilerin iç denetim sistemine olan yaklaşımlarına ilişkin yapılan araştırmanın içeriğine ve bulgularına değinilmiştir.

5.1. Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

Çalışmada üniversitelerde iç denetim faaliyetlerinin ne aşamada olduğu, iç denetim sisteminin kurumsal alt yapısının oluşturulup oluşturulmadığı, rektörün (üst yönetici) iç denetçi ve iç denetim faaliyetleri karşısındaki tutumu, 2007 yılından itibaren mesleğe alınan iç denetçilerin iç denetim sisteminin sorunları hakkındaki düşünceleri ve mesleğe bakış açıları, üniversitelerin kendi personel rejiminden kaynaklı sorunlarına iç denetçilerin verdiği cevaplar bağlamında tespitlerde bulunmak ve bu sorunlara çözüm önerisi sunmak amaçlanmıştır.

Bu bağlamda üniversitelerde iç denetim sisteminin yapısal ve işlevsel sorunlarının tespiti ve değerlendirilmesi üzerine yapılan çalışmada kullanılan anket formu iki ana bölümden oluşturulmuştur. Anketin birinci bölümünde

katılımcıların cinsiyeti, yaşı, eğitim durumlarını tespit etmeye yönelik sorulara, anketin ikinci bölümünde ise, iç denetimin yapısal ve işlevsel sorunlarını tespit etmek amacıyla ilgili olarak toplam 10 adet soruya yer verilmiştir. Çalışmanın amacını gerçekleştirebilmek için veri toplama aracı olarak nicel araştırma yöntemlerinden birisi olan anket tekniği tercih edilmiştir.

5.2. Araştırmanın Evreni ve Örneklem Seçimi

Araştırmanın kapsamını Türkiye’de devlet üniversitesinde çalışan iç denetçiler oluşturmaktadır. 07.04.2017 tarihi itibarıyla İDKK verilerine göre Türkiye’de var olan 118 devlet üniversitesinde istihdam edilmesi öngörülen toplam 369 iç denetçi kadrosunun 231’i dolu, 165 adedi hali hazırda boştur. 118 devlet üniversitesinin 22 tanesinde ise şüana kadar iç denetçi ataması gerçekleştirilmemiştir*. 118 devlet üniversitesinin 22 tanesinde hiç iç denetçi ataması gerçekleştirilmediğinden kalan 96 devlet üniversitesinin internet sitesinden toplam 133 iç denetçinin iletişim adreslerine ulaşılmıştır. İç denetçilerin adreslerine elektronik posta yoluyla gönderilen anket çalışması 17 Ekim-17 Kasım 2016 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Belirlenen süre sonunda bu çevrimiçi anket formuna toplam 31 iç denetçi cevap vermiştir. Geri dönüşlerin artırılması için bazı iç denetçilerle doğrudan görüşülmüş bazı iç denetçilere ise hatırlatma e-postaları gönderilerek geri dönüşümler artırılmıştır. Bu aşamada 29 iç denetçi daha ankete dâhil olmuş ve toplamda 60 anket değerlendirmeye alınmıştır.

5.3. Araştırma Bulgularının Analizi

Araştırmanın birinci bölümünde katılımcıların demografik bilgilerini ölçmek amacıyla frekans ve yüzde dağılım analizlerinden yararlanılmıştır. İkinci bölümde iç denetçilerin üniversitelerdeki iç denetimin yapısal ve işlevsel sorunlarına verdikleri cevaplar yüzde ve frekans dağılımları ile birlikte değerlendirilmiştir.

5.3.1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Çalışmanın bu bölümünde katılımcıların cinsiyeti, yaşı ve eğitim durumları tespit edilmeye çalışılmıştır.

Tablo 2. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Cinsiyet	Sayı (n)	Yüzde (%)
Kadın	9	15
Erkek	51	85
Toplam	60	100
Yaş		
25-30	2	3,3
31-35	4	6,7
36-40	20	33,3
41-45	9	15,0
Toplam	60	100
Eğitim Durumu		
Lisans Mezunu	38	63,3
Yüksek Lisans Mezunu	16	26,7
Doktora Mezunu	6	10,0
Toplam	60	100,0

Araştırmaya katılan iç denetçilerin demografik özellikleri incelendiğinde; katılımcıların (% 85) 51’i erkek, (% 15) 9’u ise kadındır.

Yaş dağılımı açısından bakıldığında katılımcıların (% 3,3) 2 kişi 25-30 yaş arası, (% 6,7) 4 kişi 31-35 yaş arası, (% 33,3) 20 kişi 36-40 yaş arası ve (% 41,7) 25 kişi ise 46 yaş ve üzeri olduğu tespit edilmiştir.

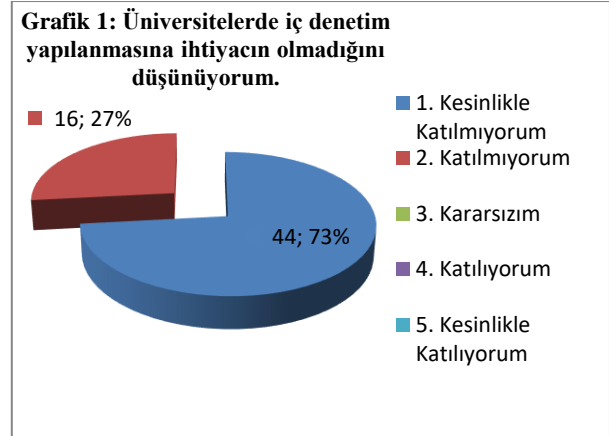
İç denetçilerin eğitim durumları incelendiğinde; (% 63,3) 38 kişi lisans mezunu, (% 26,7) 16 kişi yüksek lisans mezunu ve (% 10) 6 kişi ise doktora mezunu olduğu görülmüştür.

5.3.2. Katılımcıların Üniversitelerde İç Denetim Sorunlarına Yönelik Düşünceleri

Çalışmanın bu bölümünde katılımcıların üniversitelerde iç denetim mekanizmasının sorunlarına yönelik düşüncelerini tespit ve analiz edebilmek amacıyla katılımcılara iç denetim mekanizmasının yapısal ve işlevsel sorunları şeklinde iki ana başlık altında toplanan bir dizi önerme verilmiştir. Bu önermelere katılımcıların verdikleri cevaplar üzerinden üniversitelerde iç denetim mekanizmasının sorunları hakkında analiz yapılmaya çalışılmıştır.

5.3.2.1. Katılımcıların İç Denetimin Yapısal Sorunlarına Yönelik Düşünceleri

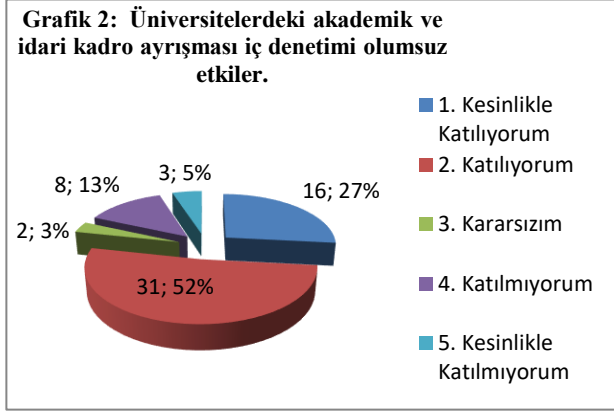
Katılımcıların üniversitelerde iç denetimin yapısal sorunlarına yönelik düşüncelerini tespit edebilmek için kendilerine beş adet önerme verilmiş ve bu önermelere ne derece katıldıkları sorulmuştur. İlk olarak katılımcılara “Üniversitelerde iç denetim yapılanmasına ihtiyacın olmadığını düşünüyorum” şeklinde bir önerme verilmiş ve verilen cevaplar Grafik 1’de düzenlenmiştir.

“Üniversitelerde iç denetim yapılanmasına ihtiyacın olmadığını düşünüyorum” önermesine ankete katılan iç denetçilerden 44 kişi (% 73) kesinlikle katılmıyorum ve 16 kişi (% 27) ise katılmıyorum cevabını vermiştir. Verilen cevaplar değerlendirildiğinde katılımcıların tamamının üniversitelerde iç denetim yapılanmasının var olması gerektiği görüşünü desteklediği şekilde yorumlanabilir.

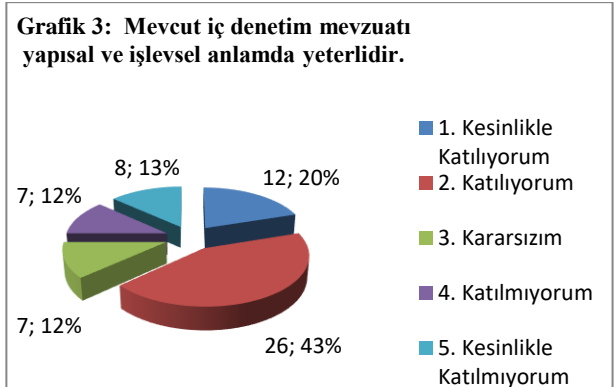
İkinci olarak katılımcılara üniversitelerdeki personel yapısının iç denetime etkisinin değerlendirilmesi amacıyla “Üniversitelerdeki akademik ve idari kadro ayrışması iç denetimi olumsuz etkiler” şeklinde bir önerme verilmiş ve verilen cevaplar Grafik 2’de düzenlenmiştir.

*İç Denetim Koordinasyon Kurulu’na yapılan bilgi edinme kapsamında elde edilen verilerden derlenmiştir.

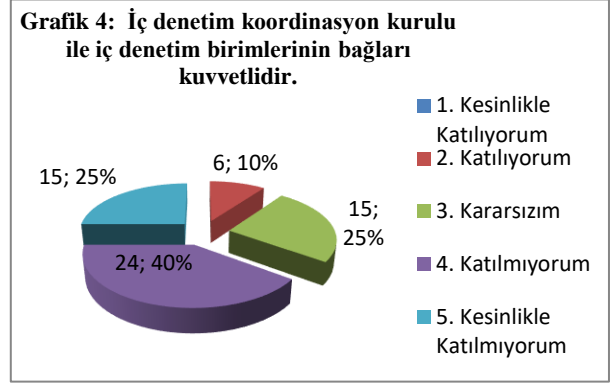
Grafik 2’de görüldüğü gibi ankete katılan iç denetçilerden 16 kişi(% 27) kesinlikle katılıyorum, 31 kişi(% 52) katılıyorum, 2 kişi(% 3) kararsızım, 8 kişi(% 13) katılmıyorum ve 3 kişi(% 5) ise kesinlikle katılmıyorum cevabını vermiştir. Verilen cevaplar değerlendirildiğinde ankete katılan iç denetçilerin yaklaşık % 79’u, bu tür kadro ayrışmasının iç denetimi olumsuz etkilediği görüşünü savunduğu görülmüştür. Üniversitelerde, hem 2914 sayılı Yükseköğretim Personel Kanunu hem de 657 sayılı Devlet Memurları Kanununa göre personel istihdam edilmektedir. İç denetçiler de doğrudan üst yöneticiye bağlı olan idari personel olarak görev almaktadır. Bu durum farklı personel statüsündeki çalışanların gerek iç denetime bakış açıları gerekse iç denetime yaklaşımları arasındaki farklar temel sebepler olarak değerlendirilebilir.

Üçüncü olarak, iç denetim mevzuatının yapısal ve işlevsel yeterliliğinin değerlendirilmesi amacıyla “Mevcut iç denetim mevzuatı yapısal ve işlevsel anlamda yeterlidir.” şeklinde bir önerme verilmiş ve verilen cevaplar Grafik 3’de düzenlenmiştir.

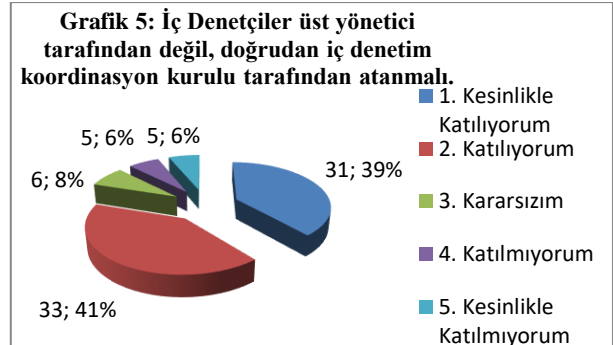
Grafikte görüldüğü üzere ankete katılan iç denetçilerden 12 kişi(% 20) kesinlikle katılıyorum, 26 kişi(%43) katılıyorum, 7 kişi(% 12) kararsızım, 7 kişi(% 12) katılmıyorum ve 8 kişi(% 13) ise kesinlikle katılmıyorum cevabını vermiştir. Verilen cevaplar değerlendirildiğinde ankete katılan iç denetçilerin yaklaşık % 63’ü iç denetim mevzuatının yapısal ve işlevsel anlamda yeterli olduğu görüşünde olduğu görülmüştür.

Dördüncü olarak, iç denetim koordinasyon kurulu ile iç denetim birimleri arasındaki ilişkilerin değerlendirilmesi amacıyla “İç denetim koordinasyon kurulu ile iç denetim birimlerinin bağları kuvvetlidir.” şeklinde bir önerme verilmiş ve verilen cevaplar Grafik 4’de düzenlenmiştir.

Ankete katılan iç denetçilerden 6 kişi(% 10) katılıyorum, 15 kişi(% 25) kararsızım, 24 kişi(% 40) katılmıyorum ve 15 kişi(% 25) ise kesinlikle katılmıyorum yanıtını vermiştir. Verilen cevaplar değerlendirildiğinde ankete katılan iç denetçilerin % 65’i iç denetçilerin, İç Denetim Koordinasyon Kurulu ile iç denetim birimlerinin bağlarının kuvvetli olmadığı yönünde görüş bildirmişlerdir. İç Denetim Koordinasyon Kurulunun görevlerine bakıldığında iç denetim birimleri ile Kurulun arasındaki ilişkinin sıkı bir şekilde kurulduğu halde bu ilişkinin iç denetim birimleri ile kuvvetli kurulmadığı yönündedir.

Katılımcıların üniversitelerde iç denetimin yapısal sorunlarına yönelik düşüncelerini tespit edebilmek için son olarak, “İç Denetçiler üst yönetici tarafından değil, doğrudan iç denetim koordinasyon kurulu tarafından atanmalı.” şeklinde bir önerme verilmiş ve verilen cevaplar Grafik 5’de düzenlenmiştir.

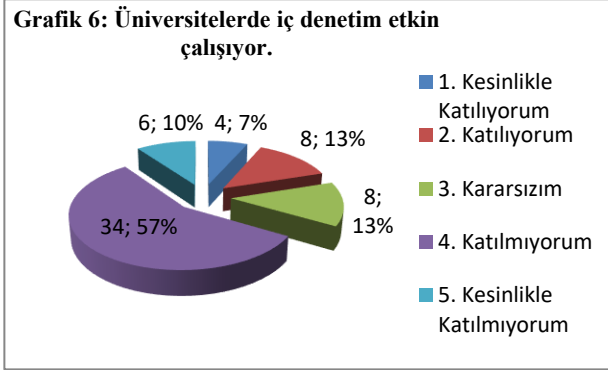

Ankete katılan iç denetçilerden 31 kişi (% 39) kesinlikle katılıyorum, 33 kişi (% 41) katılıyorum, 6 kişi (% 8) kararsızım, 5 kişi(% 6) katılmıyorum ve 5 kişi(% 6) ise kesinlikle katılmıyorum cevabını vermiştir. Verilen cevaplar değerlendirildiğinde ankete katılan iç denetçilerin yaklaşık % 80’i iç denetçilerin üst yönetici tarafından değil, doğrudan İDKK (İç Denetim Koordinasyon Kurulu) tarafından atanmalı önermesine katıldığı görülmüştür. 5018 sayılı Kanunun 65’inci maddesinin son fıkrasında; “İç denetçiler, bakanlıklar ve bağlı idarelerde, üst yöneticilerin teklifi üzerine Bakan, diğer idarelerde üst yöneticiler tarafından sertifikalı adaylar arasından atanır ve aynı usulle görevden alınır.” hükmü yer alır. Bu kanun hükmü gereğince iç denetçilerin üst yönetici tarafın atanacağı belirtilerek iç denetçilerin atandığı idareye bağlı bir personel olarak görev yapacağı ifade edilmiştir. Bu durumun iç denetçilerin bağımsızlık fonksiyonunun zedeleyeceği, denetim sahasında kendilerini rahat hissetmeyeceği gibi tereddütlerin oluşacağından, iç denetçiler, iç denetçilerin üst yönetici tarafından değil doğrudan İDKK tarafından atanması yönünde görüş bildirdiği düşünülmektedir.

5.3.2.2. Katılımcıların İç Denetimin İşlevsel Sorunlarına Yönelik Düşünceleri

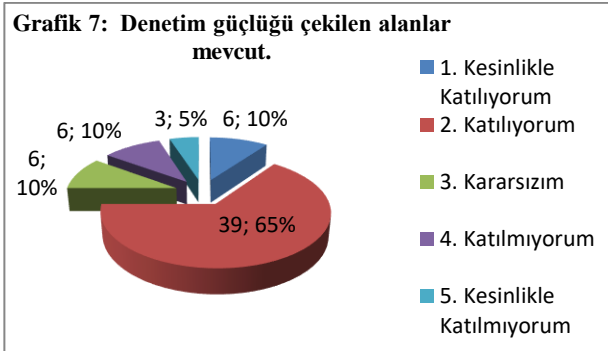
Katılımcıların üniversitelerde iç denetimin işlevsel sorunlarına yönelik düşüncelerini tespit edebilmek için kendilerine beş adet önerme verilmiş ve bu önermelere ne derece katıldıkları sorulmuştur.

İlk olarak, iç denetimin üniversitelerde etkinliğinin tespiti amacıyla “Üniversitelerde iç denetim etkin çalışıyor.” şeklinde bir önerme verilmiş ve verilen cevaplar Grafik 6’da düzenlenmiştir.

Ankete katılan iç denetçilerden 4 kişi(% 7) kesinlikle katılmıyorum, 8 kişi(% 13) katılmıyorum, 8 kişi (% 13) kararsızım, 34 kişi(% 57) katılıyorum ve 6 kişi(% 10) ise kesinlikle katılıyorum şeklinde yanıt vermişlerdir. Verilen cevaplar değerlendirildiğinde ankete katılan iç denetçilerin % 67’si iç denetimin üniversitelerde etkin çalışmadığını ifade etmişlerdir. Bu durum üniversitelerde iç denetim alanında görece bir farkındalığın henüz oluşmadığı ve işlevsel anlamda iç denetimin geliştirilmesi gerektiği yönde değerlendirmek mümkün olabilecektir.

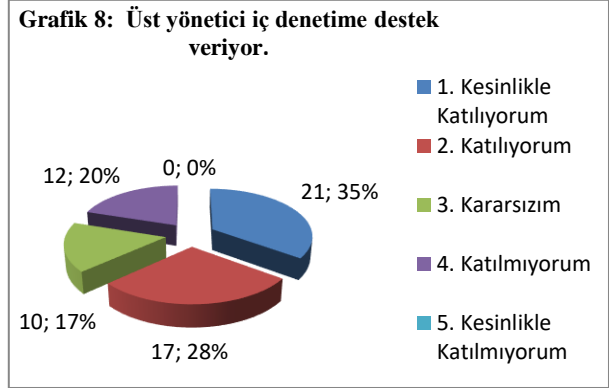
İkinci olarak, iç denetçilerin denetim güçlüğü çektiği alanların olup olmadığının tespiti amacıyla “Denetim güçlüğü çekilen alanlar mevcut.” şeklinde bir önerme verilmiş ve verilen cevaplar Grafik 7’de düzenlenmiştir.

Ankete katılan iç denetçilerden (% 10) 6 kişi kesinlikle katılıyorum, 39 kişi(% 65) katılıyorum, 6 kişi(% 10) kararsızım, 6 kişi(% 10) katılmıyorum ve 3 kişi(% 5) ise kesinlikle katılmıyorum cevabını vermiştir. İç denetçilerin konu ve kişi bazında denetim yapmasına engel bir durum olmadığı mevcut düzenlemelerden anlaşılmaktadır. Ancak ankete katılan denetçilerin % 75’i denetim güçlüğü çekilen alanların mevcut olduğu cevabını vermişlerdir. Bu oran, üniversiteler için değerlendirildiğinde, oldukça yüksektir. İç denetçinin denetim güçlüğü çektiği alanlar ne kadar çoksa iç denetimin etkinliği bir o kadar az olacaktır.

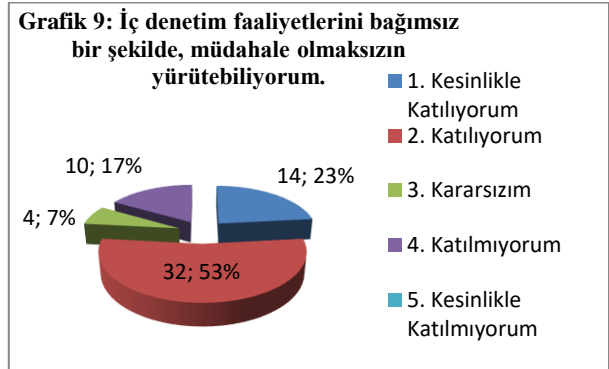
Üçüncü olarak, üst yönetimin iç denetime desteğinin ne yönde olduğunun tespiti amacıyla “Üst yönetici iç denetime

destek veriyor” önermesi verilmiş ve katılımcıların cevapları Grafik 8’de verilmiştir.

Ankete cevaplayan iç denetçilerden 21 kişi(% 35) kesinlikle katılıyorum, 17 kişi(% 28) katılıyorum, 10 kişi(% 17) kararsızım ve 12 kişi(% 20) katılmıyorum yanıtı vermiştir. Verilen cevaplar değerlendirildiğinde üst yöneticilerin iç denetime verdiği destek oranı % 63’tür. Buradan hareketle İç denetim sisteminin üniversitelerde yeni yeni farkındalık oluşturulmaya başladığı, üst yöneticilerin destek vermeye başladığı şeklinde değerlendirmede bulunulabilir. Ancak toplam 22 üniversiteye hiç iç denetçi ataması yapılmaması ve bazı üniversitelerde kadroların doldurulmaması üst yöneticilerin bu konuda isteksizliğini ortaya koyar niteliktedir.

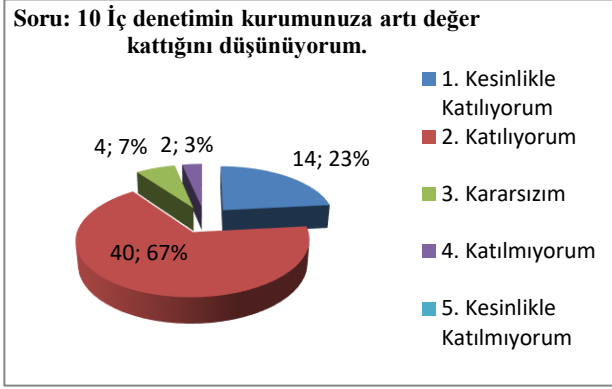
Dördüncü olarak, üniversitelerde iç denetim faaliyetlerinin bağımsızlığının tespiti amacıyla “İç denetim faaliyetlerini bağımsız bir şekilde, müdahale olmaksızın yürütebiliyorum.” önermesi verilmiş ve katılımcıların cevapları Grafik 9’da verilmiştir.

Ankete katılan iç denetçilerden 14 kişi(% 23) kesinlikle katılıyorum, 32 kişi(% 53) katılıyorum, 4 kişi(% 7) kararsızım ve 10 kişi(% 17) katılmıyorum cevabını vermiştir. Verilen cevaplar değerlendirildiğinde ankete katılanların % 76’sı iç denetçilerin denetim faaliyetlerinde bağımsız olduklarını ifade etmiştir. Bu oran işlevsel anlamda iç denetimin etkinliğini sağlaması yönünden beklenen bir ortalama olmasına karşın tam anlamıyla beklentileri karşılamamaktadır. Çünkü iç denetim ve denetim sonrası hazırlanan raporlara yapılan en küçük müdahaleler bile iç denetimin tarafsızlığını olumsuz yönde etkileyebilmektedir.

Katılımcıların üniversitelerde iç denetimin işlevsel sorunlarına yönelik düşüncelerini tespit edebilmek için son olarak, “İç denetimin kurumunuza artı değer kattığını düşünüyorum.” önermesi verilmiş ve katılımcıların cevapları Grafik 10’da verilmiştir.

İç denetim faaliyetlerinin kurum çalışmalarına etkisinin değerlendirilmesi amacıyla sorulan bu soruya katılımcılardan 14 kişi(% 23) kesinlikle katılıyorum, 40 kişi(% 67) katılıyorum, 4 kişi(% 7) kararsızım ve 2 kişi(% 3) ise katılmıyorum cevabını vermiştir. Verilen cevaplar değerlendirildiğinde ankete katılanların yaklaşık % 90'ı iç denetimin kurumlarına artı değer kattığını düşünmektedir. Kanunun 63'üncü maddesinde iç denetim tanımı yapılırken, iç denetimin kamu idaresinin çalışmalarına değer katmak olduğu hususu ilk vurgulanan özelliklerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü iç denetim klasik anlamda bir denetim anlayışını terk ederek kamu idaresinin çalışmalarına artı değer katan ve risk odaklı bir denetim anlayışına kavuşmuştur. Bu nedenle iç denetimin işlevsel anlamda sağlayacağı faydaların en önemlisi olarak görülebilir.

Sonuç

Birçok ülkede uzun yıllardan beri uygulanan iç denetim sistemi, Türkiye'de de öncelikli olarak özel sektör tarafından uygulanmaya başlanmış ve birçok büyük şirket uluslararası standartlar çerçevesinde gerçekleştirilen iç denetim sistemini firmalarında uygulamışlardır. 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu'nun 2003 yılında yürürlüğe girmesiyle iç denetim sistemi kamu kurum ve kuruluşlarında da uygulanmaya başlanmıştır. Kanunla birlikte, iç denetim sistemi ve Türk mali yönetim sisteminde birçok değişiklik meydana gelmiştir. İç denetim ile kamu idarelerinin daha etkin ve verimli bir şekilde çalışması, kaynakların rasyonel kullanımı hedeflenmiştir.

Türk kamu yönetiminde, iç denetim sistemi açısından uluslararası standartlarda mevzuat alt yapısı genel olarak tamamlanmış durumdadır. Kurumlarda mali ve mali olmayan tüm süreçlerin aynı unvanda, aynı rehber ve standartlara göre aynı merkezi uyumlaştırma biriminin fonksiyonel işbirliğinde denetlenmesi yerinde bir uygulamadır. Bu sistemin kamu yararına uygun ve etkin bir şekilde uygulanabilmesi için değişimin, taraflara iyi anlatılması ve sürecin iyi yönetilmesi gerekir. Burada en önemli görev merkezi uyumlaştırma birimi olan İç Denetim Koordinasyon Kurulu'na düşmektedir.

Çalışma kapsamında ulaşılan sonuçlar şu şekilde sıralanabilir:

- Üniversitelerde iç denetim sisteminin yer alması gerekliliği ön plana çıkmaktadır.
- Üniversitelerde iç denetim sisteminin etkin olmadığı görülmüştür. Bunun nedenleri arasında üst yöneticinin iç denetim sistemini desteklememesi ve çalışanlar tarafından iç denetim sisteminin benimsememesi gösterilebilir.

- Üniversitelerde iç denetim farkındalık düzeyinin görece diğer kamu kurum ve kuruluşlarına göre düşük olduğu söylenebilir. Bundaki temel sebepler üniversitelerin ülke geneline yayılmış olmasından dolayı merkezi uyumlaştırma süresinin daha yavaş işlemesi, üniversitelerdeki akademik ve idari kadro ayrışmasının iç denetimi olumsuz etkilemesi şeklinde sıralanabilir. Bugün üniversitelerde mevcut olan iç denetçi kadrolarının hatırı sayılır derecede boş olması ki en az 22 devlet üniversitesinin hiç iç denetçi ataması yapmaması, rektörlerin iç denetim konusunda yeterli bilgiye sahip olmaması bu olumsuz durumu tetikleyen nedenler arasında sayılabilir.
- Üniversitelerde iç denetçilerin denetim güçlüğü çektiği alanların mevcut olduğu görülmüştür. İç denetçilerin denetim güçlüğü çektiği alanlar ne kadar çoksa iç denetimin etkinliği bir o kadar az olacaktır. Bu durumun sebeplerine bakıldığında, üniversitelerin özerk bir yapıya sahip olması, üniversitelerde akademik ve idari gibi ikili kadro ayrışmasının olması, iç denetçinin üst yöneticiye bağlı olarak konumlandırılması ve iç denetim birimlerinin istenen personel sayısına ulaşamaması sonucu etkili denetim yapamaması gibi nedenler sayılabilir.
- Üniversitelerdeki akademik ve idari kadro ayrışmasının iç denetim faaliyetlerini olumsuz etkilediği söylenebilir. Üniversitelerde, hem 2914 sayılı Yükseköğretim Personel Kanunu hem de 657 sayılı Devlet Memurları Kanununa göre personel istihdam edilmektedir. İç denetçiler de doğrudan üst yöneticiye bağlı idari personel olarak görev almaktadır. Bu durumun iç denetime bakış açısını etkilediği ve iç denetim algısını değiştirdiği söylenebilir.
- İç Denetim Koordinasyon Kurulu ile iç denetim birimlerinin arasındaki ilişkinin zayıf olduğu görülmüştür. İç Denetim Koordinasyon Kurulunun görevlerine bakıldığında iç denetim birimleri ile Kurulun arasındaki ilişkinin sıkı bir şekilde kurulduğu görülmüş ancak bu durumun gerçeği yansıtmadığı söylenebilir.

İç denetçilerin üst yönetici tarafından değil, doğrudan İDKK tarafından atanmalı görüşünün iç denetçiler arasında hakim olduğu görülmüştür..

Kaynaklar

- Aksoy, Mehmet(2008),Kamuda İç Kontrol ve İç Denetim, Muhasebat Kontrolörleri Derneği Yayınları, Ankara.
- Aksoy, Tamer(2002),Tüm Yönleriyle Denetim, Yetkin Hukuk Yayınları.
- Aslan, Bayram(2008), Türk Kamu Mali Yönetiminde İç Denetim, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale Üniversitesi SBE.
- Atay, Cevdet(1999),Devlet Yönetimi ve Denetimi, Alfa Yayınları, İstanbul.
- Bozkurt, Nejat(2006), Muhasebe Denetimi, Alfa Yayınları, 4. Baskı, İstanbul.
- Eryılmaz, Bilal(2015),Kamu Yönetimi, 8. Baskı, Umutepe Yayınları, Kocaeli.
- Güredin, Ersin(1994),Denetim, Beta Yayınları.

Gürkan, N.Zarifi,(2009),Türk Kamu Mali Yönetiminde İç Denetim ve İç Denetim Algısı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi SBE, Isparta.

Karaaslan, Erkan(2006),“5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanununa Göre Denetim”, Mali Hukuk Dergisi, Sayı 121, ss.19-25

Kaval, Hasan(2005),Muhasebe Denetimi, Gazi Kitabevi, Ankara.

Kayım, Ali(2006),İç Denetim ve İç Kontrol: Kavramsal Çerçeve, Vergi Raporu.

Korkmaz, Umut(2007),“Kamuda İç Denetim”, Bütçe Dünyası Dergisi, Cilt 2, Ankara, ss.4-15

Köksal, Erhan(1998),“Türkiye’de Merkezi Hükümetin Taşra Örgütünün Denetimi”, Amme İdaresi Dergisi, Cilt 20, Sayı 3, Ankara, ss. 51-61

Köse, H.Ömer,(2000),Dünyada ve Türkiye’de Yüksek Denetim, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi SBE.

Mallı, İsmail(2013),Kamu Mali Yönetiminde İç Denetimin Önemi ve Farklı Ülkelerde Uygulanan İç Denetim Modellerinin Karşılaştırılması, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi EBE, Ankara, 2013

Önder, M. Fahrettin(2008),Türk Hukukunda İç Denetim ve Uluslararası Standartlara Uyum, Asil Yayınları, 276 s.,Isparta

Özen, Baran(2000),İç Denetim Standartları ve Mesleğin Yeni Açılımları, Sayıştay Yayınları, Ağustos, Ankara.

Saka, Tamer(2001),“İç Denetim Mesleği, Bankacılık ve Risk Yönetimi”, İç Denetim Dergisi, Türkiye İç Denetim Enstitüsü, Sayı 1, İstanbul, ss. 48-57

Toroslu, M. Vefa(2014), Türk Ticaret Kanunu Kapsamında İç Kontrol ve İç Denetim,Vedat Kitapçılık, İstanbul.

Yörüker,Sacit(1999),Denetim Terimleri, Sayıştay Yayınları, Ankara.

Maliye Hesap Uzmanları Derneği(1996), Denetim, Maliye Hesap Uzmanları Derneği Yayınları, İstanbul.

<https://www.tide.org.tr/page.aspx?nm=IcDenetiminTanimi>, Erişim Tarihi (13.11.2016)

İç Denetçilerin Çalışma Usul Ve Esasları Hakkında Yönetmelik; Madde 8.

<http://eprints.sdu.edu.tr/>, Erişim Tarihi (18.12.2016)

<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.6085.pdf>, Erişim Tarihi (13.10.2016).

Düşünümsel Sosyoloji Açısından Zygmunt Bauman Sosyolojisi

Erdinç KİNEŞÇİ

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Karaman

Özet

Sosyolojinin kendi üzerinde durup derin bir biçimde eleştirel değerlendirme yapması olarak karakterize edebileceğimiz düşünümsel sosyoloji, yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren belirlemeye başlamakla birlikte seksenli yıllarda baskın bir biçimde kendinden söz ettirir. Bu çerçevede çağımızın önemli ve etkili sosyal bilimcilerinden biri olan Zygmunt Bauman kuşkusuz düşünümsel sosyolojide eleştirel bir duraktır. Bir başka deyişle Bauman çağını sorgularken etik meselesine ayrı bir önem verir. Bauman kültür ve iktidarın çözümlenmesine de özel önem vermiş ve bu bağlamda toplum, ideolojiler, ulusal kimlikler, devlet, sosyalizm, ütopya, ahlaki seçim, modernizm ve postmodernizm konularında yorumlamalarıyla sosyal bilimlere düşünümsellik açısından yeni bir soluk getirmiştir. Mevcut sosyolojiye yönelik eleştirel yorumlamaları, düşünümsel çabaları, kendine özgü metaforlarla yüklü diliyle Bauman sosyolojisi nihayetinde postmodern etik nosyonuyla biçimlenmiş ve sosyolojinin eleştirileri bu zeminde yapılmıştır. Bu çalışmada onun düşünümsel sosyolojisi, önemi belirli birtakım eserleri ışığında yorumlanmış ve değerlendirilmiştir. Dolayısıyla yöntem olarak metin incelemesi tercih edilmiştir. Çalışma Bauman literatürüne genel bir bakış olarak görülebilir.

Anahtar Kelimeler: Düşünümsel Sosyoloji, Eleştirel Sosyoloji, Modernite, Postmodernite, PostmodernEtik, Zygmunt Bauman.

Zygmunt Bauman Sociology in terms of Reflexive Sociology

Abstract

Reflexive sociology that we can characterize as sociology to stand on its own and perform a deep critical evaluation, dominantly in the eighties was told about itself along with becoming visible from the second half of the twentieth century. Within this scope, Zygmunt Bauman who is one of the important and influential social scientists of our time is undoubtedly an important critical stand within these discussions. In other words, When Bauman interrogates his age, he attaches special importance to the issue of ethics. Bauman also gave special importance to the analysis of culture and power and in this regard, he brought a new breath of thought to social sciences through his interpretations in terms of reflexivity in the fields of society, ideologies, national identities, state, socialism, utopia, moral choice, modernism and postmodernism. Bauman's sociology which are with critical interpretations for current sociology, reflexive efforts, the language loaded with his specific metaphors shaped by postmodern ethical notion ultimately and criticism of sociology was made on this ground. In this study, his reflexive sociology, in the light of particular number of important works, has been interpreted and evaluated. Therefore, textual analysis is preferred as the method. The study can be seen as a general overview of the Bauman's literature.

Keywords: Reflexive Sociology, Critical Sociology, Modernity, Postmodernity, Postmodern Ethics, Zygmunt Bauman

1. Giriş

Bauman, son dönemde en azından 70'lerin ikinci yarısı ve 80'li yılların başlarından itibaren sınırları ve etkisi sosyoloji disiplini aşan geniş bir ilgi odağı ve çözümlenme zenginliği ile karşımıza çıkmaktadır. Sosyolojinin ilk kurucularıyla, eserlerinde hesaplaşmakta yani K.Marx, E.Durkheim M.Weber ve G.Simmel'in tespitleri ve değerlendirmeleri ile tartışarak sosyolojik çözümlenmelerini açmaktadır.¹ Yeni ifade

biçimleri ve sosyal bilimlerde yeni açılımlar ve mevcut kriz durumlarından "çıkış" arayışları Bauman'ın çözümlenmelerinde yerini almaktadır. Özellikle modernite çerçevesinde yürüttüğü eleştirel yaklaşımları kanımca sosyolojinin düşünümselliği üzerine zihin ve ufuk açıcı katkılarda bulunmaktadır. Bu makalenin vurguda bulunduğu kısım tam da Bauman'ın eleştirelliği bağlamında düşünümsel sosyoloji olarak değerlendirebileceğimiz bir konuya denk düşmektedir. Düşünümsel sosyoloji; bu yazı çerçevesinde sosyolojinin ontolojik, epistemolojik ve metodolojik temellerde durup derin bir eleştirel düşünme ve değerlendirme faaliyeti olarak tanımlanmaktadır. Bir başka ifadeyle sosyolojinin sosyolojisini yani bir bilimsel disiplinin eleştirel yorumlarını ve değerlendirmeleri yapmaktır. Bauman değişen, farklılaşan dünya ve insanlık koşulları, durumları, kayganlaşan zeminler, modernitenin bilinen tüm referanslarının sorgulanıp kriz durumunun çözümlenmesi ve bütün bunların ötesinde farklı açılımlar, değerlendirmeler gerçekleştirme hususunda sosyal bilimlere modernitenin bilim anlayışından farklı sorumluluklar yüklemiştir ve farkındalık yaratmanın sosyal bilimlerin değerlendirmeleri ve

¹ Ayrıca, Bauman'ın entelektüel kökenlerinde zengin okumalar bulunmaktadır. Onun, mevcut eleştirel değerlendirmeleri yapmasını sağlayan bir bakıma bu kaynaklardan beslenmesidir. Eserlerinde sıklıkla bu kaynaklar çerçevesinde yürüttüğü tartışma ve incelemeleri gözlemleyebiliriz. Etik tartışmalarda temelde, Emmanuel Levinas, Hans Jonas, diğer alanlar (felsefe, polita, sosyal olanla ilgili) ve sorunsallarda başta; A.Gramsci, G.Simmel, M.Foucault, J.Derrida, J.Baudrillard, P.Bourdieu, N.Ellias, T.Adorno, M.Horkheimer, H.Arendt, W.Benjamin, F.Barth, C.Geertz, M.Douglas, R.Rorty olmak üzere birçok düşünür, teorisyen ve yazarın isimlerine rastlarız. Çağımızın bir diğer sosyoloğu olan Bourdieu 'da Düşünümselliğe sosyoloji pratiği açısından önem verilmesi gerektiğini vurgulayan bir isimdir. Karakayal'ın (2007:230) belirttiğine göre Bourdieu'nün "her sosyologun kendi sosyolojik pratiğinin sosyal koşullarını irdelemek amacıyla yürüttüğü sosyoloji" olarak tanımladığı "sosyolojinin sosyolojisi" yani düşünümsellik ilkesi Bourdieu'nun temel yaklaşım noktalarından birini oluşturur.

çözümlemeleriyle yapılabileceğini düşünmüştür. Bu bağlamda Bauman'ın yorumları çerçevesinde oluşturduğu özel yaklaşıma onun belirli vurgularda bulunduğu konulara, temel fikirlerine ve önerdiklerine odaklanılarak düşünömsel sosyoloji açısından öneminin ve farklılığının altı çizilecektir. Bu makale, sosyolojide ve diğere sosyal bilimlerde düşünömsellik meselesine dikkat çekip, belirli okuma ve tartışmaları başlatırsa amacına ulaşacaktır.

2. Bauman'ın Modernite Anlayışı

Bauman, düşünömsellik çerçevesinde en temel olarak yazılarında modernitenin her yönüyle kritiğini yapmıştır. İlk olarak, Bauman, modern düşöncenin elit, seçkinci bir kavrayışı, ideolojiyi barındırmakta olduğunu düşünür.

Modernite, toplum denilen yapıyı en mükemmel biraradalığa ulaştırmanın hedef olarak belirlene geldiği mühendisvari algılayış ve eyleyışlerin ifadesini bulduğu kavrayışlar bütünüdür. Bu mühendisliğin sosyal alanlarda görünömleri, iş bölümü, teknik rasyonelite, bürokrasi ve ahlak alanına müdahale biçiminde özetlenebilir. Bu inşa ediş Bauman'ın düşünömsel terimlerden biriyle ifade edilirse; "adioforizasyon" kavramı çerçevesinde değerdendirilebilir. Adioforizasyon kavramını Bauman alegorik olarak kullandığını belirtir (2002:53). "Tüm yaşam alanlarını kapsayan, inşa eden bürokratik ve teknik kurallar, düzenlemeler sebebiyle insan eylemlerinin, davranışlarının ahlaki karakterini, niteliğini yitirmesi" (Bauman 2016) durumunu ifade eder. Ahlaki eylemlerin, kişisel karar ve seçimlerden bağımsız önceden modernitenin kendi niteliklerinden ortaya çıkan, belirli, düzenli yönlendirmeleri ile gerçekleştiiğini ifade etmektedir. Bauman'a göre; bu durum yine de kişiselliği ortadan kaldıramamaktadır. Buna göre; "davranış kodu ve bir rolün oynanmasına ilişkin seçimlerin kuralları", "gerçek benliği", istila edebilecek kadar genişletilmiş olamaz. Gerçek benlik, daima gerçek anlamda özgürdür. Bu özgürlük sevincin bununla birlikte hiç de küçük olmayan acının bir nedenidir. Burada salt rol yapmaktan uzak olarak sadece kendimizle baş başayız, gerçekten kendimizdir (Bauman, 1998:31). Bu durum toplumsal yapıların, statü ve rollerin, modern kültürün beklentilerinin tersine bunların dışına çıkılabilen düşünce ve doğadan getirilmiş olan ahlaki var oluşun taşıyıcı gücü olan "gerçek benliği" ifade etmektedir.

Modern olarak tabir edilen dönem paradoksları bünyesinde barındırmaktadır. Bu durum modernitenin oluşturmuş olduğu müphemlikleri ifade etmektedir. Bir taraftan yaşamı rasyonelleştirme isteği ortaya çıkarken diğere yandan bunun tersine sonsuz belirsizlikler var olmaktadır. Modernitenin sonuçlarından biri olarak izah ettiği ve kişilerin güvenebileceği ahlaki doktrinlerin sayısının fazlalığı ve belirsizliği arttırmıştır. Bu müphem durum, merkezlere, otoritelere olan güveni hayli sarsmış ve temelleri modern dönemlerde bulunan "post modernliğin ahlaki krizi" ne yol açmıştır (Bauman, 1998:28). Bu nedenle, bu yeni dönemde eminlik, kesinlik gölgede kalmak durumunda kalmıştır. Bu yeni dönemi karşılayacak yeni bir etik anlayışının ortaya çıkması gerekmektedir. Gündelik yaşam, kişilerin itaat etmek durumunda olduğu birbirleriyle tutarlı ilkelere oluşan etik buyruklar grubuna, kodlarına indirgenememektedir (Bauman, 1998:33)

Yasa koyuculuk tutkusu yani "aydınlık" kendi ahlaki ilkelerini oluşturarak uluslara yol gösterme ve "ilkellik'ten, geri kalmışlıktan, kaostan, belirsizlikten, karanlıkta oluş

halinden kurtarma gibi çeşitli değışim görevlerini kendine biçmiştir. Ahlak vaizleri, entelektüeller, devlet adamları bu "zorlu" görevi yerine getiren proje adamlığı rolünü üstlenmişlerdir. Temel olarak Thomas Hobbes'dan başlayarak insan doğasının kötü ve belirsiz niteliklere sahip olduğunu benimseyen Aydınlanma dönemi insanları iyi davranışın niteliğini rasyonellik ve rasyonel seçimlerin yapılmasıyla sınırlandırmışlardır (Bauman, 1998:40). Bu kavrayışa göre, bir şeyin iyi olduğuna bireyden bağımsız olarak karar veren toplumsal kurumların olması ve kişilerin onların belirledikleri ile eylemlerini sınırlamaları, belirlenme durumunu ortaya çıkarmıştır. Toplumun kurum ve değeri kişilerin üstünde yer alan yad erkli, dışsal, aşkın bir zorunluluk haline gelmiştir. Bu noktadan hareketle, Kant'ın etik anlayışı buyurgan ve "ödev" temelinde ilerlediği için Bauman tarafından eleştirilmiştir. Bauman (2003:35) 'ın belirttiğine göre, Kant için felsefe, salt teorik bir etkinlik değil, insan aklı adına yasa koyan bir güçtür. Kant, bütün insanları kapsayacak ahlaki ilkeyi bulmayı kendine amaç edinmiştir. Kant böylelikle döneminin tipik yasa koyucu niteliğini taşımaktadır. Bauman'a göre bu durum postmoderniteyi kaçınılmaz olarak oluşturmuştur (Bauman, 1998:44):

Düşönsel açıdan ne kadar sağlam olursa olsun, evrensel ilkeleri evrensel davranışın etkili standartları haline getirebilecek (ya da bu nedenle bunu isteyecek), hiç itiraz edilmeyen ve güçlü bir toplumsal kurum yoktur. Bunun yerine, varlığıyla bireyi tatmin edici ve güvenilir hiçbir çıkışı olmayan ahlaki bir belirsizlik durumuna iten birçok kurum ve birçok etik standart vardır. Modern toplumun, evrensel olarak bağlayıcı etik kuralların yasaya benzer bir kodunu ararken geçtiği yolun sonunda, sırtında eylemlerinin sorumluluğuyla birlikte, çelişkili ahlaki talepler, seçenekler ve özlemlerin bombardımanı altında kalan modern birey durmaktadır.

Bauman'a göre modernlik deneyiminden edinmemiz gereken en önemli bilgi modernliğin müphemliği daima ürettiğini düşünmektir. Buna göre (Bauman, 2001:9):

"Toplumsal olarak inşa edilen ve teşvik edilen doğru davranış kuralları bize öğretilmeden ve biz bunları öğrenmeden önce zaten ahlaki seçim yapma durumunda kahtırız... Seçelim ya da seçmeyelim, biz ahlaki bir sorunun içine doğuyor ve yaşam tercihlerimizle ahlaki ikilemler olarak karşılaşıyoruz. Bunun sonucu olarak da, biz, [herhangi bir] sözleşme, çıkar hesabı ya da bir davaya bağlılık yoluyla doğacak herhangi bir somut sorumluluk üstlenmeden çok önce ahlaki sorumluluklar-yani, iyi ile kötü arasında seçim yapma sorumlulukları—taşıyoruz."

3. Bauman'ın Postmodernite Kavrayışı

Bauman'ın kendi ifadesiyle (Bauman, 1996), postmodernite, modernitenin öz düşünömselliğidir. Yani bu bağlamda düşünöldüğünde postmodernite, modernitenin kendi başarısızlıklarının, getirilerinin ve sonuçlarının yeniden üzerinden geçilerek düşünölmesi, gözden geçirilmesi homojenlik ve monolitenin yerinin, farklılık ve çokluğun, çoğunluğun kesinlik, belirlilik, ön görülebilirliğin yerinin ise bulanıklık, belirsizlik ve her şeyin olabileceğine bıraktığı bir durumu ifade etmektedir. Bu doğrultuda "Postmodernlik, kendi orijinal projesinin uygulanamazlığını kabul eden modernliktir. Postmodernlik, kendi imkânsızlığıyla uzlaşan-iyi ya da kötü, bununla birlikte yaşamaya kararlı olan-modernliktir" (Bauman, 2003:130) Bu noktada, Bauman'ın

düşünümselliğini onun postmodernite kavrayışı temelinde düşünmemiz gerekir.

Bu ‘modern kesinlik’ten çıkış ve hep bilinemezlik ile karşılaşma “postmodern bilgelik” tabiriyle değerlendirilir ve bir kimsenin bir şeyden emin olabilmesinin imkânsızlığı artık su götürmez “gerçek” niteliğindedir. Buna göre hiçbir kimse bu durumdan kaçamaz. Çünkü “Günümüzde güvensizlik, bir uçaktaki yolcuların pilot kabininin boş olduğunu, kaptanın dostane sesinin aslında önceden kaydedilmiş bir mesajın teypten çalınmasından ibaret olduğunu keşfettiklerinde yaşayabilecekleri hisse benzer.” (Bauman, 2000:29).

Bu minvalde, modernitenin içinde yer alan ve ondan hareket eden bütün kuramlar modernitenin sınırları içerisinde çözümlenmelerin yapıldığı, modellemelerin ve tasarımların olduğu yapılarıdır. Kısacası modernite, kendinden menkul ve kendi kendini geçerli kılabilen, kendinin varılabilecek son nokta, en ideal yer olarak ortaya koymakta kültür merkezli kavramsallaştırmaları ile “nesnelligi” sağlamakta idi. Postmodern söylem, bu durumun tersine kesinliğin, rasyonelliğe verilen sonsuz değer ve Batı merkezli düşünüş ve kurgulanışın tamamen problematik bir niteliğe sahip olduğunu, modernitenin kendine tasarladığı, biçtiği değerlerin bugünün dünyasında geçerliliğinin söz konusu bile olmadığını ve belki de geçmişin dünyasında da bahsedilen değerlerin, niteliklerin bulunmadığını belirtmektedir. Postmodern tartışmalar batı toplumu, kültürü ve en temelde felsefesi üzerine öz bilinçliliğinin, öz düşünümselliğin ifade edilmesidir (Bauman,1996:143).

Bu bilinçliliğin ve düşünümselliğin en temel tespitlerinden biri; modernitenin Habermascı kavramsallaştırmadan farklı olarak tamamen bitmiş, tükenmiş miadını doldurmuş bir durum, bir deneyimleme olduğudur. Modernite artık her yönüyle irdelenebilecek üzerinde tartışılıp, konuşulması gereken tarihsel bir dönem ve sürece karşılık gelmektedir. Bu farkındalık postmodernite ile kavramsallaştırılmaktadır (Bauman, 1996:144). Bu yüzden, Bauman için postmodernite, moderniteden bağımsız olarak düşünülemez bir kavram niteliğini taşır. Bauman için postmodernite moderniteden bir kopuş, ayrılış değil onun sonucu, devamı, değişen halidir. Bu motif onun eserlerinde sıklıkla yinelenir.

Bauman için, Modernite öncelikle kesinlikler, belirlilikler çağı niteliğindedir. Modernite anlatısı, Batı merkezinde, Avrupa zemininde ortaya çıkmış ve temellenmiş, kendine yayılacak alanlar bulmaya çalışmıştır. Bu kültür, toplumsal yaşamda da mutlaklıklara, sınırlara, verili gerçekliklere bakarak hegemonik yapılar tesis etmiş, katı hiyerarşiler, dikotomiler oluşturmuştur. “Batı-Doğu”, “Beyaz-Siyah”, “Uygar-İlkel”, “Kültür-Doğa”, “Akıllı-Deli” gibi ayrımlar bu konuda verilebilir. Bu dikotomilerdeki birinci kelimeler “Modernite”nin insan modelini oluştururken diğerleri yani ikinci kelimeler, eski toplumu, eski kültürü yani mükemmellikten uzak olan “ilkel”i örneklendirmekte, izah etmektedir. Postmodernite bu kesinlik, belirlilik ve hiyerarşiye karşı olunan bir durumu ifade etmektedir. Bu dönem kalıcı, ön görülemeyecek bir belirsizlik veya belirsizlikler toplamı, koşulları altında, yaşamaktır. Postmodernliğe atfedilen özellikler; sonsuz olasılıklar, farklılıklar ve belirsizlikler durumu, olmaktadır. Ne ki, postmodernite, bazı kuramcılarının düşüncelerinin aksine Bauman için, bir son, bir bitiş, tarihin sonu, niteliğini taşımamaktadır. Tam aksine, yeni bir dönem ve başlangıç

niteliğini taşıyabilecek potansiyele sahiptir. Belirsizliğin, farklılığın ve çokluğun bizimle beraber sürekli bir arada olması doğru ve yanlış, iyi ve kötü gibi keskin ayrımların olamayacağı, olmadığı anlamına gelmektedir.

4. Yasa Koyucular ve Yorumcular

Bauman, ilgili eserinde, entellektüellik analizine girişmiş ve modernite’yi bir proje olarak anlamlandıran toplumsal ve kültürel yapılardan biri olarak Fransa’daki “Les philosophes” grubunu ele almıştır. “Les philosophes” grubu entelektüelin öncülleri konumdadırlar. Bu grup, 18.yüzyılın son çeyreğinde Fransa’ya özgül koşullarla ortaya çıkan ve farklı ilgi alanları ve sosyo-ekonomik koşullara sahip kimselerden oluşan modernitenin “aktif ütopya”nın oluşturucuları ve en önemli ajanları özelliklerini taşımaktadırlar. Bauman’ın (1996:33-45), anlatımı ile Les philosophes grubu, Aydınlanma geleneğini bir fikir üretimi, düşüncenin yayılması olarak görmekten ziyade bir eylem pratiğinin bütünlüğü olarak, bir yaşam tarzı, bir yaşam ideolojisi olarak görmüşlerdir. Dolayısıyla “jakoben” politikalar bu grubun uzantıları olarak değerlendirilmektedir.

Avrupa’da 18. yüzyıl ile birlikte toprak mülkiyeti hakları ile idari görevler arasında ilişki, bağlantı kuran Feodal dönem etkisini yavaş yavaş yitirmekte, siyasal erk toprak sahiplerinin elinden çıkmış, aristokrasi rolünü yitirmektedir. Boşalan bu siyasal sınıfın yerine mutlak monark geçmiştir. Bu geçiş beraberinde feodal tebaalıktan modern devletin yurttaşlığına geçişi getirmektedir. Bauman, bu geçişi ve vatandaşlık sorumluluğunu “bahçe” ve “bahçıvan” metaforuyla ifade etmektedir. Bauman’ın ortaya koyduğu bahçe metaforu modernite ile beraber ortaya çıkmış olan doğa/bahçe yani doğa/kültür dikotomisini açıklayan bir anlatım biçimi niteliğindedir. Bauman için doğa modern zamanların oluşması ile birlikte insan iradesi ve aklına tabi kılınabilecek erekli eylemin, pasif nesnesi konumunda bulunmaktadır. Doğanın kendisi, erekten yoksun, dolayısıyla da efendileri olan insanların enjekte edeceği bir amacı emmeyi bekleyen bir nesne anlamını taşımaktadır. Doğa kavramı kendisini doğuran insanlık kavramının karşıtıdır. Bu nedenle, insanlığın “Holocaust”ta görüldüğünü belirtmektedir ve ilgili eserinde bu mesele üzerine geniş bir tartışma yürütmektedir. Toplumun düzenlenmesi gereken bir nesne konumuna indirildiği düşüncesi, holocaust olayında görülmektedir. Dolayısıyla holocaust, modernite içerisinde bir anomali (aykırılık) değil tam tersine modernitenin gelmiş olduğu bir durak, bir aşama, gelinmesi kaçınılmaz olan bir süreç olarak değerlendirilebilecek bir vaka, bir olgu niteliğindedir. Sadece Yahudi olmakla ilgili ve sınırlı bir konu değildir. Buradaki “Yahudilik” bir metafor niteliğini taşımaktadır. Dolayısıyla bu vaka “yerel” değil “evrensel” bir insanlık durumunu ifade etmektedir. Bauman’ın (2007:13-33) belirtmiş olduğu gibi; holocaust, Yahudilere yönelik bir nefretin sonucu, insanın yok etme dürtüsünün bir uzantısı, insanın bastırılmayan “doğal” bir eğilimi, toplumsal yapıdaki bozulmanın bir sonucu, esasen mantık dışı etkenleri baskı altına alamayan modernleşme, duygusal ve saldırgan dürtülere boyun eğdiremeyen uygarlaşma baskıları, çarpık ve sonuçta yeterli miktarda motivasyon üretemeyen toplumsallaşma ve diğer sayılamayacak kadar çok bahanelerle bu olay, bu olgu kavranamaz. Bu doğrultuda; Holocaust, modern uygarlığın bir görünümü, doğal, normal, olağan bir ürünü, tarihsel eğilimi olarak kavranmalıdır. Bauman (2007:33) için Holocaust, modernlik evinin meşru

bir sakinidir. Max Weber'in kuramsallaştırdığı rasyonelleşme ve bürokrasinin sorunsuz bir biçiminde ilerleyen her şeyin görev duygusu ile belirlendiğini yaşam planı ve etik anlayışının sonuçlarını incelemek bizim holocaust 'u daha da iyi anlamamıza katkıda bulunur. Holocaust, modern bürokrasi ve onun temsil etmiş olduğu araçsal mantıklılık kültürünün bir sonucudur. Bürokratik örgütlenme ile kişilerin yüzleri silinmektedir ve yerine getirilecek görev için her şey yapılabilir. Bauman (2007:215) bu durumu şöyle izah eder:

“Otoriter bürokratik sistemin en dikkat çekici özelliklerinden biri de kişinin yaptığı eylemlerin. Ahlaksal yönden garabetinin keşfedilme olasılığının azalması ve keşfedildiğinde de acılı bir ikileme dönüşmesidir. Bürokrasi içinde görevlendirilmiş bir kişinin ahlaksal kaygıları eylem amaçlarının kötü yanları üzerinde yoğunlaşmaktan alıkonulur. Bunlar zorla başka yöne –yapılacak işe ve işin yapılışındaki kusursuzluğa- kaydırılır. Eylemin hedeflerinin başından neler geçtiği ya da hissettiği o denli önemli değildir. Ama üstlerinin görevliden yapması istediği şeyin ne denli sık ve ustalıkla yerine getirildiği önemlidir. Ve üsttekiler bu konuda en yetkin ve doğal otoritedir.”

Bürokratik örgütlenme neticesinde iş parçalarına ayrılmakta, görev için kullanabilecek şiddet yetkisi sorgulanamayacak denli ortadan kalkmakta, eylem sonucunda doğacak sorumluluk işin parçalılığı sebebiyle hiç kimse tarafından alınamamaktadır. Bürokratik örgütlenmelerde sorumluluk ve yüzler silinmektedir (Bauman, 2007:219):

Sürekli ve her yerde, her zaman var olan sorumluluk kaymasının genel sonucu bir yüzer-gezer sorumluluktur; böyle bir durumda örgütün her üyesi bir başkasının emrinde olduğuna inanır ve sorulduğunda böyle söyler; ama sorumluluğu taşıyan kişi diye gösterilen üyeler de sorumluluğu yine bir başkasına atar. Örgütün tümüyle bir sorumluluk silme aracı olduğu söylenebilir.

Farklı olandan hoşlanmama yani “heterofobi” tarihin her döneminde görülmektedir. Fakat modern çağın, diğer çağlardan farkı bu farklılıktan hoşlanmamanın yerini “yakıcı ırkçılığa” bırakmasıdır. Modern çağın öncesinden farkı, bu dışlama durumlarının kendine özgü birtakım araçlar ve yöntemlerle katliama ve soykırıma dönüşmesidir. Bu durum modernizmin özgünlüğünü ortaya koyan sosyal mühendislik çalışmalarında ifadesini bulur. Toplumsal ve kültürel sınırların ortaya konması ve düzenleme “ırkçılık” olgusunda kendini bulur. Bu doğrultuda, ırkçılık, layık olduğu yere ancak mükemmel toplum için yapılan düzenlemenin koşullarında ve bu düzenlemeyi planlı ve tutarlı çabalarla modern devlette bulabilmektedir (Bauman, 2007:97). Mükemmel bir düzen ütopyasından hareket eden ve yeni bir “ahlak” yaratma peşinde olan modern devlete göre, bu kültürün kalıplarına uymayacak nitelikteki bahçenin zararlılarını yani daha yaygın bir tanımla “öteki”leri merkezden uzaklaştırmak, gerekirse “yok etmek” gerekmektedir.

Bu ütopyanın gerçekleştirici ajanlarından biri devlet örgütlenmesi ise diğeri de pozitivist bilim anlayışını olmaktadır. Modern devlet ve onun amaçları doğrultusundaki araçlardan biri bilimdir. Özellikle Holocaust hususunda, tıp bilimi ve teknik bilimler önem arz etmektedir. Değerlerden bağımsız olarak var olan bilim, bürokratik belirlenimler ve mühendislik çabaları ile bir korku makinesine dönmektedir. Bauman'ın ifadesi ile Holocaust bilimsel bir çaba, bilimsel

bir idealiteyi teşkil etmektedir. Böyle bir durumda evrensel ahlak standartları adına “adioforik” bir karaktere büründürülen ve bürünen toplum, “öteki için” değil “ötekine rağmen” ve giderek “ötekinin olmadığı” bir alana dönüşür.

5. Özgürlük

Bauman'a göre, modernitenin, kendisinden önce gelen, ilksel veya geleneksel topluma nazaran kendini özgür bireyi yaratan, var eden ve özgürlüğün son noktasına ulaştığını vurgulayan bir toplumun yaratıcısı olarak görmesi önemli problematiklerden birini oluşturmaktadır. Özgürlüğün ulaşılmış olduğu son noktanın modernite ile tesis olduğu diskuru ve sosyal bilimlerin bu fikriyatın çerçevesinde modernite ile biçimlendirilmesi, sosyal bilimleri “özgürlüksüzlüğün bilimleri” haline gelmiştir. Çünkü sosyal bilimler, ana akım pozitivizmin etkisi altında kalarak özgürlük kavramını, insanın özüne, “doğasına” ait bir değer olarak algılamıştır (Baumann, 1997:11). Bauman, bu egemen söyleme karşı özgürlüğün “doğal” bir kavram olmaktan ziyade tarihsel ve toplumsal koşullar ve nedenlerle ele alınması gereken bir kavram olduğunu belirtmektedir. Bauman, modern toplumlardaki özgürlük kavrayışını diğer toplumlardan ayıran durumun onun daha “hakiki” bir özgürlük olmasından kaynaklanmadığını, tamtersine bürünülen yeni biçimler, toplumsal kurumlar ve yeni toplumsal terimlerin böyle bir düşünceye yol açtığını savunmaktadır. Bauman, bu çerçevede özgürlüğün, modern yaşam alanlarında ve toplumsal, kültürel alanlarda yaşamının temeli olduğunu ve her şeyin aslında pazar ve piyasa koşulları tarafından belirlendiğini ifade eder. Bauman, özgürlüğün, aslında, modernitenin yaratmış olduğu müphemliklerden biri olduğunu ve özgürlük kavramının da erişim koşullarının eşitsizliğiyle şekillendiğini ifade etmektedir. Yenidünya düzeninde de aynı şekilde farklı kategorilerle eşitsizlikler sürmektedir. Bauman, bu duruma örnek olarak Kuzey-Güney veya Aylaklar- Gezinler (Turistler) kategorilerini vermektedir. M.Foucault'un J.Bentham'dan yola çıkarak oluşturduğu “panoptikon” ve “panoptical kurumlardan hareket ederek gözleyen ve gözlenen arasındaki eşitsizliğin modern kapitalist toplumda nasıl kurumsal hale geldiği hususuna Bauman da çözümlenmelerinde asli bir yer vermektedir. Bu durumun “özgür olmak demek, başkalarını özgürlüksüz bırakma yetkisine sahip olmak demek”tir tespitiyle ifade edildiğini belirtmektedir (Bauman, 1997:18). Panoptikon düzeneğinde, gözetleyen hâkimler, sistemin uzmanları ile gözetlenen mahkûmlar yani eşitsizliğin diğer tarafında yer alanlar bulunmaktadır. Bu gözetimin herkes farkındadır ve kişiler kendilerini buna göre kurarlar. Modern kapitalizmin ürettiği özgürlük anlayışı “öz denetim” ile sağlanır (Bauman, 1997:64):

Kapitalizm adını verdiğimiz, araç-amaç hesaplarının sınırlı ve kısıtlı kaynaklar arasında seçim yapma sorununa uygulanmasıyla bir toplumun süregelen ve sağlam ekonomik işlevlerinin yani insan gereksinimlerinin doğa ve diğer insanlarla değiş tokuş yoluyla karşılanmasının yerine getirildiği bir durumdu. Ama seçim ve araç-amaç hesabı, yani, güdülenen, amaçlı, akılla yönlendirilen davranış modern toplumun özgürlük tanımına ait temel özelliklerdir. Kapitalizm, tanımıyla, özgürlüğe kesin olmasa bile büyük bir toplumsal yaşama alanı açar; insan gereksinimlerinin tatminini amaçlayan malların üretimi ve dağılımı. Kapitalist ekonomi biçiminde özgürlük -en azından ekonomik özgürlük

-gelişebilir. Dahası özgürlük bir zorunluluğa dönüşür. Çünkü o olmadan ekonomik etkinlik amacına ulaşmaz.

Özgürlük, modern kapitalist tüketim toplumunda; tüketicilik çerçevesinde değerlendirilmekte ve böylelikle sınırlar tüketici olup olmamakla belirlenmektedir. Ve böylece rekabet simgesel rekabete kaymakta ve böyle bir durum da özgürlük zorunluluk haline gelmektedir. Tüketim toplumu içerisinde yer alan ve seslerini duyuramayan insanlar bulunmaktadır. Bu insanlar yoksulluk tanımı çerçevesinde değerlendirilirler. Sabit işleri ve gelirleri yoktur. Geçici, düzensiz, yasal hakları olmayan işlerde çalışmak durumundadırlar. Onlara bağımlı, bakmakla yükümlü oldukları çok sayıda insan bulunmaktadır. Yanlış ten rengine sahiptirler ve sermayenin terk ettiği bölgelerde, mekânlarda yaşamaktadırlar. Bu doğrultuda onlar “kusurlu tüketiciler” olarak değerlendirilmektedirler ve bu grupta yer alan insanlar “doğal” olarak sahip oldukları özgürlüklerini doğru kullanamamaları, neyin kendileri için iyi olup olmadığı ve özgürlüklerini nasıl kullanmaları gerektiğini bilenlerin direktiflerine uymaları gerekmektedir. Gözlenmeleri, düzeltilmeleri, itaatsizlik, uyumsuzluk durumunda cezalandırılmaları, özgürlüğün zorunluluk olduğunun görünümülerindendir (Bauman, 1997:116).

6. Üretimden Tüketime Farklı Toplumsal Yapılanmalar

Bauman’ın yorumuna göre, modernite’yi daha çok üretim ve çalışma simgelerken, postmoderniteyi tüketim toplumu simgelemektedir. Modern sanayi kurulmasının ardından kendine özgü bir çalışma etiğini geliştirmiştir. Bauman’ın ifadeleriyle bu etik biçimi, çalışmanın başlı başına bir değer, asil ve asalet verici bir etkinlik olduğunu bildiren yargılar grubudur (Bauman, 1999:13–14):

“Çalışma etiği, sanayileşmenin erken safhalarında ve onun dolambaçlı modernite ve modernleşme” yolundaki değişimlerinde Avrupa bilincini kapladığından beri politikacılara, düşünürlere ve benzer türdeki vaizlere, kurmak niyetinde oldukları yeni cesur dünya karşısında en büyük engel olarak gördükleri yaygın alışkanlığın ne yapıp edip kökünü kazıma gayretlerinde bir bahane, ya da çok açık bir çağrı hizmeti görmüştür: Kökü kazınmak istenen bu alışkanlık, fabrika istihdamının sözüme ona nimetlerinden eğer mümkünse sakınmaya ve ustabaşı, saat ve makine tarafından ayarlanan yaşam ritmine uslu uslu itaate direnmeye yönelik sözde yaygın eğilimdi.”

Bu oluşturulan çalışma anlayışı ile birlikte “panopticon kurumlar”² kendilerini oluşturmuşlardır. Okullarda eğitimci, kiliselerde din adamları ve neredeyse geleneksel olarak bir uyum halinde olan aydınlar tarafından aracılığı yapılan bu etik anlayışı çalışmayı yalnızca asgari, geçimlik bir olgu olarak değil de başlı başına bir değer, en yüce eylem, kamusal yarara, ortak iyiyeye hizmet ederek ulaşılabilecek tinsel bir gelişim, bir anlamda kutsallıkla eşdeğer bir olgu olarak görmektedir (Bauman, 1999:13–15). Modern endüstriyel toplumlar işe yapılan vurgu ve herkesin çalışmaya çalıştırılması ve içiştirilmesi toplumun

eksikliği ve problemleri giderici, ve kurtarıcı bir şey olarak görülmekteydi. Bu ethosa göre, modernitenin her iki ayağı tarafından yani hem kapitalizm hem de komünizm tarafından çalışmak kişisel ve toplumsal sorunları aynı anda çözüm olabileceği düşünülen bir erdem ve tinsel arınma olarak insanın olmazsa olması ve insanı var kılan bir olgu olarak değerlendirilmekteydi. Marx’ın çalışmaya verdiği önem ve onun insanı diğer varlıklardan ayıran unsurun çalışma olduğunu düşünmesi ve toplumu bir atölyeye benzeterek çalışmayı vurgulayan Saint Simon’u kendilerinin önceli olarak sunması Bauman tarafından eleştirilmiştir. Bu dönemin şiarı, Bauman’a göre “çalışmayan aç kalır” biçimindedir.

Endüstri toplumlarında çalışma ve iş, meslek bir kişinin tanımlayıcı, kimliksel unsurlarından olmaktadır. Çalışma hayatın merkezinde ve diğer unsurları etkileyen, belirleyen ve planlayan bir yapı niteliğindedir. İş yerleri ve bürokratik organizasyonlar sosyalleşmelerin yani bir anlamda toplumsal bütünleşmenin, kültürleşmenin alanları, mekânları idi. Kurallara itaat, disiplin gibi alışkanlıklar ve sosyal kişilikler buralarda şekillenmekte modernist kültürün unsurları bu mekânlarda yönünü ve biçimini belirlemektedir. Panopticon kurumlarının uzantıları niteliğindeki toplumun “en temel birimi” aile, ailenin “lideri” olan erkeğin iş yaşamında edindiği kurallar ve disiplinin aile içerisinde uygulanmasının ajanı olarak ataerkil değerleri ve yapıları kadınlar ve çocuklara aktarılmaktadır.

Günümüze gelinceye değin, 20.yüzyılın ilk zamanlarından itibaren daha iyi çalışma, ethosu yerini daha çok kazanmak, paralara para katabilmektir. Bu dönemin temel cümlesi teşvik, ayartılma ve tüketim şeklinde sıralanmaktadır (Bauman,1999:39). Total kurumlar, insanları geleneksel, rutin bir biçimde davranmaları konusunda “kültürel haçlı seferleri” düzenlemekte idi. Ama çağın tüketim toplumunda bu temeller sarsılmakta ve rutinin olmaması ve sürekli değişiklik, alışkanlık ve tutkuların anlak olması, hiçbir şeyin mutlak bir biçimde benimsenemez, bağlanılmaz bir duruma geldiğine işaret etmektedir. Bu dönemde geçerli olan tek şey her türlü bağlanmanın uçuculuk ve geçiciliğidir. Her türlü tüketimin zaman alması tüketim toplumunu var kılanlar için bir felaket ve mal satıcıları için bir risk özelliğini ihtiva eder (Bauman, 2007:41-42). Böylelikle artık çalışma etiğinin yerini “tüketim etiği” almaktaydı. Bir önceki dönemin aksine bu dönemde bütünsellik ve toplumsallık önem arz etmektedir. Bu dönemin ayırt edici özelliği” tercih” özelliğidir. Var olan toplum bir şimdi toplumdur, gündelik toplumdur. Bekleyen, sabreden bir toplumdan ziyade isteyen, talep eden bir toplumdur. Artık toplum yapısı etikten estetiğe doğru bir geçiştir. Toplum etik önermeler ve buyurularla değil de estetik içeriklerle ayakta duran kredi kartları toplumu olmaktadır (Bauman, 1999:55).

İstihdam politikaları bu yeni dönemde değişime uğramıştır. Üretim toplumunda politikalar, tam istihdam çerçevesinde gelişmekte idi. Bu durum sabit bir iş ve meslek demektir. Kişiler ve toplum için iş ve meslek sahibi olmak ve çalışmak ortak iyinin ve arzunun peşinden gitmek demektir. Günümüzde, istihdam sabit ve belirli alanlarda emekliliğe kadar çalışmaktan ziyade değişken, süresiz, her an farklılaşabilecek bir riziko içerisinde çalışmak demek olan “esnek istihdam”dır. Kişi ne iş olsa yapar. Üretim toplumunda çalışmayan, tembellik yapan, ortak iyi için çaba göstermeyen kimse “yoksul” olarak değerlendirmekte iken tüketim toplumunda” yeterince tüketemeyen” kişiler “yoksul”

² Yeni dönemde yani modern dönemde, toplumsal yapı, panopticon yani total kurumlardaki dönüşümle simgelenmektedir. Bauman’ın, modern dönemin eseri olarak ifade ettiği bu kurumsal yapılanmalar, tek ve belirli merkezden yönlendirilen kontrol, denetim ve disiplinin simgeleri, taşıyıcıları olmaktadır. Bu kurumlardan bazıları; akıl hastaneleri, ceza ve ıslah evleri, okullar, fabrikalar, bürokratik örgütlenmeler ve ordu gibi kurumlardır.

olarak değerlendirilecek hale gelmektedir. Bu toplum yapısı içerisinde yoksulların hissetmiş olduğu şey bu toplumun vaat etmiş olduğu tüm nesnelere mahrum olma, eksik kalma duygusudur. Tabii ki yoksul olsun olmasın, tüketim toplumunun üyeleri için tam bir tatminin, doyumun sağlanması o toplumun temelini sarsabileceği için bu durum sürekli dikkate alınır ve tüketim toplumu kendini yeniden kurar.

Yeni dönemin tüketim toplumunda yoksulluk kategorisini oluşturanlar genişlemiştir. Bauman, işçi sınıfı ve alt sınıf tabirlerinin artık etkinliğini yitirdiklerini belirtmektedir. “sınıf dışı veya altı” kavramının günümüz ikili kategorisini daha net bir biçimde açıkladığını ifade etmektedir (Bauman, 1999:99). Bu kategoriyi oluşturanlar oldukça farklı kimseler ve kimliklerden gelmektedir. Bir homojenlikten bahsedebilmemiz mümkün görünmemektedir. Bu kimselere örnek vermek gerekirse; devletten yardım alanlar, dilenciler, alkol bağımlıları, yasa dışı göçmenler, çete üyeleri v.b. verilebilir. Onlar toplum nazarında hep korkuyu ve tehlikeyi karşılamaktadır. Böylelikle Bauman toplumdaki iki kesimi yararlı olan ve tehlikeli olan şeklinde ikili bir şekilde değerlendirmektedir. Toplumdaki tabakalaşma sebebiyle Bauman sınıf altına giren kimselerin sayılarının artmaları ile paralel olarak sefalet ve suç oranında artışların söz konusu olduğunu belirtmektedir. Bauman, bu bağlamda suçu tüketim toplumu içerisinde bir beklenmedik, bir anomali saymamaktadır onun beklenen ve doğal bir sonuç olduğunu ifade etmektedir (Bauman, 1999 :111)³. Talihi sınıfların gözünde yoksullar çalışma etiğini dikkate almadıkları için bu durumdadır ve tehlikeli bir varlık haline gelmişlerdir. Sefaletin, suçluluk olgusu ile birleşmesi talihi sınıfların yoksullara olan geleneksel etik sorumluluklarını da ortadan kaldırmaktadır. Buna karşın ahlaki dürtüler tamamen ortadan kalkmamakta bir kenarda birikerek “hayırseverlik karnavalları” ile yüzeye çıkmaktadır. Yoksula yardımlar bu çerçevede anlamlandırılan eylemler halinde karşımıza çıkmaktadır.

Bauman, modernitenin tarihselliği ile ilişkilendirdiği panopticon kurumların bu yeni dönemde, Foucault’dan farklı olarak, ortadan kalkma, erime durumu ile karşı karşıya olduğunu belirtmektedir. Bilginin ve iktidarın merkezsizleşmesi durumu, öznelere inşa eden bu mekanizmaların ortadan kalkmasına vesile olmaktadır. Yeni toplumsal yapılanma içerisinde tüketim toplumunun ethosu sebebiyle yönlendirmeler, teşvikler tüketim doğrultusunda yapılmakta bu yönlendirmenin tesiri altında kalmayanlar varlık olarak kabul edilmemekte, disipline bile edilmeye çalışılmadan yok olanlar hanesine yazılarak gettolara ve hapishanelere yerleştirilmektedir. Gören gözlerin uzağına itilmektedirler.

7. Küreselleşme

Bauman, eserlerinde, tarihsel süreç içerisinde oluşumundan zirvesine modernitenin durumu ortaya koymaya çalışarak birlikte, dünyadaki çağcıl gelişmelerle birlikte kavramsallaştırılan Küreselleşme dönemiyle ilgili yoğun incelemeler ve değerlendirmeler yapmaktadır. Postmodern etiğin, küresel çağdaki anlamını ve küreselleşmenin doğurduğu sonuçları gözlemleyip, değerlendirmekte, “çıkışı” aramaya çalışmaktadır. Şanslı sınıflar/sınıf altılar veya dışılar, aylaklar ve turistler, sermaye

ve ulus –devlet, zaman ve mekân gibi dikotomiler küreselleşmenin toplumsal sonuçlarıdır (Bauman, 1999).

Modern devlet ulus-devlet ile mekânı yeniden inşa etmiş, tek merkezden kontrol ve yönetim tesis edilmiştir. Modern öncesi, kaotik olan, çeşitliliği ifade eden yapının yerini Modern dönemle birlikte “düzen” ve türdeş bir yapı almıştır. Bu tek merkez, etik dâhil olmak üzere yaşamın bütün unsur ve görünüşleri baskı altında tutmakta, biçimlendirmektedir. Küreselleşme dönemi ile birlikte bu tek merkezliliğin komutası kırılmaya başlamıştır ve şeyler -ki bu şeylerden en büyüğü olan dünya- ellerden kaçmak üzeredir. Artık varlığından ve mutluluğundan emin olabileceğimiz bir merkez kalmamaktadır. Bu durumun birinci nedeni mekânı yok eden ve zamanın anlamının kalmadığı teknolojidir. Artık merkezin dışında duruma müdahale etmek isteyen yerel güçler seslerini duyurmaya çalışmaktadırlar. Günümüzde geleneksel topluluk grupları enformasyon ve bilgi akışının hızının getirmiş olduğu imkânlar ile diğer topluluklar arasındaki iletişim kopuklukları ve aksaklıklarını aşmaktadır. Bu durumun doğrudan sonucu kimliklerin, kolektif temsillerin erimesidir. Topluluk içi iletişim ile topluluklar arası iletişimlerin aynı anda gerçekleşir hale gelmesi küçük birimleri birbirine daha az ihtiyaç duyar hale getirmektedir. İnsanların farklı iletişim ve bilgi akışlarını kullanmaya başlaması ile birlikte onu yönlendiren, sabitleyen ve anlamlandıran referanslar azalmakta veya kaybolmaktadır. Bu durum aynı zamanda “panoptikon” ve modern devlet anlayışının çözülmesi ve çöküşü ile sonuçlanmaktadır. Modern devletin iletişimi belirleyen yasaları ve sansürleri bu yeni dönemde tek yönlü bilgi bombardımanına yol açmış, ancak farklı iletişim kanalları ile alternatif enformasyon ve yeni mekanizmaların mevcudiyeti ile bu monolitik süreç sonlanmıştır. Modern devletin kurguladığı anlamlar ve kodlar alıcısına ulaşmamaktadır. İnsanlar geleneksel yapıardan ve modernitenin referanslarından kurtularak sorunlu özgürlüklerinin peşinde yol almaktadırlar. Kiliseler, siyasi partiler ve akademik kurumlar inandırıcılık ve otoritelerini önemli oranda yitirmişlerdir. İnsanlar bu dönemde paralel söylemler, birlikteliklerle kendilerini ve kimliklerini sürekli kurmaktadırlar. Bu durum bütün gruplar ve insanlar için mutlak eşitlik yaratmamakta tam aksine farklı biçimlerde eşitsizlikler ortaya çıkmaktadır. İnsanlar iletişim kanallarına ulaşırken sağlanan eşitlikler mekânsal özerklikler hususunda sağlanamamakta, sermayeyi ellerinde tutabilecek olan uzmanlar yerelliklerinden koparak dünyaya istedikleri yerlere gidebilecek gezginler olarak bu özerkliği edinebilirken, diğer kesim olan yereller, aylaklar üzerinde yaşadıkları mekânın, toprağın ayakları altından kaydığını hissetmektedir. Bu durum bizim küreselleşmenin oluşturucu ikinci nedeni olan sermayenin sınır tanımayan dolaşımı üzerinde düşünmemizi sağlamaktadır. Enformasyonun ulaşılmış olduğu sürat ve teknolojinin gelişkinlik süreci ya da bir diğer ifade ile zaman ve mekânın sıkışması sermayeyi daha önceki dönemlere kıyasla daha “bağımsız” bir hale getirmiştir. Sermayenin dolaşımı ulus devletin sınırlarını zorlamaktadır. Anonim bir güç halindeki sermaye ulus-devletlerin politikalarını yeniden gözden geçirmelerine neden olmakta hatta onları her bakımdan sınırlandırmaktadır. Bu yeni çağın ethosu mutlak bir düzensizlik ve kontrol edilemezliktir. Bu durum aynı zamanda ulus-devletlerin içinde buldukları meşruiyet krizini oluşturmaktadır. Devlet, bir önceki dönemde asli görevlerinden ekonomik, güvenlik ve kültürel hegemonya görevlerinden sıyrılmıştır.

³ Marx’ın kuramındaki burjuva ve proleter sınıflarının yerini Bauman için Postmodern çağda “yoksullar ve şanslılar” almaktadır.

Sermayenin kazandığı bu özerklik ve yer tanımazlık beraberinde tüketim toplumu kavrayışını getirmektedir. Tüketim toplumunda toplum içerisinde tabakalaşma ve katmanlaşmanın sürmekte olduğu, bunu belirleyen de hareket özgürlüğü ve serbestliğinin sağlanıp sağlanamaması olduğu belirlenmektedir. Bu durum mekâna bağlı olan veya değişken mekânlarda söz sahibi olabilen olarak da okunabilecek olan aşağıdakiler ve yukarıdakiler kategorileriyle anlatılmaktadır. Bu ikili ayırım günümüz dünyasında sınırları daha da arttırmaktadır. Kimisi sitelerin güvenlik duvarları ardında yaşarken aşağıda kalanlar, belki de hep kalmak durumunda olanlar tecrit halinde, getto yerlerde yaşamaya çalışmaktadırlar. Bu durum, hareketlilik, iletişim kurmak ve sınırları aşmak gibi amaçlara ulaşılmasını imkânsızlaştırmakta aksine öteki korkusu, yabancı korkusu ile şekillenerek korkular yeniden üretilmekte diyalog imkânsızlaşmaktadır. Küresel düzeyde hareket imkânına sahip birinci dünya ve kuzey ülkeleri için mekânın kısıtlayıcı niteliği kalmamış hem gerçek dünyada hem de sanal dünyada vizenin geçiş izninin ortadan kalkıp pasaportla seyahat edebilme imkânı ile yollar kolaylıkla geçilmektedir. Bu kişiler Bauman'ın metaforik anlatımı ile "turistler" olarak tabir edilmektedir. Diğer kimseler için yani ikinci dünyada gerçek mekân giderek daralmaktadır. Bu daralma beraberinde zamanın akışını da dondurmaktadır. Birinci dünya insanı için zaman çok önemlidir. Çünkü onlar hep meşguldürler ve zamanla yarışmak zorundadırlar. Yüklü dosyalar onları beklemekte ve sermayenin durumu piyasalarda anlık değişimler söz konusu olmaktadır. İkinci dünyanın insanları için ise durum farklılaşmaktadır, bu insanlar sabit mekân içerisinde yaşamaktadırlar. Zamanları boldur ve bu zaman bolluğu karşısında onlar ezilmektedirler. Birincilerin tersine ikincilerin seyahat ve hareket özgürlüğü ya çok dar veya hiç yoktur. Onlar gizli, çoğu zaman da yasa dışı yollarla hareket edebilmekteler şansları varsa yeni bir yaşama başlamaktalar diğer yandan talihsiz olanlar ya yolculukları sırasında yaşamlarını kaybetmekte veya vardıkları "vaatler ülkeleri"nde tutuklanıp sınır dışı edilmekteler veya bir diğer ihtimal kaçak olarak yaşamlarını sürdürmektedirler. Turist olanın en büyük kâbusu aylaklık statüsüne inmektir. Bu durum sürekli olarak risk oluşturur. Aylakların varlığı ve görünüşleri turistleri endişelendirmekte ve rahatsız etmektedir. Bunun nedeni Bauman'a göre, aylığın ne olduğunu değil, turistin ne olabileceğini göstermesidir (Bauman, 2000:145). Aylakların olmadığı bir dünya, turistlerin ütopyasını oluşturmaktadır. Buna rağmen turistler varlıklarını aylaklara borçlu olduklarını bilirler ve aylığın olmadığı bir yerde onların icat edilmesi turistlerin kendilerini inşa etmesi için elzem bir durumdur. Aylaklık ve turistlik günümüzde istihdam ve sermaye hareketlerinde yaygın olarak Bauman tarafından gözlenmekte ve kavramsallaştırılmaktadır. Bauman bu ikili ayırımı, yani gerek aylakların varlığını gerekse de turistlerin bu durumdan kaynaklı rahatsızlığını çağcıl yoksulluğun ifadelendirilmesi olarak düşünmekte ve bu ayırımı modernitenin çalışma etiğinin sonuna işaret ettiğini belirtmektedir.

8. Yeniden Başlangıcın Olanığı ya da Postmodern Etiğin İmkânı

Bauman, günümüz dünyasında mevcut olan sorunlar karşısında modernite döneminde hâkim olan "büyük anlatılardan" uzak durmaya çalışmakta, tünelin ucundaki ışığı etik temelindeki tartışmalarla bulmaya, takip etmeye

çalışmaktadır. Postmodern etiği kavramsallaştırmaya çalışırken postmodernite'nin etik boyutunun vurgulanması ve dikkate alınmasını önermektedir. Bauman, modernitenin etik anlayışının olup olmadığını sorarak etik tartışmalara başlamaktadır. Modernite, ahlaki durumu ve sorumluluğu bireylerden bağımsız, hatta aşkın kilise ve devlet tarafından alıkoymakta, yad erkli, dış erkli bir niteliğe sahip ahlaki sorumluluk ve etik anlayışını gündeme getirmektedir. Devletin ve dini kurumsal yapıların otoritesi artık bugünün insanları için bir anlam ifade etmemektedir. Günümüz koşullarında her iki yapı da kriz içerisinde yer almaktadır. Bauman, Kantçı anlamda, mutlak ve evrensel kodların bulunmadığını bizlere bildirmektedir. Dolayısıyla modernitenin olmayan etik anlayışının dışında bütün insanları kapsayabilecek ve toplumsal, kurgusal ayrımları aşındıracak yeni bir etiğin arayışı içerisine girmektedir. Bu doğrultuda kendisine yol gösteren, ipucu sağlayan yaklaşımı fenomenolojik felsefeden gelen ve bu felsefenin kurucusu Husserl'in öğrencisi olan Levinas'ta bulmaktadır. Levinas'ın temel hareket noktası, kendisinden önceki fenomenolojik tartışmalardaki ve varoluşçu felsefe tartışmalarında ana problem olan Aşkın öznellikten kendi etiğini oluşturduğu öznelere geçiştir. Levinas için etik ontolojiden yani varlık felsefesinden önce gelmekte idi (Sayın, 2002:43-64). Bu doğrultuda Levinas öteki temelli, özgeci bir etik anlayışına sahiptir. Sartre'ın ötekinin "cehennemliği" ve "gölge" benliğinden farklı olarak "ben öteki içindir" kavrayışına sahiptir.

Bütün bir insanlık tarihinin, insan yaşamının ve kültürlerin var olabilmesinde ölüm olgusunun etki etmekte olduğu teması, özellikle postmodern literatürün belli başlı tartışmalarından birini oluşturmaktadır. Buna göre insan yaşamına anlam veren ve kesin olarak bilebileceğimiz tek şey insanın ölümlü bir varlık olduğudur. Bauman'ı Levinas'ın ölüm konusundaki görüşleri ve bunun sonucunda etiğini oluşturması etkilemiş ve zihnini açmıştır. Levinas'a göre ölüm deneyimi ertelenemez, reddedilemez mutlak "ötekimizdir". Levinas'a göre ölüm deneyimi, mevcut radikalliği içerisinde "tikel" olabilen durumsallığı retorize etmektedir. Hiçbir varlık bir başka varlığın ölüm anındaki durumunu hissedemez, bilemez, açıklayamaz. Ölümün sadece ölümün karşıladığı varlığa ait olması durumu, radikal özgürlük açılımını da kavramsallaştırmamıza yardımcı olmaktadır. Ölümün hiçbir varlığa ait olmaması, ölüm deneyimini özgürlük miti açısından dönüştürebilmemize olanak tanımaktadır (Levinas, 2005:22-25). Yani ölüm herkese aittir ve benliğin sağlanması "özgürlüğün" sağlanması ötekinin sorumluluğunu almayı ifade eden etik anlayışı ile mümkün olmaktadır. Bir kişinin kendisine "ben" diyebilmek için ötekinin üzerine düşmeliyim, ötekine karşılıksız ve koşulsuz sorumluluk taşımalıyım. Ben olabilmek ötekine duyduğum sorumlulukla mümkün olmaktadır. Sorumluluk evrensel akıl, kategorik buyruk ile gelmez. O dış erkli bir sorumluluk değil, kişinin içinden gelen ve yüz eğretilemesiyle ifade edilen bir durumdur. Sorumluluk ötekinin yüzünde kişiyi kendisine çeker. Bu sorumluluk ile özne olunabilmektedir. Öznellik ötekinin sorumluluğunun alınmasıyla kazanılmış bir şeydir. Levinas'ın etik kavrayışına göre modernitenin "etiği" olan hukuk etikten tamamen farklı bir düzlemde ve farklı zamansallıklar söz konusu olmaktadır. Etik var olandan önce gelmektedir. Var olanın şiddet dolu biçimlendirmelerinden, öteki için, bir başkası için alınan gizemli sorumluluğun

alınması ile ontolojiden etiğe geçiş hali görülmektedir (Çırakman, 2000:180-185). Levinas'ın etik düşüncesi iki kişi arasında gerçekleşen bir "ahlak sahnesi" içerisinde sorumluluk alınmasıdır Levinas'ın ahlaki sorumluluk asimetrik, karşılıksız yapılan eylem veya eylemler bütünüdür. İki kişi arasındaki ilişkilerin dışındaki mesela üçüncü kişiyle olan ilişkiler söz konusuysa etik ilişkiden farklı olarak hukuk ilişkisinden bahsedilmektedir. Kişinin kendini öteki için feda edebilmesi, koşulsuz sorumluluk alabilmesi ancak mikro düzeyde olabilmektedir. Levinasçı anlamda ve çerçevede etiğin makro boyutu yani "adalet" oluşturma pek mümkün gözükmemektedir. Bauman Levinas'ın bırakmış olduğu bu noktadan hareket ederek etiği makro boyuta, toplumsal boyuta, adalete taşımak istemiş, "postmodern etiği" bu doğrultuda oluşturmaya çalışmıştır.

Bauman, etik arayışı içerisinde Hans Jonas'ın oluşturduğu etik düşüncesini de önemser. Bauman, Jonas'ın yakın çağ ve teknolojik problem, istila sorunsallarını ele alan etik kavrayışını gözden geçirmiştir. Bugünün dünyasında teknoloji eyleyebileceğimiz her şey yüz yüze etkileşimin bir aradalığın ötesinde, uzak mekânları ve insanları etkileyebilmektedir. Bu etkiler tahmin edilenin ötesinde derin, farklı ve radikal etkiler yapabilmektedir. Jonas böyle durumlarda bu teknolojik ilerlemeye ve insani güçlere uygun olacak yeni bir etiğin yaratılması gerektiğini belirtmektedir. Bu dönemin etik buyruğu "öyle eyleyiniz ki, eylemlerinizin, hareketlerinizin sonuçları, gerçek insan yaşamının sürekliliği ile uyum halinde olabilsin" şeklindedir (Bauman, 2007:77). Jonas'ın ifadesinde ön görülebilir ve belirsizlikle şekillenen, korkunun dikkate alınması ve anlamlandırılması gerektiğini ve bu durumların sürekli dikkate alınması gerektiğinin düşünceden uzak tutulmaması gerektiğini, sistematik bir kötümserliğin sürekli zihnimizde, düşüncemizde bulunması gerektiğini belirtmektedir. Bauman, Jonas'ın tespitlerine ek olarak savaş, doğanın yitimi, yoksulluğun artışı herkes tarafından olumsuz ve etik dışı gelişmeler olarak nitelendirilmesine rağmen yine de bu olgular ve olaylar dünyanın her köşesinde yeniden ve yeniden olduğunu belirtir. Bu gelişmeler, günümüzdeki insanlık haline ilişkin yaygın etik bir körlüğün oluşmasını sağlayan ve etiği görmezden gelmemize yol açan gelişmelerdir. Bu da her türlü müdahaleden uzak ve sadece rekabetin baskılarıyla, yönlendirmeleriyle motive edilen ve her geçen gün kontrolden çıkan, "aşkınlaşan" sermaye hareketleri ve dolaşımıdır. Bauman, bu düzlemde, "Postmodern etiğin" mümkünlüğü sorunsalını ortaya atmaktadır. Bauman, çağcıl dünyamız için etik düşüncesini farklılık çözümleri, özgürlük çözümleri, yoksulluk çözümleri ve dayanışma çözümleriyle ele almaya çalışmaktadır. İnsanlık durumundaki mevcut çatışmaların giderilmesi, ortadan kaldırılabilmemesinin yolunun oluşturmaya çalıştığı etik düşüncüyle, kavrayışla aşmaya çalışmaktadır.

Levinas'ın belirttiği anlamda ahlaki sorumluluğun alınması ve bunun makro boyutta varlığını sürdürebilmesi için topyekûn bütün insanların haklarının teminat altına alınmasının sağlanması zorunludur. Bunun sağlanmasının ardından tahammül söz konusu olur. Farklılıkların yaşanması sağlanır. Makro boyutta etik sağlanır. Levinasçı anlamda dayanışma "o-nun için yaşamak"tır ve bunun sayesinde insan ben olabilir. Bauman için önce farklılıkların özgürlük içinde bir arada yaşaması gerekir, ardından dayanışmanın sağlanması ve makro etiğin oluşturulması beklenmektedir. Bu bekleme ve beklentiler devresi içerisinde sonucun ne

olacağını tahmin etmek ve ön deyilerde bulunmak ve bir çözüm önerisinde bulunmak Bauman'ın düşüncesi içerisinde mümkün gözükmemektedir. Bauman'a göre bu durum "yalancı peygamberlik" pratiğidir (Bauman, 2002:51-65). Bauman, bu farklılıkların bir aradalığı ve olabileceksa dayanışma ve makro etiğin hayata geçirilmesi adaletli bir ekonomik sistemle söz konusu olabileceğine dair görüşlerini bildirir. Günümüzdeki etnik çatışmaların aslında sadece görünümde özcü niteliklere sahip olduğunu savunur. Bauman bu çatışmaların, kaynak paylaşımlarının eşitliğinin sağlanması, ekonomik üstünlüğün giderilmesi ve adaletin sağlanması ile bu çatışmaların giderilmesi mümkün görünmektedir.

Levinas'ın ben ve öteki çerçevesinde varolan etik sahnesinin mikro boyutta bırakmış olduğu etik kavrayışı, Bauman'da tüm dünya üzerinde adaletin yani makro, bütünsel etiğin sağlanmasını çabalamaktadır. Bu ahlak sahnesinin iki kişilik bir aradalığından toplumsal adalete gidilebilecek dönüşmesi beraberinde müphemliği ve belirsizliği de getirecektir. Bauman (2001:18) bunu şöyle ifade eder:

"Postmodernlik, ahlaki kişinin aynı anda hem baş belası hem de şanslıdır ve de, postmodern durumun bu iki yüzünden hangisinin ayakta kalacağı da ahlaki bir sorundur."

Bu postmodern siyaset, modernitenin temel düsturları olan "özgürlük, eşitlik ve kardeşlik" ilkelerinin yerini "özgürlük, farklılık ve dayanışma" üçlü ilkesine bırakması ile mümkün görünmektedir (Bauman, 2000:296).

9. Genel Değerlendirme ve Tartışma

Bu makale çerçevesinde; Bauman'ın özellikle Türkçe'ye çevrilmiş ve düşünömsellik konusunda önemli yerler tutan belirli metinleri üzerinden hareket edilmiştir. Bu bağlamda, Bauman değişen, farklılaşan dünya ve insanlık koşulları, durumları, kayganlaşan zeminler, modernitenin bilinen tüm referanslarının sorgulanıp kriz durumunun çözümlenmesi ve bütün bunların ötesinde farklı açılımlar, değerlendirmeler gerçekleştirme hususunda sosyal bilimlere modernitenin bilim anlayışından farklı sorumluluklar yüklemiştir ve farkındalık yaratmanın sosyal bilimlerin değerlendirmeleri ve çözümlenmeleriyle yapılabileceğini düşünmüştür. Bu bağlamda sosyoloji ve sosyal bilimlere büyük bir sorumluluk düşmektedir. Bu sorumluluk hem sosyoloji pratiğinin yerine getirilmesi hem de sosyoloji pratiğinin temel araştırma nesnesi konumundaki toplum, toplumsallık ve toplumsallığın oluşturduğu farklı ilişkisellikler açısından da önemlidir. Bu çerçevede bir entelektüel sorumluluk olarak, Bauman eserlerinde sınıf ilişkilerinden toplumsal cinsiyet ilişkilerine, etnisite tartışmalarından cemaatlere, kent planlarından, küreselleşmeye kadar modern yaşamın ve modernitenin hemen hemen her sosyolojik meselesine yer verir. Modernlik ve modernitenin kendisini ele alıp incelemeyen ve eleştirel değerlendirmeye tabi tutmadan kanımca düşünömsellik ilkesi, sosyolojinin sosyolojisini yapmak pek olası görünmez.

Bauman tam da bu temelde, modernitenin geleneksel, Ortodoks, statik sosyal bilimler tartışmalarına ve kavramsallaştırmalarına girmekte, klasik sosyolojinin sınırlarını zorlamakta özellikle eserlerinde akademik sosyal bilim disiplinlerinin keskin sınırları arasında geçişlilik, belirsizlik, geçirgenlik niteliklerini ifadelendirmektedir. Bauman'ın (2011), "Sosyoloji" olarak kavramış olduğu alan topyekûn "Sosyal Bilimler" olmaktadır. Onun yazılarında,

Toplumsal sistem, yapı, belirlilik, birey-toplum ve birey-yapı gerilimi ve sınırlandırmalar, yerini, sürece, akışa, etkileşim, iletişim, toplumsallık, sosyallık, habitat, öz oluşum, öz toplanım, aylak, turist ve bunlar gibi kavramlar ve çözümlenmelere bırakmıştır. Bu kavramlar ve çözümlenmeler onun düşünümSELLİK çabasının yansımaları gibidir. Onun postmodernite kavrayışı da bu düşünümSELLİK çabası çerçevesinde değerlendirilebilir. Onun postmodernite kavrayışı “her şey uyar”, “büyük anlatılar bitti”, “her şey görelidir” savlarından farklı bir düşünceye işaret eder. Buna göre; Bauman, postmodern durum olarak nitelenen dönemdeki gelişmeleri, oluşumları değerlendirilirken akıcılık, süreklilik, akışkanlık, başka bir hale gelebilirlik temelinde incelemektedir. Bauman için sosyal bilimler, anlamları kapatmaz ya da dondurarak sabitleyemez. Sosyal bilimler gündelik yaşamla ilintili, bizatihi pratikle ilgili yorumlar toplamı olmaktadır. Bu nedenle “sosyolojik düşünmek” tek bir yoruma indirgenemeyerek, tek merkezli, sabit açıklamalardan uzaklaşarak çoklu yorumlar zemininde ele alınır. Bu durumda tek, hâkim ve yüce olarak nitelendirilebilecek açıklamalar ve yorumlardan ziyade bu açıklama ve yorumların birbirleriyle konuştukları, hiçbir anlayışın birbirini baskı altına almadığı müzakereye dayalı bir sosyolojik düşünmeden ve eylemeden bahseder.

Bauman için, sosyoloji ve tabii ki sosyal bilimler; insan eylemlerini, edimlerini, deneyimlerini geniş çaplı oluşumlar olarak kavrayan, görme alışkanlığını sağlayan, bu oluşumları karşılıklı bağımlılık ağına takılan aktörlerin rastlantısal olmayan birliktelik olarak kavranan alanlar niteliğini taşımaktadır (Bauman, 2011). Sosyal bilimciler, bu bağlılığı sağlayan durumu sağduyu olarak belirtirler ve onu anlamaya ve aşmaya çalışırlar. Sosyal bilimler, insanları sağduyusal bilgileri yeniden gözden geçirmeye, daha eleştirel bakmaya, onunla hesaplaşmaya sevk eder niteliktedir. Şeylerin görünenden veya görünmeyenden, inanılandan daha farklı, beklentilerin dışında olabilecekleri konusunda da Sosyal Bilimler farkındalık yaratmaktadır. Böylelikle Sosyal Bilimler belirlemeleri ortaya sermektedir. Bauman’ın bütün eserlerindeki ufuk, “ötekini” anlama ve “ötekini belirleyen anlam dünyasını” anlama çabası ve bununla birlikte modernitenin şiarı olan ben ve öteki arasındaki sınırların, duvarların aşılması çabasıdır. Bu durum Bauman’ı insan üzerinde düşünmeye odaklandırmakta ve bu tartışmalarla Antropoloji alanına da yaklaşan eleştirel bir yaklaşımı benimsemesine yol açmaktadır. Bu anlayış ve algılayış, insanın özgürlüğüne katkıda bulunmaktadır. Bir kişinin özgürlüğü başka bir kişinin özgürlüğünden üstün olmamaktadır. Farklı yaşam tarzları ve seçme özgürlüğünün gerçekleştirilmesi, genişletilmesi sayesinde kişilerin özgürlüğünden bahsetmek olasıdır. Bu da elbette onun postmodern etik olarak kavradığı bir zemin çerçevesinde düşünülebilir. Böylesine bir etiğe yaslanan bir düşünümSELLİK toplum olmanın ve bu oluşun bilimini yapmaya çalışan sosyolojinin ufku genişletir. Bu etik nosyonu hususunda belirli ayırım ve zorlamaların üstünden gelinebilir ve her şeyin ötesinde farklı farklı kişiler ve sosyalliklerden kurulu toplum düşüncesine katkı sunar. Elbette Bauman’ın bu yaklaşımı eleştire tabi tutulabilir ve çözüm önerileri olarak algıladığımız etiğe saplanması ve onu diğer alanlardan bağımsızmış gibi sunması bu eleştirinin bazı noktalarını oluşturabilir. Ne ki, bana göre bütün dünya problemleri karşısında gerek toplumu oluşturan bireyler gerekse de bunun bilimsel pratiğini yerine getirmeye çalışan sosyoloji disiplinin düşünümSELLİĞİ

hususunda etik nosyon önemli bir başlangıç noktasını oluşturmaktadır. Kaldı ki, Bauman’ın etik kavrayışı politik olanla kurduğu bağlantılar sebebiyle Kant’ın etik anlayışından ayrılır ve temel ilkeleri bütün farklılıkları içinde sosyal olanı özgürlük, farklılık ve dayanışma ilkeleri çerçevesinde ele almaktır. Bauman’ın düşünümSELLİK ilkesi çerçevesinde ayırım noktasını tam da burada postmodern etik kavrayışında görmektedir.

Bauman’ın iyimser bir tonda belirttiği üzere mevcut gelişmeler çerçevesinde farklılaşan sosyal bilimlerin, yukarıda bahsettiğimiz özgürlüğü göz önüne alarak tek tipte, tek boyuttaki yaşamı bizlere baskı ile kuran, oluşturan otoritelerin amaçlarını bozmakta olduğunu, hatta yıkıcı bir kuvvet olarak kendini kurmakta olduğunu belirtir. Bauman, bu hususta, Walter Benjamin’den tarih anlayışını devralarak yani onun “Tarih’in ihtimaller mezarlığı olduğu” fikrinden hareket ederek her çözüm önerisinin, her inancın kesin ve evrensel olmadığını yani kısmi ve perspektifsel, konumsal olduğunu bildirir ve her şeyin tartışmaya açık ve tartışmalı olduğunu düşünür (Bauman, 2011:60). Bu tartışma da sosyal bilimlerin düşünümSELLİĞİNİ oluşturan en önemli yerdir. Sosyal bilimlerin amacı, tarihin katliamından kurtulmuş olan, varlığını sürdüren ihtimalleri canlı tutmaya çalışmaktır. Bu canlı tutuş da elbette etik nosyondan bağımsız değildir. Buna göre Bauman’ın kavrayışına göre Tarih ve Sosyal Bilimler önceden verilmiş istikametleri olmayan bağımsız olaylar dizilerini oluşturmaktadırlar. Bu nedenle de bu alanların düşünümSELLİĞİ daha dikkatli, daha çoklu, daha heterojen değerlendirmelere ve yorumlara kapı aralamak durumundadır.

Kaynaklar

- BAUMAN,Z.(1996).Yasa Koyucular ve Yorumcular,(çev. K. Atakay), İstanbul: MetisYayınları
- BAUMAN, Z.(1997). Özgürlük,(çev.:K.Eren), İstanbul: Sarmal Yayınları
- BAUMAN, Z.(1998). Postmodern Etik, (çev.:A. Türker), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- BAUMAN, Z.(1999). Çalışma, Tüketim ve Yeni Yoksullar, (çev.: Ü. Öktem),İstanbul: Sarmal Yayınları
- BAUMAN, Z. (1999).Küreselleşme, (çev.: A. Yılmaz), İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- BAUMAN,Z. (2000).Postmodernlik ve Hoşnutsuzlukları,(çev.: İ. Türkmen), İstanbul. Ayrıntı Yayınları.
- BAUMAN, Z.(2001). Parçalanmış Hayat,(çev.: İ. Türkmen), İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- BAUMAN, Z.(2002). Modernite,Postmodernite ve Etik. Doğu- Batı sayı:19, 51-61.
- BAUMAN, Z.(2003). Modernlik ve Müphemlik, (çev.: İ. Türkmen), İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- BAUMAN, Z.(2007). Modernite ve Holocaust,(çev.: S.Sertaboğlu), İstanbul: Versus Yayınları
- BAUMAN, Z.(2011). Sosyolojik Düşünmek,(çev.: A. Yılmaz), İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- ÇIRAKMAN, E.(2000). Levinas’ta Öteki ve AdaletDoğu-Batı, sayı:13,s.179-200.

KARAKAYALI, N. (2007). Bourdieu, Adorno ve Sosyolojik Düşüncenin Sınırları (der.) G. Çeğin, E. Göker, A. Arlı ve Ü. Tathıcan, Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi içinde, İletişim yayımları: İstanbul.

LEVİNAS, E.(2005). Zaman ve Başka,(çev.:Z. Direk),İstanbul: Metis Yayınları

SAYIN, Z. (2002). Başkalık Deneyimi. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları

Mobil Sağlık Uygulamalarının Hastanelerde Kullanılabilirliği: Hastane Yöneticileri Üzerine Bir Araştırma*

Hüseyin Demir¹ Elif Türkan Arslan²

¹ Hacettepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü, Sağlık Ekonomisi ve Politikası Anabilim Dalı

² İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Sağlık Yönetimi Bölümü, Sağlık Ekonomisi ve Politikası Anabilim Dalı

Özet

Amaç: Mobil teknolojiler sağlık hizmetlerinde ortaya çıkan çoğu problem ile başa çıkmada bir araç olarak görülmektedir. Bu çalışmanın amacı, mobil sağlık uygulamalarının hastanelerde kullanılabilirliğini araştırmaktır. **Yöntem:** Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın evrenini İzmir ilinde bir kamu hastanesinde çalışan 18 üst ve orta kademe yöneticisi oluşturmaktadır. Çalışmada amaçlı örnekleme yöntemlerinden kartopu örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırma, alanında uzman 2 kişinin görüşü alınarak hazırlanan 5 demografik soru ve 15 ifade ile gerçekleştirilmiştir. Araştırma, derinlemesine, bireysel, yarı yapılandırılmış yüz yüze mülakat tekniği kullanılarak 10 yönetici ile yapılmıştır. Verilerin analizinde Walcott'un 3 aşamadan oluşan nitel veri analizi süreci benimsenmiştir. **Bulgular:** Araştırma sonuçlarına göre mobil sağlık uygulamalarının hastanelerde kullanılabilir bir araç olduğu saptanmıştır. Mobil sağlık uygulama kullanımının bazı dezavantajları olduğu da ortaya konmuştur. Mobil sağlık uygulama kullanımı için teknik ve hukuki alt yapının güçlendirilmesi, hasta bilgilerinin bu uygulamalar üzerinden akışı önünde engel oluşturabilecek her türlü unsurun elimine edilmesi ve tam bir güvenlik söz konusu olmadan hasta bilgilerinin bu uygulamalarda akışının problem yaratacağı saptanmıştır. **Sonuç:** Sonuç olarak, ülkemiz için mobil iletişim teknolojilerinin sunduğu fırsatlardan yararlanılması için mobil sağlık uygulama kullanımına ilişkin pilot bölgelerin seçilmesi, elde edilen bulgular ışığında gerekli düzenlemelerin yapılması, bu düzenleme ve girişimlerin Türkiye'de yaygınlaştırılmasının daha çağdaş sağlık hizmetleri için oldukça gerekli olduğu düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Mobil Sağlık, Mobil Sağlık Uygulamaları, Sağlık Hizmeti, Hastaneler.

The Usability of Mobile Health Applications in Hospitals: A Research on Hospital Managers

Abstract

Aim: Mobile technologies have been seen as a solution to many problems in healthcare. The study seeks to investigate the usability of mobile health applications in hospitals. **Method:** In our study, qualitative research method was used. The universe consists of 18 upper and middle-level managers working in a public hospital in İzmir. Snowboard sampling method was utilized. The research was carried out with the help of both 5 expressions to obtain the demographic findings and 15 expressions were prepared by taking the opinions of 2 experts in the field. Techniques conducted in the study are with in-depth, individual, semi-structured, face-to-face interviews had with 10 managers. Walcott's 3-step qualitative data analysis process was applied to data. **Results:** The results indicate that mobile health applications are usable for hospitals. The results suggest that there are some disadvantages of using mobile applications besides positive impressions. It can be put forward that strengthening the technical and legal infrastructure for the use of mobile applications will enable the flow of patient information with a complete security. **Conclusion:** As a result, it is considered that the selection of pilot regions for the use of mobile applications, making necessary arrangements in the light of findings, dissemination of these regulations, and initiatives in Turkey are necessary for more contemporary health services.

Key words: Mobile Health, Mobile Health Applications, Healthcare, Hospital.

*Bu çalışma İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi'nce Bilimsel Araştırma Projesi (BAP) olarak desteklenen ve 27.12.2016 tarihinde jüri önünde başarılı olarak savunulan "Mobil Sağlık Uygulamalarının Sağlık Hizmetlerine İşlem Maliyeti Yaklaşımı Bağlamında Etkisi: Hastane Yöneticileri Üzerine Bir Araştırma" adlı Yüksek Lisans Tezi'nden türetilmiştir.

1. Giriş

Mobil sağlık uygulamaları, son dönemde sağlık hizmetleri endüstrisinin dikkatini fazlasıyla çekmektedir (Kumar et al. 2013: 228). Elektronik sağlığın bir boyutu olarak ele alınan mobil sağlık (Gartner, 2009: 19), sağlık hizmetlerinin mobil iletişim teknolojileri ile sunumu olarak ifade edilebilir (Wragge ve Co, 2014: 7-11; Tezcan, 2016: 33). Sağlık hizmetlerine talebin yüksek olmasından ötürü bu hizmete ihtiyaç duyan kişilere çoğu zaman cevap verilememesi sağlık sisteminin paydaşlarını problemi çözebilecek alternatif yollara yönlendirmektedir. Dünyada ve Türkiye'de kronik hastalıkların artış göstermesi, yaşlı nüfusun artışı ile birlikte sağlık hizmetine daha fazla ihtiyaç duyan insan sayısının artması vb. ile birlikte sağlık hizmetlerinin sunumuna yönelik yeni modeller gündeme gelmektedir. Bahsedilen durumlardan

dolayı mobil sağlık uygulamaları sağlık sisteminin ve hastanelerin karşı karşıya kaldığı çoğu probleme yönelik bir çözüm olarak görünmektedir ki sağlık yöneticilerin yaklaşık olarak %80'i (Ağaç, 2015) mobil iletişim teknolojilerinin sağlık hizmetlerinin sunumu için potansiyel bir araç olduğunu ifade etmişlerdir. Ayaktan ve yatarak tedavi alan hastaların uzaktan izlemi, vital bulgularının izlemi, hastaneye iletilmesi ve sağlık çalışanları ile zamanında paylaşılması gerek sağlık çalışanları gerekse de hastalar açısından oldukça önemli görünmektedir (Sloninsky, 2008: 17; Singh et al. 2014: 607; West, 2013: 6). Söz konusu uygulamalar sağlık çalışanlarına son derece esneklik vermesinin yanı sıra hastalara da kendi sağlık durumunu kontrol etme yönünde güç vermektedir ki bu durum mobil sağlığın temel hedefleri arasındadır (Pope et al. 2014; 121-122; Boston Consulting Group, 2012). Dolayısıyla sağlık sistemi açısından oldukça

önemli bir araç olarak görünen mobil sağlık uygulamalarının Türkiye'deki hastanelerde kullanımının daha etkili sağlık hizmeti sunumu için son derece önemli olduğu ileri sürülebilir. Mobil sağlık uygulamalarının sağlık hizmetleri için çok sayıda faydası olmasına karşın söz konusu uygulamaların iyileştirmeye açık yönlerinin bulunduğunu söylemek mümkündür. Bu nedenle, mobil sağlık uygulamalarının hastane düzeyinde kullanılabilirliğini tüm yönleriyle ele almak oldukça hayatidir. Bu çalışmada mobil sağlık uygulamalarının hastane düzeyinde kullanılabilirliği araştırılmıştır.

2. Mobil Sağlık Uygulamaları

2.1. Mobil İletişim Teknolojileri

2.1.1. Teknoloji

Teknoloji, teknik veya süreç bilgisi; zihinsel ve bedensel çaba sarf edilerek pratik alana katkı sağlayan bir değerdir. Teknoloji, dünyada karşılaşılan problemlerin çözülmesi için kullanılan araç, gereç, makine, cihaz vb. 'ne atfedilmektedir. Daha geniş anlamda teknoloji, insan amaçlarının yerine getirilmesini sağlayan bir araçtır (Akgemci ve Güleş, 2010: 31). Teknoloji, kültürü biçimlendiren ve değiştiren bir mekanizma olarak görülmektedir; matematik, fizik, kimya, biyoloji vb. bilim alanlarında insanlığın faydasına olacak ve günlük hayata değer katacak bulguların hayata geçirilmesidir. Yeni geliştirilen bir cihaz, yeni bir paradigma, bir fikir, iş süreci, yeni bir yöntem, yeni bir teknik vb. olmasının yanı sıra teknoloji, insanlığın yararına olması planlanan gelişmelerin bütünüdür (Kılıç, 2016: 43-44; Enginoğlu, 2015: 27; Basalla, 2013: 17-18; Arthur, 2011: 136). Teknoloji aynı zamanda bilimsel uygulama ve araştırmalar sonucu ortaya çıkan icat ve yeniliklerdir (Tengilimoğlu ve ark. 2012: 97). Arthur (2011:122) teknolojiyi, eldeki amaca yeni veya farklı bir ilke uygulayan araç olarak nitelendirmektedir.

2.2. Mobil İletişim Teknolojisi Kavramı

Mobil iletişim teknolojileri, kişilerin sağlık statülerinin korunması, iyileştirilmesi ve geliştirilmesine yönelik kullanılan, kişisel ve paylaşılabilen teknolojik cihazlar olarak tanımlanmaktadır (Liu et al. 2011: 2032). Mobil iletişim teknolojileri olarak adlandırılan akıllı telefonlar, tabletler vb. teknolojik ürünler sadece iletişim ve sosyalleşme aracı olarak değil, çok çeşitli fonksiyonların icra edilebileceği cihazlar olarak tasarlanıp geliştirilmektedir. Geliştirilen multifonksiyonel mobil cihazlar, akıllı telefonlar, e-posta gönderme, alma, mesajlaşma, internette arama gerçekleştirme ve spesifik bir alana yönelik uygulama indirme özelliklerine sahiptir. Taşınabilir bir telefon ve aynı zamanda bir bilgisayar olan akıllı telefon, kişiye istediğini her zaman ve her yerde yapma olanağı sağlamaktadır. Sağlık otoriteleri tarafından değerlendirilen bu potansiyel, sağlık hizmetlerinin bu akıllı cihazlar üzerinden verilmesine olan inancı arttırmaktadır (Singh et al. 2014: 606). Mobil iletişim teknolojilere ilişkin yapılan sınıflandırma aşağıda gösterilmiştir (Sloninsky, 2008: 17; Singh et al. 2014: 607; West, 2013: 6).

✓ Mobil telefonlar

Sesli veya görüntülü olarak gerçek zamanlı iki yönlü iletişime olanak sağlayan ve çeşitli teknik fonksiyonları destekleyen bir araçtır.

✓ Kişisel dijital danışman ve akıllı telefonlar

Kişisel dijital danışman, sağlık çalışanına klinik karar vermede kolaylık sağlayan bir araçtır. Akıllı telefon ise iki

yönlü iletişime olanak sağlayan ve karmaşık nitelikte fonksiyonların yapılabildiği teknolojik üründür.

✓ Hasta gözlem cihazları

Hastaların sağlık durumuna ilişkin vital bulguların sağlık çalışanına iletilmesi için kullanılan teknolojik ürünlerdir.

✓ Mobil tele-tıp / tele-hizmet cihazları

Hastanın uzaktan izlemi, hastalığına teşhis konulması için kullanılan cihazlardır.

✓ Mobil öğrenme için MP3 oynatıcılar

Bireylerde davranış değişikliği yaratılması yoluyla sağlık durumlarının iyileştirilmesi ve geliştirilmesi için kullanılan cihazlardır.

2.3. Mobil Uygulamalar

Mobil uygulama, mobil cihazların inovatif bir dönüşüm geçirerek geliştirilmesi ile akıllı cihazlara indirilebilen ve belli bir alana özgü olarak kullanılabilen yazılım olarak tanımlanmaktadır. Mobil uygulamalar, davranış değişikliği yaratmada ve kişilerin yanlış alışkanlıklarından dolayı geliştirdikleri sağlıklı olmayan davranışların iyileştirilmesi ve geliştirilmesinde stratejik bir araç olarak değerlendirilmektedir (Burke et al. 2012: 21; Singh et al. 2014: 606). Mobil uygulama, kişiye ait cihaz üzerinden appstore veya android gibi uygulama mağazalarında kullanıcıya ait bilgilerin girilmesi ve akıllı cihaza indirilip kullanılan bir yazılımdır (Bellman et al. 2011: 191; Kamsu-Foguem ve Foguem, 2014: 266; Liu et al. 2011: 2022). Mobil uygulamaların geliştirilmesi mobil iletişim teknolojilerinin oluşturduğu inovatif bir olgu olarak kabul edilmektedir (Singh et al. 2014: 606; Güler ve Eby, 2015: 47).

Mobil uygulamalar, ABD savunma bakanlığında hizmet veren askerlere geçirdikleri travmalar sonrası psikolojik eğitim verme amaçlı olarak geliştirilmiştir. Yani söz konusu uygulamaların ilk ortaya çıkışı, asker sağlığının psikolojik destek verilerek çeşitli tekniklerle geliştirilmesi amacıyla yöneliktir. Travmatik beyin hasarı olan askerlerin yaşadıkları olay sonrası solunum bozuklukları, sinir-endişe halleri ve stres hallerinin iyileştirilmesi amacıyla geliştirilmiştir. Buna yönelik geliştirilen mobil uygulamalar; ACT Coach, BioZen, Breathe2Relax, CBT-i Coach, ConcussionCoach, CPT Coach, LifeArmor, MindfulnessCoach, MovingForward, mTBI Pocket Guide, NavyLeaders Guide, 4 Coach, StayQuit, T2 MoodTracker, TacticalBreather ve Virtual Hope Box olarak belirtilmektedir (Luxton et al. 2014: 431).

2.4. Mobil Sağlık Uygulamaları

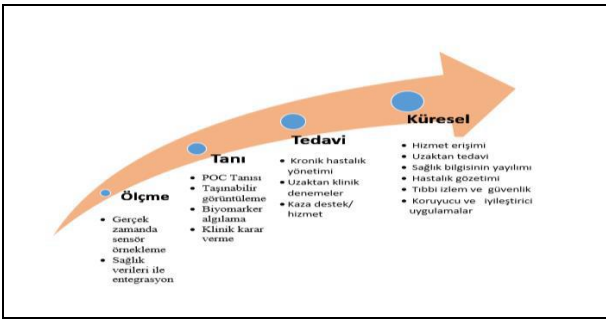
2.4.1. Mobil Sağlık Uygulaması Kavramı

TÜSİAD'ın Mobil Sağlık Raporu'nda mobil sağlık, "toplumu bilinçlendirme, hastalıklar hakkında uyarılarda bulunma ve yönlendirme amaçlı SMS mesajlarından, görüntülü tele konsültasyon ve tele ziyaret uygulamalarına; cep telefonundan veya internet sitesinden randevu almaktan, taşınabilir veya giyilebilir cihazlardan tıbbi verilerin gönderilmesine; bireyin akıllı telefon uygulamaları ile kendine renk körlüğü testi uygulamasından, uzaktan kronik hastalık yönetimine kadar çok geniş bir yelpazede uygulama alanı bulmaktadır" olarak ifade edilmiştir (Tezcan, 2016: 33). Wragge ve Co (2014), sağlık alanında devrim niteliğinde değişimlerin yaşandığını ve sağlık hizmeti sunumunun geleneksel bir yapıdan bireysel ve hasta merkezli bir yapıya doğru evrildiğini belirtmiş olup bu doğrultuda mobil sağlığı

sağlık hizmetlerinin, mobil iletişim cihazları ile dağıtımı olarak belirtmiştir. Mobil teknolojilerin sağlık hizmetleri alanında kullanımı yeni bir paradigma olarak ifade edilmiştir. Sağlık hizmetleri sunumunda yeni bir yöntem olan mobil sağlık, sağlık hizmetlerinin mobil teknolojiler ile sunumudur (Kumar et al. 2013: 228). Diğer yandan mobil sağlık, sağlık hizmetlerinin elektronik cihazlar üzerinden geliştirilen uygulamalar ile sunulması olarak da tanımlanabilir. Bilgi ve iletişim teknolojileri ve sağlık hizmetleri arasındaki ilişkiyi göstermekte kullanılan mobil sağlık kavramı, sağlık hizmetlerinin mobil ve giyilebilir cihazlar ile sunumu şeklinde de ifade edilebilir.

2.4.2. Mobil Sağlık Uygulamalarının Gelişim Süreci

Sağlık hizmetleri sunumunda özellikle ABD ve İngiltere gibi ülkelerde kullanılmaya başlanan mobil sağlık uygulamalarının gelişim sürecini belirtmek gerekmektedir ve bunu Şekil-1'de görmek mümkündür.

Şekil-1: Mobil Sağlık Uygulamalarının Gelişim Süreci

Kaynak: Kumar et al. (2013). Mobile Health Technology Evaluation, s. 229.

Şekil-1 incelendiğinde, mobil sağlık uygulamaları ile çok farklı işin yapılabilceğini söylemek mümkün görünmektedir. Bu uygulamalar ile gerçek zamanlı olarak hastanın bilgileri kolay bir şekilde elde edilebilmekte hasta ile sürekli irtibat halinde kalınabilmektedir. Hastanın bilgileri elde edildikten sonra tanısı konulabilmektedir. Hekim akıllı cihazı ile hastanın tetkik, radyolojik inceleme vb. sonuçlarını görüntüleyip hastalığa teşhis koyabilmektedir. Bu anlamda mobil sağlık uygulamalarının karar destek görevi gördüğü de söylenebilir. Hastanın tedavisine ilişkin olarak tanı konup tedavisine karar verildikten sonra mobil uygulama üzerinden hastanın sağlık durumunu kontrol edilebilmekte, gerekli görüldüğü takdirde sağlık kurumuna yönlendirilebilmektedir. Daha geniş açıdan bakıldığında ise kronik hastalığa sahip hastaların takibi, hastalığın uzaktan denetiminin sağlanması, sağlık durumlarının geliştirilmesine yönelik olarak hastanın yönlendirilebilmesi de mobil sağlık uygulamaları ile yapılabilmektedir. Dolayısıyla mobil sağlık uygulamaları çokçeşitli fonksiyonları yerine getirebilmektedir. Bugüne kadar yaşanan gelişmelere bağlı olarak bu fonksiyonlar yerine getirilebiliyorsa, mobil sağlık uygulamaları ile yakınelecekte daha karmaşık işlerin görülebileceği öngörülebilir.

2.4.3. Mobil Sağlık Uygulamalarının Gerekliliği ve Kullanım Alanları

Mobil uygulamalar, sağlık kurum ve kuruluşlarının merkeziliklerini azaltma yönünde hastalara esneklik sağlamaktadır. Kişi, acil ve müdahale gerektiren haller dışında, sağlık hizmeti almak için hastaneye gitmeyecek, bulunduğu yerden bu hizmeti alabilecektir. Bu olanak, sağlık

hizmetleri sunumunda daha pratik olup, daha düşük maliyetli hizmet sunumuna imkân sağlamaktadır (Sloninsky, 2008: 20). Mobil sağlığın geliştirilmesinin nedenleri şöyle sıralanmaktadır (Pope et al. 2014: 119; Mather et al. 2014: 8):

- ✓ Ortalama yaşam süresi uzamakta, buna bağlı olarak kronik hastalıklar artış göstermektedir.
- ✓ Yapılan harcamalara rağmen sağlık sistemindeki problemlere kalıcı çözüm bulunamamakta, hastalar gerektiği gibi takip edilememektedir.
- ✓ Sağlığın kişiselleştirilmesi gerekir. Sadece sağlık kurumu ve doktor merkezli bir anlayışın yerine hasta veya birey merkezli sağlık hizmetlerinin sunumu söz konusu olmalıdır.

Mobil sağlık uygulamalarının kullanım alanlarını da şöyle sıralamak mümkündür (Velez et al. 2014: 189-191):

- ✓ Hastaları belli davranışları yerine getirmede yönlendirebilir, bazı konulardahastalarda farkındalık yaratılabilir.
- ✓ Hasta-doktor iletişiminin sağlanmasında kullanılabilir.
- ✓ Kaynaklara zaman ve mekân kısıtı olmaksızın erişim sağlanabilir.
- ✓ Hasta başında raporlama yapılabilir.
- ✓ Hastalığın uzaktan yönetimi sağlanabilir.
- ✓ Hasta eğitim programları düzenlenebilir.
- ✓ Profesyoneller arası iletişim sağlanabilir.
- ✓ Mobil sağlık uygulamaları ile izlenebilecek hastalıklar diyabet, hipertansiyon, evde bakım, KKY, KOAH, Neoplazmik Hastalıklar, Obezite, Postoperatif Hastalar, NöroDejeneratif Hastalıklar (Parkinson, Alzheimer vs.) olarak belirtilebilir. Birliktekanımızca bu hastalıkların sayısını arttırmak mümkündür.

2.4.4. Mobil Sağlık Uygulamalarının Faydaları

Mobil sağlık uygulamalarının kullanımı sonucu elde edilmesi öngörülen bazı yararlar şunlardır (Patrick et al. 2008: 178-180):

- ✓ Mobil sağlık uygulamalarının sağlık kurumlarında kullanılabilirliği sağlanır.
- ✓ Teknolojiyi kullanan doktorun verimliliği arttırılır.
- ✓ Hasta ve hasta yakınlarının memnuniyet düzeyi arttırılır.
- ✓ Hasta ve hasta yakınlarının sağlık bilgisi düzeyleri arttırılır.
- ✓ Verilen hizmete bir geri ödeme bölümünün eklenmesi, böylece sağlık hizmetleri maliyetleri azaltılabilir ve finansmanı sağlanabilir.
- ✓ Gizlilik, güvenlik ve mahremiyetin sağlanması, bununla ilgili kalıcı çözümlerin elde edilmesi sağlanabilir.

Mobil sağlık, sosyo-ekonomik bir etki yaratmasının yanında sağlık hizmetlerinin etkililiği ve verimliliğinin artmasında önemli bir role sahip olabilmektedir. Bunu dörtyolla görmek mümkündür (Franco ve Tursunbayeva, 2014):

- ✓ **İyilik hali ve önleme:** Kişilerin desteklenmesi, eğitim, farkındalık yaratma ve davranışların değiştirilmesi gibi araçlarla, kişilerin sağlık statülerinin iyileştirilmesi, hastalık insidansının düşmesini sağlama, böylece daha sağlıklı bir toplum yaratılabilir.
- ✓ **Teşhis:** Hastalıkların erken teşhis edilmesi ve böylece hastalığın kişiler üzerindeki şiddetinin azaltılması,

daha sonraki süreçlerde, hem hastayı hem de hastaneyi daha yüklü maliyetlerden kurtarmak.

✓ **Tedavi ve Gözlem:** Hastaların mobil iletişim teknolojileri ile uzaktan takipedilmesi, hastaların hastaneyi ziyaret etmelerinin azaltılması sağlanabilir.

✓ **Daha güçlü sağlık sistemi:** Klinik karar verme geliştirilebilir, fiziksel ve beşeri kaynaklardan en üstün şekilde faydalanılabilir.

3. Hastaneler

3.1. Hastanelerin Tanımı

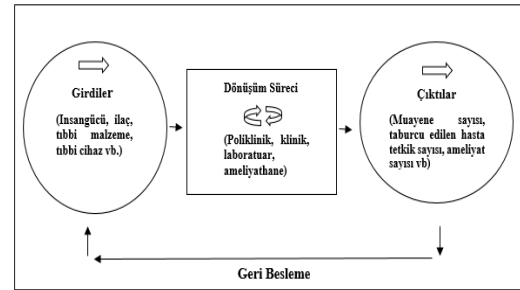
Hastaneler, Yataklı Tedavi Kurumları İşletme Yönetmeliği'ne (YTKİY) göre "*hasta ve yaralıların, hastalıktan şüphe edenlerin ve sağlık durumlarını kontrolettirmek isteyenlerin, ayakta veya yatarak müşahede, muayene, teşhis, tedavi ve rehabilite edildikleri, aynı zamanda doğum yapılan kurumlar*" olarak tanımlanmaktadır (YTKİY, Madde 4). Ağırbaş (2016: 16) ise hastaneleri "*ekonomik, verimli ve etkili olarak her türlü sağlık hizmetinin kesintisiz üretildiği, eğitim, araştırma ve toplum sağlığı hizmetlerinin yürütüldüğü, çevreden etkilenen ve çevreyetikileyen, karmaşık, pahalı ve kendine özgü özellikleri olan ve profesyonel yönetimgerektiren sosyal kurumlar*" olarak tanımlamıştır. Hastaneler, fonksiyonları gereğiteknolojiden önemli ölçüde yararlanan hizmet birimleri; sağlık hizmetleri içerisindeki vazgeçilmez yeri önemi, ileri teknoloji gereksinimi, yüksek maliyetler ve profesyonelpersonel istihdamı vb. nedenlerle modern işletmecilik anlayışı ile yönetilmesi gereklilikurumlardır (Esatoğlu ve Köksal, 2010: 233). Diğer bir deyişle hastaneler, muayene, teşhis, tedavi ve rehabilite edici sağlık hizmetlerinin sunulduğu, hastaların uzun veyakısa süreli tedavi gördükleri kuruluşlardır. Hastaneler, hizmet üretim kapasitesi vesağlık harcamaları bakımından sağlık sisteminin en önemli alt sistemidirler (Kavuncubaşı ve Yıldırım, 2012: 118).

Hastaneler birer açık sistemdir. Çevre ile etkileşim içerisinde olan, faaliyetlerini sürdürmek için çevreden kaynak temin etmek zorunda olan bu yapılar, girdileri çıktılara dönüştürerek dinamik denge halini korumaktadır. Hastanenin girdileri, insan gücü, hasta, malzeme, teknoloji, bilgi ve sermayedir. Çıktılar ise, hasta ve yaralıların tedavi edilmesi, toplum sağlığının yükseltilmesine katkıda bulunmak, eğitim ve araştırma faaliyetlerini yürütmek, klinik eğitimler vb. 'dir. Girdilerin çıktılara dönüşmesini sağlayan süreçler ise, hastane yönetiminin planlama, organizasyon, koordinasyon, yürütme ve kontrol fonksiyonlarından oluşmaktadır (Ağırbaş, 2016: 21).

Teknoloji ve tıp biliminde yaşanan gelişmeler, hastaneleri hızla değiştirerek önemini arttırmıştır. Daha fazla işlevsellik kazanan hastaneler, ülkenin sağlık harcamalarının büyük bir kısmının gerçekleştiği sosyo-ekonomik kurumlar olması nedeniyle daha fazla önem kazanmıştır. Ülkenin önemli miktardaki kaynaklarının bu kurumlarda harcanmaya başlanması, hastane sektörüne dikkatlerin çekilmesine sebebiyet vermiş bu kurumların yakından incelenmesini sağlamıştır (Coye ve Kell, 2006: 167; Tengilimoğlu ve ark., 2012: 97). Bu konuda Drucker (2013a: 35), daha iyi hasta bakım hizmetini daha ekonomik şekilde verecek bir hastanenin önemine dikkat çekmiş ve ileri teknolojinin bu amaç için oldukça etkili olabileceğini belirtmiştir.

3.2. Sistem Olarak Hastaneler

Hastanelere daha geniş açıdan bakıldığında, bu yapıların sadece sağlık hizmeti sunma görevi değil, diğer birçok görevin de icra edildiği yerler olmaları oldukça dikkat çekicidir. Hastanelerde sadece tıbbi hizmet sunulmamakta, tıbbi hizmetlerin yanı sıra, otelcilik, yemekhane, güvenlik vb. hizmetler de sunulmaktadır. Her sistem belirli bir çevrede faaliyetlerini sürdürmektedir. Bir sistem, çevresi ile bilgi, kaynak, materyal ve enerji alışverişinde bulunuyorsa açık sistemlerdir. Hastaneler de birer açık sistem olarak çevre ile yakın etkileşim içerisinde. Hastanede çalışan sağlık personeli, kullanılan teknoloji, tıbbi cihazlar, malzemeler vb. tüm faktörler hastanelerin çıktı olarak sağlık hizmeti üretmesi için olmazsa olmaz nitelikte kaynaklardır. Hastaneler bu kaynakları kullanarak çevreye sağlık hizmeti sunar ve toplumun sağlık statüsünün geliştirilmesine katkıda bulunur (Ağırbaş, 2016: 16). Hastane sistemine ilişkin genel çerçeve Şekil-2'de gösterilmiştir.

Şekil-2: Hastane Sistemi

Kaynak: Ağırbaş, İ. (2016). Hastane Yönetimi ve Organizasyon, s. 21.

Şekil-2'den görülebileceği üzere hastaneler, sağlık hizmeti üretmek için çevre ile etkileşim içerisinde. Çevreden personel, kaynak, enerji tedarik ederek bunları kendi bünyesinde dönüştürüp çevreye çıktı olarak sunmaktadır böylece çevreden aldığı geri bildirimler ile faaliyetlerini kontrol etmektedir (Ağırbaş, 2016: 21). Hastaneler dış çevreden oldukça etkilenmektedir. Ülkedeki sağlık politikası, sağlık organizasyonu, sağlık hukuku, eğitim ve personel politikası, finansal kaynaklar vb. faktörler hastanelerin işleyişi üzerinde önemli etkiye sahiptir. Daha geniş açıdan bakılacak olursa, yasal sistem, kültürel düzey, refah düzeyi, hükümet politikaları ve politik sistem hastanelerin etkilendiği diğer faktörlerdir (Tengilimoğlu ve ark. 2012: 96).

3.3. Hastanelerin Temel Özellikleri

Hastaneler esasen sağlık hizmeti sunmak üzere örgütlenmiş kurumlardır. Tıbbi kuruluş özelliği gösteren hastaneler, çok farklı nitelikte girdilerin kullanılması ile sağlık hizmeti üretme rolünün yanında diğer birçok rolü de üstlenmektedir (Djellal ve Gallouj, 2007: 181). Hastanelerin temel özellikleri şunlardır (Kavuncubaşı ve Yıldırım, 2012: 134-137):

- ✓ Çıktının tanımlanması ve ölçümü güçtür.
- ✓ Sağlık kurumlarında yapılan işler oldukça karmaşık ve değişkendir.
- ✓ Sağlık kurumlarında gerçekleştirilen etkinliklerin büyük kısmı acil ve ertelenemez niteliktedir.
- ✓ Yapılan işler hata ve belirsizliklere karşı oldukça duyarlıdır ve tolerans gösteremez.

✓ Sağlık kurumlarında uzmanlaşma seviyesi çok yüksektir.

✓ Sağlık kurumlarında işlevsel bağımlılık çok yüksektir. Bu nedenle farklı meslek gruplarının faaliyetleri arasında yüksek düzeyde eş güdüm gereklidir.

✓ Hastaneler başta olmak üzere tüm sağlık kuruluşlarında ikili otorite hattı bulunmaktadır. Bu durum eş güdümlenme, denetim ve çatışma gibi sorunlara yol açmaktadır.

✓ Sağlık kurumlarında insan kaynakları profesyonel kişilerden oluşmaktadır ve bu kişiler kurumsal hedeflerden daha çok mesleki hedeflere önem vermektedir.

✓ Hizmet miktarını ve sağlık harcamalarının önemli bir bölümünü belirleyen hekimlerin faaliyetleri üzerinde etkililiği yüksek olan yönetsel ve kurumsal denetim mekanizması kurulamamıştır.

Hastaneler, organizasyon açısından ele alındığı zaman özellikleri aşağıda belirtildiği gibi sıralanabilir (Seçim, 1991: 19-27).

✓ Hastaneler birer hizmet organizasyonudur.

✓ Hastaneler karmaşık yapıda, açık-dinamik sistemlerdir.

✓ Hastaneler matriks yapıda faaliyet gösteren organizasyonlardır.

✓ Hastaneler günde 24 saat hizmet veren organizasyonlardır.

✓ Hastaneler personelinin önemli bir kısmı bayanlardan oluşan organizasyonlardır.

3.4. Hastanelerin İşlevleri

Hastanelerin dört temel işlevi bulunmaktadır (Ağırbaş, 2016: 16; Kavuncubaşive Yıldırım, 2012: 118):

- ✓ Tedavi hizmetleri
- ✓ Koruyucu ve geliştirici sağlık hizmetleri
- ✓ Eğitim
- ✓ Araştırma

Tedavi hizmetleri, hastanelerin en eski ve en temel işlevidir. Hastanelerin temel yeteneği sağlık hizmeti üretmektir. Hastaneler, hasta ve yaralıları ve aynı zamanda doğum yapacak olan kişilere, ayaktan ve yatarak tanı ve tedavi hizmetleri sunan kurumlardır. Hastaneler, tedavi hizmetlerinin yanı sıra, koruyucu ve geliştirici sağlık hizmetlerinde de önemli rol oynamaktadır. Örneğin, sigara veya alkol bağımlılığı olan kişilere bu kötü alışkanlıkları terk etmeleri için tedavi hizmetleri verilebilmekte, bu kötü alışkanlıklara karşı mücadele edilebilmektedir. Hastaneler, eğitim hizmetlerinin yürütüldüğü kurumlar olarak da öne çıkmaktadır. Hastane personelinin hizmet içi eğitimi, öğrencilerin eğitimi, toplumun eğitimi ve hasta ve yakınlarının eğitimi verilen eğitimlerin en önemlileridir. Hastanelerin bir diğer önemli işlevi araştırmadır. Hastaneler, tıp bilimleri alanında araştırmaların yapıldığı merkezlerdir. Eğitim ve araştırma hastaneleri ve üniversite hastaneleri, araştırmaların en çok yoğunlaştığı merkezlerdir (Kavuncubaşive Yıldırım, 2012: 118-119).

4. Konuya İlişkin Literatür

Sağlık İstatistik Yıllığı 2013 Raporu'na göre Türkiye'de 2013 yılında bir kişi herhangi bir sağlık kurumuna ortalama 4,9 defa müracaat etmiştir. Müracaat edilen sağlık kurumları Sağlık Bakanlığına bağlı 1. ve 2. basamak sağlık hizmeti veren yapılarıdır. Ortalama olarak ifade edilen bu rakam

bölgelere göre değişmekle birlikte önceki yıllara göre artış göstermiştir. Yaşanan bu artışlar sağlık tesislerinin iş yükünün artışı, aşırı kaynak kullanımına dolayısıyla maliyetlerin düzensiz olarak artmasına sebep olmaktadır (Sağlık İstatistik Yıllığı, 2013). Dolayısıyla sağlık hizmetlerinde mobil iletişim teknolojilerinin kullanılması söz konusu problemlerin çözümünde etkili olacağı ileri sürülebilir. Burke et al. (2012), kişinin öz yönetiminde kilo yönetimine olanak sağlayan mobil uygulamaların geliştirilmesini, kişilerin sürekli olarak takip edilmesi ayrıca kişinin de kendisini her gün düzenli olarak takip edip kontrol etmesini daha bilinçli ve sağlıklı bireylerin yetiştirilmesinde önemli bir araç olarak görmektedir. Wu et al. (2014) ve Wu ve Hommel (2014), akıllı telefonların gelişimi ve kullanımıyla birlikte poliklinik hizmetlerinde sms kullanımının önemi üzerinde durmuşlardır. Nakamura et al. (2014: 16), meta analizini yöntem olarak kullandıkları çalışmalarında, kronik kalp krizi hastalarının uzaktan gözlenmesinin sağlık sonuçları üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Çalışma sonucunda, kronik kalp hastalığı olan hastaların sağlıklarının uzaktan hasta gözlemi yoluyla iyileştirilebileceği sonucuna varmışlardır. Al-Hadithy ve Ghosh (2013), akıllı telefon kullanımının plastik cerrahi üzerindeki etkilerini araştırmışlardır ve çalışma sonucunda söz konusu akıllı cihazların potansiyel olduğunu ortaya koymuştur. Semple et al. (2015), 65 hasta üzerinde mobil uygulama kullanımının etkilerini araştırmıştır. Çalışmada, göğüs ve ortopedi ameliyatı sonrası hastaların izlenmesinde mobil uygulama kullanımı yoluna gidilmiştir. Hastalardan 30 gün boyunca ameliyat sonrası durumları ile ilgili bilgiler ve ameliyat bölgesinin fotoğraflarının çekip uygulamaya yüklenilmesi istenmiştir. Araştırma sonucunda, mobil uygulama kullanımının cerrahlara esneklik sağladığını ve kabul edilebilir olduğu, gelişmesi olası komplikasyonlara erken müdahale imkânı sağlayabilmesi bakımından post-operatif dönemde hastaların gözleminde yeni bir çözüm olabileceği belirtilmiştir.

Hastanelerde mobil sağlık uygulamalarının kullanımına yönelik Işık ve Güler'in (2010) çalışması oldukça önemlidir. Söz konusu çalışmada mobil iletişim imkânlarının olanak sağladığı tele-tıp ile hastanelerin teşhis merkezi olmaktan çıkabileceğini ve sadece müdahale yeri haline gelebileceği belirtilmektedir. Diğer yandan The Economist Intelligence Unit (2015), Amerika'da Arizona eyaletinde kırsal alanda yaşayan 50 kişi üzerinde mobil cihaz tabanlı 3 olaylık bir periyotta gözlem gerçekleştirmiştir. Bu gözlemler, nabız ölçme, oksijen seviyesi, tansiyon ve kilo ölçümlerini kapsamaktadır ve bu bilgiler direkt olarak sağlık sunucusuna iletilmektedir. Üç ay sonunda, kişi başına hastanede geçirilen süre 5 ile 14 gün arasında azaltılmış ve kişi başı 90.000 dolar tasarruf edildiği tespit edilmiştir. The Economist Intelligence Unit (2015), Çin'de kalp sağlığı için kablosuz sağlık programını başlatmış ve kardiyovasküler hastalığı olan 1100 kişiye mobil cihaz vererek bunları belli bir süre izlemiştir. Bu çalışma ile sağlık hizmetlerine eşit bir şekilde erişimin sağlandığı ve sadece kalp sağlığı ile ilgili hizmetlerde değil tüm sağlık hizmetlerini kapsayan mobil uygulamaların geliştirilmesi gerekliliği üzerinde durulmuştur.

Dünya Sağlık Örgütüne bağlı ülkelerin hemen hemen hepsinde mobil sağlık projelerinin uygulandığını söylemek mümkündür. ABD, Danimarka, İngiltere, İsveç, Hindistan, Angola, Malezya gibi ülkelerde sağlık hizmetlerinde çok

çeşitli amaçlarla mobil sağlık uygulamaları kullanılmaktadır. Tüberküloz hastalarının ilaç alımlarının izlemi için Pakistan'daki Out TB ve Nikaragua'daki X out TB projeleri; annelerin cep telefonu kullanarak sağlık merkezleri ile sürekli irtibatla olmalarını sağlamaya yönelik Tanzania'daki WiredMothers projesi; HIV/AIDS tedavisinde düzenli ilaç alımı ve randevulara uymaya ilişkin sms gönderimine dayanan Meksika'daki VidaNET projesi; cep telefonları ile sıtma tedavisine ilişkin ilaçların stok durumlarını kontrol etmeye yönelik Tanzania ve Gana'daki SMS for Life projeleri; Vietnam'da yaşayan insanların cinsel yaşam ve üreme sağlığına ilişkin eğitim ve farkındalık yaratma amaçlı Reaching Hard-to-Reach Populations projesi; HIV/AIDS teşhis ve tedavisiyle ilgili sağlık çalışanlarının hastaya ait bilgileri cep telefonu ile sisteme girmesini sağlamaya yönelik Ruvanda'daki Phonesfor Health projesi uygulanan mobil sağlık projelerinden birkaçıdır (Tezcan, 2016: 85-89).

Türkiye'de de mobil sağlık uygulamalarının kullanımına yönelik önemli girişimler olduğu söylenebilir. Acil hizmetlerde mobil veri aktarımını sağlamaya yönelik Wimax Ambulans Pilot projesi; uzaktan teletıp hizmetini sunmaya yönelik Adıyaman Teletıp Pilot projesi; sağlık portal ve mobil uygulama platformu niteliğinde olan Sağlık 365 projesi; mobil mesaj ile bilgilendirme amaçlı Turkcell Bebeğimi Beklerken/Büyürken projesi; sms ile uyarma amaçlı Turkcell Diyet projesi; uzaktan teletıp hizmeti sağlamaya yönelik Sağlıkmetre projesi; sms ile uyarma, kronik hastalık takibi amaçlı Doro Kolay Telefon Mobil İlaç Hatırlatma projesi; uzaktan teletıp hizmeti sunma amaçlı Sağlık Takipçim, Mobil Tahlil, Avea-Acıbadem Kronik Hastalık Yönetimi, Ankara Yaşam Destek Merkezi ve Uzaktan Güvenli Hasta Takibi projeleri; mobil pazarlama amaçlı Tabletle İlaç Pazarlaması projesi; mobil mesaj ile bilgilendirme amaçlı Avea Anne Oluyorum ve Avea Bebeğim Büyüyor projeleri; telekonsültasyon amaçlı Avea Alo Doktorum ve Türk Telekom Videofon Klinik projeleri; MHRS mobil, Mymediks Kişisel Sağlık Takip Sistemi ve Sağlık Artı projeleri mobil sağlık uygulamalarına ilişkin Türkiye'de uygulanan projelerden birkaçını oluşturmaktadır (Tezcan, 2016: 85-96).

5. Materyal ve Metot

5.1. Amaç ve Önem

Bu çalışmanın temel amacı, mobil sağlık uygulamalarının hastanelerde kullanılabilirliğini araştırmaktır. Mobil sağlık uygulamalarının hastane düzeyinde incelendiği bu çalışmanın sonucunda sağlık hizmetlerinin önemli paydaşları niteliğinde olan hastane yöneticilerinin mobil sağlık uygulamalarının hastanelerde kullanımının yararlı ya da iyileştirmeye açık yönlerini ortaya koymaları, buna yönelik çözüm önerileri getirmelerine ilişkin görüş belirtmeleri sağlanmış olacaktır. Dolayısıyla doğrudan söz konusu uygulamaların yönetim faaliyetlerini gerçekleştirecek ve bunların sonuçlarından etkilenecek kişilerin konuya ilişkin görüşleri ve tutumları saptanmış olacaktır. Bu durum çalışmanın önemli yanını oluşturmaktadır. Çalışmanın beklenen faydaları, bu konudaki literatüre katkı sağlamak, mevcut boşluğu doldurmak, mobil sağlık uygulamalarının hastanelerde kullanılabilir olup olmadığına vurgu yapmak ve konunun önemine dikkat çekmektir.

Araştırmanın problem cümlesi, “mobil sağlık uygulamaları hastanelerde kullanılabilir mi?” olarak belirlenmiştir.

5.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini T.C. Sağlık Bakanlığı İzmir Tepecik Eğitim ve Araştırma Hastanesi'nde çalışan 18 üst ve orta kademe yöneticisi oluşturmaktadır. Araştırmanın bu hastanede yapılmasının nedeni, söz konusu hastaneye ait mobil uygulamanın olması ve hastanenin çeşitli amaçlarla mobil uygulamayı aktif olarak kullanmasıdır. İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi'nden etik kurul onayı ve İzmir İli Kamu Hastaneleri Birliği Kuzey Genel Sekreterliği'nden ise hastanede araştırma yapılabilmesi için gerekli izin sağlanmıştır (25 Ocak-25 Haziran 2016). Bu çalışmada, amaçlı örnekleme yöntemlerinden biri olan kartopu (zincirleme) örnekleme yöntemi kullanılarak örneklem belirlenmeye çalışılmıştır. Kartopu örnekleme yöntemi, araştırmacının problemine ilişkin olarak zengin bilgi kaynağı olabilecek birey veya durumların saptanmasında etkilidir. Araştırma konusu ile ilgili kimlerin bilgi sahibi olduğu ve kimlerle görüşme yapılması gerektiğini vurgular. Araştırma süreci ilerledikçe elde edilen isimler veya durumlar kartopu gibi büyümeye devam eder, belirli bir süre sonra görüşülmesi gereken birey veya ilgilenilmesi gereken durum sayısı azalmaya başlar (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 139). Olasılıklı olmayan bütün örneklem tekniklerinde olduğu gibi amaçlı örnekleme tekniğinde de katılımcıların benzer niteliklere (demografik özellik, tutum, deneyim) sahip olmaları araştırmanın sonuçları üzerinde oldukça etkilidir. Araştırmanın amacına daha uygun özellikler taşıdıkları için görüşmeler 10 yönetici ile yapılmıştır. Araştırmanın üst/orta kademe yöneticileri ile yapılmasının nedeni, söz konusu yöneticilerin kaynakları kullanmaya yetkili olmaları ve aynı zamanda mobil sağlık uygulamaları ile ilgili bilgi sahibi kişiler olmalarıdır. Hastane yöneticilerinin bu alanda edindikleri tecrübe ve bilgi birikimlerinden faydalanılmasının araştırmanın sonuçlarına doğrudan katkı sağlayacağı düşünülmüştür. Bunun sonucunda alana katkı sağlayabilecek daha gerçekçi sonuçların elde edilmesi hedeflenmiştir.

5.3. Teknik ve Yöntem

Bu çalışma, nitel araştırma türündedir. Nitel araştırmalar bir olayın veya durumun asıl doğasını anlamak için ve araştırmacıyı kesin sonuçlara götürmeyen, ele alınan ortam içerisinde değerlendirilen araştırmalardır. Nitel araştırma yöntemi, nicel araştırma yöntemi kullanımının uygun olmadığı çalışmalarda kullanılan bir yöntemdir (Yıldırım ve Şimşek, 2013: 45-47). Bu çalışmada nitel araştırma yönteminin kullanılmasının temel nedeni, mobil sağlık uygulamalarının Türkiye'de henüz çok yeni bir alan olması ve mobil sağlık hizmetlerine ilişkin tutumun anket yöntemi ile araştırılmasının istenilen sonuçların elde edilmesinde kısıtlar oluşturabilme ihtimalidir. Ayrıca, mobil sağlığın sağlık hizmetlerine etkisinin en iyi şekilde değerlendirilebilmesi ve daha gerçekçi sonuçlar elde edilmesi, doğal ortam içerisinde bir başka deyişle olayların geçtiği veya işin bizzat yapıldığı yerde buna ilişkin araştırmanın yapılması bu çalışma için oldukça önemlidir. Bu durum araştırmanın geçerliğini arttırmada önemli etkiye sahiptir.

Araştırmada veri toplama aracı olarak geliştirilen bir “görüşme formu” kullanılmıştır. Görüşme formu, yapılan

literatür taraması sonuçlarına dayanarak ve alanında uzman iki kişinin de görüşü alınarak hazırlanan 5 demografik soru ve 15 ifadeden oluşmaktadır. Bu çalışmada yüz yüze görüşme/mülakat yöntemi kullanılmıştır (Gürbüz ve Şahin, 2014: 380). Derinlemesine-bireysel, yarı-yapılandırılmış, yüz yüze mülakat tekniği ile yapılan 30 dakikalık görüşmelerde her katılımcının sorulara kendisinin yazarak cevap vermesi sağlanmıştır. Bu amaçla, araştırmacının araştırma süreci boyunca tarafsızlığı ve katılımcının ifade etmek istediklerini doğrudan aktarabilmesi hedeflenmiştir.

Nitel verilerin analizinde araştırmacı merkezi konumdur. Araştırmacı, çeşitli yöntemlerle elde ettiği verileri kaydeder, düzenler, tasnif eder, sentezler bunlara bağlı olarak çeşitli örüntüler elde eder ve elde ettiği bu bulguları raporlaştırır. Özellikle son yıllarda nitel veri analizine oldukça önem verilmektedir. Ancak nitel veri analizlerinin nasıl yapılacağına ilişkin üzerinde fikir birliğine varılan herhangi bir model yoktur. Genel kabul görmüş bir modelin olmamasına karşın elde edilen nitel verinin nasıl analiz edilebileceğine ilişkin öneriler bulunmaktadır (Gürbüz ve Şahin, 2014: 383). Bu çalışmada Walcott'un (1994) nitel veri analizi önerisi benimsenmiştir. Walcott, nitel veri analizi için temel olarak 3 aşamalı bir model önermektedir. Bunlar; betimleme, analiz ve yorumlama esasına dayanmaktadır. Betimleme, katılımcıların ifadelerine verdiği cevapların doğrudan sunulması; analiz, bulgularda gizli kalan unsurların açığa çıkarılması, fikir birliği ve fikir ayrılığı olan noktaların okuyucuya sunulması; yorumlama ise araştırmacının bu iki aşama sonucunda tümevarımcı bir yaklaşımla bulgulara anlam kazandırma veya kuram oluşturma sürecidir (Walcott, 1994). Bu nedenle bu çalışmada, verilerin analizinde ilk olarak katılımcıların her bir soruya verdikleri cevaplar okuyucuya doğrudan sunulmuş ve irdelenmiştir. Daha sonrasında ise bulgular yorumlanmış ve birtakım çıkarımlarda bulunulmuştur.

5.4. Araştırmanın Kısıtlılıkları

Araştırmaya dâhil edilen yönetici sayısının az olmasına ek olarak mobil sağlık uygulamalarının Türkiye'de oldukça yeni olmasından ötürü yöneticilerin konu ile ilgili detaylı bilgiye sahip olmaması araştırmanın temel kısıtlarını oluşturmaktadır.

6. Bulgular

6.1. Katılımcıların Kişisel Özelliklerine İlişkin Bulgular

Katılımcılar üst ve orta kademe yöneticilerinden oluşmaktadır ve bunların 8'i erkek 2'si ise kadın yöneticidir. Katılımcıların 3'ü 36-42, 4'ü 43-48 ve 3'ü de 49 ve üstü yaş aralığındadırlar. Katılımcıların 1'inin çalışma süresi 1-5 yıl, 2'sinin 6-10 yıl 3'ünün 11-15 yıl ve 4'ünün ise 16 yıl ve üzeri olmakla birlikte tamamı evli olduklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların 3'ü 3500-4000 TL, 4'ü 4001-4500 TL ve 3'ü ise 4501 TL ve üzeri gelire sahiptir.

6.2. Araştırmaya İlişkin Bulgular

Araştırmaya ilişkin bulgular aşağıda belirtilmiştir.

i. Mobil iletişim teknolojileri hastane bilgi yönetim sistemleri ile entegre çalışabilir mi buna yönelik ne yapılmalıdır?

Araştırma kapsamında birinci soruya verilen cevaplar incelendiğinde, bütün katılımcıların, mobil iletişim teknolojilerinin hastane bilgi yönetim sistemi ile entegre

çalışabileceği konusunda hemfikir oldukları görülmektedir. Mobil iletişim teknolojilerinin hastanenin kullandığı bilgi sistemine kolayca entegre edilmesinin mümkün olduğu anlaşılmaktadır. Tüm katılımcıların mobil teknolojilerin entegre edilerek kullanılmasına ilişkin fikir birliğinin yanı sıra Katılımcı 1'in özellikle bu teknolojilerin hastane sistemine entegre edilmesini gerektiğini vurgulaması dikkat çekicidir. Ayrıca söz konusu katılımcı bunun iki adımlı olması gerektiğini önermiştir. Kişilere sadece sağlık hizmeti sunma amaçlı cihazların verilmesi ve kişilerin kendi kullandıkları akıllı cihazların da hastane bilgi sistemine entegre edilerek hizmet sunumunun daha da iyileştirilmesi gerektiğini ileri sürmüştür. Üzerinde hemfikir olunan bir başka durum da mobil sağlık sistemi alt yapısının iyice oluşturulması gerektiğidir. Katılımcıların hemen hemen tamamı mobil sağlık alt yapısının sağlam ve en iyi şekilde oluşturulması gerektiğini savunmaktadır. Hasta bilgilerinin mahremiyeti söz konusu olduğu için gizlilik ve güvenlik alt yapısına ilişkin iyi bir sistemin oluşturulması gerektiğini savunmuşlardır. Bu duruma ilişkin Katılımcı 9'un mobil sağlığın hukuki alt yapısının iyice oluşturulmasına yönelik bir tartışma zemini sağlanmasının gerekliliğini vurgulaması da önemlidir. Ayrıca Katılımcı 10'un ülkemizde özellikle bilişim alt yapısına ilişkin yaşanan problemlerden yola çıkarak teknolojik sistemlerin yetersizliğini değerlendirmesi de öne çıkan bir diğer görüştür. Bu anlamda hayati niteliğe sahip olan mobil sağlık hizmetlerinde problemlerin yaşanmaması ve hasta bilgilerinin korunmasının sürdürülebilirliği noktasında başarının sağlanması için iyi bir alt yapının oldukça önemli olduğu ortaya çıkmaktadır.

ii. Bulut bilişim teknolojisi üzerinden sunulan sağlık hizmetleri ne kadar güvenlidir, buna yönelik neler yapılabilir?

Katılımcıların bulut bilişim sistemlerinin güvenliğine ilişkin algılarının olumsuz yönde olduğunu söylemek mümkündür. Katılımcıların tamamı bulut sistemler üzerinden sağlık hizmetlerinin sunumunun güvenli olmayacağını belirtmişlerdir. Bulut bilişim sistemlerinde hasta bilgilerinin depolanması ve yönetilmesinin gizlilik ve güvenlik açısından riskler taşıdığı konusunda katılımcılar fikir birliği içerisindeydi. Ancak bulut sistemlerin güvenlik problemlerine ilişkin Katılımcı 1'in ifadesi dikkat çekicidir. Katılımcı 1 hiçbir sistemin tam bir güvenlik içerisinde olmasının mümkün olmadığını ifade etmiş ve tam bir güvenlik alt yapısı bulunmama ile birlikte bulut sistemlerin sağlık hizmetlerinde kullanılabileceğini ifade etmiştir. Her bir sistemde hata ve kısıtlar olduğunu ifade ederken mobil bankacılığa da işaret etmektedir. Mobil bankacılık üzerinden paranın yönetildiği bir dönemde sağlık bilgilerinin de esnek bir yapıya kavuşturulması gerektiğini belirtmiştir. Mobil bankacılık hizmetlerinin yaygın olduğunu belirten Katılımcı 1, güvenlik alt yapısına ilişkin alternatif yollar önermiştir. Diğer yandan Katılımcı 6, bulut sistemlerin kullanılan bazı yöntemlerden daha güvenilir olduğunu belirtmekle birlikte tam bir güvenliğin söz konusu olmadığını ifade etmiştir. Daha güçlü bir güvenlik alt yapısı için de Sağlık Bakanlığı'nın bu konuda güçlü yazılımlar geliştirmesi ve güvenlik alt yapısını kurması gerektiği katılımcıların çoğunluğu tarafından belirtilmiştir. Özetle, bulut bilişim teknolojilerinin sağlık hizmetleri sunumunda güvenli görülmediği ancak yine de kullanılması gerektiği yönünde bir eğilim olduğu söylenebilir.

iii. Mobil iletişim teknolojileri ile sağlık hizmetlerinin sunumu için hastane düzeyinde bulut bilişim sistemlerinin altyapısı nasıl oluşturulmalıdır?

Katılımcıların bulut bilişim sistemlerinin hastane düzeyinde yapılandırılmasının nasıl olması gerektiğine yönelik verdikleri cevaplar incelendiğinde, bulut sistemlerin alt yapısının Bakanlık düzeyinde yapılandırılması ve Bakanlığın tüm güvenlik altyapısını sağlaması gerektiği düşüncesinin yaygın olarak kabul edildiği anlaşılmıştır. Sağlık Bakanlığı bünyesinde yapılan bu alt yapı çalışmalarının hastane düzeyinde yapılandırılması katılımcıların verdikleri cevaplara bakıldığında yapılabilişiminin yüksek olduğu söylenebilir. Bulut sistemlere her bir hastanenin kendisine verilen yetki ile erişim sağlayıp çeşitli işlemler gerçekleştirmeleri mümkün olabilir. Bulut sistemlerin ilk adım olarak Bakanlık düzeyinde yapılandırılması, bilgi sistemleri noktasında entegrasyon ve güvenlik problemlerine iyi bir çözüm olabileceği Katılımcı 1'in görüşlerine bakılarak ifade edilebilir. Katılımcı 4 ise bulut sistemlerin hastane düzeyinde yapılandırılmasının gizlilik ve güvenliğe ilişkin problemlere sebep olacağını ifade etmiştir. Katılımcı 3, 8, 9 ve 10'un ifadelerine bakıldığında bulut sistemlerin Bakanlık düzeyinde alt yapısının güçlendirilip bu sisteme erişimin hastane düzeyinde sağlanmasından sonra hastane yönetiminin tedarik ettiği mobil teknolojileri sisteme entegre etmesi gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca Katılımcı 5 ve 7, hastanede tüm süreçlerin bulut bilişim alt yapısına dâhil edilmesi gerektiğini ve süreçlerde bütünlük sağlanması adına bunun önemli bir iş olduğunu vurgulamışlardır. Bulut sistemlerin uygulanmasına ve sağlık sistemi üzerindeki etkisinin ölçülmesine yönelik Katılımcı 6, bulut sistemlerin uygulanması için Sağlık Bakanlığı'nın pilot alanlar seçip uygulamanın sonuçlarını ölçmesinin gerekliliğini ifade etmiştir.

iv. Sağlık hizmetinin sunumu ile ilgili veri bulut bilişim teknolojilerinde depolanabilir mi, bunun için nasıl bir yapı oluşturulmalıdır?

Sağlık hizmetlerine ilişkin olarak hasta bilgilerinin bulut sistemlerde depolanmasına ilişkin katılımcıların çoğunun fikir birliği içerisinde olduğunu söylemek mümkündür. Katılımcıların altısı konuyla ilgili olarak olumlu bir yaklaşım sergilerken katılımcıların dördünün bu konuda olumsuz düşünceye sahip oldukları anlaşılmaktadır. Konuya ilişkin verilen cevaplar incelendiğinde Katılımcı 1'in görüşleri oldukça dikkat çekicidir. Söz konusu katılımcı, hastaya ilişkin bilgilerin hastane düzeyinde ilgili kişilerin erişimine açık olması gerektiği ve bunun yapılması gerektiğini öne sürmüştür. Sağlık hizmetlerinde çok yoğun veri olduğunu ve bu verilerin bulut sistemlerde erişime açık bir şekilde bulundurulmasını sağlık hizmetlerinin daha etkili sunumu için oldukça önemli olarak görmektedir. Buna paralel olarak Katılımcı 3, hastaya ait bilgilerin Bakanlık düzeyinde kaydedilmesi gerektiğini ifade ederek yetki ve sorumluluğun Bakanlıkta olması gerektiğini vurgulamıştır. Buna ek olarak Katılımcı 7, hastaların bilgilerinin gizlilik ve güvenliklerinin sağlanması için yazılımların güçlendirilmesi ve bilgi sistemi alt yapısının sağlamlaştırılması gerektiğini ifade etmiştir. Hukuki alt yapısının sağlam bir zeminde oluşturulması gerekliliği katılımcıların çoğunluğu tarafından belirtilmiştir. Diğer yandan hastaya ilişkin bilgilerin bulut sistemlerde depolanmasına ilişkin olumsuz görüş belirten katılımcılar ise

Katılımcı 2, 5, 8 ve 9'dur. Bu katılımcılar hastaya ilişkin bilgilerin bulut sistemlerde depolanmasının çeşitli problemler oluşturacağına yönelik görüş bildirmiştir. Bilgilerin gizlilik ve güvenliğinin sağlanması konusunda alt yapıya ilişkin çeşitli kısıtlar bulunduğu görüşü benimsenmiştir. Bu nedenle katılımcıların çoğu hukuki alt yapının oluşturulmasının öncelikli olarak yerine getirilmesi gereken bir iş olduğunu ifade etmişlerdir.

v. Bulut bilişim sistemlerine yapılan yatırımlar sonucunda sağlık hizmetleri elde bulunan personel ile sürdürülebilir mi?

Hastanenin bulut bilişim sistemlerine geçmesinden sonra elde bulunan personel ile bu sistemleri çalıştırma ve yönetmenin mümkün olmadığı Katılımcı 7 ve 10 hariç tüm katılımcılar tarafından belirtilen bir görüş olmuştur. Katılımcıların sekizi bulut sistemlere geçildiğinde, teknik özelliğe sahip ve yeni olan bu işin hastanede bulunan teknik personelle sürdürülebilmesinin mümkün olmadığını vurgulamışlardır. Yapılan yatırımlar sonucunda teknik işler noktasında donanımlı insan faktörünün tedarik edilmesi gerekliliği ifade edilmiştir. Benimsenen bu yaygın görüş, hastanede mevcut çalışan teknik personelin şimdiki sistemin teknik işlerini yerine getirebildiğini vurgulamaktadır. Yeni bir sisteme geçilmesi ve teknik noktada yeni yatırımların yapılması, bu alanda yetkin personele ihtiyacı ortaya koyacaktır. Yetkin personelin istihdam edilmesi gerekliliğine vurgu yapıldıktan sonra elde bulunan personelin bu işlerde istihdamı mümkün ise, eğitim yolu ile çalışanların bulut sistemleri kullanma noktasında yetkin olmaları sağlanabilir. Bu düşüncüyü ifade eden Katılımcı 1 ve 3, hastane içerisinde bu sistemleri kullanma yetisinin kazandırılması için eğitimin önemini vurgulamıştır. Diğer yandan Katılımcı 2 hasta mahremiyetine ilişkin görüş beyan etmiştir. Bu ifade hasta bilgilerinin gizlilik ve güvenliği ile çok yakından ilişkilidir. Sağlık yöneticilerinin hasta mahremiyeti konusunu benimsemesi ve bunun bilincinde olan teknik personelin istihdam edilmesi gerektiğini açıkça ifade etmeleri oldukça dikkat çekicidir. Bulut bilişim hizmetlerinin sağlık hizmetleri ve özellikle de hasta bilgilerinin yönetimi ile yakından ilişkili olmasından ötürü, bu hizmetleri yerine getirecek olan personelin tedarik edilmesi gerektiği ve elde personel bulunuyorsa eğitim yoluyla nitelik açısından kalitenin sağlanması yaygın olarak benimsenmiştir.

vi. Bulut bilişim altyapısı oluşturulduktan sonra hastanede veri yönetim biriminin kurulmasına ihtiyaç bulunmaktadır. Veri yönetim birimi hizmetlerinin yapılması için veri yönetim personeline ihtiyaç var mı?

Bulut bilişim alt yapısı oluşturulduktan sonra hastane düzeyinde veri yönetim biriminin kurulması gerekmektedir. Elde bulunan personelle veri yönetim biriminin işleyişinin mümkün olup olmadığına ilişkin soruya verilen cevaplar, katılımcıların tamamının elde bulunan teknik personelin mevcut teknik görevleri yerine getirebildiğini, bulut bilişim alt yapısı oluşturulduktan sonra hasta bilgilerinin yönetiminin sağlanması için personel tedarik edilmesi gerektiğini belirttiği görülmektedir. Katılımcıların tamamı, kalifiye personelin tedarik edilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Diğer katılımcılara paralel görüş belirten Katılımcı 3, bilimsel çalışmaların önemine vurgu yapmıştır. Bilimsel çalışmalara kaynaklık etmesi bakımından verilerin iyi yönetilmesi ve istenildiği zaman erişime açık bulundurulmasının önemine

ilişkin nitelikli personele dikkat çekmiştir. Katılımcıların tamamı nitelik açısından uygun personelin tedarik edilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bu durum bulut sistemler ve veri yönetimi alanında eğitim almış olan personelin önemini açıkça ortaya koymaktadır.

vii. Mobil iletişim teknolojileri ile hangi tür hasta profiline sağlık hizmeti sunulabilir?

Mobil iletişim teknolojileri ile hangi hasta profiline sağlık hizmeti sunulabileceğine ilişkin olarak katılımcıların çoğunluğu benzer görüşler ifade etmiştir. Buna göre, mobil iletişim teknolojilerinin sağlık hizmetlerinin her aşamasında kullanılmasının mümkün olduğu söylenebilir. Tanı, teşhis, tedavi ve tedavi sonrası bakım ve izlemlerde mobil teknolojiler etkili araçlar olarak kullanılabilir. Katılımcı 1'in bu konudaki ifadeleri oldukça açıklayıcıdır. Nitekim Katılımcı 1, bütün hasta profili için bu teknolojilerin kullanımının uygun olduğunu beyan ederek özellikle kronik hastalığı olanların izleminde etkili olacağını belirtmiştir. Gerek ayaktan ve gerekse yatan hastaların çeşitli teknolojilerin entegre edilip kullanılması ile hayati bulgularının izleminde ve tedaviye ilişkin bakım planlarının oluşturulmasında kullanılabileceğini beyan etmiştir. Ayrıca uzun dönemli bakıma ihtiyacı olan hastaların sağlık durumlarının izleminde etkili olarak kullanılabilceğini de ifade etmiştir. Katılımcı 2, ayrıca mobil teknolojilerin sosyo-kültürel açıdan orta ve yüksek düzeyde bulunan hastalara sağlık hizmeti sunumu için kullanılmasının daha isabetli olduğunu belirtmiştir. Buna ek olarak, mobil teknolojilerin sağlık hizmetlerinin sunumu için kullanılmasını bir strateji olarak değerlendirip bu stratejinin başarıya ulaşmasında eğitim düzeyi ve kültür gibi faktörlerin çok önemli bir yere sahip olduğunu belirtmiştir. Bu durum oldukça önemlidir. Hizmetin sunulacağı kitle belli bir eğitim düzeyinin altında veya belli bir yaşın üzerinde ve teknoloji okur-yazarlık seviyeleri düşük ise hizmetin sunumunda kısıtlar oluşabileceği söylenebilir. Diğer yandan Katılımcı 8 ve 9, katılımcıların çoğunluğunun aksine mobil teknolojilerin hasta bilgilendirme ve eğitim dışında kullanılmasının uygun olmadığı görüşünü ileri sürmüşlerdir.

viii. Mobil iletişim teknolojileri hastane içi ve dışı sağlık hizmetlerinin sunumu için nasıl kullanılabilir?

Mobil iletişim teknolojilerinin hastane içi ve dışı sağlık hizmetlerinde kullanılabilirliğinin değerlendirildiği katılımcı görüşleri incelendiğinde, mobil teknolojilerin kullanılabilir olduğunun tüm katılımcılar tarafından benimsenen bir görüş olduğu anlaşılabilecektir. Katılımcıların tümünün gerek sağlık kurumunda ve gerekse de sağlık kurumu dışında mobil teknolojilerin kullanımına olumlu yaklaştıkları görülmektedir. Bu görüşlere dayanılarak hastane içerisinde tüm süreçlerde bu teknolojilerin kullanılabilceği belirtilmiştir. Acil, klinik ve polikliniklerde, hasta izleminde, order verilmesi gibi hizmetlerin sunumunda mobil teknolojilerin kullanılabilceği ifade edilebilir. Buna yönelik Katılımcı 6, durumudaha geniş bir perspektifle ele almıştır. Buna göre, hastanın randevu almasından taburcu olana kadar etkili olarak kullanılabilceği belirtilmiştir. Buna ek olarak mobil teknoloji kullanımının sadece sağlık kurumu ile sınırlı olmadığı aynı zamanda evde sağlık hizmetleri ve uzun dönemli bakıma ihtiyacı olanların hayati bulgularının izlemi ve tedavi planlarının oluşturulması için kullanılabilceği Katılımcı 1 ve 7 tarafından ileri sürülmüştür. Mobil

teknolojilerin sağlık hizmetlerinde kullanımının hastalar için de çok faydalı olduğu üzerinde durulmuştur. Hasta, randevu almada kolaylık elde edecek, kendi sağlık bilgilerine istediğinde erişim sağlayabilecek, laboratuvar, MR, röntgen vb. sonuçlarına erişim sağlayabilecektir. Diğer yandan mobil teknolojilerin hekimler açısından da çok faydalı olduğu belirtilmiştir. Hekimler arası iletişim kolaylaşacak, konsültasyon işlemleri hızlanacak ve nihayetinde sağlık hizmetinin sunumu daha hızlı bir şekilde gerçekleştirilmiş olacaktır. Katılımcı 2, bu durumun sağlanmasından sonra, sağlık hizmetinin marjinal faydasının artacağını ileri sürmüştür ve mobil teknoloji alt yapısı ile sunulan sağlık hizmeti sonucu hastaların sağlık hizmetlerinden aldığı fayda ve memnuniyet düzeylerinin artacağını vurgulamıştır. Bu durum oldukça önemlidir. Daha değerli sağlık hizmeti üretiminde mobil teknoloji kullanımının etkili bir araç olarak değerlendirilmesi oldukça dikkat çekicidir. Hastane dışında da bu teknolojilerin kullanılabilceği yaygın olarak benimsenmiştir. Evde sağlık hizmetlerinde, ambulans hizmetlerinde ve evde yatan ve ayaktan hastaların izleminde, hayati bulgularının değerlendirilmesi için kullanılabilceği belirtilmiştir. Son olarak Katılımcı 1'in ifadesine de değinmek faydalı olacaktır. Katılımcı 1, hekim tarafından bilgiye erişimin hızlıca sağlanmasını büyük bir avantaj olarak değerlendirmektedir. Hasta sayısına bağlı olarak bilgi yoğunluğunun fazla olması bilgiye erişime ilişkin hızın önemini açıkça ortaya koymaktadır. Hekimin kendi hastasına ilişkin bilgilere her yerden erişim sağlayabilmesi sağlık hizmetlerinin kesintisiz sunulması için oldukça önemlidir.

ix. Ayaktan ve yatan hastaların takibinde mobil sağlık hizmetlerinden nasıl yararlanılabilir?

Mobil sağlık hizmetleri ile ayaktan ve yatan hastalara sağlık hizmetinin sunulabilceği veya hizmet sunumunun kolaylaşacağı konusunda tüm katılımcılar olumlu görüş belirtmektedir. Katılımcılar, mobil cihazların ayaktan ve yatan hastalar için kullanılabilcek bir araç olduğu üzerinde fikir birliği içerisinde. Mobil sağlık hizmetlerinin sağlık kurumu ve hasta aynı şekilde hekim ve hasta arasında iletişimi iyileştireceği kabul edilmiştir. Hekim ve hasta arasındaki iletişimin kolaylaşacağı, hastanın izleminin ve vital bulgularının izleminde önemli gelişmelerin kaydedileceği ve işlemlerin daha hızlı görüleceği düşüncesi yaygın olarak kabul edilmiştir. Ayrıca hasta, mobil sağlık uygulamalarına kendi akıllı cihazı ile erişim sağlayarak kendi sağlık geçmişini görüntüleyebilecek, çeşitli tahlil, tetkik ve laboratuvar, röntgen sonuçlarına ilişkin dokümanlara ulaşabilecektir. Bu durumun hastanın daha bilinçli hale getirilmesinde önemli bir gelişme olduğu belirtilmiştir. Uygulamaların, hastanın sağlık kurumundan randevu alması, tedavi süreci ve tedavi süreci sonrasında kişinin hayati bulgularının izleminde etkili olarak kullanılabilceği ifade edilmiştir. Genel durumlarda mobil sağlığın sağladığı faydalar oldukça fazla olmakla birlikte Katılımcı 1 acil durumlarda da bu imkânlardan faydalanabilceğini belirtmiştir. Acil durumlar risk ve belirsizlik içerdiğinden hastanın hastaneye transferi boyunca hayati bulgularının ilgili hastaneye aktarılmasında ve acil personelinin buna yönelik hazırlık yapması önemli bir gelişme olarak belirtilmiştir.

x. İlaç orderlarının formalleşmesi ve tıbbi hataların önlenmesinde mobil iletişim teknolojileri nasıl kullanılabilir?

Orderlar sağlık hizmetinin sunumunda klinik hizmetlerde oldukça önemli bir konudur. Hekim ile hemşire arasında orderların formal bir nitelik kazanması, tüm katılımcılar tarafından gerekli bir durum olarak kabul edilmiştir. Tüm katılımcılar, tıbbi müdahaleye esas oluşturan ilaç orderlarının standardize edilmesi gerektiğine inanmaktadır. İletişimin daha etkin ve hızlı olması, müdahalenin zamanında yapılması, hekim ve hemşire arasında iletişim mekanizmasının gelişmesi, oluşabilecek tıbbi hatalarda sorumluluğun hangi tarafta olduğunun belirlenmesi açısından önemli olduğu çeşitli katılımcılar tarafından belirtilmiştir. Sağlık hizmetlerinde orderların geleneksel yapısı olan sözlü orderların sağlık kurumu bünyesinde bir mobil uygulama kullanılarak formalleşmesi gerekmektedir. Buna yönelik Katılımcı 10, ortak bir mobil uygulamanın geliştirilmesi gerektiği ve bunun hastane bilgi sistemi ile entegre edilerek sağlık hizmetini direkt olarak sunan sağlık personelinin sisteme kaydedilmesi gerektiğini belirtmiştir. Bu durum entegrasyon ve yetki problemlerine bir çözüm niteliğinde olup dikkate alınması gereken bir konudur.

xi. Sağlık Bakanlığının başlattığı e-Nabız programı sağlık hizmetlerini nasıl etkiler?

e-Nabız programı, Sağlık Bakanlığı'nın hastanın sağlık hizmetlerinde güçlendirilmesi gerektiğine ilişkin anlayışını ortaya koymaktadır. Hasta, geleneksel sağlık hizmetlerinde daha pasif durumda iken bu ve buna benzeri programlar ile birlikte hasta kendi sağlık durumuna ilişkin bilgi sahibidir. Hastanın, elektronik sağlık kaydı ve kişisel sağlık kaydı yönetimi konularında güçlendirilmesi gerektiği konusu son zamanlarda oldukça önemlidir. Katılımcıların e-Nabız ile ilgili görüşleri incelendiğinde; katılımcıların çoğunluğunun bu gelişmeden haberdar olduğu ve sağlık hizmetlerinde kullanılabilirliğine ilişkin olumlu görüş beyan ettikleri anlaşılmıştır. Katılımcıların çoğu bu programın, sağlık hizmetlerinde önemli değişiklikler yapacağını ve hasta ve sağlık kurumu açısından büyük kolaylık sağlayabileceğini belirtmiştir. Belirtilen tüm olumlu görüşlere ek olarak Katılımcı 1'in, sağlık hizmetlerinde yeni bir devrin başlayacağına işaret etmesi oldukça önemlidir. Nitekim, sağlık hizmetleri sunumunun geleneksel yapısında çok önemli değişiklikler yaşanmaktadır. e-Nabız'ın hastaların ulaşım ve sağlık hizmetine erişim gibi konularda işini kolaylaştıracağı Katılımcı 1, 2 ve 4 tarafından ifade edilmiştir. Sağlık hizmetine erişim sağlamak için merkezi hekim randevu sistemi kullanımının önemli olduğu belirtilmiştir. Bu anlamda hastanın önemli avantajlar elde ettiği belirtilmiştir. Tüm bu gelişmelere ilişkin olumlu ifadeler karşılık, Katılımcı 3, 8 ve 9 e- Nabız'a ilişkin olumsuz görüş belirtmiştir. Katılımcı 3, bilgi güvenliğine ilişkin kaygısını ifade etmiştir. Hastaya ait bilgilerin mobil cihazlar üzerinden görüntülenmesinin çeşitli riskler içerdiğini vurgulamıştır. Bu oldukça dikkat edilmesi gerekli bir husustur. Çünkü hasta bilgilerine yetkisiz kişilerin de erişim sağlaması sistemi tehlikeye atabilme ihtimalini içermektedir. Diğer yandan ise Katılımcı 8 ve 9, e-Nabız programının sağlık hizmetlerini etkilemeyeceğini belirtmişlerdir.

xii. Facebook, Twitter, Periscope, Skype vb. sosyal medya uygulamaları sağlık hizmetlerinde nasıl kullanılabilir?

İnternet üzerinden sosyal medya uygulamalarına erişim ile çeşitli kişi ve kurumlar takip edilebilmektedir. Bu nedenle

bu platformlar üzerinden halkın dikkatini hayati konulara çekmek oldukça faydalı olabilmektedir. Katılımcıların buna ilişkin görüşlerine bakıldığında, özellikle koruyucu sağlık hizmetlerinde ve halk sağlığı bilincinin oluşturulması için kullanılabilirliği hemen hemen tüm katılımcılar tarafından benimsenmiştir. Özellikle bazı konularda farkındalık yaratma, bilinç oluşturma ve toplumun sağlık düzeyinin iyileştirilmesi noktalarında faydalı olacağı belirtilmiştir. Söz konusu uygulamaları kullananlar hali hazırda çok geniş bir kitle olmasından ötürü hayati konularda çok fazla kişiye ulaşılması sağlanabilecektir. Belirtilen tüm bu görüşlere ek olarak Katılımcı 2 tarafından, bu tür uygulamaların sağlık kurumu bünyesindeki sağlık çalışanları arasındaki iletişimi geliştireceği vurgusu yapılmıştır. Bu sistemin çalışması için gerekli olan kişilerin sisteme kaydedilmeleri ile bu kişiler arasında koordinasyon yaratılması sağlanabilir.

xiii. Mobil sağlık uygulamalarının sağlık hizmeti sunumunda kullanımı hastanenin katlandığı işlem maliyetlerini nasıl etkiler?

Hastane dışında gerçekleşen lojistik hizmetlerde sipariş, tedarik, teslim ve depolama süreçlerinde birtakım işlemler oluşmaktadır. Bu süreçlerde mobil sağlık uygulama kullanılmasının işlem maliyetlerini nasıl etkileyeceğine yönelik katılımcıların görüşleri incelendiğinde, tüm katılımcıların mobil iletişim teknolojilerinin işlem maliyetlerini düşüreceğine inandıkları anlaşılmaktadır. Bütün katılımcılar mobil iletişim teknolojilerinin lojistik hizmetlerde kullanımını olumlu ve faydalı bulmaktadır. Hatta Katılımcı 8 ve 9, mobil iletişim teknolojilerinin işlem maliyetlerini azaltacağını vurgulamıştır. Mobil iletişim teknolojilerinin işlem maliyetlerini düşüreceği noktada tam bir fikir birliği vardır ancak kısa vadede teknolojik alt yapıya yapılan yatırımların maliyetleri ve işlem maliyetlerini arttıracığı belirtilmiştir. Gerekli sistem alt yapısı oluşturulduktan sonra işlem maliyetlerinin azalacağı belirtilmiştir. Bu imkânları sunabilen akıllı cihazların olması ve bunların daha fonksiyonel bir hale getirilmesi oldukça önemlidir.

xiv. Mobil iletişim teknolojileri hastanede hangi süreçler için kullanılabilir (idari)?

Mobil iletişim teknolojilerinin hastane içerisinde iş süreçlerinde kullanılabilirliği tüm katılımcılar tarafından ifade edilmiştir. İdari işlerde; e-imza, bilgi paylaşımı, toplantıların planlanması ve koordine edilmesi vb. çok çeşitli işlerin gerçekleştirilmesinde oldukça kullanışlı olduğu belirtilmiştir. Ayrıca, konsültasyon işlemlerinde de kullanılabilirliği Katılımcı 1 tarafından belirtilmiştir. Sağlık çalışanları arasında iletişimi kolaylaştırması açısından da mobil teknolojilerin faydalı olduğu Katılımcı 1, 3, 6, 8, 9 ve 10 tarafından belirtilmiştir. Ayrıca Katılımcı 7, personel takibi, nöbetler, temizlik ve arıza takibi, lojistik hizmetleri gibi idari işlerde mobil teknolojilerin kolaylıkla kullanılabilirliğini ifade etmiştir.

xv. Mobil iletişim teknolojileri lojistik hizmetlerde (sipariş, tedarik, teslim, depolama) hangi süreçlerde ve nasıl kullanılabilir?

İşlem maliyetlerinin temeli olan lojistik hizmetlerde mobil iletişim teknolojilerinin kullanılabilir olduğu ve kullanılması gerektiği bütün katılımcılar tarafından ifade edilmiştir. Bütün katılımcılar lojistik hizmetlerde mobil teknoloji kullanımının sistemi rahatlatacağını belirtmiştir.

Lojistik hizmetlerde veya sipariş, teslim, depolama, stok kontrol ve depodan çıkış yaparken bu teknolojilerin etkili bir şekilde kullanılabileceği belirtilmiştir. Bu süreçleri ayırt etmeden süreçlerin tamamında mobil teknolojilerin kullanılabileceği ileri sürülmüştür. Mobil teknolojilerin lojistik hizmetlerde kullanımına ilişkin Katılımcı 5, 6, 7, 8 ve 9 çalışacak sistemin alt yapısına vurgu yapmıştır. Buna göre, hastanenin muhasebe sistemine entegre edilecek akıllı cihazlar ile bu işlemleri gerçekleştirmenin kolay, hızlı ve etkili olacağı ifade edilmiştir. Ayrıca Katılımcı 3 ise, diğer katılımcılara benzer görüş beyan etmesine ek olarak mobil teknolojilerin stok yönetiminde nasıl kullanılacağını da eklemiştir. Sisteme entegre edilen akıllı cihazlar ile teslimi yaklaşan veya kritik düzeye düşen malzemelerin bilgisinin ilgili kişiye kısa mesaj ile iletilmesini sağlamanın hizmetlerde aksamayı önleme noktasında faydalı olacağını belirtmektedir.

7. Tartışma ve Sonuç

Mobil sağlık uygulamaları, son birkaç yıldır oldukça hızlı gelişim göstermektedir. Tüm sektörlerde olduğu gibi sağlık sektöründe de oldukça fazla kullanılan bu teknolojilerin daha farklı amaçlar için kullanılabileceği sağlık sektörünün paydaşları tarafından değerlendirilmektedir ve bu amaca yönelik pilot projeler ile çeşitli bulgulara ulaşılmaya çalışılmaktadır. Bu çalışmada, mobil sağlık uygulamalarının hastanelerde kullanılabilirliği araştırılmıştır. Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Alan araştırması bir kamu hastanesinde çalışan üst ve orta kademe yöneticileri ile gerçekleştirilmiştir. Mobil teknolojilerin hastane düzeyinde yapılandırılması, mobil sağlık sistemi için en önemli adımı oluşturmaktadır. Mobil iletişim teknolojilerinin hastane bilgi yönetim sistemi ile çalışabilir olup olmadığı konusunda yöneticilerin tamamı hemfikir ve bunun kolay ve mümkün olduğunu ileri sürmüşlerdir. Söz konusu teknolojiler hastane bilgi yönetim sistemi ile uygun yazılımlar geliştirilerek entegre edilebilir ve kolayca kullanılabilir. Söz konusu uygulamaların sisteme entegre edilerek ve diğer gerekli birtakım tedbirlerin alınması sonrasında ise etkili bir araç olarak kullanılabileceği anlaşılmıştır. Dolayısıyla mobil sağlık uygulamalarının hastanelerde kullanılabilir bir araç olduğu saptanmıştır.

Mobil sağlık uygulamalarının sağlık kurumlarında işlemlerin azaltılmasına ve süreçlerin iyileştirilmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Sırada bekleme sürelerinin azaltılması ve hizmetin sunumunun niteliğinin artırılması ile ilgili tasarlanıp geliştirilecek mobil uygulamalar sağlık alanına katkı sağlayabilecek olup maliyetlerin kontrolü ve hastaları karşılayan personelin aşırı iş yükünün getirmiş olduğu zaman kısıtından kurtulmayı sağlayabilecektir. Aşırı iş yükünden doğan işlemlerin ve bununla direkt bağlantılı işlem maliyetlerinin kontrolü ve minimizasyonu noktasında mobil sağlık uygulamalarının sağlık hizmetleri endüstrisinin son trendleri arasında olduğu söylenebilir. Çalışma sonucunda geliştirilen öneriler aşağıda sıralanmıştır.

Sağlık hizmetlerinin bulut sistemler üzerinden sunulması için bulut sistemlerin teknik alt yapısının güçlü yazılımlar ile geliştirilmesi ve konuya ilişkin hukuki alt yapının da çok kapsamlı bir şekilde oluşturulması gerekmektedir. Bulut sistemlerde yetki ve sorumluluğun kimde/kimlerde olacağı, kimin hangi bilgiye ne kadar erişebileceği konusunun detaylı bir şekilde belirlenmesi gerekmektedir.

Mobil teknolojiler sağlık çalışanlarını mobilize ettiği gibi hastaları da mobilize etmektedir. Hasta bu sayede sadece belli bir hastaneye bağımlı olarak kalmaz, kendi sağlık durumuna ilişkin bilgileri istediği hekim ile paylaşma gücünü elde eder. Bu teknolojiler özellikle uzun dönemli hasta bakımı açısından son derece önemsenmektedir ve ülkemizde de bu imkânlardan yararlanılmalıdır.

Hastanın sağlık bilgilerinin her an erişime açık hale getirilmesi güvenlik riskleri içermektedir. Bu durum sağlık hizmetlerini olumsuz etkileyebilir. Sistemin sağlıklı bir şekilde yürümesi için hasta bilgilerinin mahremiyetine önem verilmeli ve gerekli ihtiyati tedbirler alınmalıdır.

Toplumun farkındalık kazanması, bilinç düzeyinin artırılması ve davranış değişikliğinin oluşturulması için bu mobil iletişim teknolojileri etkili bir araç olarak kullanılabilir.

Mobil sağlık uygulamalarının sağlık hizmetlerinde etkili bir araç olarak kullanılabilirliği karar vericiler tarafından değerlendirilmelidir.

Mobil sağlık uygulamalarının Türkiye’de neden geç başladığı ve daha etkin nasıl uygulanabileceğine ilişkin gelecekte yapılacak araştırmalar alana daha fazla katkı sağlayacaktır.

Teşekkür

Bu çalışmanın her aşamasında çok büyük emekleri olan başta danışmanım Yrd. Doç. Dr. Elif Türkan ARSLAN olmak üzere, bölüm başkanımız Doç. Dr. Levent B. KIDAK’a ve Doç. Dr. Serhat BURMAOĞLU’na katkılarından dolayı çok teşekkür ediyorum.

Kaynaklar

- Ağaç, F. (2015). Mobil Uygulamalar Sağlık Sistemini Kişiselleştiriyor, <http://www.bilisimdergisi.org/s174/pdf/42-51.pdf>, Erişim Tarihi: 8.8.2015.
- Ağırbaş, İ. (2016). Hastane Yönetimi ve Organizasyon. Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Akgemci, T. ve Güleş, H. K. (2010). İşletmelerde Stratejik Yönetim. İkinci Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Al-Hadithy, N., ve Ghosh, S. (2013), “Smartphones And The Plastic Surgeon”, Journal Of Plastic, Reconstructive & Aesthetic Surgery, 66(6), E155-E161.Doi:Http://Dx.Doi.Org/10.1016/J.Bjps.2013.02.014.
- Arthur, B. (2011). Teknolojinin Doğası. İdil Çetin (Çev.), Optimist Yayınları, İstanbul.
- Basalla, G. (2013). Teknolojinin Evrimi. Soydemir, C. (Çev.), Doğu Batı Yayınları, Ankara.
- Bellman, S., Potter, R. F., Hassard, S. T., Robinson, J. A. ve Varan, D. (2011), “The Effectiveness of Branded Mobile Phone Apps”, Journal of Interactive Marketing, 191-200.
- Burke, L. E., M. A. Styn, S. M. Sereika, M. B. Conroy, L. Ye, K. Glanz, M. A. Sevick ve L. J. Ewing (2012), “Using MhealthTechnology to Enhance Self-MonitoringForWeightLoss: A Randomized Trial”, Am J PrevMed, 43(1), 20-26.
- Coye, M. J. ve Kell, J. (2006), “How HospitalsConfront New Technology”, Health Affairs, 25, 163-173.
- Djellal, F. ve Gallouj, F. (2007), “Innovation In Hospitals: A Survey of The Literature”, European Journal of Health Economics, 8(3), 181-193.

- Drucker, P. (2013). Büyük Değişimler Çağında Yönetim. İkinci Baskı, Dicleli, Z. (Çev.), Optimist Yayınları, İstanbul.
- Enginoğlu, D. (2015). İnovasyon Yönetimi ve AR-GE. Nobel Yayınları, Ankara.
- Esatoğlu, A. E., Ağırbaş, İ., Payziner, P. D., Akbulut, Y., Göktaş, B., Özatkan, Y., Uğurluoğlu, E., Yıldırım, Törüner, M., Gök, H., Atasoy, K. Ç., Çakır, S. Ü. ve Ökten, İ. (2010), "Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Hastaneleri'nde Maliyet Analizi", Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Mecmuası, 63(1), 17-27.
- Franco, M. ve Tursunbayeva, A. (2014), "Mobile Technology and Public Health Organisational System", Emergent Issues in Management, 1, 80-89.
- Gartner (2009). eHealth for a Healthier Europe, http://www.ticsalut.cat/flashticsalut/pdf/246_2_ehealthforahealthiereurope.pdf. Erişim Tarihi: 25.9.2016.
- Güler, E. ve Eby, G. (2015), "Akıllı Ekranlarda Mobil Sağlık Uygulamaları", Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, 4(3), 45-51
- Gürbüz, S. ve Şahin, F. (2014). Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri. Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Işık A. H. ve Güler, G. (2010), "Teletipte Mobil Uygulama Çalışması ve Mobil İletişim Teknolojilerinin Analizi", Bilişim Teknolojileri Dergisi, 3(1), 1-10.
- Kamsu-Foguem, B. ve Foguem, C. (2014), "Telemedicine and Mobile Health With Integrative Medicine In Developing Countries", Health Policy and Technology, 3(4), 264-271. Doi:10.1016/J.Hipt.2014.08.008
- Kavuncubaşı, Ş. ve Yıldırım, S. (2012). Hastane ve Sağlık Kurumları Yönetimi. Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Kılıç, S. (2016). İnovasyon ve İnovasyon Yönetimi. İkinci Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara.
- Kumar, S., Nilsen, W. J., Abernethy, A., Atienza A., Patrick, K. ve Pavel, M. (2013), "Mobile Health Technology Evaluation: The mHealth Evidence Workshop", Am J Prev Med, 45(2), 228-36.
- Liu, C., Q. Zhu, K. A. Holroyd ve Seng, E. K. (2011), "Status and Trends of Mobile-Health Applications For iOS Devices: A Developer's Perspective", Journal of Systems and Software, 84(11), 2022-2033
- Luxton, D. D., Hansen, R. N. ve Stanfill, K. (2014), "Mobile App Self-Care Versus In-Office Care For Stress Reduction: A Cost Minimization Analysis", Journal of Telemedicine and Telecare, 20(8), 431-435.
- Mather, C., Cummings, E., Allen, P. (2014), "Nurses' Use of Mobile Devices To Access Information In Health Care Environments In Australia: A Survey Of Undergraduate Students", Jmir Mhealth and Uhealth, 2(4), 1-10.
- Nakamura, N., Koga, T. ve Iseki, H. (2014), "A Meta-Analysis of Remote Patient Monitoring For Chronic Heart Failure Patients", Journal of Telemedicine and Telecare, 20(1), 11-17.
- Patrick, K., Griswold, W. G., Raab, F. ve Intille, S. I. (2008), "Health and The Mobile Phone, Am J Prev Med", 35(2), 177-181.
- Pope, C., Halford, S., Turnbull, J. ve Prichard, J. (2014), "Cyborg Practices: Call-Handlers And Computerised Decision Support Systems In Urgent and Emergency Care", Health Informatics Journal, 20(2), 118-126.
- Sağlık İstatistik Yıllığı (2013). Sağlık İstatistikleri Yıllığı 2013 Haber Bülteni, <http://www.tkhk.gov.tr/Dosyalar/da9700370c2c452dbaca5af9ea973e58.pdf>, Erişim Tarihi: 7.6.2015.
- Seçim, H. (1991). Hastane Yönetimi ve Organizasyonu: Türkiye'de Hastanelerin Organizasyonu İçin Bir Model Önerisi, İstanbul Üniversitesi İşletme İktisadi Enstitüsü Yayınları, İstanbul.
- Semple, J. L., Sharpe, S., Murnaghan M. L., Theodoropoulos, J. ve Metcalfe, K. A. (2015), "Using A Mobile App For Monitoring Post-Operative Quality of Recovery of Patients At Home: A Feasibility Study", Jmir Mhealth and Uhealth, 3(1), 1-11.
- Singh, A., Wilkinson, S. ve Braganza, S. (2014), "Smartphones and Pediatric Apps To Mobilize The Medical Home", The Journal of Pediatrics, 165(3), 606-610.
- Sloninsky, D. (2008). Towards The Development of An Mhealth Strategy: A Literature Review, 1-62.
- T.C. Sağlık Bakanlığı (1983). Yataklı Tedavi Kurumları İşletme Yönetmeliği, 13.1.1983 tarih ve 17927 mükerrer sayılı Resmi Gazete, Yapılan Değişiklikler İçin 05.05.2005 tarih ve 25806 sayılı Resmi Gazete, Ankara.
- Tengilimoğlu, D., Işık, O. ve Akbolat, M. (2012). Sağlık İşletmeleri Yönetimi. Dördüncü Baskı, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.
- Tezcan, C. (2016). Sağlığa Yenilikçi Bir Bakış Açısı: Mobil Sağlık, Mart 2016, Yayın No: TÜSİAD-T/2016-03/575, 1-116.
- The Boston Consulting Group (2012). The Socio-Economic Impact of Mobile Health. 1-50.
- The Economist Intelligence Units (2015). Power To The Patient: How Mobile Technology is Transforming Healthcare.
- Vélez, O., Okyere, P. B., Kanter, A. S. ve Bakken, S. (2014), "A Usability Study of A Mobile Health Application For Rural Ghanaian Midwives", J Midwifery Womens Health, 59(2), 184-191.
- Walcott, H. F. (1994). Transforming Qualitative Data: Description, Analysis and Interpretation. SAGE, London.
- West, D. (2013). Improving Health Care Through Mobile Medical Devices and Sensors. Brookings Institution Policy Report, (October), 1-13, http://bioharness.com/media/WhitePapers/WhitePaper-ZWP-010-West_Mobile_Medical_Devices_v06.pdf
- Wragge, L. G. ve Co (2014). Connected Health White Paper, 1-16, <http://blogimages.bloggen.be/zorgtechnologie/attach/260684.pdf>, Erişim Tarihi: 10.10.2015.
- Wu, R., Appel, L., Morra, D., Lo, V., Kitto, S. ve Quan, S. (2014), "Short Message Service Or Disservice: Issues With Text Messaging In A Complex Medical Environment", International Journal of Medical Informatics, 83(4), 278-284. Doi: <http://Dx.Doi.Org/10.1016/J.Ijmedinf.2014.01.003>.
- Wu, Y. P. ve Hommel, K. A. (2014), "Using Technology To Assess and Promote Adherence To Medical Regimens In Pediatric Chronic Illness", The Journal of Pediatrics, 164(4),

922-927.

Doi:[Http://Dx.Doi.Org/10.1016/J.Jpeds.2013.11.013](http://dx.doi.org/10.1016/J.Jpeds.2013.11.013)

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Dokuzuncu Baskı, Seçkin Yayınları, Ankara.

İthal Otomobil Satışlarının Döviz Kuru Esnekliği: Türkiye Üzerine Bir Uygulama*

Nihat IŞIK¹, Suat Serhat YILMAZ², Efe Can KILINÇ³

¹ Kırıkkale Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Ekonometri Bölümü, nihatis@hotmail.com

² Kırıkkale Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Ekonometri Bölümü, suatserhatyilmaz@gmail.com

³ Kırıkkale Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Ekonometri Bölümü, kilinc_efe@hotmail.com

Özet

Otomotiv sektörü, ülke ekonomilerine birçok açıdan katkı yapmakta olup, bu konuda ilk aklı gelen alanlar; dış ticaret, istihdam düzeyi, teknoloji ve rekabet düzeyleridir. Sürekli olarak cari açık problemi ile karşılaşan ülkeler de bu sektördeki gelişmeleri yakından takip etmektedirler. Bu bağlamda bu sektöre yönelik talebin bileşenlerinin belirlenmesi ülkeler açısından kritik önem taşımaktadır. Buradan yola çıkarak, bu çalışmada; bu bileşenlerden biri olan döviz kurları ile ithal perakende otomobil satışları arasındaki ilişki incelenmiştir. Bu ilişkinin incelenmesinde, Tam Değiştirilmiş En Küçük Kareler, Kanonik Eşbütünlüme Regresyonu ve Dinamik En Küçük Kareler yöntemlerinden faydalanılmıştır. Bu amaçla, 2011M1-2016M2 dönemine ait aylık verilerden yararlanılmış ve bu ilişkinin uzun dönem katsayıları tahmin edilmiştir. Her üç tahminci den elde edilen analiz sonuçları, ithal perakende otomobil satışlarının döviz kuru esneklik katsayısının teorik beklentilere uygun olarak esnek ($e > 1$) olduğunu göstermektedir.

Anahtar kelimeler: İthal Otomobil Satışları, Döviz Kuru Esnekliği, Zaman Serisi Analizi.

The Exchange Rate Elasticity of Imported Automobile Sales: An Application on Turkey

Abstract

The automotive sector has contributed in many ways to the country's economy, and the first areas that come to mind are; foreign trade, employment level, technology and competition levels. Countries that are exposed continuously to the problem of current account deficit also follow the developments closely in this sector. In this context, the determination of the components of demand towards this sector is critical in terms of countries. From this way, in this study; the relationship between exchange rates, which are one of these components, and imported retail car sales are examined. In the study of this relationship, the Modified Least Squares, Canonical Cointegration Regression and Dynamic Least Squares methods are utilized from. For this purpose, monthly data for the period 2011M1-2016M2 are used and long-term coefficients of this relationship are estimated. The analysis results obtained from each of three estimators show that the exchange elasticity coefficient of imported automobile sales is elastic ($e > 1$) in line with theoretical expectations.

Keywords: Imported Automobile Sales, Exchange Rate Elasticity, Time-Series Analysis.

*Bu makale, 2-4 Haziran 2016 tarihleri arasında Cumhuriyet Üniversitesi tarafından düzenlenen 17'nci Uluslararası Ekonometri, Yöneyim ve İstatistik Sempozyumunda sunulan bildirinin revize edilmiş halidir.

1. Giriş

Dünya nüfusu hızla artmaktadır. Bu nüfus artışı; ulaştırma, lojistik ve taşımacılık alanlarında büyük bir talebi de beraberinde getirmiştir. Artan talep, dünya otomotiv pazarının giderek büyümesine yol açmıştır. 2009 yılına gelindiğinde ise, bu artış küresel krizle birlikte sekteye uğramış, dünya genelinde ülkelerin üretimleri ve gelirlerinde azalma meydana gelmiştir. Bu azalma, olumsuz yansımalarını otomotiv sektöründe de göstererek, bu sektöre yönelik toplam talebin ve sektördeki üretimin düşmesine yol açmıştır. Kriz yıllarından sonra, Avrupa'da canlanan taleple birlikte, bu sektörde toparlanma meydana gelmiş, 2015 yılının ikinci çeyrek verilerine göre dünya otomotiv sektörü toplamda %1,4 büyümüştür. Bu büyüme, özel otomobiller düzeyinde %2,4 düzeyinde gerçekleşmiştir. Ülkemiz açısından bakıldığında ise, 2015 yılında bu sektör, Türkiye'nin 17,4 milyar dolar ihracat değeri ile toplam ihracatının %12'sini ve 17,5 milyar dolar ithalat değeri ile toplam ithalatının %8,5'ini oluşturmuştur. Bu veriler, bu sektörün hem dünya hem de Türkiye düzeyinde ekonomik açıdan önemini gözler önüne sermektedir (OSD, 2016b: 2).

Ülkelerin yolcu ve yük taşıma gereksinimlerini karşılamaya yönelik olan kara yolu taşıtlarını içeren otomotiv sektörü, teknolojik birikim ve alt yapı gibi diğer sektörlerle sağladığı pozitif dışsallıklar açısından öncü ve stratejik bir sektördür. Bunun yanında, farklı gelişmişlik düzeylerinde olan ülkeler bakımından bu sektör farklı görevleri yerine getirmektedir. Örneğin, az gelişmiş ülkeler için bu sektör;

dışa bağımlılığı azaltma, istihdam yaratma ve teknolojik yetersizlikler ve alt yapı sorunları ile baş etmede stratejik bir önem taşırken, gelişmiş ülkelere gelindiğinde ise; teknolojik birikim, alt yapı olanakları yaratma ve ihracat potansiyelini yükseltme gibi görevleri yerine getirmektedir (Eken ve Çiçek, 2009: 62). Hükümetler ve politika yapıcılar açısından bakıldığında ise, ulusal derecede otomobil talebinin ileşenlerinin belirlenmesi ve bu bileşenlerin otomobil talebi üzerindeki etkileri, geleceğe yönelik ulusal gelir tahminlerinde ve enerji gerekliliklerinin belirlenmesinde öngörü sağlamaktadır (Abu-Eisheh ve Mannering, 2002: 311). Özellikle az gelişmiş ülkelerde hızlı artan otomobil talebi, gerek şehir planlamacıları gerekse trafik mühendisleri açısından konuyu daha da önemli hale getirmektedir. Diğer taraftan Türkiye özelinde, ithal otomobil satışlarının cari açığın önemli bir belirleyicisi olması ve son dönemlerdeki döviz kuru oynaklığı bu ilişkinin incelenmesinin gerekliliğini ortaya koymuştur. Bu amaçla bu çalışmada, otomobil talebinin belirleyicilerinden biri olan döviz kurlarının bu talep üzerindeki etkisi incelenmiştir. Bu ilişkinin incelenmesinde, Tam Değiştirilmiş En Küçük Kareler, Kanonik Eşbütünlüme Regresyonu ve Dinamik En Küçük Kareler yöntemlerinden faydalanılmıştır. Bu amaçla, 2011M1-2016M2 dönemine ait aylık verilerden yararlanılmış ve bu ilişkinin uzun dönem katsayıları tahmin edilmiştir. Literatürdeki çalışmalardan farklı olarak, "genel" otomobil talep fonksiyonunun tahmini yerine, "ithal" perakende otomobil talebine odaklanılmıştır.

Ayrıca, tahmin yöntemi itibarıyla de diğer çalışmalardan farklılaşmaya çalışılmıştır.

Çalışmanın bundan sonraki kısmı şu şekilde tasarlanmıştır: İlk olarak iktisat teorisine atf yapılarak ithal otomobil satışlarını etkilemesi beklenen ve literatürde bu talebi açıklamaya yönelik olarak kullanılan/kullanılabilecek değişkenlere değinilmektedir. Ardından bu konuyla ilgili literatürde yapılmış önemli çalışmalar kronolojik olarak gözden geçirilmektedir. Üçüncü bölümde ise; analizlerde kullanılan veri setlerine ilişkin bilgiler, şekiller ve yorumlar bulunmaktadır. Dördüncü bölümde çalışmada kullanılan model ve yöntem açıklanmakta, beşinci bölümde ise analizlere ve bulgulara yer verilmektedir. Sonuç bölümünde ise yapılan analiz ve bulgulardan yola çıkarak değerlendirme yapılmaktadır.

1. Otomobil Talebinin Belirleyicileri

Dayanıklı bir tüketim malı olan otomobil talebini etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Bu faktörler; genel, ikâme ve tamamlayıcı faktörler biçiminde Tablo 1'de sıralanmıştır.

Tablo 1. Otomobil Talebini Etkileyen Faktörler

Genel Faktörler	Etki	İkâmeler	Etki
Kişi Başı Gelir	(+)	Bina Satışları	(-)
Reel Faiz Oranları	(-)	Motosiklet Fiy.	(+)
Enflasyon	(-)	Beyaz Eşya Satış.	(-)
Taşıt Kr. Uyg. Faiz Or.	(-)	Tamamlayıcılar	
Kalite Artışı, Markalar	(+)	Araç. Tam. ve Bak.Öd. Üc.	(-)
Özel Tüketim Vergileri	(-)	Benzin Fiyatları	(-)
Döviz Kuru	(-)	Mazot Fiyatları	(-)
Demografik Etkenler	(+,-)	Araç Yed. Par. ve Ekip. Fiy.	(-)
Evlenerinin Sayısı	(+)	Motor Yağ.Fiyat.	(-)
Nüfus Artışı	(+)	Petrol Fiyatları	(-)
Üniversite Mez. Sayısı	(+)	Karayol. İyileş.	(+)
Küresel ve Ekon.İst.	(+)		
Piy. Mevcut Araç Say.	(-)		

Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Tablodaki genel faktörler incelendiğinde; kişi başı gelirin, kalite artışının ve markanın, evlenerinin sayısının, nüfus artışının, üniversite mezunlarının sayısının ve küresel ve ekonomik istikrarda meydana gelen artışların otomobil talebi üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Aynı şekilde, otomobilin bir dayanıklı tüketim malı olması sebebiyle; piyasadaki mevcut araç sayısının, döviz kurunun, özel tüketim vergilerinin, taşıt kredilerine uygulanan faiz oranlarının, enflasyon ve reel faiz oranlarındaki artışların otomobil talebi üzerinde negatif anlamda etkili olabileceği beklenmektedir. Diğer taraftan, onun ikâmesi olan bina ve beyaz eşya satışlarının artışı otomobil talebini negatif, motosiklet fiyatlarının artması ise pozitif yönde etkilemektedir. Otomobile tamamlayıcı mal olarak düşünilecek faktörlere bakıldığında ise; araçların taminine ve bakımına ödenen ücretler, benzin fiyatları, mazot fiyatları, araç yedek parça ve ekipman fiyatları, motor yedek parça ve ekipman fiyatları ve petrol fiyatlarında meydana gelen artışların otomobil talebi üzerinde negatif, karayollarındaki iyileşmelerin ise otomobil talebi üzerinde pozitif bir etkiye sahip olacağı beklenmektedir.

Türkiye'de otomobil piyasasının gelişimi dikkate alındığında, 1990'lı yıllarda yerli otomobil satışlarının ithal otomobil satışlarından daha fazla olduğu görülmektedir. Bu

yıllarda otomobil üretiminin büyük bir bölümü Fiat-Tofaş ve Oyak Renault girişimleri tarafından yapılmıştır. İlerleyen yıllarda, özellikle 2000 yılından sonra krizlerin etkisiyle gerek yerli gerekse de toplam otomobil satışlarının ve üretimlerinin önemli ölçüde düştüğü gözlenmiştir. 2004 yılından itibaren otomobil satışları tekrar yükselişe geçmiş, bu durum 2008 Küresel Finans Krizi'ne kadar devam etmiştir. Otomobil ihracatı 1997-2008 yılına kadar sürekli artış kaydetmiş, 2009 yılında bir önceki yıla göre yaklaşık olarak %30 oranında azalmış, akabinde 2010 ve 2011 yıllarında tekrar artış gözlenmiştir. 2016 yılı itibarıyla gelinen noktada, üretilen otomobillerin yaklaşık olarak %75'inin ihraç edildiği, dolayısıyla yerli otomobil ihtiyacının önemli ölçüde (%75'i) ithal otomobillerle karşılandığı görülmüştür (Bkz. Tablo 2).

Tablo 2. Türkiye'de Otomobil Sektörü Gelişimi

Yıl.	Yerli Otomobil Satışı	İthal Otomobil Satışı	Toplam Otomobil Satışı	İhracat	Üretim
1996	182.239	57.479	239.718	39.252	325.460
1997	219.810	125.025	344.835	31.174	399.923
1998	204.054	111.536	315.590	37.926	405.001
1999	157.452	131.215	288.667	92.051	325.291
2000	207.739	258.987	466.726	104.744	468.381
2001	59.179	72.259	131.438	202.158	285.737
2002	35.519	55.096	90.615	261.934	357.217
2003	73.267	153.769	227.036	358.745	562.466
2004	139.541	311.668	451.209	518.595	862.035
2005	136.708	301.889	438.597	561.078	914.359
2006	117.725	255.494	373.219	706.402	1.024.987
2007	120.740	236.725	357.465	829.879	1.132.951
2008	99.205	206.793	305.998	920.763	1.171.917
2009	126.277	243.542	369.819	637.855	884.466
2010	155.634	354.150	509.784	763.670	1.124.982
2011	179.488	414.031	593.519	801.112	1.234.637
2012	146.604	409.676	556.280	745.354	1.115.233
2013	147.128	517.527	664.655	843.467	1.166.043
2014	157.349	429.982	587.331	902.194	1.218.848
2015	187.881	537.715	725.596	1.007.267	1.410.034
2016	191.893	565.045	756.938	1.155.033	1.536.673

Kaynak: ODD, www.odd.org, Erişim Tarihi: 28.11.2017.

Bu çalışmada, bu faktörlerden yalnızca biri olan döviz kurlarının genel ithal otomobil satışları üzerindeki etkisi Türkiye özelinde incelenmektedir. Bu noktada dikkat çekilmesi gereken önemli bir husus, çalışmada genel otomobil talep fonksiyonu yerine ithal otomobil talebi üzerinde döviz kurlarının etkisinin belirlenmesidir. Analizler sonucunda, döviz kurlarındaki artışların ithal perakende otomobil fiyatlarını doğrudan etkileyerek uzun dönemde bu talep üzerinde negatif olarak etkili olması, diğer taraftan, otomobilin zorunlu mal olmaması sebebiyle elde edilen esneklik katsayısının ise birden büyük yani esnek olması beklenmektedir.

2. Literatür Taraması

Konunun önemi dikkate alındığında gerek dünyada gerekse Türkiye'de bu alanda yapılmış birçok çalışma göze çarpmaktadır. Fakat genel olarak literatürde otomobil genel talep fonksiyonunun tahmini ve çeşitli faktörlerin bu talep üzerindeki etkileri araştırılırken, doğrudan ithal perakende otomobil talebini belirlemeye yönelik bir çalışmaya rastlanmamıştır. İthal otomobil satışlarının cari açığın önemli bir belirleyicisi olması ve son dönemlerdeki döviz kuru oynaklığı, bu ilişkinin incelenmesinin temel motivasyonu olmuştur. Bunun Türkiye özelinde sebebi Otomotiv Sanayicileri Derneği (ODD)'nin bu verileri aylık olarak 2011 yılından itibaren yayınlamaya başlamış olmasıdır. Bu

anlamda bu çalışmanın, gerek kullanılan veri seti, gerekse ithal otomobil talep fonksiyonunda uzun dönem ilişkisinin katsayılarının tahmininde kullanılan yöntemler bakımından literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu kısımda otomobil talebini ele alan ve bu çalışma ile doğrudan ilgili olduğu düşünülen çalışmaların bulguları kronolojik biçimde verilmektedir:

Madden (1998), 1973-1982 dönemini kapsayan çeyreklik verileri kullanarak Avusturalya'daki yolcu otomobillerinin talebini araştırdığı çalışmada, araçları küçük, orta ve lüks olmak üzere üç gruba ayırarak ele alınan dönem içerisindeki popülaritesini incelemiştir. Çalışma sonucunda, küçük araçların ilgili dönem içinde popülaritesinin yükseldiğini, orta araçların ise yakıt tüketimindeki etkisizliği nedeniyle popülaritesinin azaldığını tespit etmiştir. Ayrıca, hükümetin petrole oranlı fiyatlama politikasının bütün sınıflarda otomobil talebini azalttığı sonucuna varmıştır.

Alper ve Serdar (2000), Türkiye otomobil piyasasının 1996-1999 yılları arasındaki görünümünü inceledikleri çalışmalarında, otomobil talep fonksiyonunu tahmin etmişlerdir. Bu süreçte 20 ayrı marka ve modele ait aylık; fiyat, satış, kalite, teknik özellikler ve faiz gibi çeşit makroekonomik değişkenlerin otomobil talebi üzerinde etkisini incelemişlerdir. AB menşeli otomobiller için talebin fiyata göre esnek olmadığı, diğer ülkelerden ithal edilen otomobiller için ise esnek olduğu bulgusuna ulaşmışlardır.

Alper ve Serdar (2007), 1996 ve 1999 dönemini kapsayan çeyreklik verilerden yararlandıkları çalışmalarında, GLS yöntemi ile otomobilin; menşei, fiyatı, miktarı, kalitesi, yeni ürün özellikleri ve çeşitli makroekonomik değişkenler ile otomobil satışları arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Analiz sonuçları kalite ve menşenin otomobil talebi üzerinde etkili olduğuna işaret etmektedir. Ayrıca, çalışmanın sonuçları diğer ülkeler için yapılmış çalışmalarla tutarlı olarak Avrupa ve Avrupa kökenli yeni satın alımlar için otomobil talebinin, Türkiye'de kısa ve uzun dönemde kalite açısından esnek olduğunu göstermektedir.

Ebu-Aiesheh ve Mannering (2002), 1971-1998 dönemi yıllık verilerini kullanarak Batı Şeria'da Filistin topraklarına ait veriler ile; nüfusun, istihdamın, ekonomik büyümenin, petrol fiyatlarının, döviz kurlarının ve otomobil ithalatına yönelik hükümet politikalarının otomobil talebi üzerindeki etkisini Eşanlı Denklem Modelleri ve Üç Aşamalı En Küçük Kareler (3SLS) yöntemleriyle incelemişlerdir. Elde ettikleri bulgular, otomobil sahipliğindeki artışların ve büyümenin büyük bir bölümünün Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH)'ya bağlı olarak geliştiğini göstermektedir. Ayrıca, hükümet politikaları otomobil sahipliğinin büyümesinde önemli bir rol oynamaktadır.

Bülbül ve Orkunoğlu (2009)'da 2008 ve 2009 yıllarında yapılan özel tüketim vergisi indirimlerinin firma, galeri ve plazalar tarafından tüketicilere yansıtılıp yansıtılmadığı araştırılmıştır. Yaptıkları değerlendirmeler sonucunda, yapılan özel tüketim vergisi indirimlerinin fiyatlara yansımadığını ve ileriye dönük ekonomi politikalarında; Maliye Bakanlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı ve sivil toplum kuruluşlarının birbirleri ile iletişim içinde hareket etmeleri ve karar vermelerinin gerekliliğini vurgulamışlardır.

Eken ve Çiçek (2009) uyguladıkları anket çalışması sonucunda kredilerin otomobil satışları üzerinde pozitif bir

etkisi olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Ayrıca, 2009 yılında meydana gelen kredi hacmi artışlarının otomobil satışlarını yükselttiğini tespit etmişlerdir.

Özçam ve Özçam (2012), 1965 ve 1975 yılları arasındaki verilerden yola çıkarak, Amerika Birleşik Devletleri otomobil talebini Çok Denklemli Ayrıştırma Yaklaşımı ve Eşanlı Denklem Modelleri yaklaşımları çerçevesinde incelemişlerdir. Bu amaçla; Görünüşte İlişkisiz Regresyon (SUR), Yuvalanmış Logit (NL), Doğrusal Olmayan Üç Aşamalı En Küçük Kareler (NLTSLS) ve Genelleştirilmiş En Küçük Kareler (GLS) gibi yöntemler sonucunda elde ettikleri bulgular, Türkiye'de otomobil satın alınırken otomobillerin menşenin tüketiciler tarafından dikkate alındığını göstermektedir.

Advalorem vergilerin Laffer etkisine bağlı olarak otomobil arz ve talep esneklikleri üzerindeki etkisini inceleyen Özçam (2014), klasik vergi yükünün geçişkenlik katsayısının tüketicilerden üreticilere geçerken azaldığını tespit etmiştir.

Özçam ve Özçam (2014) 2006 Ocak ve 2010 Aralık döneminde Türkiye için otomobil tiplerini dikkate alarak yaptıkları çalışmalarında otomobilleri ayırtmışlardır. Analizleri sonucunda, Türkiye'de ele alınan dönemde çeşitli araç tipleri arasında tüketicilerin tercihlerinin değiştiğini tespit etmişlerdir. Yine 2009 dönemi dikkate alındığında, piyasa fiyat esnekliklerinin piyasa arz esnekliklerinden daha az olduğu sonucuna varmışlardır. Son bölümde ise, otomobillerin tamamını dikkate alan bir yöntem olan En Küçük Kareler Kukla Değişken Modeli (LSDVM)'ni kullanarak 4 ayrı otomobil türü için ilgili dönemde fiyat esnekliklerinin değişip değişmediğini kontrol etmişlerdir. Elde ettikleri bulgular, 4 ayrıştırılmış bölüm içinde fiyat esnekliğinin ilgili dönemde aynı yönde hareket ettiğini göstermektedir.

Özçam ve Özçam (2015) Türkiye özelinde yaptıkları çalışmalarında, 2006 Ocak - 2011 Aralık ve 2006 - 2011 Eylül dönemi aylık verilerini kullanarak, 5 farklı model çerçevesinde, GSYH dalgalanmaları ile otomobil talebi arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Bu değişkenler arasında yüksek bir ilişki tespit eden yazarlar, çalışmanın diğer bölümünde ise, çeşitli fiyat, gelir ve döviz kuru gibi değişkenlerle, otomobil fiyatları arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Analiz sonuçları Reel GSYH ve otomobil satışları arasında dikkate değer bir pozitif korelasyona işaret etmektedir. Ayrıca çalışmanın bulguları, Türkiye'de otomobil talebinin hem gelir hem de fiyat açısından esnek olduğunu, reel efektif döviz kurunun katsayısının -1,071 ve anlamsız olduğunu göstermektedir.

Genel olarak literatürde yapılmış çalışmalara bakıldığında, bu çalışmaların otomobil talebinin bütününe dikkate alan ve bu talebin fiyat ve gelir esnekliklerini tahmin etmeye çalışan çalışmalar olduğu görülmektedir. Ayrıca, bu alanda yapılmış ve burada değinilen çalışmalara ek olarak, Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV), Otomotiv Distribütörleri Derneği (ODD) ve Otomotiv Sanayii Derneği (OSD) gibi dernek ve vakıflar tarafından hazırlanan sektör raporları ve bültenler olduğunu da vurgulamak gerekir.

3. Veri Setleri

Çalışmada kullanılan değişkenler aşağıdaki tabloda yer almaktadır. Veri setleri 2011-Ocak ve 2016-Şubat arası dönemde kapsamakta olup aylık frekanstadır. İthal perakende otomobil satışları verileri Otomotiv Distribütörleri Derneği (ODD)'nin internet sitesinden, döviz kuru verileri ise Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın Elektronik Veri Dağıtım Sistemi (EVDS)'nden elde edilmiştir. Bu bölümde, çalışmada yer alan veri setlerinde incelenen dönemde meydana gelen gelişmeler kısaca ele alınacaktır.

Tablo 3. Veri Setleri

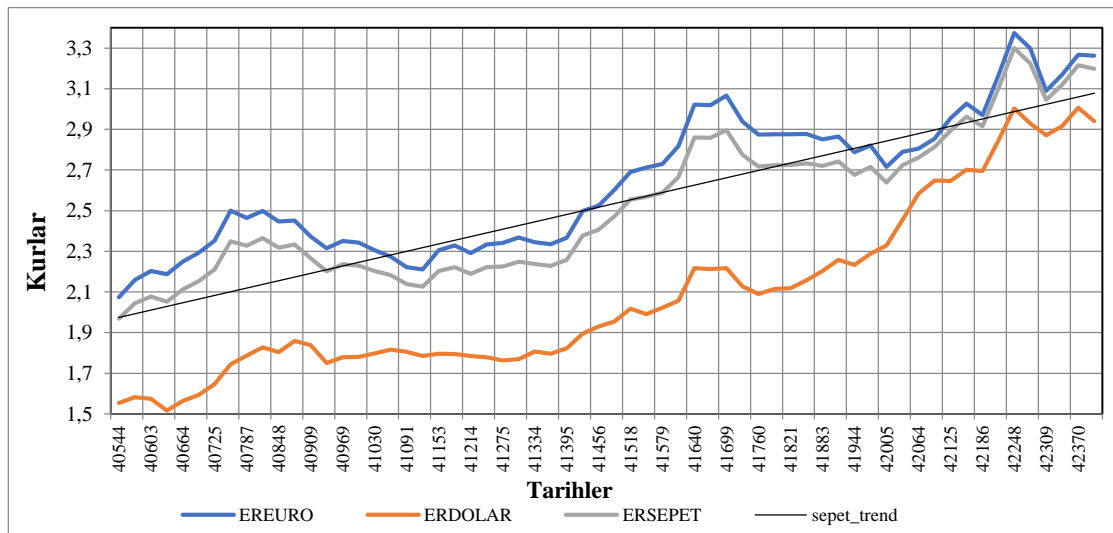
Değiş.	Değişkenin Tanımı
İthal Perakende Otomobil Satışları* (LNOTOSA)	Bu değişken toplam ithal perakende otomobil satışlarının sayısını ifade etmektedir. Uygulama kısmında değişkenin mevsimsellikten arındırılmış ve logaritması alınmış hali kullanılmıştır.
Sepet Döviz Kuru** (LSEPETSA)	Bu kur, %80 Euro ve %20 ABD doları ağırlıklı sepet kuru ifade etmektedir. Uygulama kısmında değişkenin mevsimsellikten arındırılmış ve logaritması alınmış hali kullanılmıştır.

Kaynaklar: * ODD, www.odd.org, Erişim Tarihi: 28.03.2016.
** TCMB, www.tcmb.org, Erişim Tarihi: 28.03.2016.

3.1. Sepet Kur

OSD verilerine göre, Avrupa Birliği (AB)'nden ithal edilen otomobil sayıları Türkiye'nin toplam otomobil ithalatının yaklaşık %81'ini oluşturmaktadır (OSD, 2016a: 3). Bunun başlıca nedenlerinden biri olarak AB ile olan gümrük birliği anlaşması çerçevesinde otomobillerin Türkiye'ye vergisiz girişi sayılabilmektedir. Bu bağlamda, bu çalışmada AB'nin ithal otomobil satış sayılarındaki yoğunluğu dikkate alınarak %80'i Euro ve %20'si ABD doları ağırlıklı olmak üzere bir sepet kur oluşturulmuştur. Şekil 1'de, Euro'nun, ABD Dolarının ve oluşturulan sepet kurunun incelenen dönem içerisindeki hareketleri gösterilmiştir.

Genel olarak bakıldığında, her iki döviz kurunun da yükselen bir trend gösterdiği görülmektedir. Yine yıllar bazında bakıldığında özellikle 7 ve 11. aylar arasında sistematik bir yükselme olduğu göze çarpmaktadır. Bu gözlemlerden yola çıkarak, döviz kuru değişkeninin hem mevsimsel etki hem trend etkisi altında olduğu söylenebilir.

Kaynak: TCMB, EVDS. www.tcmb.gov.tr (Erişim Tarihi: 28.03.2016)

Şekil 1. Döviz Kurları ve Sepet Kur

Ayrıca çalışmada, ithal perakende otomobil satışlarının talebinin belirlenmesinde nominal kurlar üzerinden hesaplanan sepet kur kullanılmıştır. Böyle bir kullanımın birkaç nedeni bulunmaktadır. Birincisi, ithal perakende otomobil satışlarının talebinin belirlenmesinde, tüketicilerin reel kuru düşünerek ya da hesaplayarak otomobil aldıklarını varsaymak yerine, nominal, yani "gösterge kur üzerinden" satın alma kararı verdiklerini kabul etmenin tüketicilerin davranışlarını açıklamada daha uygun olacağına düşünülmesidir. İkinci neden ise, gerek Euro'nun gerekse ABD dolarının enflasyon etkisinden arındırılmasında, o ülke ya da ülke gruplarının fiyat düzeylerinin Türkiye'deki iç fiyat düzeylerine oranının kullanılmasının ortaya çıkardığı durumla ilgilidir. Örneğin, AB enflasyon oranı, birliğe üye olan tüm ülkelerin ortalama fiyat düzeyinin genel eğilimini göstermekte iken, Türkiye sadece AB'deki birkaç ülkeden yoğun olarak otomobil ithal etmektedir. Bu durum otomobil

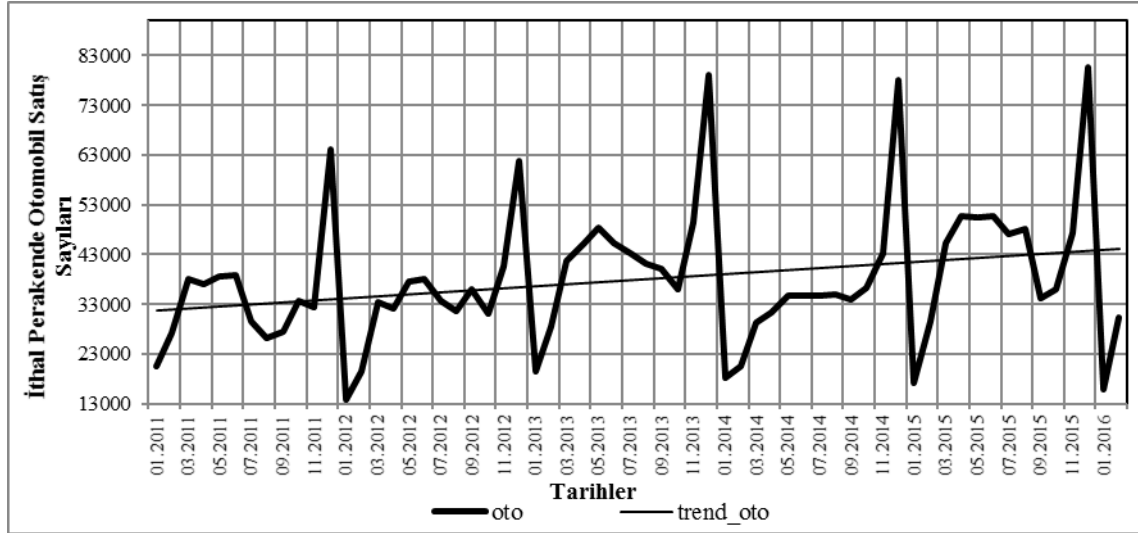
fiyat artışlarının enflasyondan arındırılmasını zorlaştırmaktadır. Diğer taraftan ekonometrik tahminler yapılırken, enflasyon etkisinden arındırılmış kurlar üzerinden yapılan analizlerin katsayılarının teorik beklentilere ters ve anlamsız sonuçlar verdiği görülmüştür. Bu nedenlerden ötürü çalışmada nominal kurlar açıklayıcı faktör olarak seçilmiştir.

3.2. İthal Perakende Otomobil Satışları

2008-2009 Küresel Finans Krizi hem ABD hem de AB ülkelerinde birçok büyük otomotiv firmasının üretimini geçici olarak azaltmış, hatta durdurma durumuna getirmiştir. Bu daralma ile birlikte bu sektörde çok büyük işçi çıkarımları meydana gelmiştir (TEPAV, 2013: 11-12). Fakat o yıllardan sonra gerek Avrupa gerekse dünya ekonomisindeki iyileşmeler bu sektör için tekrar artış eğilimini beraberinde getirmiştir. Şekil 2, ilgili sektörde meydana gelen ithal otomobil satış sayılarını ve artış trendini göstermektedir. Şekil 2'ye bakıldığında, ithal perakende otomobil satış

sayılarının incelenen dönem içerisinde aylık ortalama 33000'lerden 44000'lere geldiği görülmektedir. Dolayısıyla, bu değişkenin trend etkisi içerdiği söylenebilir. Mevsimselliğe bakıldığında ise, her yılın son ayında otomobil satışlarında bir yükseliş olduğu görülmektedir. Bu yükselişin sebebi olarak; yeni yıla yaklaşıldığında galericilerin eski modelleri ellerinden çıkarabilmek için

otomobil fiyatlarına ilişkin kampanya yapmaları, Özel Tüketim Vergisi (ÖTV) ile ilgili beklentiler ve yıl sonuna yaklaşıldığında ilgili taşıt kredilerine ilişkin kampanyaların gerçekleşmesi gibi nedenler gösterilebilir.

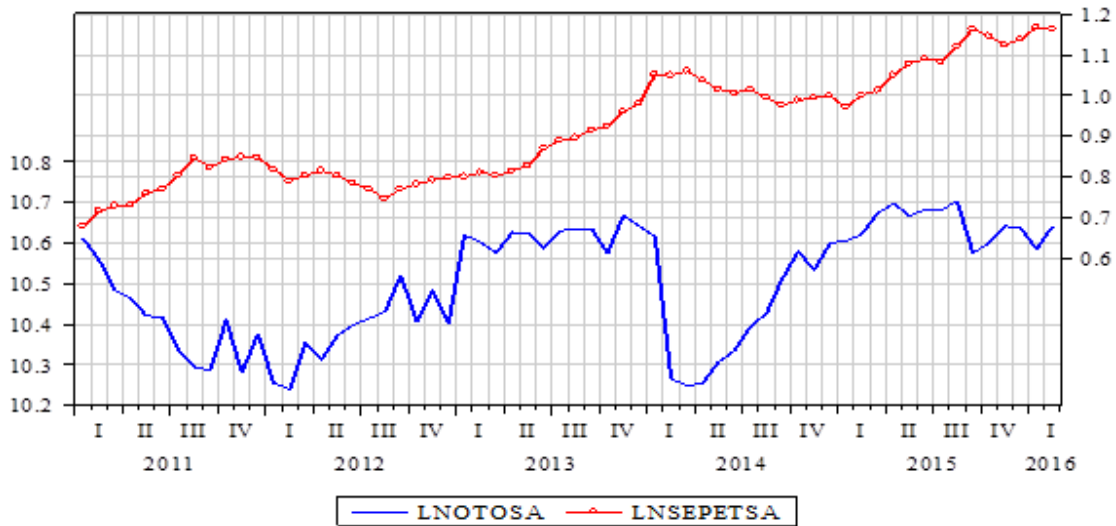

Kaynak: ODD, www.odd.org (Erişim Tarihi: 28.03.2016)

Şekil 2. İthal Perakende Otomobil Satışları

Her iki değişkenin de hem trend hem de mevsimsel etki altında olduğu tespit edildikten sonra, Şekil 3'te, çalışmaya ilişkin verilerin TRAMO/SEATS yöntemi ile mevsimsellikten arındırılmış ve doğal logaritması alınmış halleri gösterilmiştir. Şekle bakıldığında, LNSEPETSA ve

LNOTOSA değişkenlerinin negatif ilişkili oldukları görülebilmektedir. Bu gözlem, tahmin edilecek modellere ilişkin katsayıların negatif olacağına dair bir ön bilgi sağlamaktadır.

Şekil 3. İthal Perakende Otomobil Satışları ve Sepet Döviz Kuru

4. Model ve Yöntem

Bu kısımda çalışmada kullanılan ekonometrik model ve yönteme ilişkin bilgi verilecektir.

4.1. Model

Çalışmada kullanılan model,

$$LNOTOSA_t = \beta_1 + \beta_2(LNSEPETSA)_t + \beta_3(TREND)_t + u_t$$

şeklinde. Burada, LNOTOSA ve LNSEPETSA değişkenleri sırasıyla, aylık perakende ithal otomobil satışı ve sepet döviz kuru verilerinin mevsimsellikten arındırılmış ve doğal logaritması alınmış halini göstermektedir.

4.2. Yöntem

Değişkenlerin düzey değerleri itibarıyla durağan olmayıp, aynı dereceden durağan olması durumu değişkenler arasında

eşbütünlük bir ilişkinin olup olmadığını incelemesini mümkün kılmaktadır. Eşbütünlük, durağan olmayan seriler arasındaki uzun dönemli ilişkiyi tanımlar. Uzun dönemli katsayıların sıradan en küçük kareler metoduyla tahmin edilmesi otokorelasyon ve içsellik sorunlarından dolayı yanlış sonuçlara neden olmaktadır. EKK yönteminin ortaya çıkarttığı bu problemleri aşabilmek için; Phillips ve Hansen (1990) tarafından geliştirilen FMOLS, Park (1992) tarafından geliştirilen CCR ve Saikkonen (1992), Stock ve Watson (1993) tarafından geliştirilen DOLS tahmincileri kullanılabilir. Bu metotta, eşbütünlük denklem ve stokastik şokların uzun dönem korelasyonunun neden olduğu sorunların üstesinden gelebilmek için, bağımsız değişkenlerle hata terimi arasındaki içsellik ilişkisinin yanı sıra hata terimleri arasındaki otokorelasyon problemi de dikkate alınmaktadır (Aktaran: Küçükaksoy ark., 2015: 706).

Phillips ve Hansen (1990) tarafından önerilen FMOLS tahmincisi ile Park (1992) tarafından geliştirilen CCR tahmincisi, eşbütünlük vektörler arasındaki otokorelasyonu düzeltmek ve içsellik problemini gidermek için yarı-parametrik bir düzeltme yöntemi kullanmaktadır. Bu tahminciler asimptotik olarak sapmasız ve etkindir. Ayrıca, asimptotik χ^2 istatistiksel çıkarımını kullanarak standart Wald testlerinin kullanımına imkân vermektedir (Wang ve Wu, 2012: 533). DOLS tahmin prosedürü ise bağımsız değişkenin gecikme (lags) ve öncüllerini (leads) eşbütünlük denklemine eklemektedir (Refaei ve Morteza, 2015).

FMOLS tahmincisi şu şekilde formüle edilebilir:

$$y_t = X_t' \beta + D_t' \gamma_1 + u_{1t} \quad (1)$$

(1) numaralı eşitlikte y_t , $I(1)$ bağımlı değişkendir ve X_t' ise $X_t = r_{21} + r_{22} + D_{2t} + \varepsilon_{2t}$ ile $\Delta \varepsilon_{2t} = u_{2t}$ eşitlikleri tarafından açıklanan stokastik açıklayıcı değişkenleri temsil etmektedir. Diğer taraftan, $D = (D_{1t}', D_{2t}')$ deterministik trend değişkenleridir ve u_{1t} sıfır ortalama ve kovaryanslı (Ω) hata terimidir.

FMOLS tahmincisi,

$$\theta_{FMOLS} = \begin{bmatrix} \hat{\beta} \\ \hat{\gamma}_1 \end{bmatrix} = \left[\sum_{t=1}^T Z_t Z_t' \right]^{-1} \left[\sum_{t=1}^T Z_t y_t^+ - T \begin{bmatrix} \hat{\lambda}_{12} \\ 0 \end{bmatrix} \right] \quad (2)$$

şekindedir. (2) numaralı eşitlikte $Z_t = (X_t' D_t')'$ ve $y_t^+ = y_t - \hat{\omega}_{12} \hat{\Omega}_{22}^{-1} \hat{u}_{2t}$ dönüştürülmüş veriyi göstermektedir. $\hat{\lambda}_{12}^+ = \hat{\omega}_{12} \hat{\Omega}_{22}^{-1} \hat{u}_{12}$, $u_t = (\hat{u}_{1t}', \hat{u}_{2t}')'$ eşitliği kullanılarak tahmin edilen uzun dönem varyans-kovaryans matrisleri ve ilgili elemanlar ile tahmin edilen sapma düzeltme terimidir (Mthembu, 2015: 90-91).

CCR tahmincisi, eşbütünlük regresyonundaki değişkenlerin dönüşümüne dayanmaktadır. Bu dönüşüm OLS tahmincisinin ikinci sıra sapmasını ortadan kaldırmaktadır. Uzun dönem kovaryans matrisi şu şekilde formüle edilebilir:

$$\Omega = \lim_{n \rightarrow \infty} \frac{1}{n} E \left(\sum_{t=1}^n u_t \right) \left(\sum_{t=1}^n u_t \right)' = \begin{bmatrix} \Omega_{11} & \Omega_{12} \\ \Omega_{21} & \Omega_{22} \end{bmatrix} \quad (3)$$

Ω matrisi şu şekilde de ifade edilebilir:

$$\Omega = \Sigma + \Gamma + \Gamma' \quad (4)$$

(4) numaralı eşitlikte,

$$\Sigma = \lim_{n \rightarrow \infty} \frac{1}{n} \sum_{t=1}^n E(u_t u_t') \quad (5)$$

$$\Gamma = \lim_{n \rightarrow \infty} \frac{1}{n} \sum_{k=1}^n \sum_{t=k+1}^n E(u_t u_t') \quad (6)$$

$$\Lambda = \Sigma + \Gamma = (\Lambda_1, \Lambda_2) = \begin{bmatrix} \Lambda_{11} & \Lambda_{12} \\ \Lambda_{21} & \Lambda_{22} \end{bmatrix} \quad (7)$$

şekindedir. Dönüştürülmüş veriler şu şekilde elde edilebilir:

$$y_{2t}^* = y_{2t} - (\Sigma^{-1} \Lambda_2)' u_t \quad (8)$$

$$y_{1t}^* = y_{1t} - (\Sigma^{-1} \Lambda_2 \beta + (0, \Omega_{11} \Omega_{22}^{-1})')' u_t \quad (9)$$

Kanonik eşbütünlük regresyonu şu forma dönüşür:

$$y_{1t}^* = \beta' y_{2t}^* + u_{1t}^* \quad (10)$$

$$y_{1t}^* = u_{1t} - \Omega_{11} \Omega_{22}^{-1} u_{2t} \quad (11)$$

(10) numaralı eşitlikteki OLS tahmincisi aynı zamanda asimptotik olarak en çok olabilirlik tahmincisine eşittir. (11) numaralı eşitlik dönüştürülmüş değişkenlerin u_{1t} ile u_{2t} arasındaki olası korelasyon nedeniyle meydana gelebilecek asimptotik sapmayı nasıl ortadan kaldırdığını göstermektedir (Mehmood ve Shahid, 2014: 54).

DOLS tahmincileri u_{1t} ile u_{2t} arasındaki uzun dönem korelasyonu gidermek amacıyla eşbütünlük regresyonuna ΔX 'in gecikme ve öncül değerlerinin eklenmesiyle elde edilir:

$$y_t = X_t' \beta + D_{1t}' \gamma_1 + \sum_{j=-q}^r \Delta X_{t+j}' \delta + v_{1t} \quad (12)$$

(12) numaralı eşitlikteki OLS tahmincileri FMOLS ve CCR tahmincilerindeki ile aynı asimptotik dağılıma sahiptir (Wang ve Wu, 2012: 534).

5. Bulgular

Çalışmada kullanılan seriler öncelikle mevsim etkisinden arındırılmış, ardından güvenilir sonuçların elde edilebilmesi için serilerin durağanlık mertebeleri araştırılmış ve eşbütünlük analizi için en uygun gecikme uzunluğu Vektör Otoregresif Model (Vector Auto Regressive-VAR) kullanılarak belirlenmiştir. Serilerin eşbütünlük olduklarının belirlenmesinin ardından FMOLS, DOLS ve CCR yöntemleri ile değişkenler arasındaki uzun dönem ilişkinin katsayıları elde edilmiştir. Son olarak seriler arasındaki nedensellik ilişkisi araştırılmıştır.

Zaman serilerinde durağanlık, herhangi bir zaman serisi değişkeninin zamana bağlı olarak ortalamasının ve varyansının sabit olması ve gecikme seviyesine bağlı kovaryansa sahip olması ile ifade edilmektedir. Serilerin durağanlıkları Augmented Dickey-Fuller (ADF) (1981) ve Phillips Perrons (PP) (1988) birim kök testleri kullanılarak test edilmiştir. ADF'de standart DF'den farklı olarak hata teriminde otokorelasyon sorununu ortadan kaldırmak için bağımlı değişkene ait gecikmeli değerler bağımsız değişken olarak modele eklenmektedir (Durkaya ve Ceylan, 2006: 84). Bu çalışmada ADF gecikme uzunluğunun belirlenmesinde Schwarz bilgi kriteri dikkate alınmıştır.

Tablo 4. Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	ADF		PP	
	Sabitli	Sabitli-Trendli	Sabitli	Sabitli-Trendli
LNOTOSA	-2.165282	-3.098077	-2.052056	-3.024640
LNSEPETSA	-0.545160	-2.028285	-0.652449	-1.985746
ALNOTOSA	-9.294***	-9.279***	-9.294***	-9.266***
ALNSEPETSA	-6.245***	-6.204***	-6.252***	-6.209***

Not: p , olasılık değerlerini ifade etmekte ve *** $p < 0.01$ dir.

Tablo 4'te ilgili değişkenlerin düzey ve birinci farklar itibarıyla ADF ve PP test sonuçları yer almaktadır. Tablodan da görülebileceği gibi, hem ithal otomobil satışları hem de sepet kur değişkenleri için, gerek sabitli gerekse de sabitli-trendli durumlarda, "serilerin birim kökü vardır" boş hipotezi reddedilemez ve düzey değerleri itibarıyla birim köklü olduğu sonucuna varılır. Serilerin farkları alındığında serilerin durağan hale geldikleri, bir başka ifadeyle, serilerin $I(1)$ oldukları görülmektedir.

Eşbütünleşme testleri ekonometride düzeyde durağan olmayan, ancak dereceden durağan olan değişkenler arasında uzun dönemli ilişkinin tahmin edilmesine ve modellenmesine olanak sağlamaktadır. Buradan yola çıkarak Johansen eşbütünleşme testinin uygulanabilmesi için yapılması gereken; ilk olarak, vektör hata düzeltmedeki kalıntılarında, otokorelasyon, değişen varyans problemine yol açmayan ve hata terimlerinin normal dağılımı varsayımını mümkün kılan optimal gecikme uzunluğunun (k) Vektör Otoregresif Model çerçevesinde belirlenmesidir (Aktaran: Küçükaksoy ark., 2015: 704). VAR modeli kurulduğunda çeşitli gecikme uzunluklarına ilişkin model seçim kriterleri değerleri Tablo 5'teki gibidir.

Tablo 5. Gecikme Uzunluğu

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	66.84761	NA	0.000310	-2.401763	-2.328097	-2.373353
1	202.1480	255.5674	2.40e-06	-7.264740	-7.043742	-7.179510
2	211.2299	16.48200*	1.99e-06*	-7.45296*	-7.08462*	-7.31090*
3	212.0548	1.435902	2.24e-06	-7.335363	-6.819700	-7.136492
4	216.6781	7.705446	2.20e-06	-7.358447	-6.695452	-7.102755
5	220.1110	5.467258	2.26e-06	-7.337444	-6.527117	-7.024933
6	220.4696	0.544552	2.60e-06	-7.202577	-6.244919	-6.833246
7	222.1933	2.489778	2.86e-06	-7.118270	-6.013279	-6.692118
8	224.8870	3.691441	3.05e-06	-7.069890	-5.817567	-6.586918

Not: * işareti her bir model seçim kriteri için optimal gecikme uzunluğunu göstermektedir.

Tablodan, Logaritmik Olasılık Oranı (LR), Son Tahmin Hatası (FPE), Akaike Bilgi Kriteri (AIC), Schwarz Kriteri (SC) ve Hannan-Quinn Kriterleri (HQ)'nin hepsi için optimal uygun gecikme uzunluğunun iki olduğu görülmektedir.

Johansen ve Juselius (1990), tüm değişkenleri içsel olarak ele alan VAR modelini kullanarak, değişkenler arasında birden fazla eşbütünleşme ilişkisi olması durumunda bile kullanılabilir bir eşbütünleşme testi geliştirmişlerdir. Bu çalışmada kullanılan değişkenlere ilişkin eşbütünleşme testi sonuçları Tablo 6'da ki gibidir. Hesaplanan iz istatistiği %5 anlamlılık düzeyinde kritik değerden büyüktür. Yine, boş hipotezin olasılık değerine bakıldığında %5'den daha küçük olduğu görülmektedir. Dolayısıyla H_0 : Eşbütünleşme yoktur ($r=0$) hipotezi reddedilmekte ve H_a : Eşbütünleşme vardır ($r+1$) hipotezi kabul edilmektedir. Buna göre, seriler arasında bir tane eşbütünleşme vektörü olduğu sonucuna varılmaktadır. Maksimum öz değer istatistiğine bakıldığında da aynı sonuca varılır. Bu bilgi ise, düzeyinde durağan

olmayan değişkenlerle yapılacak ekonometrik tahminlerin katsayılarının ilişkiyi doğru yansıtacağını göstermektedir.

Tablo 6. Johansen Eşbütünleşme Testi Sonuçları

Hipotezdeki Koentegre Vektör Sayısı	Özdeğer	İz İstatistiği	0.05 Kritik Değer	Olas.**
yok	0.328245	32.54015	25.87211	0.0064
en fazla 1	0.142442	9.066312	12.51798	0.1763

Hipotezdeki Koentegre Vektör Sayısı	Özdeğer	Max-Özdeğer İstatistiği	0.05 Kritik Değ.	Olas.**
yok	0.328245	23.47384	19.38704	0.0120
en fazla 1	0.142442	9.066312	12.51798	0.1763

Değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin tespitinden sonra, bu ilişkinin şiddeti ve yönü; FMOLS, DOLS ve CCR tahmincileri kullanılarak tahmin edilmiştir. Tablo 7'de her üç yöntemle ilişkin tahmin sonuçları yer almaktadır. Döviz kuruna ait katsayı FMOLS, DOLS ve CCR tahmincilerinde sırasıyla yaklaşık olarak; -1.18, -1.23 ve -1.17 çıkmıştır. Bu sonuç uzun dönemde döviz kurunda meydana gelecek %1'lik bir artışın otomobil satışlarını; FMOLS'ye göre %1.18, DOLS'ye göre %1.23 ve CCR'ye göre %1.17 oranında azaltacağını göstermektedir. Ayrıca, bu katsayının negatif ve birden büyük yani esnek olması teorik beklentilere uygundur.

Tablo 7. Uzun Dönem Katsayıları (Bağımlı Değişken LNOTOSA)

Değişkenler/Tahminciler	FMOLS	DOLS	CCR
LNSEPETSA	-1.18217*** (0.267514)	-1.23265*** (0.284158)	-1.16823*** (0.254785)
C	11.18527*** (0.190279)	11.18410*** (0.200926)	11.17557*** (0.181617)
@TREND	0.012824*** (0.002024)	0.013197*** (0.002122)	0.012721*** (0.001932)

Not: p , olasılık değerlerini ifade etmekte ve *** $p < 0.01$ dir.

Her iki değişkenin de durağan oldukları varsayıldığında değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisini tespit etmek için Granger (1987) nedensellik analizi yapılabilir. Granger nedensellik testi sonuçları Tablo 8'deki gibi bulunmuştur.

Tablo 8. Granger Nedensellik Testi

Sıfır Hipotezi	F-İst.	Prob.
DLNSEPETSA, DLNOTOSA'nın Granger nedeni değildir.	10.3863	0.0002
DLNOTOSA, DLNSEPETSA'nın Granger nedeni değildir.	1.18684	0.3130

Granger nedensellik testi sonuçlarına bakıldığında, değişkenler arasında tek yönlü bir ilişki olduğu görülmektedir. Birinci denklemde sepet döviz kuru ithal otomobil satışlarının nedeni olarak açıklanmaktadır. Diğer yandan altta ise döviz kuru bağımlı değişken, ithal otomobil satışları bağımsız değişken olarak alınmıştır. Üstteki denklemde LNOTOSA'nın olasılık değerine bakıldığında sifıra yakın olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, temel hipotez olan "Döviz kuru ithal otomobil satışlarının Granger nedeni değildir" hipotezi %5 anlamlılık düzeyinde reddedilebilir. Nihayetinde döviz kuru ithal otomobil satışlarının nedeni olarak açıklanabilir. Altındaki denklemde ise durumun farklı olduğu görülmektedir. Buna göre otomobil satışları döviz kurunun sebebi değildir.

6. Sonuçlar ve Değerlendirmeler

2011- Ocak ve 2016 Şubat aylarını kapsayan bu çalışmada, perakende otomobil satışları ile sepet döviz kuru arasındaki ilişki incelenmiştir. Öncelikle her iki seri de mevsimsellikten arındırılarak, birim kök testleri yardımıyla I(1) oldukları saptanmıştır. Değişkenlerin aynı düzeyde durağan olduklarının saptanmasından sonra, VAR modeli kurulmuş, bu model yardımıyla uygun gecikme uzunluğunun 2 olduğu belirlenmiştir. Bu gecikme uzunluğu dikkate alınarak eşbütünleşme testleri yapılmış ve döviz kuru ile ithal edilen otomobil satışları arasında bir uzun dönem ilişkisinin var olduğu tespit edilmiştir. Nihayetinde, FMOLS, CCR ve DOLS tahmincileri aracılığıyla bu ilişkinin derecesi ve yönü araştırılmıştır. Yapılan analizler sonucunda her üç tahminci ile de birbirine yakın ve benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Tahmin sonuçları, döviz kurunda meydana gelecek %1'lik bir artışın ithal otomobil satışlarını uzun dönemde FMOLS, DOLS ve CCR tahmincilerine göre sırasıyla yaklaşık olarak; %1.18, %1.23 ve %1.17 oranlarında azaltacağını göstermektedir. Bu sonuçlar, ithal otomobil satışlarının teoriye uygun olarak döviz kuruna duyarlı $|e| > 1$ olduğuna işaret etmektedir. Ayrıca bu esneklik katsayısı, Özçam (2015) tarafından genel otomobil talebine yönelik olarak yapılan çalışmadaki esneklik katsayısı (-1,071) ile benzerdir. Döviz kurunun katsayısı her iki çalışmada da negatif ve birden büyüktür. Nedensellik analizine gelindiğinde, sadece döviz kurlarından ithal otomobil satışlarına doğru bir ilişkinin olduğu görülmüştür.

2016 yılı verilerine göre Türkiye'nin toplam ithalatı 198,601 milyar dolardır. Toplam otomobil ithalatı ise 17,840 milyar dolar civarındadır. Bu rakamlar, Türkiye'nin toplam otomobil ithalatının toplam ithalatının %8'ine tekabül ettiğini göstermektedir. Yine ülkemizin toplam ihracatı 2016 yılı itibarıyla 142,606 milyar dolardır. Toplam otomobil ihracatı ise 19,804 milyar dolar olmuştur. Bu da yaklaşık otomobil ihracatının toplam ihracatın %13'üne tekabül ettiğine işaret etmektedir (OSD, 2017: 3). Bu veriler, kronik bir şekilde cari açık problemi yaşayan ülkemizde döviz kurunu olumsuz etkileyebilecek iç ya da dış bir ekonomi politikasının ya da döviz kuru dalgalanmalarının, otomobil ithalatının hacminin ve ithal otomobil talebinin döviz kuru esnekliğinin yüksek olması sebebiyle ödemeler bilançosu üzerine olumsuz etkiler doğurabileceğini göstermektedir. Bu ise özellikle iç ve dış para ve maliye politikası uygulamaları ve cari açığı azaltmaya yönelik politikalarda dikkat edilmesi gereken bir husus olarak ön plana çıkmaktadır. Yazarlar tarafından önümüzdeki dönemde, otomobil talebi ile ilgili bu önemli noktalardan yola çıkarak, Türkiye özelinde, otomobil talebinin belirleyicilerinin çok boyutlu olarak (gelir etkisi, tamamlayıcı ve ikâme ürünlerin etkileri, faiz ve enflasyon oranındaki değişimlerin ve finansal ve ticari bütünleşmenin etkileri vb.) analiz edilmesi düşünülmektedir.

Kaynaklar

Abu- Eishah, Sameer. A. ve Mannering, F. L. (2002), "Forecasting Automobile Demand for Economies in Transition: A Dynamic Simultaneous-Equation System Approach", *Transportation Planning and Technology*, 25(4), 311-331.

Alper, C. Emre ve Mumcu-Serdar, Ayşe (2000), "Türkiye'de Otomobil Talebinin Tahmini", *Ekonomi ve Ekonometri Merkezi, Boğaziçi Üniversitesi*.

Alper, C. E. ve Mumcu-Serdar, Ayşe (2007), "Interaction between Price, Quality and Country of Origin When Estimating Automobile Demand: The Case of Turkey", *Applied Economics*, 39(14), 1789-1796.

Bülbül, D.ve Orkunoğlu, I. F. (2009), "Türkiye'de Otomotiv Piyasasındaki Özel Tüketim Vergisi İndirimlerinin Maliye Sosyolojisi Açısından Analizi", *Sosyoekonomi*, 10(10), 95-108.

Dickey, D. A. ve Fuller, W. A. (1981), "Likelihood Ratio Statistics for Autoregressive Time Series with A Unit Root", *Econometrica*, 49, 1057-1072.

Durkaya, M. ve Ceylan, S. (2006), "Vergi Gelirleri ve Ekonomik Büyüme", *Maliye Dergisi*, 150, 79-89.

Eken, Mehmet H. ve Mehmet Çiçek (2009), "Türkiye'de Otomotiv Sektöründeki Ürünlerin Kredilerle Finansmanın Satışlara Etkisi", *Maliye Finans Yazıları*, 1(84), 61-77.

Engle, Robert F. ve Clive WJ Granger (1987), "Cointegration and Error Correction: Representation, Estimation and Testing", *Econometrica*, 55(2), 251-276.

Johansen, S. ve Juselius, K. (1990), "Maximum Likelihood Estimation and Inference on Cointegration with Applications to The Demand for Money", *Oxford Bulletin of Economics and Statistics*, 52, 169-210.

ODD (2016), "Pazar Perakende Aylık Satış Raporları", İnternet Adresi: www.odd.org, (Erişim Tarihi: 28.03.2016).

OSD (2016a), "Avrupa Toplam Otomotiv Sektör Analizi", Şubat, 2016.

OSD (2016b), "Otomotiv Sanayii Dış Ticaret Raporu", 2016.

OSD (2017), "Otomotiv Sanayii Dış Ticaret Raporu", 1. Çeyrek, 2017.

Özçam, A. ve Dilek S. Ö. (2012), "A Review of Econometric Estimation of Consumer Demand for Automobiles and The Country of Origin (Coo) Effects", *The Journal of Dokuz Eylul University*, 27(1), 97-132.

Özçam, Ahmet (2014), "Should Before or After Tax Equilibria Point Elasticities Be Calculated When The Laffer Effect Is Considered in A Micro Market?", *Journal of Economic Studies*, 41(6), 754-770.

Özçam, A. ve Özçam, D. S. (2014), "Construction of Segment-Based Price Indexes in Turkish Automobile Market and Estimation of Varying Segment-Based Price Elasticities", *Sütçü İmam Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 4(1), 35-54.

Özçam, A. ve Özçam, D. S. (2015), "Business Cycles, Estimation of Demand for Automobiles in Turkey and Calculation of Time-Varying Price Elasticities", *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimleri Dergisi*, 14(27), 89-110.

Küçükaksoy, İ; Çiftçi, İ ve Özbek, R. İ. (2015), "İhracata Dayalı Büyüme Hipotezi: Türkiye Uygulaması", *Çankırı Karatekin Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, 5(2), 691-720.

Madden, Garry (1988), "An Econometric Model of Australian Passenger Automobile Demand: A Segmented Markets Approach", *Economic Analysis and Policy*, 18(1), 53-69.

Mehmood, B. ve Shadid A. (2014), "Aviation Demand and Economic Growth in The Czech Republic: Cointegration Estimation and Causality Analysis", *Statistika*, 94(1), 54-63.

Mthembu, Mandla S. (2015), "The Impact of Education Expenditure, Tertiary Enrollment and Innovation on Economic Growth in South Africa", *University of Zululand, Doktora Tezi*.

Park, Joon Y. (1992), "Canonical Cointegrating Regressions", *Econometrica: Journal of the Econometric Society*, 60(1), 119-143.

Phillips, P. CB. ve Hansen, B. E. (1990), "Statistical Inference in Instrumental Variables Regression with I (1) Processes", *The Review of Economic Studies*, 57, 99-125.

Phillips, P. CB. ve Perron, P. (1988), “Testing for A Unit Root in Time Series Regression”, *Biometrika*, 75(2), 335-346.

Refaei, R. ve Morteza S. (2015), “Official Development Assistance and Economic Growth in Iran”, *International Journal of Management, Accounting and Economics*, 2(2), 125-135.

Saikkonen, Pentti (1992), “Estimation and Testing of Cointegrated Systems by an Autoregressive Approximation”. *Econometric Theory*, 8(1), 1-27.

Stock, J. H. ve Watson, M. W. (1993), “A Simple Estimator of Cointegrating Vectors in Higher Order Integrated Systems”, *Econometrica: Journal of the Econometric Society*, 61(4), 783-820.

TCMB (2016), “Elektronik Veri Dağıtım Sistemi”, İnternet Adresi: www.tcmb.gov.tr. (Erişim Tarihi: 28.03.2016).

TEPAV (2013), “Dünya ve Türkiye Otomotiv Sektörü”, 2013.

Wang, Q. ve Wu, Na (2012), “Long-Run Covariance and Its Applications in Cointegration Regression”, *The Stata Journal*, 12(3), 5

Kamuda İşletmecilik Eksenli Değişimle Birlikte Çalışanlarda Örgütsel Bağlılık Ve İş Tatmini Düzeyleri: PTT Üzerine Bir Alan Araştırması

Osman Kürşat ACAR¹ Çağdaş TÜRKÖĞLU²

¹ Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İnsan Kaynakları Yönetimi İsparta

² Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İsparta

Özet

İşletme bilimi alanında, üzerinde çok fazla araştırma yapılan konulardan olan iş tatmini ve örgütsel bağlılık konusu son dönemlerde kamu kurumlarında da araştırılmaya başlanmıştır. Türk kamu yönetiminde, 1980 sonrası özel sektör yöntem ve tekniklerinin etkili olduğu işletmecilik eksenli yeni kamu yönetimi anlayışı etkili olmaya başlamıştır. İktisadi bir kamu yönetim kuruluşu olan PTT A.Ş. 'de yapısı itibarıyla bu değişimden etkilenmiş ve çalışanların iş yükleri ciddi oranlarda artmıştır. Bu çalışma kapsamında PTT AŞ'de çalışanlarının yeni kamu yönetimi anlayışı ile birlikte yaşanan, işletmecilik eksenli değişimin örgütsel bağlılık ve iş tatmin düzeylerine olan etkisi ölçülmüştür. Çalışma sonucunda beklenilen aksine çalışanların iş yüklerinin artması sonucunda iş tatmini ve örgütsel bağlılıklarının düşmesi yönünde bulgulara rastlanmamıştır.

Anahtar Kelimeler: Yeni Kamu Yönetimi, İş Tatmini, Örgütsel Bağlılık, PTT A.Ş.

Organizational Commitment and Job Satisfaction Levels in Employees Working in the Public Business with Axis Shift: A Field Study on PTT

Abstract

Job satisfaction and organizational commitment, which is the subject of much research in the field of business science, have recently begun to be investigated in public institutions. After 1980 in Turkish public administration, new business oriented public management understanding, which is affected by private sector methods and techniques has come to the forefront. PTT Inc., an economic public administration body, was structurally affected by this change and the workload of employees has increased dramatically. In this study, the effect of business oriented change with the new public management understanding in PTT Inc. on employees' organizational commitment and job satisfaction levels has been measured. As a result of the study, contrary to expectations, increased workload of employees does not reduce job satisfaction and organizational commitment.

Keywords: New Public Management, Job Satisfaction and Organizational Commitment, PTT Inc.

1. Giriş

Çalışanların örgütteki ortamlarına karşı reaksiyonlarını ifade eden iş tatmini ile çalışanların örgüt ile özdeşleşerek; örgütün ilke, amaç ve değerlerini benimsemesinin, kurumsal kazançlar için çaba göstermesinin ve örgütte çalışmayı sürdürme isteğinin ölçüsü olarak tanımlanan örgütsel bağlılık kavramı birbiri ile ilişkili kavramlardır (Kök, 2006: 292) İster kamu sektörü ister özel sektör olsun örgütlerin etkin ve verimli işgücüne olan taleplerinin arttığı günümüz şartlarında birçok örgütte çalışanların iş tatmini ve örgütsel bağlılıklarının düşük düzeyde olduğunu gösteren çalışmalar mevcuttur. PTT A.Ş. de bu yönde bir sorgulamaya ihtiyaç duyan bir kurum olarak örnek gösterilebilir.

1980'lerden itibaren kamu sektörünün de işletme mantığı ile yönetilmeye başlanması ve kamu yönetiminin işletme alanına kayması ile "yeni kamu işletmeciliği" ve "yeni kamu yönetimi" kavramları ortaya çıkmıştır. Son gelişmeler ışığında kamu yönetimi ile işletme yönetiminin birleşme yönünde ilerlediğinin (Aydın, 2011: 29) ve hatta yeni sağ politikalarla kamu yönetim anlayışının değişime zorlanarak, kamu yönetimi yerine kamu işletmeciliği anlayışının ikame edilmesi gerektiği yönünde görüşler ileri sürülmeye başlanmıştır (Üstüner, 1994). Özetle kamu yönetiminde işletmecilik anlayışının hâkim olduğu bir paradigma değişiminden bahsedilmeye başlanmıştır.

Paradigması değişen Türk kamu yönetiminde idari, iktisadi, bilimsel ve sosyal kamu hizmeti sunan kurumlar bulunmaktadır. Bunlardan Milli Güvenlik Kurulu Genel

Sekreterliği idari kuruma, Gebze İleri Teknoloji Enstitüsü bilimsel hizmet sunan kuruma, Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demir Yolları iktisadi alana ve Yüksek Öğrenim Kredi ve Yurtlar Kurumu Genel Müdürlüğü sosyal kamu hizmeti sunan kuruma örnek olarak verilebilir.

Yapı incelendiğinde yeni kamu yönetimi eksenli işletmecilik anlayışının uygulanabileceği kurumların öncelikli olarak iktisadi kamu kurumları olduğu görülmektedir. İşletmecilik eksenli değişime açık, iktisadi bir kamu işletmesi olan PTT A.Ş. irdelendiğinde süreç içerisinde hem iş hacminin arttığı hem de örgütsel değişimlere uğradığı açıkça görülmektedir. Bu bağlamda, son dönemde PTT'nin de yeni kamu yönetimi eksenli değişim ile artan iş hacminin, PTT personeli üzerindeki etkisi ve dolaylı olarak iş tatmini ile örgütsel bağlılık arasındaki ilişkinin ne yönde değiştiğinin tespiti önemlilik arz etmektedir.

2. Genel Olarak İş Tatmini ve Örgütsel Bağlılık Kavramları

İş tatmini ve örgütsel bağlılık konuları, örgütsel davranış alanında üzerinde en çok araştırma yapılan konular arasındadır. Bu konuda bankacılık sektöründen (Emhan ve Gök, 2011) yüzme hakemliğine kadar (Yıldırım vd, 2011) geniş yelpazede birçok sektörde iş tatmini ve örgütsel bağlılık konuları ölçülmeye çalışılmıştır. Disiplinlerarası çalışma şeklinde de karşımıza çıkan örgütsel bağlılık ve iş tatmini konuları, kamu örgütleri üzerinde de araştırma konusu olmuştur. Bu kavramlardan iş tatmini; bireyin çalışma yaşamı veya çalıştığı örgüt şartları arasındaki uyumun bir sonucu

olarak ortaya çıkan memnuniyet duygusu ve bireyin işine karşı almış olduğu olumlu yönde bir davranış olarak tanımlanmaktadır (Ugboro ve Obeng, 2000: 254). Benzer şekilde, iş tatmini, bireyin mesleğe yönelik değerlerinin karşılığını veren ve mesleki takdirden dolayı oluşan pozitif duygusal bir davranış olarak da tanımlanmıştır (Moorhead, Griffin, 1996: 126). Bir başka bakış açısıyla iş tatmini bireylerin yaptığı işe yönelik inanç, bilgi, duygu, davranış ve değerlendirmelerini kapsayan tutumları içermektedir. Kişinin işine karşı edindiği deneyimler sonucu oluşan tutumu olumlu ise iş tatmini pozitif, kişinin işine karşı tutumu olumsuz ise iş tatmini de olumsuz olacaktır (Konuk, 2006: 59).

Çalışanların iş tatmin seviyelerinin yüksek olması örgütte verimliliği ve örgüte bağlılığı artırmanın yanında işgücü devir hızını ve işe devamsızlıkları da düşürmektedir. Bu durumda örgütlerin arzuladığı hedefler daha ulaşılabilir hale gelmektedir (Tengilimoğlu, 2005: 27). Çalışanların işine karşı hissettiği tutumların bir sonucu olarak oluşan iş tatminini etkileyen birtakım faktörler vardır. Ücret, örgüt içinde yükselme fırsatları, işin doğası ve niteliği muhtemel ödüller, yöneticiler, ek imkânlar, işleyiş prosedürleri, iş arkadaşları, iletişim, örgütün politika ve prosedürleri, çalışma şartları tutumların şekillenmesini kapsayan örgütsel faktörler ile kültürel ve çevre faktörleri bu faktörler arasında yer almaktadır (Aşan, Erenler, 2008:206, Örcü vd., 2006: 2-3; Duman, 2000: 14-15).

Bireyin çalıştığı örgüt ile kurmuş olduğu kuvvetli kimlik birliğinin ve kendisini örgütün bir parçası olarak hissetmesinin derecesi olarak tanımlanan örgütsel bağlılık kavramı (Schermerhorn vd., 1996: 44) kişinin kurumsal amaç ve değerleri kabul etmesine, bu amaçlara ulaşılması yönünde çaba sarf etmesine ve örgüt üyeliğini devam ettirme arzusunun artması anlamına gelmektedir (Swales, 2002: 159). Bu alanda literatürde en çok başvurulan kişilerden olan Allen ve Meyer (1990: 4)'a göre örgütsel bağlılık; duygusal bağlılık, devam bağlılığı ve normatif bağlılık olarak üç şekilde ortaya çıkmaktadır (Allen ve Meyer, 1990: 4). Bunlardan duygusal bağlılık çalışanların duygusal olarak örgüte olan eğilimini, örgütle birlikte tanımlamayı ve örgütle uyum sağlamayı anlatırken; devam bağlılığı örgütten ayrılma durumunda ortaya çıkacak maliyet algılarını ve son olarak normatif bağlılık da yönetime ve çalışma arkadaşlarına karşı çalışanın görev algılarını ifade etmektedir (Erdem, 2007: 67). Örgütsel bağlılık ile iş tatmini arasında bir korelasyon söz konusudur. Örgütsel bağlılık iş tatminini pozitif yönde etkilerken, iş tatmini de örgütsel bağlılığı aynı yönde etkilemektedir (Poyraz ve Kama, 2008 :143). Bu konuda hem kamu (Karataş ve Güleş, 2010 :74) hem de özel sektörde (Toker, 2007: 92) yapılan birçok çalışma ile bu ilişki ortaya konulmuş ve örgütsel bağlılığın yüksek olması durumunda çalışanların performansını, iş tatminini, örgütsel verimliliği attırdığı; işe devamsızlığı, personel devir hızını azalttığı sonuçlarına ulaşıldığı görülmektedir (Erdem, 2007: 67).

Bugün hızla değişmekte olan çevre şartları, ilerleyen rekabet koşulları, sürekli değişen kişisel ihtiyaçlar gibi sebeplerle özellikle nitelikli elamanlar başta olmak üzere çalışanları örgütte tutmak zorlaşmaktadır. Eğitimli ve uzman işgücü ihtiyacının artması ve bu nitelikli işgücü arzındaki yetersizlikler de konuyu daha önemli hale getirmektedir. İster kamuda ister özel sektörde olsun bir çalışanın yetiştikten ve iş yerine uyum sağlamasından sonra işten ayrılması örgütte

yüksek maliyetlere sebep olmaktadır. Bu yüzden çalışanların örgütte kalma isteğini devam ettirmesinde, örgüt yönetimine ve faaliyetlerine katılmalarında, örgüt için yenilikçi bir tavır sergilemelerinde ve çalışanların örgüt amaçlarını benimsemesinde örgütsel bağlılık günümüz koşullarında çok önemli hale gelmiştir (Durna ve Eren, 2005: 211). İşletme yöneticilerinin, çalışanların örgütte kalma isteğine sahip olmalarının ve verimlilik artışının iş tatmini ve örgüte bağlı olmalarına yönelik olduğunun bilincinde olmaları gerektiği gibi (Çekmecelioğlu, 2006) kamu yöneticilerinin de yeni kamu yönetimi anlayışının da etkisiyle daha iyi kamu hizmeti sunmak için iş tatmini ve örgütsel bağlılık konularına önem vermeleri gerekmektedir.

Verilen bu bilgiler ışığında konuya derinlik kazandırmak adına çalışmanın daha iyi algılanabilmesi için kamu yönetiminde işletmecilik eksenli değişimin temeli olan Yeni Kamu Yönetimi anlayışı açıklanacaktır.

3. Kamu Yönetiminde İşletmecilik Eksenli Değişim “Yeni Kamu Yönetimi”

Türk kamu yönetimi, 1980’li yıllarda küreselleşmeyle birlikte dünyadaki gelişmelere paralel olarak bir değişim ihtiyacı içine girmiştir. 1980’lerle birlikte refah devleti sonucu oluşan ekonomik krizler, bütçe açıkları, hantal ve aşırı bürokratik devlet anlayışı küreselleşme ve bilişim teknolojilerindeki gelişmeler ışığında kamu yönetimlerinin girdiği krizden çıkabilmeleri için birtakım arayışlar başlamıştır (Çiçek, 2012: 65). Refah devletinden sosyal hizmetlere yönelik taleplerin artmasına paralel ortaya çıkan mali krizler, ekonomiyi geliştirmek için en uygun kurum ve tekniklerin araştırılması, hantal, bürokratik, zorlayıcı idari yapılar içinde etkin ve verimli bir kamu yönetim anlayışına (Ömürkünülşen; 1997: 517) cevap olarak ve geleneksel kamu yönetimi anlayışı yerine yeni bir kamu yönetimi anlayışı ileri sürülmüştür.

İleri sürülen “Yeni Kamu Yönetimi” kavramı, 1980’lerden bu yana batılı hükümetlerin ve/veya kamu kurumlarının verim ve performansını geliştirmeye yönelik bir dizi reforma birçok akademisyen tarafından takılan genel isimlendirme olarak açıklanabilir. Türkiye kamu yönetim anlayışını dünyadaki gelişmelere paralel olarak yeni kamu yönetimi eksenli değişime yönünde adımlar atmıştır. Yeni kamu yönetimi anlayışına dönük gelişmeler öncelikle 1980’ler sonrasında teorik alanda kendini göstermiştir. Uygulamaya dönük olarak 2000 sonrasında geleneksel yönetim anlayışı yerine etkinlik, verimlilik, hesap verebilirlik, şeffaflık, sonuç odaklılık, performans yönetimi, müşteri memnuniyeti, kalite, rekabet fonksiyonel uzmanlaşma, özel sektör hizmet sunma yöntemlerinin kullanılması, kaynak kullanımında disiplin tasarrufa yönelme gibi ilke ve unsurlara dayalı “yeni kamu yönetimi” anlayışına doğru bir geçiş benimsenmiştir. Özellikle 2000 sonrası Türkiye’de gerçekleştirilen kamu yönetimi çıktılarının birçoğunda yeni kamu yönetim anlayışının izlerini görmek mümkündür (Lamba, 2014:147).

Özet olarak 1980 sonrası dönemde, kamu yönetiminin yapı ve işleyişi üzerine yapılan eleştirilerle iletişim ve teknolojiye yeniliklerle birlikte özel sektörde görülen değişim ve bundan dolayı ekonomik anlayışta kurallara uygun olarak işleri sevk ve idare etmek demek olan yönetim (administration) anlayışından; performans ölçme, sorumluluk alma, kaynakları etkin ve verimli kullanma, hedef, strateji ve öncelikleri belirleme demek olan işletme (management) anlayışına doğru

bir kayma yaşanmıştır (Bilgiç, 2003: 32). Bu değişimle kamu yönetiminin piyasa yönelimli, daha az bürokratik, esnek, adem-i merkeziyetçi, girişimci ve yenilikçi olmayı destekleyen anlayışla daha etkin ve verimli olacağı iddia edilmiştir (Ömürgönülşen, 2013: 4-17).

Bu noktadan hareketle yeni kamu yönetimi anlayışının etkili olduğu kurumlardan biri olan PTT A.Ş. personellerinin iş tatmini ve örgütsel bağlılık düzeyleri incelenecektir.

4. Yeni Kamu Yönetim Sonrası PTT A.Ş.'de İş Tatmini ve Örgütsel Bağlılık

Kamu yönetiminde işletmecilik eksenli yaşanan değişimin somut çıktılarını PTT A.Ş. üzerinden bakıldığında, PTT A.Ş.'nin iş hacminin arttığı yapısı ve uygulamalarının süreç içerisinde değiştiği görülmektedir. Örneğin 2000 yılında 40.141 kişi ile yıllık 2 milyon adet iş yapılırken 2013 yılında 39.000 kişi ile yıllık 24 milyon adet işlem yapılmıştır. Eskiden kişi başı yıllık ortalama 50 işlem yapılırken bu rakam 2013 yılında kişi başı ortalama 615 gibi bir rakama çıkmıştır (Acar, 2013: 194).

Küreselleşmenin bir sonucu olarak rekabetin giderek yoğunluk kazandığı bir ortamda işletmelerin ayakta kalabilmeleri, işletme yönetimlerinin çalışanların işle ilgili tutum ve davranışlarını doğru ve sağlıklı bir biçimde yönetebilmelerine bağlı bulunmaktadır. Bu tutum ve davranışların en önemlileri iş tatmini, işten ayrılma niyeti, iş stresi, örgütsel bağlılık ve performanstır (Gül, vd., 2008: 7). Bu durum yeni kamu yönetimi anlayışı ile birlikte artık kamu sektörü için de geçerlidir. Kamuda veya özel sektörde mali ya da hizmeti üreten çalışanların verimlilikleri genellikle niceliğine bakılarak değerlendirilirken; insan olmaktan doğan hakları ve psikolojileri genellikle bu değerlendirmenin dışında tutulabilmektedir. Bu bağlamda, örgütsel bağlılığı sağlamak adına yapılan faaliyetlerin salt verimi artırma gayesi ile değil; aynı zamanda yaşamının büyük bir kısmını o örgütte geçiren insanların kişilik, değer, inanç ve yargılarını da hesaba katan bir yaklaşımla yapılması, çalışanların çalıştığı örgüte ve ait olduğu toplumla büyük katkılar sağlayabilecektir (Bayram, 2005:137).

Türk kamu yönetiminde işletmecilik eksenli yaşanan bu değişimler sonucu PTT çalışanlarının iş tatmini ve örgütsel bağlılık seviyelerinin eskiye oranla düştüğü ve benzer biçimde daha az personelle çalışma, piyasa metodlarının kamuda kullanılması sonucunda mobing vb. vakaların arttığına dair çeşitli çalışmalar yapılmıştır. PTT çalışanlarında moral ve motivasyon eksikliği, yıllık izinlerin kullanılmaması, personel eksikliği, eğitim eksikliği, merkezlerdeki güvenlik eksikliği PTT'de mevcut personelin efektif kullanılmaması, takım çalışmasının yetersizliği, iletişim araçlarının iyi şekilde kullanılmaması, merkezlerde danışma hizmetinin olmaması, doğru elamanın doğru yerde çalıştırılmaması, hizmet sunum standardının talebin yoğunluğuna göre dengeli olmaması, sosyal aktivite eksikliği, kurumun imajı, tanıtım eksikliği, müşteriye karşı gereksiz formaliteler, reklam eksikliği, organizasyon hataları, yaşlı personel fazlalığı, rotasyon olmaması gibi birçok problem mevcuttur (Arslan, 2012b: 251).

Yukarıda sayılan bu problemler ile PTT A.Ş.'nin yeni kamu yönetimi eksenli girdiği dönüşüm arasında bir ilişki kurmak mümkün olabilir mi sorusuna yapılan çalışmalar bu ilişkiyi doğrulamaktadır. Yeni kamu yönetimi eksenli dönüşümün

PTT A.Ş. üzerindeki uygulamaların iş barışını bozduğu, çalışanların motivasyonunu, iş tatmini ve örgütsel bağlılığı düzeyini düşürdüğü yönünde değerlendirmeler mevcuttur (Acar, 2013: 194). Nitekim Arslan (2012b: 251)'ın Sakarya PTT Başmüdürlüğü çalışanlarının katkısı ve sosyolojik bakış açısıyla beşerî-sosyal sermayenin uygun kullanımının kurumsal verimlilik ve performans etkisini ölçmeye yönelik çalışma sonuçlarına göre insana değer veren, insan ilişkilerini önemseyen ve bu durumu sürekli olumlu taraftan destekleyen süreçler, kuruluşlara yönelik başarı ve örgütsel ilerleme adına oldukça önemlidir ve bu boyut, kuruluşların yaşam süresini uzatan, verimlilik ve performansını güçlendiren bir boyut olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsanları bir robot olarak görmeyip; etkileşim ve iletişim ile harekete geçirmeli ve artı bir değer yaratılarak katılımları sağlanmalı ve fikirlerinin alınması ile motive olabilmeli, çalışma azmi ve şevki kazandırılmalıdır (Arslan, 2012b: 251).

Özetle PTT A.Ş.'de son dönem işletmecilik eksenli değişen kamu yönetimi ve iş anlayışı kurumda birtakım köklü değişiklikleri beraberinde getirmiştir. İnsani ve maddi bu problemlerin sayısı artmış ve şekli değişmiştir. Burada PTT A.Ş.'nin bir kamu kurumu olması 40'dan fazla mevzuat çıktısı ile fonksiyonlarını yerine getirmesi onu özel sektör kurumlarından doğal olarak ayırtmaktadır. Yaşadığı çok değişik problemler karşısında bu problemlerin çözümünde PTT AŞ muadili herhangi bir kargo firmasında veya bankada olduğu gibi davranamayacaktır. Örneğin kârlılık adına çalışanlara, memurlara asgari ücret veremeyecektir (Acar, 2013: 199) Ama daha iyi hizmet vermek adına, iş tatmini ve örgütsel bağlılık konularında birtakım uygulamalar yapmak zorundadır. Bu açıdan PTT A.Ş.'de yaşanan yeni kamu yönetimi eksenli bu değişimin kurum çalışanlarını örgütsel bağlılık ve iş tatminlerinin ölçülmesi son derece önemlidir.

4. Araştırmanın Amacı, Kapsamı ve Yöntemi

Araştırmanın amacı; PTT'nin son dönemde yeni kamu yönetim anlayışı ile değişen yönetim yapısı, artan iş hacimleri ve örgüt yapısının değişmesi ile PTT A.Ş. çalışanlarının iş tatmini ile örgütsel bağlılık düzeylerini ölçmek ve çalışanların tatmin ve bağlılık düzeylerinin bazı demografik özelliklere göre farklılık gösterip göstermediğini incelemektir. Araştırmada, evren olarak 1-30 Kasım 2013 tarihleri arasında PTT A.Ş.'de çalışan tüm personel esas alınmıştır. Araştırma evrenini 40.000 PTT A.Ş. çalışanları oluşturmakta olup, örneklem olarak 442 kişiye ulaşılmıştır. Örneklem seçiminde basit tesadüfi örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırma dönemi içerisinde 412 çalışanın anketleri bizzat anketörler tarafından doldurulmuştur. Evren büyüklüğünden hareketle hata toleransı %5, güvenilirlik düzeyi %95 alındığında 381 kişi yeterli olarak görülmektedir. Çalışma sonucunda 442 anket tam ve doğru olarak değerlendirmeye alınmıştır.

Ölçme aracı olarak araştırmacı tarafından geçerlilik ve güvenilirliği sınanmış 'Minnesota İş Tatmini Ölçeği' ile Meyer ve Allen'in "Üç Boyutlu Örgüte Bağlılık Ölçeği" kullanılmıştır. Minnesota İş Tatmini Ölçeği 5'li likert tipinden oluşmakta ve her bir maddeye verilen cevaba göre

1 ile 5 arasında puanlandırılmaktadır. Meyer ve Allen'e ait örgütsel bağlılık ölçeği; duygusal bağlılık, devam bağlılığı ve normatif bağlılık üzere örgütsel bağlılığı üç bileşen üzerinde incelemekte ve ölçek 5'li likert tipinden

oluşmaktadır. Katılımcıların vermiş olduğu ifadelerle göre maddeler 1 ile 5 arasında değerlendirilmektedir (Baysal ve Paksoy, 1999: 8).

Ölçeklerden oluşturulan anket formuna katılımcılara yönelik demografik değişkenler de eklenerek uygulama gerçekleştirilmiştir. Elde edilen veriler SPSS 23.0 paket programı kullanılarak frekans, korelasyon ve fark analizleri uygulanmıştır.

5. Araştırmanın Bulguları

Katılımcıların demografik özelliklerine ilişkin yaş, cinsiyeti, eğitim durumu, hizmet süresi, medeni durumu ve çalışma şekline dair bulguları içermektedir. Katılımcıların demografik verilere göre frekans ve yüzdelikleri Tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1'den hareketle katılımcıların 256'sı erkek 138'i kadındır. Çalışma en çok 112 kişi ile 28-35 yaş arası bireylerden oluştuğu görülmektedir. Katılımcıların eğitim durumu incelendiğinde ise 6'sı (%1,40) ilköğretim, 86'sı

(%19,50), 100'ü (%22,60), 196'sı (%44,3) lisans, 14'ü (%3,20) lisansüstü mezundur. Hizmet sürelerine bakıldığında özellikle son dönemdeki fazla alımlarla yeni işe başlayan sayısının fazlalığı 118 (%26,70) kişi ile dikkat çekmektedir. 21 yıl üstü çalışan 118 (%26,70) kişi ile deneyimli çalışan sayısının fazlalığı kurumun personel yapısı ile karşılaştırıldığında uyumludur. 286'sı (%60,60) evli, 90'ı (%20,40) bekar olan katılımcıların 138'i (%31,20) kadrolu, 16'sı (%3,60) taşeron firma elemanı, 160'ı (%36,20) sözleşmeli personeldir.

Katılımcıların duygusal, normatif ve devam bağlılığına ilişkin tanımlayıcı istatistikleri frekans, minimum-maksimum değeri, ortalama ve standart sapmaları Tablo 2'de gösterilmiştir.

Tablo 1: Demografik Veriler

Demografik Veriler			
Cinsiyet		Frekans	Yüzde
	Kadın	138	31,20%
	Erkek	256	57,90%
	Eksik Veri	48	10,90%
	Toplam	442	100,00%
Yaş		Frekans	Yüzde
	20-27	74	16,70%
	28-35	112	25,30%
	36-43	92	20,80%
	44-51	100	22,60%
	51 üstü	32	7,20%
	Eksik Veri	32	7,20%
	Toplam	442	100,00%
Eğitim		Frekans	Yüzde
	İlköğretim	6	1,40%
	Orta öğretim	86	19,50%
	Meslek Yüksekokulu	100	22,60%
	Fakülte (lisans)	196	44,30%
	Lisansüstü	14	3,20%
	Eksik Veri	40	9,00%
	Toplam	442	100,00%
Hizmet Süresi		Frekans	Yüzde
	1-5 Yıl	118	26,70%
	6-10 Yıl	68	15,40%
	11-15 Yıl	56	12,70%
	16-20 Yıl	60	13,60%
	21 Yıl Üstü	118	26,70%
	Eksik Veri	11	5,00%
	Toplam	442	100,00%
Medeni Hal		Frekans	Yüzde
	Evli	268	60,60%
	Bekar	90	20,40%
	Eksik Veri	84	19,00%
	Toplam	442	100,00%
Çalışma Şekli		Frekans	Yüzde
	Kadrolu	138	31,20%
	Taşeron Firma Elemanı	16	3,60%
	Sözleşmeli	160	36,20%
	Eksik Veri	128	29,00%
	Toplam	442	100,00%

Tablo 2: Duygusal, Normatif ve Devam Bağlılığına İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

Duygusal, Normatif ve Devam Bağlılığına İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler					
Duygusal Bağlılık					
	N	Min.	Mak.	Ort.	Std. Sapma
İş hayatımın geriye kalanını PTT de geçirmekten mutluluk duyarım	434	1	5	3,16	1,509
İş yerinin problemlerini kendi problemlerim gibi hissediyorum	430	1	5	3,56	1,326
Bu iş yerinde kendimi ailenin bir parçası gibi hissetmiyorum	430	1	5	3	1,427
Bu iş yerine karşı duygusal bir bağ hissetmiyorum	398	1	5	3,25	1,485
PTT benim için çok fazla kişisel anlam taşıyor özelleştirilse bile ayrılmam	434	1	5	2,72	1,398
PTT ye güçlü bir aitlik duygusu hissetmiyorum özelleştirilebilir	422	1	5	3,21	1,456
PTT'den ayrılmaya fırsatım tereddüt etmeden başka bir işyerini tercih ederim	434	1	5	3,05	1,507
Çalıştığım iş yerinden dışarıda gururla bahsediyorum	414	1	5	3,44	1,341
Devam Bağlılığı					
	N	Min.	Mak.	Ort.	Std. Sapma
İstesem bile şu an iş yerimden ayrılmak benim için çok zor olurdu	430	1	5	3,2	1,434
Şu an iş yerinden ayrılmak istediğime karar verirsem hayatımın büyük bölümü zarara uğrar	442	1	5	3,12	1,406
Şu an iş yerinde kalmam bir istek olduğu kadar bir gereklilik	426	1	5	3,61	1,294
Bu iş yerinden ayrılmayı düşünmek için çok az seçim hakkına sahip olduğuma inanıyorum	430	1	5	3,42	1,356
Benim için bu iş yerinden ayrılmamın olumsuz sonuçlarından biri de var olan alternatiflerin azlığıdır	442	1	5	3,43	1,311
Başka bir iş ayarlamadan bu iş yerinden ayrıldığımda neler olacağı konusunda endişe hissetmiyorum	438	1	5	3,42	1,351

Normatif Bağlılık	N	Min.	Mak.	Ort.	Std. Sapma
Bu iş yerinde çalışmaya devam etmemin önemli nedenlerinden biri, ayrılmamın büyük kişisel fedakârlıklar gerektirmesidir. Başka bir iş yeri burada sahip olduğum olanakları karşılamayabilir.	438	1	5	3,24	1,402
Bu iş yerinde çalışmaya devam etmek için herhangi bir zorunluluk hissetmiyorum.	430	1	5	2,67	1,405
Benim avantajıma olsa bile iş yerimden şimdi ayrılmak bana doğru gelmiyor	426	1	5	3,26	1,431
İş yerimden şimdi ayrılırsam suçluluk hissederim	430	1	5	2,83	1,447
Bu iş yeri benim sadakatimi hak ediyor	410	1	5	3,23	1,415
Bu iş yerinden şimdi ayrılmanın orada çalışan diğer insanlara karşı duyduğum sorumluluklar nedeniyle yanlış olacağını düşünüyorum.	426	1	5	2,88	1,465
İş yerime çok şey borçluyum	386	1	5	3,44	1,388

Ölçeğin güvenilirliğini artırmak için bazı sorular tersten sorulmuştur. Analizlerde bu sorular puanlanırken tersten puanlanmıştır. Nihayetinde tüm ifadelerin analizlerinde 1 en olumsuz durumu gösterirken, 5 en olumlu durumu gösterir hale getirilmiştir. Duygusal Bağlılık ölçeğinde, katılımcıların en yüksek ortalaması “İş yerinin problemlerini kendi problemlerim gibi hissediyorum” ifadesinde (3,56), en düşük ortalaması “PTT benim için çok fazla kişisel anlam taşıyor özelleştirilse bile ayrılmam” ifadesindedir (2,72). Devam Bağlılığı ölçeğinde katılımcıların en yüksek ortalaması “Şu an iş yerinde kalmam bir istek olduğu kadar bir gereklilik”

ifadesinde (3,61), en düşük ortalaması “Şu an iş yerinden ayrılmak istediğime karar verirsem hayatımın büyük bölümü zarara uğrar” ifadesindedir (3,12). Normatif Bağlılık ölçeğinde, katılımcıların en yüksek ortalaması “İş yerime çok şey borçluyum” ifadesinde (3,44), en düşük ortalaması “Bu iş yerinde çalışmaya devam etmek için herhangi bir zorunluluk hissetmiyorum.” ifadesindedir (2,67).

Katılımcıların iş tatminine ilişkin tanımlayıcı istatistikleri frekans, minimum-maksimum değeri, ortalama ve standart sapmaları Tablo 3’te gösterilmiştir.

Tablo 3: İş Tatminine İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

İş Tatmini	N	Min.	Mak.	Ort.	Std. Sapma
Yaptığım işten her zaman memnuniyet duyuyorum					
İşimde bağımsız çalışma imkânlarının olduğunu düşünüyorum	414	1	5	3,46	1,413
İşimde arada sırada tekdüzelikten uzaklaşarak değişik şeyler yapma şansım oluyor	418	1	5	2,83	1,425
İşimin toplum içerisinde ‘saygın kişi’ olma şansını bana verdiğini düşünüyorum.	430	1	5	2,49	1,372
İş ortamındaki yöneticilerin yönetim tarzından memnunum	430	1	5	3,11	1,5
Yöneticilerin karar verme yeteneklerini memnun edici buluyorum	422	1	5	2,97	1,55
İş yerinde bana verilen sorumluluğu memnun edici buluyorum	426	1	5	3,03	1,433
İşimi, bana garantili bir gelecek sağlaması bakımından yeterli buluyorum	426	1	5	3,36	1,421
Yaptığım işi başkaları için bir şeyler yapabilme hissi açısından yeterli buluyorum	422	1	5	3,47	1,308
Diğer çalışanların yönlendirilmesinde aldığım yetkiden memnunum	430	1	5	3,37	1,26
Kendi bilgi ve yeteneklerime uygun bir iş yapmaktayım	410	1	5	3,14	1,327
İşle ilgili alınan kararların uygulamaya konması açısından işimi memnun edici buluyorum	422	1	5	3,2	1,454
Aldığım ücretin yaptığım işin karşılığı olduğunu düşünüyorum	418	1	5	3,03	1,351
İşimde ilerde terfi şansı elde edeceğimi düşünüyorum	418	1	5	3,02	1,426
Kendi fikir ve kanaatlerimi kullanabildiğim bir işte çalışmaktayım	422	1	5	2,77	1,457
İşim bana kendi yöntemlerimi kullanma serbestliği tanıyor	426	1	5	2,78	1,386
Çalışma şartları ve saatlerini uygun buluyorum	418	1	5	2,65	1,474
İş ortamındaki arkadaşlık ilişkilerim işimden memnuniyet duymama katkı sağlar	422	1	5	3,26	1,371
Yapılan işin takdiri açısından memnun edici olduğunu düşünüyorum	426	1	5	3,75	1,331
Yaptığım işten her zaman memnuniyet duyuyorum	422	1	5	3,18	1,439

İş Tatmini ölçeğinde, katılımcıların en yüksek ortalamayı “Yapılan işin takdiri açısından memnun edici olduğunu düşünüyorum” ifadesi (3,75), en düşük ortalamayı ise “İşimde arada sırada tekdüzelikten uzaklaşarak değişik şeyler yapma şansım oluyor” ifadesi (2,49) oluşturmaktadır.

Yapılan çalışmada hem duygusal, normatif ve devam bağlılığına yönelik verilen cevaplarda hem de iş tatminine yönelik verilen cevaplarda, sonucun beklentilerin aksine pozitif yönde olduğu görülmüştür.

Faktör Analizi, test oluşturmada ve test formlarından elde edilen puanların yorumlanmasında kullanılan bir istatistik yöntemidir. Yöntem, araştırmacının formu oluşturan

testlerden alınan puanlar arasındaki korelasyonları açıklamak için gereken minimum belirleyici (faktör) sayısını hesaplamasına yarar (Arda vd., 2003:192). Bağlılık ölçeğinde faktör analizi gerçekleştirilmiş, öncelikle veri setinin faktör analizine uygun olup olmadığına bakılmıştır. Bağlılık ölçeğinde, tüm bileşenler dahil edildiğinde ortaya çıkan değerler faktör analizine uygun olmadığı için bazı sorular ölçekten çıkarılmıştır. Duygusal Bağlılık ölçeğinden “İş hayatımın geriye kalanını PTT de geçirmekten mutluluk duyuyorum”, “İş yerinin problemlerini kendi problemlerim gibi hissediyorum”, “PTT benim için çok fazla kişisel anlam taşıyor özelleştirilse bile ayrılmam” ve “Çalıştığım iş yerinden dışarıda gururla bahsediyorum” soruları analizden

çkarılmıştır. Devam Bağlılığı ölçeğinden ise; “İstesem bile şu an iş yerimden ayrılmak benim için çok zor olurdu” ve “Başka bir iş ayarlamadan bu iş yerinden ayrıldığımda neler olacağı konusunda endişe hissetmiyorum” soruları analizden çıkarılmıştır. Yine Normatif Bağlılık ölçeğinde “Bu iş yerinde çalışmaya devam etmek için herhangi bir zorunluluk hissetmiyorum” sorusu analize dahil edilmemiştir.

Faktör analizine uygun olup olmadığı Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve Barlett testi ile açıklanmaktadır. KMO ölçütü 0,9 ile 1 aralığında ise *mükemmel*, 0,8 ile 0,89 aralığında ise *çok iyi*, 0,7 ile 0,79 aralığında ise *iyi*, 0,6 ile 0,69 aralığında ise *orta*, 0,5 ile 0,59 aralığında ise *zayıf* ve son olarak 0,5’in altında ise faktör analizi için yeterli olmamaktadır (Aydın, 2017: 4). Ölçeğe ilişkin KMO değeri 0,803 olarak elde

edilmiştir. Bu sonuç veri setinin faktör analizine *çok iyi* derecede uygun olduğunu göstermektedir. Faktör analizi sonrasında ölçeklerin güvenilirlikleri test edilmiş ve güvenilirlik şartları sağlanırsa bundan sonraki analizlerde ölçek bileşenlerinin ortalamaları alınmıştır.

Güvenilirlik, bir testin iki yarımı yani o testin birbirine eş biçimleri üzerinden alınan puanlar arasındaki korelasyon katsayısıyla ya da aynı testin tekrar uygulanmasıyla ölçülür; yüksek korelasyon, test edilen popülasyon için alınan puanların tutarlılığının yüksek olduğunu göstermektedir (Arda vd., 2003: 242). Güvenilirlik testi için Cronbach’s Alpha değeri kullanılmıştır. Cronbach’s Alpha değerinin yorumlanması aşağıdaki tabloda özetlenmiştir.

Tablo 4: Ölçeklerin Güvenilirlik Testi

Ölçeklerin Güvenilirlik Testi		
Boyut	Değişken Sayısı	Cronbach’s Alpha Değeri
Duygusal Bağlılık	4	0,667*
Devam Bağlılığı	4	0,733*
Normatif Bağlılık	6	0,795*
İş Tatmini	19	0,935*

*>0,6

Güvenirlik katsayısı (Cronbach’s Alpha), duygusal bağlılık (0,667), devam bağlılığı (0,733), normatif bağlılık (0,795) ve iş tatmini (0,935) üzerinde analiz edilmiştir. Güvenilirlik katsayısının 0,6’dan yüksek olması, bulguların yeterli güvenilirliğe sahip olduğunu göstermektedir (Şencan, 2005: 170). Buradan hareketle araştırmada kullanılan her iki ölçek ve alt boyutlarının güvenilirlik katsayısının yeterli güven düzeyinde olduğu kabul edilmiştir. Güvenirlik analizi sonrasında ölçeklerin boyutlar arası korelasyon değerleri test edilmiş ve anlamsal ilişki araştırılmıştır.

Bu aşamada bağlılık boyutları ile iş tatmini arasında korelasyon olup olmadığı irdelenecektir. Korelasyon testi olarak Pearson korelasyonu kullanılmıştır. Bağlılık boyutları ile iş tatmini arasındaki korelasyon analizi yapılmadan önce değişkenlerin normal dağılım gösterip göstermediği incelenmiştir. Skewness ve Kurtosis değerleri +1,5 ila -1,5 arasında ise verilerin normal dağıldığı söylenebilir (Tabachnick ve Field, 2013). Buradan hareketle her iki ölçeğin de normal dağılım gösterdiği ve parametrik olma şartını sağladığı kabul edilmiştir. Parametrik verilerin ölçümünde kullanılan Pearson test sonucuna göre iki ölçek ve alt boyutlarındaki korelasyon katsayısı Tablo 5’te gösterilmiştir. **Tablo 5:** Boyutlar Arası Korelasyon Değerleri

Boyutlar Arası Korelasyon Değerleri		
		İş Tatmini
Duygusal Bağlılık	Pearson Korelasyonu	0,232
	Örnekleme	218
Devam Bağlılığı	Pearson Korelasyonu	0,310
	Örnekleme	218
Normatif Bağlılık	Pearson Korelasyonu	0,648
	Örnekleme	218

Gerçekleştirilen korelasyon testinde elde edilen sonuçların tamamı %99 güven aralığında anlamlıdır ($p < 0,01$). Yani bütün bağlılık boyutları ile iş tatmini arasında pozitif bir korelasyon söz konusudur. İş tatmini ile korelasyonun en yüksek olduğu bağlılık boyutu normatif bağlılıktır ($r = 0,648$). Buradan hareketle bireylerin iş tatminine ilişkin tutumlarının pozitif yönde artması durumunda normatif bağlılıklarının da oldukça yükseleceği söylenebilir. İkinci sırada ise devam bağlılığı boyutu gelmektedir ($r = 0,310$). Normatif bağlılık ile iş tatmini arasındaki ilişki kadar kuvvetli olmasa da yine iş tatminin artması durumunda bireylerin devam bağlılığının da pozitif yönde artış göstereceği söylenebilir. Diğer taraftan bireylerin duygusal bağlılığı ile iş tatmini arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişkinin varlığından bahsetmek mümkündür ($r = 0,232$). İş tatmininin tek boyut, bağlılığın üç boyutta incelendiği bu çalışmada bağlılık boyutlarının tamamının çalışanların iş tatminiyle anlamlı bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır. Buradan hareketle çalışanların iş tatmininin artması durumunda kuruma olan bağlılıklarının da artacağı, bağlılıkların azalması durumunda ise iş tatminin de azalacağı görülmektedir.

Demografik verilere göre bağlılık ve iş tatmini boyutlarında verilen cevaplarda istatistiksel olarak anlamlı bir fark olup olmadığını test etmek için ANOVA testi kullanılmıştır. ANOVA’nın temel varsayımı olan varyansların homojenliğinin sağlanmadığı durumlarda ise ANOVA’nın non-parametrik karşılığı olan Kurskal Wallis Testi gerçekleştirilmiştir.

Her bir demografik değişken için ayrı ayrı fark analizi gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların vermiş oldukları yanıtlardan hareketle cinsiyet ve medeni hale göre fark analizi Tablo 6’da gösterilmiştir.

Tablo 6: Katılımcıların Cinsiyet ve Medeni Hale Göre Fark Analizi

Cinsiyet					Medeni Hal						
		N	Ortalama	Std. Sapma	Test Grubu		N	Ortalama	Std. Sapma	Test Grubu	
Duygusal Bağlılık	Kadın	136	3,15	1,07	Anova Testi	Duygusal Bağlılık	Evli	268	3,17	1,07	Anova Testi
	Erkek	254	3,11	1,05			Bekar	90	2,9	1,01	
	Toplam	390	3,13	1,05			0,84	Toplam	358	3,1	
Devam Bağlılığı	Kadın	136	3,25	1,14	Kruskal-Wallis Testi	Devam Bağlılığı	Evli	268	3,36	0,98	Kruskal-Wallis Testi
	Erkek	254	3,41	0,93			Bekar	90	3,4	1,19	
	Toplam	390	3,35	1,01			0,52	Toplam	358	3,37	
Normatif Bağlılık	Kadın	136	3,16	1,01	Anova Testi	Normatif Bağlılık	Evli	268	3,22	1,04	Anova Testi
	Erkek	254	3,14	1,08			Bekar	90	3,04	1,11	
	Toplam	390	3,15	1,05			0,93	Toplam	358	3,17	
İş Tatmini	Kadın	133	3,17	0,98	Anova Testi	İş Tatmini	Evli	264	3,19	0,93	Anova Testi
	Erkek	251	3,11	0,93			Bekar	90	3,17	0,95	
	Toplam	384	3,13	0,94			0,66	Toplam	354	3,18	

Cinsiyet ve medeni hale göre katılımcıların duygusal bağlılık, normatif bağlılık ve iş tatmini boyutlarında, varyanslar homojen dağılmaktadır ($p>0,05$). Bu boyutlarda Anova testi sonuçlarına bakılmıştır. Cinsiyete göre devam bağlılığı boyutunda ise varyanslar homojen olmadığı ($p<0,05$) için Anova'nın nonparametrik karşılığı olan Kruskal-Wallis Testi'nin sonuçlarına bakılmıştır.

Anova testi neticesinde Duygusal Bağlılık, Normatif Bağlılık ve İş Tatmini boyutlarında cinsiyetler ve medeni

haller arasında anlamlı bir fark yoktur ($p>0,05$). Devam Bağlılığı için yapılan Kruskal-Wallis testine göre de devam bağlılığında cinsiyetler ve medeni haller arasında anlamlı bir fark yoktur ($p>0,05$).

Katılımcıların cinsiyet ve medeni hale göre duygusal bağlılık, devam bağlılığı, normatif bağlılık ve iş tatmini arasındaki fark analizi Tablo 7'de gösterilmiştir.

Tablo 7: Katılımcıların Cinsiyet ve Medeni Hale Göre Fark Analizi

Yaş					Eğitim						
		N	Ortalama	Std. Sapma	Test Grubu		N	Ortalama	Std. Sapma	Test Grubu	
Duygusal Bağlılık	20-27	74	2,77	1,02	Anova Testi	Duygusal Bağlılık	Orta öğretim	86	3,26	1,06	Anova Testi
	28-35	112	2,99	0,84			Meslek Yüksekokulu	100	3,33	0,86	
	36-43	92	3,23	1,09			Fakülte(lisans)	196	2,99	1,10	
	44-51	100	3,19	1,13			Toplam	402	3,13	1,03	
	51 üstü	32	3,71	0,99							
	Toplam	410	3,11	1,04			0,02				
Devam Bağlılığı	20-27	74	3,43	1,08	Anova Testi	Devam Bağlılığı	Orta öğretim	86	3,51	0,96	Anova Testi
	28-35	112	3,29	0,99			Meslek Yüksekokulu	100	3,38	1,06	
	36-43	92	3,39	0,91			Fakülte(lisans)	196	3,23	1,00	
	44-51	100	3,43	1,06			Toplam	402	3,37	1,01	
	51 üstü	32	3,21	1,12							
	Toplam	410	3,37	1,01			0,90				
Normatif Bağlılık	20-27	74	2,77	1,13	Anova Testi	Normatif Bağlılık	Orta öğretim	86	3,43	1,03	Anova Testi
	28-35	112	3,13	0,94			Meslek Yüksekokulu	100	3,08	1,04	
	36-43	492	3,22	1,18			Fakülte(lisans)	196	3,06	1,03	
	44-51	100	3,39	0,88			Toplam	402	3,15	1,04	
	51 üstü	32	3,51	0,96							
	Toplam	410	3,18	1,04			0,04				
İş Tatmini	20-27	74	3,11	0,88	Anova Testi	İş Tatmini	Orta öğretim	86	3,36	0,89	Anova Testi
	28-35	112	2,93	0,99			Meslek Yüksekokulu	98	3,21	0,94	
	36-43	90	3,08	0,97			Fakülte (lisans)	194	3,03	0,90	
	44-51	98	3,29	0,83			Toplam	398	3,14	0,91	
	51 üstü	32	3,61	0,67							
	Toplam	406	3,13	0,92			0,07				

Yaş ve eğitim düzeyine göre katılımcıların duygusal bağlılık, devam bağlılığı, normatif bağlılık ve iş tatmini boyutlarında varyanslar homojen dağılmaktadır ($p>0,05$). Bu

boyutlarda Anova testi sonuçlarına bakılmıştır. Gerçekleştirilen Anova testi sonucunda %95 güven aralığında devam bağlılığı ve iş tatmini boyutlarında yaş grupları

arasında anlamlı bir fark yoktur ($p>0,05$). Duygusal bağlılık ve normatif bağlılık boyutlarında ise yaş grupları arasında anlamlı bir fark çıkmıştır. Varyansların homojen dağılmasından dolayı Post Hoc testlerinden olan Tukey testine bakılmıştır. Tukey testine göre “51 üstü” yaş grubunun “20-27 yaş” grubuna göre duygusal bağlılığı daha yüksektir ($p<0,05$). Duygusal bağlılık boyutunda diğer gruplar arasında anlamlı bir fark yoktur ($p>0,05$). Yine Tukey testine göre “44-51 yaş” grubunun “20-27 yaş” grubuna göre normatif bağlılığı daha

yüksektir ($p<0,05$). Normatif bağlılık boyutunda diğer gruplar arasında anlamlı bir fark yoktur.

Eğitim durumunda ise %95 güven aralığında duygusal bağlılık, devam bağlılığı, normatif bağlılık ve iş tatmini boyutlarında gruplar arasında anlamlı bir fark yoktur ($p>0,05$).

Katılımcıların hizmet süresi ve çalışma şekline göre duygusal bağlılık, devam bağlılığı, normatif bağlılık ve iş tatmini arasındaki fark analizi Tablo 8’de gösterilmiştir.

Tablo 8: Katılımcıların Hizmet Süresi ve Çalışma Şekline Göre Fark Analizi

Hizmet Süresi					Çalışma Şekli						
	N	Ortalama	Std. Sapma	Test Grubu		Çalışma Şekli	N	Ortalama	Standart Sapma	Test Grubu	
Duygusal Bağlılık	1-5 Yıl	118	2,85	0,90	Anova Testi	Duygusal Bağlılık	Kadrolu	138	3,33	0,89	Bağımsız Örneklem T testi
	6-10 Yıl	68	3,11	1,06			Sözleşmeli	160	2,96	1,11	
	11-15 Yıl	56	3,11	1,08			Toplam	298	3,15	1,00	
	16-20 Yıl	60	2,98	1,06							
	21 Yıl Üstü	118	3,45	1,07							
	Toplam	420	3,11	1,04			p=0,03				
Devam Bağlılığı	1-5 Yıl	118	3,29	1,10	Kruskal-Wallis Testi	Devam Bağlılığı	Kadrolu	138	3,66	0,81	Mann-Whitney U Testi
	6-10 Yıl	68	3,52	0,83			Sözleşmeli	160	3,19	1,08	
	11-15 Yıl	56	3,54	0,82			Toplam	298	3,42	0,95	
	16-20 Yıl	60	3,00	1,13							
	21 Yıl Üstü	118	3,45	0,99							
	Toplam	420	3,36	1,00			p=0,38				
Normatif Bağlılık	1-5 Yıl	118	2,73	0,96	Anova Testi	Normatif Bağlılık	Kadrolu	138	3,45	0,88	Mann-Whitney U Testi
	6-10 Yıl	68	3,35	1,13			Sözleşmeli	160	2,86	1,13	
	11-15 Yıl	56	3,29	1,15			Toplam	298	3,15	1,01	
	16-20 Yıl	60	3,01	1,00							
	21 Yıl Üstü	118	3,47	0,92							
	Toplam	420	3,15	1,04			p=0,00				
İş Tatmini	1-5 Yıl	118	3,01	0,81	Anova Testi	İş Tatmini	Kadrolu	138	3,39	0,91	Bağımsız Örneklem T testi
	6-10 Yıl	68	3,18	1,10			Sözleşmeli	158	2,82	0,88	
	11-15 Yıl	54	3,02	1,00			Toplam	296	3,10	0,90	
	16-20 Yıl	60	3,03	1,03							
	21 Yıl Üstü	116	3,32	0,83							
	Toplam	416	3,13	0,93			p=0,35				

Hizmet süresine göre katılımcıların duygusal bağlılık, normatif bağlılık ve iş tatmini boyutlarında varyanslar homojen dağılmaktadır ($p>0,05$). Bu boyutlarda Anova testi sonuçlarına bakılmıştır. Hizmet süresine göre devam bağlılığı boyutunda ise varyanslar homojen olmadığı ($p<0,05$) için Anova'nın nonparametrik karşılığı olan Kruskal-Wallis Testi'nin sonuçlarına bakılmıştır.

Gerçekleştirilen Anova testi sonucunda %95 güven aralığında iş tatmini boyutunda, hizmet sürelerine göre gruplar arasında anlamlı bir fark yoktur ($p>0,05$). Duygusal bağlılık boyutunda, hizmet sürelerine göre gruplar arasında anlamlı bir fark çıkmıştır ($p<0,05$). Varyansların homojen dağılmasından dolayı Post Hoc Testlerinden olan Tukey testine bakılmıştır. Tukey testine göre “21 yıl üstü” hizmet süresine sahip olanların “1-5 yıl” hizmet süresine sahip olanlara göre duygusal bağlılığı daha yüksektir. Diğer gruplar arasında %95 güven aralığında anlamlı bir fark yoktur. Anova testi neticesinde %99 güven aralığında normatif bağlılık boyutunda hizmet sürelerine göre gruplar arasında da anlamlı bir fark çıkmıştır ($p<0,05$). Yine varyansların homojen dağılmasından dolayı Post Hoc Testlerinden olan Tukey testine bakılmıştır. “6-10 yıl” hizmet süresine sahip olanlar ve “21 yıl üstü” hizmet süresine sahip olanların “1-5 yıl” hizmet süresine sahip

olanlara göre normatif bağlılığı daha yüksektir. Diğer gruplar arasında %95 güven aralığında anlamlı bir fark yoktur ($p>0,05$). Devam bağlılığı için yapılan Ki-Kare Kruskal-Wallis testine göre % 95 güven aralığında devam bağlılığı boyutunda hizmet sürelerine göre gruplar arasında anlamlı bir fark yoktur ($p>0,05$).

Çalışma şekline göre yapılan fark analizinde ise, çalışmaya dahil olan Taşeron Firma Elemanı sayısı 16 ile sınırlı kalmıştır. Dolayısıyla fark analizlerinde değerlendirmeye alınmamıştır. Bağlılık bileşenleri ve iş tatmini açısından kadrolu elemanlar ile sözleşmeli elemanlar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olup olmadığı incelenmiştir. Varyansların homojenliği şartı, duygusal bağımlılık ve iş tatmini ölçeklerinde sağlanmış olup fark analizi t testi ile gerçekleştirilmiştir.

Gerçekleştirilen t testi sonucunda %95 güven aralığında Duygusal Bağlılık açısından kadrolu personel ile sözleşmeli personel arasında anlamlı bir fark çıkmıştır ($t=2,204$). Kadrolu personelin duygusal bağlılığı daha yüksektir. İş tatmini açısından da benzer bir tablo söz konusudur. %95 güven aralığında kadrolu personel ile sözleşmeli personel arasında anlamlı bir fark vardır ($t=3,851$). Kadrolu personelin iş tatmin düzeyi daha yüksektir. Varyansların homojenliği şartının sağlanmadığı devam bağlılığı ve normatif bağlılık

ölçeklerinde fark analizleri nonparametrik test olan Mann-Whitney U testi ile gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen Mann-Whitney U testi sonucuna göre %95 güven aralığında kadrolu personel ile devam bağlılığı arasında anlamlı bir fark vardır ($z=-2,56$). Kadrolu personelin devam bağlılığı daha yüksektir. Normatif bağlılık sonuçları da benzerlik göstermektedir. Kadrolu personel ile normatif bağlılık arasında anlamlı bir fark vardır ($z=-3,247$). Kadrolu personelin normatif bağlılığı daha yüksektir.

6. Sonuç

PTT A.Ş.'de son dönemde yeni kamu yönetim anlayışı ile birlikte işletmecilik eksenli olarak değişen yönetim yapısı, artan iş hacimleri ve örgüt yapısının değişmesi ile PTT A.Ş. çalışanlarının örgütsel bağlılık ve iş tatmin düzeylerinin düşeceği hipotezi ile yapılan bu çalışmada örgütsel bağlılık ve iş tatminine yönelik verilen cevapların beklentilerin aksine pozitif yönde olduğu görülmüş, bütün bağlılık boyutları ile iş tatmini arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Buradan hareketle PTT A.Ş. çalışanlarının örgütsel bağlılıklarının artması, iş tatmini düzeyini de pozitif yönde artıracaktır. Özellikle son yıllarda kamu yönetiminde işletmecilik eksenli yaşanan değişimin somut çıktılarına PTT A.Ş. üzerinden bakıldığında; PTT A.Ş.'nin iş hacminin arttığı, yapısı ve uygulamalarının değiştiği görülmektedir. Bu değişim sonucunda kamu çalışanlarında işletmecilik eksenli iş tatmini ve bağlılık konularında bir düşüş beklenirken çalışma sonucunda böyle bir veriye ulaşılamamıştır. Bu noktada geleneksel kamu yönetimine yönelik olarak yapılan hantallaşma, verimsizlik, vb. eleştirilerin haklılığının ortaya çıktığı söylenebilir.

Çalışma ile gerçekleştirilen fark analizleri sonucunda, belirli gruplar arasında istatistiksel anlamda farklılıklar çıkmıştır. Buna göre "51 üstü" yaş grubunun "20-27 yaş" grubuna göre duygusal bağlılığının, yine "44-51 yaş" grubunun "20-27 yaş" grubuna göre normatif bağlılığının daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. "21 yıl üstü" hizmet süresine sahip olanların "1-5 yıl" hizmet süresine sahip olanlara göre duygusal bağlılığının da daha yüksek olduğu görülmektedir. Son olarak kadrolu personelin iş tatmini düzeyi, normatif bağlılık ve devam bağlılığı sözleşmeli personele göre daha yüksektir. Bu noktada çıkan sonuçlar, özellikle genç çalışanların desteklenmesi gerektiği yönünde yorumlanabilir.

Örgütsel bağlılık ve iş tatminin zayıfladığı noktada yapılması gereken sadece çalışanların somut iş çıktılarından ziyade, yaratıcı fikir ve eylemlerinin desteklenmesi, işlerini anlamlı ve önemli buldukları, özgür oldukları, fikirlerinin objektif değerlendirildiği ve farkına varıldığı, yönetimin kontrolcü olmak yerine destekleyici olduğu bir örgüt ikliminin iş tatminini artıracığı ve çalışanların işten ayrılma niyetinin azalacağı görülmektedir (Çekmecelioğlu, 2005: 32)

Kaynaklar

Acar, O. K., Yeni Kamu Yönetimi Paradigma Çerçevesinde Bir Örnek Olay Olarak 2000 Sonrası Posta Telgraf (PTT A.Ş.) Teşkilatı Ve Hizmetleri, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktor Tezi.

Allen, N. and Meyer, J. (1990). The Measurement And Antecedents Of Affective, Continuance And Normative

Commitment To The Organization. Journal Of Occupational Psychology, Vol. 63.

Arda, E., Kılıçgedik, N., Bakan, S., Bakan, İ., Kemer B., Sosyal Bilimler El Sözlüğü, Alfa Yayıncılık, İstanbul, 2013.

Arslan, A., "Beşeri-Sosyal Sermayenin Uygun Kullanımının Kurumsal Verimliliğe Ve Performansa Etkisi: Sakarya Ptt Başmüdürlüğü Çalışanları İle Uygulamalı Bir Çalışma", Akademik İncelemeler Dergisi, Cilt 7, Sayı 1 Ss. 227-253, 2012.

Aşan, Ö. ve Erenler, E., (2008) "İş Tatmini Ve Yaşam Tatmini İlişkisi", Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C.13, S.2 S.203-216.

Aydın, A. H., Türk Kamu Yönetimi, Sistemi Niteliği, Örgütü, Sorunları, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2011.

Aydın, Berna Z., (2007), "Faktör Analizi Yardımıyla Performans Ölçütlerinin Boyutlarının Ortaya Konulması", 8. Türkiye Ekonometri Ve İstatistik Kongresi, İnönü Üniversitesi, Malatya.

Bayram, L., (2005) "Yönetimde Yeni Bir Paradigma: Örgütsel Bağlılık", Sayıştay Dergisi, Sayı: 59, Ss125-139

Baysal, A. C., Paksoy, M. (1999). Mesleğe ve örgüte bağlılığın çok yönlü incelenmesinde Meyer-Allen örgütsel bağlılık ölçeği. İ.Ü.İşletme Fakültesi Dergisi , 28, 7-15

Bilgiç, V., "Yeni Kamu Yönetimi Anlayışı", Ed. Asım Balcı Vd., Kamu Yönetiminde Çağdaş Yaklaşımlar, Seçkin Yayınevi, Ankara, Ss. 25-38, 2003.

Çekmecelioğlu, H., "İş Tatmini Ve Örgütsel Bağlılık Tutumlarının İşten Ayrılma Niyeti Ve Verimlilik Üzerindeki Etkilerinin Değerlendirilmesi: Bir Araştırma", "İş,Güç" Endüstri İlişkileri Ve İnsan Kaynakları Dergisi Cilt:8 Sayı:2, Ss, 153-168

Çekmecelioğlu, H., G., (2005). "Örgüt İkliminin İş Tatmini Ve İşten Ayrılma Niyeti Üzerindeki Etkisi: Bir Araştırma" C.Ü. İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 6, Sayı 2, Ss, 39-23.

Çiçek, A. C., (2012), "Neo Liberalizmin "Yeni Kamu Yönetimi" Anlayışını Meşrulaştırma Aracı Olarak "Yönetim" Ve Türkiye Kamu Yönetimi Üzerine Yansımaları", Ed. Y. Koçak A.C. Çiçek, Kamu Yönetimi Yönetim Ve Siyaset Ekseninde Yeniden Yapılanma, Gazi Kitapevi, Ankara, Ss. 62-70.

Duman, G., (200) "Yönetim Açısından İş Tatmini", Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir.

Durna, U., Eren, V., (2005) "Üç Bağlılık Unsuru Ekseninde Örgütsel Bağlılık" Doğu Üniversitesi Dergisi, 6 (2) Ss, 210-219

Emhan, A., Gök, R., (2011), "Bankacılık Sektöründe Personel Memnuniyeti Ve Örgütsel Bağlılık Arasındaki İlişkilerin Araştırılması Muhasebe Ve Finansman Dergisi, Ss, 157- 174

Erdem, R. (2007), "Örgüt Kültürü Tipleri İle Örgütsel Bağlılık Arasındaki İlişki: Elazığ İl Merkezindeki Hastaneler Üzerindeki Bir Çalışma", Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, Ss, 63-79

Gül, H., Oktay, E., Gökçe, H., (2008) "İş Tatmini, Stres, Örgütsel Bağlılık, İşten, Ayrılma Niyeti Ve Performans Arasındaki İlişkiler: Sağlık Sektöründe Bir Uygulama" Akademik Bakış, Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi, Sayı 15

- Karataş, S., Güleş, H., (2010) “İlköğretim Okulu Öğretmenlerinin İş Tatmini İle Örgütsel Bağlılığı Arasındaki İlişki”, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 3/2, Ss, 74-89
- Kök, B., S., (2006) “İş Tatmini Ve Örgütsel Bağlılığın İncelenmesine Yönelik Bir Araştırma”, Atatürk Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt: 20, Sayı: 1, 291-317
- Lamba, M., (2014), “Yeni Kamu Yönetimi Perspektifinden Türkiye’de Kamu Yönetimi Reformları: Genel Gereçekler Üzerinden Bir İnceleme”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C.19, S.3, Ss. 135-152.
- Meyer, J. And Allen, N. (1991). A Three-Component Conceptualization Of Organizational Commitment. Human Resource Management Review, Vol. 1-1.
- Morhead, G., Griffin, R.W. (1996). Organizational Behavior Managing People And Organizations, Five Edition, Houghton Mifflin Comp. Boston.
- Ömürganülşen, U., “Kamu Sektörünün Yönetimi Sorununa Yeni Bir Yaklaşım: Yeni Kamu İşletmeciliği”, Ed. Muhiittin Acar Ve Hüseyin Özgür, Çağdaş Kamu Yönetimi-1, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, Ss. 3-43, 2003
- Ömürganülşen, Uğur (1997), “ The New Puplic Menagement”, Aüsbfd Dergisi, 52: 517- 516.
- Örücü, E., Kılıç, R. Ve Şimşir, S. (2010) “Organizasyonlarda İş Tatmini Uygulamaları ve Örgütsel Bağlılığa Etkisi Üzerine Bir Araştırma. Balıkesir Üniversitesi, Bandırma İ.İ.B.F Yönetim Ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, Cilt: 13 Sayı: 1.
- Örücü, E., Yumuşak S., Bozkır, Y., (2006) “Bankalarda Çalışan Personelin İş Tatmin Ve İş Tatminini Etkileyen Faktörlerin İncelenmesine Yönelik Bir Araştırma” Celal Bayar Üniversitesi İ.B.B.F. Yönetim Ve Ekonomi Dergisi, Cilt:13, Sayı:1.
- Poyraz, K., Kama, B., (2008), “Algılanan İş Güvencesinin İş Tatmini, Örgütsel Bağlılık ve İşten Ayrılma Niyeti Üzerindeki Etkilerinin İncelenmesi”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C.13, S.2 S.143-164
- PTT, (2012), Dünyada Ve Türkiye’de Posta Hizmetlerini İlişkin Sektör Raporu 2011, Ankara.
- PTT, (2013), Dünyada Ve Türkiye’de Posta Hizmetlerini İlişkin Sektör Raporu 2012, Ankara.
- Schermerhorn, J.R, J. G. Hunt, R. N. Osborn (1994) Managing Organizational Bahaior, Eighth Edition, Mcgraw-Hill Book Co., Newyork .
- Swarles, S., (2002). “Organizational Commitment: A Critique Of The Construct And Mearues” International Journal Of Management Reviews, Vol. 4, Iss. 2, 155-178.
- Şencan, H., (2005), “ Sosyal Ve Davranışsal Ölçümlerde Güvenilirlik Ve Geçerlilik”, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2005.
- Tabachnick, G.B., Fidell, S.L., “Using Muhtivariate Statistics (6th Ed.)”, Pearson Education, England, 2013.
- Tengilimoğlu, D. (2005) “Hizmet İşletmelerinde Liderlik Davranışları İle İş Doyumu Arasındaki İlişkinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma”, Ticaret Ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi, 1(24): 23-45.
- Toker, B., (2007), “Demografik Değişkenlerin İş Tatminine Etkileri: İzmir’deki Beş Ve Dört Yıldızlı Otellere Yönelik Bir Uygulama”, Doğu Üniversitesi Dergisi, 8 (1) Ss, 92-107
- Ugboro, I., Obeng, K., 2000, “Top Management Leadership, Employee Emporwe Job Satisfaction, And Customer Satisfaction İn Total Quality Management Organizations: An Empirical Study”, Journal Of Quatily Menagement, 5 (2), Pp.247/272
- Üstüner, Y., “Kamu Yönetim Kuramı Ve Kamu İşletmeciliği Okulu”, Amme İdaresi Dergisi, Cilt 33, Sayı 3, Ss. 15-31, 2000
- Yıldırım, H., Vd., (2011), “Yüzme Hakemlerinde Örgütsel Bağlılık İle İş Tatmini Arasındaki İlişkinin Kanonik Korelasyon Analizi İle İncelenmesi”, Zkü Sosyal Bilimler Dergisi Cilt 7, Sayı 13, 2011, Ss. 163-186

Strateji Uygulamalarına Etki Eden Faktörler ve Bu Faktörlerin Performans Üzerine Etkisi: Türkiye'deki Ticari Bankalar Üzerine Bir Araştırma*

M. Atilla ARICIOĞLU¹, Şükran GÖKCE², Mehmet Nuri SALUR³

¹ Necmettin Erbakan Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, İşletme Bölümü

² Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Öğrencisi

³ Necmettin Erbakan Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, İşletme Bölümü

Özet

Strateji ve stratejik yönetim günümüzün hızla değişen küresel ekonomisi ve iş ortamında işletmelerin yaşamları ve bu yaşamlarını sürdürülebilir kılmasını sağlayan önemli bir yönetim aracıdır. Çevrede meydana gelen bu hızlı değişimlere entegre olabilmek işletmelerden yüksek düzeyde üretkenlik hızı ve esneklik talep etmektedir. Bu talepleri karşılayabilmek adına işletmeler gerek örgüt yapılarını gerekse iş yapma biçimlerini stratejik olarak değiştirmelidirler. Yapılan son araştırmalar da bu sonucu destekler biçimde rekabetçi pazarlarda etkin bir strateji uygulamanın başarılı işletmeleri başarısız olanlardan ayıracak en önemli faktör olduğunu ortaya koymaktadır. Bu araştırmanın temel amacı Türkiye'deki bankalarda strateji uygulamasına etki eden temel faktörleri analiz etmektir. Özellikle iletişim sistemleri, örgüt kültürü, örgüt yapısı ve liderlik tarzının bankalarda strateji uygulamasını etkileyip etkilemediğini ve etkiliyorsa bunun göreceli önemini ortaya koymaktır. Bu amaçla 28 bankanın üst-orta ve alt kademe yöneticileriyle 167 anket yapılmış, sonuçlar analiz edilmiş ve yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Strateji uygulama, iletişim sistemleri, örgüt kültürü, örgüt yapısı ve liderlik tarzı.

Factors Affecting Strategy Implementation and the Impact of These Factors on Performance: A Research on Commercial Banks in Turkey

Abstract

Strategy and strategic management is an important management tool in today's rapidly changing global economy and business environment, enabling businesses to make their lives sustainable. Being able to integrate with these rapid changes in the environment demands a high level of productivity speed and flexibility from businesses. In order to meet these demands, businesses and organizations must strategically change their way of doing business. Recent research suggests that effective strategy implementation in competitive markets such as these endorsements is the most important factor to distinguish successful businesses from unsuccessful ones. The main purpose of this research is to analyze the main factors affecting the strategy implementation in the banks in Turkey. In particular, communication systems, organizational culture, organizational structure and leadership style influence the implementation of strategies in banks and if they affect, it is of relative importance. For this purpose, 167 questionnaires were conducted by the upper, middle and lower level managers of 28 banks and the results were analyzed and interpreted.

Keywords: Strategy implementation, communication systems, organizational culture, organizational structure and leadership style.

* Bu çalışma Necmettin Erbakan Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü tarafından desteklenmiştir.

1. Giriş

Strateji uygulama işlevi strateji geliştirmek ve hedeflenen performansa ulaşmak için neler yapılması gerektiğinden ibarettir. Stratejik yönetim literatüründe strateji belirleme kısmına yapılan katkının uygulamadan daha fazla olduğunu belirtmek gerekir. Oysa uygulamanın etkin bir şekilde yerine getirilememesi en iyi şekilde formüle edilen stratejiyi bile işe yaramaz hale getirecektir. Stratejilerin başarıyla uygulanması, gerek özel gerekse kamusal alanda faaliyet gösteren örgütler için çok önemlidir. Söz konusu örgütlerin birçoğu stratejilerini uygulamaya aktarmakta zorluk çekmektedirler (Alashloo vd. 2005: 54). Araştırmacıların bu tespiti nicel verilerle de desteklenmektedir. Nitekim Popüler Fortune araştırmaları iyi formüle edilmiş stratejilerin %10'undan daha azının etkin bir şekilde uygulandığını ortaya koymakta (Rumelt, 2011: 33); diğer bir çalışma olan The Times 1000'de, yöneticilerin %80'i doğru stratejilere sahip olduklarını ifade ederken, bunlardan sadece %14'ü stratejilerin iyi bir şekilde uygulandığını düşünmektedir (Cobbold ve Lawrie G. 2002: 2). Okumuş, uygulamaların başarısız olmasının temel sebebi olarak yöneticilerin uygulama sırasında eylemlerine yol gösterecek pratik modellerin olmamasını gösterir. Yöneticiler yeterli modeller

olmadan temel faktörleri iyi kavramadan stratejileri uygulamaya çalışmaktadırlar (Okumuş, 2003: 876).

2. Kavramsal Çerçeve

2.1. Strateji Uygulama

Alexander (1985) stratejik yönetim sürecini ikiyüzlü madalyona benzetir. Bir yüzü özel durumlarda başarılı bir şekilde rekabet edebileceği oyun planını ortaya koyan strateji formülasyonu, diğer yüzü ise formüle edilen bu stratejinin finans, insan kaynakları ve zaman kısıtı altında nasıl hayata geçirileceğini açıklayan strateji uygulama sürecidir. Stratejik yönetimin "strateji ne olmalı ve nasıl uygulamaya konulmalı" sorularına birlikte cevap vermektedir. Ancak analiz ve sentezi içeren strateji formülasyonunun aksine, strateji uygulama bilimden ziyade sanat olarak görülür; parçalı ve eklektik olarak tarif edilir (Noble, 1999: 120); entelektüel ve yaratıcı yetenekleri gerektirir (Joubert, 1988: 19). Çünkü tutarlı bir strateji formülasyonuna rağmen tüm örgütte strateji çalışmalarını yürütmek oldukça zordur. Ayrıca unutmamak gerekir ki stratejik planları eyleme dönüştürme sürecini sayısız faktör etkileyebilir. Bu karmaşık, zor ve zaman alıcı bir süreci işaret eder (Thompson ve Strickland, 2003: 178).

Nitekim Hambrick ve Cannella (1989) başarılı bir uygulama olmadan stratejinin fanteziden öteye gidemeyeceğini; iyi bir strateji uygulamasının pazarda lideri oyunculardan ayıracağı bir başka ifade ile başarı ya da başarısızlığı belirleyen uygulama olduğunu ifade eder. Schaap'a (2006) göre strateji uygulama şirketlerin gelecekteki fırsatları tanımladıkları; birçok değişkene bağlı olan son derece karmaşık, etkileşimli ve canlı bir süreçtir. Noble (1999) için strateji uygulama stratejik niyeti eylemlere dönüştüren yönetsel müdahaleleri ifade eder. Singh (1998) strateji uygulamayı karar verilmiş, formüle edilmiş stratejiyi oluşturan faaliyetlerin adım adım yerine getirilmesidir ve bilişsel bir süreç olarak tanımlarken, Hitt ve arkadaşları (2007) için strateji uygulama, örgütün seçtiği stratejiyi harekete geçirmek için uygun organizasyon yapılarını ve kontrol sistemlerini tasarlamaktır.

Ortaya çıkan tanımlar üç farklı görüşü öne çıkarmaktadır: İlki süreç perspektifinden yaklaşır ve strateji uygulamayı dikkatlice planlanmış ardışık adımlar dizisi olarak tanımlar. İkincisi daha fazla ya da daha az uyumlu ancak paralel bir dizi eylem ve uygulamalar ile bu eylemlerin davranış açısından incelenmesini irdeler. Üçüncü yaklaşım hibrit perspektifinden yola çıkarak, strateji uygulamayı stratejik hedeflere ulaşmak için bir dizi iç ve dış faktörlerden etkilenen, yöneticiler ve çalışanlar tarafından alınan kararlar ve faaliyetlerden oluşan karmaşık, tekrarlamalı ve dinamik bir süreç olarak ele alır.

2.2. Strateji Uygulamasına Yönelik Temel Faktörler

Stratejinin uygulanmasının içerdiği farklılıklar, yapısal sorunlar ve örgüt çalışanları dikkate alındığında kolay bir durum içermediği anlaşılır (Kamanda, 2006: 187). Otiso'ya (2008: 27) göre, farklı paydaşları koordine etme ve ortak hedefe yönelik eylemlerini uyumlu hale getirme süreci birçok zorluklarla karşı karşıyadır. Uyumu sağlayacak ve uygulamada kullanılacak temel faktörler şunlardır: Liderlik stilleri, iletişim sistemi, organizasyon kültürü ve organizasyon yapısı.

2.2.1. Liderlik Tarzı

Cater ve Pucko (2010)'a göre, iyi formüle edilmiş bir strateji, güçlü ve etkin bir beceri havuzu ve insan sermayesi strateji uygulamanın başarısı için son derece önemli kaynaklar iken zayıf liderlik başarılı bir uygulamanın önündeki en önemli sorunlardan biri olarak gösterilmektedir. Buna karşılık liderlik aynı zamanda etkin bir strateji uygulaması için itici bir güçtür. Başarılı bir strateji uygulamasında temel zorluk, yeni bir strateji karşısında çalışanların iş anlayışları ve yeteneklerini bu doğrultuda yönlendirmeleri ve desteklemelerinin sağlanmasıdır. Bu nedenle etkin lider ihtiyacı diğer faktörlerden daha ağır basar. Beer ve Eisenstat (2000: 31) bu sorunu farklı bir perspektiften ele alarak, etkili liderliğin yokluğunda çatışan önceliklerin çalışanlar arasında zayıf uyuma sebep olacağını ifade eder, çünkü bireyler potansiyel tehditlerden ve utanç verici durumlardan sakınmak için tepe yönetiminin tercihlerine şüpheyle yaklaşacaktır.

Görüldüğü gibi üst düzey yöneticilerin liderliği etkin bir strateji uygulamasına engel teşkil eden en önemli faktörlerden ve etkin bir uygulamanın anahtar kavramlarından birisi olarak tanımlanmaktadır (Noble 1999: 123; Hrebiniak 2005: 68).

Nitekim stratejik liderliği, örgüt için gerçekleştirilebilir bir gelecek yaratacak değişiklikleri başlatmak için geleceği görme, vizyon oluşturma, esnekliği sağlama, stratejik olarak düşünme ve diğerleri ile çalışabilme becerileri olarak tanımlayabiliriz. Buna göre, stratejik liderlik süreçlerinin rakipler tarafından anlaşılması ve taklit edilmesi güç olduğunda firma rekabetçi bir avantaj elde etmiş olur. Pearce ve Robinson (2003: 39), stratejik yönetimin katalizörünün CEO olduğunu ve bir stratejinin başarısı ile en yakından tanımlanan ve en nihayetinde sorumlu olan kişi olduğunu iddia etmektedir. Freedman ve Tregor (2003: 24)'da, strateji uygulamasının başarılı olup olmayacağını sonuçta örgütün stratejik liderlerinin stratejik değişim sürecini hazırlama konusundaki isteksizliğine ya da beceriksizliğine bağlı olacağını savunmaktadır.

Araştırmacılar ayrıca stratejilerin uygulanmasında farklı düzeylerdeki liderliğin etkisini de incelemiştir. O'Reilly ve ark. (2010) farklı düzeylerdeki liderlerin etkinliğinin stratejilerin uygulanması sırasında önemli performans artışlarına yol açtığı görülmüştür. Uygulama bazı şeyleri doğrudan bazılarını ise dolaylı yollarla değiştirebilir.

Birçok çalışma ise liderlik tarzının çalışanların strateji uygulama sürecine katılımı üzerindeki etkisine dikkat çekmektedir, çünkü örgütün her düzeyinde strateji algısını belirleyen stratejik ilkeleri ve kuralları tanımlamaktan sorumlu olan kişilerdir (Boomer, 2007: 63). Dolayısıyla yönetimin görevi strateji ile çalışanların günlük eylemleri arasındaki uçurumu ya da boşluğu ortadan kaldırmak bunun yanı sıra belirlenmiş olan stratejik yönün izlenmesi ile örgütsel sorunlar arasında etkin bir iletişimi amaçlayan eylemler gerçekleştirmektir.

Diğer taraftan yöneticilerin strateji uygulamada başarısız olmalarının kaynağı olarak kontrolsüz karar verme, yanlış algı ve bunlarla ilgili konuları işaret etmektedir (Mezias ve Starbuck, 2003: 6). Ayrıca yazar istenen davranışların geliştirilmesinde, bireysel sahipliğin teşvik edilmesinde ve uyumlu bir zihinsel model yaratılmasında liderlerin görevine vurgu yapmıştır. Ona göre, strateji yaratıcıları ve uygulayıcıları ile diğer çalışanlar arasında hayali bir çizgi vardır ve strateji formülasyonu sıklıkla yaratıcı bir görev olarak algılanır dolayısıyla tepe yöneticisinin göreviymiş gibi düşünülür. Oysaki Foster ve Browne (1996: 47) uygulamanın genellikle orta düzey yöneticilere devredilen bir alan olduğunu ifade etmişlerdir. Dolayısıyla liderlerin görevi strateji uygulamada ortak bir amaç etrafında toplanmak adına bu hayali çizgiyi (informal bölünmeyi) ortadan kaldırmaya yönelik tedbirleri almaktır (Radomska, 2014: 216). Ayrıca belirtmek gerekirse stratejik liderlik aynı zamanda etik uygulamaları vurgulamayı da içerir. Etik uygulamalar, olası eylem adımlarının değerlendirildiği ahlaki bir filtre işlevi görür (Smith, 1995: 690).

Sonuç olarak bir örgütteki liderlik tarzı seçilen stratejilerin nasıl uygulanacağını etkiler. Örgüt yapısı, yetki devri, karar verme, teşvik ve ödül sisteminde yöneticinin özgürlüğü o örgüt içindeki liderlik tarzının etkisinde olacaktır. Burada dikkat edilmesi gereken en önemli nokta yukarıda sayılan tüm parametrelerin örgütte stratejilerin başarılı bir şekilde uygulanmasında esas olmasıdır.

2.2.2. Örgüt Kültürü

Stratejik yönetim; stratejilerin belirlenmesi, uygulanması ve kontrol aşamalarının tamamında örgüt kültürünün

etkisinde kalacak ve örgüt kültürü de stratejik yönetimin işleyişi üzerinde belirleyici bir etkide bulunacaktır. Örgüt kültürü yöneticilerin liderlik tarzını, zamanlarını nasıl harcadıklarını, çalışanlardan ne talep ettiklerini, ne üzerinde yoğunlaştıklarını ve nasıl karar aldıklarını anlatır. Ancak unutmamak gerekir ki lider kadar çalışanlarda süreçte rol oynarlar. Nitekim, çalışanların strateji uygulama sürecine katılımları sağlanarak vizyon, değerler ve strateji ile uyumlaştırılması, bu yolla ortak vizyonun uygulanmasının gerçek sonuçlarını algılanmaları sağlanabilecektir. Tüm bu eylemlerin örgüt kültürüne etkin bir şekilde uyumu da oldukça önemlidir (Varon, 2002: 18).

Örgütün zengin ve baskın olan kültürü strateji belirlemede, belirlenen stratejinin uygulanmasında etkin bir faktör olmaktadır. Bu nedenle de bazı strateji araştırmacıları nihai olarak örgüt kültürünün strateji ve örgüt yapısından daha önemli olduğu fikrini savunmaya başlamışlardır (Sarvan vd, 2003: 89) Örgüt kültürü var olan stratejiyi destekler ancak, stratejik değişimin karşısındaki en önemli sınırlayıcılardan biri de örgüt kültürü olabilmektedir.

Bu durum, stratejik hedefler ile örgütün ilkeleri ve değerleri arasındaki tutarlılığın, özellikle yönetsel eylemler bağlamında ve uygulama stratejisi için kritik olduğunu belirtmektedir (Sabourin, 2012: 54). Örneğin, Ahmadi, Salamzadeh, Daraei ve Akbari (2012) İran bankalarında strateji uygulanmasında örgüt kültürünün etkisini incelemişler ve kültür ile uygulama arasında anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna varmışlardır. Latin Amerika firmalarını kapsayan bir çalışmada Brenes ve Mena (2008), yeni stratejinin değer ve ilkelerini destekleyen bir örgütsel kültürün işletmelerde stratejilerin başarılı bir şekilde uygulanmasına yol açtığını ifade etmektedirler. Ayrıca en başarılı işletmelerin %86'sında kültürle stratejinin uyumlu olduğu buna karşılık daha az başarılı işletmelerde bu oranın %55'e düştüğü görülmektedir.

2.2.3. İletişim

Strateji formüle edildikten sonra, iletişim stratejinin başarıyla uygulanması için gerekli en önemli araçlardan birisidir. Her şeyden önce yönetim, yeni stratejinin içeriği, anlamı ve sebepleri hakkında tüm çalışanları bilgilendirmelidir. Bununla birlikte, yalnızca çalışanları bilgilendirmemeli, ayrıca çalışanlara karar hakkı-insiyatif bırakmalıdır. İletişim aynı zamanda stratejiden etkilenecek olan çalışanlara yeni görev ve sorumlulukların açıklanmasını da içerir.

Uygulama süreci boyunca, yönetimin uygulama sürecini izlemesi ve yaklaşımda değişikliklere ihtiyaç duyulup duyulmadığına karar vermek için iletişimin aşağıdan yukarıya akması gerekir (Alexander, 1985: 91). Kararlara hem yöneticilerin hem de çalışanların dâhil olması ve başarılı bir şekilde uygulanabilmesi için tüm taraflar arasındaki iletişimin korunması önemlidir. Uygulama etkinliği çatışmalardan olumsuz, iletişimden özellikle de kişilerarası sözlü iletişimden olumlu etkilenir (David, 2007:14). Harrington (2006: 375), strateji uygulama sürecinde örgütsel katılım düzeyinin yüksek olmasının hem uygulama başarısı üzerinde hem işletme karı hem de genel işletme başarısı üzerinde pozitif etkiye sahip olduğunu ifade etmektedir. Lares-Mankki (2014) 862 sigorta şirketi çalışanı üzerinde yaptığı çalışmada üst yönetimin uygulamalarının iş doyumu, çalışanların bağlılığı ve rol belirsizliği üzerindeki

etkilerini analiz etmiştir. Bu çalışmada beş yönetim uygulaması analiz edilmiştir; Yaratıcılığın teşvik edilmesi, örgütsel bir amaç yaratma ve paylaşma, çalışanlara destek verme, bir model rolü oynamak ve işle ilgili kararlar almaya çalışanların katılımını sağlamak. Çalışma sonuçları, üst yönetimin eylemleri ile çalışanların tutum ve algıları arasında güçlü bir ilişki bulunduğu vurgulanmıştır. Kurumsal iletişim ve strateji uygulama üzerine yapılan keşifsel bir araştırmada Forman ve Argenti (2005: 260) işletme içi iletişimin yalnızca stratejinin oluşturulmasında değil aynı zamanda stratejinin başarıyla uygulanmasında önemli bir yere sahip olduğunu tespit etmiştir.

2.2.4. Örgüt Yapısı

Doğru bir örgüt yapısı, örgütün stratejisini uygulamasına olanak tanıdığı için önemlidir. Burada sorulması gereken temel soru: arzulanan geleceği başarılı bir şekilde ortaya koymada organizasyon yapısı nasıl olmalıdır ve süreçle birlikte bu yapı nasıl bir yol izlemelidir?

Chandler (1962) örgüt yapısının örgüt stratejileri tarafından etkilendiğini öne sürer (yapı stratejisini izler). Zaribaf ve Bayrami (2010)'ın araştırma sonuçları Chandler'inkiyle uyumludur. Yazarlar stratejinin sadece üst yönetim tarafından formüle edildiğini ve orta düzey yöneticilerin uygulamadan önce önemli ölçüde değişiklikler gerekli görülmedikçe sadece uygulamadan sorumlu tutulduklarını ifade ederler.

Lepsinger'in (2006) çalışmasında ise cevaplayıcıların önemli bir kısmı örgütsel yapı faktörünü strateji ile uygulama arasındaki boşluktan sorumlu temel bir unsur olarak ifade etmişlerdir. Getz ve Lee (2011: 306) ise strateji ile uyumlu bir örgütsel yapının gerekliliğine vurgu yapmışlardır. İşletme ve örgüt yapısı büyüdükçe proje grupları, iş birimleri ve bireysel departman düzeyinde çalışanların stratejik uygulamaya katılım düzeyi daha yüksek olacaktır. Büyük ve daha karmaşık bir örgütsel yapı orta ve operasyonel düzeydeki yöneticilerin daha fazla katılımını gerektirir. Doğru bir örgüt yapısı rekabetçi piyasada etkin bir stratejik uygulama ve başarı için ön koşuldur (Radomska, 2014: 218). Diğer yandan Bhimani ve Langfield (2007) örgüt yapısının strateji uygulaması üzerindeki etkisini araştırmış ve strateji uygulama sürecinin yapılandırılmış ve formal olması gerektiği sonucuna varmışlardır. Ayrıca strateji geliştirme süreci boyunca finansal bilgilere çok fazla önem verilmesi gerektiğini, uygulama safhasında ise finansal bilgilerin yanı sıra finansal olmayan bilgilerin de önemine vurgu yapmışlardır. Markiewicz'in (2011) çalışmasında, süreçlerin ve yapıların stratejilerin başarılı bir şekilde uygulanmasındaki önemini yansıtır ve yaratıcılık, yenilikçilik ve bir organizasyonun süreç olarak algılanmasının stratejilerin uygulanmasında çok önemli olduğunu ifade eder. Slater, Olson ve Hult (2010) altı genel stratejiyi ve bunların uygulanmasını araştırmışlar ve iş başarısı için en etkili perspektifin strateji ve örgütsel yapı arasında uyumu gerektirdiğine karar vermişlerdir.

Bunun için Feurerand Chaharbaghi (1995) önde gelen bilgisayar devi Hewlett-Packard'ın strateji uygulama sürecini incelemiş ve formal örgüt yapısının strateji belirlenmesi ve uygulanmasında geliştirilen bilgi doğrultusunda çalışanların kolaylıkla harekete geçmesi için gerekli olduğunu ileri sürmüşlerdir.

Son olarak örgütsel strateji ile yapı arasındaki ilişkiyi araştıran birçok çalışma, strateji uygulamada karşılaşılan en önemli zorluklardan biri olarak eylemler arası zayıf koordinasyonu göstermişlerdir. Benzer şekilde Miller, Wilson ve Hickson (2004) rolleri, sorumlulukları ve hesap verebilirliklerini stratejiyle yeniden düzenleyerek zayıf koordinasyonu ekip çalışmasına dönüştürmeyi önerirler.

3. Temel Uygulama Faktörlerinin İşletme Performansı Üzerine Etkisi

İşletme performansı firmanın önceden belirlediği ya da sonradan revize ettiği belirli amaçları gerçekleştirmek üzere rekabet stratejilerini ve kaynaklarını uyum içerisinde hareket ettirerek elde ettiği sonuçlar veya uygulama sürecinde sağladığı kazanımlardır (Çalık vd. 2013: 140). Yönetim bilminde araştırmacılar işletmelerin hareketliliğini ve esnekliğini kaybederek ölüm katılığına düşmemesi, gelişmelerde ve yeniliklerde proaktif roller üstlenebilmesi için performans ölçümünün gerekliliğini vurgulamaktadır. Performans ölçümü kaynak kontrolü ve örgütsel amaçlara ne derece ulaşıldığını belirlemenin yanı sıra (1) örgütün güçlü ve zayıf yönlerinin ve gelecekle ilgili yönelimlerini belirleme (2) yaşanan başarı ya da başarısızlığın temelindeki süreçleri saptama (3) arzulanan ile gerçekleşen değerler arasındaki farkları ortaya koyma ve yöneticileri, bu farkların azaltılması veya tamamen ortadan kaldırılması yönünde, stratejilere uygun karar almaya yönlendirme gibi konularda değerli bilgileri işletmelere sunmaktadır (Keskin vd, 2016: 115).

İşletme performansı stratejilerin ne kadar iyi formüle edildiğiyle değil aynı zamanda stratejilerin ne kadar iyi uygulandıklarıyla da ilgilidir. Son araştırmalar strateji uygulamanın strateji formülasyonuna göre üstün iş performansının sağlanmasında daha önemli bir gereklilik olduğunu göstermiştir (Flood vd, 2000: 2). Çünkü stratejik plan, çalışanlar ve yönetim tarafından başarılı bir şekilde uygulamaya aktarılamaz ise bunun maliyeti ve örgüte verdiği zarar strateji oluşturma başarısızlığından daha büyük olacaktır. Ayrıca stratejik yönetim alanında karşılaşılan en önemli sorunlar formülasyondan ziyade uygulamayla alakalıdır ve örgütsel girişimlerin yüksek oranda başarısızlıkla sonuçlanması yeni stratejilerin kötü uygulanması sebebiyledir. Uygulama sadece stratejinin uygulamaya konulması değil tüm kaynakların, çalışanların ve görevlerin yönetilmesidir. Stratejik uygulama bunun yanında işletmelere gelecekteki fırsatları belirlemek için yol gösteren dinamik bir süreç olarak ifade edilebilir (Schaap, 2006: 13). Sonuç olarak strateji uygulamanın önündeki temel faktörlerin bilinmesi ve bu faktörlerin örgüt için bir fırsat haline dönüştürülmesi ya da en azından zararının minimuma indirilmesi örgütsel performansın artmasına yol açacaktır.

1. İletişim sistemi, Türkiye'deki özel bankalarda stratejinin uygulanmasını nasıl etkiliyor?
2. Liderlik tarzı, Türkiye'deki özel bankalarda stratejinin uygulanmasını nasıl etkiliyor?
3. Örgüt yapısı, Türkiye'deki özel bankalarda stratejinin uygulanmasını nasıl etkiliyor?
4. Örgüt kültürü Türkiye'deki özel bankalarda stratejinin uygulanmasını nasıl etkiliyor?

4. Temel Uygulama Faktörlerinin İşletme Performansına Etkisi Üzerine Bir Araştırma

Türk bankacılık sektörü, finans kesiminde öncü bir role sahip olmuş ve Türkiye ekonomisinin finansal liberalizasyonuna yönelik yapısal değişikliklere katkıda

bulunarak önemli bir gelişme göstermiştir. Nitekim 2008 küresel finansal kriz, 2001 krizinin ardından alınan tedbirlerden kaynaklanan güçlü bir yapı ile karşılanarak, sektörün bu krizden önemli ölçüde etkilenmediğine dikkat çekilmektedir. Yeniden yapılanma ve uluslararası piyasalarla bütünleşme çabalarına paralel olarak; Türk bankacılık sektörü, uluslararası rekabete açık bir sektör halini almıştır. Küresel belirsizlikler karşısında bankaların bu sektörde rekabet güçlerini arttırarak lider konuma gelmeleri çevredeki değişimlere hızla uyum sağlamalarına, bu değişim sürecini içselleştirmelerine ve bir anlamda öğrenen örgüte dönüşmeleriyle mümkündür. Bu tercih gelecek öngörülerinin oluşmasında ve stratejinin planlandığı kadar uygulamasında da dikkat çeker. Çünkü küresel yapı ile entegrasyonu yüksek olan sektör strateji üretimini sadece ulusal ölçekte değil küresel düzeyde de yapmak zorundadır. Bir diğer ifade ile olumlu ve olumsuz açıdan ele alındığında sektörün küresel sermaye ile bütünleşmesi yeni ekonomi açısından yeni stratejik planların gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu da uygulama faktörleri/sürücülerini olan "Liderlik, örgüt kültürü, iletişim ve örgüt yapısı" başlıklarını nasıl kullanıldığını daha önemli bir hale getirmektedir.

4.1. Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

Çalışmanın amacı, Türkiye'deki bankalarda özellikle iletişim sistemleri, örgüt kültürü, örgüt yapısı ve liderlik tarzının strateji uygulamalarını etkileyip etkilemediğini ve etkiliyorsa bunun sonuçlarının performansa olan katkısını ölçmektir.

Bu amacı bağlı olarak hipotezler şu şekildedir:

H₀: Türkiye'deki bankacılık sektöründe İletişim, Liderlik Tarzı, Örgütsel Yapı ve Örgüt Kültürü değişkenleri, Strateji Uygulama Performansı değişkenini açıklamada istatistiksel olarak anlamsızdır.

H₁: Türkiye'deki bankacılık sektöründe İletişim, Liderlik Tarzı, Örgütsel Yapı ve Örgüt Kültürü değişkenleri, Strateji Uygulama Performansı değişkenini açıklamada istatistiksel olarak anlamlıdır.

Bu çalışmada, bağımlı ve bağımsız değişkenler ile ilgili birincil veriler, yapılandırılmış bir anket kullanılarak yüklenici firma aracılığıyla edinilmiştir. Araştırmada kullanılan ölçek, Waititu (2016)'nun çalışmasından hareketle geliştirilmiş, Türkçeye çevrilip uzman kişilerin görüşleri alınarak düzenlenmiş, denenmiş ve sahaya sürülmüştür. Araştırmaya katılanların bu yargıları değerlendirmesinde anketin ilk haline bağlı kalınmış ve Türkiye'deki uygulamadan farklı olarak "Kesinlikle Katılıyorum:1, Katılıyorum:2, Kararsızım:3, Katılmıyorum:4, Kesinlikle Katılmıyorum:5" şeklinde beşli likert ölçeğinden yararlanılmıştır.

4.2. Araştırmanın Örnekleme

Çalışmanın amacına bağlı olarak, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu (BDDK) verileri ve sıralamasına göre Türkiye'de yasalarla farklı biçimlerde tanımlanmış ve bankacılık izni olan 52-elli iki- banka ana kütle olup, tam sayılı yöntem kullanılmış ve bunlar içerisinde genel müdürlük, bölge müdürlüğü ve şube müdürlüğü düzeyinde örgütlenmesi olan Özel Mevduat Bankaları, Türkiye'de Kurulu Yabancı Mevduat Bankaları, Katılım Bankaları ve Kamu Katılım Bankaları (28 tane) ile çalışma yürütülmüştür. Araştırmada veriler "anket tekniği" ile toplanmıştır. Yapılan saha çalışmasının araştırma evrenini oluşturan 28 (yirmi

sekiz) bankanın her birinden toplamda 6 (altı) kişiyle yüz yüze ya da telefon yoluyla gerçekleştirilmiş olup bunlar; 2017 yılı Mayıs-Temmuz ayları arasında araştırma firması aracılığı ile toplanmıştır.

- Genel müdür veya eşdeğer yetkiye sahip üst düzey yönetici,
- Bölge müdürü veya bölge müdür yardımcısı,
- şube müdürü

olmak üzere toplamda 168 yönetici araştırmadaki örneklemi oluşturmaktadır. Bir anket sonucu (şube düzeyinde) geçersiz kabul edildiğinden 167 anket sonucu analize dâhil edilmiştir. Ankette liderlik tarzı, örgüt kültürü, iletişim sistemi, örgütsel yapı ve strateji uygulama performansını ölçen sorular yer almaktadır. Saha çalışması sonrasında çalışma sonucu elde edilen veriler düzenlenmiş, kodlanmış, daha sonra Sosyal Bilimler için İstatistiksel Paket (SPSS v. 21.0) kullanılarak işlenmek üzere bilgisayara girilmiştir. Katılımcılardan elde edilen verileri analiz etmek için tanımlayıcı istatistiksel metotlar (Frekans, Yüzde, Ortalama, Standart sapma) ve hipotez testleri (Korelasyon Analizi, Regresyon Analizi ve Anova Analizi) kullanılmıştır.

4.3. Ölçeğin Güvenilirliği

Tablo 1: Boyutların Güvenilirlik Düzeyleri

Boyut	Cronbach's Alpha
İletişim	0,562
Liderlik Tarzı	0,904
Örgütsel Yapı	0,895
Örgüt Kültürü	0,875
Strateji Uygulama Performansı	0,949
Genel	0,952

Anket formunun genel güvenilirliği 0,95 olup her boyut için ayrı ayrı güvenilirlik analizi yapılmıştır. İletişim ölçeği değişkenlerinin genel güvenilirliği 0,56; liderlik tarzı ölçeği değişkenlerinin genel güvenilirliği 0,90; örgütsel yapı ölçeği değişkenlerinin genel güvenilirliği 0,89; örgüt kültürü ölçeği değişkenlerinin genel güvenilirliği 0,87 son olarak strateji

uygulama performansı ölçeği değişkenlerinin genel güvenilirliği 0,94 olarak bulunmuştur. Buna göre boyutların genel olarak içsel tutarlılık gösterdikleri söylenebilir.

5. Araştırmanın Verilerinin Analizleri ve Değerlendirilmesi

Strateji uygulama performansı ile strateji uygulama sürücülerindeki ilişkiyi göstermek için aşağıdaki çoklu regresyon modeli geliştirilmiştir.

$$Y = \beta_0 + \beta_1X_1 + \beta_2X_2 + \beta_3X_3 + \beta_4X_4 + \varepsilon$$

Y = Strateji uygulama performansı

X1 = Liderlik tarzı

X2= Örgüt kültürü

X3= İletişim sistemleri

X4= Örgüt yapısı

5.1. Liderlik Tarzı

Araştırmada, bankalarda uygulanan liderlik tarzı ile strateji uygulama başarısı arasındaki ilişki belirlenmeye çalışılmıştır.

Tablo 2'deki çalışma bulguları, liderliğin banka çalışanları tarafından yol gösterici ($\bar{x}=2,10$) çözüm bulucu ($\bar{x}=2,08$) ve besleyici/destekleyici ($\bar{x}=2,01$) bir özellik olarak dikkate alındığını ortaya koymaktadır. Katılımcıların büyük çoğunluğu liderlerin çalışanları ödüllendirdiklerini ($\bar{x}=2,10$) ve onlara geribildirim sağladıklarını ($\bar{x}=1,99$) ifade etmektedir. Çalışanları belli bir amaca yönlendirme, bu amaç doğrultusunda motive etme, yeni stratejiler karşısında değişime direnci kırmada üst düzey yönetim önemli gücünü hala elinde tutmaktadır. Liderine inancı olmayan çalışanların örgüt misyon ve vizyonuna şüpheyle yaklaşmalarına daha da ileri gidildiğinde yönetime karşı düşmanca duygu/tavır almalarına yol açacaktır. Dolayısıyla strateji uygulama sürecinin başarısı ve bunun performans üzerine etkisi doğrudan liderin yukarıda bahsettiğimiz etkenleri yönetebilme becerisine bağlı olacağı ($\bar{x}=2,14$) tüm kademeler tarafından benimsenmiştir.

Tablo 2: Liderlik Tarzı Boyutu Yargılarına Katılım Düzeyleri

Liderlik Tarzı	Ortalama	Std. Sapma
Liderler çevrelerinde olan insanlara kendilerini iyi hissettirirler	1,96	0,813
Liderler personele geri bildirim sağlar	1,99	0,788
Liderler diğer çalışanların kendilerini geliştirmelerine yardımcı olur	2,01	0,760
Liderler, personele karmaşık ve zor konularla ilgilenmenin yeni yollarını sunar	2,08	0,764
Liderler, çalışanları başarı gösterdiklerinde ödüllendirir	2,10	0,830
Liderler başkalarının eski sorunlarını yeni yollarla düşüncelerine yardımcı olur	2,10	0,808
Liderler ödüllendirilmek istedikleri takdirde çalışanlara ne yapmaları gerektiğini söyler	2,16	0,860
Liderler başkalarına birkaç basit kelimeyle neler yapılması gerektiğini söyler	2,22	0,846
Liderler başkalarına ne yapmaları gerektiğini anlamalarına yardımcı olmak için resim, hikaye ve modeller kullanır	2,28	0,883
Çalışanlar liderlere tamamen inanırlar	2,54	0,883
Genel Ortalama	2,14	

Notlar: (i) n=166, (ii) ölçekte 1=Kesinlikle Katılıyorum ve 5= Kesinlikle Katılmıyorum anlamındadır.
(iii) Friedman çift yönlü Anova testine göre $\chi^2= 109,291$ p<0,001 sonuçlar istatistiksel bakımdan anlamlıdır.

5.2. Örgüt Kültürü

Araştırmada, bankalarda örgüt kültürü ile strateji uygulama başarısı arasındaki ilişkiyi belirlenmeye çalışılmıştır.

Tablo 3'teki çalışma bulguları, banka yöneticilerinin örgüt kültürü boyutu yargılarına katılım düzeylerini göstermektedir. Buna göre genel olarak örgüt kültürü boyutu yargılarına katılım düzeyleri ortalamanın üstünde yer

almaktadır. Örgüt kültürüne bağlı olarak çalışanlara tanınan esnekliğin ($\bar{x}=2,02$), formülasyon sürecine onları da dâhil etme geleneğinin strateji uygulamasını olumlu yönde etkilediği sonucuna varılabilir. Çalışanların açıkça tanımlanmış hedeflerinin olması ($\bar{x}=2,05$) bu sürece olumlu katkı sağlayacaktır. Katılımcılar kültürün strateji uygulamalarını etkilediğini kabul etmektedirler ($\bar{x}=2,11$). Ayrıca, çalışanların tutumları ile stratejik hedefler güçlü bir uyum içerisinde olduğunda bunun strateji uygulamasını

geliştirdiği ($\bar{x}=2,19$) dolayısıyla performansı iyileştirdiği söylenebilir. Vizyon ve misyon doğrultusunda belirlenmiş olan stratejilerin uygulama tarzı bir başka ifade ile “iş yapma biçimi” örgüt kültürü ile ne denli uyumlu ise, uygulama başarısı, buna bağlı olarak örgüt performansı o denli yüksek

olacaktır. Çünkü uygulanmakta olan strateji ile uyumlu bir kültür ($\bar{x}=2,17$), çalışanların değişime direncini azaltarak stratejinin başarılı bir şekilde uygulanmasına yönelik motivasyonlarını artırır.

Tablo 3: Örgüt Kültürü Boyutu Yargılarına Katılım Düzeyleri

Örgüt Kültürü	Ortalama	Std. Sapma
Bankaların çalışma ortamında, yeni fikirlere hoşgörü vardır ve bu strateji uygulamasını geliştirir	2,02	0,825
Banka misyon ve değerlerine her zaman bağlı kalır bu da etkin bir strateji uygulamasına yardımcı olur.	2,05	0,849
Bireylerin ve ekiplerin, işin amaç ve misyonuyla ilgili açıkça tanımlanmış hedefleri vardır	2,05	0,801
Bankaların değer tablolarının veya değer/kültürlerinin anlaşılması strateji uygulamasını kolaylaştırır	2,11	0,832
Örgüt kültürü strateji uygulamasını etkiler	2,11	0,857
Stratejik girişimlerin uygulanmasını desteklemek ve bunu sürdürmek için motivasyon yüksektir	2,13	0,815
İnsanlar değişiklikler karşısında esnek ve uyulanabilirler	2,17	0,806
Çalışanların tutumları ile stratejik hedefleri güçlü bir uyum içindedir ve bu strateji uygulamasını geliştirir	2,19	0,776
Banka örgüt genelinde çalışanlar arasında açık vizyon, misyon ve değerlere sahiptir	2,26	0,950
Çalışanlar operasyonel hedeflere ulaşmak için bazen şirket politikalarından/ilkelerinden ödün verirler	2,68	1,115
Genel Ortalama	2,17	
Notlar: (i) n=167, (ii) ölçekte 1=Kesinlikle Katılıyorum ve 5= Kesinlikle Katılmıyorum anlamındadır.		
(iii) Friedman çift yönlü Anova testine göre $\chi^2=69,046$ p<0,001 sonuçlar istatistiksel bakımdan anlamlıdır.		

5.3. İletişim Sistemleri

Araştırmada, bankalarda iletişim sistemi ile strateji uygulama başarısı arasındaki ilişki belirlenmeye çalışılmıştır.

Tablo 4'deki çalışma bulguları, çalışanların iletişim noktasında özellikle etkileşime vurgu yaptıklarını göstermektedir. Katılımcılar karşılıklı ilişkinin iletişimi güçlendirdiği konusunda hemfikirdir ($\bar{x}=1,64$). Örgütteki iletişim sisteminin strateji uygulamasını etkilediği büyük ölçüde destek görmektedir ($\bar{x}=1,93$). Strateji uygulama süreci boyunca etkin iletişimin, örgüt performansını da geliştirdiğini ortaya koymaktadır. Değişimin kabul edilmesi ve uygulanması sırasında direnci azaltabilmenin yolu da yine iletişimden geçmektedir. Katılımcıların çoğunluğu, örgütteki iletişimin, strateji uygulamasını etkilediğine ve iletişimdeki

bazı sorunların strateji uygulamasında başarısızlığa yol açtığını kabul etmişlerdir. Ankete katılanların tümüne bakıldığında ($\bar{x}=2,23$) her seviyedeki çalışan uygulama için iletişimin önemini vurgulamışlardır. Bu durum Hitt ve diğerleri (2007) tarafından desteklenmektedir. Yazılı raporlar açık ve anlaşılabilir yargısı da büyük ölçüde desteklenmektedir ($\bar{x}=1,97$). Örgüt üyeleri arasındaki resmi ve gayri resmi iletişim gidilecek yön konusunda fikir birliği oluşturma ve belirlenen stratejilerin doğru bir şekilde örgüt geneline aktarılması (Hambrick ve Cannella, 1989) ve çalışanlar tarafından da doğru bir şekilde anlaşılmasını sağladığından strateji uygulama sürecinde önemli bir faktördür.

Tablo 4: İletişim Boyutu Yargılarına Katılım Düzeyleri

İletişim	Ortalama	Std. Sapma
Karşılıklı ilişki iletişimi güçlendirir	1,64	0,679
Kullanılan iletişim sistemlerinin strateji uygulamasını etkilediğini düşünüyorum	1,93	0,697
Yazılı direktifler / raporlar açık ve anlaşılabilir	1,97	0,790
Stratejik değişim uygulaması etkili bir şekilde iletilir	1,99	0,701
İletişim uygulamaları acil durumlara uyarlanabilir	2,08	0,755
Değişikliklerin / geri bildirimlerin etkisinin değerlendirilmesinde bankaların etkinliği iyi yapılandırılmış iletişim sistemine bağlıdır.	2,13	0,666
Değişimin kabul edilmesi ve uygulanmasına yönelik isteklilik, kısmen kurulan iletişim sisteminin özenle/ayrıntılı olarak hazırlanmasına bağlıdır.	2,14	0,582
İç iletişimdeki bazı sorunlar, değişim uygulamasında başarısızlığa neden olmuştur	2,51	1,066
Dedikodu organizasyonumuzda aktiftir	2,92	1,188
Astlar, yukarıdan aşağıya iletişime tepki gösteriyorlar	2,95	1,078
Genel Ortalama	2,23	
Notlar: (i) n=166, (ii) ölçekte 1=Kesinlikle Katılıyorum ve 5= Kesinlikle Katılmıyorum anlamındadır.		
(iii) Friedman çift yönlü Anova testine göre $\chi^2=318,870$ p<0,001 sonuçlar istatistiksel bakımdan anlamlıdır.		

5.4. Örgüt Yapısı

Çalışma, bankalarda örgüt yapıları ile strateji uygulama başarısı arasındaki ilişkiyi belirlemeye çalışmıştır.

Tablo 5'teki çalışma bulguları, banka yöneticilerinin örgütsel yapı boyutu yargılarına katılım düzeylerini göstermektedir. Buna göre genel olarak örgütsel yapı boyutu yargılarına katılım düzeyleri ortalamanın üzerinde yer almaktadır ($\bar{x}=2,12$). Katılımcılar, bankanın işlevsel ve süreç odaklı bir yapıya sahip olduğunu onaylamışlar ve örgüt yapısının strateji uygulamasını etkilediği yargısını büyük ölçüde desteklemişlerdir. Strateji uygulama süreci boyunca doğru bir örgüt yapısı, başarılı bir uygulamaya dolayısıyla

örgütsel performansın iyileştirilmesinde büyük ölçüde katkıda bulunur. Banka yöneticileri örgüt yapısının gerek finansal ($\bar{x}=1,98$) gerek insan kaynakları ($\bar{x}=2,07$) açısından olumlu bir seyir izlediğini, yönetimin her kademesinde karar vermeyi kolaylaştırdığını ve bu nedenle strateji uygulama sürecinde karşılaşılabilecek sorunlara karşı duyarlılığın arttığını ifade etmişlerdir. Sonuçlar ayrıca, örgüt yapısının, yönetim ve işlev alanlarının farklı seviyeleri arasında bilgi, koordinasyon ve işbirliğinin serbest dolaşımını kolaylaştırdığını ve bu, kuruluş birimleri arasında çalışma verimliliğini artırdığını ortaya koymuştur. Katılımcılar önemli ölçüde örgüt yapısının strateji uygulamasını etkilediğini ($\bar{x}=2,03$) ifade etmişlerdir. Bu Hrebiniak'ın

(2005) örgütsel yapının, stratejinin başarıyla uygulanması için önemli bir unsur olduğu ifadesiyle paralellik göstermektedir. Banka yapısı strateji uygulanması için kritik olan örgütsel esnekliği artırır yargısı katılımcılar tarafından desteklenmektedir ($\bar{x}=2,32$). Mekanik ve katı bir yaklaşımın, stratejinin oluşturulması ve uygulanmasında sorunlara yol

açağını söylenebilir. Stratejik amaç ve misyonla uyumlu ve gerek iç gerekse dış paydaş ihtiyaçlarına etkili şekilde cevap veren bir örgüt yapısının geliştirilmesi, başarılı bir stratejik uygulama için elzemdir. Bürokratik örgüt yapıları, tüm bölümlerde stratejinin uygulanmasını yavaşlatan bir etkiye sahiptir.

Tablo 5: Örgütsel Yapı Boyutu Yargılarına Katılım Düzeyleri

Örgütsel Yapı	Ortalama	Std. Sapma
Banka fonksiyonel ve süreç odaklı bir yapıya sahiptir	1,91	0,870
Banka stratejileri uygulamak için gerekli finansal kapasiteye sahiptir	1,98	0,868
Örgüt yapısı strateji uygulanmasını etkiler	2,03	0,779
Bankanın mevcut yapısı, stratejik girişimlerin uygulanmasını desteklemek için uygundur.	2,04	0,860
Yeni stratejik yönü yönetmek ve uygulamak için İK kapasitesi yeterlidir	2,07	0,749
Bankanın verimliliğini artıran çok sayıda uzman fonksiyonu vardır	2,07	0,879
Stratejinin uygulanmasında kurumsal etkinlik yardımcı roledir	2,15	0,804
Çalışanlar neyi niçin yaptıkları yani amaçları ve görevleriyle ilgili yeterli bilgiye sahiptirler	2,19	0,804
Banka yapısı strateji uygulanması için kritik olan örgütsel esnekliği artırır	2,32	0,815
Örgüt yapısı strateji uygulanması için kritik olan bilginin serbest akışını destekler	2,53	0,805
Genel Ortalama	2,12	
Notlar: (i) n=167, (ii) ölçekte 1=Kesinlikle Katılıyorum ve 5= Kesinlikle Katılmıyorum anlamındadır. (iii) Friedman çift yönlü Anova testine göre $\chi^2= 128,901$ p<0,001 sonuçlar istatistiksel bakımdan anlamlıdır.		

5.5. Strateji Uygulama Performansı

Çalışma, strateji uygulama performansını önemli etkenlere, yani örgüt kültürü, organizasyon yapısı, liderlik tarzı ve iletişim sistemleri temelinde değerlendirmeye çalışmıştır.

Tablo 6'daki çalışma bulguları araştırmaya katılan banka yöneticilerinin strateji uygulama performansı boyutu yargılarına katılım düzeylerini göstermektedir. Buna göre genel olarak strateji uygulama performansı boyutu yargılarına katılım düzeyleri ortalamanın üstünde yer almaktadır ($\bar{x}=2,22$). Katılımcılar uygulanan iyi stratejilerin son beş yılda

faaliyetlerini (2,08), kârlılık seviyesini ($\bar{x}=2,10$), satış hacmini ($\bar{x}=2,18$), süreç verimliliğini ($\bar{x}=2,13$) artırdığını ifade etmişlerdir. Son beş yılda yaşanan müşteri tabanındaki artış (2,22), ilgili süre içerisinde çalışan sayısı ($\bar{x}=2,49$) ve hisse değerinde de artışa neden olmuştur ($\bar{x}=2,24$). Banka yöneticileri genel olarak varlık getirisinden ($\bar{x}=2,28$) ve özkaynak getirisinden memnundurlar ($\bar{x}=2,29$). Son olarak müşterilerin aldığı ürünler önemli ölçüde artmıştır yargısı ($\bar{x}=2,23$) katılımcılar tarafından desteklenmektedir.

Tablo 6: Strateji Uygulama Performansı Boyutu Yargılarına Katılım Düzeyleri

Strateji Uygulama Performansı	Ortalama	Std. Sapma
Banka, son 5 yılda faaliyetlerini genişletti	2,08	0,994
Uygulanan iyi stratejiler, son beş yıl boyunca kârlılık seviyemizi yükseltti.	2,10	0,916
İç iş süreçlerinde verimlilik arttı	2,13	0,886
Uygulanan iyi stratejiler, son beş yılda satış hacmini artırdı.	2,18	0,940
Müşteri tabanında son 5 yılda artış oldu	2,22	1,008
Müşterilerin aldığı ürünler önemli ölçüde artmıştır	2,23	0,988
Hisse değerimiz son 5 yılda arttı	2,24	0,933
Banka yönetimi varlığın getirisinden memnun	2,28	0,950
Banka yönetimi özkaynak kârlılığından memnun	2,29	0,971
Son beş yılda çalışan sayısı arttı	2,49	1,086
Genel Ortalama	2,224	
Notlar: (i) n=167, (ii) ölçekte 1=Kesinlikle Katılıyorum ve 5= Kesinlikle Katılmıyorum anlamındadır. (iii) Friedman çift yönlü Anova testine göre $\chi^2= 61,639$ p<0,001 sonuçlar istatistiksel bakımdan anlamlıdır.		

5.6. Değişkenler Arası Korelasyon Analizi

Strateji uygulama performansının sürüler ile olan ilişkisi irdelendiğinde, elde edilen veriler uygulamacıları hangi sürücüyü nasıl kullanması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Tablo 7 Pearson Korelasyon değerlerini vermektedir. Bu değerler incelendiğinde;

• *İletişim* değişkeni ile *Strateji Uygulama Performansı* değişkeni arasında 0.01 güvenilirlik düzeyinde düşük ve anlamlı bir ilişkinin varlığı tespit edilmiştir (Pearson Korelasyon: 0,148).

• *Liderlik Tarzı* değişkeni ile *Strateji Uygulama Performansı* değişkeni arasında 0.01 güvenilirlik değerine göre orta düzeyli ve anlamlı bir ilişkinin varlığı tespit edilmiştir (Pearson Korelasyon: 0,515).

• *Örgütsel Yapı* değişkeni ile *Strateji Uygulama Performansı* değişkeni arasında 0.01 güvenilirlik değerine göre orta düzeyli ve anlamlı bir ilişkinin varlığı tespit edilmiştir (Pearson Korelasyon: 0,641).

• *Örgütsel Kültür* değişkeni ile *Strateji Uygulama Performansı* değişkeni arasında 0.01 güvenilirlik değerine göre orta düzeyli ve anlamlı bir ilişkinin varlığı tespit edilmiştir (Pearson Korelasyon: 0,630).

Tablo 7: Korelasyon Analizi (Pearson)

Korelasyon Analizi						
		İletişim	Liderlik Tarzı	Örgütsel Yapı	Örgütsel Kültür	Strateji Uygulama Performansı
İletişim	PearsonKo	1	0,353**	0,382**	0,247**	0,148
	Çift Kuyruk Anlamlılık Değeri		0,00	0,00	0,00	0,06
Liderlik Tarzı	PearsonKo	0,353**	1	0,715**	0,655**	0,515**
	Çift Kuyruk Anlamlılık Değeri	0,00		0,00	0,00	0,00
Örgütsel Yapı	PearsonKo	0,382**	0,715**	1	0,780**	0,641**
	Çift Kuyruk Anlamlılık Değeri	0,00	0,00		0,00	0,00
Örgütsel Kültür	PearsonKo	0,247**	0,655**	0,780**	1	0,630**
	Çift Kuyruk Anlamlılık Değeri	0,00	0,00	0,00		0,00
Strateji Uygulama Performansı	PearsonKo	0,148	0,515**	0,641**	0,630**	1
	Çift Kuyruk Anlamlılık Değeri	0,06	0,00	0,00	0,00	0,00

** 0.01 düzeyinde anlamlı ilişki söz konusudur.

5.7. Tüm Değişkenler için Model Geçerliliği

H₀: Türk bankacılık sektöründe İletişim, Liderlik Tarzı, Örgütsel Yapı ve Örgüt Kültürü değişkenleri, Strateji Uygulama Performansı değişkenini açıklamada istatistiksel olarak anlamsızdır.

H₁: Türk bankacılık sektöründe İletişim, Liderlik Tarzı, Örgütsel Yapı ve Örgüt Kültürü değişkenleri, Strateji Uygulama Performansı değişkenini açıklamada istatistiksel olarak anlamlıdır.

Tablo 8'deki ANOVA tablosu incelendiğinde F değeri 34,936 ve p değeri 0,00 olduğundan H₀ hipotezinin reddine karar verilir. Buna göre oluşturulan regresyon modeli genelde istatistiksel olarak anlamlıdır. Yani Strateji Uygulama Performansı değişkenini İletişim, Liderlik Tarzı, Örgütsel Yapı ve Örgüt Kültürü değişkenlerinden en az biri ile tahmin etmek istatistiksel olarak mümkündür.

Tablo 8: ANOVA Tablosu

Model	Kareler Toplamı	Serbestlik Derecesi (df)	Kareler Ortalaması	F	P
Regresyon	49,447	4	12,362	34,936	0,000
Artık	56,967	161	0,354		
Toplam	106,414	165			

a: Bağımsız Değişkenler: (Sabit), İletişim, Liderlik Tarzı, Örgütsel Yapı ve Örgüt Kültürü
b: Bağımlı Değişken: Strateji Uygulama Performansı

Tablo 9: Regresyon Katsayıları

Model	Standardize Edilmemiş Katsayılar		Standart Katsayılar	t	P
	B	Std. Hata	Beta		
(Sabit)	0,486	0,296		1,643	0,102
İletişim	-0,216	0,134	-0,102	-1,613	0,109
Liderlik Tarzı	0,092	0,114	0,070	0,813	0,417
Örgütsel Yapı	0,533	0,142	0,393	3,744	0,000
Örgüt Kültürü	0,409	0,128	0,304	3,187	0,002

Tablo 9'daki regresyon katsayıları tablosu incelendiğinde iletişim ve liderlik tarzı değişkenlerinin p değerleri 0,05'den büyük olduğu için istatistiksel olarak anlamlı değildir. Bunun dışındaki örgütsel yapı ve örgüt kültürü değişkenleri p değerleri 0,05'den küçük olduğu için bankacılık sektöründe strateji uygulama performansı değişkenini açıklamada istatistiksel olarak anlamlıdır.

Regresyon Tahmin Modeli

Strateji Uygulama Performansı = 0,486 - 0,216 İletişim + 0,092 Liderlik Tarzı + 0,533 Örgütsel Yapı + 0,409 Örgüt Kültürü

Tablo 10: Regresyon Model Özeti

R	R ²	Düzeltilmiş İş R ²	Tahminin Std. Hatası
0,682	0,465	0,451	0,59484

Yapılan regresyon analizi sonucunda İletişim, Liderlik Tarzı, Örgütsel Yapı ve Örgüt Kültürü değişkenlerinin, Strateji Uygulama Performansı değişkenini açıklama oranı yaklaşık olarak %47 olarak bulunmuştur.

6. Sonuç ve Öneriler

Stratejik yönetim literatüründe strateji uygulaması stratejik planlamadan daha az dikkat çekmektedir. Planlamanın gölgesinde kalan strateji uygulamasının niteliği

hakkında nispeten az şey bilinmektedir. Bu konuya dair yapılan araştırmalarda genelde strateji uygulamanın önündeki engellerin araştırılmasına dairedir. Bu yaklaşım, genellikle başarılı bir uygulama ile ilgili sorunlara odaklanmayı, potansiyel engelleri belirlemeyi ve bunları aşmak için çözüm önerileri geliştirmeyi amaçladığından strateji uygulamanın üstün performansla nasıl katkıda bulunduğu konusunda çok az çalışma yapılmıştır. Stratejik yönetim anlayışındaki bu önemli boşluğun giderilmesi için, bu çalışma belirli temel faktörlerin (liderlik, kültür, iletişim, yapı) strateji uygulamasını ne yönde etkilediği ve bu yolla örgüt performansına katkısını ortaya koymaya çalışmıştır. Araştırma bulguları ve araştırma soruları yanıtlarından, çalışma ile ilgili bazı sonuçlar ortaya konmuştur.

Bu çalışmada, örgüt kültürünün strateji uygulama performansıyla pozitif ve anlamlı bir ilişkisi olduğu açıktır. Araştırma bulgularına göre, çalışma örgütsel kültürün, paylaşılan inanç ve değerler yoluyla bankalardaki strateji uygulamasını etkilediği sonucunu ortaya koymuştur. Öte yandan, paylaşılan değerler ve normlar çalışanlar arasında etkileşim ve koordinasyonu kolaylaştırarak etkin bir strateji uygulamasına da katkıda bulunmaktadır. Örgüt kültürü ile stratejik hedefler güçlü bir uyum içerisinde olduğunda bunun strateji uygulamasını geliştirdiği dolayısıyla performansı iyileştirdiği söylenebilir. Yani örgüt, stratejisini zamanla kucaklayan bir örgüt kültürünü desteklemelidir. Üst yönetim uygulamaları aracılığıyla sürekli şekillendiği ileri sürülen örgüt kültürü yöneticilerin liderlik tarzını, strateji uygulama anlayışını, uygulama sırasında karşılaşılan zorlukların ve engellerin tanımlanmasını, yöneticilerin karar vermelerini ve hakim değerleri, inançları ve normları etkiler. Çalışma örgüt kültürünün tanınan esneklik, katılımcı bir anlayış ve ödüller aracılığıyla çalışanlara gösterildiğini ve çalışanların ilerlemeye devam etmesi ve stratejinin etkin bir şekilde uygulanması için kendi amaç ve hedeflerini örgütsel hedeflerin uygulanmasına yönlendirdiğini ortaya koymuştur. Bu bütünleşme doğrudan strateji uygulama performansını olumlu yönde etkileyecektir.

İletişim, strateji uygulama sürecinin kilit faktördür. Strateji, uygulanmadan önce tüm çalışanlara yazılı açık ve net bir şekilde iletilmelidir. Yönetici strateji uygulama sürecini düzenli olarak değerlendirmeli ve düzeltici önlemlerin zamanında alınması için geri bildirimde bulunmalıdır. Tüm bu eylemlerin başarı düzeyi örgüt içerisindeki iletişimin kalitesine bağlı olacaktır. Bu çalışmada iletişim sistemi ile strateji uygulama performansı arasında pozitif ve anlamlı bir ilişkinin varlığı tespit edilmiştir. Araştırma bulgularına göre bankacılık sektöründe çalışanlar iletişimin strateji uygulama sürecini önemli ölçüde etkilediğini düşünmektedirler. Yine çoğu banka çalışanı, üst yönetimin stratejik değişim uygulamalarını yazılı ve açık şekilde ilettiklerini belirtmiştir. Ayrıca, çalışma yöneticilerin/liderlerin strateji ilerleme değerlemesinden sonra çalışanlara geri bildirimlerin sağlanmasında iletişimin önemini ortaya koymuştur. Banka yöneticileri strateji uygulamada yaşanan olumsuzlukların kötü iletişim sürecinin bir sonucu olduğunu belirtmişlerdir. Bir başka sonuç ise, iletişimin örgüt içerisindeki değişimin kabul edilmesi ve uygulanmasına yönelik isteği artıracakları noktasındadır. Bu sonuç bankalarda ekipler arasında yüksek motivasyona sahip çalışanlara ve bankalar tarafından arzulanan örgüt hedeflerine ulaşılmasına yol açacaktır. Araştırma bulgularına dayanarak,

iletişimin bankacılık sektöründe stratejinin başarılı bir şekilde uygulanması için önem taşıdığını ve bu iletişimin yöneticilere planlama, örgütlenme, motive etme ve denetleme gibi stratejik yönetimin temel işlevlerini yerine getirmesinde yardımcı olduğunu söyleyebiliriz. Sonuç olarak etkin bir iletişimin stratejinin örgüt üyeleri arasında yorumlama ve anlayış bakımdan oluşabilecek farklılıkları ortadan kaldırarak, yön birliği sağlaması uygulamada oluşabilecek sorunların yine aynı yolla en kısa sürede çözüme kavuşturulması bu sürecin sağlıklı bir şekilde ilerlemesine yol açarak strateji uygulama performansını artıracaktır.

Liderlik veya üst yönetimin stratejik yöne bağlılığı önemlidir ve liderlerin strateji uygulama fikrinin etkili olmasını sağlamak için çalışanlarını ikna etmeye (ilham vermeye ve motive etmeye) özen göstermelidir. Bu çalışmada liderlik tarzı ile strateji uygulama performansı arasında pozitif ve anlamlı bir ilişkinin varlığı tespit edilmiştir. Araştırma bulgularına dayanarak, bankacılık sektöründe liderliğin çalışanlar tarafından yol gösterici, yeni çözümler üreten ve çalışanlarını sürekli destekleyerek onların gelişimine yardımcı olan bir özellik olarak görüldüğü ifade edilebilir. Lider, çalışanların kendilerini iyi hissetmelerini sağlamalı ve strateji uygulama sürecine nasıl katkı sağlayacakları noktasında onlara yol göstermelidir. Ayrıca araştırma çalışanların bu süreçte başarı gösterdikleri takdirde liderler tarafından ödüllendirildiğini ortaya koymuştur. Liderler, örgüt hedeflerine ulaşmak için neler/nasıl yapılması gerektiği konusunda çalışanlarının yetenek ve becerilerini yakından takip etmeli, strateji uygulama sürecini ileriye taşıyabilecek en iyi insanları ve ekipleri seçebilir olmalıdır. Sonuç olarak bankalarda etkin bir strateji uygulama performansının ortaya konmasında yöneticilerden yukarıda saydığımız özelliklere sahip daha fazla liderlik rolü göstermeleri beklenmektedir.

Bu çalışmada örgütsel yapı ile strateji uygulama performansı arasında pozitif ve anlamlı bir ilişkinin varlığı tespit edilmiştir. Araştırma bulgularından elde edilen ilk sonuç, örgüt yapısının strateji uygulanmasını etkilediğidir. Özellikle, demokratik yönetim tarzının stratejik planların uygulanması üzerinde olumlu etkisi vardır. Çalışma aynı zamanda karar vermeyi, bilgi akışını serbest bırakan, yönetim ve fonksiyonel alanların farklı seviyeleri arasında koordinasyonu ve işbirliğini kolaylaştıran bir örgüt yapısının strateji uygulamasının başarı düzeyini artıracakları ortaya koyuyor. Bir diğer sonuç, yönetim kurulu, fonksiyonel ya da işletme yöneticileri de dahil olmak üzere her düzeydeki insan kaynağının stratejik planların etkili bir şekilde uygulanmasını önemli ölçüde etkilediğidir. Bankaların önemli unsurlarını yönlendiren örgüt yapısı; üst yönetimin çevresel değişime tepki vermesini kolaylaştırmak suretiyle stratejilerin uygulanmasını etkiler ve bu örgütün strateji uygulamasının önündeki engellerle baş etmesine yardımcı olur. Uzman fonksiyonlar yardımıyla stratejik girişimlerin yönü doğrultusunda sağlanan verimlilik ve etkinlik artışı strateji uygulama performansını da olumlu yönde etkileyecektir.

Kaynaklar

Ahmadi, A. A. Salamzadeh, Y. Daraei, M. ve Akbari, J. (2012) "Relationship between Organizational Culture and Strategy Implementation: Typologies and Dimensions" *Global Business and Management Research: An International Journal*, 4 (3): 280-286.

- Alashloo, R. F. Castka, P. ve Sharp, J.M. (2005) "Towards understanding the impeders of strategy implementation in higher education (HE)" *Quality Assurance in Education*, 13 (2): 52-67.
- Alexander, L. (1985) "Successfully Implementing Strategic Decision" *Long Range Planning*, 18 (3): 91-97.
- Beer, M. ve Eisenstat, R. (2000) "The Silent Killers of Strategy Implementation and Learning" *Sloan Management Review*, 41 (4): 29-40.
- Bhimani, A. ve Langfield-S, K. (2007) "Structure, Formality and the Importance of Financial and Non-financial Information in Strategy Development and Implementation" *Management Accounting Research*, 18(1): 3- 31.
- Boomer, G. (2007) IT Strategies and Tactics, *Accounting Today*, August 20.
- Brenes, E. Mena, M. ve Molina, G. (2008) "Key success factors for strategy implementation in Latin America" *Journal of Business Research*, 61: 595.
- Cobbold, I. ve Lawrie, G. (2002) The development of the Balanced Scorecard as a strategic management tool, 2GC Active Management.
- Cater, T. ve Pucko, D. (2010) "Factors of Effective Strategy Implementation: Empirical Evidence from Slovenian Business Practice" *Journal for East European Management Studies*, 15(3): 207-236.
- Chandler, A.D. (1962) "*Strategy and Structure: Chapters in the History of the American Industrial Enterprise*" Cambridge, MA: MIT Press.
- Çalık, M. Altunışık, R. ve Sütütemiz, N. (2013) "Bütünleşik pazarlama iletişimi, marka performansı ve pazar performansı ilişkisinin incelenmesi" *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 9(19): 138-161.
- David, F. R. (2007) *Strategic Management: Concepts and Cases*, NY: Prentice Hall.
- Feurer, R. ve Chaharbaghi, K. (1995) "Strategy development: past, present and future", *Management Decision*, 33(6): 11-21
- Flood, C. Margaret, M. ve Heffernan, P. (2000) "An exploration of the relationships between the adoption of managerial competencies, organisational characteristics, human resources ophistication and performance in Irish organisations", *Journal of European Industrial Training*, 24 (2/3/4): 128-136,
- Forman, J. ve Argenti, P.A. (2005) "How Corporate Communication Influences Strategy Implementation, Reputation and the Corporate Brand: An Exploratory Qualitative Study" *Corporate Reputation Review*, 8: 245-264.
- Foster, J. ve Browne, M. (1996) *Principles of Strategic Management*. Macmillan Education, South Yarra, 47.
- Freedman, M. (2003) "The Genius is in the Implementation" *Journal of Business Strategy*, 24 (2): 26-31.
- Getz, G. ve Lee, J. (2011) "Why Your Strategy Isn't Working" *Business Strategy Series*, 12(6): 303-307.
- Hambrick, D. C. ve Cannella, A. A. (1989) "Strategy Implementation as Substance and Selling" *Academy Management Perspective*, 3(4): 278-285.
- Harrington, R.J. (2006) "The Moderating Effects of Size, Manager Tactics and Involvement on Strategy Implementation in Food Service" *Hospitality Management*, 25: 373-397.
- Hitt, M.A. Hoskisson, R.E. ve Ireland, R.D. (2007) *Management of Strategy* (International Student Edition). China: Thomson South-Western.
- Hrebiniak, L. G. (2005) *Making Strategy Work: Leading Effective Execution and Change* Wharton School Publishing, 3rd printing, July, New Jersey.
- Joubert, C. (1988) "Strategy In The Public Sector" *Public Money & Management*, Autumn:17-19.
- Kamanda, C. (2006) "Factors influencing the regional growth strategy at KCB" *Unpublished MBA Project*, School of Business, University of Nairobi.
- Keskin, H, Zehir, S. ve Ayar, H. (2016) "Pazar Yönelimi ve Firma Performansı İlişkisi: Farklılaştırma Stratejisinin Aracı Rolü" *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 17 (1): 111-127.
- Lares-Mankki, L. (2014) "Strategy Implementation Bottlenecks: Identification, Analysis and Removal" Lappeenranta University of Technology, Lappeenranta.
- Lepsinger, R. (2006) "Surveying the gap: Nearly half of all leader see a disconnect between strategy and execution" *Business Credit*, October, 56-57.
- Markiewicz, P. (2011) "Change Management in the Strategy Implementation Process" *Intelektine Ekonomika*, 5(2): 257-267.
- Mezias, J. M. ve Starbuck, W.H. (2003) "Studying the Accuracy of Managers Perceptions: A Research Odyssey", *British Journal of Management*, (14): 3-17.
- Miller, S. (1997) "Implementing Strategic Decisions: Four Key Success Factors" *Organization Study*, 18(4): 577-602.
- Noble, C.H. (1999) "The Eclectic Roots of Strategy Implementation Research" *Journal of Business Research*, (45): 119-134.
- Okumuş, F. (2003) "A Framework to Implement Strategies in Organizations" *Management Decision*, 41 (9): 871-882.
- O'Reilly, C.A. Caldwell, D. F. Chatman, J.A. Lapiz, M. ve Self, W. (2010) "How Leadership Matters: The Effects of Leaders' Alignment on Strategy Implementation" *Leadership Quarterly*, 21(1): 104-113.
- Otiso, H. N. (2008) *Strategic change management practices: The case of Africa Merchant assurance company*. Unpublished MBA Project.
- Pearce, J. A., ve Robinson Jr., R. B. (2003). *Strategic Management: Formulation, Implementation and Control*. 8th Edition, Business Week, Mc Graw-Hill Companies Inc., New York, N.Y.
- Radomska, J. (2014) "Model of Successful Strategy Execution: Revising The Concept" *Problems of Management in The 21. Century* 9(3): 213-222.
- Rumelt, R. P. (2011) "The Perils of Bad Strategy" *Mc Kinsey Quarterly*, (1): 30-39.
- Sarvan, F. ve diğerleri (2003) "On Stratejik Yönetim Okulu: Biçimleşme Okulunun Bütünleştirici Çerçevesi" *Akdeniz Üniversitesi İİBF Dergisi*, 3(6): 73-122.
- Sabourin, V. (2012) "Through the lenses of strategy execution: Obstacles in engineering management" *Leadership and Management in Engineering*, 12 (2): 53-59.
- Schaap, I. J. (2006) "Toward Strategy Implementation Success: An Empirical Study of the Role of Senior-Level Leaders in the Nevada Gaming Industry" *UNLV Gaming Research & Review Journal*, 10 (2): 13-29.
- Singh, H. ve Jeffrey, H. D. (1998) "The Relational View: Cooperative Strategy and Sources of Inter Organizational Competitive Advantage" *The Academy of Management Review* 23(4): 660-679.
- Slater, S. F., G. Olson, E. M. ve Hult C. (2010) "Factors influencing the relative importance of marketing strategy creativity and marketing strategy implementation effectiveness, Industrial Marketing Management, 39 (2010) 551-559.
- Smith, J. M (1995) "Ethics as excellence: A strategic management perspective" *Journal of Business Ethics*, 14(8): 683-693.
- Thompson, A. ve Strickland, A. J. (2003) *Strategic management: concepts and cases*, McGraw-Hill/Irwin.

Varon, E. (2002) "Implementation is not forthemeeek" *CIO*, 16 (4).

Zaribaf, M. ve Bayrami, H. (2010) "An effective factors pattern affecting implementation of strategic plans" *Academic and Business Research Institute*.

Waititu, J. W. (2016) "Relationship between Strategy Implementation and Performance in Commercial Banks in Nairobi County Kenya" *International Journal of Business and Management*, 11(9): 230-253.

İktisadi Liberalizmin Özal Dönemi Maliye Politikalarına Etkisi*

Recep TEMEL

Bozok Üniversitesi, İİBF, İktisat Bölümü, Yozgat

Özet

Turgut Özal Türk devlet hayatının en önemli simalarından birisidir. 1980-90 yılları arasında üstlendiği sorumluluklar sebebiyle siyasetten ekonomiye, kültürden dış politikaya birçok alanda kendi ifadesiyle bir transformasyonun baş aktörüdür. Özellikle sorumluluk üstlendiği yıllarda Türkiye'nin yaşadığı ekonomik bunalımı tanımlamakta ve bu süreçten çıkıştaki kararlı tutumu sürekli gündem oluşturmuştur.

Mühendislik formasyonuna sahip olan bir şahsiyetin başta "24 Ocak Kararları" olmak üzere Türk siyasetinde başbakan sıfatıyla tercih ettiği iktisat politikaları son derece önemlidir. Hem düşünce hem de uygulama düzeyinde genel hatlarıyla liberal iktisadi yaklaşımla özdeşleştirilen bu tutumun dönemin maliye politikalarına nasıl yansıdığına tespiti çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Amaca ulaşmak için kullanılacak yöntem dönemin bütçelerinin analiz edilmesidir. Bütçe analizlerinden hareketle kamu gelirleri-kamu giderleri ve bütçe dengliği konuları değerlendirmeye tabi tutularak, bu veriler ışığında uygulamaların iktisadi liberalizmle olan bağlantısı tanımlanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Turgut Özal, Liberalizm, Maliye Politikası

The Effect Of Economic Liberalism On Fiscal Policies At The Özal Period

Abstract

Turgut Özal, is one of the most important figures of the Turkish state life. Between the years 1980 and 1990, in his own words, he is a leading actor of the transformation of many areas like politics to economics, culture to foreign policies, due to the responsibilities taken by him. Especially, the years that he took the responsibility, he identified the economic crisis that Turkey had experienced and his decisive approach to getting out of that process had been always created an agenda.

It is extremely important that, giving preference to the economic policies, in particularly january 24 decisions, as a Prime Minister who has engineering formation in the Turkey's politics. The purpose of this study, determining the attitude which identified with liberal economic approach in both idea and practice levels in general terms and how fiscal policies of this period effected by this. Analyzing the budgets of that period is the method to use to achieve the purpose of this study. With reference to this budget analyses, public revenues, public expenditures and budgetary equilibrium issues will be subjected to evaluate and in the light of these datas, practices' connection with the economic liberalism will be trying to identify.

Keywords: Turgut Özal, Liberalism, Fiscal Policies

*Bu çalışma 3 Mart 2016 tarihinde düzenlenen Uluslararası Turgut Özal Sempozyumunda sözlü bildiri olarak sunulan metnin gözden geçirilmiş halidir.

1. Giriş

Liberalizm insanlık tarihinde önemli yeri olan düşünce akımıdır. 17. ve 18. yüzyılda kıta Avrupa'sında ve sonrasında ABD'de somutlaşan bu anlayışın diğerlerinden farklı kendine özgü yaklaşımları mevcuttur. Liberalizm hem siyasi hem de iktisadi veçhesi itibarıyla "birey"i merkeze alan bir anlayışı savunur. Aynı zamanda 17. yüzyıldan günümüze kadar insanlığın geçirdiği merhalelere, temel sabitelerini korumak suretiyle vaziyet almış ve öncülerini vasıtasıyla da yaşanan olaylara karşın nasıl bir tavır alınmasına ilişkin ciddi yekûn teşkil eden entelektüel müktesebatla birlikte müşahhas birikimler oluşturmuştur.

Liberal düşünce sistematığı her ne kadar "birey"i merkezine alsın da bireyle ilişkili yapıların (devlet gibi) taşınması gereken sorumluluklarına dair öngörülerini mevcuttur. Bir devletin gerek siyasi gerek iktisadi açıdan liberal olarak nitelendirilebilmesi için liberal düşünürlerce önerilen tutum ve davranışlar içerisinde olması lüzumu vardır. Özellikle İktisadi Liberalizm bağlamında bir devletin kendisine yüklenen klasik kamu hizmetlerini ifanın haricinde herhangi bir gerekçeyle "piyasa ekonomisi" ne veya "laissezfaire,

laissezpasser" (bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler) anlayışına aykırı davranması hiçbir şekilde Liberalizmle telif edilemez. Yine bireylerin teşebbüs gücünü zedeleyici ve onların ellerindeki kaynakları maliye politikaları aracılığıyla kamuya aktarıcı bir tutum liberal olarak nitelendirilecek bir kamu maliyesinin tutumu olarak değerlendirilemez.

Türkiye'nin siyasi/iktisadi serüveni bu alanda çalışan akademisyenler tarafından farklı nitelendirmelerle tanımlanır. 1923-1938 tarihleri arasının Atatürk Dönemi veya 1950-1960 tarihleri arasının Menderes Dönemi veya Demokrat Parti dönemi şeklinde nitelendirilmesi gibi 1980-1990 tarih aralığı da bu yaklaşımdan kinaye siyaseten Özal Dönemi ve iktisadi açıdan da liberal iktisat politikalarının egemen olduğu bir dönem olarak bilinir. Bu anlayış literatürde de yaygın kabul gören bir yaklaşımdır. Bu yaklaşımın arkasındaki temel saik dönemin siyasi aktörü olması sebebiyle Özal'ın yaklaşımlarının liberal düşünceyle örtüşmüş olmasıdır. Ancak bu örtüşme mutlak anlamda bir örtüşme değildir.

Bu çalışmanın amacı dönemin özellikle maliye politikaları çerçevesinde ne ölçüde İktisadi Liberalizmle örtüşüğünün tespit edilmesidir. Bu nedenle çalışmanın ilk

kısımında Liberalizm/İktisadi Liberalizme ilişkin temel bilgiler, ikinci kısımda Özal'ın İktisadi Liberalizmle olan teorik rabitası, üçüncü kısımda ise dönemin maliye politikaları özellikle dönem bütçelerinin gelir-gider kalemleri, bütçe denkliği, borçlanma bahisleri çerçevesinde incelenmiş ve sonuç kısmında da dönem uygulamalarının ne ölçüde İktisadi Liberalizmle örtüştüğü değerlendirilmeye çalışılmıştır.

2. Literatür

“Özal Dönemi” olarak tanımlanan dönem birçok açıdan ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir. Ancak Türk siyasi tarihinde Özal denildiğinde ilk akla gelen, onun etkin olduğu dönemde devlet hayatının değişik alanlarında ve özellikle de ekonomi alanında liberal politikaları tercih ettiği algısıdır. Bu algının gerçeklik boyutu olduğu kadar yanlıcı tarafları da mevcuttur.

Uluç (2014), Özal'ın siyasi düşüncesini liberal-muhafazakâr siyaset anlayışı çerçevesinde incelediği çalışmasında “Özal'ın uygulamalarında girişim özgürlüğü, serbest piyasa ve özelleştirme gibi liberal ekonomi alanına büyük önem verdiğini ve bu alanda önemli başarılar elde ettiğine vurgu yapmıştır. Takım ve İslamoğlu (2012), 1983-1989 döneminde uygulanan para politikalarının serbest piyasa ekonomisine geçişte etkisini incelemişlerdir. İncelemelerinin sonucunda 1980'lerin ilk yıllarında uygulanan para politikalarının finansal piyasaları liberalleştirdiğini, ancak 1980'li yılların ikinci yarısından sonra siyasi baskılar neticesinde Merkez Bankası kaynaklarının finansman aracı olarak kullanılmaya başlanmasının liberal tercihlerin ihmal edildiğine kanıt olarak göstermişlerdir.

Karabulut (2010), Özal Dönemi'nin Türkiye'sinin Ekonomi-Politikasını araştırdığı çalışmasında, dönemin ekonomi politikalarının merkezinde kamu maliyesinin daraltılması, serbest piyasa ekonomisi ilkelerinin uygulanması ve fiyat mekanizmasının merkez unsurlar olduğunu ifade etmektedir. Bu anlayışın sonucunda 1980-1990 aralığında devletin mal ve hizmet piyasalarına müdahalelerinin sınırlandırıldığı, devalüe edildikten sonra Türk parasının dalgalanmaya bırakıldığı ve sonrasında konvertibilite edildiği, döviz işlemlerinde serbestlik sağlandığı, özelleştirme yolunda çalışmalara başlandığı, yabancı sermaye yatırımlarının artırılması yönünde teşvikler yapıldığı, ithalat ve ihracat işlemlerinin kolaylaştırıldığı vb. gibi liberal mahiyette politikaların uygulandığını tespit etmiştir.

Bora (2005), Özal Dönemi uygulamalarını, dönemin dünyasının önemli siyasi figürleri olan ABD Başkanı R.Reagan ve İngiltere Başbakanı M.Theatcher'in uygulamalarına izafeten “Reaganizm”, “Theatcherizm” şeklinde sıfatlandırılması gibi “Özalizm” olarak nitelenebileceğini ifade etmektedir. Özal'ın 12 Eylül sonrası vasatını değerlendirerek merkez sağda yeni bir oluşum meydana getirmesi ve etkili olduğu dönem boyunca eklektik bir tutum içerisinde olduğunu vurgulamaktadır. Yine Haydaroğlu ve Tatlısu (2016) çalışmalarında Özal'ın liberal siyasi ve ekonomi anlayışıyla muhafazakâr değerleri harmanlandığına ve pratikte piyasa ekonomisinin doğal gereği olarak bireyselleşmeye, toplumsal bütünleşme için de muhafazakâr değerlere ve milli duygulara önem verdiğini ifade etmektedirler.

Yayla ve Seyitdanlıoğlu (1998), Özal Dönemini liberal bir dönem olarak nitelendirmektedirler. Lâkin bu dönemin batıda olduğu gibi tarihi bir arka plana dayanmadığını, Özal'ın şahsının bu süreçte etkin olduğunu, ancak bu durumun da pozitif ve negatif yönlerinin olduğunu söylemektedirler. Bir siyasetçi olarak Özal'ın liberal bir temsilci sıfatıyla öne çıkmasının esasında büyük bir fikri müktesebatı bulunan Liberalizm'in yeterince anlaşılmasına da mani olduğunu vurgulayan Yayla ve Seyitdanlıoğlu, Özal'ın vefatından sonra Liberalizm'in duraklamaya girmediğini, akademi ve iş çevrelerinde Liberalizmi savunan çevrelerin oluştuğuna vurgu yapmaktadırlar.

Karaman (2015), 1980'li yıllarla birlikte Türkiye'nin kapalı bir ekonomiden açık bir ekonomiye evrildiğini ve bu süreçte Özal'ın etkin rol oynadığına işaret etmektedir. Özellikle ülke içi tasarruf düzeyinin yetersizliği uluslararası finans kaynaklarından borçlanmanın bir tercih olarak kullanılmasını zorunlu kılmış, finansal liberalizasyona dönük adımlarla birlikte Türkiye'nin dış borç stokunda ciddi artışlar olmuştur. Demir, Turan, Özarı (2016) ise TOPSİS (Çok kriterli karar verme yöntemi) yöntemini kullanarak 1960-1990 dönemini incelemişlerdir. Bu yöntemle göre elde edilen sonuçlar 1960-1990 yılları arasında Türkiye'nin en iyi performans gösterdiği senelerin Özal Dönemi olarak nitelenen seneler olduğunu göstermiştir. Kuşat (2015), liberal dış ticaret politikalarını incelediği çalışmasında dönemin dış ticaret (ithalat-ihracat) verilerinden hareketle analizini yapmış ve dış ticaretin sürekli büyümesine rağmen ihracatın ithalatı karşılama oranının sürekli 1'in altında kaldığı sonucuna varmıştır.

Öztürk ve Özyakışır (2005), 1980 sonrasında Türkiye ekonomisinin gelişimini liberal politikalar ekseninde ele almışlardır. GSMH, Dış Ticaret ve Dış Borçlar verileri merkezli yapılan analiz sonucunda GSMH'nin sektörel gelişiminin gelişmiş ülkelere göre çok yetersiz olduğu, dış ticarete özellikle ihracat ürünleri portföyünde sanayi ürünleri lehine gelişmelerin yaşandığı, dış borç stokunda ise ciddi artışların gerçekleştiği tespit edilmiştir.

Kargı ve Özügürlü (2007), dönemin vergi politikalarını küreselleşmeye etkileri bağlamında ele almışlardır. Vergi tahsilatlarının genel bütçe gelirleri içerisindeki durumu önce Dolaylı-Dolaysız sonra Gelir, Kurumlar ve Katma Değer Vergileri tahsilatları bağlamında değerlendirilmiştir. Özal Döneminde vergi teşvikleri ve dolaylı vergilere önem verilmesi suretiyle sermaye kesimi üzerindeki vergi yükünün düşürüldüğü sonucuna varmışlardır.

3.Kavramsal Açıdan Liberalizm/ İktisadi Liberalizm

1996 yılında Mustafa Erdoğan'ın editörlüğünde yayın hayatına başlayan Liberal Düşünce Dergisi, birinci sayısının sunuşunda liberal düşünceyi modern çağın ilk önemli toplum felsefesi olarak görür ve sonradan Liberalizm şeklinde nitelenecek bu felsefenin doğuşunun miladı olarak 17. ve 18.yüzyılı işaret eder (Liberal Düşünce,1996:1). Bu süreçte liberal düşünce sistematığının oluşumunda J.Locke (1632-1704), David Hume (1711-776), Thomas Hobbes (1588-1679), SirJosiah Child (1630-1699), Jeremy Bentham (1767-1830), Richard Cantillon (1680-1734) gibi batı aydınlanmasının öncüleri kabul edilen birçok düşünürün katkıları vardır. Özellikle Liberalizmin iktisadi bağlamda çerçevesini oluşturan düşünürler ki, bugün “Klasik İktisatçılar” olarak da tanımlanan Adam Smith (1723-1790),

David Ricardo (1772-1823), J.Baptis Say (1767-1832), Thomas R.Malthus (1766-1834), J.StuartMill (1806-1873) gibi düşünürlerdir (Küçükakay,2008:196).

18.yüzyıl Avrupası siyasi ve iktisadi açıdan oldukça çalkantılı bir dönemdir. Bir taraftan Fransız İhtilali'nin oluşturduğu siyasi dalgalanma diğer taraftan İngiltere merkezli Sanayi Devrimi'nin meydana getirdiği sinerji bütün Avrupa'yı tesiri altına almıştır. Siyasi, iktisadi, kültürel yapının adeta hercümerç olduğu bu vasatta Liberalizmin siyasi ve entelektüel yapısı üç ana kaynaktan beslenecektir. John Locke, İskoç Aydınlanması ve Immanuel Kant. İngiliz filozofu J.Locke, insanın "hayat, hürriyet, mülkiyet" şeklinde tanımlanan "doğal haklar"ı olduğunu ve insanların aralarında sözleşme yaparak bu hakların korunmasını "devlet"e verdiklerini ifade eder. A.Smith, D.Hume ve A.Ferguson'un fikirleri etrafında şekillenen "İskoç Aydınlanması" ise "Kendiliğinden Düzen" ve "Doğal Özgürlükler Sistemi" gibi temel kabuller üzerine otururken; I.Kant'ın özellikle "Kişisel Özerklik" ve "Kişilerin Ahlaki Değeri Bakımından Eşitliği" kavramları ile "Evrenselci Adalet" yaklaşımı liberal fikriyatı zenginleştirmiştir (Erdoğan, 2005: 24-25).

Etimolojik olarak liberal kelimesi Avrupa kaynaklı, İspanyolcadan türetilmiş bir kelime olmakla beraber, aslı Latince "özgür" anlamına gelen "liber"dir. İspanyolcadan İngilizceye geçmiş ve ilk defa 19.yüzyılın başlarında siyasi terminolojiye girmiştir (Yayla, 2000: 13). Literatürde yaygın olarak kullanıldığı şekliyle İngilizce "liberty" kelimesinden türetilerek kullanılan bu kelime "özgürlük", "hürriyet" ve "serbestlik" anlamlarına gelmektedir (Aktan,1995:3). Kelime manası itibariyle bireyi ve bireyin özgürlüğünü esas aldığı çağrıştıran liberal kavramının zamanla içerik itibariyle zenginleşse de temel kabulleri açısından sabit kaldığı söylenebilir. Nitekim Yayla'nın, bu ilkeleri "Bireycilik", "Özgürlük", "Kendiliğinden Doğan Düzen ve Piyasa Ekonomisi", "Hukukun Hâkimiyeti ve Sınırlı Devlet" (Yayla, 2000: 127-177) olarak sıralarken Erdoğan'ın, "Birey, Bireysel Özgürlük ve İnsan Hakları", "Anayasacılık ve Hukukun Üstünlüğü", "Sınırlı Devlet", "Tarafsız Devlet", "Piyasa Ekonomisi" (Erdoğan,2005:28-31) şeklinde sıralaması bu durumu teyit eder. İçerdiği bu değerler itibariyle Liberalizmi "aydınlanma geleneğine dayanan ve siyasal iktidarı sınırlandırarak bireysel hak ve özgürlükleri tanımlayıp savunmaya yönelik siyasal ve ekonomik ideoloji" (Karagüzel,2012:88) olarak tanımlamak mümkün olabilir.

Liberalizm hem siyasi hem de iktisadi vechesi itibariyle birbirini bütünleyen ve biri diğerinden ayıramayacak bir anlayışı ve işleyişi zorunlu kılar. Liberal iktisadi yaklaşım, "Özel Mülkiyet", "Rekabet", "Miras", "Serbest Girişim", "Fiyat Mekanizması", "Temel Ekonomik Haklar ve Özgürlükler" gibi değer ve uygulamaları esas alırken, Liberal siyasi yaklaşım ise "Kanun Hâkimiyeti", "Hukukun Üstünlüğü", "Sınırlı ve Sorumlu Devlet", "Temel Siyasal Haklar ve Özgürlükler" gibi değer ve uygulamaları esas alır (Aktan,1995:6). Bu da göstermektedir ki, İktisadi Liberalizmin yöntemi, özü, toplumun işleyiş mekanizması, ferdi davranışlarla ilgili varsayımları, *laissezfaire* (*brakınız yapınlar*) deyiminde özetlenebilecek iktisat politikası, kaynağını "Tabii Kanun" felsefesinden almaktadır (Kazgan,1974:49).

Maliye politikalarının aktörü konumunda olması dolayısıyla devletin Liberal İktisatçılarca nasıl tanımlandığına açıklık getirmek konumuz açısından son derece önemlidir.

Zira bir ekonomik yapıda devletin üstlendiği işlevlerin niteliği ve yaygınlığı o ekonomik yapının nitelendirilmesinde belirleyici bir unsurdur. Bu açıdan ilk olarak Liberal İktisatçılarca "Piyasa Ekonomisi" olarak isimlendirilen yapının temelinde mülkiyet ve miras hakkı ile mübadele ve sözleşme özgürlüklerinin bireylerin doğal hakları arasında sayılması ve bunların özgür bir toplum için vazgeçilmez olduğu gerçeğini bilmek gerekir(Erdoğan,2005:31). Bu anlayışın hâkim olduğu bir ekonomik yapıda devletin/kamu maliyesinin yapacağı iş adalet, iç güvenlik ve ulusal savunma ile sınırlı olacaktır. Devlet, insan ilişkilerinde zor kullanılmasının önlenmesi maksadıyla bu işlevleri yerine getirecek ve Yayla'nın A.F.Hayek'ten iktibasına göre bu üç fonksiyonunun gereklerini aşan ölçülerde zor kullanmasının önlenmesi için de genel soyut kurullarla bağlanacaktır (Yayla,2000:175). Devlet "Sosyal Adalet", "Ortak İyi", "Kamu Menfaati" gibi gerekçelerle piyasaya müdahalesini meşru gösteremez. Bu ve benzeri gerekçelerle devletin piyasaya müdahalesinin doğuracağı sonuçlar Erdoğan'a göre şunlardır:

"Devletin iktisadi ilişkileri yönettiği ve üretim faktörlerini elinde bulundurduğu bir toplumda diğer kişi özgürlükleri de güvencesiz kalmış demektir. İktisadi hayatın devlet tarafından kontrol edilmesinin pratik anlamı devletin kişilere emir verme ve cebir uygulama kapasitesinin genişlemesi demektir ki böyle bir durumda kişiler kendi varlıkları üzerinde serbestçe tasarruf edemez ve iktisadi kaynaklarını kendi yararları ve amaçları doğrultusunda kullanamazlar" (Erdoğan,2005:31).

Açıkça anlaşılacaktır ki, İktisadi Liberalizmin kamu maliyesine yaklaşımının ana ögesi devletin ekonomik faaliyetlerini kamu düzenini sağlayıcı faaliyetler ile sınırlı tutmaktır. Kamu maliyesine bunun ötesinde işlev yüklemek masrafları artıracaktır. Masraflı bir devlet, vatandaşlarından masrafları karşılamak amacıyla aldığı vergi yükünü artıracaktır. Vergilerin artması ise yatırımları azaltacak ve sanayileşme sürecini yavaşlatacaktır (Ersoy,2008:272). Aynı zamanda vergiler ve kamu harcamaları, o kadar az olmalıdır ki; piyasa mekanizmasının işleyişini bozmamalıdır. Başka bir ifadeyle vergiler ve kamu harcamaları ekonominin doğal düzenine karşı nötr ya da tarafsız olmalıdır (Pehlivan,2015:53). Bu durumun doğal sonucu olarak Liberal İktisatçılar bütçe denkliliği ilkesini esas alırlar ve bütçe açıklarını kesinlikle tasvip etmezler. Borçlanmanın ve Merkez Bankası kaynaklarının bütçe açıklarını telafi edici veya kamu harcamalarını finanse edici araçlar olarak kullanılmasını uygun görmezler.

4. İktisadi Liberalizm ve Turgut Özal

Türkiye'de Liberalizmin tarihini Tanzimat dönemine götürmek mümkündür. O tarihlerden bu tarafa Liberalizmin dünyada ve ülkemizde geçirdiği değişim ve dönüşüm önemli olmakla birlikte araştırmamız açısından Turgut Özal'ın karar süreçlerindeki etkisi dolayısıyla 1980-1990 yılları arası (Özal Dönemi) dikkate alınacaktır. Ayrıca bu dönemin ekonomik karar ve uygulamalarının tamamından ziyade bütçe uygulamalarının liberal iktisadi yaklaşımla uygunluğu değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Dönemin başat aktörü olması bakımından Özal'ın Liberalizmle olan illiyetini kurabilmek için öncelikle kendi biyografisini tahlil etmek gerekmektedir. Bu çerçevede ilk olarak eğitim sürecine bakıldığında Özal'ın mühendislik

eğitimi aldığı dikkat çekmektedir. Özal, 1950 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi Elektrik Fakültesi'nden "Yüksek Elektrik Mühendisi" olarak mezun olmuştur. Biyografisine ilişkin kaynaklarda Özal'ın mezuniyeti sonrasında Elektrik İşleri Etüd İdaresi'nde göreve başladığı ve 1952 senesinde ABD'ye giderek orada ekonomi üzerine ihtisas yaptığı bilgisi mevcuttur. Ekonomi üzerine yapıldığı kaydedilen ihtisasın ayrıntısını Binark "elektrik enerjisi ve mühendislik ekonomisi" (Binark,2011) şeklinde somutlaştırmaktadır. Özal'ın mezuniyetinden kısa bir süre sonra Liberalizmin gerek siyasi gerekse iktisadi vechesiyle yaşandığı ABD'ye gitmiş olması ve de mühendislik ekonomisi üzerine ihtisas yapmış olması liberal eğilimlerinin şekillenmesinin kaynağı olarak görülebilir. Özal'ın, Başbakan Yardımcısı sıfatıyla 1982 senesinin Nisan ayında çoğunluğunu iktisat öğrencilerinin oluşturduğu bir topluluğa aşağıdaki hitabı bu durumu kanıtlar mahiyettedir.

"Ben formel olarak iktisat tahsili görmedim. Ama insan esas öğrenimini hayatta görüyor. Ben de hayatımın büyük bölümünü devlette geçirdim. Bu arada masanın öteki yanında da oturdum. Bu nedenle devleti ve teşebbüs kesimini iyi tanıyorum. Her iki kesimin görüşlerini ve uyum noktalarını iyi biliyorum. Bu nedenle oldukça gerçekçi ve pragmatik olduğumu sanıyorum. Ekonomi bir bilim olduğu kadar bir sanattır da. Ekonomi politikası aynı zamanda kamu politikasıdır" (Ulagay'dan Aktaran Özdemir,2014:149).

Özal'ın liberal iktisadi politikalara eğilimi Devlet Planlama Teşkilatı'nda(DPT) müsteşarlık yaptığı 1967-1971 yılları arasında ortaya çıkmaktadır. DPT, 27 Mayıs 1960 İhtilali'nin ürünü bir kurum olarak, "Milli Birlik Komitesi (MBK) ve Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) yöneticilerinin 1950'lerin sonlarındaki ekonomik ve mali karışıklıktan, Demokratların planlama eksikliğini sorumlu tutması'nın (Zürcher,2015:382) neticesinde 1961 Anayasa'sının 129. maddesiyle ve 30 Eylül 1960 tarihli 91 sayılı yasa ile oluşturulmuştu. "İthal ikameci model temelinde hızlı sanayileşme hedefini benimseyerek, planlı ekonomiyi" (Ahmad,2012:160) tercih eden iktidara karşı siyasal muhalefet Adalet Partisi'nin(AP) şahsında güçlenince DPT'nin de işlevi, kadroları değişikliğe uğradı. Özal'ın müsteşarlığı sürecinde DPT imkânları özel sektörde teşvik edilerek geliştirilmesi odaklı olmuştur. Bu konuda uzun yıllar DPT'de görev yapan Günel Kansu'nun beyanları önemlidir.

"Özal ve ekibinin ilk icraatları ve Planlamaya getirdikleri ilk yenilik, devlet bütçesinden aktarılacak paralarla oluşan bir "Kalkınma Fonu" kurmak oldu. İkinci Plan'a da kısa ve masum bir paragraf konularak 'Ekonomik gelişme ve özellikle sinai gelişme ile ilgili araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin etkin bir şekilde düzenlenmesi, en yeni teknolojik gelişmelerin izlenebilmesi için' DPT bütçesi yatırım harcamaları bölümünde bir fon tahsis edileceği belirtildi. Tabii, Özal açısından esas amaç özel firmaların gerçekleştirecekleri projelere düşük faizli kredi sağlayarak özel sektörü yönlendirmek ve geliştirmektir" (Kansu'dan Aktaran Özdemir,2014:63).

12 Mart 1971 muhtırasıyla görevinden alınan Özal tekrar ABD'ye gidecek ve Dünya Bankası Başkanı McNamara'ya başta petrol olmak üzere sanayi ve maden konularında danışmanlık yapacaktır. 1973 yılında yurda döndükten sonra özel sektörde bankacılık, demir-çelik, otomotiv sanayii, tekstil, gıda, demir-döküm alanlarında yöneticilik ve yine bu dönemde bir işveren sendikası olan Madeni Eşya Sanayicileri

Sendikası'nın (MESS) başkanlığını yürütecektir (Demiray,2007:105;www.hurriyet.com,2016). Özal'ın ikinci kez ABD tecrübesi ve sonrasında özel sektör deneyimleri onun, ekonominin hem kamu hem de özel sektör cephelelerini yakından tanınmasına fırsat sağlamıştır.

ABD sonrası süreçte Özal'ın liberal iktisat politikalarına olan eğilimini ortaya koymak açısından henüz ABD'den dönmeden dönemin başbakanı Süleyman Demirel 'e yazdığı ayrıntılı mektup (15 Haziran 1973) Özal'ın liberal eğilimlerini kayıt altına aldığı ilk metin olarak değerlendirilebilir. Bu açıdan 28-29 Nisan 1979 tarihlerinde Aydınlar Ocağı'nın Ankara'da düzenlediği "Türkiye'nin Sosyo-Kültürel ve Ekonomik Meseleleri" konulu seminerinde sunduğu "Kalkınmada Yeni Görüşün Esasları" başlıklı tebliği adeta bir parti programı gibidir. Nihayet 1983 senesinde kurduğu Anavatan Partisi'nin Parti Programı, 6 Kasım 1983 seçimlerinin Seçim Beyannamesi ve 19 Aralık 1983' de TBMM'de bizatihi okuduğu Hükümet Programı önemli birer doküman mahiyetindedir.

Demirel'e yazılan mektubun muhtevasında liberal bakış açısının izlerini görmek mümkündür. Özal mektubunda Türkiye'nin ekonomik ve sosyal sahadaki ana problemlerini şu şekilde sıralamaktadır. Şehirleşme (Sanayileşme dâhil), hızlı gelişme yanında nispi fiyat istikrarının sağlanması, ödemeler dengesinin sağlanması, tarımda istihsalin ve fert başına milli gelirin artırılması, refahın daha büyük hızla tabana yayılması, dış ekonomik ilişkilerin Türkiye'nin uzun vadeli kalkınmasıyla sistematik bir tarzda uyumlu hale getirilmesi. Bu problemlerin çözümü için gerekli idari tasarruflar devreye sokularak basit, açık ve kolay anlaşılır organizasyonlar gerçekleştirilecek, devlet kurumlarında ve iktisadi devlet teşekküllerinde zaman içerisinde personel azaltısına gidilerek kaliteye önem verilecektir.

Özal, devletin yeniden yapılanması sürecini Reorganizasyon, Ana Politikalar, Mühim Program ve Projeler başlıklarıyla ele alır. Reorganizasyon başlığı altında, ekonomik birimlerin dağılımının kaldırılarak merkezi bir yönetime kavuşturulması, bakanlıkların yeniden yapılandırılması, Merkez Bankası'nın ve banka sisteminin ıslah edilmesi, Teşvik ve Uygulama Dairesi'ne işlerlik kazandırılması, eğitim sisteminin revize edilmesi gerekliliğinden bahseder. Ana Politikalar başlığı altında, genel ücretler ve yatırım politikalarını, şehirleşme politikalarını, sanayileşme politikalarını (devletin özel teşebbüsle uyumlu çalışması, genel teşvik sistemi dışında özel teşebbüsün direkt sübvansiyonlar şeklinde teşviki, geri kalmış bölgelerde cazibe merkezi oluşturmak amaçlı devletin sanayi yatırımları) ele alır. Mühim Programlar ve Projeler başlığı altında ise enerji (elektrik enerjisi, petrol ve tabii gaz boru hatları), tarım, gıda sanayi geliştirme programı, doğuda hayvan yetiştirme programı, demir-çelik, çimento-inşaat malzemeleri, motor ve makine imalat sanayii, ihracata dönük sanayi programı, alt yapı projeleri, ulaşım, telefon-teleks, turizm ve madencilik gibi konuları ele alır (Barlas,1994:92-117).

"Kalkınmada Yeni Görüşün Esasları" başlıklı tebliği Özal'ın, 1973 senesinde Demirel'e yazmış olduğu mektubun geliştirilmiş halidir. 1979 senesinde sunulan bu tebliğin felsefesini 24 Ocak 1980 tarihli Ekonomik İstikrar Programı'nın içeriğinde de görmek mümkündür. Her ne kadar Demirel'in başbakanlığı dönemine denk gelse de "24 Ocak Kararları" olarak da bilinen bu kararların arkasındaki

mimar olarak Özal kabul edilir. İhtilal sonrası Özal tarafından kurulan Anavatan Partisi'nin parti programı, seçim beyannamesi gibi temel metinlerine de bu tebliğdeki zihniyet hâkim olmuştur.

Bu metinlerin incelenmesinden Özal'ın, liberal bakış açısıyla örtüşen devlete bakışının özünde "devletin zenginliği sonucu milletin zenginliği değil, milletin zenginliği sonucu devletin zengin olması" (Barlas,1994:119; ANAP Seçim Beyannamesi,1983:83) felsefesinin yattığı görülmektedir. Bu zaviyeden ekonomik gelişme için devlete yüklenen ana görev istikrarın teminidir. Bunun için içerde emniyet ve güven ve dışa karşı yurdun savunması, dışarıda vatandaşların haklarının korunması, içerde adaletin en iyi şekilde tevziinin temini gibi hususlar devletin esas vazifeleri olmalıdır (Barlas,1994:122; ANAP Seçim Beyannamesi,1983:91; TBMM Tutanak Dergisi,1983:68) İktibaslardan da anlaşılacağı üzere her üç metnin içeriği neredeyse birbirinin aynıdır. Özal seçim sonrası TBMM'de Hükümet Programını okurken ekonomik manada devlete yükledikleri misyonu şu şekilde açıklamıştır:

- Ekonominin tabii "kanunları içinde gelişmesini sağlamak üzere, ülke menfaatleri doğrultusunda müdahale ve tahditlerin asgariye indirilerek, rekabet şartlarının hâkim kılındığı serbest pazar ekonomisinin uygulanması ekonomik sistem tercihimizdir.

- İktisadi kalkınmada devletin esas fonksiyonu tanzim edici, fertlerin ve kuruluşların iktisadî münasebetlerini düzenleyici, ihtilafların halli, iktisadî istikrarın sağlanmasına matuf sık sık değişmeyen kaideler koyması ve engellerin kaldırılarak verimin yükseltilmesidir.

- Devletin tanzim edici ve yönlendirici fonksiyonu genel seviyede olmalı, detaylara müdahale edilmemelidir.

- İktisadî kalkınmada devletin doğrudan yürüteceği faaliyetler genel olarak bütün millete hizmet veren, esas itibarıyla alt yapı mahiyetindeki işlerin yapılmasıdır.

- Devlet sanayi ve ticarete ana prensip olarak girmemelidir. İstisnai olarak geri kalmış bölgelerde sınıflar tesisler kurabilirse de bu teşebbüsler kısa zamanda millete devredilmelidir.

- İktisadî faaliyetlerde devlet vatandaşın rakibi değil, aksine ona hizmet eden, gelişmesini kolaylaştıran bir yardımcıdır (TBMM Tutanak Dergisi,1983:66; Barlas,1994:123; ANAP Seçim Beyannamesi,1983:91-92).

Özal'ın ekonomiye bakışının liberal çizgide olduğunu açıkça ortaya koyan bir diğer durum maliye politikası açısından oldukça önem taşıyan vergileme anlayışıdır. Aynı metinlerde vergilemeye ilişkin yaklaşım şu şekilde ortaya konmuştur:

- Vergiler, sayıca az, basit, kolay anlaşılır olacaktır. Bunun yanında, vatandaş vergisini öderken eziyet, çekmeyecek, kuyruklarda bekletilmeyecektir.

- Vergiler, adil, genellikle herkesin kolaylıkla verebileceği nispette olacaktır. Vergi nispetlerinin yüksek tutulması, devletin daha fazla vergi geliri sağlaması sonucunu doğurmamaktadır. Vergi nispetleri adil olduğu zaman vergi tahsilatı artmakta, vergi kaçakları azalmaktadır.

- Vergiler, kurumlaşmayı ve yatırımları teşvik etmelidir. Tasarrufun ve yatırımların teşvikinde, vergi muafiyeti ve kolaylıklarını önemli bir araç olarak kullanmaya kararlıyız.

- Vergileme, lüks tüketimi ve israfı azaltıcı ve önleyici yönde olmalı ve kaynak israfına yol açmamalıdır (TBMM Tutanak Dergisi,1983:72; Barlas,1994:128; ANAP Seçim Beyannamesi,1983:97-98).

5.Turgut Özal Dönemi (1980-1990) Maliye Politikaları

DPT'deki ilk dönemdeki tutum ve kararları, 1973 senesinde Demirel'e yazdığı mektubu, 1979 senesinde "Kalkınmada Yeni Görüşün Esasları" başlıklı tebliği, mimarı olarak kabul edildiği "24 Ocak Kararları" ve nihayet kurucusu olduğu ANAP'ın Parti Programı, Seçim Beyannamesi, Hükümet Programı gibi belgeler Özal'ın hem siyasi hem de iktisadi bakımdan liberal çizgide olduğuna karine teşkil eder. Ancak asıl olan teorik olarak bu yaklaşıma sahip olmak değil uygulamada bu düşüncelerin ne kadar karşılık bulduğudur. Bunun için de dönemi maliye politikaları bağlamında somut uygulamalar ve özellikle kamu gelirleri, kamu giderleri, bütçe denkliliği, borçlanma açısından incelemek gerekmektedir.

5.1. 1980-90 Yılları Arasında Kamu Gelirleri-Kamu Giderleri

Dönemin kamu gelirleri ve giderlerine ilişkin bilgilerin yer aldığı en önemli belge dönemin bütçeleridir. Bütçe hukuki olarak yasama organının yürütme organına vermiş olduğu harcama yetkisi olduğu gibi aynı zamanda ilgili olduğu dönemin gelir-gider tablosu mahiyetindedir. 1980-1990 dönemi, bütçe sistematığı açısından ele alındığında Genel Bütçe (devletin genel hizmetlerini yürüten kuruluşların bütçeleri; Cumhurbaşkanlığı, Başbakanlık, Bakanlıklar, Yargıtay, Danıştay vb. kurumların bütçeleri gibi) - Katma Bütçe (giderlerini özel gelirleri ile karşılayan ve genel bütçe dışında yönetilen kuruluşların bütçesi; Üniversiteler, Vakıflar Genel Müdürlüğü, Karayolları Genel Müdürlüğü, Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü gibi) ve her ikisinin toplamından hazine yardımlarının düşülmesiyle oluşan Konsolide Bütçe üzerinden ele alınması gerekir. Sırasıyla dönemin Genel - Katma ve Konsolide Bütçelerinin gelir-gider ve bütçe denkliliği rakamları incelendiğinde Tablo 1, Tablo 2 ve Tablo 3'de gösterilen veriler ortaya çıkmaktadır.

Tablo 1: Genel Bütçe Gelir, Gider ve Dengesi (1980-90, Hazine Yardımı Dâhil, Milyon TL)

Yıllar	Bütçe Giderleri/Harcama	Bütçe Gelirleri/Gerçekleşen	Denge
1980	1.133.707	974.650	- 159.057
1981	1.612.511	1.511.648	- 100.863
1982	1.739.441	1.591.043	- 148.398
1983	2.912.853	2.634.902	- 277.951
1984	4.173.600	3.693.098	- 480.502
1985	6.272.650	5.753.920	- 518.730
1986	7.844.081	6.629.710	- 1.214.370
1987	12.276.018	9.894.322	- 2.381.696
1988	20.538.796	16.813.046	- 3.725.750
1989	37.750.236	30.209.652	- 7.540.584
1990	66.820.002	55.067.534	- 11.752.468

Kaynak: Maliye Bakanlığı, Bütçe Gider-Gelir Gerçekleşmeleri (1924-2012)

Tablo 1'deki Genel Bütçe verileri incelendiğinde dönem bütçelerinin tamamının açık verdiği dikkat çekmektedir. Döneme ilişkin bütçe giderlerinin gelirlere nazaran daha yüksek oranda artış gösterdiği ve bütçe açıklarının özellikle

1983 yılından sonra ki bu yıllar Özal'ın ANAP'ının tek başına iktidarda olduğu yıllardır, katlanarak arttığı gözlenmektedir.

Tablo 2: Katma Bütçe Gelir, Gider ve Dengesi (1980-90, Hazine Yardımı Dâhil, Milyon TL)

Yıllar	Bütçe Giderleri/Harcama	Bütçe Gelirleri/Gerçekleşen	Denge
1980	150.781	143.093	-7.689
1981	257.629	249.152	-8.477
1982	269.324	270.216	-892
1983	400.610	400.549	-62
1984	570.100	604.246	34.146
1985	1.118.617	1.096.266	-22.351
1986	1.823.553	1.884.854	61.302
1987	2.506.978	2.496.024	-10.954
1988	3.693.644	3.502.767	-190.877
1989	6.673.782	6.544.563	-129.219
1990	12.259.693	11.729.658	-530.035

Kaynak: Maliye Bakanlığı, Bütçe Gider-Gelir Gerçekleşmeleri (1924-2012)

Tablo 2'deki Katma Bütçe verileri değerlendirildiğinde Genel Bütçe verilerine nazaran durum görece olarak daha iyidir. Zira dönem içerisinde 1984 ve 1986 bütçeleri fazla verirken diğer yıllar bütçeleri açıkla kapanmıştır. Yalnız Katma Bütçe gelirleri içerisinde hazine yardımlarının ciddi bir yekûn

tuttuğu unutulmamalıdır. Bu iki yılın bütçelerinin de esasında açık verdiği (1984 senesi Hazine Yardımı:527,4 Milyon TL;1986 senesi Hazine Yardımı:1.361,0 Milyon TL) ve diğer yıllar bütçelerinin açıklarının da mevcut açıklardan çok fazla olduğu gerçeğiyle karşı karşıya kalınır.

Tablo 3: Konsolide Bütçe Gelir, Gider ve Dengesi (1980-90, Hazine Yardımı Hariç, Milyon TL)

Yıllar	Bütçe Giderleri/Harcama	Bütçe Gelirleri/Gerçekleşen	Denge
1980	1.284.48	988.24	-296.24
1981	1.870.14	1.536.4	-333.74
1982	2.008.76	1.632.1	-376.66
1983	3.313.46	2.695.6	-617.86
1984	4.743.69	3.769.9	-973.79
1985	7.391.26	5.980.1	-1.411.16
1986	9.667.63	7.153.5	-2.514.13
1987	14.782.99	10.444.6	-4.338.39
1988	24.232.44	17.587.1	-6.645.34
1989	44.424.01	31.368.5	-13.055.51
1990	79.079.69	56.573.19	-22.506.50

Kaynak: Maliye Bakanlığı, Bütçe Gider-Gelir Gerçekleşmeleri (1924-2012)

Konsolide Bütçe gelir ve giderlerinin de dönem boyunca arttığı Tablo 3'den görülmektedir. Özellikle 1984 senesinde sonra Konsolide Bütçe gelirlerindeki artışı Türk vergi sisteminde ilk defa uygulamaya konulan Katma Değer Vergisi'ne bağlamak mümkündür. Buna rağmen

harcamalardaki artış çok daha hızlı olmuş ve dönemin bütün bütçeleri yüksek miktarlarda açık vermiştir. Giderek artan bütçe açıklarının finansmanı ANAP Hükümetlerinin sürekli gündemi haline gelmiştir.

Tablo 4: Konsolide Bütçe Gelir ve Giderlerinin GSYH Oranı(1980-90,Hazine Yardımı Hariç)

Yıllar	GSYH (Milyon TL)	Harcama/GSYH (%)	Tahsilat/GSYH (%)	Denge (%)
1980	7.031.324	18,26	14,05	-4,21
1981	10.620.920	17,60	14,46	-3,14
1982	14.104.074	14,24	11,57	-2,67
1983	18.692.826	17,72	14,42	-3,30
1984	29.569.564	16,04	12,74	-3,30
1985	47.176.942	15,66	12,67	-2,99
1986	68.663.151	14,79	10,41	-4,38
1987	100.444.611	14,71	10,39	-4,32
1988	173.709.458	13,94	10,12	-3,82
1989	305.579.274	14,53	10,26	-4,27
1990	528.369.363	14,96	10,70	-4,26

Kaynak: Maliye Bakanlığı, Bütçe Gider-Gelir Gerçekleşmeleri (1924-2012)

Tablo 4 Konsolide Bütçe gelir ve gider kalemlerinin yurt içinde üretilmiş nihai mal ve hizmetlerin değeriyle(GSYH) orantılandığında hem gelirlerin hem de giderlerin GSYH'a oranının dönem boyunca azalış seyri takip ettiğini göstermektedir. ANAP Hükümetleri kamu kesiminin ekonomideki yerini küçültmek maksadıyla vergi indirimleri uygulamaya koymuşsa da, kamu kesiminin harcamalarında gerekli tasarrufu sağlayamamıştır (Şahin,2007:201).

5.1.1. 1980-90 Yılları Arasında Kamu Gelirlerinin Dağılımı

İktisadi Liberalizmin temel ilkelerinden birisi piyasada üretici ve tüketici aktörlerin tam rekabet koşulları etrafında üretim-tüketim sürecini yönetmesidir. Bu süreçte kamu maliyesinin vergi ve vergi benzeri diğer gelirlerle piyasaya müdahalesi kesinlikle tasvip edilmez. Vergiler ancak devlete

yüklenen asayiş, savunma, adalet gibi temel hizmetlerin finansmanını karşılayacak düzeyde olmalı, bunun ötesinde vergi oranlarını veya vergi türlerini artırmak suretiyle müteşebbislerin kaynaklarını kamuya aktarmak liberal iktisadi yaklaşımla telif edilemez.

Genel Bütçe gelirlerinin hangi gelir kalemlerinden oluştuğu ve toplam vergi gelirlerinin cari dönemde üretilmiş mal ve hizmetlerin değerleri toplamına (GSMH) oranı Tablo

5’de ayrıntılı olarak verilmiştir. Kamu gelirleri kavramı vergi gelirlerine göre daha geniş bir kavramdır. Vergi, kamu otoritesinin egemenlik gücüne dayanarak, karşılıksız olarak tahsil ettiği gelirler olduğu halde kamu gelirleri vergi harici birçok gelir türünü de içine alır. Bu çerçevede gerek vergi gelirleri gerekse de diğer gelir türlerinden elde edilen gelirlerin artması özel sektör kuruluşlarının kullanacakları kaynakların kamuya aktarılması anlamı taşımaktadır.

Tablo 5: Genel Bütçe Gelir Gerçekleşmeleri (1980-90, Milyon TL)

Yıllar	Vergi Gelirleri	Vergi Dışı Normal Gelirler	Özel Gelirler-Fonlar	Toplam Gelir	Vergi Gelirlerinin GSMH’ye % Oranı
1980	749.849	139.711	85.089	974.650	10,66
1981	1.190.204	136.545	184.900	1.511.648	11,21
1982	1.304.866	110.840	175.337	1.591.043	9,25
1983	1.934.492	307.144	393.267	2.634.902	10,35
1984	2.372.211	279.838	1.041.049	3.693.098	8,02
1985	3.829.117	443.969	1.480.834	5.753.920	8,12
1986	5.972.034	554.251	103.425	6.629.710	8,70
1987	9.051.003	756.949	86.370	9.894.322	9,01
1988	14.231.761	1.228.285	1.353.000	16.813.046	8,19
1989	25.550.320	2.438.332	2.221.000	30.209.652	8,36
1990	45.399.534	4.267.000	5.401.000	55.067.534	8,59

Kaynak: Maliye Bakanlığı, Bütçe Gider-Gelir Gerçekleşmeleri (1924-2012)

Tablo 5 dönem boyunca vergi ve diğer gelir kalemlerindeki artışı açıkça göstermektedir. Özellikle fonlardaki artış dönemin önemli özelliği olarak anılmakta, bürokratik engellere takılmadan kaynak tedarik etme yöntemi olması açısından hızlı kaynak tedariki sağlamışsa da bütçe disiplini ve denetimi dışında tutulması sebebiyle yoğun eleştirisi konusu olmuştur.

Ayrıca bu dönemde kamuya ait kurumların (KİT: Kamu İktisadi Teşebbüsleri) özelleştirme yoluyla satışından elde edilen gelirler yeni bir gelir kalemi türüdür. Vergi gelirlerinde bilhassa 1985 senesinden sonra (KDV dolayısıyla) artışlar olmuşsa da toplam vergi gelirleri cari yıl GSMH’ a oranlandığında azalan bir seyir izlemiştir.

Tablo 6: Konsolide Bütçe Gelirleri ile Vergi Gelirlerinin Konsolide Bütçe Giderlerini Karşılama Oranları (1980-90 Hazine Yardımı Hariç, Milyon TL-%)

Yıllar	Konsolide Bütçe Giderleri	Konsolide Bütçe Gelirleri	Vergi Geliri	Konsolide Bütçe Gelirlerinin Giderleri Karşılama Oranı	Vergi Gelirlerinin Giderleri Karşılama Oranı
1980	1.284.48	988.24	749.749	76,93	58,36
1981	1.870.14	1.536.4	1.190.204	82,15	63,64
1982	2.008.76	1.632.1	1.304.866	81,24	64,95
1983	3.313.46	2.695.6	1.934.492	81,35	58,38
1984	4.743.69	3.769.9	2.372.211	79,47	50,00
1985	7.391.26	5.980.1	3.829.117	80,90	51,80
1986	9.667.63	7.153.5	5.972.034	73,99	61,77
1987	14.782.99	10.444.6	9.051.003	70,65	61,22
1988	24.232.44	17.587.1	14.231.761	72,57	58,73
1989	44.424.01	31.368.5	25.550.320	70,61	57,51
1990	79.079.69	56.573.19	45.399.534	71,53	57,40

Kaynak: Maliye Bakanlığı, Bütçe Gider-Gelir Gerçekleşmeleri (1924-2012)

Tablo 6 dönem boyunca gerek vergi gelirlerinin gerekse de Konsolide Bütçe gelirlerinin giderleri karşılamada yetersiz kaldığını göstermektedir. Anlaşılan kamu harcamaları gerektiği ölçüde kısılanmadığı gibi kamu harcamalarının finansmanı için gerekli olan kaynaklar da rutin gelir kalemlerinden karşılanamamıştır. Tablo 5’ deki vergi dışı gelirler- özel gelirler ve fonlar gibi kaynaklara müracaat edilmesi rutin harici gelir arayışının bir ürünüdür. Ne var ki bu rutin dışı gelirlere rağmen bütçe açıkları bir türlü önlenememiştir.

Sanayileşme sürecinde olan bir ülkede ihtiyaç duyulan alt yapı yatırımlarının özel sektör kuruluşları tarafından yerine getirilemeyişi kamu maliyesinin bu alandaki öncü rolünü zorunlu kılmaktadır. Böylece her ne kadar özel sektörü teşvik amaçlı bu kesimlerin üzerindeki vergi yükü azaltılmaya çalışılsa da kamu harcamalarının finansmanı ağırlıklı olarak tüketici ve ücretli kesimin üzerinde kalmış; bunlar da yeterli olmayınca alternatif kaynaklar zorunlu hale gelmiştir.

Tablo 7: Vergi Gelirlerinin Konuları İtibariyle Dağılımı (1980-90, Milyon TL)

Yıllar	Gelirden Alınan V.	Servetten Alınan Vergiler	Mal ve Hizmetlerden Alınan Vergiler	Dış Ticarettten Alınan V.	Kaldırılan Vergi Artıkları	Toplam
1980	463.810	6.962	205.733	73.332	12	749.849
1981	745.761	21.908	308.490	114.025	20	1.190.204
1982	804.887	21.628	332.806	145.545	0	1.304.866
1983	1.109.864	39.326	519.975	254.676	10.651	1.934.492
1984	1.340.993	41.377	601.949	377.506	10.386	2.372.211
1985	1.771.758	53.831	1.098.121	746.055	159.352	3.829.117
1986	3.052.873	53.373	1.852.792	993.207	19.789	5.972.034
1987	4.424.357	67.812	2.768.200	1.777.701	12.933	9.051.003
1988	6.918.518	147.367	4.486.981	2.672.094	6.801	14.231.761
1989	13.468.509	176.451	7.640.846	4.246.099	18.415	25.550.320
1990	23.254.942	410.847	13.667.099	8.057.358	18.288	45.399.534

Kaynak: Maliye Bakanlığı, Bütçe Gider-Gelir Gerçekleşmeleri (1924-2012)

Dönem boyunca vergi gelirlerinin artışı özellikle dolaysız vergilerde sağlanan (Gelir ve Kurumlar Vergisi) artışlarla, dolaylı vergiler kategorisinde sayılan mal ve hizmetler

üzerinden bir başka ifadeyle harcama vergilerinde sağlanan artıştan kaynaklandığı Tablo 7'de görülmektedir.

Tablo 8: Dolaylı-Dolaysız Vergilerin Dağılımı (1980-90, Milyar TL)

Yıllar	Dolaylı Vergiler	Dolaysız Vergiler	Toplam	Vergi Gelileri İçindeki Dolaylı Vergiler (%)	Vergi Gelileri İçindeki Dolaysız Vergiler (%)
1980	279.1	470.8	749.8	37,2	62,8
1981	422.5	767.7	1.190.2	35,5	64,5
1982	478.4	826.5	1.304.8	36,7	63,3
1983	785.3	1.149.2	1.934.4	40,6	59,4
1984	989.8	1.382.4	2.372.2	41,7	58,3
1985	2.003.2	1.825.6	3.829.1	52,3	47,7
1986	2.865.8	3.106.2	5.972.0	48,0	52,0
1987	4.558.8	4.492.2	9.051.0	50,4	49,6
1988	7.165.9	7.065.9	14.231.8	50,4	49,6
1989	11.905.4	13.645.0	25.550.3	46,6	53,4
1990	21.742.7	23.656.8	45.399.5	47,9	52,1

Kaynak: Maliye Bakanlığı, Bütçe Gider-Gelir Gerçekleşmeleri (1924-2012)

Tablo 8'deki veriler ise dönem içerisinde her iki vergi türü kapsamındaki vergilerden(dolaylı-dolaysız) elde edilen gelirlerin arttığını göstermekle beraber dolaylı vergilerin payının genel vergi gelirleri içindeki payının artarken buna mukabil dolaysız vergilerin genel vergi gelirleri içindeki payının azaldığını göstermektedir. Dolaylı vergilerin artışının arkasındaki ana etken modern bir harcama vergisi olan KDV'nin yürürlüğe konması ve üretimden tüketime her aşamada tahsil edilmesidir. Dolaysız vergilerdeki oransal azalmanın sebebi olarak ithal ikameci anlayıştan ihracata dayalı kalkınmayı teşvik etmek amacıyla uygulamaya konulan istisna ve muafiyetler düşünülebilir.

5.1.2. 1980-90 Yılları Arasında Kamu Giderlerinin Dağılımı

İktisadi Liberalizmin temel ilkelerinden bir diğeri kamu harcamalarının klasik kamu hizmetleri olarak hizmetlerle sınırlı tutulması, bunların haricindeki alanlarda üretimin özel sektör kuruluşlarınca yerine getirilmesidir. Kamu maliyesi piyasada düzenleyici, sık sık değişmeyen kurallar koyarak istikrarı temin edici rolünü yerine getirmelidir.

Tablo 9'da Cari giderlerin ki ağırlıklı olarak personel maaş ödemelerini içerir, ANAP'ın ilk döneminde liberal iktisadi yaklaşıma uygun olarak azaltıldığını, ancak sonrasında giderek yükseldiği ve 1990 yılında dönemin en üst seviyesine tırmandığını görüyoruz. Yatırım giderlerinde ise dönem boyunca istikrarlı bir eğilim gözlenmektedir. Bu da yatırımların kamu kurumları aracılığıyla değil de özel sektör kuruluşları eliyle yapılması anlayışına uygundur.

Tablo 9: Ekonomik Sınıflandırmaya Göre Bütçe Giderlerinin Konsolide Bütçe Toplamındaki Payları (1980-90-%)

Yıllar	Cari Giderler (Personel ve Diğer Cari giderler)	Yatırım Giderleri	Transfer Giderleri	Toplam
1980	40,4	19,2	40,4	100
1981	36,8	22,0	41,1	100
1982	38,9	21,8	39,3	100
1983	35,0	19,2	45,7	100
1984	33,6	18,7	47,7	100
1985	31,1	18,3	50,6	100
1986	35,7	22,3	42,0	100
1987	34,6	19,5	45,8	100
1988	34,5	16,9	48,6	100
1989	42,8	15,1	42,2	100
1990	48,9	14,5	36,0	100

Kaynak: Maliye Bakanlığı, Bütçe Gider-Gelir Gerçekleşmeleri (1924-2012)

Transfer giderleri bağlamında ise durum liberal iktisadi yaklaşımla taban tabana zıttır. Transfer giderleri içerisinde borç ödemeleri (anapara ve faiz) bulunmaktadır. Dönem boyunca transfer giderlerinin neredeyse tüm giderlerin yarısına yakın düzeyini korumuş olması borçlanmanın önemli bir girdi olarak kullanıldığını ancak vadeleri geldiğinde anapara ve faiz ödemelerinin ise yine yeni borçlanmalarla sağlandığını göstermektedir.

Tablo 10: Ekonomik Göstergeler (1980-90)

Yıllar	Nüfus (Bin Kişi)	Büyüme Hızı (%)	GSYH (Bin TL)	İthalat (Milyon Dolar)	İhracat (Milyon Dolar)	İhracat/İthalat (%)
1980	44.439	-2,4	7.031	7.909	2.910	36,8
1981	45.540	4,9	10.621	8.933	4.703	52,6
1982	46.688	3,6	14.104	8.843	5.746	65,0
1983	47.864	5,0	18.693	9.235	5.728	62,0
1984	49.070	6,7	29.570	10.757	7.134	66,3
1985	50.307	4,2	47.177	11.344	7.959	70,2
1986	51.480	7,0	68.663	11.105	7.457	67,1
1987	52.370	9,5	100.445	14.158	10.190	72,0
1988	53.268	2,1	173.709	14.335	11.662	81,4
1989	54.192	0,3	305.579	15.792	11.625	73,6
1990	55.120	9,3	528.369	22.302	12.959	58,1

Kaynak: Maliye Bakanlığı, Ekonomik Göstergeler (1950-2016)

Özal dönemi olarak tanımlanan dönemde genel ekonomik göstergeler incelendiğinde Tablo 10'daki verilerle karşılaşılmaktadır. Öncelikle 11 yıllık zaman aralığında ciddi bir nüfus artışı söz konusudur. Bu durum reel anlamda kamu harcamalarını artırıcı bir unsurdur. İthalat ve ihracatın gelişmesinin önünde var olan engellerin bu dönem itibarıyla kaldırılmış olması her iki kalemdede belirgin artışlara sebep olmuştur. Bu alandaki liberalizasyonun son tahlilde ithalat lehine olduğu açıktır. Zira ihracatın ithalatı karşılama oranları bu durumu açıkça teyit etmektedir. Dönem içerisinde ekonomik hareketliliğin belirtisi olarak büyüme hızı ve GSYH verileri değerlendirilebilir. Bu açıdan 1980 yılı dışarıda tutulduğunda ekonomi, dalgalı da olsa büyüme içerisinde olmuş ve hatta 1987 (%9,5), 1990 (%9,3) senelerinde oldukça yüksek büyüme hızlarına ulaşılmıştır. Buna koşut olarak GSYH'nin artması oldukça tabiidir.

5.2. 1980-90 Yılları Arasında Borçlanma

Liberal iktisatçılar borçlanmayı ancak olağanüstü şartlarda ve istisnai olarak kaynak tedarik etme yöntemi olarak kabul ederler. Klasik kamu hizmetlerinin gerektirdiği kadar vergi toplanmasını ve bu hizmetlerin haricinde hiçbir şekilde kamu maliyesinin piyasaya müdahale ederek şu veya bu hizmetin üretilmesini tasvip etmezler. Hele de bunun borçlanarak yapılmasının kesinlikle karşısındadırlar.

Türkiye özelinde dönem boyunca kamu harcamalarının kontrol altında tutulmaması ve kamu gelirlerinin de istenen oranlarda artırılamamasının meydana getirdiği kronik olarak da tanımlanabilecek bütçe açıklarının finansmanında borçlanma yönteminin kullanıldığı Tablo 11'den anlaşılmaktadır. Konsolide bütçe içerisinde transfer giderlerinin yapısı dönem itibarıyla incelendiğinde gerek iç gerek dış borç anapara ödemelerinin gerekse de bunların faiz ödemelerinin çok yüksek düzeylerde arttığı ortadadır. 1980'lere kadar bütçe açıklarının finansmanında müracaat edilen kaynak Merkez Bankası kaynaklarıdır. Merkez Bankası kaynaklarının, bütçe açıklarının telafisinde kullanılmasının meydana getirmiş olduğu yüksek enflasyonist süreç ANAP Hükümetlerini bu alternatifini kullanmaktan borçlanmaya doğru itmiştir.

Tablo 11 bu açıdan değerlendirildiğinde iç borç ve dış borç anapara ödemelerinin dönem boyunca izlediği seyir incelendiğinde geometrik bir artış hızıyla arttığı söylenebilir. Aynı durum iç borç ve dış borç faiz ödemeleri için de geçerlidir. Hatta daha dikkat çeken husus birçok yılda faiz ödemelerinin anapara miktarlarını aşmış olmasıdır.

Tablo 11: İç-Dış Borç Anapara ve Faiz Miktarları (1980-90, Milyar TL)

Yıllar	İç-Dış Borç Ana Para Ödemesi	İç-Dış Borç Faizi	Nazım Giderler
1980	37	28	32
1981	49	67	68
1982	88	77	75
1983	180	181	122
1984	294	375	200
1985	592	596	506
1986	1.557	1.081	1.270
1987	2.346	1.916	1.804
1988	3.738	3.378	3.661
1989	6.798	6.181	7.313
1990	10.029	12.486	14.085

Kaynak: Maliye Bakanlığı, Bütçe Gider-Gelir Gerçekleşmeleri (1924-2012)

Tablo 10'daki ihracat ve ithalat arasındaki ilişkiyi gösteren ihracatın ithalatı karşılama oranlarına bakıldığında dönem boyunca mevcut ihracat ile ithalatın karşılanamadığı, ciddi miktarda döviz ihtiyacı olduğu ortadadır. Tablo 12'deki dış borç stokunun artış seyri ve bunun GSMH'ye oranları bu durumu teyit etmektedir. İç borçlarla ilgili durum daha farklı değildir. 1980 sonrasında Özal'ın transformasyon olarak nitelendirildiği değişim sürecinin önemli yapı taşları alt yapı hizmetlerinde gerçekleştirilen atılımlardır. Bu dönemde bilhassa ulaşım, iletişim ve enerji gibi yüksek girdi gerektiren alanlarda ihtiyaç duyulan yatırımlar kamu maliyesi tarafından üstlenilmiş ve kamu gelirlerinin yetersizliği münasebetiyle bu alandaki finansman ihtiyacı hem iç hem de dış borç kaynaklarından temin edilmiştir. Özellikle Merkez Bankası'nın enflasyonist endişeyle devre dışı bırakılması kaynak tedarikinde iç borçlanma kanallarını cazip hale getirmiştir.

Tablo 12: İç-Dış Borç Stoku ve GSMH'ye Oranları (1980-90)

Yıllar	Toplam İç Borç Stoku (Milyar TL)	TİBS/GSMH (%)	Toplam Dış Borç Stoku (Milyon Dolar)	TDBS/GSMH (%)
1980	721	13,6	15.163	26,5
1981	991	13,4	16.861	28,9
1982	1.341	12,6	17.619	33,3
1983	3.201	22,8	18.385	36,7
1984	4.634	20,9	20.659	42,2
1985	6.973	19,7	25.476	48,4
1986	10.515	20,5	32.101	55,6
1987	17.219	23,0	40.228	60,1
1988	28.458	22,0	40.722	57,8
1989	41.934	20,0	41.751	52,4
1990	57.180	15,3	49.035	44,6

Kaynak: Çöğürçü,2012:96; Egeli,1992:133.

Bu çerçevede dönem boyunca iç borç stokunun GSMH'ye oranı %20'ler civarında tutulurken, dış borç stokunun GSMH'ye oranının- ANAP iktidarı dönemine kadar yaklaşık %30'lar bandında seyrederken- ANAP iktidarıyla birlikte %50'lerin üzerine çıktığı gözlenmiştir.

6. Sonuç

Özal'ın fikirlerini ihtiva eden ve çalışma sürecinde içeriklerinin belirlendiği metinlerden hareketle Özal'ın iktisadi eğilimlerinin -her ne kadar bu metinlerde liberal kelimesi kullanılmamış olsa bile- İktisadi Liberalizme uygunluk gösterdiğini söylemek mümkündür. Aynı şekilde bürokrat/siyasi kimliği ile aldığı sorumlulukların ifası sürecinde ve özel sektörde üstlenmiş olduğu sorumlulukları bakımından da "birey" merkezci ve özel teşebbüsten yana oluşu liberal olarak nitelenmesi için gerekli sebepler sayılabilir. Ancak gereklilik için yerinde görülebilecek bu unsurlar kendi döneminin maliye politikaları uygulamaları açısından yeterlilik taşımamaktadır.

İlk olarak dönemin bütçelerinin incelenmesi göstermektedir ki, dönem bütçeleri klasik kabul edilen kamu hizmetlerinin finansmanı için değil tam aksine klasik kabul edilen hizmetlerin yanı sıra birçok alanda mal ve hizmet üreten kamu sektörü kuruluşlarının finansman aracıdır. Her ne kadar devlet bütçesine mali külfet olan bu yapılar Özelleştirme ile kamu maliyesinin dışına çıkarılmak istendiyse de başarılı olunamamıştır.

İkinci olarak kamu harcamalarının gerektirdiği kamu gelirlerinin düzenli olarak tedariki için vergi ve diğer kamu gelirlerinin düzenli tedarikinde yeni adımlar atılmıştır. Özellikle 1985 senesinde yürürlüğe konulan KDV, aynı türden birçok verginin yerine ikame edilmiştir. Uygulamada sağlanan başarı KDV'nin yerleşmesini sağlamış ve aynı zamanda vergi gelirlerini artırmıştır. Ancak bütçe gelirleri ile bütçe giderleri dönem boyunca denkleştirilememiş ve bütçeler sürekli açık vermiştir.

Üçüncü olarak ithal ikameci anlayıştan ihracata dayalı büyüme stratejisini tercih etmek dolayısıyla ihracatı teşvik amaçlı vergi indirimleri ile muafiyet ve istisnalar özel teşebbüsü destekleyici liberal uygulamalar olarak değerlendirilebilir. Ancak ihracatın ithalatı karşılama düzeyinin yetersizliği döviz sıkıntısı doğurmuş, ithalatın finansmanında borçlanmak zorunda kalınmıştır.

Dördüncü olarak bütçelerin verdiği açıkların finansmanında Merkez Bankası kaynakları enflasyon kaygısıyla ihmal edilirken borçlanma yoluyla (iç-dış borç) bütçe açıkları finanse edilmeye çalışılmıştır. Ne var ki, liberal iktisatçıların olağanüstü hallerde müracaat edilmesini makul gördükleri borçlanma, dönemin en önemli ve rutin finansman kaynağı olarak kullanılmıştır. Hem iç hem de dış borçların faiz ödemeleri anapara ödemelerini aşacak duruma gelmiştir. Bu bağlamda transfer giderleri içinde borç anapara ve faiz ödemeleri cari ve yatırım giderlerinin çok üzerine çıkmıştır.

Beşinci olarak Türkiye'nin sanayileşme sürecinde olması, tasarruf ve sermaye birikiminin yeterli olmaması birçok alanda kamu harcamalarını zorunlu hale getirmiştir. Özellikle ulaşım, iletişim ve enerji alanındaki yatırımlar liberal iktisadi tutum bir tarafa Keynesyen iktisadi (Müdahaleci Liberalizm) tasarruflara emsal gösterilecek niteliktedir. Zira bu tip harcamaların finansmanı için bütçe disiplini haricinde kalan fonlar gibi kaynaklar yoğun eleştiri konusu olmuştur.

Özetle maliye politikalarının fiili durumu dönemi mutlak anlamda İktisadi Liberalizmle örtüştürmeyi mümkün kılmamaktadır. Bu durum başta Özal olmak üzere karar vericilerin liberal iktisadi eğilimlerinin olmadığından değil Türkiye'nin kendine özgü ekonomik şartlarının kendilerini pragmatik davranmak zorunda bırakmasındandır.

Kaynaklar

Ahmad, F. (2012), Modern Türkiye'nin Doğuşu, Kaynak Yayınları, İstanbul.

Aktan, C.C. (1995), "Klasik Liberalizm, Neo Liberalizm ve Libertarianizm", Amme İdaresi Dergisi, Cilt. 28, sayı.1. , ss.3-32.

Anavatan Partisi (1983), Programı, 6 Kasım 1983 Seçim Beyannamesi, Hükümet Programı, <https://www.tbmm.gov.tr/eyayin.15.02.2016>.

Barlas, M. (1994), Turgut Özal'ın Anıları, Birey Yayıncılık, İstanbul, e-kitap: <https://www.google.com.tr/#q=mehmet+barlas+%C3%B6zall%C4%B1+y%C4%B1llar+birey+yay%C4%B1nc%C4%B1+%C4%B1k+3.bask%C4%B1>. 10.01.2016.

Bınark, İ. (2011), "Turgut Özal'ın Hayatı, Şahsiyeti, Temel Meselelerimiz Konusundaki Görüşleri ve Hizmetleri", Türk Yurdu Dergisi, Yıl.100.sayı.289, <http://turkyurdu.com.tr/1626/turgut-ozal-in-hayati-sahsiyeti-temel-meselelerimiz-konusundaki-gorusleri-ve-hizmetleri.html>, 13.02.2016.

Bora, T. (2005), "Turgut Özal", Modern Türkiye'de Siyasi

Düşünce: Liberalizm (Cilt 7), Bora Tanıl, Gültekingil

Murat (Edt), İletişim Yayınları, İstanbul, ss. 589-601.

Çöğürçü, İ. (2012), "Türkiye'nin İç Borç Genel Yapısı Üzerine Geçmişten Günümüze Bir Değerlendirme", Uluslararası Sosyal ve Ekonomik Bilimler Dergisi, 2(1), ss.93-104. <http://www.nobel.gen.tr/Makaleler/IJSES-Issue%201-38-2012.pdf>. 29.02.2016.

Demir, E. , Turan K. K. , Özariç. (2016), "Ekonomik Liberalizm ve Finansal Reformların Ekonomik Performansa Etkisi; Türkiye Örneği", Göller Bölgesi Aylık Hakemli Ekonomi ve Kültür Dergisi Ayrıntı, Cilt.4, sayı 37. , ss.48-58.

Demiray, M. (2007), "Özal, Turgut(1927-1993) Türkiye Cumhuriyeti'nin Sekizinci Cumhurbaşkanı", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt.34, http://www.tdvislamansiklopedisi.org/dia/pdf/c34/c34_0066.pdf. 17.01.2016.

Egeli, H.A. (1992), "Türkiye'nin Dış Borç Yapısının Analizi", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt.47,sayı.3. ,ss.123-138.

Erdoğan, M. (2005), "Liberalizm ve Türkiye'deki Serüveni", Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce, Liberalizm(Cilt.7), Bora Tanıl, Gültekingil, Murat (Edt.) İletişim Yayınları, İstanbul, ss.23-40.

Ersoy, A. (2008), İktisadi Teoriler ve Düşünceler Tarihi, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

Haydaroglu, C., Tatlısu, S. (2016), "Turgut Özal Dönemi Yeni Sağ Devlet ve Ekonomik Liberalizm: Devlet ve Piyasa İlişkinin Politik Ekonomisi" , Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, sayı.1. ,ss. 27-41.

- Hürriyet Gazetesi (2016), Turgut Özal, <http://www.hurriyet.com.tr/turgut-ozal-6370036>, 18.02.2016.
- Karabulut, K. (2010), “Özal Dönemi Türkiye'nin Ekonomi-Politigi”, İnönü Üniversitesi, Turgut Özal Uluslararası Ekonomi ve Siyaset Kongresi, ss.978-1008.
- Karagüzel, Ö.F., (2012), “Liberalizm ve Türk Liberalizmi Üzerine Notlar”, Umran Dergisi, Mart, sayı.211. , ss.86-93. <http://www.umrandergisi.com/u/umran/pdf/211-1363187519.pdf>, 10.02.2016.
- Karaman, S.C. (2015), “Uluslararası Finansal Piyasaların Ekonomik Büyüme ve İstikrar Üzerine Etkisi: Dönemsel Bir Karşılaştırma”, Finans Politik & Ekonomik Yorumlar, Cilt.52,sayı.608. ,ss.23-33.
- Kargı, V. ,Özgül, H.Y. (2007), “Türkiye’de Küreselleşmenin Vergi Politikaları Üzerine Etkileri: 1980-005 Dönemi”, Celal Bayar Üniversitesi, Yönetim ve Ekonomi Dergisi, Cilt.14, sayı.1. , ss. 275-289.
- Kazgan, G. (1974), İktisadi Düşünce veya Politik İktisadın Evrimi, Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Kuşat, N. (2015), “Ekonomik Kalkınmanın Sürdürülebilirliğinde Liberal Dış Ticaret: 1980 Sonrası Türkiye Örneği”, Gaziantep University Journal of Social Sciences, Cilt.14, sayı1. , ss..39-64.
- Küçükcalay, A.M. (2008), İktisadi Düşünce Tarihi , Beta Yayıncılık, İstanbul.
- Liberal Düşünce Dergisi (1996), “Sunuş/Bu Dergi”, Cilt.1,sayı.1. ,ss.1-3.
- Maliye Bakanlığı, Bütçe Mali Kontrol Genel Müdürlüğü, İstatistikler, <http://www.bumko.gov.tr/TR,146/istatistikler.html>, 05.02.2016.
- Özdemir, H. (2014), Turgut Özal, Biyografi, Doğan Kitap, İstanbul.
- Öztürk, S. ,Özyakışır, D. (2005), “Türkiye Ekonomisinde 1980 Sonrası Yaşanan Yapısal Dönüşümlerin GMSH, Dış Ticaret ve Dış Borçlar Bağlamında Teorik Bir Değerlendirmesi”, Mevzuat Dergisi, Yıl:8,sayı.94. , <https://www.mevzuatdergisi.com/2005/10a/01.htm>, 18.12.2017.
- Pehlivan, O. (2015), Kamu Maliyesi, Celepler Matbaacılık, Trabzon.
- Şahin, H. (2007), Türkiye Ekonomisi Tarihsel Gelişimi Bugünkü Durumu, Ezgi Kitabevi Yayınları, Bursa.
- Takım, A. , İslamoğlu, M. (2012), Serbest Piyasa Ekonomisine Geçiş Sürecinde Türkiye’de Uygulanan Para Politikaları İle İlgili Tartışmalar, Afyon Kocatepe Üniversitesi, İİBF Dergisi, Cilt 14, sayı. 1. , ss.179-189.
- TBMM Tutanak Dergisi, Cilt.1. , Yasama Yılı 1., 12.Birleşim, 24.12.1983.
- Uluç, A.V.(2014), “Liberal - Muhafazakâr Siyaset ve Turgut Özal’ın Siyasi Düşüncesi” Yönetim Bilimleri Dergisi Cilt. 12, sayı. 23. , ss. 107-140.
- Yayla, A. (2000), Liberalizm, Liberte Yayınları, Ankara.
- Yayla, A., Seyitdanlıoğlu, H. (1998), “Türkiye’de Liberalizm”, Liberal Düşünce Dergisi, Bahar-Yaz, ss.52-63.
- Zürcher, E.J. (2015), Modernleşen Türkiye’nin Tarihi, İletişim Yayınları, İstanbul.

Türk Futbol Kültürünün Küreselleşme Kavram ve Süreçleri Bağlamında Değerlendirilmesi

Muhammet Nurullah Çakmak, Mahmut Sami İşlek, Uğur Keskin
Anadolu Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, mncakmak@anadolu.edu.tr
Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, msislek@anadolu.edu.tr
Anadolu Üniversitesi, İşletme Fakültesi, ugurkeskin@anadolu.edu.tr

Özet

Küreselleşme, çağımızın en görünür ve en popüler alanlarından birini oluşturmaktadır. Ekonomik, sosyal, siyasi tarafı çokça tartışılmış, birçok araştırmaya yer verilmiştir. Kültürel alan ise en az ekonomik ve siyasal alan kadar önemli olmasına rağmen kısmen ihmal edilmiştir. Roland Robertson bu noktadaki eksikliğe dikkat çekerek, küreselleşmenin kültürel boyutunu merkeze alan çalışmalar yapmış ve en çok bilinen kavramı, küyerelleşmeyi geliştirmiştir. Daha sonra Richard Giulianotti ile birlikte dünyanın en küresel formlarından biri olan futbol ve kültürünü, küyerelleşme bağlamında değerlendirmişlerdir. Bu çalışmada Robertson ve Giulianotti'nin küresel futbol kültürüne yaklaşımları referans alınarak, Türk futbol kültürü evrensellik-tikellik, homojenleşme-heterojenleşme-melezleşme, küyerelleşme ve küresel süreçler bağlamında değerlendirilmiştir. Literatür incelendiğinde Türk futbolu ve küreselleşme ilişkisini ele alan çalışmalara rastlamak mümkündür. Ancak kültürel boyutunun incelendiği çalışmaların eksik olduğu gözlenmiştir. Çalışmamızın temel amacı Türk futbol kültürünün küreselleşme ile olan ilişkisini, küyerelleşme kavramı çerçevesinde, merkez-çevre ilişkisinin asimetrik akış niteliğini de dikkate alarak değerlendirmektir.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Küyerelleşme, Futbol, Türk Futbol Kültürü.

An Evaluation of Turkish Football Culture in Terms of Globalization Concepts and Processes

Abstract

Globalization is one of the most visible and popular areas of our age. The economic, social and political sides of it have been widely discussed and many researches have been included. Even though the cultural field is at least as important as the economic and political space, it is partially neglected. Roland Robertson has focused on the cultural dimension of globalization by drawing attention to the shortcoming at this point, and has developed the most familiar concept; glocalization. Then, with Richard Giulianotti, they evaluated football and culture, one of the most global forms of the world, in the context of glocalization. With reference to Robertson and Giulianotti's approaches to global football culture, this study examined Turkish football culture in terms of universality-particularity, homogenization-heterogenization-hybridization, glocalization and global processes. When literature is examined, it is possible to come across studies that deal with the relationship between Turkish football and globalization. However, it has been observed that the studies examining the cultural dimension are lacking. The main purpose of our study is to evaluate the relation of Turkish football culture and globalization, with taking into account the asymmetric flow characteristics of the center-periphery relation, in the framework of the glocalization concept.

Keywords: Globalization, Glocalization, Football, Turkish Football Culture.

1. Giriş

Küreselleşme konusu, 1990'ların özellikle ikinci yarısından sonra popülerlik kazanmış ve nihayet 2000'li yılların en çok konuşulan kavramlarının başında yer almaya başlamıştır. Teknolojinin baş döndürücü hızda gelişmesi, çok uzun mesafeleri çok kısa sürede kat eden ulaşım araçlarının geliştirilmesi, dünyanın en uzak noktalarındaki insanların bile birbirleriyle anlık olarak haberleşecekleri iletişim sistemlerinin icadı, ekonomik krizlerin artık sadece buldukları ülkeleri değil dünyanın önemli bir kısmını kısa sürede etkilemesi gibi gelişmeler sosyal bilimcileri yaşadıkları dünyayı geçmiş dönemlerden ayırma gereksinimine yönlendirmiştir.

Küreselleşme kavramı, sosyal bilimlerdeki güncel kavramlarla simbiyotik (ortak yaşam) biçimde ilişkiye girmektedir. Ekonomi, terör, teknoloji, ulaşım, iletişim gibi unsurların tek başına ifade edilebilmelerinin olanağı ortadan kalkmış, bunun yerine; küresel ekonomi, küresel terör,

küresel teknoloji gibi kavramsallaştırmalara gitme zorunluluğu ortaya çıkmıştır. Küreselleşme kavramı, sosyal bilimlerde yerleşik bir kavram haline gelmiş ve sıklıkla kullanılır olmuştur. Buna karşın, küreselleşmeden ne anlaşıldığı konusunda tam anlamıyla bir uzlaşma sağlanmış da değildir.

Küreselleşme yaklaşımlarının vurguları, genellikle ekonomi temelli olarak ortaya çıkmıştır. Kültürün küreselleşme süreci içindeki durumu, ekonomiden daha sonra fark edilmiştir. Tam bu noktada Roland Robertson (1999), küreselleşmenin salt ekonomi temelli olmadığını, kültürel boyutunun da en az ekonomi kadar önemli olduğunu ısrarla vurgulamıştır. Küreselleşmenin tek başına yerel kültürleri yok ettiği, çatışmacı bir anlayışın yerine; küreselliğin yerel olanı dikkate aldığı, etkilediği ve yerel olandan etkilendiğini gösteren küyerelleşme (glokalaleşme) kavramını önermiştir. Hem tikellik ile farklılığa hem de evrensellik ile türdeşliğe doğrudan ve dengeli bir ilgiyle yaklaşmak gerektiğini ileri

sürmüştür. Roberson'un temel savı "yirminci yüzyılın sonlarında tikelciliğin evrenselleşmesi ve evrenselciliğin tikelleşmesinin iç içe geçmesini kapsayan derin, ikili bir süreç" girilmiş olduğu yönündedir (Robertson, 1999).

2. Çalışmanın Amacı ve Önemi

Çalışmamızın temel amacı Türk futbol kültürünü, küreselleşmenin kültürel boyutu bağlamında değerlendirmektir. Bu noktada küreselleşmenin kültürel boyutunu merkeze alan ilk çalışmaları gerçekleştiren Roland Robertson'ın küreselleşme ve kültür kuramı temel alınmıştır. Türkçe literatürde küreselleşmenin spor ya da futbol özelindeki ilişkisini konu edinen birçok çalışma bulunmaktadır (Ekmekçi vd., 2013; Atasoy ve Kuter, 2005; Akkaya, 2008; Öngören ve Karadoğan, 2002; Talimciler, 2008; Sen, 2013; Özkan, 2011). Ancak küreselleşme bakış açısıyla Türk futbol kültürünü karşılıklı ilişki kuran, evrensel-tikel etkileşimiyle yeni kültürel formlar bağlamında değerlendiren herhangi bir çalışma bulunmamaktadır. Söz konusu eksiklik, bu çalışmanın özgün yönünü teşkil etmektedir.

3. Kavramsal Çerçeve

Küreselleşme kavramı -özellikle son yirmi yılda- popüleritesini arttırmıştır. Ekonomiden siyasete, akademik tartışmalardan kültüre ve günlük yaşama kadar birçok konuyu etkileyen, değiştiren, dönüştüren bir süreç olarak belirginlik kazanmıştır. Söz konusu niteliği nedeniyle de üzerinde çok sayıda yazı yazılmış, araştırma ve incelemeler yapılmıştır. Bu çalışmada, küreselleşmenin, futbol endüstrisine olan yansımaları çeşitli yönleriyle ele alınmıştır. Çalışmanın kavramsal ve kuramsal çerçevesi, aşağıdaki anlatım başlıkları altında sırasıyla açıklanmıştır.

3.1. Küreselleşme Kavramı

Yalın ve kapsayıcı bir tanıma göre "Küreselleşme, pratiklerin, bilincin, toplumsal yaşamın dünya ölçeğine yayılmasıdır". Hemen hemen her ulus ve insan topluluğu, küreselleşme tarafından çarpıcı bir biçimde dönüştürülmektedir (Ritzer ve Stepnisky, 2014: 581).

Küresel çapta meydana gelen bu dönüşüm/ değişim/ benzeşim sosyal bilimciler tarafından çeşitli yönlerde ele alınmıştır. Kimilerine göre dünyanın denetimden çıkması (Giddens, 2000), kimilerine göre kapitalizmin uluslararası hâkimiyetinin, hegemonyasının, sömürüsünün yeni adı (Beck, 2000; Klein, 2002), kimilerine göre ise merkezi olmayan yeni tür bir imparatorluktur (Harth ve Negri, 2001).

Her kavram ya da teorinin bilimsel yönünün yanı sıra, ideolojik bir yöne de sahip olduğu hususu, yaygın kabul görmüş bir gerçekliktir. Bu bakımdan küreselleşme olgusu bir yandan yaşanan dünyanın tecrübe ettiği ciddi dönüşümleri açıklamak üzere geliştirilmiş bir kavram olmasının yanında, muhtevasında örtülü birtakım telkin ve yönlendiriciliği de barındırmaktadır. Kuşku uyandıran ve üzerinde uzlaşma sağlanan bir tanımdan yoksun olmasına rağmen küreselleşme, modern dünyada oldukça güçlü ve kapsamlı süreçlerden biri olarak algılanmaktadır. Söz konusu algıdan kaynaklanan popülerliği sayesinde, önüne geçilemeyen ve durdurulamayan bir eğilim olarak ifade edilmeye başlamıştır. Küreselleşmenin 90'lı yıllarda sosyal bilimler alanında giderek artan bir şekilde etkili bir konuma sahip olmasının altında, kısmen modernleşme perspektifinin, bu gibi olguları açıklamadaki yetersizliğinin ve söz konusu

olgunun, modernleşmenin yetersiz kaldığı düşünülen sorunları çözebilme izlenimi vermesinden, kısmen de dönemin ruh halini yansıtmamasının ve bir moda eğilim olarak kendisini cazip hale getirmesinden kaynaklandığını ileri sürmek mümkün görünmektedir (Bodur, 2004:11).

Küreselleşme kelimesinin literatürdeki çağdaş anlamıyla yer alması, Marshall McLuhan'ın "küresel köy" kavramının kullanması ile olmuştur. McLuhan'a göre elektronik araçlarındaki gelişmeler, iletişimde zaman-mekân sınırlarını ortadan kaldırarak dünyayı "küresel bir köye" dönüştüreceklerdir (Cebeci, 2011:362).

Küreselleşme çeşitli şekillerde tanım bulmuştur. Örneğin Jacques Adda'ya göre "küreselleşmeden söz etmek, iktisadi bir sistem olan kapitalizmin dünyaya yayıldığı söylemektir" (Adda, 2005:9). Bauman'a göre ise, "küreselleşme hem dönüşü olmayan hem de hepimizi aynı ölçüde ve aynı şekilde etkileyen bir süreç; dünyanın kaçınılmaz kaderidir" (Bauman, 2010:7).

Küreselleşme, yerel-evrensel spektrumunda her iki yöne doğru ilerleyen bir süreci tarif etmekte, statik bir yapıdan ziyade son derece dinamik ve değişken bir kavrama işaret etmektedir. Küreselleşme, her geçen gün dünyanın farklı alanlarını nüfuzu altına almaya devam etmekte ve bu sayede bünyesine kattığı yeni açılım ve devinimler ile mevcut yapısını sürekli bir biçimde uyarlamaktadır (Bayar, 2008:25).

3.2. Küreselleşmeyi Etkileyen Faktörler

İnsanlığın geçirmiş olduğu tecrübeler; yeni kavramların, olguların, olayların, soyut ve somut sonuçların doğduğu bir dizi gelişmelerle şekillenmiştir. Bir önceki gelişmelerin sonucu bir sonraki gelişmelerin nedeni olmuş, zincirin halkaları şeklinde günümüze ulaşmıştır. Küreselleşmenin ortaya çıkışı da bu zincire yeni eklenen halkalar vasıtasıyla gerçekleşmiştir. Bu bağlamda küreselleşmeyi etkileyen en temel faktörleri şu şekilde sıralamak mümkündür (Giddens, 2000: 2012):

Bilgi ve İletişim Teknolojilerindeki Gelişmeler: Küresel iletişimdeki patlama, teknoloji ile dünyanın telekomünikasyon altyapısındaki bir dizi önemli ilerleme tarafından kolaylaştırılmıştır. İletişim teknolojisinin bu denli ilerlemesi ve yayılması, önceleri çok sınırlı olan bilgi akışını çok daha ucuz ve hızlı hale getirmiştir. Telgraf, mektup gibi iletişim araçlarının yerini bugün çok daha hızlı ve çok daha kapsamlı teknikler almıştır. Dünyanın bir ucundan diğerine neredeyse ücretsiz olarak anında görüşme, iletişim kurabilme imkânı sağlanmaktadır. İlk ticari uydu 1969 yılında uzaya gönderildi ve bugün uydu sayısı 200'ü geçmiş durumdadır. 1950'lerde Atlantik ya da Pasifik'i geçen tek bir kablo yokken bugün milyonlarca kablo döşenmiştir.

Ekonomik Etkenler:Küreselleşme aynı zamanda dünya ekonomisinin bütünleşmesi ile de yönlendirilmektedir. Geçmiş dönemlerin tarım ya da sanayi gibi ticari materyallerinin yerini bugün somut olmayan, elektronik ortamlarda üretilip dağıtılan ticari materyaller almıştır. Bu da ticaretin çok daha hızlı olması ve geniş alana yayılmasını sağlamıştır. Bu yayılmayı uluslararası şirketler üstlenmişlerdir. Uluslararası şirketler birden fazla ülkede mal ya da hizmet üreten, pazarlayan kurumlardır. Bunların en bilinenleri Coca Cola, McDonalds, Levis, City Bank, Nike, Adidas gibi kuruluşlardır.

Politik Değişmeler: Küreselleşmeyi etkileyen en önemli siyasi gelişme kuşkusuz Sovyetler Birliğinin yıkılması ile içine kapanık komünist rejimin yıkılması ve nihayetinde Doğu Bloğu ülkelerin yapılarını liberal şekle dönüştürmeleridir. Sovyet rejiminin çökmesi ile birlikte küreselleşmenin -tam olarak- nüfuz edemediği bölgeler de artık küresel etkiye açık hale gelmiştir. Ekonomik, kültürel, toplumsal değişmelerin önünde engel olan siyasi rejim değişmiş ve komünist ülkeler de etkileşim alanına girmişlerdir.

3.3. Küreselleşme Yaklaşımları

Küreselleşme kavramı; ideolojiler, dünya görüşü, yaşam şartları gibi konulara göre değişiklik göstermektedir. Kimilerine göre küreselleşme kavramı sömürünün yeni adı ve kapitalizmin yeni oyunuyken; kimilerine göre insanlığı dünya cennetine ulaştıracak, dünyanın tamamını çağdaşlaştırıp modernleştirecek sihirli bir anahtardır. Kimileri ise bu süreci bir değişim ve dönüşüm süreci olarak görmektedir.

Kuşkucular (Gelenekçiler): Kuşkucu çizgisinde bulunanlara göre küreselleşme; gelişmiş ülkelerin kendi ekonomik, siyasal ve kültürel yapılarını az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkelere empoze etme uğraşısı olarak değerlendirilmektedir (Bodur, 2004:11). Bu grubun düşünürleri denince ilk akla gelenler, Naomi Klein, Noreena Hertz, Paul Hirst, Graham Thompson, Joseph Stiglitz gibi küreselleşmeyi büyük ölçüde eleştirenlerdir (Cebeci, 2011:371).

Aşırı Küreselleşmeciler: Bu grup, küreselleşmeyi sonuna kadar desteklemekte ve bu sürecin dünya ölçeğinde daha da derinleşip genişlemesi gerektiğini ileri sürmektedirler. Bu görüşe göre ulus devletler artık geçerliliğini kaybetmiş ve anakronik bir yapıya dönüşmüşlerdir. Ulus devletlerin yerini uluslararası şirketler alacak ve denetimi onlar sağlayacaktır. Bu anlamda ulus devletin sonunun geldiği ileri sürülmektedir. Bu nedenle, küresel olarak entegre olan piyasalar, ulus-devletin ekonomik işlevlerini devralmaktadırlar. Aşırı küreselleşmeci görüşe göre artık, temel güç ve otorite kaynağı küresel sermayenin elindedir. Küresel sermayenin temel güdüsü kârdir. Teknolojik ilerlemeler ve iletişim devriminin avantajlarından faydalanan küresel sermaye, ulus-devletin sınırlarını hiçe sayarak, karını maksimize etme amacıyla tüm yerküreyi nüfuz alanı olarak görmektedir (Bayar, 2008:32).

Dönüşümcüler: Dönüşümsel tezi savunanlar Rosenau, Giddens, Scholde ve Castel'dir. Modern toplumları ve dünya düzenini şekillendirecek sosyal, ekonomik, politik değişimlerin merkezindeki itici güç olarak küreselleşmeyi görmektedirler. Küreselleşme tahmin edilemez ve belirsizdir. Dolayısıyla aşırı küreselleşmecilerin ve küreselleşme karşıtlarının yön tayin etme, gelecek hakkında fikir belirtme ve harita çizme gibi öngöründe bulunmalarının aksine dönüşümcüler herhangi bir tahminde bulunmamaktadırlar. Küreselleşmenin şekillenmesinde konjonktürel faktörler olduğunu, çelişkiler barındırdığını ve uzun dönemli bir süreç olduğunu iddia etmektedirler. Ulus devletin sonunun geldiğini ya da hiçbir değişiklik olmadığını savunanların aksine yapısının dönüştüğünü ileri sürmektedirler (Cebeci, 2011:373).

4. Küreselleşme Kavramları Bağlamında Türk Futbol Kültürü

Dünyanın en büyük siyasi organizasyonu olan Birleşmiş Milletlere üye ülke sayısı 193 olurken, FIFA'ya kayıtlı üye ülke sayısı 211 olarak karşımıza çıkmaktadır. Tek başına bu sayı bile futbolun küresel olarak nerede durduğuna dair önemli bir gösterge niteliği taşımaktadır. Futbol artık günümüzde karşı konulmaz bir fenomen olarak ön plana çıkmıştır. Kıtaldan ülkelere, gruplardan bireylere, ekonomiden kültüre, teknolojiye kadar birçok alanı etkilemekte ve birçok alandan etkilenmektedir.

Boniface (2007)'e göre futbol, küreselleşmenin son evresidir *"Günümüzde futboldan daha küresel bir olgu yoktur. Bu imparatorluk öyle bir durumdadır ki ona direnebilen en küçük bölge bile kalmamıştır. Ancak bu imparatorluk zorla işgal eden değil, davet edilen bir efendidir. Tipik Britanya sporu dünya sporu haline gelmiştir"*. Boniface'ın yorumu biraz abartılı olsa da futbol, ekonomisi, tüketim ürünleri, yıldızları, takımları ve taraftarlarıyla küreselleşmenin en görünür alanlarından biri olmuştur.

Futbolun İngilizler tarafından bulunduğu genel olarak kabul olan bir gerçekliktir. Fakat futbolun tarihsel başlangıcı için M.Ö. 3000'li yıllara kadar gitmek gerekmektedir. Çinliler bahsi geçen yıllarda futbola benzeyen, topla bir oyun oynuyorlardı. Ancak bugünkü anlamda modern futbol İngilizler tarafından kurumsallaştırılmıştır. 1863'te 11 kulüp, modern futbol kurallarını ortaya koyup İngiltere futbol birliğini (F.A) kurmuşlardır. Daha sonra, İskoçya'da 1873'te, Galler'de 1876'da, İrlanda'da 1880'de kurulmuştur. Britanya dışında kurulan ilk futbol federasyonları, Belçika (1895), İsviçre (1895), Danimarka (1899), Hollanda (1899), Almanya (1900) (Akkaya, 2008; Boniface, 2007: 16).

1800'lerin son çeyreğinden itibaren futbol önce İngiliz sömürgelerine daha sonra ise dünyanın diğer bölgelerine doğru hızla yayılmaya başlamıştır. 1930'lara kadar olan dönemde yayılma kara yolları, deniz yolları aracılığıyla gerçekleşmiştir. Radyonun daha sonra da televizyonun gelişmesi ile birlikte yayılma devasa boyutlara ulaşmıştır. 1966'da Dünya Kupası ilk kez canlı olarak yayımlandığında iki milyar seyirci tarafından izlenmiştir (Boniface, 2007: 21).

Türkiye'de futbol ve kültürünün gelişimi Geç Osmanlı ve Erken Cumhuriyet dönemi spor politikasına -önemli ölçüde- bağlı olarak hızlı gelişim gösterememiştir. Dünyanın belli bölgelerinde de olduğu gibi amaç sağlıklı insanlar yetiştirmek, her an savaşa hazır olmaktır. Sovyetlerin Vsebolus teşkilatı, Slavlar Sokol sistemi; Almanların, Fransızların, İsviçrelielerin jimnastik uygulamalarının amacı sağlıklı ve asker millet sistemini oluşturmak olmuştur (Akın, 2004).

Modern anlamda Türk spor anlayışı -halk sağlığı, eğitim sistemleri, refah uygulamaları- II. Mahmud döneminde başlamış ve devam etmiştir. Bu mirası İttihat ve Terakki ve Cumhuriyeti de devam ettirmiştir. Erken Cumhuriyet dönemi boş zamanı eğlencede değil faydalı değerlendirme, sağlıklı bedenler yetiştirme ve en önemlisi "yeni adam" ikurgulama projesi olarak görmüştür. Yeni adam: uysal, sağlıklı, verimli, savaşa karşı sürekli teyakkuz halinde, devrimleri benimsemiş adamdır. Bu Kemalizmin rekabetçi, saldırgan sporun yerine; faydacı, işe yarar, geliştirici sporun gelişimini önemseyişinin

göstergesidir. Futbolun doğasında var olan gruplaşma, zamanı boşa harcama, rekabet, rakibini yenilgiye uğratma gibi birlik beraberliğe ters yapısı ve “yeni adam”la uyumsuzluğu nedeniyle, devlet tarafından diğer sporların gerisinde değerlendirilmiştir. 1951 sporda profesyonellik kanununa kadar devam etmiştir (Akın, 2004).

19. yüzyılda spor, ulusal sınırla içerisinde halkı savaşa hazır tutmak, zindeliği sağlamak, millet-i müsellaha (silahlı millet) gibi amaçlar doğrultusunda yaygınlaştırılırken; sömürgeci ülkelerin ulusal sınırları dışında ideolojik meşruiyetini sağlama, yerli halklarla iletişimi sağlama, çatışmayı azaltma gibi hegemonik amaçlar için küre çapına yayılmaya çalışılmıştır.

1960'lara gelindiğinde daha önceleri iftihar vesilesi olan güreş, artık yerini yavaş yavaş futbola bırakmaya başlamıştır. Bu tarihlerden itibaren futbol ligleri Anadolu'ya yayılmaya yönelmiştir. Futbol, iyi kötü bilinçli bir siyasallaştırılmanın, ideolojikleştirilmenin sürecine girmiştir. Tribündeki seyirci, epey öne çıkmış, göstergeler, semboller, tribünlerde nasıl bir siyasal dil oluşturuyor, bunlar analiz edilmiştir (Kurt ve Atayman, 2008: 398).

Günümüzde ise tüm dünyada futbolun, spor olgusunun da önüne geçmekte olduğu görülmektedir. Âdetâ hayatın yoğunlaştırılmış bir hali gibi görünen bu oyunda, insanlar yaşamları içinde adını koymadıkları pek çok şeyin yansımaları bulmaktadırlar. Biraz da bu nedenle “futbol, artık sadece futbol değildir” (Kuper, 2014) kanaati ağır basmaktadır (Talmiciler, 2008: 90).

Küreselleşme ve futbol arasındaki yakın ilişki, sosyal bilimcilerin dikkatinden kaçmamıştır. Fakat küreselleşme denildiğinde genellikle küreselleşmenin ekonomik yönü vurgulanmış, kültürel alan büyük ölçüde ihmal edilmiştir. Bu anlamda Robertson ve Giluanotti küreselleşmenin kültürel yönüne ve futboldaki kültürel yansımalarına eğilmişlerdir. Küresel futbol kültürünü anlamak adına “*küresel süreçler teorisi*”yle, yerel ve küresel süreçlerin birbirine olan bağımlılığını ortaya koymaya çalışmışlardır. Küresel süreçleri teorisi iki bağıntılı süreçten meydana gelmektedir. Birincisi küreselleşme, dünyanın tek bir yer olduğuna dair artan farkındalık olurken; ikincisi küyerelleşme olarak tanımlanmaktadır. Yani yerel kültürlerin herhangi bir küresel-yerel bir ürünün kendi ihtiyaçları, inançları ve gelenekleri bağlamında adapte edilmesi ve yeniden tanımlanmasıdır (GiluanottiveRobertson, 2004: 546).

4.1. Küyerelleşme

Küyerelleşme, küreselleşmenin tek yönlü olduğu tezine karşılık, yerelliği dikkate alan, yereli değiştiren, yerelle birlikte dönüşen, yeni formlar üreten kapsamlı bir süreci ifade etmektedir.

Küyerelleşme, son yıllarda oldukça sık kullanılan kavramlardan biri olarak dikkat çekmektedir. Küyerelleşme, küreselleşme ve yerelleşmenin bakış açılarını da alarak, yaşanan sürecin tek başına yerelleşme ya da küreselleşmeyle açıklanamayacak kadar çok dikotomiler, çeşitlilikler, farklılıklar, zıtlıklar, uyuma ve uyum sağlama (adaptation), kabul etme ve sahiplenme (adoption) barındırdığını ifade etmektedir (Drori vd., 2014).

Küyerelleşme, küresel olanla yerel olanın çatışmasına bir çözüm olarak da ortaya çıkmaktadır. Küresel futbol

kültürünün kabul edilmesi ya da küresel futbol kültürüne adapte olmayla birlikte, yerel olan nitelikler de bir şekilde küresel olanla ilişkiye girmektedir. Bu birliktelik bir anlamda zıtlıklara karşı bir çözüm olarak da işlev görmektedir. (Andrews vd., 2014: 261). Küyerelleşmede dikkati çeken en önemli özellik, karşılaşmaların ve karışmaların örtük veya açık bir şekilde karşılıklı anlaşmaya dayanmasıdır.

Küreselleşme zaman ve uzamla uyum sağlayarak yayılmayı hızlandırmıştır. Daha açık ifadeyle küresel olan futbol kültürü öncelikle kendi kültürüyle gelmiş ve bir süre sonra yayıldığı coğrafyalarda yerel kültürleri de içine alarak farklı formlar geliştirmiştir. Daha sonra küyerelleşme ile birlikte yerel uzam ve zamanda tutunmaya başarmıştır (Jijon, 2013: 385). Futbolun bu kadar yaygın ve etkili olmasının altında yatan en önemli etkenlerden biri de söz konusu karşılıklı rıza olarak ortaya çıkmaktadır.

Futbolun küresel yayılımı farklı türdeki kültürel küyerelleşmelerle kendini göstermektedir. Bunlardan ilki, futbol küresel olarak yayılmaya başladığı dönemlerde, bazı kültürleri ya reddetmiştir ya da radikal bir şekilde dönüştürmüştür. Örneğin Asya'nın belli bölümleri futbol yerine kriketi tercih etmiştir. Avusturyalıları kendi futbol kodlarını oluşturmuşlardır. Amerika'da ise kendi mahallelerine uygun bir şekilde bir futbol yorumu getirmişlerdir (Robertson ve Giluanotti, 2004: 550). Ancak tüm bu yerel etkiler, küresel anlamda futbolun dinamikleri üzerinde kayda değer bir etkide bulunmamıştır.

Futbolun ikinci küyerelleşme biçimi ise, belirli yerel kültürler futbolun evrensel kuralları içinde kendi futbol geleneklerini oluşturmaları ile göz önüne çıkmıştır. Oynama stilleri, taktikler, estetik kodlar bu geleneklerin içinde oluşmaktadır (Giluanotti veRobertson, 2004: 550).

Üçüncü olarak 1920'ler ve 60'lar arasında evrenselliğin tikelleşmesi şeklinde gerçekleşen uluslararası turnuvalar ve farklı yönetsel yapılar kurulmuştur. Özellikle 1920 yılında Belçika'nın Atwerp kentinde toplanan Uluslararası Futbol Federasyonunun genel kurul toplantısında futbol kurallarının evrenselleştirilmesi noktasında aldığı kararlar, evrenselliğin tikelleşmesinde önemli rol oynamıştır. Futbolun kıta yönetimleri bu tarihler arasında kurulmuştur. Dünya kupası karşılaşmaları 1930, Avrupa Kupası 1955, Kupa Libertadores 1960'ta başlamıştır (Giluanotti veRobertson, 2004: 550; Öngören ve Karadoğan, 2002: 216).

Dördüncü olarak 1960'ların sonundan itibaren küyerelleşme daha yoğun akışlar ile şekillenmiştir. Uluslarötesi çalışan bilgi, sermaye ve meta sirkülasyonu kültürel tikelliğin ulusal olmayan formlarını inşa etmiştir. Uluslar veya kıtalar arasında çok az taktik ve estetik farklılık söz konusu iken; uluslar kendilerini başarılı rekabetlerde görelileştirmeye çabalamaktadır. Taraftar kültürleri lokallığın veya bir ulusun sunumunda önemli bir rol oynamaktadır. Yine de futbolun içinde daha kozmopolitan, kendini dünya vatandaşı olarak gören taraftar profiline rastlayabilmek de mümkün olabilmektedir (Giluanotti veRobertson, 2004: 550).

Robertson ve Giluanotti futbolun büyük ölçüde küresel-yerelleşmiş olduğu ve bu küyerelleşmenin de sporun küreselleşmesine ilişkin değerlendirmeler için en iyi anlayış olduğu kanaatini taşımaktadırlar (Ritzer, 2011: 289).

4.2. Evrensel-Tikel İlişkisi

Evrensel ve tikel (yerel) ilişkisi, yaşadığımız dönemin kültürel dönüşümünü anlamak ve adlandırmak adına önem arz etmektedir. Evrensel kurallar, yerel dinamiklerle bir şekilde ilişki kurmakta ve bu ilişkiyi devam ettirmektedirler. Futbol kültürü evrenseldir fakat bu evrenselliğin, tikelden tümüyle ilişkisiz olduğunu ileri sürmek mümkün görünmemektedir.

Futbol kültürünün temel dayanak noktası, evrensel ve tikelin ilişkisine dayalı olarak ortaya çıkmaktadır. Herhangi bir tikel sosyal sürecin, evrensel olanın aracılığıyla anlaşılması gerekmektedir. Küreselleşme, tüm özgüllüklerle bağlantı kurmaktadır. Bu yönüyle küreselleşme, belirli inançları, özellikleri, yerellikleri küresel alanda karşı karşıya getirmekte, evrensel alanda tanımlamaktadır. Sonuç olarak küreselleşme, yerelliklerle kategorik olarak karşıtlık içinde gibi gözükse de birbirleriyle iç içe geçmiş bir yapı sergilenmektedir (Giluanotti ve Robertson, 2004: 547)

Futboldaki karşılıklı bağımlılık, iki anahtar kavram aracılığıyla gelişmektedir. Bu kavramlardan ilki özgüncülüğün/tikelciliğin evrenselleşmesidir. Bu sayede tikel olan evrenselleşmekte, yeni benzersiz kimlikler, formlar ortaya çıkmaktadır. Örneğin modern ulusların ve kimliklerin ortaya çıkışı ile uluslararası ekonomik ve sosyal sistemin önemli oranda ilişkili olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda uluslararası futbol turnuvaları ya da diğer kültürel yarışmalarda bireylerden beklenen; bireylerin etnik kimliklerinin üzerinde bir milli takımın üyeleri olmalarıdır. Büyük uluslararası turnuvalarda binlerce insan, taraftar grubu takımlarını desteklemek için bir araya gelmektedirler. Bu birlikteliklerde her milletin kendine ait dansları, şarkıları, görsel şovları, kıyafetleri sergilenmektedir. Böylece küresel görecelik, küresel olan oyunu küyerele dönüştürmektedir (Giluanotti ve Robertson, 2004: 547). 2016 Avrupa Şampiyonası'nın dikkat çeken takımlarından biri olan İzlanda tikelin evrenselleşmesi sürecine önemli bir örnek teşkil etmektedir. İzlandalı taraftarların turnuva boyunca giderek sıklaşan aralıklarla alkışlama olarak tarif edilebilecek Balina Çağırma tezahüratı çok ilgi çekmiş ve hemen diğer takım taraftarları tarafından taklit edilen bir tezahürat olmuştur. Hatta böyle bir tezahüratın kendi kültürel taraftar kimlikleri ile uyumadığını düşünen bazı gruplar bu tezahürata karşı çıkmışlardır (www.haberler.com).

İkinci olarak ortaya çıkan sonuç birincinin tam tersidir. Evrenselin tikelleşmesi (yerelleşmesi) olarak adlandırılabilir bu durum, yerel olanı evrensele bağlamıştır. Bunu da ulusları belirli düzenlemelerle küresel bağın halkalarına ekleyerek gerçekleştirir. Örneğin uluslararası hukuki çatılar, dünya saat bölgeleri, takvimler bu bağlantıyı gerçekleştirmeye yönelik girişimlerdir (Robertson, 1999). Futbolda küresel yönetim biriminin başında FIFA yer almaktadır. Bunu takiben kıtasal yönetim organları, ulusal, bölgesel ve yerel dernekler, futbol kulüpleri bulunmaktadır. Özellikle futbol kulüpleri, uluslararası futbol yönetim organlarının temel ilke ve biçimlerini temsil etmektedirler. Bütün uluslar dünya futbol takvimine göre hareket etmektedirler. Her ülkenin standart ligleri bulunmaktadır. Bu ligler, FIFA'ya bağlıdır ve onun standartlarına göre hareket etmektedir (Giluanotti ve Robertson, 2004: 548; Ritzer, 2011: 287). Buna göre dünyaca ünlü Barcelona futbol kulübü de alt

liglerde oynayan herhangi bir kulüp de aynı kurallar ile muhatap olmaktadır. Bu kurallardan en önemlisi, Finansal Fair Play (FFP) olarak ifade edilen ve tüm kulüplerin gelir gider dengelerini sağlamayı amaçlayan kurallar bütünüdür. Bu kuralları karşılayamayan takımların uluslararası turnuva ve yarışmalara katılımı engellenmekte, bütçe sınırlandırılmaları ve transfer yasakları gibi yaptırımlar gündeme gelmektedir. Yerel olanın evrensele bağlanması, bu kural ve kaideler bütünüyle saptanmaktadır. Artık futbol kulüplerinin sahipleri veya başkanları değiştiğinde yeni atılımlar yapmaları oldukça kısıtlı bir hale gelmiştir. Gelirleri artırıcı formülleri zorlayan bu evrensel yapı, yerelde söz konusu gerekliliklere yönelik çözüm yollarının aranmasını gündeme getirmiştir.

Futbolda yerel ve küresel arasındaki kültürel değişimler tek yönlü değildir. Toplumlar, küresel kültürel içeriğin pasif alıcıları değildirler. Futbol aynı zamanda yerel kültürlerin, yeni tikel formalarını keşfetmesini de sağlamaktadır. Örneğin topluluk kulüpleri kurmak veya belirli oyun stilleri geliştirmek gibi. Yerel kültürlerin kültürel eylemler, kimlikler, ürünler ve topluluklar ile bağları zayıflamaktadır fakat bu zayıflama, yeni alanlar oluşturabilmektedir. Bireyler ve gruplar, anlamsız kültürel karışımlar meydana getirmek yerine, yeni alanlar oluşturmakta ve yerelleşmiş kültürel kimlik hissiyatları oluşturmaktadır. Örneğin Liverpool futbol kulübü ezeli rakibi olan Manchester United'a göre daha güçlü yerel bağlara işaret eden bir kültürel kimliğe sahipken, 1970'lerden sonra ulusal ve dünya çapındaki başarıları, bu özelliğinin değişmesini beraberinde getirmiştir. 1990'ların sonundan itibaren kulübün sahipliği iki Amerikalı girişimciye geçmiştir. Bir diğer örnek İrlanda milli takımındadır. İrlanda milli takımını oluşturan futbolcular, İrlanda vatandaşları ve İrlanda Diasporasının çocuklarından oluşmaktadır. İrlanda başbakanı bu durumu modern İrlanda olarak tanımlamaktadır (Giluanotti ve Robertson, 2009: 34).

Günümüzdeki tüketicilik, ulusal kimliklendirmenin farklı formlarını ön plana çıkarmaktadır. İngiltere'de Brezilya forması; Türkiye'de Fransız forması satılabilmektedir. Dünyanın farklı bölgelerinde örneğin Türkiye'de Arsenal takımının taraftarları bulunabilmektedir. Farklı sosyal gruplar, küresel oyunun içinde yerelin anlamını tartışmakta her grup yerelin anlamını kendi dünyasına göre yorumlamaktadır. İngiliz için Manchester United takımının yerelliği, Norveçli için yerellikten farklı anlamlar taşımaktadır.

4.3. Homojenleşme, Heterojenleşme, Melezleşme

Küreselleşme hakkında belki de en yaygın inanç kültürel özellikler ile pratiklerin birbirine yaklaşması olarak ortaya çıkmaktadır. Günlük hayattan örnek verilecek olursa, Singapur, St. Louis ya da Sao Paulo'daki bir alışveriş merkezi ya da bir otel birçok benzerlik taşıyabilmektedir. Dünyanın Coca Colalaşması ya da McDonaldlaşması gibi kavramsallaşmış terimler, küresel kültürün küresel ekonomiyi takip ettiği inancını yansıtmaktadır. Bu bağlamda homojenleşme, Batılılaşmayla daha da özde Amerikanlaşmayla aynı anlamda kullanılmaktadır. Bu bakış açısından, değişim mekanizmaları piyasa ekonomisi ile çok uluslu şirketlerin küresel stratejilerinin dünya çapında yaygınlaştırılması ile ilişkilendirilmektedir (Holton, 2013: 62).

Homojenleşme, Amerikanlaşma ve Batılaşma kavramlarıyla ele alınmaktadır. Homojenleşmede yüksek oranda tek yönlü, merkezden çevreye doğru asimetrik bir akış söz konusu olmaktadır (Giluanotti veRobertson, 2009: 39-40). Kültürel çakışma olarak adlandırdığı homojenleşme tezine göre, kültürler benzer küresel akıntılara tabidirler ve giderek daha fazla benzeşmektedirler. Buna göre dünya kültürleri giderek ya da en azından belli ölçülerde ve bazı bakımlardan benzer hale gelmektedirler. Küresel asimilasyon dünyadaki hâkim gruplar ve toplumlardan yana gelişmektedir. Egemen kültürün yaygınlaşması standart hale gelmiş kültürel modellere ve dünya çapında örgütsel eşbiçimciliğe yol açmıştır. Bunların hepsi giderek artan küresel homojenliğin “yumuşak” modelinin bir parçası haline gelmektedir (Ritzer, 2011).Örneğin Türkiye’de ve dünyanın birçok bölgesinde İngiltere liginin izlenmesi bu homojenleşmenin bir göstergesi olarak gündeme gelmektedir.Egemen kültürün yaygınlaşması olarak hakim grup ve toplumların kültürel çıktılarının daha fazla kabul görmeye başlaması futbol üzerinden okunabilir bir durumu arz etmektedir. Büyük turnuvaların (Dünya Kupası veya Avrupa Futbol Şampiyonası) tüm dünyada izleniyor olmasının yanı sıra bu turnuvalara katılan takım sayısının giderek arttırılıyor olması da futbol kültürünün dünyanın her yerine taşınmasına olanak sağlamaktadır.

Sermaye gibi dolaşım sınırları ortadan kaldırılmış futbolcuların “küresel” hareketi, “ulusal” futbol, ülkeye özgü futbol kimliği vb. tanımları da zorlamaya başlamıştır. Paranın küresel sınır tanımaması gibi, oyuncuların da ulusal sınırlardan kolayca geçmeleri, ulusal takım vurgusunu ve arayışını da zora sokmuştur (Kurt ve Atayman, 2008: 399). Geçmiş yıllarda yabancı futbolcu transferinin önünde oldukça ciddi engeller bulunmaktaydı. Yabancı futbolcu oynatma konusunda sayı sınırlamaları söz konusu olmaktadır. İktisadi anlamda “korumacılık” olarak bilinen anlayışa benzer bir anlayış daha ağır basmaktaydı. Bu konuda verilebilecek en biline ve en uç örneklerden biri ise 1960 yılında Brezilya hükümetinin, Pele’yi milli servet ilan ederek ülke dışında futbol oynamasına engel olması olarak gösterilebilmektedir. Ulus devletlerin çağdaş uygulamalarına bakıldığında ise bu tür korumacı nitelikteki engelleri büyük ölçüde yürürlükten kaldırmış ve daha liberal bir anlayışa yönelmişlerdir. Bu da, dünya genelinde oynanan futbolun giderek benzer hale gelmesine kaynaklık etmiştir.

Homojenleşmenin yanı sıra, heterojenleşmenin varlığına yönelik olarak da birçok görüş ve uygulama örnekleri ortaya çıkmış bulunmaktadır. Küresel kültüre; kutuplaşma yaklaşımı, çağdaş dünya ile ilgili birbiriyle ilişkili argümanlar ileri sürmüştür. Yaklaşımın sadeliği sayesinde birçok yorumcu bu konuda ikna edilebilmiştir. İleri sürülen kanıtlar da bu görüş ile tutarlılık sergilemektedir. Olayları homojenleşme yerine kutuplaşma üzerinden düşünüldüğünde birçok ilginç konu gündeme gelmektedir. Değinişmesi gereken hususlardan biri, Batılı küreselleşmenin kültürel dirençle karşılaşmış sınırlandırılmış olmasıdır. Az araştırılmış olan ikinci konu ise, bu direncin doğası ile ilgilidir. Bu direnç birçok çalışmada çoğu kez ileri sürüldüğü gibi, savaştan kabileler içindeki parçalı küresel kültüre hizmet eden bir çeşit anti-globalizm midir? Yoksa Huntington’un bir tür alternatif küreselleşme olarak gördüğü Batılı liberal demokrasiye meydan okuyan İslami-Konfüçyan eksen oluşumu mudur?

Ve tüm bu tartışmalar içinde Afro-sentrizm veya Panislamizm gibi kapsam bakımından küreselden az ulusaldan fazla olan hareketlerin nereye yerleştirilmesi gerektiği şeklindeki soru da gündemdeki yerini korumaktadır (Holton, 2013: 68).

Heterojenleşmenin futboldaki görünümü, Giluanotti ve Robertson’a (2009) göre hem çatışmayı hem de yaratıcı etkileşimi içinde barındırmaktadır.Bu anlamda heterojenleşme; yaratıcı etkileşim (creolization), yerlileşme (indigenization) veya yerelleşme (vernacularization) olarak ortaya çıkmaktadır. Yaratıcı etkileşim bir anlamda modern olanla yerel olanın etkileşimidir. Arjantin futbolu; Gine yerlilerinin futbol maçları fikstürünü takip eden günlere koyarak kaybeden takımlara yenmek için imkân tanımaları; Asya’daki futbol kültürü ve pratiklerinin (konsensüs, düzenlilik ve kibarlık) farklı olması; Güney Amerikalıların röveşata’yı bulmaları ve bunun Avrupalılar tarafından taklit edilmesi buna örnektir. Türk futbolda bu tür bir yaratıcı etkileşim olarak halı saha futbol kültüründen bahsedebilmek mümkündür. Dünyanın diğer bölgelerinde profesyonel olmayan oyuncular futbolu; çim saha, spor salonları (futsal) veya toprak sahalarda oynamaktadırlar. Türkiye de ise bir yaratıcı etkileşim sonucu halı sahaların çok geniş bir kabul gördüğü ve 16-50 yaş arası şehirli Türk erkeklerinin haftalık yaşam pratiklerinde halı sahada futbol oynamanın yeri olduğu söylenebilir (Kıvanç,2014:387). Halı saha kültürünün bu denli yaygın ve kabul edilmiş olması henüz Türk futbol kültüründe kendine has bir futbol oynama stiline evirilmemiştir. Buradan hareketle halı saha kültürünün oyunun oynanma biçimlerinde bir farklılık oluşturmaktan ziyade, oyununun oynanabilir hale gelmesini sağlayan araçlarda bir farklılık olarak göze çarpmaktadır.

Heterojenleşmenin bir diğer görünümü olarak yerlileşme kavramı, merkez-ilişkilerine daha kültürel politik açıdan bakmaktadır. Yerelleşme, genel kültürel formlarda ortaya çıkan yerelleşme söylemini ifade etmektedir. Örneğin Hintliler kriketi yerelleştirerek Hint milliyetinin bir amblemi haline dönüştürmüşlerdir. Batı Avrupalı etnik azınlıkların, Güney Avrupa ve Avustralya’da kurdukları futbol kulüplerinin milliyetçi ya da bölgeselci kimliklere sahip olması, yerlileşmeyi göstermesi açısından önem arz etmektedir. Türk futbol kültürü bağlamında değerlendirildiğinde,heterojenleşmenin farklı görünümleri olarak ifade edilen küreselleşme kavramlarından yerelleşme veya yerlileşme örneklerinin varlığından kısmi olarak bahsetmek mümkün olabilmektedir. Trabzon’un, Bursa’nın veya Ankara’nın yerel ve özgün tribün, taraftar ve futbol kültürleri söz konusudur fakat bu kültürler küresel dinamiklerin etkisinden çok yerel, bölgesel veya ulusal rekabet ortamında ortaya çıkmış ve genel olarak İstanbul kulüpleri ile belirli bir düzeyde tansiyon, karşıtlık ve rekabet taşıması ekseninde şekillenmiştir. Bu karşıtlık elbette Anadolu kulüpleri ve üç büyüklerin taraftar grupları, kültürleri arasında hiçbir şekilde benzerlik olmadığı anlamına gelmemelidir. Anadolu kulüpleri de önemli ölçüde büyüklerden etkilenmektedir. Ancak bu etki beraberinde çatışmayı da getirmektedir.

Homojenleşmenin bu denli yaygınlaştığı futbol endüstrisinde, heterojenleşme anlamında geleneksel bir futbol stiline sahip olmak, yalnız başına yeterli olmamaktadır. Benzer olmasa da farklı bir yerel futbol kültürü olarak

İspanya'nın Bask bölgesi temsilcisi Athletic Bilbao futbol takımı, özgün bir örnek teşkil etmektedir. Bir kural olarak sadece Bask bölgesi doğumlu oyuncuların takıma alındığı Athletic Bilbao, kendi futbol kimliğini ve kültürünü koruma çabasında olan bir futbol kulübü olma özelliğini taşımaktadır. Bu homojenleşen yapı içinde hem kendine has olma durumunu koruyan hem de yarışmacı niteliğini devam ettiren bir takım olması ilgi çekicidir. Elbette ki bütün takımların durumunun sadece bu süreçler ile açıklanması mümkün gözükmemektedir. En iyimser söylemle, söz konusu temellere dayalı olarak yapılan açıklamalar, eksik pek çok yön barındırmaktadır. Fakat bu, homojenleşme-heterojenleşme süreçlerinin günümüz futbolunun içinde bulunduğu durumu açıklamada payının olmayacağı anlamını taşımamaktadır.

Homojen-heterojen tartışmasını, bir başka yerel futbol kültürü olarak dikkat çeken Altınordu Futbol Kulübü üzerinden yapabilmek mümkündür. Son yıllarda Altınordu Futbol akademisinden çıkan oyuncuların Almanya ve İtalya gibi önemli liglere genç yaşlarda transfer yapmış olması (Çağlar Söyüncü, Freiburg ve Cengiz Ünder, Roma) bu kulüpteki yapılanmanın ve yürütülen uygulamaların homojenleşen küresel futbol kültüründe bir karşılığının olduğunu göstermektedir. Altınordu, aynı zamanda heterojenliğini koruyan bir futbol kulübü olarak da dikkat çekmektedir. Bu anlamda kulüp, iş yapma biçimlerini hem küresel standartlara uydurma çabasında hem de yerel ve kendine özgü olduğunu yitirmeme kaygısını taşımaktadır. Futbol altyapılarında yer alan öğrencilerine futbol eğitiminin yanında kültürel programlar, bahçecilik ve köy hayatı ile ilgili öğrenim süreçlerine de yer verilmesini, bu çabanın olumlu örnekleri olarak ifade edebilmek mümkündür (www.altinordu.org).

Heterojenleşmenin bir boyutu olarak ya da kendi başına müstakil bir kavram olarak melezleşme tezi, küreselleşme bağlamında gündeme gelen kavramlardan bir diğeridir. Melezleşme (hibritleşme) tezi, kültürlerarası değişim ve çeşitli kaynaklardan doğan kültürel unsurlar arasındaki ortaklığı merkeze almaktadır. Biyolojik hibritlerin farklı kaynaklardan genetik materyali bir araya getirilmesine benzer olarak hibrit sosyal pratikler de farklı kaynaklardan gelen kültürel unsurları birleştirmektedir. Homojenleşme ve kutuplaşmanın önemi kabul edilse bile, bu iki durum, küresel kültürü oluşturan karmaşık ve çok boyutlu unsurları açıklamada tümüyle yeterli görünmemektedir (Holton, 2013: 72). Bu perspektifte ağırlık noktası, süregelen küresel homojenleşmeye değil de heterojenleşmeye işaret eden yeni ve farklı melez biçimleri üretmek için çeşitli yerel gerçeklikler üzerinde yer alan küresel süreçlerin bütünleşmesine kaymaktadır. Melezleşme, pek çok farklı yerellikte artmasa da devam eden, yeni kültürel gerçeklikleri ortaya çıkaran derinlemesine yapılandırıcı bir süreç olması nedeniyle, küreselleşmedeki son derece olumlu hatta romantik görüşü ifade etmektedir (Ritzer, 2011: 272).

Futboldaki görünimleri açısından melezleşme zengin bir yapı sunmaktadır. Uluslararası büyük futbol kulüplerinin farklı ülkelerdeki taraftar gruplarının bir nevi melez futbol taraftarlığı ve kültürü ortaya koyduğunu ifade edebilmek mümkündür. Buna göre hayatında hiçbir zaman Arsenal futbol takımını Londra'da izlememiş olan bir Türk Arsenal taraftarı bir araya geldiği akranları ile beraber yeni ve melez

bir taraftar kültürünün oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Takımın kupalar kazanıp kazanmaması ile daha az ilgili olup, futbol kültürüne ve karizmatik oyuncularına daha fazla öykünmek gibi durumlarla daha sık karşılaşılacak bu tür melez futbol taraftarlığında asıl vurgu, yerel kültürden farklı olma isteğinden ileri gelmektedir.

Bir diğer melezleşme ise futbol kulüplerinin ritüelleri, pratikleri ve iş yapış şekillerini oluştururken kurdukları hibrit yapılar olarak belirginleşmektedir. Örneğin Fenerbahçe'nin iç saha maçlarında takımın sahaya çıkışı öncesi çalınan bir müzik ve yapılan karşılama ritüeli, tipik bir melezleşme örneği olarak ortaya çıkmaktadır. 1992 yapımı "Son Mohikan" isimli bir Hollywood filmi ile bilinirliği artan müzik parçasının çalınması ile taraftarların, atkılarını ileri geri sallayarak yaptıkları takım karşılama ritüelleri hem küresel hem de yerel öğeleri birlikte içermektedir. Bu hibrit yapı, taraftarların birlikte hareket ettikleri, güzelliği ile övündükleri ve stadyumdaki taraftarın katılımcı kimliğini geliştiren bir öge olarak dikkat çekmektedir. Futbol takımının veya kulübün kendine has ve özel olarak bestelenmiş farklı marşlar, ezgiler veya şarkılar varken küresel anlamda tanınırlığı olan müziğin, stat ritüelinde kullanılması, melezleşme örneği teşkil etmesi bakımından dikkat çekici bir nitelik taşımaktadır. Benzer bir örnek Eskişehirspor'un en çok bilinen marşlarından "Tükenmiş Nefeslere" marşdır. Marş İsviçreli pop grubu olan Kadobostany'nin "Walkingwitha Ghost" şarkısının bestesinden türetilmiş ve oldukça beğeni kazanmıştır. Bir diğer örnek ise yine Eskişehirspor'un resmi marşı olarak kabul edilen, her maç öncesi Bandoeses tarafından çalınan, İspanyol halk ezgisi olan "EspañaCañi" marşdır. İsviçreli bir grubun, İspanyol halk ezgisinin Türk taraftarları tarafından kabul edilip, takım marşolarak benimsenmesi, futbol kültürü açısından hem küreselleşmenin hem de melezleşmenin etkilerini göstermektedir.

5. Sonuç ve Tartışma

Küreselleşme, reddi mümkün olmayacak kadar hayatın her alanını etkileyen, dönüştüren bir süreç olarak gündem işgal etmektedir. Süreç olması münasebetiyle, belirli bir başlangıç ve sonunun belirlenebilmesi oldukça güç görünmektedir. Küreselleşme, her tür yaklaşımın, kendi tezlerini kabul ettirmeye yönelik veriler bulabildiği bir olgudur. Bu anlamda tek bir yaklaşımı baz almak yerine belli ölçülere riayet ederek, geniş kapsamda bir değerlendirme yapmak daha makul olmaktadır.

Küreselleşme, şüphesiz ekonominin önemli oranda etkili olduğu bir fenomendir fakat bu durum kültürel, siyasal boyutunun olmadığı anlamına gelmemektedir. Robertson'un da itirazı da işte tam bu noktada yükselmiş ve küreselleşmenin kültürel boyutunun ne kadar önemli olduğunu, yapmış olduğu bilimsel çalışmalarla kanıtlamıştır.

Futbol küreselleşmenin kültürel sonuçlarının en derinden ve yaygın olarak hissedildiği alanların başında gelmektedir. Dünyanın en büyük takımlarının uyması gereken kuralların aynısına son derece yerel, sınırlı mahalle takımlarının da uyması gerekmektedir. Bu durum küresel futbol kültürünün homojenliğinin derecesini göstermesi bakımından anlamlı bir gösterge niteliği taşımaktadır. Türkiye'de ve tüm dünyada futbol kulüpleri, taraftarlar, organizasyonlar ve iş yapma biçimleri küresel bir kültürün parçası olma yolunda

ilerlemektedir. Futbol artık sadece spor veya atletik başarının söz konusu olduğu bir alan olmaktan uzaklaşmaktadır. Küresel kurallar ve düzenlemeler ile futbol kulüpleri finansal ve yönetsel alanda da başarılı olmak durumundadır. Bu küresel etki sadece futbolun yöneticilerini değil, taraftar, izleyici veya destekleyicilerini de içine almaktadır. Öyle ki artık taraftarlık sadece maçları takip etmekle ve gönül bağına sahip olmakla elde edilmekten uzaklaşmaktadır. Artık küresel olarak kullanılan medya ve iletişim araçlarında söz konusu aidiyetin dışı vurulması ve belirli kulübe özge metaların satın alınması ile taraftarlığın küresel tüketici kültürüne ilişkin noktalarında da var olmak gerekmektedir. Böylelikle küreselleşme süreçlerinin futbol hem kendisini hem de tüm paydaşlarını belirli düzeyde etkilediği ve onlardan etkilenerek değişip dönüştüğü söylenebilir.

Küresel futbol kültürünün yerelle karşılaşması ve yeni formların ortaya çıkması ise bu durumun bir diğer boyutunu teşkil etmektedir. Evrensel-yerel karşılaşması ile ortaya çıkan yeni formların niteliğinde, karşılıklı olarak mutlak anlamda eşit bir etkiden söz etmek mümkün görünmemektedir. Fakat oluşan bu yeni formların karşılıklı etkileşim neticesinde meydana geldiğinin de görmezden gelinmemesi gerekmektedir.

Küreselleşmenin bu yeni boyutu, yereli dikkate almayı zorunlu kılmaktadır. Küresel olabilmek, yerel olan üzerine doğrudan bir baskı ve etki uygulamak yerine, daha sofistike, karmaşık, yereli de dikkate alan bir anlayış geliştirmek sayesinde gerçekleştirilebilmektedir. Günümüz küresel futbol kültürünün temelinde de bu karşılıklı ilişki yer almaktadır.

Kaynaklar

Adda, J. (2005), *Ekonominin Küreselleşmesi*. İstanbul: İletişim.

Akın, Y. (2004). *Gürbüz ve Yavuz Evlatlar: Erken Cumhuriyet'te Beden Terbiyesi ve Spor*. İstanbul: İletişim.

Akkaya, C. (2008). Küreselleşme Ve Futboldaki Dönüşüm. *ETHOS*, 1, 4, Syf. 1-14.

Andrews, D. L., Batts, C., & Silk, M. (2014). Sport, glocalization and the new Indian middle class. *International Journal of Cultural Studies*, 17(3), 259-276.

Atasoy, B., & Kuter, F. Ö. (2005). Küreselleşme ve Spor. *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, XVIII (1), 11-22.

Balcı, A. (2006), Roland Robertson Küreselleşme ve Kültür, *Bilgi Dergisi* pol.atilim.edu.tr, 02.01.2013

Bauman, Z. (2010), *Küreselleşme Toplumsal Sonuçları*. İstanbul: Ayrıntı.

Bayar, F. (2008), Küreselleşme Kavramı ve Küreselleşme Sürecinde Türkiye, *Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi*, mfa.gov.tr, 02.01.2013

Beck, U. (2000). What is Globalization?, Trans. Patrick Camiller. London: Polity.

Bodur, E. (2004), Küreselleşmenin Dini Alandaki Etkisi ve Ulus-Devlet, *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 4, sayfa: 9-26

Boniface, P. (2007). *Futbol ve küreselleşme*. Çev. İsmail Yerguz. İstanbul: Ntv

Cebeci, İ. (2011), Küreselleşme Yaklaşımları Kapsamında Küreselleşme Sürecinin Tarihsel Değerlendirmesi, *Sosyoloji Konferansları Dergisi*, Mustafa Erkal Özel Sayısı, Sayı 43, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Drori, G. S., Höllerer, M. A., & Walgenbach, P. (2014). Unpacking the globalization of organization: From term, to theory, to analysis. *European Journal of Cultural and Political Sociology*, 1(1), 85-99

Ekmekçi, A. Y., Ekmekçi, R., & İrmiş, A. (2013). Küreselleşme ve spor endüstrisi. *Pamukkale Journal of Sport Sciences*, 4(1), 91-117

Giddens, A. (2000), *Elimizden Kaçıp Giden Dünya*. Bursa: Alfa Yayınevi.

Giddens, A. (2012), *Sosyoloji*. İstanbul: Kırmızı.

Giulianotti, R., & Robertson, R. (2004). The globalization of football: a study in the globalization of the 'serious life'. *The British Journal of Sociology*, 55(4), 545-568.

Giulianotti, R., & Robertson, R. (2009). Culture: The Global Game, Cosmopolitanism and Americanization. R. Giulianotti ve R. Robertson (Ed.), *Globalization and Football*. (ss. 31-62). London: Sage.

Hardt, M. ve Negri, A (2001). İmparatorluk. Çev. Abdullah Yılmaz. İstanbul: Ayrıntı.

Holton, R. (2013). Küreselleşmenin kültürel sonuçları. *Sosyoloji Konferansları*, (47), 59-75.

Jijon, I. (2013). The globalization of time and space: Soccer and meaning in Chotavalley, Ecuador. *International Sociology*, 28(4), 373-390.

Kıvanç, Ü. (2014). Seyircinin Sahaya İnişi. R. Horak, W. Reiter, T. Bora (Ed.), *Futbol ve Kültürü Takımlar, Taraftarlar, Endüstri, Efsaneler* (ss. 387-402). İstanbul: İletişim.

Klein, N. (2002). No logo. Çev. Nalan Uysal. İstanbul: Bilgi

Kuper, S. (2014). Futbol asla sadece futbol değildir. çev. Sinan Gürtuna. İstanbul: İthaki yayınları

Kurt, M. ve Atayman, V. (2008). Futbolda (sporda) küreselleşme söylemiyle birlikte yeni bir örgütlenme arayışının düşündürdükleri. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 26, Syf. 397-402.

Öngören, H., & Karadoğan, E. (2002). Küresel tutku: futbol. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 14, Syf. 209-221.

Öngören, h., & karadoğan, e. (2002). Küresel tutku: futbol. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 14, 209-221

Özel, H. A. (2011), İktisadi Perspektiften Küreselleşme Kavramı ve Gelişimi, *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 2, Sayfa: 91-98

Özkan, Ö. D. (2011), Futbolun kültürü: spor mu, oyun mu, yoksa (hâlâ) afyon mu?. Bilgi University, *Periodical for Cultural Studies*, Vol. 2. Syf. 140-162

Ritzer, G. (2011). *Küresel dünya*. Çev. Melih Pekdemir. İstanbul: Ayrıntı.

Ritzer, G. ve Stepnisky, J. (2014). Sosyoloji kuramları. Çev. Himmet Hülür. 9. Baskı. Ankara: De ki

Robertson, R. (1999). *Küreselleşme: Toplum kuramı ve küresel kültür*. ev. Ü. Hüsrev Yolsal. İstanbul: Bilim ve Sanat.

Sen, H. (2013). Futbolun değişen yapısı üzerine sosyolojik bir analiz. *Sosyal Bilimler Dergisi*. 6/1. 88-106

Talimciler, A. (2008). Futbol değil iş: endüstriyel futbol. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 26, 89-114.

İnternet Kaynakları

<http://www.fifa.com/about-fifa/who-we-are/the-statutes.html> Erişim Tarihi: 01.01.2017

<https://www.haberler.com/tafaftarlar-moldova-macinda-balina-cagirma-9418748-haberi/>Erişim Tarihi: 05/06/2017.

<http://www.altinordu.org.tr/Haber/2831-3/YASAMIN-TAM-ICINDEYIZ>Erişim Tarihi: 08/06/2017

Müşteri Sadakatini Etkileyen Bir Araç Olarak Oyunlaştırma*

Kyial Baiturova¹, Selda Başaran Alagoz²

¹Necmettin Erbakan Üniversitesi, İşletme Bölümü, k.baiturova@gmail.com

²Necmettin Erbakan Üniversitesi, Ulaştırma ve Lojistik Yönetimi Bölümü, sbalagoz@konya.edu.tr

Özet

Oyunlaştırma, insanların ilgisini çekmek için keşfedilen ve pazarlamada firmalar tarafından sıklıkla kullanılmaya başlanan yeni bir araçtır. Oyun tasarımcıları uzun zaman içerisinde oyuncu psikolojisini dikkatle inceleyerek, oyuncuların katılımını arttırabilmek için hangi oyuncu tipinde hangi oyun unsurunun etkili olacağını belirlemektedirler. Sonuçta insanlar boş vakitlerinin büyük kısmını, bazen de uyku saatlerini bile oyunlara harcamaktadır. Bunun farkına varan pazarlamacılar oyun felsefesi ve oyun unsurlarını pazarlama amaçlarında kullanmaya başlamıştır.

Bugün sadece çocuklar değil, yetişkinler de yarışmayı, eğlenmeyi ve ödüllendirilmeyi istemektedirler. Bu nedenle firmalar, sadakat programları oluştururken ve halkla ilişkiler faaliyetlerini yürütürken oyunlaştırmanın önemini göz önünde bulundurmalarıdır. Oyunlaştırmanın firmalar açısından en büyük avantajlarından birisi, kendi kullanıcılarını referans göstererek diğer kullanıcılara ve potansiyel hedef kitleye ulaşabilmeleridir. Özellikle birçok pazar bölümüne ulaşabilmek için farklı tüketicilere içerik ve kurgu bakımından uyumlu hale getirildiğinde önemli bir geri dönüş sağlanabilmektedir.

Bu çalışmanın amacı; oyunlaştırmanın müşteri sadakatini arttırmada etkili olup olmadığını incelemektir. Araştırma, Kırgızistan'da başarılı firmalardan biri olan ve oyunlaştırma unsurlarını sıklıkla kullanan 'Beeline' GSM operatörü üzerinde yapılmıştır. Online ankete bu firmanın 352 müşterisi dâhil edilmiştir. Araştırmada müşterilerin karşılaştıkları oyunlaştırmaya verdikleri tepki ve firmaya olan bağlılıklarını nasıl etkilediği çeşitli analizlerle test edilmiştir. Sonuçta oyunlaştırma aracılığıyla özel müşteri olmak isteği ve oyunlaştırma aktivitelerinin eğlenceli olması faktörünün müşteri sadakatini üzerinde anlamlı ve pozitif etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Oyunlaştırma, Sosyal Medyada Oyunlaştırma, Müşteri Sadakatini.

Gamification As A Tool That Influences Customer Loyalty

Abstract

Gamification is a new tool that was created to attract people's attention. You can see that this tool is increasingly used by successful companies. To achieve high interest of players, creators of computer games studied their psychology for a long time. The purpose was to determine which game elements will be effective for a particular type of player. Obviously, many creators of these games have succeeded. People spend most of their rest time for playing games, sometimes even forgetting about sleep. Marketers who noticed this trend, began to use the philosophy of the game and its elements for marketing purposes.

Today, not only children, but also adults want to compete, have fun and be rewarded. For this reason, companies should take into account the importance of gamification in loyalty programs and public relations activities. In terms of companies, one of the biggest advantages of gamification is that they can reach other users and potential target groups by referring their own users. Especially it is possible to achieve a significant return in achieving many market segments, if for different consumers there is a harmony between content and fiction.

The goal of this research is to find out whether gamification is effective in increasing customer loyalty. The research was conducted in the format of an online questionnaire. Respondents were 352 clients of one of the largest companies in Kyrgyzstan "Beeline", which successfully introduces gamification for marketing purposes. The research using various analyzes of SPSS revealed to how customers react to the gamification and whether this tool affects the loyalty to the company. As a result of this survey, it was found that the desire to be a VIP client through gamification and the entertaining nature of gamification have a positive effect on customer loyalty.

Keywords: Gamification, Gamification in Social Media, Customer Loyalty.

* Bu çalışma daha önce "International Conference on Global Competition and Innovation" kongresinde özet bildiri olarak sunulmuştur.

1. Giriş

Teknolojinin gelişmesi ile rekabetin güçlendiği ve ürünlerin oldukça farklılaştığı bu zamanda müşterilerin ihtiyaçlarını karşılayarak, sadakatini arttırmak gerçekten zor bir hale gelmiştir. Pazarlamacılar müşterilerin ilgilerini kendilerine çekebilmek için yeni yollar bulmaya çalışmaktadır. Bunlardan birisi de oyun teknolojilerinin oyun dışı alanlara eklenerek bir pazarlama enstrümanı olarak kullanıldığı oyunlaştırmadır.

Çoğu firmalar oyunlaştırmayı iç ve dış müşterilerin sadakatini ya da marka bilinirliğini arttırmak için uygularken, bazı firmalar ise, özellikle dijital ortamlara yakın olan yeni neslin davranışlarını değiştirmek için kullanmaktadır. Oyunlaştırma birçok tüketicinin ilgisini çekebilen önemli bir araçtır. Bundan dolayı dünyadaki

başarılı firmalar oyunlaştırma sürecinin uzun süre etkili olacağını düşünerek, bu pazarlama aracını kendi organizasyonlarında uygulayabilme imkânlarını değerlendirmektedirler. Kişinin markayla kurduğu derin duygusal bağ, yüksek düzeyde aktif katılım ve uzun süren bir ilişki olarak da tanımlanabilen oyunlaştırmanın temelinde, yarışma, hedefleme, başarıma, ödüllendirme, puanlama, seviyelendirme ve benzeri insan motivasyonunu arttıran unsurlar bulunmaktadır.

M2 Research Derneğine göre, on yıllık süre içerisinde sadece Amerikan şirketlerinin oyunlaştırma teknolojilerine yapmayı planladıkları yatırımların miktarının yıllık yaklaşık 3 milyar dolar olması beklenmektedir. 2010 yılına kadar 'oyunlaştırma' teriminin Google Trends'te hiç olmadığı dikkate alınır, bu kavramın gelişme hızı daha kolay fark edilebilir (Zichermann ve Linder, 2014: 6).

Bu konuda gelişmiş ülkelerde yapılan araştırmalara bakıldığında; Lucassen ve Jansen (2014)'in araştırmasına göre oyunlaştırma çoğunlukla müşteri katılımını arttırmak için kullanılmıştır. Hamari ve Koivisto'nun (2015) yaptıkları çalışmanın sonuçlarına göre ise, oyunlaştırmaya karşı tutumlar müşterin satın alma ve kullanımını devam etmeyi etkilemektedir. Bittner ve Shipper (2014)'e göre oyunlaştırma, her durumda etkili olmayabilir, ancak hedef kitlesi gençler olan ürünler için faydalı olabilir. Bu çalışmaların yapıldığı ülkelere kıyasla Kırgızistan'da oyunlaştırma, pazarlama aracı olarak henüz yenidir. Başarılı bir firmanın örneğinde günümüzde Kırgızistan pazarında oyunlaştırmının ne kadar etkili olduğu incelenmiştir. Dolayısıyla bu araştırmanın hem akademisyenler hem de Kırgızistan'daki iş dünyası için katkı sağlaması beklenmektedir.

2. Oyunlaştırma Kavramı

Oyunlaştırma («Gamification») kavramı önceden de kullanılmasına rağmen 2010 yılında yaygınlaşmaya başlamıştır. En çok kabul gören tanımlar aşağıda verilmiştir:

- Oyunlaştırma, kullanıcının deneyimini ve katılımını arttırmak amacı ile oyun unsurlarının oyun dışı alanlarda kullanılmasıdır (Deterding ark, 2011: 2).
- Oyunlaştırma, oyun unsurlarının ve oyun mekaniklerin oyun olmayan alanlarda kullanılmasıdır (Werbach ve Hunter, 2015: 20).
- Oyunlaştırma, oyun endüstrisinden puanlar, rozetler, seviyeler gibi oyun unsurlarını alarak bunları gerçek hayatta birleştirmektir. Sadakat programları ve oyun mekaniklerin en iyi karması ile kullanıcıları motive etme sürecidir (Zichermann ve Linder, 2014: 6).
- Oyunlaştırma, kullanıcı için değer yaratmak amacıyla oyun deneyimi ile beraber bir hizmet geliştirme sürecidir (Huotari ve Hamari, 2012: 19).
- Oyunlaştırma, oyun kavramının bir eylem olarak değil daha çok oyun felsefesi ve bu felsefeyi oluşturan unsurların oyun bağlamı dışında kullanılma biçimidir (Bozkurt ve Genç-Kumtepe, 2014: 148).

Belirtilen tanımlar incelendiğinde oyunlaştırmının kullanıcıların ilgisini artırarak, sadakat ve güdülenmesini etkilemek amacıyla kullanıldığı ve oyun dışı alanlarda da uygulandığı görülmektedir.

3. Oyunlaştırma Unsurları

Oyunlaştırma tasarımı, belirlenen amaca uygun bir şekilde oyunlaştırma unsurlarının bir araya getirilmesi ve koordine edilmesidir. Werbach ve Hunter (2015) «For The Win: How Game Thinking Can Revolutionize Your Business» adlı kitabında oyunlaştırma unsurlarını dinamikler, mekanizmalar ve bileşenler olarak ayırmıştır:

- *Dinamikler*, kontrol edilmesi gereken, ama oyuna doğrudan tanıtılmayan unsurlardır. Örneğin; hikayeleştirme, ilerleme, kısıtlamalar, duygular, ilişkiler.
- *Mekanizmalar*, faaliyetlere yön veren ve kullanıcıların ilgisini arttıran temel süreçlerdir. Bunlar; mücadele, iş birliği, rekabet, geri bildirim, kaynak edinimi, ödüller, sıra, kazanım durum.
- *Bileşenler*, oyuncu ile etkileşime giren unsurlardır. Bunlar; kazanımlar, puanlar, rozetler, lider tablosu, seviyeler, takımlar, sanal eşyalar, içeriğe ulaşma,

koleksiyonlar, macera, hediye, zorlu mücadeleler, sosyal grafikler.

El-Khuffash'ın (2013) yaptığı araştırmaya göre, en yaygın kullanılan unsur puandır. Araştırmaya katılan şirketlerin %84 oyunlaştırma sürecinde puanları kullandıklarını belirtmişlerdir. Sonra sırayla mücadeleler, rozetler, liderlik tabloları, ödüller gelmektedir. Tabi ki bunlar oyunlaştırmının önemli unsurlarıdır. Ancak oyunlaştırma sadece bu elementlerin herhangi bir işe eklenmesi değildir. Oyunlaştırma kullanıcı davranışlarının analiz edilmesini, sonuçta beklenen davranışların net olarak belirlenmesini ve kullanıcıların bu davranışa doğru yönlendirilmesini, yani tasarımın dikkatle incelenmesini gerektirmektedir (Werbach ve Hunter, 2015: 80).

Lucassen ve Jansen (2014) yaptıkları çalışmada oyunlaştırma unsurlarını pazarlama amaçları ile eşleştirmişlerdir. Sonuçlara göre oyunlaştırma unsurlarının çoğunluğu müşteri katılımını arttırmak için kullanılmıştır. Marka sadakati ile eşleştirilen promosyon ve çekilişlerin ise marka farkındalığı yaratmak için kullanıldığı belirlenmiştir. Önceden de belirtildiği gibi, oyunlaştırma unsurlarının müşteri davranışlarına ve belirtilen amaca göre seçilerek oyunlaştırma sürecine eklenmeleri gerekmektedir.

4. D6 Oyunlaştırma Modeli

Başarılı bir oyunlaştırma gerçekleştirebilmek için sistematik ve iyi yapılandırılmış bir tasarım sürecine ihtiyaç duyulmaktadır. Kullanıcıyı oyun projesinin merkezine yerleştirmek önemlidir. Nicholson'a (2012) göre anlamlı oyunlaştırma, kullanıcı merkezli oyun tasarım öğelerinin oyun dışı içeriklerle bütünleştirilmesidir. Kullanıcı merkezli tasarıma odaklanmanın faydaları ise tasarımcıların anlamsız veya zararlı olabilecek oyunlardan kaçınmasını sağlamaya yardımcı olabilir. Böylece her karar sırasında "Bu, kullanıcıya nasıl bir yarar sağlıyor?" sorusu sorulmalıdır.

Oyunlaştırma tasarımı yapılırken D6 Modeli esas alınmaktadır (Werbach ve Hunter, 2015: 64-74):

1. *İş amaçlarının tanımlanması (Define business objectives)*. Şirketin misyonu söz konusu değildir, oyunlaştırmının hangi amaç doğrultusunda yapılacağı önemlidir. Amaç net bir şekilde belirlenmemişse, çok iyi tasarlanan oyunlaştırma da başarısız olacaktır.

2. *Hedef davranışların betimlenmesi (Delineate target behaviors)*. Oyunlaştırma sürecinin sonucunda belirlenen kazanımlara ulaşmak için kullanıcıların hangi davranışları göstermesi gerektiği tespit edilmelidir. Örneğin, kullanıcıların sitede kayıt yapması, forumda yorum bırakması, şirket hakkındaki bilgileri Twitter hesabında paylaşması, check-in yapması.

3. *Oyuncuların tanımlanması (Describe your players)*. Bir sonraki aşama oyuncuların tanımlanmasıdır. Bartle oyuncuları 4'e ayırmıştır (Bartle, 1996: 8-9):

- *Başarıncılar (Achievers)*, sadece hedeflere ulaşmaya veya kazanmaya değil aynı zamanda iyi performans göstererek ödülleri kazanmaya odaklanan oyunculardır.
- *Sosyalleşenler (Socializers)*, diğer oyuncularla etkileşim içinde olmaya odaklanan oyunculardır. En yaygın olan oyuncu tipidir.

- Kaşifler (Explorers), oyunun kendisine odaklanan oyunculardır. Oyundaki tüm alanları keşfetmekten ve özellikle gizli alanları bulmaktan mutlu olurlar.
- Katiller (Killers), genellikle diğer oyunculara karşı bir mücadele içerisinde olan ve başarılarını sergilemeyi seven oyuncu tipidir. Oyunu kazanmanın yanı sıra oyunu kaybeden birilerini görmek isterler.

Kullanıcıların karakterlerini öğrendikten sonra onları gerçekten motive edecek unsurları daha kolay seçmek mümkündür. Oyuncu tipinin doğru belirlenmesi oyunlaştırmanın etkili olup olmamasını doğrudan etkileyecektir.

4. Aktivite döngülerinin tasarlanması (Devise activity cycles). Oyunlaştırma tasarımında iki tür etkinlik döngüsü kullanılmaktadır. Bunlar:

- Bağlılık döngüsü, oyunlaştırma sürecinde oyuncunun ne yaptığında ne olacağını, yani sistemin ona nasıl cevap vereceğini tanımlamaktadır (Tunga ve İnceoğlu, 2016: 276);
- İlerleme basamakları, oyunlaştırmanın genel akışının belirlenmesidir (Werbach ve Hunter, 2015: 72).

5. Eğlencenin Tasarlanması (Don't forget fun). Oyunlaştırma tasarımını yaparken sürecin kullanıcılar için eğlenceli olması gerektiğini unutmamalıdır. Bunun dışında uygulanacak alanı da dikkatle almak gerekir (Tunga ve İnceoğlu, 2016: 271). Örneğin; insanların sağlık sorunları gibi zor durumda iken yaptıkları satın almalar sırasında oyunlaştırmaya gidilemez.

6. Uygun araçların kullanılır hale getirilmesi (Deploy the appropriate tools). Son aşamada belirlenen amaç ve oyuncu tiplerine uygun oyun dinamik ve mekanizmaları oyunlaştırma sürecine dâhil edilerek oyunlaştırma tasarımı gerçekleştirilir.

5. Oyunlaştırmanın Uygulanması

Oyunlaştırmanın uygulanması dâhili, harici ve davranış değişikliği olmak üzere üçe ayrılmaktadır:

1. Dâhili Oyunlaştırma, firmanın iç müşterilerine yönelik yaptığı oyunlaştırma türüdür (Werbach ve Hunter, 2015: 16). Firma, oyun mekanizmalarını iş sürecine ekleyerek ve oyun atmosferini oluşturarak, çalışanların katılımını, işlerin istekli yapılmasını, iş tatmininin artmasını sağlayabilir. Gün geçtikçe büyük firmalar oyunlaştırmayı iş sürecinin tüm alanlarında sıklıkla uygulamaya çalışmaktadırlar (Markeeva, 2015: 183-186).

- *İşe alım ve adaptasyon aracı olarak oyunlaştırma.* Örneğin, IKEA firması adayların boş pozisyona uygunluğunu, beceri ve profesyonel bilgilerini kontrol etmek için oyun mekaniklerini içeren testleri kullanmaktadır.
- *Çalışanların motivasyon aracı olarak oyunlaştırma.* Rusya'da Alfa Bank çalışanları için «Alfatown» adlı oyun kurulmuştur. Sanal eşyaları satın alabilmek için çalışanlar banka hizmetlerinin satış hacmini artırarak puanları toplamaktadırlar. Böylece Alfa Bank hem rutin işlere eğlence eklemiş hem de iş performansını arttırmıştır.
- *Eğitim programlarının etkinliğini arttıran bir araç olarak oyunlaştırma.* Örneğin, «Proplex» firması satış bölümündeki çalışanların müşteriler ile diyalog kurabilme yeteneklerini geliştirmek için dijital oyun şeklinde bir

uygulama yapmıştır. En çok puan alanlar için hediye sertifikası verilmiştir.

- *Çalışanların iş sürecine katılımlarını sağlayan araç olarak oyunlaştırma.* Microsoft, yeni yazılımları lansmanları yapılmadan önce bir dizi teste tabi tutması gerekmekte ve bu test, zaten meşgul olan çalışanların iş yükünü olumsuz etkilemekteydi. Microsoft kendi sisteminde çalışanların isimlerini yayınlayarak her birine bir gelişim seti atamıştır. İndirme, yükleme, testi belirlenen sürelerde çalıştırma vb. gelişim setlerinde, görevlerin tamamlanma durumlarını gösteren ve en çok geri dönüşü sağlayan çalışanlar için bir lider tablosu oluşturarak, böylece oyunlaştırma aracılığı ile test süreçleri eğlenceli bir yarışma haline dönüştürülmüştür (<http://www.dijitalajanslar.com>).

İşgücü pazarında gün geçtikçe payı artan genç uzmanların çoğunluğu bilgisayar ve internet gibi teknolojilerinin yanı sıra dijital oyunlarla büyüyen G-nesline aittir. Bundan dolayı işverenlerin önemli sorunlarının birisi G-nesline ait çalışanların katılımını sağlamaktır. Oyunlaştırma, bu sorun için çözüm sunmaktadır. Ancak iş sürecinde oyunlaştırma uygulanırken, çalışanların kendine doğru manipülasyon hareketlerini hissetmemesi gerekmektedir. Çalışanların firmanın amaçlarına karşı gelmeyen kişisel amaçlara ulaşmalarına da fırsat verilmelidir (Burke, 2012: 3).

2. Harici Oyunlaştırma, firmanın dış müşterilerine yönelik yaptığı oyunlaştırmadır. Firma ile müşteri arasındaki ilişkiyi geliştirmek, sadakati güçlendirmek, etkileşimi arttırmak ve sonucunda yüksek kar elde etmek için harici oyunlaştırma kullanılır (Werbach ve Hunter, 2015: 17).

- *Tutundurma aracı olarak oyunlaştırma.* Tüketicilere yöneliktir. Başarılı örneklerin birisi, Nike firmasının «Nike+» mobil uygulamasıdır. Kullanıcılara koşu skorlarını uygulamadan takip ederek, arkadaşlarıyla oyun üzerinden yarışma imkânı tanımaktadır. Uygulamalar içerisinde başarılı olanlar için, Nike rozetlerle ödüller ve yeni hedefler belirlenmektedir. Uygulamayı indirenlerin sayısının artmasıyla beraber ayakkabıların tüketimi de artmıştır (Şahin, 2016: 109).
- *Sadakat programlarının aracı olarak oyunlaştırma.* Foursquare kullanıcıları check-in yaptığı yerlerin özelliklerine veya check-in yapma sıklığına göre «Foursquare badges» bölümünde rozetler kazanabiliyorlar ve bu sosyal ağdaki rütbelerini yükseltebiliyorlar.

3. Davranış Değişikliği, topluma yararlı alışkanlıkları kazandırmak için uygulanan oyunlaştırma türüdür (Werbach ve Hunter, 2015: 17).

El-Khuffash'ın (2013) yaptığı araştırmanın sonuçlarına göre oyunlaştırma uygulamalarının %54,4'ü müşterilerin davranışını değiştirmeye odaklanmaktadır, harici ve dâhili oyunlaştırmaların ise sırayla %25,3 ve %20,3 oranında olduğu belirlenmiştir.

2009 yılının en popüler viral videoların biri «Piano Stairs» çalışması idi. Stockholm'deki bir metro istasyonunun merdiven basamakları piyano tuşlarına dönüştürülmüştür. Obezite sorununa dikkat çekme amacı taşıyan uygulamanın sonucunda, insanların %66'sı, yürüyen merdiven ya da asansör yerine normal merdivenleri tercih etmiştir (<http://www.dijitalajanslar.com>).

Oyunlaştırma müşteri ve çalışanlara yönelik etkili enstrümanların setini sunmaktadır. Firmalar tarafından en yaygın yapılan hata, sadece dış müşterilere odaklanan oyunlaştırma politikasını kullanmalarıdır. Tabi kısa zaman için müşterilerin memnuniyetini arttırıp iyi ilişkiler kurabilirler, ancak uzun zaman perspektifinden bakarsak firma çalışanlarına özen göstermiyorsa, sunulan hizmet kalitesinin düşük olduğundan dolayı müşterilerin sadakati azalacak ya da tamamen yok olacaktır (Moise, 2013: 29).

Oyunlaştırma, çevredeki diğer insanların görüşlerinin ve tavsiyelerinin etkisini azaltabilir. İç motivasyon ve algılanan yararlılık uyarılırsa, tüketici gerçekten ürünün tadını çıkarabilir ve başkalarından gelen olumsuz tavsiyelerden daha az etkilenir (Bittner ve Shipper, 2014: 398).

Oyunlaştırma pasta kreması, firma ise pasta olarak düşünülürse, pasta lezzetli olmadığında, kreması ne kadar tatlı olursa olsun problem çözülemeyecek ve müşteriler bir parça daha istemeyeceklerdir. Bu durumda hem pastanın hem de kremasının kalitesine dikkat etmek gerekmektedir (Zichermann ve Linder, 2014: 23).

Oyunlaştırmaların sadece ilgi çeken rozetler, yeni seviyeler ve liderlik tablosu olmadığını anlamak gerekir. Oyunlaştırma, oyun sistemini dikkate alarak, firmanın iş amaçları ve kullanıcıların potansiyeli ile yakın ilişki kurarak, kullanıcıların davranışını etkileme yeteneğidir. Özellikle yeni neslin düşüncesini etkileyebilenönemli bir araçtır.

6. Metodoloji

6.1. Çalışmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, sosyal medya hesaplarında uygulanan oyunlaştırmaların müşterilerin sadakati üzerindeki etkisini Kırgızistan'daki "Beeline" GSM operatörü özelinde incelemektir. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Müşteriler hangi amaçla sosyal medyadaki yarışmalara katılmaktadır?

2. Katılımcıların demografik özelliklerine göre oyunlaştırmaya verdiği tepkiler farklılık gösteriyor mu?

3. Katılımcıların karşılaştıkları oyunlaştırma firmaya olan sadakati nasıl etkilemektedir?

6.2. Yöntem

Araştırma, Kırgızistan'da başarılı firmalardan birisi olan ve oyunlaştırma unsurlarını sıklıkla kullanan 'Beeline' GSM operatörü üzerinde yapıldı. Çalışmanın evrenini Beeline firmasının sosyal medya hesaplarındaki yarışmalara katılan internet kullanıcıları oluşturmaktadır. Örneklem yöntemi olarak olasılıklı olmayan örneklem alma türlerinden kolayda örneklem yöntemi seçilmiştir.

Veri toplama yöntemi olarak online anket kullanılmıştır. Anketin ilk bölümünde katılımcıların demografik özellikleri ile ilgili sorular yer almaktadır. İkinci bölümde ise katılımcıların sosyal medyadaki yarışmalara yönelik davranışını belirlemek amacıyla Conaway ve Garay'ın 'Competition and fun' ve 'Relationship and reward' ölçekleri, Hamari ve Koivisto'nun 'Oyunlaştırmaya karşı tutum' ölçeği kullanılmıştır. Üçüncü bölümde müşterilerin sadakat düzeyini belirlemek için Anderson ve Srinisivan (2003)'ün çalışmasında yer alan ölçek kullanılmıştır.

Kullanılan ölçekler 5'li Likert tipi ölçeklerdir (1-Hiç Katılmıyorum, 5-Tamamen Katılıyorum).

Beeline firmasının sosyal medya hesaplarındaki yarışmalara katılan internet kullanıcılarına özel mesaj gönderilerek katılım sağlanmıştır. 352 kişiden toplanan anket verileri SPSS 21 programı ile analiz edilmiştir. Araştırma hipotezleri aşağıdaki şekilde oluşturulmuştur:

H₁: Oyunlaştırmaya karşı tutumun müşteri sadakati üzerinde pozitif yönde etkisi vardır.

H₂: Oyunlaştırma aracılığı ile özel müşteri olmak isteğinin müşteri sadakati üzerinde pozitif yönde etkisi vardır.

H₃: Oyunlaştırma aktivitelerinin eğlenceli olmasının müşteri sadakati üzerinde pozitif yönde etkisi vardır.

H₄: Oyunlaştırmaya karşı tutumları bakımından katılımcıların cinsiyet grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.

H₅: Oyunlaştırma aracılığıyla özel müşteri olmak isteği bakımından katılımcıların cinsiyet grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.

H₆: Oyunlaştırma aktivitelerinin eğlenceli olması bakımından katılımcıların cinsiyet grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.

H₇: Oyunlaştırmaya karşı tutumları bakımından katılımcıların yaş grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.

H₈: Oyunlaştırma aracılığıyla özel müşteri olmak isteği bakımından katılımcıların yaş grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.

H₉: Oyunlaştırma aktivitelerinin eğlenceli olması bakımından katılımcıların yaş grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.

H₁₀: Oyunlaştırmaya karşı tutumları bakımından katılımcıların eğitim düzeyi grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.

H₁₁: Oyunlaştırma aracılığıyla özel müşteri olmak isteği bakımından katılımcıların eğitim düzeyi grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.

H₁₂: Oyunlaştırma aktivitelerinin eğlenceli olması bakımından katılımcıların eğitim düzeyi grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.

H₁₃: Oyunlaştırmaya karşı tutumları bakımından katılımcıların gelir düzeyi grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.

H₁₄: Oyunlaştırma aracılığıyla özel müşteri olmak isteği bakımından katılımcıların gelir düzeyi grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.

H₁₅: Oyunlaştırma aktivitelerinin eğlenceli olması bakımından katılımcıların gelir düzeyi grupları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.

6.3. Bulgular ve Yorum

Katılımcıların demografik özellikleri Tablo 1'de özetlenmiştir.

Örneklemin %55,7'si (196 kişi) kadın, %44,3'ü (156 kişi) ise erkeklerden oluşmaktadır. Yaşa göre ise en büyük kısmı 21-26 yaş aralığındaki katılımcılar oluşturmaktadır (%59,7).

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

Parametreler		Frekans	%	Parametreler		Frekans	%
Cinsiyet	Kadın	196	55,7	Eğitim Durumu	Lise	47	13,3
	Erkek	156	44,3		Lisans öğrencisi	108	30,7
					Lisans mezunu ve üzeri	197	56,0
Yaş	20 ve altı	58	16,5	Ailenin aylık ortalama geliri	150\$ ve altı	59	16,8
	21-26	210	59,7		151-400\$	163	46,3
	27-32	62	17,6		401-700\$	86	24,4
	33 ve üzeri	22	6,3		701\$ ve üzeri	44	12,5

Eğitim düzeyi açısından ise örneklemin %56'lık (197 kişi) lisans mezunları, %30,7'lik (108 kişi) kısmı ise lisans öğrencileri, kalan %13,3 (47 kişi) kısmı ise lise mezunları oluşturmaktadır. Örneklemin %46,3'ü ailesinin aylık ortalama gelirini 151-400\$ arasında olduğunu belirtmiştir.

Katılımcıların sosyal medya kullanımı ve bu sosyal medyadaki aktivitelere katılmaları ile ilgili bilgiler Tablo 2'de gösterilmektedir.

Tablo 2. Sosyal Medya Kullanımı İle İlgili Genel Bilgiler

Parametreler	Seçenekler	Frekans	%
Sosyal Medya Kullanımı	Facebook	339	44,1
	Instagram	280	36,5
	Vkontakte	149	19,4
	Toplam	768	100,0
Sosyal Medyadaki Aktivitelere Katılma Sıklığı	Nadiren	146	41,5
	Bazen	137	38,9
	Sıkça	57	16,2
	Çok sık	12	3,4
	Toplam	352	100,0
Sosyal Medyadaki Yarışmalarda Ödül Kazanma	Kazandım	140	39,8
	Kazanmadım	212	60,2
	Toplam	352	100,0
Sosyal Medya Yarışmalarına Katılma Nedeni	Boş vakti doldurma	53	15,1
	Katılımdan zevk alma	35	9,9
	Yarışmaların eğlenceli olması	82	23,3
	Firma ve ürünleri hakkında bilgi edinme	43	12,2
	Ödülleri kazanma	139	39,5
	Toplam	352	100,0
Beeline Firmasının Hizmetlerini Satın Alma	Evet	314	89,2
	Hayır	38	10,8
	Toplam	352	100,0

Beeline firmasının hesaplarının bulunduğu 3 sosyal medyanın arasından Facebook en çok kullanıldığı tespit edilmiştir (%44,1), ikinci sırada ise Instagram yer almaktadır. Katılımcıların %41,5'i sosyal medyadaki aktivitelere nadiren katıldıklarını, %38,9'u ise bazen katıldıklarını, %16,2'si sıkça katıldıklarını belirtmişlerdir. Katılımcıların çoğunluğunun bu tür yarışmalarda herhangi bir ödül kazanmadığı (%60,2), ancak %39,8'i oluşturan 140 kişinin ödül kazandığı tespit edilmiştir. 139 kişinin (%39,5) bu tür yarışmalara katılma nedeni ödülleri kazanma ise, 82 kişinin katılma nedeni yarışmaların eğlenceli olmasıdır. Katılımcıların çoğunluğu (%89,2) Beeline GSM operatörünün hizmetlerini kullanmaktadır. %10,8'i ise

firmanın oyunlaştırma aktivitelerine katılsa bile onun hizmetlerini kullanmamaktadır.

Anket formunda yer alan ölçeklerin güvenilirliğinin değerlendirilmesinde Cronbach Alpha katsayısından yararlanılmıştır (Tablo 3). Güvenirlik katsayısına ilişkin ölçüt değerleri aşağıdaki gibidir (Özdamar, 2002: 673).

- $0,00 \leq \alpha \leq 0,40$: Ölçek güvenilir değildir
- $0,40 \leq \alpha \leq 0,60$: Ölçek düşük güvenilirliktedir.
- $0,60 \leq \alpha \leq 0,80$: Ölçek oldukça güvenilirliktedir.
- $0,80 \leq \alpha \leq 1,00$: Ölçek yüksek derecede güvenilirliktedir.

Tablo 3. Güvenilirlik Analizi

Faktörler	Madde Sayısı	Cronbach Alpha
1. Oyunlaştırmaya Karşı Tutum	5	0,856
2. Özel Müşteri Olmak İsteği	4	0,798
3. Oyunlaştırma Aktivitelerinin Eğlenceli Olması	4	0,774
4. Müşteri Sadakati	13	0,852

Çalışmada kullanılan ‘Oyunlaştıma aktivitelerinin eğlenceli olması’ ölçeğinin Cronbach Alpha katsayısı 0,774; ‘Özel müşteri olmak isteği’ ölçeğinin Cronbach Alpha katsayısı ise 0,798; ‘Oyunlaştırmaya karşı tutum’ ölçeğinin Cronbach Alpha katsayısı 0,856; ‘Müşteri sadakati’ ölçeğinin Cronbach Alpha katsayısı 0,852 olarak belirlenmiştir ve bu

ölçeklerin güvenilir olduğu yani ölçme hatası bulunmadığı tespit edilmiştir.

Açımlayıcı faktör analizinde temel bileşenler analizi ve varimax rotasyonu kullanılmış ve sonuçlar Tablo 4 ve 5’te özetlenmiştir.

Tablo 4. Oyunlaştırma Ölçeği Faktör Yapısı

Boyut	Madde	Faktör Yüğü	Varyans (Toplam: 63,675)	KMO
Faktör 1: Oyunlaştırmaya Karşı Tutum	O13	,727	25,643	,890
	O12	,568		
	O11	,762		
	O10	,793		
	O9	,760		
Faktör 2: Özel Müşteri Olmak İsteği	O8	,715	19,871	
	O7	,730		
	O6	,811		
	O5	,656		
Faktör 3: Oyunlaştırma Aktivitelerinin Eğlenceli Olması	O4	,508	18,162	
	O3	,717		
	O2	,778		
	O1	,693		

Tablo 4’e göre oyunlaştırmaya karşı tutum ölçeği ile ilgili açımlayıcı faktör analizi sonucunda 13 ifade için özdeğeri 1’in üzerinde 3 faktör söz konusudur. Analiz sonucunda faktörlerin toplam varyansa yaptıkları katkıların 1.faktör için %25,643; 2.faktör için % 19,871; 3.faktör için % 18,162’dir. Belirlenen bu

faktörlerin varyansa yaptıkları toplam katkının %63,675 olduğu görülmektedir.

Demografik özelliklere göre oyunlaştırmaya karşı tutumunun algılanması değişikliğe gösterip göstermediği aşağıdaki tablolarda yansıtılmıştır.

Tablo 5. Oyunlaştırma Faktörleri Ve Cinsiyet: Bağımsızlık T-Testi Sonucu

Faktörler		Levene Testi		T-testi		
		f	p	t	df	P
Oyunlaştırmaya Karşı Tutum	Equal variances assumed	1,436	,232	-1,580	350	,115
	Equal variances not assumed			-1,564	317,770	,119
Özel Müşteri Olmak İsteği	Equal variances assumed	,000	,987	-,001	350	,999
	Equal variances not assumed			-,001	328,741	,999
Oyunlaştırma Aktivitelerinin Eğlenceli Olması	Equal variances assumed	,219	,640	-1,105	350	,270
	Equal variances not assumed			-1,109	335,985	,268

Tablo 5’de katılımcıların oyunlaştırmaya karşı tutumları ($t=-1,58$, $p>0,05$), oyunlaştırmaya karşı tutumun aracılığıyla özel müşteri olmak isteği ($t=-0,01$, $p>0,05$) ve oyunlaştırmaya karşı tutumunun eğlenceli olması ($t=-1,10$, $p>0,05$) ile cinsiyetleri arasında

istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür. Bu testin sonucunda H_4 , H_5 , H_6 hipotezleri reddedilir.

Oyunlaştırmaya karşı tutumunun aracılığıyla katılımcıların yaşlarına göre farklılık olup olmadığını tespit etmek için Anova uygulanmıştır (Tablo 6).

Tablo 6. Oyunlaştırma Faktörleri ve Yaş: Anova

Faktörler	F	P
Oyunlaştırmaya Karşı Tutum	4,450	,004
Özel Müşteri Olmak İsteği	3,185	,024
Oyunlaştırma Aktivitelerinin Eğlenceli Olması	4,478	,004

Tablo 6’da görüldüğü gibi; yaş değişkenine göre oyunlaştırmaya karşı tutumunun aracılığıyla katılımcıların yaşlarına göre farklılık olup olmadığını tespit etmek için Anova karşılaştırılmasını gösteren dağılım incelendiğinde; oyunlaştırmaya karşı tutumları ($f=4,45$ $p<0,01$) ve oyunlaştırmaya karşı tutumunun eğlenceli olması ($f=4,47$, $p<0,01$) ile yaşları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu; oyunlaştırmaya

aracılığıyla özel müşteri olmak isteği ($f=3,18$, $p>0,01$) ile yaşları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı görülmüştür. Bu testin sonucunda H_7 , H_8 hipotezleri kabul edilmektedir, H_9 hipotezi ise reddedilir. Hangi grupların farklılık gösterdiğini öğrenmek için Tukey Testinin sonuçları incelenmiştir.

Tablo 7. Oyunlaştırma Faktörleri Ve Yaş: Tukey Testi

Faktörler	Gruplar	Sınıf Değişkenleri	Ortalamalar Farkı	P
Oyunlaştırmaya Karşı Tutum	20 ve altı	21-26	,18846	,216
		27-32	-,08857	,882
		33 ve üzeri	-,15125	,794
	21-26	20 ve altı	-,18846	,216
		27-32	-,27704**	,020
		33 ve üzeri	-,33972	,098
	27-32	20 ve altı	,08857	,882
		21-26	,27704**	,020
		33 ve üzeri	-,06268	,981
	33 ve üzeri	20 ve altı	,15125	,794
		21-26	,33972	,098
		27-32	,06268	,981
Oyunlaştırma Aktivitelerinin Eğlenceli Olması	20 ve altı	21-26	,22233	,141
		27-32	-,01991	,999
		33 ve üzeri	-,20408	,648
	21-26	20 ve altı	-,22233	,141
		27-32	-,24224	,079
		33 ve üzeri	-,42641**	,034
	27-32	20 ve altı	,01991	,999
		21-26	,24224	,079
		33 ve üzeri	-,18416	,713
	33 ve üzeri	20 ve altı	,20408	,648
		21-26	,42641**	,034
		27-32	,18416	,713

Tukey Testinin sonucunda yaş ile ilgili oyunlaştırmaya karşı tutum faktöründe 21-26 ve 27-32 yaş grupları arasında, oyunlaştırma aktivitelerinin eğlenceli olması faktöründe

21-26 ile 33 ve üzeri yaş grupları arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür.

Bu grupların ortalamalarını Tablo 8'de incelenmiştir.

Tablo 8. Oyunlaştırma Faktörleri Ve Yaş: Tanımlayıcı İstatistikler

Faktörler	Gruplar	N	Ortalama	Std. Sapma	Std. Hata
Oyunlaştırmaya Karşı Tutum	20 ve altı	58	3,44	,74	,097
	21-26	210	3,25	,63	,043
	27-32	62	3,53	,60	,076
	33 ve üzeri	22	3,59	,82	,175
	Total	352	3,35	,67	,036
Oyunlaştırma Aktivitelerinin Eğlenceli Olması	20 ve altı	58	3,44	,75	,099
	21-26	210	3,22	,68	,047
	27-32	62	3,46	,73	,093
	33 ve üzeri	22	3,65	,64	,136
	Total	352	3,33	,71	,038

Yaş değişkenine göre katılımcıların oyunlaştırma düzeylerine ilişkin tukey testi karşılaştırılmasını gösteren dağılım incelendiğinde; 27-32 yaş grubunun, 21-26'ya göre oyunlaştırmaya karşı tutum düzeyleri daha yüksek çıkmıştır; 33 ve üzeri grubunun, 21-26'ya göre oyunlaştırma

aktivitelerinin eğlenceli olarak algılama düzeyleri daha yüksek çıkmıştır.

Oyunlaştırma faktörleri bakımından katılımcıların eğitim düzeylerine göre farklılık olup olmadığını tespit etmek için Anova uygulanmıştır (Tablo 9).

Tablo 9. Oyunlaştırma Faktörleri Ve Eğitim Düzeyi: Anova

Faktörler	F	P
Oyunlaştırmaya Karşı Tutum	,176	,839
Özel Müşteri Olmak İsteği	,635	,530
Oyunlaştırma Aktivitelerinin Eğlenceli Olması	,509	,601

Tablo 9'da katılımcıların oyunlaştırmaya karşı tutumları ($f=0,176$, $p>0,05$), oyunlaştırma aracılığıyla özel müşteri olmak isteği ($f=0,635$, $p>0,05$) ve oyunlaştırma aktivitelerinin eğlenceli olması ($f=0,509$, $p>0,05$) ile eğitim düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık

olmadığı görülmüştür. Bu testin sonucunda H_{10} , H_{11} , H_{12} hipotezleri reddedilir.

Katılımcıların ailelerinin ortalama aylık gelirine göre oyunlaştırma faktörleri farklılık gösterip göstermediklerini tespit etmek için Anova uygulanmıştır (Tablo 10).

Tablo 10. Oyunlaştırma Faktörleri Ve Gelir Düzeyi: Anova

Faktörler	F	P
Oyunlaştırmaya Karşı Tutum	2,168	,091
Özel Müşteri Olmak İsteği	3,589	,014
Oyunlaştırma Aktivitelerinin Eğlenceli Olması	,590	,622

Tablo 10'da görüldüğü gibi; gelir değişkenine göre oyunlaştırma düzeylerine ilişkin Anova karşılaştırılmasını gösteren dağılım incelendiğinde; oyunlaştırmaya karşı tutumları ($f=2,168$, $p>0,05$), oyunlaştırma aktivitelerinin eğlenceli olması ($f=0,590$, $p>0,05$) ile gelir düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olmadığı, oyunlaştırma aracılığıyla özel müşteri olmak isteği ($f=3,589$,

$p<0,05$) ile gelir düzeyleri arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. Bu testin sonucunda H_{13} ve H_{15} hipotezleri reddedilir, H_{14} hipotezi ise kabul edilmektedir.

Oyunlaştırma aracılığıyla özel müşteri olmak isteği bakımından hangi grupların farklılık gösterdiğini öğrenmek için Tukey Testinin sonuçları (Tablo 11) incelenmiştir.

Tablo 11. Oyunlaştırma Faktörleri Ve Gelir Düzeyi: Tukey Testi

Faktörler	Gruplar	Sınıf Değişkenleri	Ortalamalar Farkı	P
Özel Müşteri Olmak İsteği	150\$ ve altı	151-400\$	,21363	,288
		401-700\$	,35864*	,039
		701\$ ve üzeri	,45589*	,021
	151-400\$	150\$ ve altı	-,21363	,288
		401-700\$	,14501	,518
		701\$ ve üzeri	,24226	,276
	401-700\$	150\$ ve altı	-,35864*	,039
		151-400\$	-,14501	,518
		701\$ ve üzeri	,09725	,911
	701\$ ve üzeri	150\$ ve altı	-,45589*	,021
		151-400\$	-,24226	,276
		401-700\$	-,09725	,911

Tukey Testinin sonucunda gelir ile ilgili özel müşteri olmak isteği faktöründe 150\$ ve altı ile 401-700\$, 150\$ ve altı ile 701\$ ve üzeri grupları arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür.

Bu grupların ortalamalarına bakarak, hangi grubun oyunlaştırma aracılığı ile özel müşteri olmak isteğinin düzeyinin daha yüksek olduğunu belirlenebilir (Tablo 12).

Tablo 12. Oyunlaştırma Faktörleri Ve Gelir Düzeyi: Tanımlayıcı İstatistikler

Faktörler	Gruplar	N	Ortalama	Std. Sapma	Std. Hata
Özel Müşteri Olmak İsteği	150\$ ve altı	59	3,26	,73	,095
	151-400\$	163	3,05	,76	,060
	401-700\$	86	2,90	,88	,095
	701\$ ve üzeri	44	2,81	,81	,122
	Total	352	3,02	,80	,043

Gelir değişkenine göre katılımcıların oyunlaştırma düzeylerine ilişkin Tukey Testi karşılaştırılmasını gösteren dağılım incelendiğinde; 150\$ ve altı gelir grubunun, 401-700\$ ve 701\$ ve üzeri gelir gruplarına göre oyunlaştırma aracılığı ile özel müşteri olmak isteğinin düzeyi daha yüksek çıkmıştır. Bu durumda katılımcılarda gelir seviyesi düştükçe oyunlaştırma aracılığı ile özel müşteri olmak isteğinin arttığı gözlenmektedir.

Oyunlaştırmaya karşı tutum, oyunlaştırma aracılığıyla özel müşteri olmak isteği ve oyunlaştırma aktivitelerinin eğlenceli olması faktörlerinin müşteri sadakatini nasıl etkilediğini öğrenmek için regresyon analizi yapılmıştır. Regresyon modeli anlamlı olup, sonuçları Tablo 13'de gösterilmiştir.

Tablo 13. Regresyon Modeli

Faktörler	B	Std. Hata	Beta	T	P
Sabit	1,957	,135		14,462	,000
Oyunlaştırmaya Karşı Tutum	,013	,048	,016	,269	,788
Özel Müşteri Olmak İsteği	,320	,041	,459	7,881	,000
Oyunlaştırma Aktivitelerinin Eğlenceli Olması	,128	,047	,174	2,720	,007
R ² =0,344; F=54,257; p=0,000					

Tablo 13'de görüldüğü üzere katılımcıların oyunlaştırma faktörleriyle müşteri sadakatine ait verilerle ilgili modelin oldukça anlamlı olduğu görülmüştür ($F=54,257$, $p=0,000$, $R^2= 0,344$). Modeldeki bağımsız değişkenlerden oyunlaştırma aracılığıyla özel müşteri olmak isteği ($\beta=0,320$, $p=0,000$) ve oyunlaştırma aktivitelerinin eğlenceli olması faktörünün ($\beta=0,128$ $p<0,05$) müşteri sadakati üzerinde anlamlı ve pozitif etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgulara göre H_2 ve H_3 hipotezleri desteklenmektedir. Buna karşın oyunlaştırmaya karşı tutumun müşteri sadakati üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olmadığı tespit edilmiş ve H_1 hipotezi reddedilmiştir ($p>0,05$).

7. Sonuç

Toplumsal anlamda bir internet kültürünün var olması, pazarlama faaliyetlerinin de bu yönde değişikliğe uğramasına neden olmuş, değişen ve hızla gelişen internet bakışı ile dijital pazarlama kavramı ortaya çıkmıştır.

Oyun unsurlarının ve oyun tasarım içeriklerinin oyun olmayan mecralarda kullanılması anlamına gelen oyunlaştırma bugün dijital pazarlamanın bir parçasıdır ve pazarlamacılar için büyük fırsatlar içermektedir.

Burada önemli olan hedef kitlenin ilgisini çekebilecek kurguların yapılmasıdır. Bunun için de hedef kitleyi çok iyi tanımak, görsellik içerik ve kurgu konusunda çok iyi olmak gerekmektedir.

Kırgızistan'daki "Beeline" GSM operatörünün sosyal medya hesaplarında uyguladığı oyunlaştırmanın müşterilerin sadakati üzerindeki etkisinin incelendiği bu çalışmanın bulguları aşağıdaki gibi özetlenebilir:

- Katılımcıların büyük bir kısmı, bu tür yarışmalara ödüller kazanmak için başvurduklarını söylerken, diğerleri ise yarışmaların eğlenceli olduğunu belirtmişlerdir. Hatta %60 gibi bir oranın yarışmaları kazanmadığı halde oynamaya devam ettiklerine bakılarak bu yarışmaların tüketiciler için gerçekten eğlenceli olduğunu görebilmek mümkündür.
- Katılımcıların yaşlarına bakıldığında yaş seviyeleri yükseldikçe oyunlaştırmayı eğlenceli bulma düzeylerinin de arttığını görmekteyiz. Bu durum gençlerin zaten oyunla çok ilgili olup farklı oyun mecralarında oynamalarına rağmen daha yüksek yaştakilerin daha çok böyle ürün satın alma gibi durumlarda oyuna maruz kaldıkları ve bundan keyif aldıkları düşünülebilir.
- Ayrıca, katılımcılarda gelir seviyesi düştükçe oyunlaştırma aracılığı ile özel müşteri olmak isteğinin arttığı gözlenmektedir. Bu durum daha fazla miktarda satın alma yaparak özel müşteri olma şansı bulunmayan tüketicilerin oyunlaştırma ile özel müşteri olma şansı bulduklarını ve bunu önemseyen müşteriler için bir fırsat olarak görüldüğünü ortaya koymaktadır.
- Araştırmada, oyunlaştırma aracılığıyla özel müşteri olmak isteği ve oyunlaştırma aktivitelerinin eğlenceli olması faktörünün müşteri sadakati üzerinde anlamlı ve pozitif etkiye sahip olduğu da tespit edilmiştir.

Oyunlaştırma, müşterinin firmaya olan sadakatini arttırmak için önemli bir araçtır. Pazarlama faaliyetlerine oyun unsurlarını ekleyerek hem sadakati, hem satış hacmini, hem de ürünlerin farklılaşmasını sağlamak mümkündür. Ancak nerede ve nasıl kullanılması gerektiğini doğru tespit edemeyen firmalar büyük masraflarla karşılaşmaktaya da

belirlenen amaçlara ulaşamamaktadırlar. Örneğin, ürün hakkında bilgiyi birçok kullanıcıya göstermek isteyen bir firma, "beğen, paylaş, takip et" gibi yarışmaları oluşturabilir. Ancak unutmamalı ki, kullanıcılar bu tür yarışmalara sadece ödül kazanmak için katılabilirler. Bu durumda, firma esas amacına ulaşamayacaktır. Dolayısıyla firmalar bu konuda başarıya ulaşabilmek için müşterilerini tanımalı ve onların istekleri doğrultusunda oyunlar hazırlamalıdır.

Çalışma, Kırgızistan'daki Beeline GSM operatörünün takipçileri ile sınırlandırılmış, diğer firmalar kapsam dışı bırakılmıştır. Sonuçların genellenebilmesi için Kırgızistan'daki oyunlaştırmayı uygulayan diğer firmaların müşterileri üzerinde de uygulama yapılması doğru olacaktır. Bu çalışmada sadece dış müşterilerin katılımı sağlanmıştır. İleride yapılacak olan çalışmalarda iç müşterilerin katılımının sağlanması da önerilmektedir.

Nispeten yeni bir pazarlama aracı olduğu için oyunlaştırma üzerine yapılan çalışmaların hem firmalar hem akademisyenler için faydalı olması beklenmektedir.

Kaynaklar

- Anderson, R.E. ve Srinivasan, S.S. (2003), "E-Satisfaction And E-Loyalty: A Contingency Framework", *Psychology & Marketing*, 20(2), 123-138.
- Bartle, R. (1996), "Hearts, Clubs, Diamonds, Spades: Players Who Suit MUDs", *Journal of MUD research*, 1(1), 19-58.
- Bittner, J. ve Shipper, J. (2014), "Motivational Effects And Age Differences Of Gamification In Product Advertising", *Journal of Consumer Marketing*, 31 (5), 391 - 400.
- Bozkurt, A. ve Genç-Kumtepe, E. (2014). "Oyunlaştırma, Oyun Felsefesi Ve Eğitim: Gamification", *Akademik Bilişim'14 Bildirileri*, Mersin Üniversitesi, Mersin, Türkiye, 147-156.
- Burke, B. (2012), "Gamification 2020: What Is The Future Of Gamification?" <http://dotgroup.com.br/wp-content/uploads/2014/04/Gartner-2020-Trends.pdf>, (Son Erişim Tarihi: 15.05.2017).
- Conaway, R. ve Garay, M.C. (2014), "Gamification And Service Marketing", *Springer Plus Journal*, 3(653), 1-11.
- Deterding, S., Dixon, D., Khaled, R. ve Nacke, L.E. (2011). "From Game Design Elements To Gamefulness: Defining "Gamification". *Proceedings of the 15th International Academic MindTrek Conference: Envisioning Future Media Environments (MindTrek '11)*. ACM, New York, NY, USA, 9-15.
- El-Khuffash, A. (2013), "Gamification", http://el-khuffash.com/gamification/gamification_report.pdf, (Son Erişim Tarihi: 15.05.2017).
- Hamari, J. ve Koivisto, J. (2015) "Social Motivations To Use Gamification: An Empirical Study Of Gamifying Exercise", *ECIS 2013 Completed Research*, (105), 1-12.
- Huotari, K. ve Hamari, J. (2012). "Defining Gamification - A Service Marketing Perspective", *Proceedings of the 16th International Academic MindTrek Conference (MindTrek '12)*. ACM, Tampere, Finland, 17-21.
- Lucassen, G. ve Jansen, S. (2014), "Gamification In Consumer Marketing - Future Or Fallacy?", *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, (148), 194 - 202.
- Markeeva, A. (2015), "Gamification In Business: Problems Of Application And Development Prospects", *Leadership and Management*, 2(3), 169-190.
- Moise, D. (2013), "Gamification - The New Game In Marketing", *Romanian Journal of Marketing*, (2), 29-33.

Nicholson, S. (2012). "A User-Centered Theoretical Framework For Meaningful Gamification", Games+Learning+Society 8.0 Kongresi, Madison, WI.

Önerli, B. (2014), "Oyunlaştırma (Gamification) Nedir?", <http://www.dijitalajanslar.com/oyunlastirma-gamification-nedir/> (Son Erişim Tarihi: 15.05.2017).

Özdamar, Kazım. (2002), Paket Programlar ile İstatistiksel Veri Analizi, 4. Basım, Eskişehir: Kaan Kitabevi.

Şahin, Ö. (2016), "Müşteri Sadakati 3.0 Ve Oyunlaştırma", Marketing Türkiye, (312), 108-109.

Tunga, Y. ve İnceoğlu, M.M. (2016). "Oyunlaştırma Tasarımı", 3. Uluslararası Eğitimde Yeni Yönelimler Konferansı Bildirileri, İzmir, Türkiye, 267-279.

Werbach, K. ve Hunter, D. (2015), For The Win: How Game Thinking Can Revolutionize Your Business. Mann, Ivanov, Ferber. Moskova.

Zichermann, G. ve Linder, J. (2014), The Gamification Revolution: How Leaders Leverage Game Mechanics To Crush The Competition. Mann, Ivanov, Ferber. Moskova.

Petrol Fiyatlarının Makro Ekonomi Üzerindeki Etkisi-Ülke Karşılaştırmaları İle Panel Veri Analizi

Mehmet Alagöz¹, Nur Dilbaz Alacahan², Yağmur Akarsu³

¹Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İktisat Bölümü

²Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Biga Uygulamalı Bilimler Yüksek Okulu Banka ve Finans Bölümü

³Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Gökçeada Meslek Yüksek Okulu Yönetim ve Organizasyon Bölümü

Özet

Bu çalışmada, OECD'nin (Organisation for Economic Cooperation and Development) 12 Aralık 2016 tarihli "Küresel Kalkınma Hakkında Perspektifler 2017" adıyla yayınlanan raporunda adı geçen Türkiye, Çin, Güney Afrika, Meksika, Kolombiya, Kosta Rika, Endonezya ve Kazakistan'ın 2030 yılında yüksek gelirli ülkeler grubunda olacağını belirtmesi üzerine, ekonomik düzeyde birbirine benzer bu ülkelerde petrol fiyatlarının makro ekonomik değişkenlere etkileri araştırılmaya çalışılmıştır. Veriler yıllık bazda olup 1980-2016 dönemini kapsamaktadır. Veriler, Dünya Bankası'ndan alınmıştır. Petrol fiyatlarının, cari açık ve enflasyon üzerindeki etkisini araştırmak amacıyla panel veri analizi yapılmıştır. Yapılan çalışmanın sonucuna göre, ham petrol fiyatında bir dolarlık artış, incelenen ülkeler genelinde enflasyon üzerinde %0.04 artışa sebep olmaktadır. Ham petrol fiyatında artış, cari denge üzerinde negatif bir etki yaparak cari açık yönünde tesir etmektedir. Petrol fiyatında bir birim artış, cari denge üzerinde-\$30.833.384,19 etki oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Petrol Fiyatları, Cari Açık, Enflasyon, Panel Veri Analizi.

Effects of Petroleum Prices on Macro Economy-Country Comparative with Panel Data Analysis

Abstract

In this study, it was attempted to investigate the effects of oil prices on macroeconomic variables in these countries which are similar in economic level upon, specifying Turkey, China, South Africa, Mexico, Colombia, Costa Rica, Indonesia and Kazakhstan mentioned in the report of the OECD (Organization for Economic Cooperation and Development) published in the December 12, 2016, titled as "Perspectives on Global Development 2017 " as will be in the group of high-income countries in 2030. The data are on an annual basis and cover the period 1980-2016. These data are taken from World Bank website. Panel data analysis was conducted to investigate the effects of oil prices on economic growth, current account deficit and inflation. According to the results of the study, A dollar increase in Crude Oil price caused a 0.04% increase in inflation across the countries examined. Increase in Crude Oil price, affecting as current account deficit by making a negative impact on the current account balance. A unit increase in oil prices is affecting the current account balance - \$ 30,833,384.19.

Keywords: Oil Prices, Current Account Deficit, Inflation, Panel Data Analysis.

1. Giriş

Yenilenemeyen enerji kaynaklarının en önemlilerinden biri petroldür. Petrol, dünya ekonomisinde sadece ham madde olarak değil aynı zamanda özellikle tekstilde, savunma sanayide ve ulaştırma sektörlerinde ara mal ve işlenerek nihai mal olarak da kullanılmaktadır. Bundan dolayı petrol fiyatlarındaki dalgalanmalar dünya ekonomisi için oldukça önemlidir. Petrol fiyatlarındaki değişimler özellikle petrole bağımlı olan ülkeleri fazlasıyla etkilemektedir. Petrol fiyatlarındaki artışlar petrol ihraç eden ülkeler açısından değerlendirildiğinde bu ülkelerde ekonomik büyümenin gerçekleştiği gözlemlenmiştir.

2016 yılı itibari ile dünya petrol rezervi 1.706 milyar varildir. Dünyada en fazla petrol rezervine sahip olan bölge 813,5 milyar varil ile Ortadoğu olurken, bu bölgeyi 327,9 milyar varille Orta ve Güney Amerika izlemektedir. Ortadoğu'da günlük 31.789 milyon varil petrol üretilirken, Kuzey Amerika'da günlük 19.270 milyon varil petrol üretilmektedir. Dünya'da en fazla petrol rezervine sahip olan ülke ise 300,9 milyar varille Venezuela iken bu ülkeyi 266,5 milyar varille Suudi Arabistan takip etmektedir. Dünya'nın en büyük petrol üreticisi ülkesi günlük 12.354 milyon varille ABD olurken bu ülkeyi 12.349 milyon varille Suudi Arabistan izlemektedir. Bu iki ülkeyi, 11.227 milyon varille Rusya, 4.600 milyon varille İran, 4.465 milyon varille Irak, 4.073 milyon varille Birleşik Arap Emirlikleri, 3.999 milyon

varille Çin, 3.151 milyon varille Kuveyt, 2.605 milyon varille Brezilya, 2.456 milyon varille Meksika takip etmektedir. 2016 yılında Suudi Arabistan 585,7 milyon ton petrol üretimiyle ilk sırayı alırken, bu ülkeyi sırasıyla 554,3 milyon ton ile Rusya, 543 milyon ton ile ABD, 218,9 milyon ton ile Irak, 218,2 milyon ton ile Kanada, 216,4 milyon ton ile İran, 199,7 milyon ton ile Çin, 182,4 milyon ton ile Birleşik Arap Emirlikleri, 152,7 milyon ton ile Kuveyt, 136,7 milyon ton ile Brezilya, 124,1 milyon ton ile Venezuela, 121,4 milyon ton ile Meksika takip etmektedir (www.tespam.org, www.enerji.gov.tr).

Dünya'nın en büyük petrol tüketicisi ülke konumundaki ABD günlük 19.631 milyon varil petrol tüketmektedir. Bu ülkeyi 12.381 milyon varille Çin takip etmektedir. ABD, 2016 yılında 863,1 milyon ton petrol tüketimi ile ilk sırayı alırken, bu ülkeyi sırasıyla, 578,7 milyon ton ile Çin, 212,7 milyon ton ile Hindistan, 184,3 milyon ton ile Japonya, 167,9 milyon ton ile Suudi Arabistan, 148 milyon ton ile Rusya, 138,8 milyon ton ile Brezilya, 122,1 milyon ton ile Güney Kore, 113 milyon ton ile Almanya, 100,9 milyon ton ile Kanada, 83,8 milyon ton ile İran takip etmektedir. Türkiye, 41,2 milyon ton petrol tüketimi ile 23. sırada yer almaktadır. Dünya'nın en büyük petrol tüketici bölgesi ise Asya Pasifik'tir. Bölgede günlük 33.577 milyon varil petrol

tüketilmektedir. Bu bölgeyi, günlük 23.843 milyon varille Kuzey Amerika izlemektedir

(www.tespam.org).

Petrol fiyatlarındaki dalgalanmalar ülkeler açısından önemli bir güç göstergesidir. Ekonomideki hemen hemen her sektör petrole bağımlı olduğundan dolayı, petrol fiyatlarında meydana gelen değişimler ülkeleri yakından ilgilendirmektedir. Dalgalanmalar petrol ihraç eden ve ithal eden ülke ekonomilerini farklı şekilde etkilemektedir. Petrol fiyatlarındaki artışlar, petrol ithal eden ülkelere petrol ihraç eden ülkelere doğru gelir transferi sağlamaktadır. Petrol ihraç eden ülke ekonomileri, petrol fiyatlarının yükselmesi sonucu ihracat gelir artışları ile reel gelirlerini petrol ithal eden ülkelerin tersine yükseltmektedirler. Petrol ithal eden ülkelerde ise bu durum enflasyona, cari açıklara, bütçe açıklarına neden olmaktadır. Fakat petrol talebinin fiyat esnekliğinin düşük olması petrol talebinde fazla azalmaya yol açmamaktadır. Hanehalkı açısından düşünüldüğünde petrol fiyatlarındaki artış reel geliri azaltan bir unsurdur. Dolayısıyla reel gelirin düşmesi yurtiçi talebi geriletirerek ekonomik büyümeyi olumsuz yönde etkilemektedir.

Petrol fiyatlarının artması her ne kadar petrol ihraç eden ülkeleri olumlu yönde etkilese de uzun zamanda bu ülkeler olumsuz etkilenebilecektir. Çünkü, petrol fiyatlarının artmasından dolayı bu ülkelerde enflasyon yaşanacak ayrıca yüksek fiyat artışları dünyada alternatif enerji kaynağına sahip olan ülkelerin petrol ithalatını azaltarak petrol ihracatçısı ülkenin ihracat gelirini düşürecektir. Ulusal para birimleri aşırı değerlenecektir. Böylelikle ihracat azalacak ve ülkede dış açık oluşacaktır.

OPEC'in (Organization of the Petroleum Exporting Countries) 2015 yılında net petrol ihracı 515 milyar \$ olurken, varil başına petrol 52 \$'dır. 2016 yılında petrol fiyatları varilbaşına 44 \$'a düşerken, net petrol ihracı 443 milyar \$ olmuştur. Petrol fiyatlarının 2017 yılında 60-65 \$ bandına çıkması beklenirken, varil başına petrol fiyatı ortalama olarak 64,41 \$'dan işlem görmektedir. OPEC'in 2017 yılı gelirlerinin 427 milyar \$ olacağını tahmin edilmektedir (www.opec.org).

Çalışma, Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü'nün raporunda adı geçen Türkiye benzeri ülke olduğu kanaatine varılan ülkeler için yapılmıştır. Bu ülkeler Çin, Güney Afrika, Meksika, Kolombiya, Kosta Rika, Endonezya ve Kazakistan'dır. Ayrıca bu ülkelerin Türkiye gibi 2030 yılında yüksek gelirli ülkeler grubunda yer alması beklenmektedir.

2. Literatür Taraması

Literatürde çeşitli ülkeler için petrol fiyatları ile cari açık, reel milli gelir, enflasyon ve döviz kurları arasındaki ilişkiyi inceleyen çok sayıda çalışma yapılmıştır. Bunlardan bazıları kronolojik sıralama ile aşağıda verilmiştir.

1999 yılında Kibritçiöğlü ve Kibritçiöğlü'nun 1986-1998 yılları için VAR modeli kullanarak yaptığı çalışmaya göre, Türkiye'deki enflasyonda, petrol fiyat artış şoklarının diğer değişkenlerin şoklarından 50 kat daha büyük rol oynadığını ortaya konmuştur.

2006 yılında Karabulut ve Çelikel'in 1991-2004 dönemine ait verileri kullanarak VECM yöntemiyle yapmış olduğu çalışma sonucunda, petrol fiyatlarının cari açık üzerinde negatif etkisi olduğu sonucuna varılmıştır.

2007 yılında Zaovali'nin yaptığı çalışmada, petrole olan talebin 2030 yılına kadar her yıl %1,3 artacağı ve bu artışın Çin ve Hindistan'da yılda %2,5 olacağını öngörerek petrol talebindeki %70'lik bir artışın bu iki ülkeden kaynaklanacağı sonucuna varılmıştır. 2007 yılında Demirci ve Er, ham petrol fiyatlarının Türkiye'nin cari açığına etkilerini 1991-2006 dönem aralığında araştırmış ve sonuç olarak, petrol fiyatları ile cari açık arasında uzun dönemli ilişki olduğu sonucuna varmışlardır.

2008 yılında Ogenleye, yaptığı Natural Resources Abundance in Nigeria: From Dependence to Development adlı çalışmada, Nijerya'nın petrol gelirleri ile ülkenin ekonomik büyümesi üzerindeki etkisini araştırmış ve sonuç olarak, petrol gelirlerinin özel tüketimi ve elektrik üretimini artırırken, tarım ve imalat sanayii üzerinde gerilemelere neden olduğundan dolayı ekonomik büyümeyi olumsuz etkilediğini ortaya koymuştur. 2008 yılında Coloni ve Manera'nın 1980-2003 yılları için VAR modeli kullanarak yaptıkları çalışma sonucunda, G7 ülkeleri için Japonya ve İngiltere hariç tüm ülkelerde petrol fiyatlarının enflasyon üzerindeki etkisinin olumsuz olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

2009 yılında Mehrara'nın yaptığı Reconsidering the Resource Curse in Oil-Exporting Countries adlı çalışmada, petrol ihraç eden ülkelere uyguladığı panel veri analizi sonucunda, petrol gelirlerindeki artışın ekonomiyi belli bir yere kadar pozitif etkilediği fakat belli bir yerden sonra bu etkinin negatif yöne çevrildiği sonucuna varılmıştır. 2009 yılında Demirbaş ve arkadaşlarının 1984-2008 yıllarına ait verileri ile VECM yöntemi kullanarak yaptığı çalışma sonucunda, petrol fiyatlarının cari açık üzerindeki etkisinin olumsuz olduğu sonucuna varılmıştır.

2010 yılında Özlale ve Pekkurnaz yaptıkları çalışmada, Türkiye'nin petrol fiyat değişimlerine karşı cari işlemler açığının kademeli olarak arttığı sonucuna ulaşırken, kısa dönemde petrol fiyatlarının Türkiye'nin cari işlemleri üzerinde anlamlı etkisinin olduğu sonucuna varmışlardır. 2010 yılında Du ve arkadaşlarının 1995-2008 dönemine ait verileri kullanarak VAR yöntemiyle yapmış oldukları çalışma sonucunda, dünya petrol fiyatlarının Çin'in makroekonomik aktiviteleri (gayri safi yurtiçi hasıla, enflasyon, para arzı ve faiz oranı) üzerinde etkisi olmakla birlikte, zayıf kaldığı tespit edilmiştir.

2011 yılında Iwayemi ve Fowowe, 1985-2007 dönemine ait verileri kullanarak ve VAR modeli ile petrol fiyatlarının Nijerya'nın birçok makroekonomik değişkeni (reel gayri safi yurtiçi hasıla, hükümet harcaması, enflasyon, reel döviz kuru, net ihracat) üzerinde çok büyük bir etkisinin olmadığı bulgusuna varmışlardır.

2012 yılında Hassan ve Zaman'ın 1975-2010 dönemine ait verileri kullanarak yaptığı çalışma sonucunda, ARDL testi yapılmış ve petrol fiyatları, döviz kuru ve ticaret dengesi arasında anlamlı negatif bir ilişkinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. 2012 yılında Lebe ve Yaylalı'nın VAR modelini kullanarak yaptığı çalışmada, 1986-2010 dönemi verileri kullanılmış ve petrol fiyatlarındaki artış enflasyonu artırmaktadır sonucuna ulaşılmıştır.

2013 yılında Yardımcıoğlu ve Gülmez'in yaptığı OPEC Ülkelerinde Hollanda Hastalığı: Petrol Fiyatları ve Ekonomik Büyüme İlişkisinin Ekonometrik Bir Analizi adlı çalışmada, 1970-2011 yılları arası dönemde 10 OPEC ülkesindeki petrol fiyatları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki incelenmiş

olup, uzun dönemde petrol fiyatları ve büyüme oranları değişkenlerinin tek yönlü nedensellik ilişkisine dayandığı sonucuna varılmıştır. 2013 yılında Lebe ve Akbaş'ın yapmış olduğu çalışma sonucunda, 1991-2012 verileri kullanılarak döviz kuru ve petrol fiyatlarından cari açığa doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi olduğu ortaya konulmuştur. Ayrıca, cari açığa meydana gelen artışların petrol fiyatları ile doğrudan etkisi olurken döviz kurunun da petrol fiyatları kadar olmasa da belli bir düzeyde cari açığı etkilediği tespit edilmiştir. Altıntaş'ın 2013 yaptığı çalışmada ise 1987-2010 dönemine ait veriler kullanılarak ARDL ve Nedensellik Testi yapılmış olup sonuç olarak, reel petrol fiyatının ihracat üzerindeki etkisini gösteren esneklik değeri pozitif ve anlamlı bulunmuştur. Bu sonuç incelenen dönemde petrol fiyatındaki artıştan ihracatın zarar görmediğini göstermiştir. 2013 yılında Bayat, Şahbaz ve Akçacı'nın yapmış olduğu çalışmada 1985-2012 yıllarına ait veriler kullanılarak Eşbütünlük- Grenger Nedensellik Testi ile Türkiye'de orta vadede petrol fiyatlarındaki oynaklıklar dış ticaret açıklarının oluşmasında etkili iken, uzun vadede dış ticaret açıkları üzerindeki etkisi kaybolmaktadır sonucuna ulaşılmıştır.

2015 yılında Deniz ve Sümer'in Petrol Fiyatlarındaki Oynaklığın Dış Ticaret ve Milli Gelir Üzerindeki Etkisi'nin araştırıldığı çalışma sonucuna göre ise petrol fiyatlarındaki düşüşün ülkelerde ciddi refah kayıplarına yol açtığı sonucuna ulaşılmıştır. 2015 yılında Yılmaz ve Altay'ın 1985-2015 yıllarını aldığı çalışmada ARDL Eşbütünlük Yaklaşımı ile ham petrol fiyatlarının kur oynaklığı üzerindeki etkisinin negatif ve istatistiksel olarak anlamlı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. 2015 yılında Özdemir ve Ökgül'ün 2005-2014 yıllarını aldığı dönemde Markov Değişim Vektör Otoregresif (MS-VAR) Modelleri kullanılarak ham petrol ve benzin fiyatlarındaki değişimin sanayi üretimine etkisinin bu rejimlere bağlı olarak değiştiği bulunmuştur. Ayrıca petrol ve benzin fiyatlarının sanayi üretimine geçiş etkisi olduğu ortaya konulmuştur.

2016 yılında Demiral, Bal ve Akça'nın yaptığı Petrol Gelirleri ve Ekonomik Büyüme: Seçilmiş Petrol Zengini Gelişmekte Olan Ülkeler Üzerine Bir Panel Veri Analizi adlı çalışmada, aralarında Meksika ve Kazakistan'ın da bulunduğu ülkelerle ilgili olarak, kaynak zenginliğinin ülke ekonomik büyümeye katkı sağladığı fakat bu katkının yavaş olduğu yönündedir. Bu çalışmanın sonucuna göre, kişi başına reel gayri safi yurtiçi hâsıla ile ham petrol fiyatı, ham petrol ihracatı ve tüketici fiyat endeksi arasında pozitif, reel döviz kuru arasında ise negatif bir regresyon ilişkisi olduğu belirlenmiştir. 2016 yılında Kaplan ve Aktaş'ın yaptığı çalışmada 1995-2014 yıllarını baz alarak yaptığı panel veri analizine göre, reel petrol fiyatlarındaki artış reel döviz kurunu pozitif yönde etkilemektedir sonucuna varılmıştır.

3. Petrol Fiyatları İle Seçilen Ülkelerin Makro Değişkenleri Arasındaki İlişki

Türkiye'de 2016 yılının ilk üç çeyreğinde cari açık azalış gösterse de son çeyrekte ülke ekonomisi %1,8 küçülmüştür. Bu küçülmenin nedeni olarak petrol fiyatlarının artması gösterilebilir. Tabiki bu sadece nedenlerden bir tanesidir. Türkiye, 2015 yılında 25 milyon 66 bin ton ham petrol ithal ederken bu rakam 2016 yılında 25 milyon ton olmuştur. Türkiye'nin 2016 yılı GSYH'si (Gayri Safi Yurtiçi Hasıla), 863 milyar \$'dır. Türkiye'nin ithalatı içerisinde petrolün payının oldukça fazla olması cari açığı olumsuz yönde etkilemektedir. Türkiye'nin 2016 yılı toplam ithalatının

%3,9'unu petrol oluşturmaktadır. Türkiye 2016 yılında 7,34 milyar \$'lık petrol ithal etmiştir. Türkiye'nin petrol ithal ettiği ülkeler sırasıyla Irak, İran, Suudi Arabistan, Rusya ve Kuveyt'tir. Türkiye, petrole alternatif bulamadığından dolayı petrol fiyatları ülke için önem arz etmektedir. Petrol ithalatçısı ülke konumunda olan Türkiye için enerji ithalatı ilk sıradadır. Petrol fiyatlarındaki dalgalanmalar Türkiye gibi petrol ithal eden gelişmekte olan ülkelerin makroekonomik göstergeleri üzerinde etkili olmaktadır. İşlenmiş petrol, Türkiye'nin 2016 yılı ihracatının %1,9'unu oluşturmaktadır. Ülke, işlenmiş petrolden 2,65 milyar \$ gelir elde etmektedir. Türkiye'nin işlenmiş petrol ihrac ettiği ülkeler, Birleşik Arap Emirlikleri, Mısır, Singapur, Suudi Arabistan'dır (<https://atlas.media.mit.edu/tr/>, <http://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Petrol>, <http://www.worldbank.org/tr>, <http://www.tuik.gov.tr>).

Güney Afrika'nın 2016 yılı ithalatı 74,7 milyar \$ olurken, ihracatı 74,1 milyar \$ olmuştur. Aynı yıl ülke, 6,5 milyar \$'lık ham petrol, 2,5 milyar \$'lık işlenmiş petrol ithal etmiştir. Ham petrol ithalatı toplam ithalatının %8,9'unu, işlenmiş petrol ise %3,5'ini oluşturmaktadır. Ülke petrol ihtiyacını çoğunlukla Orta Doğu ve Nijerya'dan karşılamaktadır. Güney Afrika petrol ihtiyacı açığını kapatmak için ham petrolden sentetik yakıt üretimi yapmaktadır. Güney Afrika, sınırlı petrol kapasitesine rağmen kıtada Mısır'dan sonra ikinci sıraya yerleşmiştir. Ülke, 1,65 milyar \$'lık rafine petrol ihrac etmektedir. Toplam ihracatı içerisinde rafine petrolün payı %2,4'tür. Güney Afrika, rafine petrolün büyük çoğunluğunu Afrika ülkelerine satmaktadır. 2016 yılında Güney Afrika'nın GSYH'si (Gayri Safi Yurtiçi Hasıla) 294,8 milyar\$ olmuştur (<https://atlas.media.mit.edu/tr/>, <http://www.worldbank.org/tr>).

Çin, ABD'den sonra dünyada ikinci büyük ekonomi konumundadır. Çin'in 2016 yılı GSYH'si (Gayri Safi Yurtiçi Hasıla) 11,2 trilyon \$'dır. Çin, 117 milyar \$'lık petrol ithal ederken, 19,3 milyar \$'lık petrol ihrac etmektedir. Ülkenin toplam ithalatında petrolün payı %8,8 olurken, ihracatındaki pay %0,94 olmuştur. Ülke, ham petrol ithal edip işlenmiş petrol ihrac etmektedir. Petrol ihrac ettiği ülkeler arasında Singapur, Honkong, Filipinler, Amerika ve Avusturya vardır. Çin, petrol ihtiyacının büyük bir kısmını İran'dan karşılamaktadır. Bunun yanı sıra, Suudi Arabistan, Irak ve Rusya'dan da petrol ithal etmektedir. Ülke, 2016 yılında rekor kırarak 381 milyon ton petrol ithal etmiştir. Çin, ABD yaptırımlarından etkilenmemek adına petrol ithal ederken dolar yerine altına çevrilebilir yuan kontratları kullanacaktır (<https://atlas.media.mit.edu/tr/>, <http://www.worldbank.org/tr>).

Dünya'nın 7. büyük petrol şirketi PEMEX Meksika'da faaliyet göstermektedir. Ülke, 2016 yılında elde ettiği ihracat gelirlerinin %5'ini petrolden kazanmıştır. 2016 yılında Meksika'nın GSYH'si (Gayri Safi Yurtiçi Hasıla) 1,046 trilyon \$ olmuştur. Ülke, 15,5 milyar \$'lık ham petrol ihrac ederken, 18 milyar \$'lık işlenmiş petrol ithal etmektedir. Ham petrol ihrac ettiği ülkeler arasında, Amerika, İspanya, Hindistan, Japonya; işlenmiş petrol ithal ettiği ülkeler arasında ise Amerika, Hollanda, İspanya ve Singapur yer almaktadır. Ülkenin toplam ithalatında petrolün payı % 4,7 olurken, toplam ihracatındaki payı %4,1 olarak gerçekleşmiştir (<https://atlas.media.mit.edu/tr/>, <http://www.worldbank.org/tr>).

Kolombiya'nın 2016 yılındaki GSYH'si (Gayri Safi Yurtiçi Hasıla) 282,5 milyar \$ olmuştur. Ülkenin

ihracatındaki en büyük payı %25,8'lik bir payla ham petrol almaktadır. Ham petrol geliri 7,87 milyar \$ olurken, rafine petrol ihracı 1,96 milyar \$ olmuştur. Rafine petrolün ülkenin toplam ihracatındaki payı %6,5 olmuştur. Kolombiya, ham petrolü, Amerika, Panama, Çin ve İspanya'ya ihraç ederken; işlenmiş petrolü, Amerika, Bonaire, Gibraltar, İspanya ve Panama'ya ihraç etmektedir. Ülke aynı yıl %8,2'lik bir payla işlenmiş petrol ürünleri ithal etmiştir. Petrolün toplam ithalattaki payı 2016 yılında 3,51 milyar \$ olmuştur. Petrol ithal ettiği ülkeler arasında, Amerika, Meksika, Hollanda ve İngiltere yer almaktadır (<https://atlas.media.mit.edu/trhttp://www.worldbank.org/tr>).

Kosta Rika'nın 2016 yılındaki GSYH'si (Gayri Safi Yurtiçi Hasıla) 57,44 milyar \$ olmuştur. Ülke, ithalatının büyük bir kısmını ABD, Çin ve Meksika'dan sağlamaktadır. Kosta Rika, 2016 yılında 1,09 milyar \$'lık işlenmiş petrol ithal ederken 2,7 milyon \$'lık petrol ihraç etmiştir. Petrolün toplam ithalattaki payı %7,4 olurken, ihracattaki payı ise %0,02 olmuştur. Kosta Rika'nın petrol ithal ettiği ülkeler arasında, Amerika, Belçika, Panama, Meksika ve İspanya yer alırken; petrol ihraç ettiği ülkeler arasında Panama, Nicaragua, Guatemala ve Honduras yer almaktadır. (<https://atlas.media.mit.edu/tr>, <http://www.worldbank.org/tr>).

Endonezya'nın 2016 yılındaki GSYH'si (Gayri Safi Yurtiçi Hasıla) 932,3 milyar \$ olmuştur. Endonezya, 6,7 milyar \$'lık ham petrol ithal etmektedir. Ham petrol ithalatı toplam ithalatının %5,1'ini oluşturmaktadır. Ülke aynı yıl 9,9 milyar \$'lık işlenmiş petrol ithal etmiş ve toplam ithalatında işlenmiş petrolün payı %7,5 olmuştur. Endonezya, ithalatı en çok Çin, Singapur ve Japonya'dan yapmaktadır. Endonezya, ham petrolden 2016 yılında 4,3 milyar \$ gelir elde ederken, toplam ihracatında petrolün payı %3,5 olmuştur. Ülkenin ham petrol ihraç ettiği ülkeler arasında, Japonya, Tayland, Çin, Malezya, Singapur, Amerika ve Avustralya yer almaktadır (<https://atlas.media.mit.edu/tr>, <http://www.worldbank.org/tr>).

Kazakistan'ın 2016 yılındaki GSYH'si (Gayri Safi Yurtiçi Hasıla) 133,7 milyar \$'dır. Ülke, petrol ithalatının büyük bir kısmını Rusya'dan sağlamaktadır. Petrol ithalatı toplam ithalatının %3,1'ini oluşturmaktadır. Ülke aynı yıl 777 milyon \$'lık rafine petrol ithal etmiştir. Petrol ithal ettiği ülkeler arasında, Rusya, Kırgazistan, Almanya, İtalya ve Finlandiya yer almaktadır. Ülke, 2016 yılında 19,4 milyar \$'lık ham petrol ihraç ederken, 813 milyon \$'lık rafine petrol ihraç etmiştir. Toplam ihracatının içinde ham petrolün payı %53 olurken, rafine petrolün payı ise %2,2 olmuştur. Kazakistan'ın petrol ihraç ettiği ülkeler arasında, Hollanda, İtalya, İsviçre, Fransa, Çin ve Portekiz yer almaktadır (<https://atlas.media.mit.edu/tr>, <http://www.worldbank.org/tr>).

Tablo 1: Seçili Ülkelerin Makroekonomik Göstergeleri

YILLAR	2015	2016	2015	2016	2015	2016
ÜLKELER	Petrol Fiyatları (varil başına \$)		Enflasyon %		Cari Açık (Milyar \$)	
TÜRKİYE	52	44	7,6	7,7	-32,11	-32,62
ÇİN	52	44	1,4	2,0	304,16	196,38
KAZAKİSTAN	52	44	6,6	8,5	-5,46	-8,50
MEKSİKA	52	44	2,7	2,8	-33,34	-27,85
ENDONEZYA	52	44	6,3	3,5	-17,51	-16,34
KOSTA RİKA	52	44	0,7	0,0	-2,38	-1,87
KOLOMBİYA	52	44	5,0	7,5	-18,78	-12,54
GÜNEY AFRİKA	52	44	4,5	6,3	-13,91	-9,47

Kaynak: Yazarlar tarafından derlenmiştir.

Tablo 1'de seçili ülkelerin 2015-2016 yıllarına ait petrol fiyatları, cari açık ve enflasyon oranlarına yer verilmiştir. OPEC tarafından belirlenen petrol fiyatları bütün ülkeler için aynı alınmıştır. 2015 yılında varil başına petrol fiyatı 52 \$ olurken, 2016 yılında 44 \$ olmuştur. 2015 ve 2016 yılları için Çin hariç diğer seçili ülkeler cari açık vermişlerdir. Aynı yıllarda Endonezya ve Kosta Rika haricindeki ülkelerin enflasyon oranları artış göstermiştir.

4. Veri Seti ve Ekonometrik Metodoloji

Çalışmada Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü'nün 12 Aralık 2016 tarihli "Küresel Kalkınma Hakkında

Perspektifler 2017-Değişen Dünyada Uluslararası Göç" adıyla yayınlanan raporda adı geçen Türkiye, Çin, Güney Afrika, Meksika, Kolombiya, Kosta Rika, Endonezya ve

Kazakistan gibi gelişmekte olan 8 ülkenin cari açık ve enflasyon değişkenleri için, 1980 – 2016 yıllarını kapsayacak şekilde oluşturulan dengeli panel veri seti kullanılmıştır. Bu veri setinde yer alan değişkenler üzerinde Küresel Piyasalar Brent Ham Petrol Fiyat değişimlerinin etkisi incelenmiştir.

Tablo 2: Seçili Ülkelerin Panel Verileri

Değişken Kodu	Açıklama
CAB	Bütçe Dengesi (Amerikan Doları)
INF	Enflasyon (Tüketici Fiyatları Yıllık %)
BCOILUSD	Küresel Piyasalar Brent Ham Petrol Fiyatı (Varil \ Amerikan Doları)

Kaynak: <http://databank.worldbank.org/data/databases.aspx>

Petrol fiyatları ilişkileri panel veri teknikleri kullanılarak analiz edilmiştir. Aşağıda verilen yöntemler analiz için SAS/ETS(R) 9.3 programında ayrı ayrı etkileri araştırmak amacı ile hesaplanmıştır.

- Sabit Etkiler Modeli (FixedEffects Model)
- Rassal Etkiler Modeli (RandomEffects model)
- Genelleştirilmiş Momentler Metodu (GMM).
- Panel Devingen Olağan En Küçük Kareler Yöntemi (Pooled OLS)

Zaman serisi ve yatay kesit verilerini birlikte ele alan panel veri analizinde uygun görülen lineer ekonometrik modelleri sınama yolu ile ham petrol fiyat değişimi ile diğer göstergeler arasındaki ekonomik ilişkiyi en iyi açıklayan eşitliklere ve tahmin yöntemlerine ulaşılmaya çalışılmıştır. Ayrıca doğrusal modelin varsayımları ile ilgili olarak şans değişkeninin ortalaması sıfır, varyansının sabit (homojen) ve kovaryansları sıfırdır (Y. İşyar,1999). Modellerin

spesifikasyonunda homoskedastisite varsayımının ihlal edilmemesi hedeflenmiştir.

Yukarıda listelenen yöntemler ile elde edilen sonuçlar, analiz edilen ilişkilerdeki değişkenlere ait verisetine göre, hata teriminin yapısı dikkate alınarak mukayese edilmiştir. Hata teriminin yapısına uygun görülen modeller arasında sapmasız, etkin, yeterli ve tutarlı tahminciler elde etmek üzere ilerlenmiştir.

Buna göre; rassal etkiler modellerinin sınanması için Hausman Spesifikasyon Testi sonuçları dikkate alınmıştır. Test sonuçları hata teriminin regresörler ile korele olmadığına işaret etmektedir. Rassal etkilerin varlığını istatistiksel olarak doğrulamaktadır. Tahminlerin etkin ve tutarlı olması beklenir. Ancak R^2 , Determinasyon Katsayısı %13 hesaplanmıştır ve modelin açıklayıcılığı yeterli görülmediğinden spesifikasyonu tercih edilmemiştir.

Sabit etkiler modeli için elde F istatistikleri test edildiğinde sabit etkilerin bulunmadığını desteklenmektedir. Bu durumda "Olağan En Küçük Kareler" tahmincisinin etkin sonuçlar vermesi beklenmemektedir.

Tahmin modeli dinamik olduğundan, sabit etki yöntemi (fixedeffects) asimptotik olarak yanlış sonuçlar vermektedir (Nickell, 1981). Bunu düzeltmek ve olası içsellik problemini azaltmak için, bağımsız değişkenin gecikmeli değerleri

enstrüman olarak kullanılabilir. Bu bağlamda, klasik enstrüman yöntemlerinden daha etkin (efficient) sonuçlar veren Arellano-Bover (1995) ve Blundell- Bond (1998) sistem genelleştirilmiş momentler metodu (GMM) kullanılmıştır. Ancak, sistem GMM metodu, T arttıkça enstrüman çokluluğu (instrumentproliferation) problemine sahiptir. Bu problem, içsel değişkenlerin aşırı teşhis edilmesine (overidentifying), katsayı tahminlerinin enstrüman-dışı tahminlere yakınsamasına ve bu bağlamda sapmalı olmasına yol açabilmektedir (Arellano, 2003). Ayrıca, gereğinden fazlasayıda enstrüman kullanımı, GMM yönteminin standart hata tahminlerinin aşağı yönlü yanlış (downwardbias) olmasına sebep olabilmektedir. Dolayısıyla, tahminlerimizi alırken, enstrüman sayısı kısıtlı tutulmuştur. Genelleştirilmiş momentler metodu ve iterasyonları için Sargan\Hansen Testi aşırı teşhis edilme durumu için uygulanmıştır.

H_0 : Aşırı teşhis edilme durumu için kısıtlamalar geçerlidir.

H_1 : Aşırı teşhis edilme durumu için kısıtlamalar geçersizdir.

Test sonuçlarında H_0 red edilememiş ve müsbet sonuç vermiştir.

Tablo 3: Parametre Tahminleri

Parametre Tahminleri						
Endojen Değişken	Egzojen Değişken	SD	Tahmin	Standart Hata	t	Pr> t
Kesme Terimi	Kesme Terimi	1	112021634.89	202130000.00	0.55	0.58
Cari Denge	BCOILUSD	1	-30833384.19	5709105.00	-5.40	<.0001
Kesme Terimi	Kesme Terimi	1	2.44	0.54	4.50	<.0001
Enflasyon	BCOILUSD	1	0.04	0.01	4.68	<.0001

Kaynak:SAS/ETS(R) 9.3 Proc Panel Prosedürü sonuçlarından derlenmiştir

5. Amprik Bulgular

Modellerin spesifikasyonu için yapılan karşılaştırmalar sonucunda değişkenler arasındaki ilişkiyi açıklamak için kullanılan yöntemler Genelleştirilmiş Momentler Metodu ve iterasyonudur. Tüm model spesifikasyonunda bağımsız değişken Brent Ham Petrol fiyatıdır. Petrol fiyatı bağımlı değişkenler üzerine regres edilmiştir.

Tablo 3'te Genelleştirilmiş Momentler Metodu ve iterasyonları ile hesaplanan Kesme Terimi ve Parametre tahminleri her bir eşitlik için ayrı ayrı yer verilmiştir. $Pr>|t|$ için verilen olasılık değerleri eşitliklerin parametre tahminlerinin istatistiksel olarak anlamlı bir biçimde sıfırdan farklı olduğuna işaret etmektedir.

6. Sonuç

Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü'nün (OECD) 12 Aralık 2016 tarihli "Küresel Kalkınma Hakkında Perspektifler 2017-Değişen Dünyada Uluslararası Göç" adıyla yayınlanan raporda adı geçen Türkiye ve benzeri ülkeler olan Çin, Güney Afrika, Meksika, Kolombiya, Kosta Rika, Endonezya ve Kazakistan'ın, 2030 yılında yüksek gelirli ülkeler grubunda yer almasının gösterilmesi üzerine yapılan çalışmada ulaşılan sonuçlara göre,

Enflasyon ve petrol fiyatları:

$$INF_i = \beta_{1i} + \beta_{2i} * BCOILUSD + \varepsilon_i$$

eşitliği ile açıklanan bağımlı değişken enflasyon ve bağımsız değişken petrol fiyatları arasında genelleştirilmiş momentler metodu iterasyonu ile hesaplanan ilişki pozitif yönlüdür. Buna göre, ham petrol fiyatında bir dolar artış, incelenen ülkeler genelinde enflasyon üzerine %0.04 artışa sebep olmaktadır.

Cari denge ve petrol fiyatları:

$$CAB_i = \phi_{1i} + \phi_{2i} * BCOILUSD + \nu_i$$

genelleştirilmiş momentler metodu iterasyonu ile hesaplanan tahminci katsayısı negatif olarak bulunmuştur. Bu durum apriori bilgi ve ekonomik teoriye göre beklentimize uygundur. Buna göre, ham petrol fiyatında artış cari denge üzerinde negatif bir etki yaparak cari açık yönünde tesir etmektedir. Petrol fiyatında bir birim artış, cari denge üzerinde-\$30.833.384,19 etki yaratmaktadır.

Kaynaklar

Altıntaş, H. (2013). "Türkiye'de Petrol Fiyatları, İhracat Ve Reel Döviz Kuru İlişkisi: Ardl Sınır Testi Yaklaşımı Ve Dinamik Nedensellik Analizi", Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, Cilt 9, Sayı 19.

Anam Hassan, S., Zaman, K., (2012), Effect of oil prices on trade balance: New insights into the cointegration relationship from Pakistan. Economic Modelling, 29, 2125-2143.

- Aydoğu, İ. (2006). “Küresel Ekonomik Gelişmeler ve Türkiye”, Afyon Kocatepe Üniversitesi B.F. Dergisi, Cilt 8 , Sayı 2.19-52.
- Bayat, T., Şahbaz, A., Akçacı, T., (2013), “Petrol Fiyatlarının Dış Ticaret Açığı Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği”, Erciyes Üniversitesi İİBF Dergisi, Sayı 42, 67-90.
- Bayraç, N., “Uluslararası Petrol Piyasasının Ekonomik Analizi”, 1-24.
- BP Dünya Enerji İstatistikleri Raporu.2017
- Cogni, A., Manera, M., (2008). “Oil prices, inflation and interest rates in a structural cointegrated var model for the G-7 countries”, Energy Economics, 30, 856–888.
- Demiral, M.,Bal, H.,Akça.E.E., (2016), “Petrol Gelirleri ve Ekonomik Büyüme: Seçilmiş Petrol Zengini Gelişmekte Olan Ülkeler Üzerine Bir Panel Veri Analizi”, Sosyoekonomi, Vol (24)27, 85-102.
- Demirbaş, M.,Türkay, H. ve Türkoğlu, M. (2009), “Petrol Fiyatlarındaki Gelişmeleri Türkiye'nin Cari Açığı Üzerine Etkisinin Analizi”, Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi, 14(3), 289-299.
- Demirci, E., Er, Ş., (2007), “Ham Petrol Fiyatlarının Türkiye'deki cari açığa Etkisinin İncelenmesi”, 8. Türkiye Ekonometri ve İstatistik Ulusal Kongresi, 24-25 Mayıs, İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Deniz, M. Sümer, K. (2015), “Petrol Fiyatlarındaki Oynaklığın Dış Ticaret ve Milli Gelir Üzerindeki Etkisi: Seçilmiş Bazı Avrasya Ekonomileri Üzerine Bir İnceleme”, International Conference on Eurasian Economies 2015, 298-304.
- Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu, Güney Afrika Ülke Bülteni, 2017.
- Du, L., He, Y., Wei, C., (2010), “The Relationship Between Oil Price Shocks and China's Macroeconomics: An Empirical Analysis”, Energy Policy, 38(8), 4142-4151.
- Hacıoğlu, M., Sümer, K., K. (2015). “Petrol Fiyatlarındaki Oynaklığın Dış Ticaret ve Milli Gelir Üzerindeki Etkisi: Seçilmiş Bazı Avrasya Ekonomileri Üzerine Bir İnceleme”, International Conference on Eurasian Economies, 298-304.
- Iwayemi, A., Fowowe. B., (2011), “Impact of Oil Price Shocks on Selected Macroeconomic Variables in Nigeria”, Energy Policy, 39(2), 603-612.
- Kaplan, F., Aktaş, A., (2016), “Petrol Bağımlısı Ülkelerde Reel Petrol Fiyatlarının Reel Döviz Kuruna Etkisi”, Business and Economics Research Journal, 7(2),103-113.
- Karabulut, G., Çelikel Danışoğlu, A., (2006), “Türkiye'de Cari İşlemler Açığının Büyümesini Etkileyen Faktörler”, Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi, 8(1), 47-63.
- Kibritçioğlu, A., Kibritçioğlu, B. (1999), “Ham Petrol ve Akaryakıt Ürünü Fiyat Artışlarının Türkiye'deki Enflasyonist Etkileri”, Hazine Müsteşarlığı, 1-73.
- KOOROS, S. K., SUSSAN, A. P. & SEMETESY, M. (2006). “The Impact Of Oil Prices On Employment”, International Research Journal of Finance and Economics, 6(5),136-154.
- Korhonen, L. A., & Ledyeva, S. (2010). “ Trade Linkages And Macroeconomic Effects Of The Price Of Oil”, Energy Economics, 32, 848–856.
- Lebe, F., Akbaş, Y. (2013), “İthal Ham Petrol Fiyatları İle Döviz Kurunun Cari Açık Üzerindeki Etkisi: Türkiye İçin Bir Araştırma”, EconAnadolu 2013 Anadolu Uluslararası İktisat Kongresi, Eskişehir,172-197.
- Mehrara, M. (2009), “Reconsidering the Resource Curse in Oil-Exporting Countries”, Energy Policy, 37(3), 1165-1169.
- Ogunleye, E.K. (2008), “Natural Resources Abundance in Nigeria: From Dependence to Development”, Resources Policy, 33(3), 168-174.
- Orsam (Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi), (2014), Petrol Fiyatlarındaki Düşüş Ve Ortadoğu Ekonomilerine Etkileri, 2014 Aralık Raporu. Rapor No:194.
- Özdemir, S., Akgül, I., (2015), “Ham Petrol ve Benzin Fiyatlarının Sanayi Üretimine Etkisi: MS-VAR Modelleri ile Analizi”, Ege Akademik Bakış Dergisi, 15(3), 367-378.
- Özlale, Ü., Pekkurnaz, D. (2010), “Oil Prices and Current Account: A Structural Analysis for the Turkish Economy, Energy Policy, 38(8), 4489-4496.
- Türkiye Petrolleri 2016 Yılı Ham Petrol ve Doğal Gaz Sektör Raporu.
- Yardımcıoğlu, F., Gülmez, A., (2013), “OPEC Ülkelerinde Hollanda Hastalığı: Petrol Fiyatları ve Ekonomik Büyüme İlişkisinin Ekonometrik Bir Analizi”, Sosyoekonomi, 2013(1), 117-140.
- Yaylalı, M., Lebe, F. (2012), “İthal Ham Petrol Fiyatlarının Türkiye'deki Makroekonomik Aktiviteler Üzerindeki Etkisi”, Marmara Üniversitesi İİBF Dergisi, XXXII(2), 43-68.
- Yılmaz, A., Altay, H., (2015), “İthal Ham Petrol Fiyatları ve Döviz Kuru Arasındaki Eşbütünlük ve Oynaklık Yayılma Etkisinin İncelenmesi: Türkiye Örneği”, Ege Akademik Bakış Dergisi, 16(4), 655-671.
- Zaouali, S. (2007). “ Impact Of Higher Oil Prices On”, The Chinese Economy Review, 31(2), 191–214.
- <http://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Sayfalar/Petrol> (Son Erişim Tarihi: 10.10.2017)
- http://www.keepeek.com/Digital-Asset-Management/oced/development/perspectives-on-global-development-2017_persp_glob_dev-2017-en#.Wdpj0miOPIU#page1 (Son Erişim Tarihi 15.10.2017)
- www.ekonomi.gov.tr (Son Erişim Tarihi: 29.10.2017)
- www.gtb.gov.tr (Son Erişim Tarihi:05.11.2017)
- www.atlas.media.mit.edu (Son Erişim Tarihi: 05.11.2017)
- www.tradingeconomics.com (Son Erişim Tarihi: 05.11.2017)
- http://www.opec.org/opec_web/static_files_project/media/downloads/publications/AR%202016.pdf (Son Erişim Tarihi: 05.11.2017)
- http://www.opec.org/opec_web/en/data_graphs/40.htm (Son Erişim Tarihi:05.11.2017)
- <http://www.worldbank.org/tr/country/turkey>(Son Erişim Tarihi:05.11.2017)

www.tuik.gov.tr (Son Erişim Tarihi:05.11.2017)
<https://atlas.media.mit.edu/tr/profile/country/tur/>(Son Erişim Tarihi:05.11.2017)
<https://atlas.media.mit.edu/tr/profile/country/kaz/>(Son Erişim Tarihi:05.11.2017)
<https://atlas.media.mit.edu/tr/profile/country/idn/>(Son Erişim Tarihi:05.11.2017)
<https://atlas.media.mit.edu/tr/profile/country/cri/>(Son Erişim Tarihi:05.11.2017)
<https://atlas.media.mit.edu/tr/profile/country/col/>(Son Erişim Tarihi:05.11.2017)

<https://atlas.media.mit.edu/tr/profile/country/chn/>(Son Erişim Tarihi:05.11.2017)
<https://atlas.media.mit.edu/tr/profile/country/me/>(Son Erişim Tarihi:05.11.2017)
<https://atlas.media.mit.edu/tr/profile/country/zaf/>(Son Erişim Tarihi:05.11.2017)
<https://www.tespam.org/2017-bp-dunya-enerji-istatistikleri-raporu/> (Son Erişim Tarihi:05.11.2017)

Atatürk İlkeleri Türk Milletine Neler Kazandırdı?

Alaattin UCA

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Karaman.

Özet

Atatürk ilkeleri Türk milletinin birlik ve beraberliğini sağlayan en önemli unsurlardan biridir. Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Halkçılık, Laiklik, Devletçilik ve İnkılapçılık olarak nitelendirilen bu kavramların hepsi Türk milletinin çimentosu ve harcıdır. Bunların her biri Türk milletinin dünyada saygın toplumlar arasında yer almasına katkıda bulunmuştur.

Atatürk ilkeleri sayesinde Türk milleti çağdaş bir toplum olmuştur. Bu ilkeler doğrultusunda yeni bir devlet kurulmuştur. Türkiye Cumhuriyeti adıyla kurulan bu devlet çağdaş, demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devletidir.

Türkiye’de millet kendi kendini yönetmektedir. Irkçılık yoktur. Türk milleti sınıfsızdır. Dini inançlardan dolayı insanlar arasında ayırım yapılmaz. Devlet ekonomik faaliyetlere katılır ve özel sektörü de korur. Türk milleti yeniliklere açıktır. Bu ülkenin sınırları içinde yaşayan bütün insanlar hür ve eşittir.

Bunları Atatürk ilkeleri sağlamıştır.

Anahtar Kelimeler: Atatürk, Atatürk İlkeleri, Türkiye Cumhuriyeti Devleti, Türk Milleti, Millî Birlik ve Beraberlik

What Atatürk Principles Brought To Turkish Nation?

Abstract

Atatürk principles are one of the most important elements which the yensures Turkish nation’s national unity and solidarity. All of the concepts known as republicanism, nationalism, populism, secularism, statism and reformism are basic building materials for Turkish Nation. Each of them contribute to Turkish Nation to settle among to respectable society in the world.

Turkish Nation succeed to be a contemporary society with help of these Atatürk principles. They established a new community according to these principles. This state’s name is Republic of Turkey and this state is a contemporary, democratic, secular and social law state.

People directs themselves in Turkey. There is no racism. Turkish Nation has no class. One person doesn’t exclude another person because of his or her regional thought. State supports economical events and protects private sector. Turkish people are open-minded for new ideas. All the people who live in Turkey is free and equal.

The reason of these is Atatürk principles.

Keywords: Ataturk, Ataturk Principles, Turkish Republic State, Turkish Nation, National Unity and Solidarity

1. Giriş

Gazi Mustafa Kemal Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin kurucusudur. Osmanlı Devleti’nin yıkılması üzerine bu devleti kurmuş ve dünya kamuoyuna kabul ettirmiştir. Devlet olmak, devlet kurmak her millete nasip olmayan, dünyanın en zor işlerinden biridir.

Atatürk bu zor işi başarırken aynı zamanda Türk milletinin geri kalmışlığının nedenlerini ve bu durumdan kurtuluş imkânlarını, çağdaş uygarlık düzeyine ulaşabilmenin yollarını bulmuş, hedeflerini tespit etmiştir. İşte bu yol ve hedeflere Atatürk ilkeleri denilmektedir (Goloğlu, 1973: 9).

Atatürk ilkeleri Atatürk’ün düşünce sisteminin özüdür. Onu anlamak için ilkelerini özümsemek gerekir. “Cumhuriyetçilik” ilkesiyle Atatürk, Türk milletini cumhuriyet kavramıyla tanıştırmıştır. Daha sonra bu kavram demokrasi ile taçlanmıştır. “Milliyetçilik” ile millete kendi değerlerini tanıma ve millet olma bilinci kazandırmıştır. “Laiklik” ilkesiyle inanç ve vicdan özgürlüğünü, hoşgörü anlayışını ön plana çıkarmıştır. “Halkçılık” ile sınıfsız ve imtiyazsız toplum oluşturmuş ve sosyal devlet anlayışını yerleştirmiştir. “Devletçilik” ilkesiyle devlet ve milleti bütünleştirmiştir. “İnkılapçılık” ile millete hedef belirlemiş ve çağdaş uygarlık düzeyinin üstünü göstermiştir. Ayrıca bu ilkelerin her biriyle Atatürk hem Türk milletinin birlik ve

beraberliğini sağlamış hem de Türkiye Cumhuriyeti Devleti’ni dünyada barışa hizmet eden büyük bir devlet hâline getirmiştir.

İstanbul’un itilaf devletleri tarafından işgali üzerine iktidar millete geçmiştir (Armstrong, 1997: 94). Atatürk, millet iradesine dayalı bir devlet kurmuştur. Atatürk’ün kurduğu Türkiye Cumhuriyeti Devleti, çağdaş, demokratik laik ve sosyal bir hukuk devletidir. Bu devlet aynı zamanda modern bir devlettir (Kongar, 1981: 437, 438). Bunun böyle olmasında elbette ki Atatürk’ün rolü büyüktür. Türk milleti Atatürk ilkeleriyle, Atatürk’ün kurduğu devletin çatısı altında tek vücut haline gelmiştir.

Atatürk ilkeleri temel ve bütünleyici ilkeler olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Atatürk ilkelerini ve bu ilkelerin Türk milletine kazandırdıklarını şu şekilde ifade etmek mümkündür:

2. Temel İlkeler

Cumhuriyetçilik, Milliyetçilik, Halkçılık, Laiklik, Devletçilik ve İnkılapçılık, Atatürk’ün temel ilkeleridir. Bu ilkelerden edindiği kazanımlarla Türk milleti ilerleme ve kendini geliştirme imkânı bulmuştur.

2.1. Cumhuriyetçilik

Cumhuriyet, milletin kendi kendini yönetmesi demektir (Narter, 2004: 9). Cumhuriyetle birlikte Türk milleti bir kişinin, ailenin veya hanedanın etkisinden çıkıp kendi kendini yönetmeye başlamıştır. Millet, tebaa veya reyalıktan¹ yani çok sınırlı hakkı olan, vergi veren, yönetime katılmayan, sadece tarım ve ticaretle uğraşan, emir ve buyrukların dışına çıkamayan bir topluluk olmaktan kurtulup ferdi haklara sahip vatandaş vasfını kazanmıştır (Afet İnan, 1970: 119). “İrade-i Şahane” kavramının yerini milli hâkimiyet, “Sultan idaresi” yerini de milletin kendi kendini idaresi anlamına gelen cumhuriyet kavramı almıştır (Türkdoğan, 2005: 30). Cumhuriyetle birlikte, Osmanlı İmparatorluğunun çok unsurlu sosyal yapısı ağırlıklı olarak “millî devlet” modeline uygun, Türk milletinin ağırlığının hissedildiği siyasal yapıya kavuşturulmaya gayret edilmiştir. (Genç, 2005: 97). Yani imparatorluktan ulus devlete geçilmiştir. Hanedan kavramı son bulmuştur. Milletin üstünde ne sultan, ne hakan ve ne de padişah kalmamış, devletin başı Cumhurbaşkanı olmuştur (Fezvoğlu, 1982: 55).

Türkiye'nin herhangi bir köyünde, şehrinde veya kasabasında doğan, dili, dini, etnik kökeni ne olursa olsun her vatandaş, kanunda belirtilen yaşa geldiğinde Türk milletinin tevccühünü kazanmak şartıyla, yeterli oyu almak suretiyle belirli süreler için cumhurbaşkanı, başbakan, milletvekili, belediye başkanı ya da muhtar olma hakkına kavuşmuştur. Buna seçilme hakkı denmiş, Türk milletinin bütün fertleri kanunda belirtilen yaşa geldiğinde benzer şekilde seçme hakkına da sahip olmuştur. Seçme ve seçilme hakkına verilen önem gereği, Birinci Türkiye Büyük Millet Meclisi imkânlar dâhilinde seçimle tesis edilmeye çalışılmıştır.

Cumhuriyetçilik ilkesinde, hiçbir makam, mevki ve vazife farkı gözetilmeksizin herkesin bir oyu vardır. Bu özellik birlik ve beraberliği sağlayan önemli bir etkidir. Milletin birlik ve beraberliği eşitlik ve adaletle sağlanır. Bu da cumhuriyet idaresiyle mümkündür. Cumhuriyetçilik ilkesinde Türk milletinin bütün fertleri tıpkı tarağın dişleri gibi bir ve beraberdir. Vatandaş olarak herkes ülke yönetimine eşit olarak katılır.

Cumhuriyetçilikte siyasi iktidar milletin iradesine dayanır. Milletin oyunu ya da onayını almayanlar iktidar olamaz (Fezvoğlu, 1999a: 137). İktidar dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle vatandaşlar arasında ayırım yapmaz. Bir partinin tek başına iktidara gelmesi ancak toplumun büyük bir kısmını ikna etmesiyle mümkün olur. Ayrıca iktidar olan parti muhalefeti de yok saymaz. Muhalefet de iktidara meşru muhalefet eder. Böylece ikisi birden ülkeye hizmet eder.

Atatürk'e göre meclis, cumhurbaşkanı ve hükümet başkanı milletin rahatı için vardır. Onlar saltanat sürmek için değil, millete hizmet için görevlendirilmişlerdir ve millete hesap vermek durumundadırlar (Mütercim, 2008: 791).

Türk milletinin karakterine en uygun idare, cumhuriyet idaresidir. Cumhuriyetin ilanıyla birlikte artık hükümet ve millet arasında geçmişteki ayrılık kalmamıştır. (Olcaytu,

1998: 30). Cumhuriyetçilik çerçevesinde halka ve millete dayanan bir “halk devleti” kurulmuştur (Tanyol, 1981: 7).

Cumhuriyetin ilanıyla Türkiye'de devletin demokratikleşmesi yolunda büyük bir adım atılmış ve yapılacak olan inkılaplara ortam hazırlanmıştır. Demokratik yönetim, bilimsel düşünce², özgürlük ve her alanda tam bağımsızlık cumhuriyetçilik ilkesinin Türk milletine kazandırdığı temel kavramlardır. Cumhuriyetçilik, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'ne demokratik bir devlet olma özelliğini de kazandırmıştır (Turan, 2011: 255-258).

Cumhuriyetçilik ilkesinde, devlet yönetimi sınıfların, kişilerin, ailelerin ya da bir zümrenin eline bırakılmaz. Milletin bütün bireyleri yönetimde söz sahibi olur ve merkezîyet esastır (Doğan, 2011: 310). Atatürk bu konuda şunları söylemiştir: “Efendiler, halkın kendi eliyle kendini idare etmesi ilkesini ortaya koyan bizdik. Fakat bununla, asla her ilin veya her bölgenin ayrı ayrı birer yönetim birliği kurmasını kastetmedik” (Nutuk, 1994: 327).

Cumhuriyet ilan ettikten sonra o demokrasiyle taçlandırılmak istenmiş, çok partili siyasi hayata geçmek için adımlar atılmıştır. Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Serbest Cumhuriyet Fırkasının kurulması bunun göstergesidir (Türkdoğan, 2005: 229, 230). Bu denemeler başarısız olsa da bu sürecin sonunda demokrasiye ve çok partili parlamenter rejime geçilmiştir (Erkün, 1996: 595).

Cumhuriyetçilik ilkesi Türkiye'de benimsenmiş olan yeni siyasal rejimin şeklini ve yapısını belirlemiş, kalkınmaya ve ekonomik gelişmeye imkân sağlamıştır (Villalta, 2000: 460).

2.2. Milliyetçilik

Fransız ihtilaliyle Avrupa'da ortaya çıkan milliyetçilik kavramı bir yandan bazı imparatorlukların yıkılmasına bir yandan da birçok milletin esaretten kurtulup kendi milli hâkimiyetine kavuşmasına sebep olmuştur. Almanya, İtalya, Fransa, İngiltere gibi pek çok devleti de güçlendirmiştir. Bu kavram, Osmanlı İmparatorluğunun yıkılma sebeplerinden biri olmuştur ama Türk milletini, milli hâkimiyetine ve tam bağımsızlığına kavuşturmuştur (Keskin, 1998: 299).

I. Dünya Savaşı sonunda işgallerin başladığı, ülkenin yağmalandığı, Türk milletinin yok edilmek istendiği bir dönemde milliyetçilik millete yaşama, direnme ve yeni bir devlet kurma gücünü vermiştir. Milli Mücadele, milliyetçilik ilkesinden güç alınarak başlatılmıştır (Sarıkoyuncu, 2010: 316).

Bu ülkenin sınırları içinde yaşayan veya yurtdışında bulunan ancak kendini Türk addeden ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin vatandaşım diyen herkes bu ülkenin vatandaşı anlamında Türk görülmüştür.

Bu anlayışa göre etnik köken itibarıyla Türk, Kürt, Arnavut, Boşnak, Zaza, Gürcü, Çerkez, Pomak, Çingene, Arap, Laz, Süryani, Ermeni, Yahudi, Rum, Nasturi, Keldani, Bahai, Leh, Malakan, ya da Dürzi vs. kim olursa olsun Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin sınırları içinde yaşayan herkes bu ülkenin vatandaşıdır. Bu vatandaşların farklı ana dilleri olabilir. Bu dilleri günlük hayatlarında kullanabilirler. Ancak devletin resmî bir dili vardır, o da Türkçedir (Akgül,

¹Reaya ve tebaa kavramlarının anlamı için bkz. Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, (Yayın Hazırlayan: Aydın Sami Güneşçâl), Aydın Kitabevi Yayınları, 12. Baskı, Ankara, 1995, s.880, 1045.

² Atatürk ve bilim konusunda bkz. Aydın Sayılı, *Atatürk ve Bilim*, (Editör: Remzi Demir, Derleyen İnan Kalaycıoğulları), Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara, 2008.

2006: 42; Doğan, 2011: 313). Bu ilkeyle geçmişin aksine Türk diline değer verilmiş, Türkçe, okullarda öğretilen ve her alanda kullanılan devlet dili haline gelmiştir (Hatipoğlu, 1973: 22, 23).

Atatürk'e göre Türk milletine Kürtlük, Çerkezlik ve hatta Lazlık veya Boşnaklık fikri propaganda edilmek suretiyle yapılan yanlış adlandırmalar geçmişteki keyfi idare devirlerinin mahsulüdür. Çünkü bu millet efradı da umumi Türk camiası gibi aynı müşterek maziye, tarihe, ahlâka, hukuka sahip bulunuyorlar. Yani Türk milletindedirler (Atatürk'ün Görüş ve Direktifleri, 2008: 72, 73; Türkdoğan, 2005: 159, 160).

Atatürk'ün Milliyetçilik ilkesinde ırkçılık yoktur (Sarıнай, 1990: 86). Ona göre Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin sınırları içinde veya dışında yaşayan ancak kendini Türk hisseden herkes Türk'tür (Kuran, 1981: 11). 1924 Anayasasının 88. Maddesi şöyle düzenlenmiştir: "Türkiye ahalisine, din ve ırk farkı olmaksızın vatandaşlık itibarıyla Türk denir." (Acun vd., 2009: 419). Onun için Atatürk, "Ne mutlu Türk olana!" değil, "Ne mutlu Türküm diyene!" demiştir. Türküm demekle Türk olunmayacağına bilincindedir. Burada önemli olan Türkiye Cumhuriyeti Devletinin vatandaşları olan herkesin kendini bu anlamda Türk görmesi ve hissetmesidir (Mütercimler, 2008: 1035).

Diyarbakırlı, Vanlı, Erzurumlu, Trabzonlu, İstanbullu, Trakyalı ve Makedonyalı, Atatürk'e göre hep bir milletin evlatları, hep aynı cevherin damarlarıdır (Atatürkçülük (Birinci Kitap), 1983: 74, 75; Olcaytu, 1998: 31). Bu ilkenin ırkçılıkla alakası kesinlikle yoktur ve karıştırılmamalıdır. İstilacılık ya da yayılmacılık hedefi de bulunmamaktadır. Atatürk'e göre Türk milliyetçiliği, Türk milletinin varlığını kurtarmış, bütünlüğünü sağlamış ve korumuştur (Yavru, 1981: 108).

Türk milleti her türlü tehlikeye karşı vatan sevgisiyle birleşip bütünleşmiştir. Bu ilkeyle etnik farklılıklardan dolayı çıkması muhtemel kavgalar önlenmiş ve milletin birlik ve beraberliği sağlanmıştır. İnsanların farklı etnik kökenden gelmesi Türkiye'nin zenginliğidir. Ancak Türkiye'nin birlik ve beraberliğine kast eden, bölgecilik, bölücülük, ayrımcılık yapan, vatanla, milletle, devletle, bayrakla ya da Türkiye'nin milli ve manevi değerleriyle problemi olan her kim olursa olsun bu anlayış içinde kendine yer bulamaz (Altuğ, 1985: 210).

Milliyetçilik ilkesiyle vatan birliği, dil birliği, ırk ve soy birliği, siyasal varlıkta birlik, kültür ve tarih birliği kavramları da ön plâna çıkmaktadır (Sarıнай, 1990: 51). Kültür ve tarih birliğinden kasıt, Asyatik kökenlere gitmektir. Aynı şekilde dilde birlikte kasıt doğal olarak Türkçedir. Dillerin birbirlerinden etkilenmeleri tabii olduğundan, Türk dilinin Farsça ve Arapça gibi iki farklı kültür çevresinin etkisinden soyutlanmasından ziyade baskısından kurtarılmasıdır. Soy ve köken birliği ise eskiden beri geçerliliğini koruyan yabancı soylu askeri ve sivil yönetimin Türk unsurlarına devri ve seçkin kadroların Türkleştirilmesi değil Türkleşme sürecinin başlatılmasıdır. Bu yapılmaya çalışılırken hareket noktasının tarihten ibret alınma olduğu göz ardı edilmemelidir. Zira genellemeden kaçınılmakla birlikte bazı unsurlar arasında zemini uygun bulanların Türk milletine ihanet hususunda tereddüt etmedikleri tarihî bir hakikattir. Bundan hareketle milletin aslî unsurunun hiç olmazsa ihmal edilmemesi fikri Milliyetçilik ilkesi ile

milletin eşitlenmesi ve bunun hayata geçirilmesi hedeflendi. Bu ilke ülkenin bütün vatandaşlarının yönetim ve devlet mekanizmasında yer almasının yolunu açtı. Tarih Tezi ve Dil Teziyle toplumun kendine dönmesini ve kendini bulmasını sağladı. Milliyetçilik ilkesiyle Türk milleti milli bir kültüre erişti (Turhan, 1965: 18). Ancak, Atatürk'ün erken ölümü ulus/millî devlet anlayışının tam rayına oturmasını engelledi (Türkdoğan, 2005: 6, 12, 13, 293, 297, 298, 394, 453).

Milliyetçilik anlayışı aynı zamanda karmaşık/kozmpolit yapıdan, aşiret ve kabile hayatından çağdaş/modern topluma geçişi ve millet bilinci oluşturmayı amaç edinir (Güler, 2007: 181). Bu o dönemde bir zorunluluktur. Çünkü Araplar, İranlılar, Arnavutlar veya Boşnaklar gibi pek çok Müslüman topluluk kavmiyet özelliklerini korurken Osmanlı Devleti coğrafyaya dayalı bir vatan kavramını ve millet kimliğini, soy varlığını önemsememişti (Türkdoğan, 2005: 141, 368, 369). Türkler tarih sahnesine çıktıkları andan itibaren Büyük Hun İmparatorluğu, Batı Hun İmparatorluğu, Akhun İmparatorluğu, Göktürk İmparatorluğu, Avar İmparatorluğu, Hazar İmparatorluğu, Uygur Devleti gibi kavim adlarıyla anılan devletler kurmuştu. Ancak ilk Müslüman Türk devleti Karahanlılar'dan itibaren bu anlayış değişmiştir. Şahıs ve yer adlarıyla anılan Karahanlılar, Gazneliler, Büyük Selçuklu İmparatorluğu, Anadolu Selçuklu Devleti, Harzemşahlar Devleti, Altınordu Devleti, Timur İmparatorluğu, Babür İmparatorluğu, Osmanlı İmparatorluğu gibi devletler ve yine kişi adlarıyla anılan pek çok beylik kurulmuştur (Çeçen, 1986: 35-282). Atatürk yeni kurduğu devletin adını Türkiye Cumhuriyeti koyarak yeniden millet anlayışına dayalı devlet geleneğine dönmüştür. Türk milletini kendi adıyla anılan yeni bir devlete kavuşturmuştur.

Atatürk bu konuda şunları söylemiştir: "Cihan tarihinde bir Cengiz, bir Selçuk, bir Osman Devleti tesis eden ve bunların hepsini hadiselerle tecrübe eyleyen Türk milleti, bu defa doğrudan doğruya kendi nam ve sıfatında bir devlet tesis ederek, bütün felâketlerin karşısında, doğuştan taşıdığı kabiliyet ve kudretle yerini aldı. Millet, mukadderatını doğrudan doğruya eline aldı ve milli saltanat ve egemenliğini bir şahısta değil, bütün fertleri tarafından seçilmiş vekillerden meydana gelen bir yüce mecliste temsil etti..." (Kocatürk, 1999: 37).

Milliyetçilik ilkesine göre, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin sınırları içinde yaşayan milyonlarca insan tek bir millettir. Türkiye Cumhuriyetini kuran Türk halkına Türk milleti denir (Türkdoğan, 2005: 136). Türk milleti denildiği zaman etnik anlamda bir topluluktan bahsedilmemektedir. Bu topraklarda yaşayan herkes bu tanımın içindedir. Bu milliyetçilik anlayışının esasında kültür milliyetçiliği vardır. Bu anlayış birleştirici ve bütünleştiricidir (Doğan, 2011: 313).Devletin sınırları içinde yaşayan herkes, hiçbir ayrım gözetmeksizin vatandaşlık bağıyla devlete bağlıdır. O, bölücülüğü ve ayrımcılığı reddeder (Sansar-Temizir, 2012: 204). Türk milletini birlik ve beraberlik çatısı altında birleştirir, bütünleştirir ve yüceltir (Tünay, 2004: 263). Türk milletini ırk ya da etnik köken itibarıyla parçalayıp güçsüz düşürmek isteyenlere karşı koyan en büyük güç, Milliyetçilik ilkesidir (Eroğlu, 2010: 391). Atatürk bu ilkeyle milli devlet, milli iktisat, milli tarih, milli dil ve milli kültür anlayışını da geliştirmiştir (Türkdoğan, 2005: 160).

2.3.Halkçılık

Halkçılık ilkesinde sınıf kavramının yeri yoktur. Toplumda sadece meslekler vardır (Türkdoğan, 2005: 152). Her meslek bir diğerine muhtaçtır. Meslekler arasında üstünlük, alçaklık yoktur. İşçinin memura, memurun esnafa, hiç kimsenin bir diğerine üstünlüğü yoktur (Atatürkçülük (Üçüncü Kitap), 1984: 42). Bütün meslek sahiplerinin sorunlarını devlet çözmek zorundadır. Her mesleğin bir saygınlığı vardır. Çünkü herkes bu milletin refahı ve kendi geçimini temin için çalışmaktadır.

Halkçılık anlayışında sosyal bölünme ve sınıflar arası mücadelenin yeri yoktur (Dumont, 1993: 127). Halkçılık ilkesiyle Türkiye’de sınıf kavgaları önlenmiş ve milletin birlik ve beraberliği sağlanmıştır. Aydın ve avam arasında eskiden görülen ayırım kalkmıştır (Eraslan, 2000: 401, 403). Uzun yıllar yalnızca küçük çiftçilerden salınan aşar vergisi kaldırılarak vergi adaleti sağlandığı gibi sınıf ayırımına da son verilmiştir (İrmak, 1981: 258).

Türk milleti birbirinden çok farklı çıkarları olan ve bu itibarla birbiriyle mücadele eden sınıflara sahip değildir. Mevcut sınıflar ya da meslekler birbirinin tamamlayıcısı niteliğindedir (Atatürkçülük (Birinci Kitap), 1983: 94, 95; Olcaytu, 1998: 32). Hiçbir kişiye, aileye, sınıfa ya da cemaate imtiyaz verilemez (Türkdoğan, 2005: 154). Türk milletini sınıf kavgalarıyla bölmek isteyenlere karşı en sağlam savunma aracı Halkçılık ilkesidir (Eroğlu, 2010: 391). Atatürk’e göre Halkçılık, kudretin, hâkimiyetin, idarenin doğrudan doğruya millete verilmesidir (Atatürk’ün Söylev ve Demecleri, 2006: I. 102).

Halkçılık ilkesi milletin herhangi bir sınıf veya zümre tarafından sömürülmesine müsaade etmez. Kamu menfaati, kişi ya da zümre menfaatinin üzerindedir. Halkçılık anlayışı bireylerin eşitliği, sosyal adalet, sosyal güvenlik, toplumun zayıf kesimlerinin korunması ve güçlendirilmesi, adil bir gelir dağılımı anlayışına dayanır. Halkçılık ilkesine göre devletin imkânları ve kaynakları toplum kesimleri arasında eşit ve adil dağıtılmalıdır (Çelen, 2013: 4).

Millî Mücadele yıllarında Türkiye’nin hemen yanı başında büyük bir devlet olan Rusya’da Bolşevik rejimi kurulmuştur. Sosyalizme dayanan bu yönetim dini ahyon saymış, özel mülkiyeti reddetmiş ve her şeyi devletleştirmiştir. Toplumda eşitlik sağlamak adına herkesi fakirlikte eşitlemiştir. Rusya’dan askerî ve ekonomik yardım alan Gazi Mustafa Kemal Paşa [Atatürk] isteseydi çok rahat bir şekilde Türkiye’de Bolşevizmi etkin kılabilirdi. Ama o buna asla yanaşmamış, Rusya ile ilişkilerin bozulması pahasına Bolşevizmi yani komünizmi reddetmiştir (Akyol, 2008: 256, 259). Halkçılık prensibi sayesinde toplumun sosyal dengesini bozmadan ülkede eşitlik sağlamış ve toplumsal gelişmenin önünü açmıştır (Doğan, 2011: 316; Türkdoğan, 2005: 202). Sosyalizm, komünizm, kapitalizm, liberalizm, nasyonalizm, faşizm gibi herhangi bir ideolojiyi Türk milletine kabul ettirmeye kalkmamıştır (Mütercimler, 2008: 9, 10).

2.4.Laiklik

Laiklik en basit tanımı ile din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması, din ve vicdan hürriyetinin sağlanmasıdır (Kinross, 1994: 454). Laiklik, resmi bir devlet dininin bulunmamasıdır. Ayrıca laiklik, devletin din ve mezhepleri ne olursa olsun millete eşit ve adil davranmasıdır

(Ertan, 2011: 252; Türkiye Cumhuriyeti’nin Temel İlkelerinden Laiklik, 1995: 6-7).

Devletin bütün vatandaşları aynı dine mensup olmaya bilir. Mesela Türkiye’de milletin büyük çoğunluğu Müslüman ise de başka dinlere inananlar da bulunmaktadır. Bu durumda devletin yapacağı iki şey vardır. Ya devlet işlerini ve hukuk kurallarını bütün inanç sistemlerine göre ayrı ayrı uygulamak ya da laiklikte olduğu gibi din ve devlet işlerini birbirinden ayırmaktır. Laiklik ilkesiyle ikincisi tercih edilerek din ve devlet işleri birbirinden ayrılmıştır. İnançlarına göre her topluluğa ayrı ayrı hukuk kuralları uygulamaktansa Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin bütün vatandaşları ya da Türk milletinin bütün fertleri laik ya da evrensel hukuka tabi tutulmuştur (Rogendorf, 2008: 431).

Laiklik ilkesine göre, Hanefî, Şafîî, Maliki, Hanbelî, Şii, Caferî, Alevî, Yahudî, Ortodoks, Katolik, Protestan, Bahai, Nasturî, Süryani, Marunî, Ezidî, Keldanî, Budist, Hinduist ya da Ateist kim olursa olsun hangi inanca ya da mezhebe mensup olursa olsun bu ülkenin sınırları içinde yaşayan ve kendini Türk milletinin bir ferdi olarak gören herkes Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin nazarında birdir ve eşittir. Hiçbir inanç sisteminin bir diğeri üzerinde etkili olmasına ya da bir diğeri yok saymasına müsaade edilmez. Yani, devlet buna izin vermez. Devlet bütün vatandaşlarına eşit uzaklıktadır ve vatandaşları arasında ayırım yapmaz. Yeni Türk Devleti’nin kurucu belgesi niteliğinde olan Lozan antlaşmasının imza sürecinde bu anlayışla hareket edilerek askerî, adli ve mali kapitülasyonlar kaldırılmış, Türk milletinin tam bağımsızlığı sağlanmıştır (Akyol, 2008: 399, 403, 409).

Laiklik yoluyla Türkiye’de dini ve dünyevi işler birbirinden ayrılmış ve toplum sorunlarının çözülmesinde akıl, bilim ve modernleşme prensipleri esas alınmıştır (Türkiye Cumhuriyeti’nin Temel İlkelerinden Laiklik, 1995: 18). Laisizmle Türk milleti akıl hürriyetine kavuşmuştur (Atay, 2012: 23). Laiklik sayesinde toplumda kadın-erkek eşitliği sağlanmış ve kadınlar bugünkü haklarını elde etmiştir (Bozkurt, 1996: 162).

Yüzyıllar boyunca Avrupa ile kıyaslandığında çok az da olsa Anadolu’da mezhep rahatsızlıkları görülmüştür. Laiklik ilkesiyle Türk milleti bundan kurtarılmaya çalışılmıştır (Feyzioğlu, 1999b: 210). Laiklik Türkiye’de mezhepler ve tarikatlar arası sürtüşme ve çatışmaları ortadan kaldıran ve Türk milletinin birliğini pekiştiren önemli bir faktördür (Olcaytu, 1998: 22). Türk milletini inanç ve mezhep farklılıklarından dolayı kavgaya ettirip bölmek isteyenlere karşı, millî birlik ve beraberliği sağlayan en etkili güç laikliktir (Eroğlu, 2010: 391). Böylece inançları bahane ederek Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin iç işlerine karışmak isteyen yabancı devletlere fırsat verilmemiştir.

Laikliğin tanımında yer alan başka bir unsur da din, vicdan ve ibadet özgürlüğüdür. Din ve vicdan özgürlüğünün garantisi laikliktir (Kurtcephe, 2005: 946). Hangi inanca sahip olursa olsun inancına göre yaşayan, rahatlıkla inancının gereğini yerine getirebilen insanlar çok daha huzurludur ve böyle toplumlarda millet birlik ve beraberlik içinde yaşar.

Laik devlet herhangi bir dine mensup değildir. Fakat laiklik dinsizlik demek değildir (Nutuk, 1994: 485; Türkiye Cumhuriyeti’nin Temel İlkelerinden Laiklik, 1995: 19). Çünkü devleti yönetenlerin ve milleti meydana getiren fertlerin dini inançlarının olması gayet tabiidir. Çağdaş

dünyada fertlerin bir inanca sahip olmalarının tabiliği kadar devletin resmî dininin olmaması, diğer ifade ile “laik” olması da önemlidir. Çünkü laik devlet bazı Marksist veya Leninist devletler gibi dini reddetmez ya da dinsizliği telkin etmez ve din aleyhtarlığı yapmaz. Aynı zamanda laik devlet dine dayalı teokratik bir devlet de değildir (Genç, 1999: 253). Devletin bu özellikleri bütün vatandaşları birbirine bağlayıp birlik ve beraberliği güçlendirir.

Laiklik herhangi bir dinî grup, inanç sistemi, mezhep ve cemaatin siyasetle iştigal ederek partileşmesine ve bu yolla siyaset yapmasına da müsaade etmez. Din ve mezhep vicdani bir durumdur. Kimse kimseyi bu hususta etkilemez ve dine dayalı siyaset yapılmaz. Durum böyle olunca dini inançlarla siyasi maksatlar çatışmaz, toplumda inanç farklılıklarından dolayı siyasi gerginlikler yaşanmaz. Böylece milletin birlik ve beraberliği sağlanmış olur.

Başka bir ifadeyle laiklik sayesinde mezhep ve din eksenli kavgalar, huzursuzluklar, anlaşmazlıklar çıkmaz. Böylece toplumda millî birlik ve beraberlik daha da güçlenir.

Laiklik, kanun önünde eşitliğe imkân verdiği için de millî birlik ve beraberliğe katkıda bulunmuştur (Çubukçu, 1999: 114). İnanıcı ne olursa olsun Türk milletinin bütün fertleri kanunlar önünde eşittir ve herkes aynı mahkemelerde yargılanır. Evrensel hukuk kuralları işletilir. Hukukta birlik sağlanır. Bu da Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin sınırları içinde yaşayan herkesi hem birinci sınıf vatandaş yapar hem de birlik ve beraberliği sağlar.

Laiklik, hangi dine mensup olursa olsun din adamlarının dini kıyafetlerle ibadet haneler dışında gezmesine de izin vermez (Karal, 1945: 129). Laiklik, sahte dindarlık, din istismarı, büyücülük, üfürükçülük, muskacılık gibi kavramları da tasvip etmez. Devlet bu konuda tedbir alır ve vatandaşını korur. Laiklik, rasathanenin topa tutularak yıkıldığı (Topdemir, 2010: 455), coğrafya derslerinde harita kullanmanın uygun olup olmadığının, tıp fakültelerinde okuyan öğrencilerin eğitiminde kadavra kullanılmasının tartışıldığı, “dünya gâvurun ahiret Müslümanın” (Habil Adem, 2009: 12) gibi yanlış düşüncelere dayanan birtakım bağnazlıkları, ilmi hezeyanları geride bırakmış, Türk milletine tam manasıyla bilimsel özgürlük kazandırmıştır (Feyzioğlu, 1987: 18, 19).

Bu ilkeye göre din adamlarının atamaları, özlük haklarının temini devlet tarafından Diyanet İşleri Başkanlığı'nca sağlanır. Bunun sebebi din işlerinin devlet kontrolünden çıkıp bazı cemaat ve teşkilatların eline geçmesini önlemektir (Özbudun, 1999: 341, 342). Bu suretle devlet din istismarını önler ve vatandaşların bölünüp parçalanmasına müsaade etmez.

Laikliğin belli bir tanımının olmadığı, her ülkenin yapısına göre farklı uygulanabileceği dolayısıyla Türkiye'de de farklı şekilde uygulandığını savunan bazı düşünceler mevcuttur (Feyzioğlu, 1999b: 140). Ayrıca bir Atatürk milliyetçiliği/Türk milliyetçiliği, Atatürk devletçiliği olduğu gibi Atatürkçü laiklik veya Türkiye'ye özgü laiklik olduğu fikri de mevcuttur (Türkiye Cumhuriyeti'nin Temel İlkelerinden Laiklik, 1995: 12). Atatürk'ün laiklik anlayışında dine saygı duyulur ancak devlet ve toplum dinin tekeline bırakılmaz (Kili, 2008: 191). Büyük çoğunluğu Müslüman olan bir toplumda yaşadığının bilincinde olan Atatürk, ancak kendisinin siyasi ve toplumsal inkılaplarına

engel olmaya çalışıldığı durumlarda dine karşı çıkmıştır (Kongar, 1983: 308). O, laiklik ilkesiyle, şahsi çıkarları için dini siyasete alet eden cahil din adamlarına engel olmuştur (Dilipak, 1988: 235).

Laiklik anlayışında bilimsellik, dini siyasete karıştırmamak, dinin siyasetçiler ya da softalar elinde çıkar aracı olmasını engellemek, kimseyi inancından dolayı kinamamak, kimseyi ibadete zorlamamak, genel ahlâk ve adaba aykırı olmamak şartıyla kimsenin ibadetini engellemek, fertleri din ve diyaneti açısından eğitmek ve öğretmek gibi hususlar ön plana çıkmaktadır (Fırlıklı, 1999: 224).

Atatürk bir “deist” ya da “ateist”³ değildir (Özkes, 2012: 19). Ona göre; “Din vardır ve lüzumludur.4 Dinsiz milletlerin devamına imkân yoktur. Peygamberimiz Efendimiz Hazretleri, Allah tarafından insanlara dini gerçekleri duyurmaya memur ve elçi seçilmiştir. Din Allah ile kul arasındaki bağlılıktır” (Kayadibi, 2005: 1037, 1038; Türkdoğan, 2005: 347, 348).

Türkiye'de eğitim faaliyetleri de laiklik ilkesine göre düzenlenmiştir (Mütercimler, 2008: 13). Eğitimde laiklik ilkesi, eğitimin dini makamların etkisinden uzak tutularak, devletin denetimine alınmasını ve Milli Eğitim Bakanlığınca yürütülmesini sağlamıştır (Türkiye Cumhuriyeti'nin Temel İlkelerinden Laiklik, 1995: 21).

Laiklik konusunda bugüne kadar yaşanan sorunlar sunidir. Bu sorunların sebebi bazı kişi veya kurumların laikliği farklı zamanlarda farklı yorumlamasıdır. Aslında Atatürk, yapılması gereken en doğru işi yapmış Türk milletinin bütün fertlerini laiklik kavramı ile tanıştırmıştır.

Laiklik ilkesi doğrultusunda zamanla Türkçe ibadet ve Türkçe ezan uygulamaları gündeme gelmiş ve bu durum bazı kişiler tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Ancak bunun dine saygısızlık değil bir milliyetçilik hareketi olduğu iddia edilmiştir (Kuran, 1981: 11; Doğanay, 2001: 21).

Özellikle Atatürk'ün vefatından sonraki dönemde, 1950'lere kadar Türkiye'de laikliğin istismar edildiği (Türkdoğan, 2005: 355), ya da başka bir ifadeyle, laiklik ilkesinin, dinsizlik ve din düşmanlığı şeklinde yorumlanmaya kalkıldığı gözden uzak tutulmamalıdır. (Turhan, 1965: 42).

2.5.Devletçilik

Millet, devleti kurar ve devlet de milletin güvenliğini ve adaletini sağlar. İç ve dış işlerini düzene koyar. Bu işleri millet yapamaz, milletin menfaatleri doğrultusunda devletin yapması gerekir. Bu görevi yapan devlet, milletini korur ve varlığını devam ettirmesini sağlar (Atatürkçülük (Birinci Kitap), 1983: 98, 99).

Devletçilik ilkesiyle Türkiye'de devlet ve millet birleştirilmiştir, devlet-millet işbirliği sağlanmıştır. Ayrıca Türkiye'de plânlı kalkınma, teknik gelişme de bu ilkeyle gerçekleşmiştir. Devletin açtığı iş yerlerinde çalışan milletin fertleri, hem kendinin hem de devletin kalkınması için

³ Deist, Allah'ın varlığına inanan fakat dini reddeden, peygamber, melek, kitap, ahiret gibi kavramlarainanmayan, ateist ise Tanrı inancını reddeden kişi anlamına gelmektedir.

⁴ Atatürk'ün dine bakışı hususunda bkz. Rahmi Vardı, *Atatürk'ün Manevi Dünyası*, Şeyh Yahya Efendi Kültür ve Araştırma Vakfı Yayınları, İstanbul, 2006.

çalışmıştır. Devletin bütün kapıları Türk milletinin bütün fertlerine istisnasız açılmıştır.

Devletçilik sadece devletin iş yeri açması, güvenlik ve adalet işlerine veya ekonomiye müdahalesi demek değildir. Bunun dışında devlet, siyasi, askeri, sosyal ve kültürel alanlarda rol alan bir denge mekanizmasıdır. Devletçilik, modern bir millet olmak, millî kültüre kavuşmak, demokratik bir düzen içinde gelişmek, ekonomik geleceği kazanmak üzere devletin yüklenebileceği görevlerin hepsidir (Doğan, 2011: 317).

Türkiye’de devletçilik ekonomik anlamda karma ekonomi şeklinde kendini göstermiştir. Bu anlayışta devlet işletmeciliği ile özel teşebbüs bir arada bulunmuştur. Devlet, öncelikle özel sektörün yapamayacağı işleri yapmıştır. Sonradan mutedil devletçilik denilen bir anlayış hâkim olmuş burada da devlet özel sektörün yapabileceği işleri de yapmaya başlamış ancak özel sektörü yok sayıp engellememiştir. Devlele özel sektör arasında tatlı bir rekabet yaşanmıştır. Devletçilik anlayışında devlet ve fert birbirine karşıt değil, birbirinin tamamlayıcısıdır. Devletçilik ilkesiyle devletin ve milletin birlikte güçlenmesi sağlanmıştır.

Devletçilik anlayışı komünizmden ve liberalizmden ayrıdır. Devlet kontrolünün yanında ferdi teşebbüse de yer vermiştir (Türkdoğan, 2005: 235). Devletçilik ilkesiyle ferdin hakkı ferde, devletin hakkı devlete verilmiştir. Fert devlet için, devlet de fert için asla feda edilmemiştir (Türkdoğan, 2005: 344). Devlet daha çok ferdin yapamayacağı işleri üstlenmiştir. Uzun bir süre, enflasyonsuz para politikaları, denk bütçe uygulamaları ve yerli kaynakların etkin kullanımı gibi yöntemler denenmiştir (Aysan, 1984: 286, 287). Böylece devlet, milleti refaha kavuşturmak, memleketi bayındır hale getirmek için ekonomik faaliyetlerle ilgilenmiştir. Ayrıca ekonomik bağımsızlık da sağlanmıştır. Devlet ve millet ekonomik faaliyetler gerçekleştirmekte özgür olmuştur (Türkdoğan, 2005: 169, 172, 185, 194, 195). Devlet, sanayileşmenin ve kalkınmanın öncülüğünü üstlenmiştir (Ülken, 1981: 35). Sanayi tesisleri memleketin içlerine, uzak yerlere yayılmıştır (Aydemir, 2011: 446). Devletçilik ilkesiyle ekonomik alanda millî gelir artmış ve milletin refah seviyesi yükselmiştir (Gök, ark., 2000: 408). Devlet bu ilkeyle hem ekonomik hem de sosyal alanda düzenleyici ve kontrol edici bir rol oynamıştır. Özel sektörün tercih etmediği ya da gücünün yetmediği durumlarda yatırım yapmış ve özel sektörü reddetmemiştir (Akdağ, 2014: 203).

Kanunlara riayet etmeleri şartıyla devletçilik ilkesinde yabancı sermayeye karşı çıkılmamıştır (Oral, 2006: 140; Türkdoğan, 2005: 220). Yabancıların sermayelerini kullanarak Türk milletini köleleştirmesine de müsaade edilmemiştir (Kocatürk, 1999: 310-312).

Devlet, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütün olarak görülmüştür. Bu anlayış Anayasada da yerini bulmuştur. Her alanda olduğu gibi ekonomide de devletin ve milletin yapacağı işler vardır ve farklıdır. Devlet ve millet birbirini destekler ve uyum içinde olur. Ayrıca devlet, yatırımcıya, üreticiye, dağıtımçıya ve tüketiciye yön vermek ve gelişmeleri denetlemek durumundadır. Bütün bunlar milletin refahı ve menfaati içindir. Devletçilik ilkesiyle ekonomi planlı bir şekilde geliştirilmiştir. Ekonomik kalkınmanın belli kişilerde değil bütün millette, bölgesel değil ülkenin tümünde gerçekleşmesi hedeflenmiştir.

Devletçilik ilkesiyle iktisadi devlet teşekkülleri millî ekonominin bütün sektörleri için bir mektep vazifesi görmüştür. İşletme, muhasebe, organizasyon, işçi hakları, iş güvenliği gibi pek çok konuda devlet, özel sektöre öncü ve örnek olmuştur (Aydemir, 2011: 446).

Türkiye’de yapılan milyarlarca liralık özelleştirmeye rağmen devlet, devletçilik politikasından halâ vazgeçebilmiş değildir. Aynı şekilde aradan geçen yıllara rağmen Cumhuriyetçilikten, Milliyetçilikten, Laiklikten, Halkçılıktan ve İnkılâpçılıktan da vazgeçmek mümkün değildir.

2.6. İnkılâpçılık

İnkılâpçılık, dünyada olup bitenden haberdar olmak kendini ona göre ayarlamaktır. İnkılâpçılık dünyada var olan teknolojiyi, bilimsel değerleri yakalamak ve hatta dünya seviyesinin üzerine çıkmaktır. Atatürk, inkılâpçılık ilkesiyle Türk milletini geri bırakmış müesseseleri kaldırarak toplumun ihtiyaçlarına cevap verebilen yeni müesseseler kurmuştur. Bu çağdaş ve demokratik kurumlar ve yapılan inkılâplar hem ilerlemeyi sağlamış hem de toplumun birlik ve beraberliğini pekiştirmiştir.

Bu ilke doğrultusunda Türkiye’de büyük değişikliklere sebep olan şu önemli inkılâplar gerçekleştirilmiştir:

- Saltanatın kaldırılması (1 Kasım 1922)
- Cumhuriyetin ilanı (29 Ekim 1923)
- Halk Fırkası’nın kurulması (9 Eylül 1923)
- Ankara’nın başkent olması (13 Ekim 1923)
- Halifeliğin kaldırılması (3 Mart 1924)
- Tevhid-i Tedrisat Kanununun kabulü (3 Mart 1924)
- Şapka Kanununun kabulü/Şapka inkılâbı (25 Kasım 1925)
- Alafranga saat ve miladi takvim uygulamasına geçilmesi (26 Aralık 1925)
- Tekke, zaviye ve türbelerin kapatılması (30 Kasım 1925)
- Medeni Kanun’un kabulü (17 Şubat 1926)
- Uluslararası rakamların kabulü (20 Mayıs 1928)
- Yeni Türk Alfabesinin kabulü/Harf inkılâbı (1 Kasım 1928)
- Ağırlık ve uzunluk ölçülerinin değiştirilmesi (26 Mart 1931)
- Türk Tarihi Tetkik Cemiyetinin kurulması (12 Nisan 1931)
- Türk Dili Tetkik Cemiyetinin kurulması (12 Temmuz 1932)
- Soyadı Kanununun kabulü (21 Haziran 1934)
- Hafta sonu tatilinin Cuma gününden Pazar gününe alınması (1 Haziran 1935)

İnkılâpların gayesi Türkiye Cumhuriyeti milletini tamamen modern ve uygar bir toplum haline getirmektir (Olcaytu, 1998: 35). Türk milletini uygarlığın ve teknolojinin tüm imkânlarından yararlandırmaktır (Türkdoğan, 2005: 208). Uygarlık yolunda başarı, yenileşmeye bağlıdır. Sosyal hayatta, ekonomide, bilim ve fen alanında başarılı olmak da ancak yeniliklere açık olmakla mümkündür (Doğan, 2011: 321). Atatürk’e göre inkılâpların gayesi: “Türkiye Cumhuriyeti halkını tamamen asrî ve bütün mana ve eşkâliyle medeni bir heyeti içtimaiye haline îsal etmektir” (Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, 2006: II. 224).

İnkılâpçılık ilkesi yeniliklere açık bir millet oluşturmuştur. Sanatta gelişme de aynı yolla sağlanmıştır

(Deligönül, 1982: 104-114). İnkılâpçılık anlayışı sayesinde Türk milleti resim, müzik, heykel, sinema, tiyatro, opera, bale gibi yeni dallarla tanışmış ve bu dallarda ilerlemeler kaydedilmiştir (Karaoğlu, 2017: 103, 104, 106, 110, 111, 112).

Atatürk, inkılâpları zamana bırakmamıştır. Çok kısa sürede ve hızla gerçekleştirmiştir (Karal, 1986: 44; Türkdoğan, 2005: 342). Atatürk'e göre, Türkiye'de doğan inkılâp güneşi yükselerek sıcaklığını yaydıkça, Türk milletinin kalbi büsbütün dünyanın büyük ve takdire layık eserlerine karşı sıcak bir sevgiyle dolmuş, bütün ilerleme prensiplerini tamamiyle benimsemiştir (Atatürk'ün Görüş ve Direktifleri, 2008: 117).

İnkılâpçılık ilkesiyle millet eski alışkanlıklarından vazgeçmiş ve sürekli bir değişim, gelişim ve yenileşme eğilimine girmiştir. Bu ilkeyle Türk milleti birlik ve beraberlik içinde gelişme, ilerleme ve kalkınma imkânı bulmuştur. Geri kalmış toplumlarda hep huzursuzluk vardır, kopmalar yaşanır. İnkılâpçılık sayesinde büyüyen, gelişen ve yeniliklere açık hale gelen Türk milleti birlik ve beraberliğini geliştirmiştir.

İnkılâpçılık ilkesi çağdaş, modern bir devleti öngörmektedir. Böyle bir devletin vatandaşları zengin, mutlu ve huzurlu olur. Mutlu ve huzurlu toplum bölünmez.

Bu günkü güçlü ve çağdaş Türkiye'nin oluşumunda inkılâpçılık ilkesinin etkisi büyüktür (Giritli, 1991: 32).

3. Bütünleyici İlkeler

Atatürk'ün temel ilkelerinin yanı sıra tamamlayıcı ve bütünleyici ilkeleri de vardır. Bunlar Millî Egemenlik, Millî Bağımsızlık, Millî Birlik ve Beraberlik ve Ülke Bütünlüğü, Yurtta Barış Dünyada Barış, Millî Kültür ve Çağdaşlaşma, Bilimsellik ve Akılcılık, İnsan ve İnsanlık Sevgisidir (Eroğlu, 2008: 199-205). Bu ilkelerin de temelinde Türk milletinin korunması, gelişmesi vardır.

3.1. Millî Egemenlik

Atatürk Samsun'a çıktığı günlerde İstanbul'da Sadaret Makamına gönderdiği 22 Mayıs 1919 tarihli raporda şöyle demiştir: "Millet yekvücut olup hâkimiyet esasını, Türklük duygusunu hedef ittihaz etmiştir." Buradaki hâkimiyetten kasıt milletin egemenliğidir. 22 Haziran 1919 tarihli Amasya Tamiminde şu temel görüşe yer vermiştir: "Milletin istiklâlini yine milletin azim ve kararı kurtaracaktır." 23 Temmuz 1919'da toplanan Erzurum Kongresinde " Kuva-yı Milliye'yi âmil ve irade-i milliyeyi hâkim kılmak esastır" kararı alınmıştır. Sivas Kongresinde de benzer bir karar vardır. Bunların hepsi Atatürk'ün daha yolun başında iken Millî Egemenlik fikrine dayanacağını işaret etmiştir. Aynı şekilde Sivas'ta "İrade-i Milliye", Ankara'da "Hâkimiyet-i Milliye" adlı gazetelerin çıkarılması tesadüf değildir (Feyzioğlu, 1988: 20, 21). Atatürk hayatının her döneminde yaptığı her mücadelede irade-i milliyeye istinat ederek milletin ve vatanın muhtaç olduğu gayelere yürümüştür (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 2006: I. 65).

Millî egemenlik ilkesinin gereği olarak Türkiye'de teokratik esaslara öncelik veren bir devlet anlayışı, padişah, halife, şeyhülislam kavramları kaldırılarak yerine kayıtsız şartsız ulus egemenliğine dayalı laik bir Cumhuriyet kurulmuştur (Eliçin, 1970: 263). Cumhuriyetin birinci niteliği Atatürk'ün "Egemenlik kayıtsız şartsız millettir" sözüne yansımıştır. Egemenliğin kaynağı millet ve milletin bu

alandaki temsilcisi de Meclis olmuştur (Giritli, 1991: 38-39). Atatürk'e göre, Yeni Türkiye Devletinin yapısının ruhu millî egemenliktir. Millet kayıtsız şartsız egemenliğidir (Atatürk'ün Görüş ve Direktifleri, 2008: 19). Bu ilke devletin kaderinde milletin söz sahibi olmasını sağlamıştır. Millet kendi geleceğini kendi belirleme hakkına ve imkânına kavuşmuştur (Turan, ark., 2011: 272, 273).

Böylece millî egemenlik kavramı Türk devlet yapısına ilk defa Atatürk sayesinde girmiş ve yerleşmiştir (Yılmaz, ark., 1998: 287). Atatürk'e göre, millete efendilik yoktur, hadimlik vardır. Bu millete hizmet eden onun efendisi olur (Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 2006: I. 216).

3.2. Millî Bağımsızlık

Cumhuriyetin ilanıyla birlikte millî bağımsızlık da tam olarak ilan edilmiştir. Türk milletinin gelişmesini engelleyen sebeplerden biri olan kapitülasyonlar, milletin bağımsızlığına gölge düşürecek bütün sonuçlarıyla birlikte yok sayılmıştır (Şimşir, 2006: 75). Yabancı şirketler, bankalar tasfiye edilmiştir. Düyunu umumiye idaresi denilen kötü huylu kanser hücreleri Türk milletinin vücudundan sökülüp atılmıştır. Azınlıklara tanınan ayrıcalık hakları kaldırılıp, bütün yurttaşlar için eşit ve tek hukuk düzeni getirilmiştir (Eliçin, 1970: 263; Glasneck, 1976: 258; Tanyol, 1981: 75).

Atatürk'e göre, ne kadar zengin ve bolluk içinde olursa olsun, istiklâlden yoksun bir millet, medeni insanlık dünyası karşısında uşak olmak mevkiinden yüksek bir muameleye layık görülemez (Nutuk, 1994: 9). Bunun içindir ki "Ya istiklâl ya ölüm" parolası esas alınarak, askeri, siyasi, adli, ekonomik ve kültürel alanlar başta olmak üzere hemen her alanda Türk milletinin tam bağımsızlığı sağlanmıştır (Kocatürk, 1999: 27; Acun, ark., 2009: 434).

3.3. Millî Birlik, Beraberlik ve Ülke Bütünlüğü

Millî birlik ve beraberlik, Türk milletinin bir bütün olması, içinde hiçbir bölücü, ayırıcı unsura yer vermemesi demektir. Atatürk böyle bir toplum düşünmüş ve Türk gençlerinin bu duygularla eğitilmesini arzu etmiştir. Atatürk milliyetçiliğinin gereği olan millî birlik ve beraberlik ve ülke bütünlüğü aynı zamanda din ve mezhep ayrılıklarını dikkate almayan laiklik ilkesiyle de uyum sağlamıştır (Giritli, 1991: 42, 43).

Atatürk, milletin çağdaşlaşmasında hep millî birlik ve beraberliği esas almıştır. Bunu zedeleyecek hiçbir davranıştan yana olmamıştır (Goloğlu, 1973: 39). Millî birlik ve beraberlik duygusu milleti birbirine sıkıca bağlamıştır. Türk milletini oluşturan insanların doğum yerleri, eğitim düzeyleri, meslekleri, mezhepleri, siyasi görüşleri ayrı olabilir ama ay yıldızlı al bayrak birdir. Vatan, millet ve devlet birdir. Türk milletinin bütün fertleri aynı gemide yolculuk eden insanlar gibidir. Millî birlik ve beraberlik ilkesi bu geminin su almasını önlemiştir (Feyzioğlu, 1996: 51).

Bu ilke, Türk milletinin karşılıklı sevgi ve saygı duygusuyla birbirine bağlanmasını ve ortak amaçlara yönelik olarak varlığını devam ettirmesini sağlamıştır (Turan, ark., 2011: 275).

3.4. Yurtta Barış Dünyada Barış

Osmanlı Devleti yüzyıllarca fetih hareketleriyle üç kıtaya egemen olmuştur. Egemenlik alanı genişledikçe koruyuculuğu ve sorumluluğu artmıştır. Hâkimiyeti altındaki yerlere hizmet götürmüş, kapitülasyon denilen ayrıcalıklar

tanımış, imtiyazlar vermiştir. Toplumun temel elemanlarını hep savaş alanlarında tutmuştur. Bu sebeple Türk milleti, yani temel eleman, üretim ve çalışma hayatından uzak kalmış, ekonomik gelişme sağlanamamış, bilim ve teknolojiye geri kalmıştır (Türkdoğan, 2005: 136-140). Yurtta sulh dünyada sulh anlayışı ile Türk milleti yüzyıllardır maruz kaldığı savaş yorgunluğunu üzerinden atmıştır.

Uzun yıllar süren savaşlar sonucu 17. yüzyıldan itibaren azalmaya başlayan Türk nüfus, “Yurtta sulh cihanda sulh” parolasıyla artmaya başlamıştır. Atatürk döneminde izlenen barış politikasının amaçlarından biri de nüfusun artması için gerekli ortamı oluşturmaktır (İpek, 2005: 187, 188).

Atatürk’e göre milletin hayatı tehlikeyle karşılaşmadıkça, savaştan uzak durulmalı ve barışı korumak için de savaşa hazırlıklı olunmalıdır. Asıl olan barıştır ve barışın sürekliliğidir (Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, 2006: I. 255; Ülken, 1981: 74). Atatürk bunu yaparken emperyalizmi reddetmiş, anlaşmazlıkların çözümünde uluslararası işbirliğine önem vermiştir. Fakat Hatay meselesinde görüldüğü gibi, Türkiye’nin haklı bir milli davası söz konusu olunca, silaha sarılmaktan çekinmemiştir (Kuran, 1981: 11).

Bu barışçı ve aynı zamanda gerçekçi dış politika sayesinde Türkiye, Lozan Antlaşmasından sonra Briand-Kellog Paktı’na katılmıştır. Yunanistan’la mübadele sorunu; Fransa’yla yabancı okullar, borçlar ve Adana-Mersin Demiryolu sorunu çözülmüştür. Türkiye, Milletler Cemiyeti’ne girmiştir. Balkan Antantı ve İngiltere ile Akdeniz Paktı imzalanmıştır. Montrö Boğazlar Sözleşmesi yapılmıştır. Sadabat Paktı gerçekleştirilmiş ve Hatay’ın Türkiye’ye katılması sağlanmıştır.

Bu ilkeyle bir taraftan Türkiye’de barış, huzur, güvenlik, istikrar sağlanırken bir taraftan da dünya barışına katkıda bulunulmuştur (Turan, ark., 2011: 276).

3.5. Milli Kültür ve Çağdaşlaşma

Milli kültür, Türk milletinin sahip olduğu geliştirdiği kültürdür. Bu kültürü yaşatmak ve gelecek nesillere aktarmak en önemli vazifedir. Atatürk, kültürü Türkiye Cumhuriyetinin temeli olarak görmüştür (Kocatürk, 1999: 134).

Çağdaşlaşmak; çağın gereklerine uymak, sanayileşmek, teknolojinin yeniliklerini, buluşlarını, tekniklerini kullanarak endüstri toplumu oluşturmak ve insanları bu nimetlerden yararlandırmaktır (Eroğlu, Gönülal, Arıkan, 1981: 48). Çağdaşlaşma dünya ile rekabet edebilmektir. Çağdaşlaşma sadece sanayileşmeyi değil, siyasal çağdaşlaşmayı, ekonomik büyümeyi, toplumsal değişiklikleri de sağlamıştır (Kili, 2008: 96).

Atatürk’ün çağdaşlaşma anlayışının temelinde devlet olarak tam bağımsızlık, millet olarak egemenlik, birey olarak hak ve hürriyetler yer almıştır. Çağdaşlaşma bu ortam ve bu nitelikte gerçekleştiği için değer kazanmıştır (Acun, ark., 2009: 437).

3.6. Bilimsellik ve Akılcılık

Atatürk, Türk milletini çağdaş uygarlık düzeyine çıkarma çabalarında hep okumayı, çalışmayı, öğrenmeyi, akli kullanmayı ve ilim sahibi olmayı öğütlemiştir. Çünkü Atatürk, geri kalmışlığın sebebinin kültürsüzlük ve bilgisizlik olduğunu anlamıştır (Goloğlu, 1973: 15). Akla ve bilime uymayan faaliyetleri engellemiştir.

Atatürk, akılcılığa, bilim ve teknolojiye dayanarak Türk devlet hayatını, ekonomik hayatını ve bunların değerlerini, hedeflerini, toplumsal ve hukuki yapısını, yönetim esaslarını tespit etmiştir. O hep akıl ve mantık kuralları çerçevesinde hareket etmiş, bağınazlığa, hurafelere karşı çıkmıştır. O bu anlayışla çağdaş Türkiye’nin kurulmasını ve gelişmesini sağlamıştır (Acun, ark., 2009: 438). Ona göre, Türkiye’nin en mamur, en latif, en güzel yerlerini üç buçuk sene kirli ayaklarıyla çiğneyen düşmanı mağlup eden zaferin sırrı, orduların sevk ve idaresinde ilim ve fen düsturlarını rehber itihaz etmektedir (Atatürk’ün Söylev ve Demeçleri, 2006: II. 47).

Bu ilke Türkiye’de aklın, mantığın gelişmesine ve bilimsel doğruların ortaya çıkmasına ve bunlara değer verilmesine sebep olmuştur (Turan, ark., 2011: 277). Türk milletinin bilimi rehber edinmesini sağlamıştır (Özçelik, Yavuz, Alpargo, 1991: 177).

3.7. İnsan ve İnsanlık Sevgisi

Atatürk ilkelerinin temel niteliklerinden biri de sevgi, insanlık sevgisi ve insanların birbirini sevmesidir. Ona göre, Türk milletini çağdaş uygarlık düzeyine ulaştırmanın yolu sevgiden geçer. Bu ancak insanları birbirine sevdirmekle olur. Atatürk, tüm insanların mutluluğu ve dünya barışı için de sevgiyi temel kabul etmiştir. O ayrıca çocuk sevgisi, toplum sevgisi, ağaç ve doğa sevgisine de önem vermiştir. Vatan sevgisi ise onda zirve yapmıştır (Goloğlu, 1973: 11-13).

Bir asker olmasına rağmen onun söylediği “Millet hayatı tehlikeye uğramadıkça harp bir cinayettir” sözü insan sevgisinin göstergesidir (Sofuoğlu, 1998: 840). Aynı şekilde Atatürk döneminde Türkiye’de sağlık, eğitim, ulaştırma, sanayi alanlarında atılan adımlar da insan sevgisinin bir sonucu olmalıdır.⁵ O savaş meydanlarında çarpıştığı düşmanlarıyla yeri geldiğinde dost olmayı bilmiş, insanlara sevgiyle yaklaşmıştır. Onun bu düşüncesi kurduğu yeni devletin barışçı olmasını ve insana değer vermesini sağlamıştır (Erenler, 2000:124, 125; Akarsu, 1978: 31).

Atatürk’ün bütün çabası insan içindir, insana yöneliktir. Onun düşüncesinde en güçlü unsur insanlık sevgisidir. O, insanlık idealinin âşık ve seçkin simasıdır. Onun için asıl olan insanlığın mutluluğudur (Ülken, 1981: 72-75).

4. Sonuç

Atatürk ilkeleri Kurtuluş Savaşı yıllarında ortaya çıkmaya başlamış ve zamanla gelişme göstermiştir. Kurtuluş Savaşı yıllarında genellikle Milliyetçilik ve Halkçılık uygulanırken, cumhuriyetin ilanıyla birlikte diğer ilkeler de ihtiyaç duyuldukça devlet ve toplum hayatında yerini almıştır. Atatürk ilkeleri 1931 yılında toplanan Cumhuriyet Halk Fırkasının 3. Kurultayında partinin ilkeleri haline gelmiştir. 5 Şubat 1937 tarihinde yapılan değişiklikle bir Anayasa maddesi olmuş ve devletin temel ilkeleri niteliğine bürünmüştür (Ertan, 2011: 239).

⁵ Bu konuda bkz. Eren Akçiçek, “Atatürk Dönemi Sağlık Kazanımları”, *Cumhuriyet’in Kazanımları*, (Editörler: Bülent Çukurova, Fevzi Çakmak), Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir, 2017, s. 315-331; Nezahat Demirhan, *Cumhuriyetin Onuncu Yılında Türk İnkılâp Tarihinde Yeri ve Önemi*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 1999, s. 21-30.

Bu ilkelerden Cumhuriyetçilik Türk milletinin asırlardan beri devam eden yönetim anlayışını değiştirmiştir. Devletçilik, sömürücülüğe Halkçılık yoluyla karşı koymuştur. Laiklik, milletin sömürülmesini önlemiştir. Hepsini yabancı saldırısına karşı koruyan milliyetçilik de yaşama hızını inkılâpçılıktan almıştır (Türkdoğan, 2005: 238; Kinross, 1994: 526).

Bu ilkeler Türk milletine bağımsız bir vatan, dünyaca tanınan bir devlet sağlamıştır (Kili, 2008: 173). Türk milletinin cebine kimlik kartlarını koymuştur. Milli çıkarları korumanın milli bir görev olduğunu hatırlatmıştır (Kürkçüoğlu, 2000: 168). Milli siyaset izlenmesiyle Türk milletinin milli sınırlar içinde kalarak ve kendi kuvvetine dayanarak, millet ve memleketin gerçek saadet ve refahını sağlaması mümkün kılınmıştır (Nutuk, 1994: 299).

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin her bir vatandaşı bu ilkeler sayesinde eşit ve genel oy prensibiyle seçme ve seçilme hakkını kullanarak, ülkenin yönetiminde söz sahibi olmuştur. İstedığı partiyi iktidara getirme güç ve imkânını eline almıştır. Milli egemenlik ve tam bağımsızlık gerçekleşmiştir. Türk milleti vatandaşlık vasfı kazanmıştır.

Etnik yapısı veya kökeni itibarıyla hiç kimse sorgulanmamaktadır. Herkes inançlarını yaşayıp, yaşatabilmektedir. Devlet vatandaşın sorunlarını çözmek için gayret göstermektedir. Çağın şartlarına uymak için herkes özveriyle çalışmak imkânına sahiptir. Doğru, dürüst çalışanlar hem kendileri kazanmakta hem de devlete millete kazandırmaktadır.

Türk milleti bu ilkeler sayesinde birlik ve beraberliğini sağlamış, demokratik, laik bir toplum haline gelmiş ve sosyal bir hukuk devleti olma anlayışını benimsemiştir (Hughes, 1994: 147, 148). Siyaset, savunma, ekonomi, eğitim ve kültür alanlarında ihtiyaçlarını karşılayıp, gelişmesini tamamlamıştır. Atatürk ilkeleri Türk milletinin huzurunu, refahını sağladıkça, ona insanca yaşama imkânı verdikçe milletin devlete bağlılığı artmıştır.

Bu ilkeler Türk milletini bir arada tutmuş ve onun muasır medeniyetler seviyesine ulaşmasına yardımcı olmuş, çağdaş ve uygar dünyada saygın bir toplum haline gelmesini sağlamıştır (Gökberk, 1997: 44, 46; Sayılı, 2008: 15). Atatürk ilkeleri ırk, mezhep, cinsiyet ayrımı yapmadan herkese eşit haklar vermiştir. Türk milletinin bütün fertleri, ülkenin her yerinde ve her işinde yetenekleri ölçüsünde herhangi bir ayırım yapılmadan yer ve görev alabilmiştir.

Atatürk ilkeleriyle sınıfsız bir toplum, millete hizmet eden bir devlet anlayışı gerçekleşmiştir (Alpargu, Selvi, Şahin, 2011: 242). Halk ile devlet, ülkeyle millet bütünleşmiştir. Atatürk ilkeleriyle Türk milleti medeni bir toplum haline gelmiştir (Aydın, 2000: 250, 258).

Bu ilkeler, Türk milletine bağımsızlık, eşitlik, katılımcılık (seçme ve seçilme hakkı), millet bilinci, modernlik, özgürlük, refah kazandırmıştır. Türk milleti sahip olduğu ve olması gereken hak ve hürriyetlerini kavramıştır. Yani topluma hakları öğretilmiş ve hakkını arama hakkı tanınmıştır (Tural, 2000: 1248).

İlkeler Türk milletine bayındır, demokratik, laik, tam bağımsız bir ülke sağlamıştır. Akıl ve bilim ön plâna çıkarılmıştır. Türk milletini birleştirmiş, bütünleştirmiş ve kaynaştırmıştır. Barışçı ve insani değerleri, demokratik prensipleri ön plana çıkarmıştır. Çağdaş eğitim ve öğretimi

zorunlu kılmıştır. Türk milletinin yaşam standartlarını yükseltmiştir (Özbey, 2000: 274, 276, 278, 281, 284, 288).

Türkçe, Atatürk ilkeleri sayesinde bilim, ticaret ve sanat dili haline gelmiştir (Hatipoğlu, 1973: 23, 31, 37). Türkiye adıyla yeni bir devlet kurulmuştur. Türk kavramı bir üst kimlik olarak benimsenmiştir.

Türkiye ve Türk milleti, "Avrupa'nın Hasta Adamı" olmaktan kurtulmuştur (Hasanova, 1998: 384). Sevr Antlaşmasından Lozan Antlaşmasına geçilmiş ve ondan sonra da iç ve dış politikada önemli kazanımlar elde edilmiştir. Güçlü, çağdaş ve ilerici bir devlet kurulmuştur (Akin, 1992: 216). Şekeri, çimento, fayans, pencere camını ve buna benzer birçok ürünü dışarıdan almak zorunda kalan Türk milletinin sırtına mintan, ölüsüne kefen bezi bulamadığı bir dönemden bu güne Atatürk ilkelerinin aydınlatıcı gücü getirmiştir (Balçoğlu, 2000: 70).

Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti, Atatürk ilkeleri doğrultusunda kadın erkek eşitliği, sosyal adalet, sosyal güvenlik, toplumun korunması, gelir dağılımında adalet, devlet imkânlarının millete eşit götürülmesi gibi temel kavramları benimsemiştir. Emperyalizm, kapitalizm, komünizm ve sosyalizm gibi dünyada etkin olan akımlardan uzak durmuş ve bunların baskısından kurtulmuştur (Selek, 1973: 488). İnsanlık sevgisi ve barış kavramına önem verilerek ülkede ve dünyada barışa katkıda bulunmuştur.

Atatürk ilkeleri sayesinde Türk milleti huzur bulmuştur. Fakat milletin huzurunu bozmak isteyenler halâ vardır ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin yıllardan beri karşı karşıya kaldığı terör meselesi ve milletin yaşadığı huzursuzluk büyük ölçüde dış kaynaklıdır. Bu durum devleti ve milleti bölmek, parçalamak isteyen aslında insan hakları ya da bireysel özgürlüklerle ilgisi olmayan, dış destek ve vaatlerle kanarak özerklik ya da bağımsızlık hayalinden de öte Türkiye'yi parçalamak hırsıyla yapıp tutuşan Marksist-Leninist bir örgüt ve onu destekleyen Amerika başta olmak üzere bir grup yabancı ülkenin sonuçsuz çırpınışlarıdır.

Yıllardır devam eden terör ve bölücülük faaliyetlerine, ondan önceki sağ-sol çatışmalarına, zaman zaman alevlendirilmek istenen Alevi-Sünni ayrımcılığına ve hep çıkarılmaya çalışılan laik-antilaik çatışma beklenti ve kışkırtmalarına rağmen, Atatürk ilkelerinin birleştirici ve bütünleştirici gücüyle, Türk milletinin sağduyusuyla Türkiye Cumhuriyeti Devleti etrafındaki ateş çemberi içinde istikrarlı bir şekilde gelişmekte, büyümekte ve geleceğe güvenle bakmaktadır.

Kaynaklar

ACUN, Fatma, SOFUOĞLU, Adnan, YILMAZ, Mustafa, ANZERLİOĞLU, Yonca, DOĞANER, Yasemin, GÖKGÖZ, Saim Selenga, KILINÇKAYA, Mehmet Derviş, ARIĞ, Ayten Sezer, ERDAŞ, Sadık, ERDAŞ, Nilgün, KOBAL, Yunus, TÜZÜN, Süleyman, YILDIRIM, Seyfi, KARAYEL, Nedret, AKTAŞ, Ayşe Önder, 2009. Atatürk ve Türk İnkılâp Tarihi, (Editör: Fatma Acun), 10. Baskı, Siyasal Yayın Dağıtım, Ankara.

AFET İNAN, Ayşe, 1970. Tarih'ten Bugün'e, Türkiye İş Bankası Yayını, Ankara.

AKARSU, Bedia, 1978. Atatürk Devrimi ve Yorumları, Türk Dil Kurumu Yayınları, İlkay Basımevi, Ankara.

- AKÇIÇEK, Eren, 2017. "Atatürk Dönemi Sağlık Kazanımları", Cumhuriyet'in Kazanımları, (Editörler: Bülent Çukurova, Fevzi Çakmak), Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir, s. 315-331.
- AKDAĞ, Ömer, 2014. Türk İnkılap Tarihi, Konya.
- AKGÜL, Ahmet, 2006. Bizim Atatürk, Bilge Karınca Yayınları, İstanbul.
- AKIN, İlhan, 1992. Türk Devrimi Tarihi, 5. Baskı, Beta Yayınları, İstanbul.
- AKYOL, Taha, 2008. Ama Hangi Atatürk, Doğan Kitap, 4. Baskı, İstanbul.
- ALPARGU, Mehmet, SELVİ, Haluk, ŞAHİN, Enis, 2011. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi, Değişim Yayınları, İstanbul.
- ALTUĞ, Yılmaz, 1985. Türk İnkılap Tarihi, Üçdal Yayınları, İstanbul.
- ARMSTRONG, Harold Courtenay, 1997. Bozkurt Kemal Atatürk'ün Yaşamı, (Çeviren: Gül Çağalı Güven), Arba Yayınları, 5. Baskı, İstanbul.
- ATATÜRK, Kemal, 1994. Nutuk 1919-1927, (Bugünkü Dille Yayına Hazırlayan Zeynep Korkmaz), Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- Atatürkçülük (Birinci Kitap) Atatürk'ün Görüş ve Direktifleri, 1983. Genelkurmay Basımevi, Ankara.
- Atatürkçülük (Üçüncü Kitap) Atatürkçü Düşünce Sistemi, 1984. Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Atatürk'ün Görüş ve Direktifleri, 2008. (Hazırlayan: Genelkurmay Başkanlığı), Türkiye Tekstil Sanayi İşverenleri Sendikası Kültür Yayını, İstanbul.
- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, 2006. Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Baskı: Divan Yayıncılık, C. I, II, III.
- ATAY, Falih Rıfki, 2012. Atatürkçülük Nedir?, Pozitif Yayınları, 6. Baskı, İstanbul.
- AYDEMİR, Şevket Süreyya, 2011. İkinci Adam 1884-1938, Remzi Kitabevi, 14. Baskı, C.1, İstanbul.
- AYDIN, Nurettin, 2000. "Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde Çağdaşlaşma Yolunda Atatürk İlke Ve İnkılaplarının Yeri Ve Önemi", Atatürk Haftası Armağanı 10 Kasım 2000, ATASE Yayınları, Genelkurmay Basım Evi, Ankara, s. 247-265.
- AYSAN, Mustafa, 1984. "Atatürk'ün Ekonomik Kalkınma Modeli", Atatürkçülük (İkinci Kitap) Atatürk ve Atatürkçülüğe İlişkin Makaleler, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, s. 281-299.
- BALCIOĞLU, Mustafa, 2000. "Atatürkçü Çağdaşlaşmanın Önündeki Engeller", Atatürk Konferansları (1998-75.Yıl-Yurtiçi, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, s. 67-71.
- BOZKURT, Gülnihal, 1996. "Cumhuriyet Öncesi ve Sonrasında Türk Kadınının Hukuki Durumu", Kastamonu'da İlk Kadın Mitingi'nin 75. Yıldönümü Uluslararası Sempozyumu Kastamonu 10-11 Aralık 1994, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, s. 157-164.
- ÇEÇEN, Anıl, 1986. Türk Devletleri, İnkılap Kitabevi, 1. Baskı, İstanbul.
- ÇELEN, Gülrü, 2013. Atatürk'ün Düşünce Dünyasında Halkın Yeri, ATASE Yayınları, Ankara.
- ÇUBUKÇU, İbrahim Ağâh, 1999. "Halifelik, Din ve Laiklik", Atatürk Düşüncesinde Din ve Laiklik, (Yayına Hazırlayanlar: Ethem Ruhi Fıglalı-Taha Müftüoğlu-İdris Karakuş), Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, s.109-114.
- DELİGÖNÜL, Mehmet, 1982. Atatürk'ten Seçki, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- DEMİRHAN, Nezahat, 1999. Cumhuriyetin Onuncu Yılı'nın Türk İnkılap Tarihinde Yeri ve Önemi, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara.
- DEVELLİOĞLU, Ferit, 1995. Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, (Yayına Hazırlayan: Aydın Sami Güneçal), Aydın Kitabevi Yayınları, 12. Baskı, Ankara.
- DİLİPAK, Abdurrahman, 1988. Bir Başka Açıdan Kemalizm, Beyan Yayınları, 3. Baskı, İstanbul.
- DOĞAN, Orhan, 2011. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi XIX.-XX. Yüzyıl Türkiye Tarihi, Okutman Yayıncılık, 3. Baskı, Ankara.
- DOĞANAY, Rahmi, 2001. "Saltanat'tan Cumhuriyet'e İmparatorluk'tan Milli Devlet'e", Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, C. 17, S. 49, s. 1-21.
- DUMONT, Paul, 1993. Mustafa Kemal, (Çeviren: Zeki Çelikkol), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- ELİÇİN, Emin Türk, 1970. Kemalist Devrim İdeolojisi, Ant Yayınları, İstanbul.
- ERASLAN, Cezmi, 2000. "Atatürk'ün Halkçılık Anlayışı ve XXI. Yüzyıl İçin Önemi", Atatürk 4.Uluslararası Kongresi 25-29 Ekim 1999, Türkistan-Kazakistan, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, C. 1, s. 393-408.
- ERENLER, Ali Osman, 2000. "Atatürk'ün İnsan Sevgisi ve Dünya Barışı", Atatürk 4.Uluslararası Kongresi 25-29 Ekim 1999, Türkistan-Kazakistan, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, C. 1, s. 123-137.
- ERKÜN, Sefa, 1996. "Toplumsal Değişmelerin Işığında Atatürk İlkeleri ve Belirgin Özellikleri", Uluslararası İkinci Atatürk Sempozyumu 9-11 Eylül, 1991-Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, C. 1, s. 589-614.
- EROĞLU, Hamza, 2008. Atatürk Hayatı ve Üstün Kişiliği, Savaş Yayınevi, Ankara.
- .....,2010. Türk İnkılap Tarihi, Savaş Yayınevi, 4. Baskı, Ankara.
- EROĞLU, Hamza, GÖNÜLAL, İsmet, ARIKAN, Muzaffer, 1981. Atatürk ve Türk Toplumunu, Türkiye Zirai Donatım Kurumu Yayını, Ankara.
- ERTAN, Temuçin Faik, 2011. "Atatürk İlkeleri", Başlangıcından Günümüze Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, (Editör: Temuçin Faik Ertan), Siyasal Kitabevi, Ankara.
- FEYZİOĞLU, Turhan, 1987. "Atatürk Yolu: Akılcı, Bilimci, Gerçekçi Yol", Atatürk Yolu, (Hazırlayanlar: Turhan Feyzioğlu, Mustafa Aysan, Hamza Eroğlu, İsmet Giritli, Mehmet Gönübol), Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, 2. Baskı, Ankara, s. 3-65.

- ....., 1988. Türk Milli Mücadelesinin ve Atatürkçülüğün Temel İlkelerinden Biri Olarak Millet Egemenliği, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- ..... 1996. Atatürk ve Milliyetçilik, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Türk Tarih Kurumu Basımevi, 3. Baskı, Ankara.
- ..... 1999a. "Türk İnkılabının Temel Taşı: Laiklik", Atatürk Düşüncesinde Din ve Laiklik, (Yayına Hazırlayanlar: Ethem Ruhi Fırlalı-Taha Müftüoğlu-İdris Karakuş), Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, s.137-198.
- ..... 1999b. "İrmaklar Tersine Akıtılamaz", Atatürk Düşüncesinde Din ve Laiklik, (Yayına Hazırlayanlar: Ethem Ruhi Fırlalı-Taha Müftüoğlu-İdris Karakuş), Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, s.199-212.
- FEYZOĞLU, Osman Güngör, 1982. Atatürk İlkeleri ve İnkılabımız, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- FIĞLALI, Ethem Ruhi, 1999. "İslâm ve Laiklik", Atatürk Düşüncesinde Din ve Laiklik, (Yayına Hazırlayanlar: Ethem Ruhi Fırlalı-Taha Müftüoğlu-İdris Karakuş), Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, s. 213-234.
- GENÇ, Reşat, 1999. "Atatürkçü Düşüncede Laiklik ve Din Anlayışı", Atatürk Düşüncesinde Din ve Laiklik, (Yayına Hazırlayanlar: Ethem Ruhi Fırlalı-Taha Müftüoğlu-İdris Karakuş), Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, s.251-258.
- .....,2005. "1923'ten Günümüze Cumhuriyetin Türk Milletine Kazandırdıkları", Beşinci Uluslararası Atatürk Kongresi 8-12 Aralık 2003-Ankara, (Hazırlayanlar: Mustafa Cönce, Nilgün İnce, Neşe Çetinoğlu), Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, C.1. s. 97-104.
- GİRİTLİ, İsmet, 1991. Günümüzde Atatürkçülük, Der Yayınları, İstanbul.
- GLASNECK, Johannes, 1976. Kemal Atatürk ve Çağdaş Türkiye, (Çeviren: Arif Gelen), Onur Yayınları, Ankara.
- GOLOĞLU, Mahmut, 1973. Atatürk İlkeleri ve Bursa Nutku, Kalite Matbaası, Ankara.
- GÖK, Dursun, AKANDERE, Osman, SÖNMEZ, Osman, SEMİZ, Yaşar, 2000. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi, Konya.
- GÖKBERK, Macit, 1997. Aydınlanma Felsefesi, Devrimler ve Atatürk, Yenigün Haber Ajansı Yayını, (Cumhuriyet Gazetesi Armağanı), İstanbul.
- GÜLER, Ali, 2007. Atatürk ve Cumhuriyet, TÜRKAR (Türk Metal Sendikası Araştırma Bürosu) Yayını, 2. Baskı, Ankara.
- HABİLADEM, 2009. Mustafa Kemallerin Kitabı, (Yayına Hazırlayanlar: Haluk Kortel-Ali Cin), IQ kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.
- HASANOVA, EsmeraldaYusif Kızı, 1988. "Türkiye'de Atatürkçülüğün Bir Çağdaşlaşma Modeli Gibi Yorumları Üzerine", Üçüncü Uluslararası Atatürk Sempozyumu 3-6 Ekim, 1995 – Gazi Mağusa Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, C. 1, s. 383-391.
- HATİPOĞLU, Vecihe, 1973. Cumhuriyetin Ellinci Yılında Ölümsüz Atatürk ve Dil Devrimi, Türk Dil Kurumu Yayını, Ankara.
- HUGHES, Preston, 1994. Atatürkçülük ve Türkiye'nin Demokratikleşme Süreci, (Çeviren: Rabia Süer), Milliyet Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.
- IRMAK, Sadi, 1981. Atatürk Devrimleri Tarihi, Yapı ve Kredi Bankası Yayınları.
- İPEK, Nedim, 2005. "Atatürk Döneminde Türkiye'nin Nüfus Siyaseti", Beşinci Uluslararası Atatürk Kongresi 8-12 Aralık 2003-Ankara, (Hazırlayanlar: Mustafa Cönce, Nilgün İnce, Neşe Çetinoğlu), Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, C.1. s. 173-190.
- KARAL, Enver Ziya, 1945. Türkiye Cumhuriyeti Tarihi (1918-1944), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- .....,1986.Atatürk'ten Düşünceler, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- KARAOĞLU, Zeki Gürdal, 2017. "Cumhuriyet Dönemi Gösteri Sanatları ve Güzel Sanatlar", Cumhuriyet'in Kazanımları, (Editörler: Bülent Çukurova, Fevzi Çakmak), Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, İzmir, s. 101-114.
- KAYADİBİ, Fahri, 2005. "Atatürkçü Düşüncede Din ve Din Eğitimi", Beşinci Uluslararası Atatürk Kongresi 8-12 Aralık 2003-Ankara, (Hazırlayanlar: Mustafa Cönce, Nilgün İnce, Neşe Çetinoğlu), Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, C.2. s. 1037-1050.
- KESKİN, Mustafa, 1998. "Atatürk'e Göre Milliyetçilik ve Bağımsızlık", Üçüncü Uluslararası Atatürk Sempozyumu 3-6 Ekim, 1995 – Gazi Mağusa Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, C. 1, s. 297-304.
- KINROSS, Lord, 1994. Atatürk Bir Milletten Yeniden Doğuşu, (Çeviren: Necdet Sander), 12. Baskı, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul.
- KİLİ, Suna, 2008. Bir Çağdaşlaşma Modeli Atatürk Devrimi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 11. Baskı, İstanbul.
- KOCATÜRK, Utkan, 1999. Atatürk'ün Fikir ve Düşünceleri, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara.
- KONGAR, Emre, 1981.Atatürk ve Devrim Kuramları, TİSA Matbaası, Ankara.
- ..... 1983. Devrim Tarihi ve Toplum Bilim Açısından Atatürk, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- KURAN, Ercümen, 1981. Atatürkçülük Üzerine Denemeler, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara.
- KURTCEPHE, İsrail, 2005. "Çağdaşlaşma ve Laiklik", Beşinci Uluslararası Atatürk Kongresi 8-12 Aralık 2003-Ankara, (Hazırlayanlar: Mustafa Cönce, Nilgün İnce, Neşe Çetinoğlu), Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, C. 2, s. 939-949.
- KÜRKÇÜOĞLU, Erol, 2000. "Atatürk, Milli Mücadele, Milli Devlet, Birlik-Berberlik", Atatürk Konferansları (1999 Yılı-Yurtiçi), Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, s. 167-177.
- MÜTERCİMLER, Erol, 2008, Aralık. Fikrimizin Rehberi Gazi Mustafa Kemal, Alfa Yayınları, 5. Baskı, İstanbul.

- NARTER, Meltem, 2004. Cumhuriyet Algısı Siyasetin Gençlerin Kimliğindeki Yeri, Alfa Yayınları, 1. Baskı, İstanbul.
- OLCAYTU, Turhan, 1998. Atatürk İlke ve İnkılapları, Anıtkabir Derneği Yayınları, Ankara.
- ORAL, Atilla, 2006. Atatürk ve İktisadi Kalkınma “Türk Ticaret ve Sanayi Tarihi’nde Atatürk Dönemi”, Jotun Boya Sanayii ve Ticaret A.Ş. Yayını, 1. Baskı, İstanbul.
- ÖZBEY, Mustafa, 2000. “Atatürkçü Düşünce Sisteminin Nitelikleri”, Atatürk Haftası Armağanı 10 Kasım 2000, ATASE Yayınları, Genelkurmay Basım Evi, Ankara, s. 273-290.
- ÖZBUDUN, Ergun, 1999. “Atatürk ve Laiklik”, Atatürk Düşüncesinde Din ve Laiklik, (Yayına Hazırlayanlar: Ethem Ruhi Fırlı-Taha Müftüoğlu-İdris Karakuş), Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, s.333-344.
- ÖZÇELİK, İsmail, YAVUZ, Nuri, ALPARGU, Mehmet, 1991. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi, Ankara.
- ÖZKES, İhsan, 2012. Atatürk, CHP ve Din.
- ROGGENDORF, Nehir, 2008. Mehmetçik Taktı Adımı “Efsunlu Kemal” 1881-1938, Sınır Ötesi Yayınları, İstanbul.
- SANSAR, Fatih - TEMİZER, Abidin, 2012. Türk İnkılabı Tarihi, (Editör: Hasan Babacan), Öncü Yayınları, 2.Baskı, Ankara.
- SARIKOYUNCU, Ali, İLGAZİ, Abdullah, AKSANYAR, Necati, BIYIKLI, Mustafa, DEĞERLİ, Esra S., 2010. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi (Editör: Abdullah İlgazi), Savaş Yayınevi, 2. Baskı, Ankara.
- SARINAY, Yusuf, 1990. Atatürk’ün Millet ve Milliyetçilik Anlayışı, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayını, Ankara.
- SAYILI, Aydın, 2008. Atatürk ve Bilim, (Editör: Remzi Demir, Derleyen İnan Kalaycıoğulları), Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara.
- SELEK, Sabahattin, 1973. Anadolu İhtilâli, Cem Yayınevi, İstanbul.
- SOFUOĞLU, Süreyya, 1998. “Atatürk’te İnsan ve Doğa Sevgisi”, Üçüncü Uluslararası Atatürk Sempozyumu 3-6 Ekim, 1995 – Gazi Mağusa Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, C. 2, s. 839-847.
- ŞİMŞİR, Bilâl, 2006. Atatürk Dönemi-İncelemeler-, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara.
- TANYOL, Cahit, 1981. Atatürk ve Halkçılık, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara.
- TOPDEMİR, Hüseyin Gazi, 2010. “Takıyyüddin er-Râsıd”, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, İstanbul, C.39, s. 454-456.
- TURAL, Mehmet Akif, 2000. “Atatürk İnkılapları İle Yaşanan Sosyal Değişme”, Atatürk 4.Uluslararası Kongresi 25-29 Ekim 1999, Türkistan-Kazakistan, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, C. 2, s. 1247-1254.
- TURAN, Refik, SAFRAN, Mustafa, HAYTA, Necdet, ÇAKMAK, M.Ali, DÖNMEZ, Cengiz, ŞAHİN, Muhammet, 2011. Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi, Okutman Yayıncılık, Ankara.
- TURHAN, Mümtaz, 1965. Atatürk İlkeleri ve Kalkınma Sosyal Psikoloji Bakımından Bir Tetkik, İstanbul.
- TÜNAY, Bekir, 2004. “Atatürk ve Millî Birlik”, Atatürkçü Düşünce El Kitabı I, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, s.259-269.
- TÜRKDOĞAN, Orhan, 2005. Kemalist Sistem ve Sosyolojik Yapısı, 1. Baskı, İstanbul.
- Türkiye Cumhuriyeti’nin Temel İlkelerinden Laiklik (Panel), 1995. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, 2. Baskı, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- ÜLKEN, Yüksel, 1981. Atatürk ve İktisat, Türkiye İş Bankası Yayını, Ankara.
- VARDI, Rahmi, 2006. Atatürk’ün Manevi Dünyası, Şeyh Yahya Efendi Kültür ve Araştırma Vakfı Yayınları, İstanbul.
- VILLALTA, Jorge Blanco, 2000. Atatürk, (Çeviren: Fatih Özsü), T.C. Kültür Bakanlığı Yayını, 2. Baskı, Ankara.
- YAVRU, Mehmet, 1981. Atatürkçülük ve İlkeleri, Arı Basımevi, 3. Baskı, Konya.
- YILMAZ, Mustafa, ERTAN, Temuçin Faik, SARINAY, Yusuf, DAĞISTAN, Adil, KILINÇKAYA, M. Derviş, SEZER, Ayten, AYTEPE, Oğuz, AKTAŞ, Ayşe, 1998. Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi, Siyasal Kitabevi, Ankara.

Enerji Diplomasisi ve Türkiye*

M. Fatih Bilal ALODALI¹

Sefa USTA²

¹ Necmettin Erbakan Üniversitesi, Uygulamalı Bilimler Fakültesi, Yönetim Bilişim Sistemleri Bölümü, Konya

² Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Karaman

Özet

Enerji politikaları, hükümetlerin ürettiği kamu politikalarının önemli uygulama alanlarından birisidir. Enerji politikalarının şekillenmesinde ve geliştirilmesinde diplomatik alanda enerji konusuna önem verilmesi gerekmektedir. Enerji, uluslararası ilişkilerde ve devletlerin dış politikalarında belirleyici faktörlerden birisidir. Enerji arzı, enerji güvenliği ve enerji diplomasisi gibi konular stratejik öneme sahiptir. Devletler ve hükümetler için, uluslararası alanda üretilen enerji politikalarında, enerji diplomasisi önemli bir yer tutmaktadır. Enerji diplomasi konusuna odaklanılan çalışma kapsamında, enerji konusu ile ilgili küresel gelişmeler, enerji diplomasisinin gelişimi ve özellikleri konularına yer verilmekte, dünyada ve Türkiye'de enerji politikaları genel hatlarıyla tartışılmaktadır. Çalışma enerji diplomasi konusunda Türkiye'ye yönelik öneriler ile sonlandırılmaktadır. Betimsel analiz yönteminden yararlanılan çalışmada konu ile ilgili ikincil kaynaklardan faydalanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Enerji, Enerji Diplomasisi, Enerji Politikası, Güvenlik, Dış Politika

Energy Diplomacy and Turkey

Abstract

Energy policies are one of the important application areas of public policies produced by governments. Attention should be paid to the issue of energy in the diplomatic area in shaping and developing energy policies. Energy is one of the determinative factors in international relations and in foreign policies of states. Energy supply, energy security and energy diplomacy are strategic priorities. For states and governments, in energy politics produced internationally, energy diplomacy has an important place. Within the scope of the study focusing on the topic of energy diplomacy, the study gives place to global developments on energy issues, development, and characteristic of energy diplomacy, discusses energy policies in the world and in Turkey in general terms. The study ends up with recommendations for Turkey regarding energy diplomacy. The study using the descriptive analysis method was benefited from the secondary sources related to the subject.

Keywords: Energy, Energy Diplomacy, Energy Policy, Security, Foreign Policy

* Bu makale 7 Aralık 2017 tarihinde, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi ev sahipliğinde Karaman'da düzenlenen ÜNİKOP Enerji Çalıştayı'nda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

1. Giriş

Yeryüzündeki canlıların yaşaması için enerjiye ihtiyaçları olduğu bilinmektedir. Canlılar için yaşamsal önemi olan enerji, ülkelerin tarımsal, endüstriyel ve ekonomik gelişmelerini sürdürülebilmeleri ve ulusal güvenlikleri için gerekli bir unsurdur. Buradan hareketle, enerji sektörünün her ülke için stratejik konumda olduğu konusu üzerinde durulmaktadır. Diğer yandan, dünya nüfusunun hızla artması ve fosil yakıtların belli bir süre zarfında azalacak ve sonrasında tükenecek olması ülkeleri büyük problemlerle karşı karşıya bırakmıştır. Yüz yıllar boyunca fosil yakıtları bilinçsizce kullanan insanoğlu, hem çevre problemlerine sebep olmuş hem de insanoğlunun geleceğini tehlikeye atmıştır (Gülbahar ve Kılınç, 2011: 6).

Enerji, insan yaşamının vazgeçilmez unsurlarından ve sürdürülebilir kalkınmanın en önemli araçlarından birisidir. Yüzyıllar boyunca temel enerji kaynağı olarak insan ve hayvan gücü kullanılmıştır. Endüstri devrimi ile birlikte sanayi toplumuna geçilmiş, insan ve hayvan gücünün yerini önce kömür ve sonrasında teknolojik araç ve gereçlere çalışma imkânı veren petrol ve doğalgaz gibi iki stratejik

kaynak almıştır. 20. yüzyıldan itibaren sanayinin her alanında petrolün kullanılması ve petrole duyulan ihtiyacın artması, petrolü stratejik enerji kaynağı haline getirmiştir. Aynı zamanda petrol sahalarına yönelik siyasi, askeri ve ekonomik girişimler ile petrole kesintisiz ulaşabilme (enerji güvenliği) isteği de, devletleri karşı karşıya getiren temel politik bir soruna dönüşmüştür (Deniz, 2014: 29).

Devletler arasındaki ilişkilerde en önemli belirleyicilerden birisi günümüzde enerji konusu olmuştur. Üretici ve tüketici devletler, farklı amaçlarla da olsa, gündemlerine enerji politikalarını almaktadırlar. Tüketici devletler, kaynağın devamlılığının, ulaşımının, güvenliğinin ve fiyatların istikrarının sağlanması için politikalar üretirken, üretici devletler ise kendi kaynakları üzerinde karar haklarının olmasını ve farklı tüketicilere petrol veya doğalgaz satarak ihracat gelirlerini belli bir seviyede tutmayı hedeflemişlerdir. Devletlerin, enerji kaynakları açısından zengin olan bölgelere nüfuz etmek istemesi sebebiyle rekabete girmesi, enerji sahibi ülkelerde istikrarsızlıklara sebebiyet vermektedir. İstikrarsızlıklar ve enerji kaynaklarının sebep olduğu nüfuz mücadeleleri yüzünden, devletler silahlanma yarışına girmektedirler. Bu yarış hem devletler arasında güvensizliği

doğurmakta hem de hâkimiyet peşindeki devletlerin güvenlik sağlama maksadıyla, enerji bölgelerine müdahale etmelerine yol açmaktadır. Küresel güçlerle rekabeti sürdürmeyecek durumdaki enerji zengini ülkeler, ikili veya çok taraflı ilişkiler geliştirmektedir. Bu şekilde, siyasi ve iktisadi açıdan kalkınmalarını sağlamaya yönelik çabalar ortaya konulmaktadır (Turan, 2010: 43).

Bu eksenle çalışmaya konu olan enerji diplomasisi, dış politika için önemli bir yer tutmaktadır. Kamu politikalarının önemli uygulama alanlarından birisi olan enerji politikalarının hayata geçirilmesinde diplomatik alanda enerji konusuna önem verilmesi gerekmektedir. Enerji diplomasisi konusunun irdelenmesinin amaçlandığı çalışmada, enerji konusu ve enerji diplomasisi ile genel bilgilere yer verilmekte, enerji politikasının gelişimi ve özellikleri konuları ile dünyada ve Türkiye'de enerji politikaları genel hatlarıyla tartışılmaktadır. Çalışmanın sonuç kısmında enerji diplomasisi konusunda Türkiye'ye yönelik öneriler değerlendirilmeye tabi tutulmaktadır.

2. Enerji Sektöründeki Küresel Gelişmeler

Dünya ekonomik ve siyasi yaşamının önemli belirleyicilerinden birisi enerji arz güvenliğidir. Enerjinin kullanımının tüm alanlarda artış göstermesi sebebiyle, ülkelerin politik ve ekonomik istikrar göstergeleri, günümüzde doğrudan enerji arz güvenliğinin sağlanmasına bağımlı bir hal almıştır. Enerji arz güvenliği sorununun arka planında, enerji kaynaklarının genel itibari ile az sayıda ülkenin elinde olması yatmaktadır. Dünya enerji talebi küresel ölçekte sürekli artış yönünde hareket etmekte ve bu talebi karşılamak için gereken küresel enerji yatırımları da benzer şekilde büyüme yönünde eğilim göstermektedir. Enerji yatırımlarının gerçekleştirilmesine yönelik çabalar ülkelerin önceliği haline gelmektedir (Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2017a: 59).

Sanayi devriminden bu yana, enerji üretiminde, her dönem bir enerji hammaddesi ön plana çıkmış, enerji hammaddesi, ekonomik, siyasal ve sosyal gelişime yön vermiştir. Kömürün, enerji alanında etkili olduğu dönemi, petrolün egemen olduğu dönem takip etmiştir. 1973-1974 petrol krizlerinin hemen sonrasında, nükleer enerji önem kazanmaya başlamıştır. Bunun yanında, nükleer enerji, görülen kimi sakıncaları nedeniyle birçok ülkede sınırlandırılmıştır. Çevre bilincinin artışı ile birlikte, doğal gaz enerjisi artan biçimde petrol ve kömürün yanında devreye girmeye başlamıştır. Günümüzde, fosil kaynaklar olarak nitelendirilen kömür, petrol ve doğal gaz gibi enerji kaynaklarının, dünya birincil enerji tüketimi içindeki toplam payları ile ezici bir ağırlık taşıdığı ifade edilmektedir. İleriki yıllarda, temiz ve alternatif enerji kaynaklarının daha önemli ölçekte devreye gireceği iddia edilmektedir (Pamir, 2017: 58, www.emo.org.tr).

Günümüzde çoğu gelişmiş ülke, yenilenebilir enerjinin toplam enerji tüketimindeki payını arttırmayı hedeflemektedirler. Bununla amaçlanan, ülkelerin enerji konusunda her geçen gün artmakta olan bağımlılıklarını minimize etmektir. Son yıllarda, Avrupa Birliği (AB) ve Çin gibi enerji alanında dışa bağımlılık oranları yüksek olan büyük güçler yenilenebilir enerji konusunda, ciddi adımlar atmaktadır. Yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelik çabalara rağmen, geleneksel birincil enerji kaynaklarına

bağımlılığın yakın gelecekte de devam edeceği tahminleri yapılmaktadır (Karabulut, 2016: 33).

Uluslararası Enerji Ajansı (UEA)'nın 2016 projeksiyonuna göre, 2040 yılına kadar küresel enerji talebindeki %30 artışın tüm yakıt türlerinde bir artışa sebep olacağı öngörülmektedir. 2040 yılında milyonlarca insanın en temel enerji hizmetlerinden mahrum kalacağı düşünülmektedir. OECD ülkelerinde enerjiye yönelik toplam talep bir düşüş eğilimi göstermektedir. Bunun yanında, küresel enerji tüketiminde Hindistan, Güneydoğu Asya ve Çin'in yanı sıra Afrika, Latin Amerika ve Orta Doğu bölgeleri sanayileşmeyle birlikte kentleşmeye doğru yönlendirilmektedir. 2030'lu yılların ortalarına gelindiğinde, Asya'da gelişmekte olan ülkeler OECD'nin tamamından daha fazla petrol tüketirlerken, Çin ve Hindistan'da güneş ışığını elektrığe dönüştüren fotovoltaik teknolojilerinde (PV) büyük artış görüleceği projeksiyonu ortaya konulmaktadır. Bunların yanında, birçok ülkede ortaya konulan yoğun çabalara rağmen, küresel nüfusun büyük bir kısmının modern enerjiye erişemeyeceği yönünde bir öngörü bulunmaktadır (Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2017a: 59).

Enerji Tabii Kaynaklar Bakanlığı tarafından hazırlanan raporda belirtildiği üzere, Uluslararası Enerji Ajansı projeksiyonlarına göre, küresel enerji arzında toplam 44 trilyon dolarlık bir yatırıma ihtiyaç duyulmaktadır. Bu yatırımın %60'ı bu yakıtları kullanan santraller de dahil olmak üzere petrol, gaz ve kömür çıkarımına dayandırılırken, yatırımların yaklaşık %20'si de yenilenebilir enerjiye yönlendirilmektedir. Geleneksel enerji kaynaklarına olan talebin düşmesinin yanında, elektrik tüketiminde artışın sürdüğü de ifade edilmektedir. 2040 yılına kadar tüm yeni enerji üretim kapasitesinin yaklaşık %60'ı yenilenebilir enerjiye ait olacağı öngörülmektedir. Petrol üretiminde, Orta Doğu'nun payının 1970'lerden bu yana görülen en yüksek orana ulaşması, petrol arzı güvenliği açısından önemli bir gösterge olarak değerlendirilmektedir. Önümüzdeki 25 yıl içinde enerji verimliliğindeki gelişmelere bağlı olarak enerji talebindeki yüksek artış hızının düşmesine yönelik öngörü ortaya konulmaktadır. Bunların dışında, doğal gaz talebinin artmaya devam etmesi, kömür ve petrol talebinde düşüş görülmesi, nükleer enerjide büyümenin devam etmesine yönelik projeksiyon da vurgulanmakta ve küresel enerji talebindeki büyümenin dörtte birinin Çin'de gerçekleşmesi öngörülmektedir (Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2017a: 59).

Bu gelişmeler ve öngörüler dikkate alındığında, enerji alanında dengelerin değişmekte olduğu hususu vurgulanmaktadır. Bu çerçevede enerji politikalarının, dış politika ile çoğu zaman iç içe geçebildiği ve bölgelerde yaşanan siyasi ve ekonomik gelişmelerin enerji sektörü açısından belirleyici nitelikte olduğu yönünde çıkarımlarda bulunulmaktadır. Böylesi bir eğilim önümüzdeki yıllarda enerjinin çok daha stratejik bir kaynak haline geleceği ve küresel rekabetin temel konusu olacağı anlamına gelmektedir (Karabulut, 2016: 44).

3. Enerji Diplomasisi: Tarihsel Gelişim ve Kavramsal Çerçeve

Amerika Birleşik Devletleri'nde 1839'da açılan ilk ticari petrol kuyusundan çıkarılan petrolün geleceği, yirminci yüzyıl başında gerçekleşen bir keşifle değişmiştir. Ateşleme ile çalışan motorun icat edilmesi otomobil endüstrisinin hızla

gelişmesine zemin hazırlamıştır. ABD, İngiltere, Fransa ve Almanya'da taşıt sayısı hızla artarak, milyonlara ulaşmıştır. Hızlı ekonomik gelişmeler ABD'nin ve Batı'nın petrole olan bağımlılığını artırmasına, petrolün stratejik bir hammadde haline gelmesine yol açmıştır. Yirminci yüzyılın başından itibaren petrolü kesintisiz olarak alabilmenin gerekliliği, enerji sağlama güvenliklerini sürdürebilme, dünya sahnesindeki ülkelerin dış politikalarının temel amaçlarından biri haline gelmesine yol açmıştır. Enerjinin önemli hale gelmesi ile birlikte, güçlü ve gelişmiş ülkeler enerji diplomasisini hayata geçirerek güçlerini ve etkinliklerini sürdürme çabası içine girmişlerdir. Yirminci yüzyılın başına kadar enerji diplomasisinin ayrı bir diplomasi konusu olmasını gerektirecek koşullar henüz ortaya çıkmamıştır. 20. yüzyılın başından itibaren ortaya çıkan gelişmeler, enerji diplomasisinin ayrı bir diplomasi alanı olarak gündeme gelmesine ve uluslararası ilişkilerde belirleyici bir nitelik kazanmasına sebep olmuştur. Bu yüzyılda, ülkelerin kalkınmaya yönelik çaba harcamaları ve sanayileşme yönünde ilerlemeleri, ülkeleri enerji kaynaklarına bağımlı bir hale getirmiştir. Enerji kaynaklarına ulaşmak ve kaynakları kontrol etmek için farklı politikalar ve araçlar gündeme gelmiştir. Enerji diplomasisinin en temel amacı, mevcut gücü sürdürebilme ve yeni güç kazanabilme arayışı olmuştur (Akbulut, 2001, www.mfa.gov.tr).

Enerji diplomasisi (energy diplomacy); devletlerarası ilişkilerde çok önemli bir rol oynamaktadır. Bir devlet ya da küresel ölçekli bir şirketin, enerji kaynakları ile enerji pazarı arasında çıkarları doğrultusunda sergilediği düşünce ve davranışların tümü, enerji diplomasisi olarak ifade edilmektedir. Karmaşık ilişkiler ağını yansıtan uzun süreli politikaları içeren "enerji diplomasisi" uluslararası siyasette önemli bir kavram haline dönüşmüştür (Deniz, 2014: 29-30).

Bir ülkenin gücünden kaynaklanan, genelde stratejik hedeflere ulaşmayı amaçlayan ve dış politika hedeflerinin gerçekleştirilmesine katkı sağlayan çok yönlü faaliyetler ve temaslar olarak açıklanan "enerji diplomasisi" uzun soluklu bir uğraştır. Bir ülkenin dış politika stratejisinin parçası olarak değerlendirilen enerji diplomasisi ve geleneksel diplomasi arasında farklılıklar mevcuttur. Kıyaslamalı bir şekilde incelendiğinde, enerji diplomasisinin önemli sayılabilecek özellikleri şu şekilde sıralanabilir (Akbulut, 2001, www.mfa.gov.tr):

- Enerji diplomasisi her zaman süreklilik arz eden uzun dönemli amaçlara yönelirken, geleneksel diplomasi kısa dönemli amaçlara yönelmektedir.
  - Enerji diplomasisinin hedefleri geleneksel diplomasinin hedeflerinden daha karmaşık bir nitelik taşımaktadır.
  - Geleneksel diplomaside kısa dönemli başarı veya başarısızlıklar söz konusudur. Enerji diplomasisi ise bir süreç olup, bu süreçte yapılanların dış politika hedeflerine ne kadar hizmet ettiği veya hedeflerden ne kadar saptığı önem taşımaktadır.
  - Enerji diplomasisi içinde yer alan bazı aktörlere geleneksel diplomaside rastlanmamaktadır.
  - Enerji diplomasisi için geleceğe yönelik senaryolar özel önem taşımaktadır. Bu itibarla, enerji diplomasisi karar vericileri geleceğe yönelik senaryolar üreten bilim çevreleri ve düşünce kuruluşları ile yakın ilişkiler içerisinde hareket etmektedir.
  - Enerji diplomasisini yürütenler devamlılık arz etmektedir.
- Enerji diplomasisi açısından ele alındığında, para ve güç kaynağı şeklinde algılanarak adeta bir silah gibi kullanılan enerji kaynaklarına ilişkin asıl sorun, sınırlı kaynakların artan tüketim karşısında hangi güç merkezleri tarafından kontrol altında tutulacağı ve bunların hangi ülke toprakları üzerinden uluslararası piyasaya arz edileceğidir. Son 100 yıl içerisinde enerji diplomasisine yön veren önemli gelişmeler şu şekilde sıralanabilir (Deniz, 2014: 30):
- I. Dünya Savaşı sonrası İngiltere'nin Orta Doğu ülkelerine yerleşmesi,
  - II. Dünya Savaşı'ndan sonra başlayan Soğuk Savaş Dönemi,
  - 1950'li yıllarda ortaya çıkan milliyetçilik akımlarına bağlı olarak petrol şirketlerinin hızla millileştirilmesi,
  - OPEC (Organization of Petroleum Exporting Countries, Petrol İhraç Eden Ülkeler)'in kurulması,
  - Küresel ölçekli petrol şirketlerinin ön plana çıkması,
  - 1970'li yıllarda yaşanan petrol krizi,
  - SSCB'nin dağılması,
  - Körfez Savaşı,
  - 11 Eylül Saldırıları,
  - Irak ve Afganistan Operasyonları,
  - Putin döneminin Rusya'da ve Ahmedinecad döneminin İran'da etkin olması,
  - Gürcistan ve Ukrayna'da yaşanan Rusya müdahaleleri,
  - Sudan'ın bölünmesi ve Arap Baharı.
- Son 100 yıl içerisinde enerji diplomasisine yön veren olaylarda ülkelerin dışında petrol şirketleri etkili olmuştur. Yirminci yüzyıl boyunca enerji diplomasisinin içinde petrol şirketleri önemli rol oynamışlardır. Bağlı oldukları ülkeler tarafından yönlendirilen çok uluslu petrol şirketleri, her dönemde enerji diplomasisinin önemli aktörlerinden biri olarak işlevlerini sürdürmüşlerdir. Dünya sahnesinde petrolün zamanla daha çok önem kazanması, dönemin başat aktörlerinden Almanya, İngiltere ve Fransa'yı harekete geçirmiştir. Üç büyük devlet, ülkelerinde petrole sahip olmama eksikliğini telafi edebilmeye yönelik alternatif yollar aramaya başlamıştır. Birinci Dünya Savaşı öncesinde, Orta Doğu bölgesinde meydana gelen gelişmeler bir anlamda bu ülkelerin petrol kaynaklarına daha yakın ve kaynaklar üzerinde daha etkili olma mücadelesi şeklinde ortaya çıkmıştır. Orta Doğu ve Kuzey Afrika, 1950'lerde dünya petrolünün üretim merkezi olarak ön plana çıkmaya başlamıştır. Bu dönemin sonunda petrol artık kömürden daha ucuz bir girdi olmaya başlamış ve ucuzlayan petrol ekonomik hayatın ve gelişimin temel itici gücü haline gelmiştir. 1950'li yıllardan sonra petrol üreticisi ülkelerde görülmeye başlayan millileştirme rüzgarları, enerji diplomasisinin yeni mücadele alanlarına yönelmesine sebep olmuştur. Millileştirme ile başlayan bu yeni yönelim, daha sonra OPEC'in kurulmasına zemin hazırlamıştır. 1973-1974'de petrolün siyasi bir silah olarak da kullanılması süreci de beraberinde gelmiştir (Akbulut, 2001, www.mfa.gov.tr).
- Günümüzde enerji diplomasisi açısından dünyada Orta Doğu, Kuzey Buz Denizi çevresi ve Kafkasya olmak üzere üç önemli saha ön plana çıkmaktadır. Kafkasya denilince etnik çatışmalar, suç örgütleri ve ekonomik sıkıntılar akla

gelmektedir. Fakat, Kafkasya için temel sorun alanını, Hazar Havzası oluşturmaktadır. Petrol ve doğal gaz piyasalarının küreselleştiği günümüzde Hazar Havzasının, sahip olduğu enerji kaynakları ile enerji diplomasisi açısından önemli bir oyun sahnesine dönüştüğü vurgulanmaktadır (Deniz, 2014: 31).

4. Türkiye ve Enerji Diplomasisi

Coğrafi konumu, nüfusu ve iç kaynaklarıyla, Türkiye stratejik öneme sahip bir ülkedir. Kafkasya, Orta Doğu ve Balkanlar bölgesinin tam ortasında bulunan; bölgesinde çeşitli işbirliği örgütlenmelerine öncülük etmiş güçlü bir ülkedir. Türkiye, tarihi ve kültürel bağları sebebiyle yalnızca doğu batı ekseninde değil, tüm bölgeler arasında bir köprü ve aracı rolü de üstlenmektedir. Soğuk Savaş'ın sonrasında değişen konjonktür ve çeşitliliği artan tehditler, yeni bir dünya düzeni oluşmasına neden olmuştur. Yeni dünya düzeninde de, dış politikayı etkileyen en önemli unsurlardan birisi enerjidir. Gelişmiş ülkelerin artan enerji ihtiyacı ve sınırlı kaynaklar, bu ülkelerin petrol ve doğalgaz açısından zengin alanlara doğru yönelmelerine yol açmaktadır. Enerji tedariki açısından, Ortadoğu, Kafkaslar-Hazar ve Rusya'nın önemi göz önüne alındığında, Türkiye stratejik konumdaki ülke konumuna gelmektedir. Avrupa, Kafkasya, Orta Doğu ve Balkanlar arasında siyasi ilişkiler ekseninde köprü görevi üstlenen Türkiye, stratejik konuma sahip bir ülke olarak nitelendirilmektedir (Turan, 2010: 60).

Dünyanın mevcut petrol ve doğal gaz kaynaklarının %70'inin yer aldığı ve söz konusu kaynaklara ihtiyaç duyulan bölgelere yakın konumuyla jeopolitik ve jeo-stratejik açıdan büyük öneme sahip olan Türkiye, yürütmekte olduğu enerji diplomasisi ile önemli bir rol üstlenmektedir. Enerji diplomasisi çerçevesinde, Türkiye diğer ülkelerle enerji ilişkilerini, enerji arz ve talep güvenliğini dikkate alarak, karşılıklı yarar/çıkar temelinde, istikrarın ve refahın bir aracı olarak geliştirmekte ve uygulamaktadır. Üretici ve tüketici ülkeler ile yakın ilişkiler kurulması ve bu ilişkilerin çok taraflı fayda yaklaşımıyla sürdürülmesi, enerji diplomasisi sürecinde dikkate alınan önemli hususlardır. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Türkiye'nin sahip olduğu jeopolitik ve jeo-stratejik konumunu etkin kullanarak bölgesel petrol ve doğal gaz projelerinde öncü rol oynamasının önemini vurgulamaktadır. Bu bağlamda, Türkiye ulusal arz güvenliğinin sağlanması ve bölgesel arz istikrarına katkıda bulunulmasını esas alan politika ve stratejileri uygulamaktadır. Bu stratejilerle hedeflenen, Türkiye'nin enerji koridoru ve terminali haline getirilmesidir. Bu kapsamda, boru hattı projeleri ile petrol ve doğal gaz dayalı tesislerin kurulmasının gerçekleştirilmesi için çeşitli ülkelerle gerekli işbirlikleri sağlanmaktadır (Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2017a: 60-61).

Türkiye'de yeterli enerjinin kesintisiz ve kaliteli bir şekilde temini ve elektrik arz güvenliğine katkı sağlamak için komşu ülkelerle ikili ve çok taraflı (bölgesel) ilişkiler öncelenmektedir. Bununla birlikte, elektrik enterkoneksiyonlarına (iletim ve dağıtım sistemlerinin toplamından oluşan ulusal elektrik sisteminin diğer bir ülkeye ait elektrik sistemine bağlanması) da önem verilmektedir. Ortadoğu, Hazar Bölgesi ve Orta Asya gibi dünyanın petrol ve doğal gaz rezervlerince zengin ülkelere coğrafi olarak yakın bir konumda bulunması sebebiyle Türkiye'de enerji politikaları büyük önem arz etmektedir. Türkiye, enerji

alanında kaynak ülkeler ile tüketici ülkeler arasında doğal bir köprü konumundadır. Enerji kaynaklarının ve taşıma güzergâhlarının çeşitlendirilmesini sağlamaya yönelik projelerde Türkiye önemli bir aktör olarak yer almaktadır. Jeopolitik ve jeostratejik konumu, doğal kaynakların yetersiz olduğu bölgelerde yaşayan insanların hayatlarına katkılar sağlayacak proje ve çalışmalarda Türkiye'nin yer alması ve buna yönelik sorumluluk üstlenmesi büyük önem arz etmektedir. Dünya petrol rezervlerinin %65'i ve doğal gaz rezervlerinin %71'i Türkiye'yi çevreleyen Hazar Havzası ve Ortadoğu ile Rusya Federasyonu'nda bulunmaktadır. 2035 yılına kadar %35'i aşan oranda artması beklenen dünya enerji tüketiminin büyük bir bölümünün Türkiye'nin yakın çevresi olan bölgeden karşılanması öngörülmekte ve hedeflenmektedir. Üretici bölgelerden enerji arzı sağlayan önemli bir enerji ticareti merkezi olma yolunda Türkiye önemli adımlar atmış ve atmaya devam etmektedir. Uzun yıllardır bölgede önemli projelerin gerçekleştirilmesi adına çabaların ortaya konulduğu Türkiye'de de altyapı güçlendirme hedefi doğrultusunda yatırımlar hızlandırılmıştır. Yatırımlar çerçevesinde, dünya piyasalarında etkin kullanılmaya başlanan, LNG'den daha fazla yararlanılmasının, hedef altyapı projeleri ile mümkün olacağına yönelik vurgular dikkati çekmektedir. "Teknik olarak fizibilitesi uygun, ülkelerin ikili ilişkilerinin gelişmesine katkı sağlayacak ve bölgesel barışa hizmet edecek projelerin desteklenmesinin sürdürüleceği" ifade edilmiştir. Buradan hareketle, Türkiye'nin uluslararası projelerle ilgili temel prensibi üç ana parametre üzerine kurgulanmış ve şekillenmiştir (Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2017a: 61-62):

- Karşılıklı kazan-kazan prensibine uygun,
- Türkiye'nin ve bölgenin arz güvenliğine katkı sağlayan
- Bölgesel barışa destek olacak tüm projeler ile ilgilenilmeye devam edilecektir.

Bölgede işbirliğine ve siyasi irade tarafından desteklenen geniş çaplı projelere büyük önem veren Türkiye enerji politikalarını ikili ilişkiler, çok taraflı ilişkiler ve AB ile olan ilişkiler şeklinde üç ayrı kapsam içerisinde gerçekleştirmektedir (Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2017a: 62-66):

- **İkili ilişkiler:** Azerbaycan ile birlikte Trans Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı (TANAP) Projesini geliştirerek Hazar gazının Avrupa'ya ulaştırılabilmesi için önemli bir adım atılmıştır. Güney Gaz Koridorunun gerçekleştirilmesini sağlayacak olan TANAP Projesi ile ilk aşamada Azeri gazının Avrupa'ya arz edilmesi ve devamında başta Türkmenistan olmak üzere, diğer Hazar menşeli gazların Avrupa'ya ulaştırılmasının önu açılmıştır. TANAP Projesi'ne Türkmen doğalgazının dâhil olması konusunda enerji güvenliği ve enerji kaynaklarının, tedarik güzergâhlarının ve satış piyasalarının çeşitlendirilmesi hususlarını görüşmek amacıyla Türkiye, Türkmenistan ve Azerbaycan'ın yetkilileri 2015 yılında Aşgabat'ta bir araya gelmişlerdir. Toplantı sonunda enerji alanında işbirliğinin geliştirilmesine ilişkin bir Deklarasyon imzalanmıştır. Türkiye, Türkmenistan, Azerbaycan, Gürcistan ve Avrupa Komisyonu'nun katılımı ile Türkmen Gazı'nın Hazar Denizi üzerinden Türkiye'ye ve daha sonra Avrupa'ya ulaştırılmasına (Hazar Geçişli Doğalgaz Boru Hattı Projesi-HGDP) yönelik beşli diyalog süreci başlamıştır. Komşu ülkeler başta olmak

üzere enerji üreticisi ülkelerle (Lübnan, Nijerya, Güney Afrika Cumhuriyeti, Kenya, Gabon, Somali, Botswana, Ekvator Ginesi gibi) kamunun ve özel sektörün yatırım yapabilmemesinin mümkün olması yönünde çalışmalar gerçekleştirilmektedir. Enerji ve madencilik alanında işbirliğinin artırılması için 2016 yılında 9 farklı ülkeyle (Belarus, KKTC, Venezuela, Rusya, Çin, Somali, Uganda, Gine, Gana) toplam 16 anlaşma imzalanmıştır. Afrika'ya açılım stratejisi kapsamında Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı özellikle Sahraaltı Afrika'ya yönelik kapsamlı analizler gerçekleştirmektedir. Mısır, Cibuti, Kamerun, Nijer, Sudan, Kenya, Gambiya, Gana, Gine, Uganda, Somali ve Tanzania ile enerji ve madenler alanında işbirliğimizi geliştirmek üzere Mutabakat Zabıtları imzalanmış olup önümüzdeki dönemde Nijerya, Güney Afrika Cumhuriyeti, Gabon, Moritanya, Botswana, Mozambik, Zambiya, Burkina Faso, Namibya, Etiyopya Kongo ve Madagaskar ile benzer anlaşmalar imzalanmasına yönelik çalışmalar sürdürülmektedir.

- **Çok Taraflı İlişkiler:** Arz güvenliği, yenilenebilir enerji, enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi vb. konularda karşılıklı görüş alışverişinde bulunulması amacıyla uluslararası kuruluşlarla işbirliği içinde kongre/konferans/seminer benzeri etkinlikler düzenlenmesine yönelik faaliyetleri devam etmektedir. 2015 yılında Türkiye'nin G-20 Dönem Başkanı olması nedeniyle düzenlenen enerji alanındaki çalıştaylar ve çalışma grubu toplantıları Türkiye'nin enerji politikalarının anlatılması açısından önemli bir fırsat teşkil etmiştir. 2015 yılı Türkiye Dönem Başkanlığı'nda Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığınca koordine edilen G20 Enerjinin Sürdürülebilirliği Çalışma Grubu tarafından herkes için enerjiye erişim, enerji verimliliği, yenilenebilir enerji, piyasaların şeffaflığı, verimsiz fosil yakıt sübvansiyonları konuları ele alınmıştır. Türkiye'nin dönem başkanlığında; üç Çalışma Grubu toplantısı, G20 Sahra-altı Afrika'da Enerjiye Erişim Üst Düzey Konferansı" ve G20 tarihindeki ilk "G20 Enerji Bakanları Toplantısı" düzenlenmiştir.
- 2016 yılı G20 Dönem Başkanlığı Çin tarafından yürütülmüş olup, Enerjinin Sürdürülebilirliği Birinci Çalışma Grubu Toplantısı (ESWG) 28 Ocak 2016 tarihinde Xiamen'de, ikinci ESGW Toplantısı 12-14 Nisan 2016 tarihlerinde Shenzhen'de gerçekleştirilmiştir. Çin Dönem Başkanlığı'nda ele alınan başlıca gündem maddeleri enerjiye erişim, enerji verimliliği, temiz enerji (yenilenebilir enerji odaklı), küresel enerji enterkoneksiyonu olarak belirlenmiştir. Üçüncü ESGW Toplantısı 28 Haziran 2016 tarihinde Pekin'de gerçekleştirilmiştir. Çin Dönem Başkanlığı'na Pekin'de 29 Haziran 2016 tarihinde G20 Enerjiye Erişim Konferansı ve G20 Doğal Gaz Günü; 30 Haziran 2016 tarihinde G20 Enerji Bakanları Toplantısı düzenlenmiştir. G20 Enerji Bakanları Toplantısı'nda; "Bakanlar Toplantısı Pekin Bildirisi", "Asya ve Pasifik'te Enerjiye Erişimin Güçlendirilmesi: Başlıca Engeller ve G20 Gönüllü İşbirliği Aksiyon Planı", "G20 Yenilenebilir Enerji Gönüllü Aksiyon Planı" ve "Enerji Verimliliği Öncü Programı" metinleri benimsenmiştir.
- **Avrupa Birliğiyle İlişkiler:** AB ile Enerji Fıslı'nın müzakerelere açılmasına yönelik çalışmalar devam etmekte olup bu çerçevede; 2006 yılında yazılmış olan Enerji Fıslı Tarama Raporu'nun, 2016 yılında güncellenmesine ilişkin çalışmalar kapsamında 8 Ocak 2016 tarihinde enerji sektöründeki her bir alt sektöre dair güncel bilgiler Avrupa Komisyonu'na (AK) gönderilmiştir. Fısl henüz müzakerelere açılmamıştır. Akdeniz'deki hidrokarbon arama çalışmaları takip edilmektedir. TEİAŞ ile ENTSO-E (European Networks

of Transmission System Operators for Electricity - Avrupa Şebekeleri Elektrik İletim Sistem İşletmecileri) arasında Uzun Dönem Anlaşması 15 Nisan 2015 tarihinde, ENTSO-E ile TEİAŞ arasında Gözlemci Üyelik Anlaşması ise 14 Ocak 2016 tarihinde imzalanmıştır. AB-Türkiye Yüksek Düzeyli Enerji Diyalogu açılış toplantısı 16 Mart 2015 tarihinde Ankara'da gerçekleştirilmiştir. Yüksek Düzeyli Enerji Diyalogunun ikinci toplantısı ise 28 Ocak 2016 tarihinde İstanbul'da düzenlenmiştir. AB ve Akdeniz ülkeleri arasında işbirliğini artırmayı amaçlayan Akdeniz için Birlik kapsamında oluşturulan bölgesel elektrik piyasaları, doğalgaz, yenilenebilir enerji ve enerji verimliliği platformlarına ilişkin çalışma ilkelerini içeren belgeler Türkiye'nin de görüşleri doğrultusunda nihai haline getirilmiştir. Bu kapsamda 2016 yılında içinde Bölgesel Elektrik Piyasası ve Doğalgaz platform toplantıları ile platform çalışma grubu faaliyetlerine aktif katılım sağlanmıştır.

Türkiye için enerji diplomasisinin önemi yadsınamaz bir gerçektir. Avrupa Birliği'ne üyelik süreci göz önünde tutulduğunda, Türkiye'nin Avrupa Birliği'nin enerji politikalarına ve enerji diplomasisine yönelik eylem planına katkısının ne olacağı hususu soruları ortaya konulmaktadır. Buradan hareketle, Türkiye'nin aday ülke konumunda olduğu Avrupa Birliği'nin, 20 Temmuz 2015 tarihinde Dış İlişkiler Konseyi Toplantısı'nda "Avrupa Birliği Enerji Diplomasisi Eylem Planını" kabul ettiği hususu vurgulanabilir. "Avrupa Birliği Enerji Diplomasisi Eylem Planı"nda alınan kararlar şu şekilde sıralanabilir (İleri, 2015: 1-7, www.ikv.org.tr):

- Stratejik rehberliğin güçlendirilmesi adına düzenli yüksek düzey ilişkilerin yürütülmesi,
- Enerji işbirliği ve diyalogunun hayata geçirilmesi ve güçlendirilmesi,
- Küresel ölçekte enerji mimarisinin ve çok taraflı girişimlerin gelişimi yönünde çabaların ortaya konulması ve desteklenmesi,
- Avrupa Birliği'nin enerji diplomasisi kapasitesinin güçlendirilmesi.

Genel olarak değerlendirildiğinde, Türkiye enerji politikalarını hayata geçirme noktasında uluslararası ilişkilerde önemli bir yer tutan, karşılıklı ilişkilerde tarafların kazanacağı kazan-kazan yaklaşımını benimsemektedir. Bu çerçevede, enerji politikalarına yönelik uluslararası alanda hem ikili hem de çok taraflı ilişkiler yürütülmektedir.

5. Sonuç Yerine: Türkiye'nin Enerji Diplomasisine Yönelik Değerlendirmeler ve Öneriler

Ülkeler için önemi tartışılmaz bir konu olan enerji, son yıllarda üzerinde çok konuşulan bir konu haline gelmiştir. Öncelikle, ekonomik servet ve siyasi güç anlamına gelmesi sebebiyle enerjinin siyasi coğrafya ve jeopolitiğin temel unsurlarından birini oluşturduğu söylenilebilir. Bu sebeple enerji hem güç alınan hem de güç yansıtılan ve işbirliği içerisinde olunması gereken stratejik bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Ekonomik kalkınma ve nüfuz üzerinde doğrudan etkili olan enerji, sürdürülebilir kalkınma ve siyasi istikrarın temel unsurlarından birisi olarak ifade edilmektedir (Deniz, 2014: 31).

TASAM (Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi) tarafından 2016 yılında İstanbul'da gerçekleştirilen "Global Sivil Diplomasi İnşası Zirvesi Sivil Global 2016" kapsamında "Enerji Diplomasisi Çalıştayı" sonuç

bildirgesinde Türkiye'nin enerji diplomasisi ile ilgili tespitler ortaya konulmuştur. Çalıştay da vurgulanan önerilerden bazıları şu şekilde sıralanabilir (TASAM, 2016, www.tasam.org):

- Türkiye'nin sadece enerji güvenliği bakımından değil, bölgesel ve küresel düzeyde ekonomik ve siyasi etkinliğini koruması ve artırması bakımından da enerji diplomasisi alanında uzun vadeli strateji ve politikalar geliştirmesi gerekmektedir.
- Türkiye, enerji üretimine ağırlık vermelidir. Enerji güvenliği meselesinde ise jeopolitik konumu üzerinden bir "enerji diplomasisi" oluşturmalıdır.
- Enerjide dışa bağımlılık, dış politikada kırılabilirliğe sebebiyet vermektedir. Türkiye, enerjide dışa bağımlı bir ülke olması sebebiyle, nükleer enerjiye öncelik vermelidir.
- Türkiye'de, yenilenebilir kaynaklara geçiş yapabilmek adına Ar-Ge'ye ağırlık verilmesi gerekmektedir.
- Türkiye enerji kaynaklarını çeşitlendirmelidir. Artık geç kalınmış olsa da bir zorunluluk hâline gelen nükleer enerjiyi kendi çabalarıyla üretmelidir.
- Yeni enerji kaynaklarının (yenilenebilir enerji, kaya gazı ve petrolü, nükleer vb) geliştirilmesi uzun vadede geleneksel enerji diplomasisinin seyrini ve niteliğini değiştirmeye adaydır. Bu nedenle enerji diplomasisi ile ilgili faaliyetlerde enerji alanındaki yeni eğilimlerin de göz önünde bulundurulması gerekmektedir.
- Gelişen teknolojiyle birlikte yeni fosil kaynaklar ile yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımına önem gösterilmelidir.
- Enerji güvenliği meselesinde de dışa bağımlılığın önüne geçilmesi gerekmektedir.

Enerji ve doğal kaynaklar alanında hem kaynak bakımından zengin ülkelere yakınlığı, hem de özellikle doğal gaz ve petrolde büyük üretim alanları ile tüketim alanları arasındaki tamamlayıcı halka olmasından dolayı Türkiye'nin jeopolitik konumunun varlığı önemli fırsatlar sunmaktadır. Türkiye'nin bu önemli konumunun sunduğu fırsatlardan tam anlamıyla yararlanabilmesi için aktif bir enerji diplomasisi yürütmesi ve altyapı çalışmalarını tamamlaması (Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, 2017b:75) önemli bir gereklilik olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sonuç olarak enerjinin elde edilmesi, enerji güvenliği ve enerji diplomasisi, Türkiye'nin enerji politikaları için başat konular olarak karşımıza çıkmaktadır. Bölgesel, ulusal ve uluslararası düzeyde enerji politikalarının hayata geçirilmesi ve buna yönelik dış politikanın şekillendirilmesi, Türkiye için büyük önem arz etmektedir. Bir kamu politikası uygulama alanı olarak enerji politikalarının hayata geçirilmesi ve uygulanması aşamasında hem kamu hem özel hem de sivil toplum aktörlerinin aktif rol alması enerji politikasının sürdürülebilirliği açısından üzerinde durulması gereken bir konudur. Bölgesel, ulusal ve uluslararası işbirlikleri için enerji diplomasisinin etkin bir şekilde yürütülebilmesi, bunun önündeki engellerin aşılabilmesi adına politikaların gerçekleştirilebilmesi altı çizilmesi gereken önemli hususlardır.

Kaynaklar

- AKBULUT, Hakan (2001) "Enerji Diplomasisi", Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi, S:2, Mayıs, <http://www.mfa.gov.tr/enerji-diplomasisi.tr.mfa>, (Erişim Tarihi:24.11.2017).
- DENİZ, Taşkın (2014), "Enerji Diplomasisi Açısından Siyasallaşan Mekân, Hazar: Statü ve Paylaşım Sorunu", Türk Coğrafya Dergisi, S:62, <http://www.tcd.org.tr>, (Erişim Tarihi:24.11.2017).
- GÜLBAHAR, N. ve Kılınç, M.Y. (2011), "Enerji Güvenliği ve Türkiye", 6th International Advanced Technologies Symposium (IATS'11), 16-18 May 2011, Elazığ, Turkey, ss.6-12.
- İLERİ, Çisem (2015), "AB'nin Enerji Politikası ve Dış Politikasının Buluşma Noktası: Enerji Diplomasisi", İktisadi Kalkınma Vakfı, <http://www.ikv.org.tr/images/files/ikv%20degerlendirme%20146-enerji%20diplomasisi.pdf> (Erişim Tarihi: 26.12.2017).
- KARABULUT, Bilal (2016), "Enerji Güvenliğine Küresel Ölçekte Bir Bakış", Savunma Bilimleri Dergisi, Mayıs, 15 (1), ss.31-54.
- PAMİR, Necdet (2017), "Enerji Politikaları ve Küresel Gelişmeler", http://www.emo.org.tr/ekler/c6744c9d42ec2cb_ek.pdf, (Erişim Tarihi:24.11.2017).
- TASAM (2016), "Sivil Global Programı-Sektörel Diplomasi Kanalları Enerji Diplomasisi-Çalıştay Sonuç Raporu", 22 Nisan 2016, http://www.tasam.org/Files/Etkinlik/File/Deklarasyon/SDK_ENR_Rapor_TR_pdf_aab7f83e-c2f4-4937-a610-b5062ea88da3.pdf, (Erişim Tarihi:24.11.2017)
- TC ENERJİ VE TABİİ KAYNAKLAR BAKANLIĞI (2017a), "Dünya ve Türkiye Enerji ve Tabii Kaynaklar Görünümü", http://www.enerji.gov.tr/Resources/Sites/1/Pages/Sayi_15/mobile/index.html, (Erişim Tarihi:24.11.2017).
- TC ENERJİ VE TABİİ KAYNAKLAR BAKANLIĞI (2017b), "2015-2019 Stratejik Planı", <http://www.enerji.gov.tr/File/?path=ROOT%2f1%2fDocuments%2fStratejik%20Plan%2fETKB%202015-2019%20Stratejik%20Plani.pdf> (Erişim Tarihi:24.11.2017)
- TURAN, Ashıhan P. (2010), "Hazar Havzası'nda Enerji Diplomasisi", Bilge Strateji, C:2, S:2, Bahar, ss.43-72.

KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi
ISSN: 2147 - 7833, www.kmu.edu.tr

KARAMANOĞLU MEHMETBEY ÜNİVERSİTESİ SOSYAL VE EKONOMİK ARAŞTIRMALAR DERGİSİ YAYIN VE YAZIM KURALLARI

A. YAYIN KURALLARI

1. KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi ulusal hakemli dergi olup Haziran ve Aralık aylarında yılda iki kez yayınlanmaktadır.
2. KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi'ne gönderilen yazılar daha önce hiçbir yerde yayınlanmamış veya yayınlanmak üzere sunulmamış olmalıdır.
3. KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi'nde, siyaset ve sosyal bilimler ile ekonomi alanında öncelikle orijinal araştırmalar ile özgün derlemeler, kısa bildiri, çeviri ve editöre mektup türünde Türkçe ve İngilizce yazılar yayınlanır.
4. Yapılan çalışma bir kurum/kuruluş tarafından desteklenmiş ya da doktora/yüksek lisans tezinden hazırlanmış ise, bu durum ilk sayfanın altında dipnot olarak verilmelidir.
5. İlk başvuruda eser, bir dilekçe ekinde, biri orijinal ve üçü yazar isimsiz olmak üzere toplam dört çıktı ve bir CD ile birlikte KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi Yayın Kurulu Başkanlığı'na elden ya da posta/kargo ile ulaştırılmalıdır. Makaleler ayrıca elektronik ortamda kmusekad@kmu.edu.tr adresine gönderilmelidir.
6. Basımına karar verilen ve düzeltme için yazarına gönderilen eserde, ekleme veya çıkartma yapılamaz.
7. Yayına kabul edilen makalelerin son şekli, elektronik ortamda kmusekad@kmu.edu.tr elektronik posta adresine ve bir nüsha çıktı halinde Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi Yayın Kurulu Başkanlığına iletilir. Hakem süreci tamamlanan eserler geliş tarihi esas alınarak yayınlanır. Yayınlanmayan yazılar iade edilmez.
8. Bir yazarın derginin aynı sayısında ilk isim olarak bir, ikinci ve diğer isim sırasında bir olmak üzere en fazla iki eseri basılabilir.
9. Yayınlanan makalelerdeki her türlü sorumluluk (bilimsel etik kuralları, intihal vb.) yazar(lar)ına aittir.
10. Hakemlere gönderilme aşamasından sonra iki defa makalesini geri çeken araştırmacıların makaleleri bir daha dergide yayınlanmaz.

11. Yukarıda belirtilen kurallara uymayan eserler değerlendirmeye alınmaz.

12. Dergide yayınlanması kabul edilen ve yayınlanan yazıların tüm yayın hakları KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi'ne aittir.

13. Hazırlanan makaleler, **Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi Ofisi, 70100 KARAMAN** adresine gönderilmelidir.

B. YAZIM KURALLARI

1. Dergiye gönderilecek eser, A4 (210x297 mm) boyutundaki birinci hamur kağıda üstten 2 cm. ve alttan 1.5 cm., soldan ve sağdan 1.5 cm. ve cilt payı 0 cm olacak şekilde, makale başlığı, yazar ad-soyad ve adresleri, özet, abstract, anahtar kelimeler, keywords bölümleri tek sütun halinde, metin ve kaynaklar bölümleri çift sütun halinde hazırlanmalıdır (Şekil ve çizelgeler çift sütun formatında bozuluyor ise tek sütun formatında verilebilir). Sütun araları 0.5 cm. olmalıdır. Makaleler, dizgi düzeltme ve baskı işlemlerinin hızlandırılması açısından Word 7 kelime işlemcide, Times New Roman yazı tipinde ve tek satır aralığı ile yazılmalı ve makale(referanslar ve kaynakça dahil), toplam 15 sayfayı geçmemelidir. Sayfa numaraları sağ üst köşeye eklenmelidir.

2. Makale başlığı (Türkçe ve İngilizce) kısa ve konuyu kapsayacak şekilde olmalı, kelimelerin baş harfi büyük olmak üzere küçük harflerle, 12 punto ve bold olarak yazılmalıdır. Yazar adları makale başlığından sonra bir satır boş bırakılarak 9 punto ve bold olarak kelimelerin baş harfi büyük olacak şekilde yazılmalıdır. Yazar adları sola dayalı yerleştirilmeli ve ünvan kullanılmamalıdır. Adresler kelimelerin ilk harfi büyük olacak şekilde adların hemen altında sola dayalı olarak 9 punto olarak yazılmalıdır. Makalelerin metin bölümlerindeki ana başlıklar ile alt başlıklar numaralandırılmalıdır (1. Giriş, 2. Materyal ve Yöntem, 3. Bulgular ve Tartışma vb.). Başlıklar paragraf başından başlamalı, kelimelerin ilk harfi büyük olmak üzere küçük harfle yazılmalıdır. Tüm başlıklar bold olmalıdır. Başlıklarda üstten bir satır boş bırakılmalıdır. Paragraf girintisi 0.5 cm olmalıdır.

3. Dergiye gönderilecek eser özet, abstract, giriş, materyal ve metot, bulgular ve tartışma, sonuç, teşekkür (gerekirse) ve kaynaklar bölümlerinden oluşmalıdır. Makalelerin metin bölümleri tek satır aralığında ve 10 punto olarak yazılmalıdır.

4. Çizelge halinde olmayan tüm görüntüler (fotoğraf, çizim, diyagram, grafik, harita vb.) şekil olarak adlandırılmalı ve ardışık biçimde numaralandırılmalıdır. Her bir çizelge ve şekil metin içinde uygun yerlere yerleştirilmeli, açıklama yazılarıyla bir bütün sayılıp üst ve altlarında bir satır boşluk bırakılmalıdır. Şekil ve çizelgeler iki veya tek sütun halinde verilebilir. Ancak genişlikleri, tek sütun kullanılması halinde 15 cm'den, iki sütun olması durumunda ise 7.5 cm'den fazla olmamalıdır. Şekil ve çizelge adları şekillerin altına, çizelgelerin ise üstüne, ilk kelimelerin baş harfi büyük olacak şekilde küçük harf ve 9 punto ile yazılmalıdır. Çizelge ve şekil içerikleri ve varsa altlarındaki açıklamalar en fazla 8 punto olmalıdır.

5. Özet ve abstract 250 kelimeyi geçmeyecek şekilde 8 punto ve bir aralık ile yazılmalıdır. "Özet" ve "Abstract" başlıkları 9 punto ile yazılmalıdır. Türkçe yazılan makalelerde İngilizce, İngilizce yazılan makalelerde de Türkçe özetin başına eserin başlığı aynı dilden yazılmalıdır. 6 kelimeyi geçmeyecek şekilde Türkçe özetin altına **anahtar kelimeler**, İngilizce özetin altına da **keywords** yazılmalıdır.

6. Dergimizde APA atfı sistemi kullanılmaktadır. Kaynakça yazının sonunda yer almalı, referans formatına uygun olarak hazırlanmalıdır.

7. Eserde yararlanılan kaynaklar metin içinde yazar, yıl ve sayfa numarası esasına göre (örnek: Engle, 1987: 438) verilmelidir. Üç veya daha fazla yazarlı kaynaklara yapılacak atıflarda makale Türkçe ise **'ark.'**, İngilizce ise **'et al.'** kısaltması kullanılmalıdır. Aynı yerde birden fazla kaynağa atıf yapılacaksa, kaynaklar tarih sırasına göre verilmelidir. Aynı yazarın aynı tarihli birden fazla eserine atıfta bulunulacaksa, yıla bitişik biçimde **'a, b'** şeklinde harflendirme yapılmalıdır (örnek: Çevik, 2011a: 52). Yararlanılan eserlerin tümü 'Kaynaklar' başlığı altında alfabetik sıraya göre numarasız ve 9 punto olarak verilmelidir.

Yararlanılan kaynak makale ise;

Bahmani Oskooee, M. ve Malixi, M. (1987), "Effects of Exchange Rate Flexibility on the Demand for International Reserves," *Economics Letters*, 23(2), 89-93.

Yararlanılan kaynak kitap ise;

Düzgüneş, O., Kesici, T., Kavuncu, O., ve Gürbüz, F., (1987), *Araştırma ve Deneme Metotları (İstatistik Metotları II)*. Ankara Üniv. Zir. Fak. Yay. No. 1021, 381 s., Ankara.

Yararlanılan kaynak kitaptan bir bölüm ise;

Ziegler, K.E. and Ashman, B., (1994), Popcorn. in: *Specialty Corns*. Edited Arnel R. Hallauer. Publ. By the CRS Press, 189-223.

Yararlanılan kaynak bildiri ise;

Erol, H., (2007). "Yoksullukla Mücadelede Sosyal Güvenlik Sistemlerinde ve Sağlık Politikalarında Dönüşüm", IV. Uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları Kongresi, 19-21 Ekim 2007, Çanakkale, 815-830.

Anonim ise;

Anonim, 1993. Tarım istatistikleri Özeti. T.C. Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü, Yayın No:1579, Ankara.

İnternet ortamından alınmışsa;

<http://www.newscientist.com/ns/980228/features.html> (Son Erişim Tarihi: 01.01.2015) olarak verilmelidir.